ΘΡΑΚΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ

ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΟΥ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ
ΟΜΙΛΟΥ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΚΟΜΟΤΗΝΗ 1981

ΘΡΑΚΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ

ΘΡΑΚΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ

ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΟΥ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ
ΟΜΙΛΟΥ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΚΟΜΟΤΗΝΗ 1981

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ

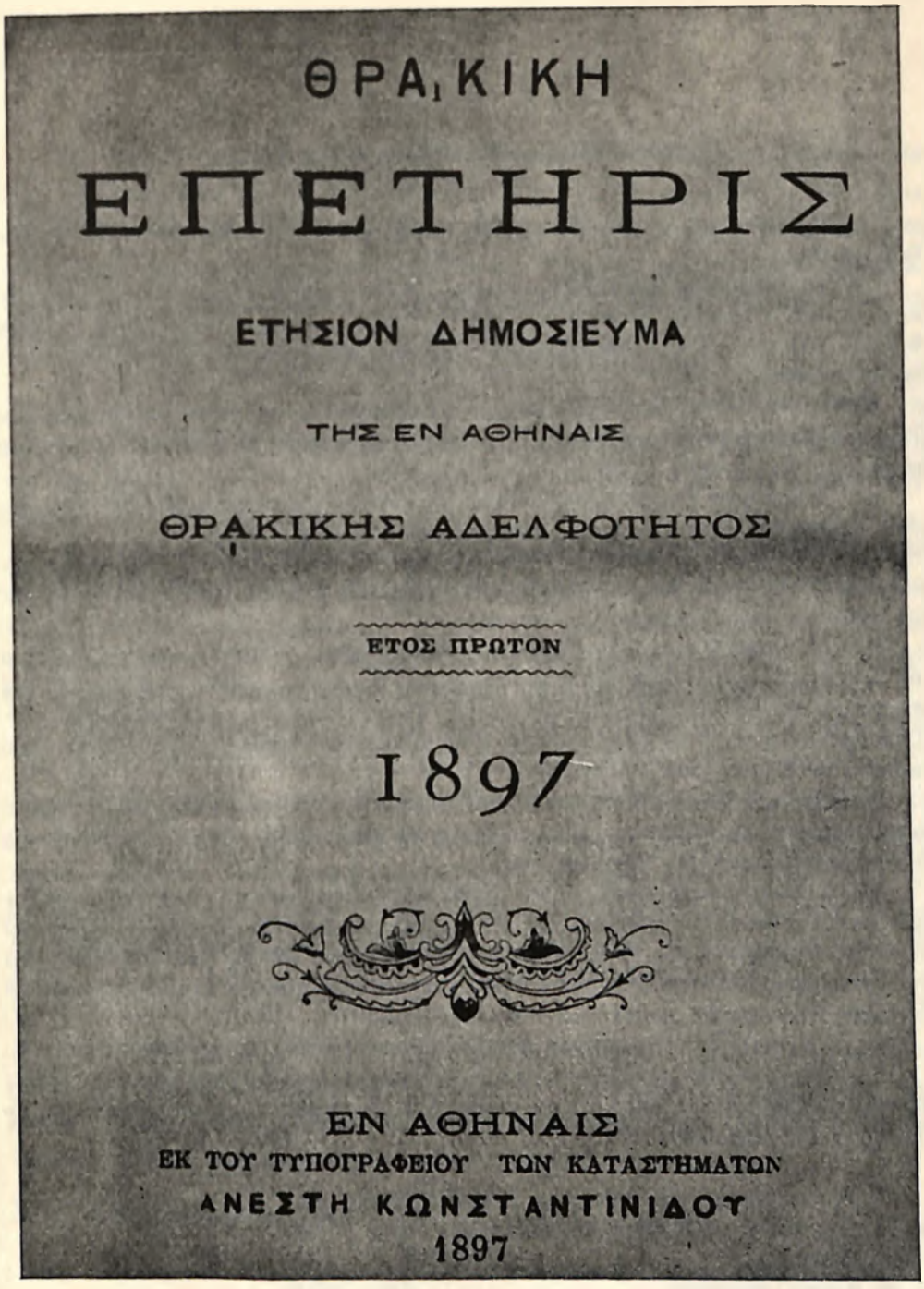
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1959
ΕΔΡΑ: ΚΟΜΟΤΗΝΗ, ΑΓ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ 42, ΤΗΛ. 27344.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος	: ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ
Αντιπρόεδρος	: ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΚΟΪΜΤΖΟΓΛΟΥ
Γεν. Γραμματεύς	: ΕΛΕΝΗ ΤΕΦΟΥ
Ταμίας	: ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΥΡΕΖΗΣ
Σύμβουλοι	: ΣΤΕΡΓΙΟΣ ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ
	ΣΤΕΛΛΑ ΚΑΤΣΑΝΟΠΟΥΛΟΥ
	ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΣΣΟΠΟΥΛΟΣ
	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΝΙΚΗΤΟΠΟΥΛΟΣ
	ΙΩΑΚΕΙΜ ΚΑΛΔΙΡΙΜΤΖΗΣ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ
ΣΤΕΡΓΙΟΣ ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΚΑΤΣΙΜΙΓΑΣ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΚΟΪΜΤΖΟΓΛΟΥ
ΜΑΡΙΑ ΜΑΡΚΙΔΟΥ
ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΤΣΚΙΔΗΣ
ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΡΩΣΣΙΔΗΣ
ΕΛΕΝΗ ΤΕΦΟΥ
ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ

Τὸ ἐξώφυλλο τῆς α' ἐκδόσεως (περίοδος Α') τῆς «Θρακικῆς Ἐπετηρίδας».

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ «ΘΡΑΚΙΚΗΣ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑΣ»

1. Ἡ «Θρακική Ἐπετηρίδα» εἶναι ἐτήσια ἔκδοση τοῦ Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Κομοτηνῆς.

2. Στή «Θρακική Ἐπετηρίδα» δημοσιεύονται μελέτες καί ἄρθρα πού ἀφοροῦν στή Θράκη (Βόρεια, Ἀνατολική καί Δυτική). Ἐπίσης λογοτεχνικά κείμενα Θρακῶν λογοτεχνῶν καί βιβλιοκρισίες γιά βιβλία καί δημοσιεύσεις πού ἀναφέρονται στή Θράκη.

3. Τά κείμενα πού ἀποστέλλονται γιά δημοσίευση πρέπει: α) νά μή καταλαμβάνουν ἔκταση μεγαλύτερη ἀπό 2 1/2 τυπογραφικά φύλλα (40 σελίδες) καί β) νά μή περιέχουν προσωπικές ἐπιθέσεις ἤ ἀντεγκλήσεις.

4. Ἡ δημοσίευση τῶν ἀποστελλομένων κειμένων ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ἔγκριση τῆς Ἐπιτροπῆς Ἐκδόσεων τοῦ Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Κομοτηνῆς.

5. Τά κείμενα πού ἀποστέλλονται γιά δημοσίευση πρέπει νά εἶναι εὐανάγνωστα, κατά προτίμηση δακτυλογραφημένα, γραμμένα στή μία ὄψη τῆς κόλλας καί τήν ὁριστική τους μορφή.

6. Στούς συνεργάτες τῆς «Θρακικῆς Ἐπετηρίδας» προσφέρονται 50 ἀνάτυπα τῶν κειμένων τους. Ἐκτύπωση περισσότερων ἀνατύπων γίνεται μέ δαπάνη τοῦ συνεργάτη καί μόνον ἐάν τό ἔχει ζητήσει κατα τήν παράδοση τῆς συνεργασίας του. Ὁ ἐκδότης διατηρεῖ τό δικαίωμα τῆς ἐκτυπώσεως καί διαθέσεως γιά λογαριασμό του ἀνατύπων τῆς κάθε συνεργασίας.

7. Γιά κάθε βιβλίο ἤ περιοδικό πού ἀποστέλλεται στό Μορφωτικό Ὅμιλο Κομοτηνῆς γιά τή «Θρακική Ἐπετηρίδα» ἤ τή Βιβλιοθήκη του γίνεται μνεία στίς βιβλιογραφικές σελίδες τῆς ἐκδόσεως.

8. Τά ἐνυπόγραφα ἄρθρα τῆς «Θρακικῆς Ἐπετηρίδας» δημοσιεύονται μέ προσωπική εὐθύνη τῶν συγγραφέων γιά τό περιεχόμενο, τή γλωσσική μορφή καί τό τονικό σύστημά τους. Ὁ Μορφωτικός Ὅμιλος Κομοτηνῆς εἶναι ὑπεύθυνος γιά τήν προσαρμογή τῶν χειρογράφων στούς τεχνικούς κανόνες δημοσιεύσεως καί τά ἀνυπόγραφα κείμενα.

9. Ἡ «Θρακική Ἐπετηρίδα» ἀνταλάσσεται μέ ὅλες τίς ἀνάλογες ἐκδόσεις.

10. Ἡ σχετική μέ τήν ἔκδοση ἀλληλογραφία πρέπει νά ἀπευθύνεται στήν ἑξῆς διεύθυνση: Μορφωτικό Ὅμιλο Κομοτηνῆς. Γιά τή «Θρακική Ἐπετηρίδα», Ἁγίου Γεωργίου 42, Κομοτηνή.

Τιμές διαθέσεως τοῦ Δευτέρου Τόμου (1981):

α) γιά τούς προεγγραφόμενους συνδρομητές	δρχ.	600
β) γιά ἰδιῶτες	δρχ.	700
γ) γιά νομικά πρόσωπα	δρχ.	1.000
δ) γιά φοιτητές καί μαθητές	δρχ.	600

Ὁ πρῶτος τόμος τῆς «Θρακικῆς Ἐπετηρίδας» ἔγινε δεκτός μέ ἐνθουσιασμό καί ἐπαινετικά σχόλια ἀπό ὅλους ἐκείνους πού τόν μελέτησαν. Ἐκκλησιαστικοί καί πολιτικοί ἡγέτες, ἀκαδημαϊκοί δάσκαλοι καί ἐπιστήμονες, λογοτέχνες καί λόγιοι, δημοσιογράφοι καί βιβλιόφιλοι, Θρᾶκες καί φίλοι τῆς Θράκης, ἐκφράσθηκαν μέ πολλή θέρμη καί ἐκτίμηση γιά τήν ποιότητα τοῦ τόμου καί τή σκοπιμότητα καί τή σημασία τῆς ἐκδόσεως.

Ἡ εὐμενής αὐτή ὑποδοχή, ἡ διαπίστωση ὅτι πραγματικά ἡ «Θρακική Ἐπετηρίδα» ὑλοποιεῖ τούς στόχους της καί ἐκπληρώνει τούς σκοπούς της καθώς καί ἡ προθυμία ἐκλεκτῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων νά προσφέρουν κείμενα γιά δημοσίευση ἀπετέλεσαν τούς βασικούς παράγοντες πού συνετέλεσαν στήν ἔκδοση τοῦ δεύτερου τόμου.

Τό Διοικητικό Συμβούλιο καί ἡ Ἐπιτροπή Ἐκδόσεων κατέβαλαν κάθε δυνατή προσπάθεια γιά τήν ἀρτιότερη ἐμφάνιση τοῦ δεύτερου τόμου ὥστε νά ἀνταποκριθεῖ στίς προσδοκίες πού δημιούργησε ἡ ἐπιτυχία τοῦ πρώτου τόμου καί νά προκαλέσει τό ἴδιο ἤ καί περισσότερο εὐμενή σχόλια μέ ἐκεῖνον. Ἡ ἐπιτυχία τῆς προσπάθειας αὐτῆς φυσικά θά κριθεῖ ἀπό τό ἀναγνωστικό κοινό.

Κλείνοντας τό σύντομο αὐτό σημείωμα ἡ Διοίκηση καί ἡ Ἐπιτροπή Ἐκδόσεων τοῦ Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Κομοτηνῆς θεωροῦν ὑποχρέωσή τους νά εὐχαριστήσουν θερμά ὅλους ἐκείνους πού μέ ἐπιστολές καί δημοσιεύσεις καί ὁποιονδήποτε ἄλλο τρόπο χαιρέτησαν καί ἐπαίνεσαν τήν ἔκδοση τοῦ πρώτου τόμου, δίνοντας ἔτσι πολύτιμη ἠθική συμπαράσταση στό δύσκολο ἔργο πού ἀναλήφθηκε ἀπό τόν Ὅμιλο. Ἐπίσης εὐχαριστοῦν θερμά τούς συνδρομητές πού προεγγράφηκαν προσφέροντας πολύτιμη βοήθεια γιά τήν πραγματοποίηση τῆς ἐκδόσεως τοῦ δεύτερου τόμου, τόν κύριο Σωκράτη Καπλανέρη, Θεολόγο, ἐπιστημονικό συνεργάτη τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἱδρύματος Πατερικῶν Μελετῶν Θεσσαλονίκης, πού ἐπετέλεσε τό ἔργο τοῦ ἐπιμελητῆ ἐκδόσεως μέ εὐσυνειδησία, ζῆλο καί συνέπεια καθώς καί τόν κύριο Ἀθανάσιο Ἀλτιντζῆ καί τούς συνεργάτες του πού ἐμόχθησαν μέ φιλοτιμία καί ἐνθουσιασμό γιά τήν ἄρτια ἀπό τεχνική ἄποψη παρουσίαση τοῦ τόμου αὐτοῦ.

Κομοτηνή, Δεκέμβριος 1981.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΛΕΤΕΣ

	Σελ.
Μηνᾶ Μηναΐδη, Ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή ...	1-4
Καλ. Παπαθανάση-Μουσιοπούλου, Ἡ παλιννόστηση τῶν προσφύγων στή Θράκη	5-21
Χαρ. Μπακιρτζῆ - Ν. Ζήκου, Ἀνασκαφή στά Πάτερμα Ροδόπης	23-42
Δαμιανοῦ Σταθάκη, Ἐκβιομηχάνιση καί περιβαλλοντολογικά προβλήματα τῆς Θράκης	43-56
Χρ. Παπασταματίου-Μπαμπαλίτη, Μαρτυρικός θάνατος τῶν προεστῶν τῆς Ἀδριανουπόλεως καί ἀπαγχονισμός τοῦ τ. Πατριάρχου Κυρίλλου ΣΤ΄ ἐν ἔτει 1821	57-74
Δαμιανοῦ Σταθάκη, Ἐκτίμηση τῆς συμβολῆς τῶν 3 καθοριστικῶν παραγόντων στίς μεταβολές τῆς φυτικῆς παραγωγῆς στή Θράκη	75-83
Μόσχου Κούκου, Οἱ Θρᾶκες στούς ἀγῶνες τοῦ 21	85-161
Γεωργίου Ε. Σεργιάδου, Ὕμνοι ἐκκλησιαστικοί τῷ ἐν ἰατροῖς ἀοιδίμῳ Σαράντῃ τῷ Ἀρχιγένει τῷ ἐξ Ἐπιβατῶν	163-203
Μαρίας Κολοζώφ-Μαρκίδου, Ἔθιμα καί βιώματα ἀπό τήν περιοχή τοῦ Καβακλῆ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας	205-217
Σοφίας Κλήμη-Παναγιωτοπούλου, Χ΄ Ἀντώνης καί Δόμνα Βισβίζη	219-232
Θανάση Παπαζώτου, Σημειώσεις στό «Βολερόν» τοῦ Στ. Κυριακίδη. Μερικά νέα στοιχεῖα	233-243
Π. Γ. Μαρίνου - Ι. Β. Διαμαντῆ - Γ. Κ. Στουρνάρα, Τά ὑπόγεια ὕδατα στήν περιοχή Κομοτηνῆς.	245-254
Χρήστου Τσιτσώνη, Σάπαι	255-339

Διαμαντῆ Τριαντάφυλλου, Ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα νεωτέρων χρόνων ἀπό τό χῶρο τῆς Θράκης.... 341-387
Δημ. Κ. Ἰωάννου, Νεοελληνικά επώνυμα από τη Θράκη 389-424
Μανόλη Ἀναγνωστίδη, Μελέτη - πρόταση ἀναστήλωσης καί ἀναπαλαίωσης τοῦ Ἱ. Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Κομοτηνῆς..... 425-444
Ἀντωνίου Ρωσσίδη, Κωνστάντιος Μητροπολίτης Μαρωνείας..... 445-450
Θεοδώρου Ζήση, Συμπληρωματικά περί τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τῆς Νέας τῆς ἐξ Ἐπιβατῶν τῆς Θράκης 451-455

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

Μίλτη Παρασκευαΐδη, Ἡ χαρά τῆς Δουκινιῶς . 459-476
Κατίνας Βέικου-Σεραμέτη, Βράδι στήν ἀκτή . 477-478
Σοφίας Κλήμη-Παναγιωτοπούλου, Τό μήνυμα τοῦ Ὀρφέα..... 479-480
Δημοσθένη Πετρίδη, Στή Βιζύη..... 481
Κωνσταντίνου Καρκατσέλη, Τελευταία ἐπιφώνηση..... 462-483
Φίλησα τά χέρια μου..... 483-484
Ἡ βροχή πλήγωσε τά μάτια μου..... 484
Χάρης 1944..... 484-485
Θανάση Μουσόπουλου, «Εισαγωγικές έννοιες - Οι διαστάσεις στην ανθρωπολογική φιλοσοφία»..... 486-489

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

Β΄ καί Γ΄ Συμπόσια Λαογραφίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ Χώρου (Ἤπειρος - Μακεδονία - Θράκη). (Ἀντ. Χ. Παπαδόπουλος)..... 493-496
Ἀθανασίου Γρ. Γερομιχαλοῦ, Ἰωακείμ Σγουρός, Μητροπολίτης Ξάνθης καί αἱ ἀποφάσεις τῆς Δημογεροντίας. (Σωκρ. Ν. Καπλανέρης)..... 496-497

Ἀθαν. Ἀ. Ἀγγελοπούλου, Ἡ Ἐκκλησιαστική Ἱστορία τῶν Νέων Χωρῶν (1912-1928). (Σωκρ. Ν. Καπλανέρης) 497-499

Πέτρου Γεωργαντζῆ, Ἡ Μητρόπολις Τραϊανουπόλεως καί αἱ ἐπισκοπαί αὐτῆς. Συμβολή εἰς τήν Ἐκκλησιαστικήν Ἱστορίαν τῆς Θράκης. (Σωκρ. Ν. Καπλανέρης) 500-501

Βιβλία πού λάβαμε 502-503

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ 507-514

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΜΗΝΑ ΜΗΝΑΪΔΗ

Η ΜΕΓΑΛΗ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΣΧΟΛΗ

Τό ἱερό ἐθναποστολικό της ἔργο ἡ Σχολή τοῦ Γένους ξανάρχισε μέ τήν ἀνασύστασή της ἀπό τό Γεννάδιο Σχολάριο σάν «Πατριαρχική Ἀκαδημία», ὅπως ἀναφέρει ὁ Μανουήλ Γεδεών.

Τό ὄνομα «ΜΕΓΑΛΗ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΣΧΟΛΗ» δόθηκε ἀπό τό Πατριαρχεῖο, γιά ἀντιστοιχία τοῦ τίτλου ἡ «ΜΕΓΑΛΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑ», μέ τήν διαφορά ὅτι ἀντί τοῦ ὅρου «ἔθνους», προκλητικοῦ γιά τόν κατακτητή, οἱ ταγοί τῆς Ἐκκλησίας προτίμησαν τόν ἀβλαβή ὅρο ΓΕΝΟΣ. Στήν τουρκική γλώσσα ἀρχικά ἡ ἐπωνυμία γένος παραλειπόταν ὁλότελα καί ἔτσι ὀνομαζόταν ἡ Σχολή «FENER MEKTEBİ KEBİRİ», ἐνῶ τώρα ἀναγκαστικά διαγράφθηκε τό KEBİR (Μεγάλη) καί ἔτσι περιορίσθηκε ἡ ὀνομασία τῆς σχολῆς στίς λέξεις «FENER RUM LİSESİ» ἤτοι ΡΩΜ. ΛΥΚΕΙΟΝ ΦΑΝΑΡΙΟΥ.

Ἡ σχολή κατά τό μακρόν διάστημα τῆς Τουρκοκρατίας ἐξεπαίδευσε καί ἐξέθρεψε ὅλες τίς προσωπικότητες πού ἀναδείχθηκαν δεξιοί οἰακοστρόφοι τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Κων/πόλεως, καθώς καί τούς μεγάλους πολιτικούς ἄνδρες ὁμογενεῖς πού ἀνῆλθαν στά ὕπατα ἀξιώματα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας (Μεγάλοι Διερμηνεῖς - Ἡγεμόνες Μολδοβλαχίας κ.ἄ.), ὅπως ἐπίσης καί τούς διασήμους δασκάλους τοῦ Γένους πού μεταλαμπάδευσαν τά νάματα τῆς θρησκείας καί τῆς προγονικῆς σοφίας σ' ὅλη τήν ὀρθόδοξη Ἀνατολή, πού διεκρίνοντο γιά τήν ἐξέχουσα μόρφωση καί ἔτσι ἐλάμπρυναν τίς διδασκαλικές ἕδρες τους. Ἡ Σχολή τοῦ Γένους ἀκολουθοῦσε κατά βῆμα τό κέντρον τῆς Πατριαρχικῆς Καθέδρας καί ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 17ου αἰώνα ἐγκαταστάθηκε σέ ταπεινό οἴκημα τοῦ Φαναριοῦ. Ἐξαιτίας ὅμως οἰκονομικῶν ἀντιξοοτήτων, ἡ Σχολή ἐπί μισόν περίπου αἰώνα λειτούργησε καί μετατέθηκε σ' ἕνα προάστειο τοῦ Βοσπόρου (1804-1850), στήν Ξηροκρήνη. Ξαναμεταφέρθηκε πάλι σ' ἕνα παλαιό κτίριο τοῦ Φαναριοῦ, ὅπου λειτούργησε ἄλλα 27 χρόνια, ὥσπου νά ἀξιωθεῖ νά ἐγκατασταθεῖ στό σημερινό περίλαμπρο μέγαρο, χάρις στίς ἄοκνες ἐνέργειες τοῦ τότε Πατριάρχη Ἰωακείμ Γ΄ καί τή γενναιοδωρία τοῦ μεγάλου εὐεργέτη Γεωργίου Ζαρίφη καί τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βατοπεδίου.

Τό λαμπρό αὐτό κτίριο, πού δεσπόζει σ' ὅλο τόν Κεράτιο Κόλπο, βρίσκεται κτισμένο σέ λόφο τῆς συνοικίας Μουχλίου καί ὁ θεμέλιος λίθος πού, κατατέθηκε στίς 30 Ἰανουαρίου 1880 ἔχει τήν ἑξῆς ἐπιγραφή:

«Ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον·
Ἐπί τῆς Ἰωακείμ τοῦ Γ΄ Πατριαρχείας,
χορηγούντων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βατοπεδίου
καί τοῦ Γεωργίου Ζαρίφη,
κατετέθη ὁ θεμέλιος οὗτος λίθος,
ἐπί γῆς δωρηθείσης ὑπό Στεφάνου
Ζαφειροπούλου καί Νικολάου
Ζαρίφη».

Τό Μέγαρο τῆς Σχολῆς πού κόστισε 27 χιλ. χρυσές λίρες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης στήν πρόσοψή του ἀνέγραφε μέ χρυσά γράμματα:

«ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΜΕΓΑΛΗ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΣΧΟΛΗ
ΕΠΙ ΙΩΑΚΕΙΜ ΤΟΥ Γ΄ Α Ω Π΄»

(Η ἐπιγραφή αὐτή θεωρήθηκε προκλητική καί δυστυχῶς κατεβάσθηκε...).

Τό κτίριο τῆς Σχολῆς εἶναι τριώροφο, ἐκτός τοῦ ἰσογείου καί τοῦ ὑπερώου σέ σχῆμα τρούλλου, πού χρησιμοποιόταν σάν Ἀστεροσκοπεῖο. Στούς δύο πρώτους ὀρόφους βρίσκονται οἱ 8 αἴθουσες παραδόσεως, τό Διευθυντήριο, τό Ἀναπαυτήριο τῶν καθηγητῶν, τό Ἐφορεῖον καί ἡ μεγάλη αἴθουσα τῶν τελετῶν μέ δύο παραρτήματα στίς δύο πλευρές. Ὁ τρίτος ὄροφος φιλοξενεῖ τό Χημεῖο, τήν ὀργανοθήκη καί τίς αἴθουσες Φυσικῆς Ἱστορίας καί Φυσικῆς Πειραματικῆς, καθώς καί τεράστια Βιβλιοθήκη στήν ὁποία βρίσκονταν ἀμυθήτου ἀξίας 12.000 τόμοι, κυρίως τῶν τριῶν τελευταίων αἰώνων, καθώς καί χειρόγραφα χρυσόβουλλα. (Ὁλόκληρο τό περιεχόμενο τῆς βιβλιοθήκης μεταφέρθηκε γιά ... ἀσφάλεια στήν Ἄγκυρα...).

Τά ἐγκαίνια τῆς Σχολῆς τελέσθηκαν στίς 12 Σεπτεμβρίου τοῦ 1882 μέ μεγαλοπρέπεια καί μέ συρροή ὁμογενῶν ἀπό ὅλες τίς τάξεις τοῦ λαοῦ. Ὁ κύκλος τῶν μαθημάτων περιελάμβανε τά Γραμματικά, τά Ἐγκύκλια καί τά Ἐπιστημονικά στάδια. Ἕνας περιώνυμος διδάσκαλος τοῦ Γένους, ὁ Ἀρίσταρχος, σέ μιά ὁμιλία του ἀναφέρει σχετικά μέ τά μαθήματα καί τά ἑξῆς: «Κατά τά παρελθόντα ἔτη (ΙΗ΄ αἰῶνος) ἡ Σχολή ἐκαλεῖτο Ἀκαδημία καί ἦτο προνομιοῦχος βάσει αὐτοκρατορικοῦ φιρμανίου, ἐδιδάσκοντο δέ εἰς αὐτήν μαθήματα Ἰατρικῆς, Νομικῆς, Φιλοσοφικῆς Γλωσσολογίας τῶν Ἀνατολ. Λαῶν καί ἐπιτομή τῆς δογματικῆς θεολογίας ἀκόμη δέ Μεταφυσική καί Καλλιλογία».

Ἀργότερα ὅμως (1860-1875) ἡ Σχολή ἄρχισε νά ἀποβάλλει τόν ἀρχαιοπρεπῆ αὐτῆς χαρακτῆρα καί νά ἀκολουθεῖ τό σύστημα τῶν ἀντιστοίχων Εὐρωπαϊκῶν Σχολῶν. Καί ἔτσι μέ τό νεωτεριστικό καί συγχρονισμένο πρόγραμμα ἡ Σχολή λειτούργησε ἀπρόσκοπτα, ἐναρμονίζοντας αὐτό

ἀνάλογα μέ τίς περιστάσεις καί τίς βιωτικές ἀνάγκες.

Ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή ἀπό τοῦ 1890 ἄρχισε νά λειτουργεῖ σάν 8τάξια σχολή, δηλ. μέ τίς Α΄ Β΄ καί Γ΄ τάξεις πού ἀντιστοιχοῦσαν πρός τά σχολαρχεῖα καί τίς Δ΄, Ε΄, ΣΤ΄ καί Ζ΄ τάξεις σάν γυμνασιακές, ἐνῶ ἡ τελευταία, ἡ Η΄ τάξη, ἐθεωρεῖτο σάν πανεπιστημιακή τάξη. Γι᾽ αὐτόν τό λόγο πολλοί μαθητές πού προορίζοντο γιά πανεπιστημιακές σπουδές ἔφευγαν ἀπό τήν ΣΤ΄ τάξη τῆς Μ. Γ. Σχολῆς καί κατετάσσοντο στήν τελευταία τάξη τοῦ Ζωγραφείου Γυμνασίου ἤ τοῦ Λυκείου Πέραν γιά νά κερδίσουν μιά χρονιά.

Ἀπό τό 1902, ὁπότε ἄρχισε νά γίνεται αἰσθητή ἡ ἔλλειψη παιδαγωγικῆς μορφώσεως στούς ἀποφοίτους τῆς σχολῆς, πού ἦσαν προορισμένοι νά πλαισιώνουν τά περισσότερα σχολεῖα τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, ἱδρύθηκε αὐτοτελές τμῆμα παιδαγωγικῆς μέ τετραετῆ κύκλο σπουδῶν πού λειτουργοῦσε τίς ἀπογευματινές ὧρες, ἀνά δίωρο τήν ἡμέρα. Στή Μ.Γ.Σ. λειτουργοῦσε καί αὐτοτελής 4τάξια ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΧΟΛΗ, στήν ὁποία δίδασκαν οἱ Πρωτοψάλτες καί ὁ Λαμπαδάριος τῶν Πατριαρχείων γιά νά καταρτισθοῦν καλοί Ἱεροψάλτες, σέ τρόπο ὥστε ἕνας ἀπόφοιτος τῆς Μ. Γ. Σχολῆς, ταυτόχρονα ἀπόφοιτος Δ/λείου καί τῆς Ἐκκλησ. Μουσ. Σχολῆς,νά μπορεῖ νά ἀνταποκριθεῖ σάν δάσκαλος καί συνάμα ἱεροψάλτης στά χωριά, ἐξυπηρετώντας καί τό σχολεῖο καί τήν ἐκκλησία. Στήν Α΄ τάξη τοῦ Διδασκαλειακοῦ Τμήματος καί τῆς Μουσικῆς Σχολῆς ἐνεγράφοντο οἱ μαθητές τῆς Ε΄ τάξεως, ὥστε ταυτόχρονα νά ἀποφοιτήσουν οἱ ὑποψήφιοι δάσκαλοι καί ἀπό τήν Μ. Γ. Σχολήν καί ἀπό τό Διδασκαλεῖο της.

Στούς ἀποφοίτους αὐτούς ἡ Σχολή χορηγοῦσε ἄλλον τύπο ἀπολυτηρίου στό ὁποῖο ἀναφερόταν:

> *«καί ἔξεστιν αὐτῷ ἀκωλύτως διδάσκειν ἐν ἁπάσαις ταῖς δημοτικαῖς καί ἀστικαῖς σχολαῖς...».*

Ἐνῶ στούς μή παρακολουθήσαντας τό Διδ/κό Τμῆμα ἀναγραφόταν:

> *«καί ἔξεστιν αὐτῷ ἐγγράφεσθαι ἀκωλύτως εἰς τά Σχολεῖα Ἀνωτάτης Ἐκπ/σεως...».*

γιατί τήν ἐποχή ἐκείνη δέν ὑπῆρχαν εἰσαγωγικές ἐξετάσεις στά Πανεπιστήμια.

Ἡ διεύθυνση τῆς Σχολῆς ἀνετίθετο ἀνέκαθεν σέ κληρικό, πού ἔφερε τόν τίτλο Σχολάρχης. Οἱ τελευταῖοι κληρικοί σχολάρχες, Ἀδριανουπολίτες καί οἱ δύο, ἦσαν ὁ τιτουλάριος Μητροπολίτης Σάρδεων Μιχαήλ Κλεόβουλος καί ὁ Μέγας κατηχητής Ἀλέξανδρος Ζῶτος.

Ὁ Μιχ. Κλεόβουλος διηύθυνε ἐπί μία τριακονταετία περίπου (1890-1919), τή Σχολή καί ἀνέδειξε μαθητές πού διακρίθησαν στίς ἐπιστῆμες καί τήν Ἐκκλησία. Ὁ ἴδιος ὑπῆρξε πολύ ἀλτρουϊστής καί φιλάνθρωπος,

βοηθώντας ἠθικά ἀλλά καί ὑλικά πολλούς πτωχούς μαθητές καί ἀπό τό ὑστέρημά του ἀκόμα. Γι' αὐτό καί ἀπέθανε πενέστατος στά 1919.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ζῶτος χρημάτισε Σχολάρχης ἀπό τό 1919 μέχρι τοῦ 1924 καί ὑπῆρξεν ἀνήρ σοφός, γλωσσομαθής καί ἐργατικός. Τό τέλος τῆς σχολαρχίας του ὑπῆρξε πολύ ταπεινωτικό. Τοῦρκος Ἐπιθεωρητής, κατόπιν ἐντολῆς, πῆγε στή σχολή καί ἀφοῦ συνεκέντρωσε στήν αἴθουσα τῶν τελετῶν τό διδακτικό προσωπικό καί τούς σπουδαστές ἐκτόξευσε κατά τοῦ σχολάρχη βαρειές ἀκατανόμαστες καί συκοφαντικές βρισιές καί τόν διέταξε πάραυτα νά ἐγκαταλείψει τό σχολεῖο (def ol burdan).

Ἀπό τότε ἡ Σχολή διευθύνεται ἀπό λαϊκό καθηγητή. Πρῶτος Διοικητικός Διευθυντής διορίσθηκε ἕνας ἀπόφοιτος τῆς Σχολῆς Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν Παν/μίου Κων/πόλεως καί τέως Ὑποδιοικητής Σηλυβρίας, τύπος μετριοπαθής, ὁ Σπυρίδων Ζαχαριάδης, πού ἐργάσθηκε εὐσυνείδητα 25 χρόνια, διδάσκοντας συνάμα καί τή Γαλλική Γλῶσσα.

Στά τελευταῖα χρόνια ἡ Μ. Γ. Σχολή φθίνει διαρκῶς, ἀκολουθώντας τή μοῖρα τοῦ ὀλίγου ἑλληνισμοῦ πού παρέμεινε στήν πόλη καί προσπαθεῖ νά συγκρατηθεῖ στή ζωή συγκεντρώνοντας μέ εἰδικό λεωφορεῖο ὀλίγους σπουδαστές ἀπό ὅλες τίς γωνιές τῆς Κων/πόλεως....

Στά καλά χρόνια ἡ Μ. Γ. Σχολή εἶχε πλουσίους πόρους ἀπό δύο πηγές, τά ἔσοδα χωραφιῶν στήν Βεσσαραβία, πού ἦσαν δωρεές παλαιές ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας «ἀνθ' ὧν πνευματικῶν ἀμητῶν οὓς παρέσχεν αὐτοῖς ἡ πρεσβυγενής σχολή» καί ἀπό τίς πρόσοδες τῆς Ἱερᾶς Ἐκκλησίας Παναγίας Καφατιανῆς - Γαλατᾶ Κων/πόλεως, οἱ ὁποῖες εἶχαν διατεθεῖ διά Πατριαρχικοῦ Πιττακίου ἀπό τοῦ 1882. Ἡ Ἱ. Ἐκκλησία Παναγίας Καφατιανῆς εἶχε καί ἔχει ἀκίνητα ἀμυθήτου ἀξίας, τά ὁποῖα τώρα τά νέμεται ὁ ἐπικατάρατος ΠΑΠΑ - ΕΦΤΥΜ ὁ Β', ὁ ἐπικαλούμενος Πατριάρχης τῶν Τουρκορθοδόξων....

ΚΑΛΛ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΗ - ΜΟΥΣΙΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΠΑΛΙΝΝΟΣΤΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Ἕνα ἀπό τά πιό καυτά καί δυσεπίλυτα προβλήματα, πού ἀντιμετώπιζε ἡ Ἑλληνική Κυβέρνηση στή περίοδο τοῦ 1919 ἦταν ἡ παλιννόστηση τῶν Προσφύγων στή Θράκη.

Ἀρκετοί Θρᾶκες εἶχαν καταφύγει στή Βουλγαρία στόν Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο, κατατρεγμένοι ἀπό τούς Τούρκους, ἄλλοι εἶχαν ἐκτοπισθεῖ στό ἐσωτερικό τῆς Βουλγαρίας μετά τή κατάληψη τῆς Δυτικῆς Θράκης ἀπό τά βουλγαρικά στρατεύματα καί ἕνα σημαντικό μέρος εἶχε κατορθώσει νά διαφύγει στήν ἐλεύθερη Ἑλλάδα.

Ὅπως ἀναφέρει ἄλλωστε Στατιστική τῶν Πατριαρχείων, μετά τόν Βαλκανικό πόλεμο καί κατά τόν Παγκόσμιο πόλεμο εἶχαν ἐκπατρισθεῖ ἀπό τή Θράκη 242.969 Ἕλληνες. Ἀκολουθεῖ σχετικός Συνοπτικός Πίνακας[1].

ΘΡΑΚΗ	Βαλκ.	Παγκόσμ.	Ὁλικόν
Ἀρχιεπισκοπή			
Στενή		320	320
Ἐπαρχίαι			
Σωζοπόλεως	11.650		11.650
Βιζύης	20.927	7.856	28.783
Σαράντα Ἐκκλησιῶν	3.500	11.000	14.500
Ἀδριανουπόλεως	17.334		17.334
Διδυμοτείχου	13.147	5.366	18.513
Αἴνου	1.325	3.067	4.392
Τυρολόης	13.715		13.715
Σηλυβρίας	2.960		2.960
Ἡρακλείας	29.200	18.423	47.623
Γάνου - Χώρας	6.180		6.180
Μυριοφύτου		4.102	4.102
Καλλιπόλεως		32.825	32.825
Προικοννήσου		29.600	29.600
Δέρκων		10.472	16.472
ἐν ὅλῳ	119.938	123.031	242.969

Βραχυγραφίες: Α.Υ.Ε.: Ἀρχεῖο Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν. Φ.: Φάκελος.

1. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 ἔγγρ. Πατριαρχείων χωρίς ἀριθ. πρωτοκ.

Στό διάστημα τοῦ ἐκπατρισμοῦ τόσο στήν Ἀνατολική ὅσο καί στή Δυτική Θράκη εἶχαν δημευθεῖ οἱ περιουσίες τῶν ἀπόντων καί στά σπίτια τους εἶχαν ἐγκατασταθεῖ Τοῦρκοι καί Βούλγαροι μετανάστες. Τό γεγονός αὐτό ἐπικαλοῦνταν οἱ Ἀγγλικές στρατιωτικές ἀρχές στήν Ἀν. Θράκη καί οἱ Γαλλικές στή Δυτική καί ἔφεραν προσκόμματα στή παλιννόστηση τῶν προσφύγων. Διατείνονταν ὅτι ἔπρεπε πρῶτα νά τακτοποιηθεῖ ἡ κατάσταση. Ὅπως ἀναφέρει σέ ἔκθεσή του ὁ τότε Συνταγματάρχης Πυροβολικοῦ Κ. Μαζαράκης-Αἰνιάν (ἀρχηγός τῆς ἐν Σόφιᾳ Ἑλληνικῆς Στρατιωτικῆς Ἀποστολῆς) ἡ Τουρκική Κυβέρνηση «προβάλλει ὅτι καί εἰς Ἑλλάδα ἀπαγορεύεται ἡ παλιννόστησις ὀθωμανῶν ἐξ Ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν καί ζητεῖ διά τό ζήτημα τοῦτο ἀμοιβαιότητα...».

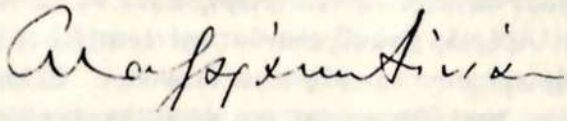
Ἡ Βουλγαρική Κυβέρνηση ἐξ ἄλλου ἰσχυριζόταν ὅτι ἡ σύμβαση τῆς ἀνακωχῆς πρόβλεπε τή διατροφή τῶν Ἑλλήνων, πού εἶχαν ἐκτοπισθεῖ ἀπό τήν Α. Μακεδονία ὄχι καί ὅσων εἶχαν διωχθεῖ ἀπό τή Θράκη.

Ὁ Μαζαράκης περιγράφει μέ μελανά χρώματα τά δεινά τῶν Ἑλλήνων προσφύγων, πού μαστίζονταν ἀπό ἐπιδημίες καί πείνα στή Βουλγαρία. Ὑποστηρίζει τήν ἄμεση φροντίδα γιά τήν ἐπίλυση τοῦ ἐθνικοῦ αὐτοῦ θέματος: «... ἀλλ' οὐδέ ἐπί τῇ καταβολῇ ἀντιτίμου δύνανται νά προμηθευθῶσι τρόφιμα καί ἄρτον. Ἡ βουλγαρική Κυβέρνησις ἰσχυρίζεται ὅτι οὗτοι δέν δικαιοῦνται εἰς μερίδα ἄρτου καί τροφίμων διότι δέν ἔχουσι δελτία. Κατ' ἐπανάληψιν ἀνεφέρθην εἰς τόν στρατηγόν Chretien ζητῶν νά διατάξῃ τήν Βουλγαρικήν Κυβέρνησιν ὅπως ἐπιτρέψῃ νά συναποκομίσωσι τά ζῶα των καί νά τοῖς χορηγῇ, ἐφ' ὅσον εὑρίσκονται ἐπί βουλγαρικοῦ ἐδάφους. τρόφιμα ἔστω καί ἐπί καταβολῇ ἀντιτίμου. Ἐδήλωσα προσέτι ὅτι εὐχαρίστως διά τούς ἀπόρους αὐτῶν ἀναλαμβάνει ἡ Ἑλληνική Κυβέρνησις τήν δαπάνην τῆς δι' ἄρτου διατροφῆς.

Οὐδεμιᾶς ἐτύγχανον ἀπαντήσεως ὅσον ἀφορᾷ τήν ἄδειαν τῆς διαβάσεως τῶν συνόρων μετά τῶν κτηνῶν των· ὡς μοί ἐδηλώθη ὁ στρατηγός Chretien ἐσκέπτετο νά διατάξῃ νά ἐπιστρέψωσιν οὗτοι ἐκ Καραγάτς καί Πύργου, ὅπου ἦσαν συγκεντρωμένοι, εἰς τά χωρία ὁπόθεν εἶχον διωχθῇ. Διά τινας μάλιστα ἐξ αὐτῶν ἐδόθη τοιαύτη διαταγή, εὐτυχῶς ἐσταμάτησα διά τούς λοιπούς προσωρινῶς. Ἡ τοιαύτη λύσις, τῆς ἐπανόδου δηλαδή τῶν ἐν λόγῳ προσφύγων εἰς τό ἐσωτερικόν τῆς Βουλγαρίας παρουσιάζει σοβαρά μειονεκτήματα ἀπό ἑλληνικῆς ἀπόψεως. Συμφέρον εἶνε νά ὑπάρχῃ ὅσον τό δυνατόν περισσότερον ἑλληνικόν στοιχεῖον εἰς Θράκην καί νά ἔχῃ τοῦτο καί τά ἀροτριῶντα κτήνη του· ἐξ ἄλλου δέν εἶνε ποσῶς ἀπίθανον κατά τήν στιγμήν τῆς καταλήψεως τῆς Θράκης ὑπό συμμαχικῶν στρατευμάτων νά ἐκσπάσῃ ὅλη ἡ βουλγαρική λύσσα κατά τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, ἐφ' ὅσον εὑρίσκονται διασκορπισμένοι εἰς τό ἐσωτερικόν τῆς Βουλγαρίας.

Ἅμα τῇ ἐδῶ ἀφίξει μου ἐπεσκέφθην τόν στρατηγόν D'Esperey, εἰς ὅν

ὡμίλησα σχετικῶς. Οὗτος ὑπεσχέθη ὅτι θά διέτασσεν ἀμέσως τά δέοντα καί ἀπεδέξατο πλήρως τήν ὑποβληθεῖσαν αὐτῷ παρ' ἐμοῦ πρότασιν ὅπως ἐν ἀνάγκῃ συγκεντρωθῶσιν εἰς Ἀδριανούπολιν, ἤ ἀλλαχοῦ πλησίον τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς καί ἐγγύς ἑλληνικῶν δυνάμεων οἱ ἄνω πρόσφυγες καί διατρέφονται ὑπό τινος συμμαχικῆς ἐπιμελητείας, ἕως οὗ ἐκκενώσωσι τάς οἰκίας των οἱ καταλαβόντες ταύτας... Πλήν εἶνε βέβαιον ὅτι αἱ ἀγγλικαί ἀρχαί ἐνταῦθα (ΚΠολη) δέν ἐννοοῦν νά ἀνεχθῶσιν ἐπεμβάσεις τοῦ στρατηγοῦ D'Esperey εἰς τά ἀφορῶντα τούς Τούρκους ζητήματα, τήν πρωτοβουλίαν τῆς ἐπιλύσεως τῶν ὁποίων ἐπιδιώκουν νά διατηρήσουν αὐτοί. Ἐπεσκέφθην διά τόν λόγον τοῦτον καί τάς ἀγγλικάς ἀρχάς καί δή τόν στρατηγόν Deeds, ὅστις εἶνε ὁ ἁρμόδιος. Μοῦ ἀπήντησεν εἰς ὅσα σχετικῶς τῷ ἐξέθηκα ὅτι δέν ἐγνώριζεν ἄν ὅσα ἐζήτουν ἐγώ θά ἐγένοντο δεκτά ὑπό τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως...»[2].

Ὁ Κ. Μαζαράκης - Αἰνιάν ἐπισημαίνει ἐπίσης ὅτι οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἀγγλίας «ἐπιδεικνύουν ποιόν τινα φιλοτουρκισμόν...».

Ἡ κατάσταση ἦταν ἐξαιρετικά ἐπικίνδυνη γιατί μιά ὁμάδα ἀπό τούς Τούρκους: Μεχμέτ Τζελάλ Βέη, Βουλευτή Νευροκοπίου, στή Σοβράνιε (Βουλγαρική Βουλή), Χουσεΐν Σαμπρῆ, καπνέμπορο ἀπό τή Ξάνθη, τόν διανοούμενο Νεντίμ Βέη ἀπό τήν Ἀδριανούπολη καί τόν Ἀρίβ Βέη πρώην βουλευτή τῆς Γκιουμουλτζίνας (Κομοτηνῆς) στή Τουρκική Βουλή, ἔφυγε — μέ τή βοήθεια τῆς Ἀγγλικῆς Ἀρμοστείας στή Σόφια — γιά τό Παρίσι μέ σκοπό νά ζητήσει τήν αὐτονομία ὁλόκληρης τῆς Θράκης. Ὅλοι αὐτοί ἐκπροσωποῦσαν περισσότερο τήν Ἀνατολική Θράκη. Γιά τή Δυτική Θράκη εἶχαν ἐκλεγεῖ στή Σοβράνιε ὀθωμανοί βουλευτές· ἀπό αὐτούς ὁ Ἰσμαήλ Χακκῆ Βέης ἦταν ἡ πιό σημαίνουσα προσωπικότητα. Ὁ Χακκῆ, «διαβλέπων κινδύνους ἐν τῇ ἀγγλικῇ προστασίᾳ» ἐπιθυμοῦσε «προσάρτησιν εἰς τήν Ἑλλάδα ἤ αὐτονομίαν καθαρῶς ἑλληνοτουρκικήν ἄνευ ξενικῆς προστασίας». Τονίζεται ἀπό τόν Μαζαράκη ὅτι «οὗτος δύναται λόγῳ τῆς μεγάλης του ἐπιρροῆς καί προσωπικῆς ἱκανότητος νά παρασύρῃ καί ὁλόκληρον τήν θρακικήν ἐπιτροπήν... ἐζήτησε νά τόν ἰδῇ καί ὁ στρατηγός Fr. D'Esperey εἰς ὅν τόν παρουσίασα καί ὅστις τῷ ἀπέδωκε πολύ μεγάλην σημασίαν...' Ὁ Ἰσμαήλ Βέης συνδέεται καί ἐν Γαλλίᾳ μέ πολλούς σημαίνοντας Γάλλους...»[3]. Ἐπισημαίνεται ἐπίσης ὅτι ὁρισμένοι Γάλλοι

---

2. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 ἔγγρ. 2297/14.3.1919 βλ. ἐπ. ἔγγρ. 47/14.4.19 & τηλ/μα ἀπό Δράμα, ὑπ. ἀρ. 66.

3. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 ἔγγρ. 2297/14.3.19 βλ. ἐπ. Καλλ. Παπαθανάση - Μουσιοπούλου

στρατιωτικοί ἐπιθυμοῦσαν νά παραμείνει ἡ Δ. Θράκη ὑπό Γαλλική κατοχή.

Γιά ὅλους τούς παραπάνω λόγους τό θέμα τῆς παλιννοστήσεως τῶν προσφύγων ἦταν πολύ ἐπείγον γιά νά καταδειχθεῖ ἡ πλειοψηφία τοῦ Ἑλληνικοῦ δυναμικοῦ στή Θράκη.

Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, οἱ ἴδιοι οἱ πρόσφυγες «ἔσπευδαν» νά γυρίσουν στή γῆ τους, ὅπως ἀναφέρεται σέ ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν[4]. Στή Βουλγαρία βρίσκονταν πολλοί ἐκπατρισμένοι. Εἶχαν συγκεντρωθεῖ στήν Ὑάμπολη 5.000 ἄτομα καί στή περιοχή τοῦ Νομοῦ Πύργου 10.000, ἐνῶ ἄλλοι «ἐγκατεσπαρμένοι ἀνά τήν λοιπήν ὕπαιθρον χώραν τῆς Βουλγαρίας» κατέφευγαν στήν Ἑλληνική Ἀποστολή καί παρακαλοῦσαν νά τούς στείλουν στίς πατρίδες τους.

Στό ὑπ' ἀριθ. 159 ἔγγραφό του ὁ Κ. Μαζαράκης - Αἰνιάν τονίζει ὅτι «οἱ ἄνθρωποι εὑρίσκονται ἐν ἀπελπιστικῇ καταστάσει, ἐπισυμβαίνουσι δέ καθημερινῶς ἀθρόοι θάνατοι ἐκ τῶν στερήσεων...»[5]. Σέ τηλεγράφημά του ἀπό τό θωρηκτό Ἀβέρωφ ἀναφέρεται: «... αἱ ἐνταῦθα (ΚΠολη) ἀγγλικαί ἀρχαί τελικῶς ἠρνήθησαν ἐπιτρέψωσιν ἐπάνοδον Ἑλλήνων Τουρκικῆς Θράκης εἰς ἑστίας των (ΠΡΟΦΑΝΩΣ ΙΝΑ ΦΑΝΩΣΙΝ ΕΥΑΡΕΣΤΟΙ ΤΟΥΡΚΙΚΟΝ ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ).... Ἀνάγκη δοθῇ ἐνταῦθα ἀρχάς ὑπό κέντρου (δηλ. ΥΠ' ΑΥΤΗΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ) σχετική διαταγή. Παρακαλῶ ἐνεργήσατε μέχρις οὗ Τοῦρκοι ἐκκενώσουν τάς κατακρατουμένας οἰκίας προσφύγων οὗτοι συγκεντρωθῶσι προσωρινῶς ἔστω καί εἰς στρατόπεδα πάντως ἐντός τῆς Τουρκικῆς Θράκης καί τροφοδοτῶνται ὑπό ἀγγλικῆς Ἐπιμελητείας, Παραμονή ἐν Βουλγαρίᾳ ἀδύνατος διότι Βούλγαροι δι' ἀρνήσεως τροφοδοσίας τούς ἐκβιάσουν νά δηλώσουν ὅτι εἶναι Βούλγαροι ἐκ Θράκης ὅπερ πρόσφυγες ἀποκρούουσιν. Συμφέρει παντοιοτρόπως Ἕλληνες Θράκης νά εὑρίσκωνται νῦν ἐν Θράκῃ. Παρεμπόδισις τούτου ὑπό Τούρκων καί Ἀγγλικῆς Ἁρμοστείας φρονῶ ὅτι γίνεται σκοπίμως...»[6].

Μετά ἀπό πολλές ἐνέργειες ἐπιτέλους οἱ Γαλλικές ἀρχές ἀναφέρουν στίς 14.4.1919 ὅτι 245 Ἑλληνικές οἰκογένειες πῆραν τήν ἄδεια νά περάσουν τά σύνορα ἀπό τό Καραγάτς. Δίνουν ἐπίσης τή πληροφορία ὅτι ἡ Βουλγαρική Κυβέρνηση ἀπαγορεύει τούς Ἕλληνες πρόσφυγες νά πάρουν μαζί καί τά ζῶα τους γιατί διωγμένοι ἀπό τούς Τούρκους εἶχαν φθάσει πρίν ἕξι χρόνια γυμνοί στό ἔδαφός τους· ἐπομένως τά κοπάδια τους ἀνήκουν στή

Ἄγνωστες Πτυχές τῶν Ἀγώνων γιά τήν Ἀπελευθέρωση τῆς Θράκης, Θρακικά, Ἀθῆναι 1973 τ. 46 σ. 344 κ. ἑξ. βλ. τῆς ἰδίας: Ἡ Ἀπελευθέρωση τῆς Δυτικῆς Θράκης. Ἀπό τό Ἀρχεῖο Χ. Βαμβακᾶ, Ἀθῆναι 1975, σ. 129 κ.ἑξ.

4. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 τηλεγράφημα 2482/19.3.1919 Ρέπουλη πρός Ε. Βενιζέλον.
5. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 ἔγγρ. 159/25.3.1919/2231
6. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 τηλ/μα 576/14/27.3.1919

Βουλγαρία καί μέ τήν ἐξαγωγή τους γίνεται λαθρεμπόριο ζώων[7]. Στό μεταξύ τόν Μάρτιο τοῦ 1919 ἔφθασαν οἱ πρῶτοι 15 πρόσφυγες στό Δεδεαγάτς (Ἀλεξ/πολη) ἀπό τή Βουλγαρία[8].

Ἡ σχετική μέ τή παλιννόστηση ἀλληλογραφία εἶναι ὀγκώδης γιατί καί τό πρόβλημα ἦταν ἀπό τά πιό δύσκολα, πού ἀντιμετώπιζε ἡ τότε Ἑλληνική Κυβέρνηση. Στίς 19 Ἀπριλίου, ὁ Ἑλ. Βενιζέλος τηλεγραφεῖ ἀπό τό Παρίσι: «Εἴμεθα διατεθειμένοι ἐπικουρήσωμεν παλιννοστοῦντας ὁμογενεῖς ὑποβαλλόμενοι εἰς πάσας ἀναγκαίας θυσίας. Συνεννοηθῆτε μετά Ἄγγλου Ἀρμοστοῦ πρός σύνταξιν προϋπολογισμοῦ πιθανῶς ἀπαιτηθησομένης δαπάνης καί τηλεγραφήσατε ἀμέσως ποσόν εἰς Ἀθήνας καί Παρισίους... ἄλλωστε ἀνακοινωθῇ Ἀγγλικῇ Ἀρμοστείᾳ θά ἐπιτύχῃ ὅπως ἀποδοθῶσιν εἰς παλιννοστοῦντας ἀκίνητοι περιουσίαι αὐτῶν καί κινητά ἐν μέτρῳ. Ἐπομένως ἐπικουρία ἡμῶν θά ἀποβλέπῃ κυρίως εἰς ἀγοράν ζώων ἐργαλείων καί σπόρων καί συντήρησιν παλιννοστούντων μέχρι προσεχοῦς ἐσοδείας. Κυρίως διά παλιννοστοῦντας Θράκην ἐπιβάλλεται ὅπως μεριμνήσωμεν γενναιότερον περί ἀποκαταστάσεώς των προκειμένου περί πληθυσμῶν οἵτινες ἐπανέρχονται εἰς μητρικούς κόλπους...»[9].

Στό μεταξύ ὁ Κανελλόπουλος, διπλωματικός μας ἐκπρόσωπος στή ΚΠολη τηλεγραφεῖ στό Ἑλληνικό Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν ὅτι «... κατά μετριωτέρους ὑπολογισμούς ἀπαιτηθήσεται ποσόν ἑκατόν ἑκατομ. δραχμῶν δι' ἀνάγκας 38 χιλ. γεωργικῶν οἰκογενειῶν Θράκης καί Μικρᾶς Ἀσίας μετατοπισθεισῶν ἐντός τῆς Τουρκίας. Προϋπολογισμός οὗτος προβλέπει ἐπί βάσει σημερινῶν τιμῶν διανομήν εἰς ἑκάστην οἰκογένειαν δύο βοῶν κάρρου, ἀρότρου καί 400 ὀκάδων σπόρων. Ποσόν δέν συμπεριλαμβάνει δαπάνην ἀνεγέρσεως καί ἐπισκευῆς οἰκιῶν καθόσον δέν ὑπάρχουσι ἀκόμη ἐπαρκῆ στοιχεῖα...». Σέ ἄλλο τηλεγράφημά του ἀναφέρει ὅτι ἔχουν ἤδη παλιννοστήσει 54.000 περίπου στή Θράκη, πού εἶχαν ἐκτοπισθεῖ στό ἐσωτερικό τῆς Τουρκίας στή διάρκεια τοῦ Παγκοσμίου Πολέμου καί προσθέτει: «...Ὅσον ἀφορᾷ πρόσφυγας ἀπελαθέντας εἰς Ἑλλάδα κατά 1914 οὐδεμίαν παλιννόστησιν αὐτῶν οὔτε εἰς Θράκην, οὔτε εἰς Μικράν Ἀσίαν, οὔτε εἶναι δυνατόν ἐπιτρέψωσιν σήμερον καθ' ὅσον χωρία των κατέχονται ὑπό Μωαμεθανῶν μεταναστῶν ἐκ Μακεδονίας ἐγκατασταθέντων ἐκεῖ μετά Βαλκανικόν πόλεμον...»[10].

---

7. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 ἔγγρ. Ὑπ. Ἐξ/κῶν Γαλλίας ὑπ. ἀρ. 47/14.4.1919

8. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 ἔγγρ. Ἀρχηγείου Συμμαχικῶν Δυνάμεων στή Βουλγαρία ἀπό 1.3.1919

9. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 τηλ/μα 3664/19.4.19 πρός Κανελλόπουλον ΚΠολη γιά τόν Ὑπουργόν Οἰκονομικῶν.

10. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 ἔγγρ. 13708/30.4.19 καί Β/46/3839/22.4.19

Στίς 23.4.1919 ὁ στρατηγός Fr. D'Esperey πληροφορεῖ τόν Λ. Παρασκευόπουλο, Ἀρχηγό τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, ὅτι ἡ Κυβέρνηση τῆς Βουλγαρίας ἀντιτίθεται στήν ἐπάνοδο τῶν Ἑλλήνων στή Θράκη ὡς πού νά ἀποφασίσει ἡ Συνδιάσκεψη τῶν Παρισίων γιά τίς ἐδαφικές διεκδικήσεις στή Χερσόννησο τοῦ Αἵμου καί συστήνει τή διακοπή τῆς παλιννοστήσεως τῶν προσφύγων στή Δυτική Θράκη[11].

Ἐπιτέλους τά πράγματα καλυτερεύουν γιά τόν Ἑλληνισμό καί ὁ Κακλαμάνος ἀνακοινώνει τό παρακάτω τηλεγράφημα τοῦ Ε. Βενιζέλου: «...Ἀνάγκη ἐπωφεληθῶμεν ἀγαθῶν διαθέσεων Γάλλου Ἀρχιστρατήγου ὅπως ἐπαναφέρωμεν τούς ἐκ Δ. Θράκης πρόσφυγας καί ἐγκαταστήσωμεν αὐτούς εἰς ἀρχικάς πατρίδας των διευκολυνομένης ὑπό Γαλλικῶν ἀρχῶν ἀναλήψεως κτημάτων των. Ὑπηρεσία αὕτη δύναται ἀνατεθῆ ἐπιτυχῶς εἰ Γεν. Πρόξενον Χαλκιόπουλον, ὅστις ὑπηρέτησε καί εἰς Δεδεαγάτς. Ἐπειδή ὅμως οὗτος χρειάζεται καί εἰς Ξάνθην νομίζω ὅτι δύναται ἐκεῖθεν νά ἀναλάβη καί διεύθυνσιν ὑπηρεσίας ταύτης ἐάν δοθῶσι αὐτῷ ἀναγκαῖοι συνεργάται. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει κ. Χαλκιόπουλος ἀφ' οὗ ἐξακριβωθῆ διά Γεν. Διοικήσεων Θεσ/νίκης καί Α. Μακεδονίας ποῦ εὑρίσκονται οἱ ἐκ Δ. Θράκης Ἕλληνες θά συνεννοηθῆ μετά Στρατηγοῦ Σαρπύ περί ἀριθμοῦ ὅστις δύναται ἑκάστην ἑβδομάδα παλιννοστήση εἰς ἑστίας των, ἐξασφαλίζων καί τήν εἰς κτήματά των ἐγκατάστασίν των. Σημειωτέον ὅτι ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ δύναται νά ὑπάρχῃ συνεργασία μετά Μωαμεθανῶν διότι καί τοιούτων οἱ πλεῖστοι ἀπηλάθησαν ἐκ Δ. Θράκης. Νομίζω ὅτι Κ. Βαμβακᾶς δύναται χρησιμοποιηθῆ διά συνεννόησιν τούτων μετά Τούρκων...»[12].

Ἔκτοτε ὀργανώνεται συστηματικά ἡ παλιννόστηση τῶν Θρακῶν προσφύγων. Ὁ Ὑπουργός Περιθάλψεως Σ. Σῖμος πληροφορεῖ τόν Ε. Βενιζέλο, Πρόεδρο τῆς Κυβερνήσεως, ὅτι «ἐγκαθιδρύεται τακτική ταχυδρομική συγκοινωνία Ξάνθης - Πορτο Λάγο» μέ πέντε φορτηγά αὐτοκίνητα πού διέθεσε ὁ Λ. Παρασκευόπουλος. Τά 18 χιλιόμετρα τοῦ δρόμου εἶχαν κατασκευασθεῖ ἀπό τούς Γερμανούς καί ἦταν σέ «ἀρίστη» κατάσταση. Μέ ἐπιταγμένο ἀτμόπλοιο γινόταν ἡ ταχυδρομική «συγκοινωνία μεταξύ Πειραιῶς λιμένων Μακεδονίας Δεδεαγάτς»[13]. Στή Θεσσαλονίκη καταρτίσθηκε ἀπό 22 προκρίτους Θρᾶκες ἐπιτροπή πού ἔφυγε γιά τό Δεδεαγάτς μέ σκοπό νά προγραμματίσει μέ τή συνεργασία τοῦ Ἕλληνα Κυβερνητικοῦ Ἐκπρο-

---

11. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 ἔγγρ. Ἀρχηγοῦ Συμμαχικῶν Δυνάμεων στήν Ἀνατολή 9111/S.R. ἀπό 23.4.1919

12. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 τηλ/μα 10039/8.10.19

13. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 τηλεγράφημα ὑπ' ἀριθ. 42.

σώπου Χ. Βαμβακᾶ καί τίς Γαλλικές Ἀρχές τίς ἀφίξεις τῶν ὁμογενῶν στίς ἑστίες τους[14].

Ἀπό τήν Ἀνατ. Μακεδονία 6.000 οἰκογένειες προσφύγων ζητοῦν ἐπαναπατρισμό. Ἐγκρίνεται πίστωση δύο ἑκατομμυρίων δραχμῶν. Στή Ξάνθη, ὅπου 350 ἑλληνικά σπίτια εἶναι ἐρειπωμένα, ἱδρύονται πρατήρια τροφίμων μέ ἐλαττωμένες τιμές «καθότι ἅπαντα εἴδη ὑπερετιμήθησαν ἐκεῖ ἕνεκα διαφορᾶς νομίσματος, πρᾶγμα τό ὁποῖον ἐπεχείρησαν νά ἐκμεταλλευθῶσιν ἀλλοεθνεῖς, ἐργαζόμενοι δυσμενῶς πρός Ἑλληνικήν κατοχήν...». Ἀπό τόν Πειραιᾶ φεύγουν μέ ἀτμόπλοιο γιά τό Δεδεαγάτς χίλιοι περίπου «ἐπίλεκτοι» κάτοικοι τοῦ θρακικοῦ αὐτοῦ λιμανιοῦ καί τῆς Γκιουμουλτζίνας. Οἱ Γάλλοι ζητοῦν νά ἐγκατασταθοῦν στή Θράκη ἀρχικά μόνο οἱ εὔποροι καί ὁ Σ. Σῖμος γνωρίζει στόν Ἑλ. Βενιζέλο: «... εὑρύνοντες ἔννοιαν προκρίτων ἀποστέλλομεν πάντας δηλώσαντας παλιννόστησιν ἐλπίζοντες ὅτι δέν θά εὕρωμεν ἀντίρρησιν Γάλλων ἐφόσον ἀναλαμβάνομεν ἡμεῖς εὐθύνην διατροφῆς καί περιθάλψεως μέχρις ὁριστικῆς ἀποκαταστάσεως. Εὐτυχῶς δηλώσεις παλιννοστήσεως ἔρχονται πολλαχόθεν ἀθρόαι»[15].

Ἀκολουθεῖ ἐνδιαφέρων κατάλογος προκρίτων ἀπό τό Ἀρχεῖο Χ. Βαμβακᾶ[16]:

ΘΡΑΚΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ
ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΑΝΕΓΝΩΡΙΣΜΕΝΟΝ ΣΩΜΑΤΕΙΟΝ

Ἐν Θεσ/νίκη τῇ 18 Ὀκτωβρίου 1919

ΠΡΩΤΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

Προκρίτων προσφύγων Θρακῶν εὐπορούντων

Καζᾶς Γκιουμουλτζίνης

1. Ἀθανάσιος Καστάνιας	ἔμπορος
2. Ἰωάννης Κ. Ζωΐδης	»
3. Κωνστ. Μαργαριτόπουλος	»
4. Νικόλαος Ζωΐδης	»
5. Δημήτριος Βουτιάδης	δικηγόρος
6. Σοφοκλῆς Κομνηνός	Τελειόφοιτος Μεγάλης τοῦ γένους σχολῆς

14. Ἀρχεῖο Χ. Βαμβακᾶ καί Α.Υ.Ε.Φ. Α5 ἔγγρ. 10349/17.10.19 & 10412/18.10.19.

15. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 τηλ/μα 5442/10510/21.10.1919

16. Ἀρχεῖο Χαρισίου Βαμβακᾶ.

7. Κωνστ. Πετρόπουλος	Διδάκτωρ Φυσ. Ἐπιστημῶν
8. Κωνστ. Μαλλιόπουλος	ἔμπορος
9. Β. Ζησιάδης	»
10. Δημ. Λαμνίδης	»
11. Πέτρος Ζωγράφος	»
12. Σπῦρος Παρασκευᾶ	»
13. Σπῦρος Γιαννάκαινας	»
14. Ἀπόστολος Γιαγτζίδης	»
15. Παναγιώτης Βογιωτόπουλος	»
16. Κωνστ. Δαυτσίου	»
17. Γεώργιος Σίτης	»
18. Πέτρος Ζωΐδης	»
19. Σταῦρος Ξανθόπουλος	»
20. Εὐστράτιος Εὐνουχίδης	»
21. Ἰωάννης Κατσανόπουλος	»
22. Δημήτριος Ἀδάμ	ἀλευρέμπορος
23. Εὐγένιος Τσακίρης	γαιοκτήμων
24. Δημοσθένης Σαράβογλου	ἔμπορος
25. Εὐάγγελος Κωνσταντίνου	παντοπώλης

Καζᾶς Δεδεαγάτς

1. Δημήτριος Ζαφειριάδης	ἔμπορος
2. Φιλόμηλος Ζαφειριάδης	»
3. Δημήτριος Μαντζίδης	»
4. Δημήτριος Σταϊκίδης	»
5. Χαρ. Λεονταρίδης	»
6. Παν. Λεονταρίδης	»
7. Θεόδωρος Παυλίδης	»
8. Μῖχος Γούδας	»
9. Γεώργιος Πολυμένης	»
10. Κωνσταν. Πολυμένης	»
11. Ἀναστάσιος Δάρδας	»
12. Ἰωάννης Μυλᾶς	»
13. Κωνσταντίνος Φεμερέλλης	»
14. Βασίλειος Βατίκης	»
15. Ἀθανάσιος Συναχείρης	πλοίαρχος
16. Νικόλαος Παπασταύρου	»
17. Κλέων Παπασταύρου	»
18. Ἀστέριος Γιώτας	ἰατρὸς
19. Μιχαὴλ Γιώτας	ἔμπορος

20. Ἀντώνιος Πετρούδης	πλοίαρχος
21. Ἀναστάσιος Γερασίμου	παντοπώλης
22. Ἀλεξ. Παναγιώτου	φωτογράφος
23. Ἀθαν. Ταβανιώτης	ἀργυραμοιβός
24. Δημ. Καρακώτσιος	ἔμπορος
25. Ξάνθιππος Δελημιχάλης	»
26. Κωνσταντ. Πόλας	κτηματίας
27. Ἀπόστολος Μπρίκας	»
28. Ἀριστείδης Ζωγράφου	οἰνοπνευματοποιός
29. Δημήτριος Κανελλόπουλος	ξενοδόχος
30. Σταῦρος Κατσούλης	κτηματίας
31. Παναγιώτης Ἀνδρονίκου	φαρμακοποιός
32. Γεώργιος Γανώσης	ἔμπορος
33. Νικόλαος Παπαλαδᾶς	ἐμπορομεσίτης
34. Εὐάγγ. Τουρτσαμπελμέζογλου	ὑφασματοπώλης
35. Κυριάκος Παπαθανασίου	ἔμπορος-κτηματίας
36. Βασίλειος Πασχάλης	ἀνθυπίατρος
37. Θωμᾶς Γραμματίκας	κτηματίας-ἔμπορος
38. Ἐμμανουήλ Χ″ Γιαννάκης	ἔμπορος
39. Ἐμμανουήλ Τζεναβάρης	παντοπώλης
40. Ἰωάννης Μιλιώτης	κτηματίας
41. Γουλιέλμος Μοντάνης	μεσίτης
42. Ἰωάννης Εὐαγγελίδης	ὑποδηματοποιός
43. Μάρας Μαρκόπουλος	κτηματίας
44. Παναγιώτης Χρηστίδης	ξενοδόχος
45. Νικόλαος Ἀνδρέου (Μάκρη)	κτηματίας
46. Ἠλίας Δανιὴλ »	»
47. Κωστῆς Κρίτου »	»
48. Οὐρανία Ἀντύπα χήρα »	»
49. Γλυκερία Καπουτζόγλου »	»
50. Λουκᾶς Θεοδώρου	πλοίαρχος
51. Ἀντώνιος Χαμπούρης	ἐφοπλιστὴς
52. Ἰωάννης Φεμερέλλης	ἔμπορος
53. Ἐμμ. Φεμερέλλης	ἔμπορος
54. Ἐμμαν. Ἀλτιναλμάζης	»
55. Ἀθαν. Πελτέκης	»
56. Ἰωσὴφ Λαμπουσιάδης	»
57. Ἀθανάσ. Λάμπρου	»
58. Βασίλειος Μόσχου	»
59. Ἰωάννης Σταυρίδης	»

60. Γεώργιος Χριστίδης	ἔμπορος
61. Νικόλαος Λύρου	»
62. Ἄγγελος Φελούκης	»
63. Θωμᾶς Πρωτόπαπας	»
64. Ἀθανάσιος Κρητικὸς	Μαραγκὸς
65. Νικόλαος Δαδάνης	ἐργολάβος
66. Χρῆστος Ἠλίας	κτηματίας
67. Χαράλαμπος Δούκα	ἔμπορος
68. Κωστῆς Λεονταρίδης	»
69. Μιχαὴλ Κόπανος	κουρεὺς
70. Γεώργιος Παπαμιχαὴλ	ἔμπορος

Καζᾶς Διδυμοτείχου

1. Γεώργιος Χαζηρβασάνης	ἔμπορος
2. Παναγιώτης Ἐμμανουὴλ	»
3. Δημήτριος Τεκτονίδης	»
4. Ἐμμανουὴλ Παναγιώτου	»
5. Βασίλειος Χαζηρβασάνης	»
6. Νικόλαος Ζανῆς	ἀνθυπίατρος
7. Ἰωάννης Βαλτζίδης	ἔμπορος
8. Λεωνίδας Ράπτης	»
9. Κωνστ. Εὐαγγέλου Γεωργιάδης	»
10. Εὐάγγελος Νεστορίδης	»

Καζᾶς Σουφλίου

1. Ἰωάννης Ἀδαμίδης	ἔμπορος
2. Γεώργιος Μπούκας	»
3. Ἰωάννης Ἰωαννίδης	»
4. Ἰωάννης Μπιστίης	»
5. Σταῦρος Μέρμυγγας	»
6. Παναγιώτης Χαραμπάρης	»
7. Κ. Κουρτίδης	ἰατρὸς

Καζᾶς Καραγάτς

1. Σπυρίδων Γεωργόπουλος	ἰατρὸς
2. Ἰωάννης Θαλασσινὸς	ἔμπορος
3. Ἰωάννης Βαφειάδης	»

Ἐγκρίνονται 210.000 δρχ. γιά νά ἐνισχυθοῦν τά ὀρφανά τῆς Θράκης[17]. Διορίζεται λιμενάρχης στό Δεδεαγάτς[18], καί ἀποστέλλονται κατά προτίμηση Θρᾶκες κληρικοί καί δάσκαλοι. Ζητεῖται ἡ ἐπιστροφή στό Δεδεαγάτς τοῦ Μητροπολίτου Αἴνου πού εἶναι συνοδικός, καί μένει στή ΚΠολη. Τά Θρακικά Σωματεῖα στήν Ἀθήνα ἐργάζονται δραστήρια γιά τή παλιννόστηση. Μέ τό ἀτμόπλοιο «Πηνειός» τηρεῖται «ὁ κανών τῆς ἀνά πεντακοσίους κατά διήμερον ἤ τριήμερον παλιννοστήσεως...»[19]. Ἐπισπεύδεται ἡ ἀναχώρηση τῶν ἰδιοκτητῶν ἐλαιώνων γιά νά συλλέξουν ἔγκαιρα τή πλουσιώτατη ἐσοδεία. Ἡ προσπάθεια γιά τόν ἐπαναπατρισμό τῶν Ἑλλήνων στή Θράκη ἐντείνεται ὅλο καί περισσότερο γιατί ὑπάρχουν πληροφορίες ὅτι ἡ Βουλγαρική Κυβέρνηση «ἀποβλέπουσα εἰς ἰδίαν πολιτικήν πιέζει Βουλγάρους ἐπανακάμψωσιν Δυτικήν Θράκην». Ἔτσι οἱ ἁρμόδιες Ἑλληνικές Ὑπηρεσίες ἐργάζονται ἀκάματα γιά νά ἐφοδιάσουν μέ σκηνές, τροφές, ρουχισμό κλπ. τούς ἐπαναπατριζομένους. Ὅσοι προτιμοῦν νά ταξιδέψουν μέ σιδηρόδρομο παίρνουν τή γραμμή Ὀξιλάρ - Ξάνθης. Ἐκεῖνοι πού βρίσκονται στήν ἐλεύθερη Ἑλλάδα κοντά σέ παραθαλάσσιες περιοχές ἀναχωροῦν ἀπό τόν Πειραιᾶ, τόν Βόλο, τή Θεσσαλονίκη, τή Καβάλα μέ καράβια πού ἐκτελοῦν πιά τακτική συγκοινωνία[20].

Βέβαια τά προσκόμματα εἶναι ποικίλα ὅπως π.χ. οἱ «καθάρσεις» πού ἐπιβάλλουν οἱ Γαλλικές ἀρχές νά γίνονται στή Ξάνθη γιά νά μή μεταδοθεῖ ἡ πανώλη, ἄν καί στήν Ἑλλάδα δέν ὑπάρχει ἐπιδημία. Οἱ Ἑλληνικές Ὑπηρεσίες προτείνουν «νά λαμβάνωνται μέτρα ἀπολυμάνσεως εἰς τόπους ἐκκινήσεως καί τόπους ἀφίξεως...»[21]. Τό Ὑπουργεῖο Ἐπισιτισμοῦ ἐφοδιάζει τά πλοῖα «Πηνειός» καί «Ἀστραπή», πού μεταφέρουν τούς πρόσφυγες, μέ τρόφιμα[22]. Τά δρομολόγια τῶν πλοίων αὐξάνουν. Ἀρχίζει ὁ ἐπαναπατρισμός καί ἀπό τά νησιά Λῆμνο, Ἴμβρο καί Σαμοθράκη. Προστίθεται τρίτο ἀτμόπλοιο καί αὐξάνονται οἱ ἀποστελλόμενες ποσότητες τροφίμων, φαρμάκων κλπ.[23]. Στίς 6 Νοεμβρίου ὁ Ὑπουργός Περιθάλψεως Σ. Σῖμος ἀνακοινώνει στόν Ἑλ. Βενιζέλο: «Εὐχαρίστως πληροφοροῦμεν ὅτι παρ' ὅλας ἀναφυομένας δυσχερείας ὁλοέν ὑπερνικωμένας, παλιννόστησις Δυτικήν Θράκην ἐξακολουθεῖ ἐπιτυχῶς. Στοπ. Τρία ἀτμόπλοια διετέθησαν διά συγκοινωνίαν Πόρτο Λάγο, Δεδεαγάτς. Μεγάλη προθυμία παλιννοστούν-

17. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 ἔγγρ. 10563/22.10.1919
18. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 ἔγγρ. 53835/23.10.1919
19. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 ἔγγρ. 54836/23.10.1919
20. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 ἔγγρ. 54868/23.10.19 καί 55547/26.10.19
21. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 ἔγγρ. 10894/1.11.19/56270
22. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 ἔγγρ. 42728/1.11.19
23. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 ἔγγρ. 57332/11035/4.11.19

των μεταξύ όποίων καί εὐπορουντες. Στοπ. Ἐπιτυχία μεγαλυτέρα εἰς γαλλοκρατουμένην Θράκην. Στοπ. Ἤνοιξαν ἑξατάξια σχολεῖα Σουφλίου, Διδυμοτείχου εἰς ὁποῖα ἤρχισαν φοιτῶντες καί Βουλγαρόπαιδες. Στοπ. Ἀποστέλλονται διδάσκαλοι, ἱερεῖς, ἰατροί, τρόφιμα, φάρμακα. Στοπ. Ἐν Δεδεαγάτς ἐδόθη ἄδεια ἱδρύσεως Ὑποκαταστήματος Τραπέζης. Στοπ. Περιφέρειαν Δεδεαγάτς ἡμέτεροι στεγάζουσι παλιννοστοῦντας χωρικούς μέχρις ἐπιδιορθώσεως κατεστραμμένων οἰκιῶν χωρίων των»[24].

Ὁ Ἀθ. Χαλκιόπουλος ἀπό τή Δράμα πληροφορεῖ τόν Ὑπουργό Περιθάλψεως ὅτι ὡς τίς 8 Νοεμβρίου εἶχαν φθάσει στή Ξάνθη 265 οἰκογένειες καί στό Δεδεαγάτς 500 ἄτομα. Στή Γκιουμουλτζίνα ὅμως μόνο 10 οἰκογένειες καί 80 ἄτομα, ἐπειδή οἱ Βούλγαροι δέν παρέδιναν στούς δικαιούχους τά σπίτια τους[25].

Μετά τρεῖς ἡμέρες ὁ ἴδιος τηλεγραφεῖ ὅτι ὁ ἀριθμός τῶν οἰκογενειῶν αὐξήθηκε σέ 400 στή Ξάνθη καί 1070 ἄτομα στό Δεδεαγάτς. Εὐελπιστεῖ ὅτι ὡς τό τέλος Δεκεμβρίου θά συμπληρωθεῖ ἡ παλιννόστηση στή περιφέρεια Ξάνθης, ἐνῶ γιά τή περιφέρεια Δεδεαγάτς θά χρειαστοῦν ἕξι μῆνες, ἐκτός ἄν οἱ ἐγχώριες Γαλλικές ἀρχές ἐπιτρέψουν τήν «διά τοῦ σιδ/μου μεταφοράν τῶν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ προσφύγων, (τότε) δύναται αὕτη νά ἐπιτευχθῇ καί ἐντός τριμήνου, οἱκοθεν ἐννοεῖται ὅτι τά προσεγγίζοντα ἀτμόπλοια πρέπει πάντοτε νά μεταφέρωσι καί τρόφιμα διότι αἱ Γαλλικαί ἀρχαί ἐννοοῦσι ὁ ἐπισιτισμός τῶν προσφύγων νά γίνεται ὑφ' ἡμῶν...»[26].

Στίς 11 Νοεμβρίου ὁ Σ. Σῖμος τηλεγραφεῖ στόν Ἐλ. Βενιζέλο: «Παλιννόστησις καί ἐγκατάστασις Θρακῶν ἐξακολουθεῖ ἐντεταμένη σιδηροδρομικῶς καί θαλασσίως καί ἄλλων παρασχόντων πάσας αἰτηθείσας δυσκολίας. Στοπ. Παλιννοστοῦντες ἐπιστρέφουν ἐνθουσιωδῶς συναποκομίζοντες πλεῖστοι καί πάντα ἐφόδια γεωργικῆς ἐγκαταστάσεως. Στοπ. Μητροπόλεις Ξάνθης, Γκιουμουλτζίνης, Διδυμοτείχου, Σουφλίου, Δεδεαγάτς παρεδόθησαν ἡμετέρους καί ἐτελέσθησαν πανηγυρικῶς δοξολογίαι. Στοπ. Ἐντός ὀλίγου ἄρχονται λειτουργοῦντα σχολεῖα Ξάνθης, Γκιουμουλτζίνης, Δεδεαγάτς. Στοπ. Ἐπισιτισμός καθ' ὅλην Δυτικήν Θράκην ἐξησφαλίσθη. Στοπ. Ἐλπίζεται ἐμπορική ἀναβίωσις ἐάν Γαλλικαί ἀρχαί, ὡς ἐτηλεγραφήσαμε, ἄρωσι πρόσθετον ἐπί ἐμπορευμάτων εἰσαγωγικόν δασμόν 70%. Στοπ. Ἐδόθη διαταγή ἐγκαταλείψουν Δ. Θράκην ἅπαντες Βούλγαροι Παλαιᾶς Βουλγαρίας. Ἐναπολειφθέντες Βουλγαρομακεδόνες ζητοῦν ἐπιστρέψουν Ἑλληνικήν Μακεδονίαν, ὁπόθεν κατάγονται. Ἐάν ἐξακολουθήση ἔργον παλιννοστήσεως ἀπροσκόπτως ὡς μέχρι σήμερον ἐλπίζεται

24. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 ἔγγρ. 11119/7.11.19
25. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 ἔγγρ. 11268/11.11.19
26. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 ἔγγρ. 11256/11.11.19

συμπληρωθῆ παλιννόστησις περιφερειῶν Ξάνθης Γκιουμουλτζίνης μέχρι τέλους Δεκεμβρίου τῶν δέ ὑπολοίπων ἐντός τριμήνου...»[27].

Διαφωτιστική ἐξάλλου εἶναι ἡ ἔκθεση τοῦ Χαρ. Βαμβακᾶ πρός τόν Ἀρχιστράτηγον τοῦ Ἑλλην. Στρατοῦ Λεων. Παρασκευόπουλο: «Ἀναφέρομαι εἰς χθεσινήν μου ἐπισυνημμένως φέρουσαν ἀντίγραφον ἐπιστολῆς μου πρός τόν Ὑποστράτηγον Κ. Λεοναρδόπουλον, δι' ἧς παρεκάλουν ὑμᾶς ὅπως εὐαρεστηθῆτε νά διαβιβάσητε τοῦτο εἰς τήν Α.Ε. τόν Ὑπουργόν τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Ἀλ. ΔΙΟΜΗΔΗΝ.

Συμπληρωματικῶς ἤδη λαμβάνω τήν τιμήν νά προσθέσω τά ἑξῆς:

Λόγῳ τῆς ἐπιβληθείσης 7ημέρου καθάρσεως διά τά ἀτμόπλοια τά ἀναχωροῦντα εἰς Θεσ/νίκην δέον νά ὑπολογίζηται χρονικόν διάστημα ἀπό τῆς ἀναχωρήσεως ἐκ τοῦ λιμένος μέχρι τῆς προσεγγίσεως αὐτῶν εἰς Πόρτο Λάγος 7 ἡμερῶν. Ἐλπίζω ὅσον οὔπω νά ἐπιτύχω τόν περιορισμόν τοῦ χρονικοῦ διαστήματος εἰς τρόπον ὥστε ἀπό Θεσ/νίκης μέχρι Πόρτο Λάγος μετά προσεγγίσεως εἰς Καβάλλαν νά μή ἀπαιτοῦνται παρά 4 ἤ 5 τό πολύ ἡμέραι. Βραδύτερον δέ ἅμα ὁρισθῶσιν αἱ Ὑγειονομικαί Ὑπηρεσίαι εἰς Πόρτο Λάγος καί Δεδεαγάτς ὅπου θά συστηθῶσι δύο αἴθουσαι ἀπολυμάνσεως νά ἀρθῆ ἐντελῶς ἡ κάθαρσις ὡς γίνεται διά τούς σιδηροδρομικῶς ἀφικνουμένους δι' οὕς δέν ὑπάρχει κάθαρσις παρά ἁπλῆ ἰατρική ἐπίσκεψις.

Εἰς τό Πόρτο Λάγος καί εἰς τό Δεδέαγατς θεωρῶ ἐθνικόν χρήσιμον νά ἐγκατασταθῶσι ὑπηρεσίαι τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ. Καλόν εἶναι νά στρατευθῶσι καί παρακληθῶσι Κυρίαι ἐξ Ἀθηνῶν καί Θεσ/νίκης ὅσον τό δυνατόν περισσότεραι ὅπως ἀναλάβωσι τήν ἐθνικήν αὐτήν ὑπηρεσίαν, ἥτις θά μᾶς χρησιμεύσῃ ἐδῶ τά μέγιστα εἰς ὅσας ἄλλας ἐνεργείας καταβάλω ὅπως γίνῃ ἐπαισθητή τοῖς πᾶσι ἡ ἐπιβολή τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου. Ἐλπίζω βραδύτερον νά ἐπιτύχω ὅπως ὁ κ. ΣΑΡΠΥ συγκατατεθῇ εἰς τήν ἐγκατάστασιν καί ἐνταῦθα ἐν Γκιουμουλτζίνῃ ὑπηρεσίας τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ.

Εἰς τόν κ. ΣΑΡΠΥ ἔδωκα νά ἐννοήση ὅτι ἡ ἐγκατάστασις ὑπηρεσιῶν τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ θ' ἀπαιτήση τήν παρουσίαν καί μηχανικοῦ πρός ἵδρυσιν προχείρων οἰκημάτων καί ἐπιδιόρθωσιν τῶν ἡμικατεστραμμένων.

Ἐπείσθη μετά συζήτησιν περί τῆς ἀνάγκης ταύτης, κατελήξαμεν δέ εἰς τά ἑξῆς:

Ὅτι τοῦ Μηχανικοῦ οἱ Ἀξιωματικοί, Ὑπαξιωματικοί καί ὁπλῖται Δ. καί Α. Θράκης συμπεριλαμβανομένης ἐννοεῖται καί τῆς Κων/πόλεως δύνανται νά ἀποσπασθῶσιν καί ἀποσταλῶσιν ἀνά τά διάφορα τμήματα τῆς Δ. Θράκης: ἀρκεῖ ἐπί τοῦ παρόντος νά μή φέρωσιν τήν στρατιωτικήν στολήν. Νομίζω ὅτι θά ἦτο δυνατόν νά ἐξευρεθῇ τρόπος ὅσον ἀφορᾶ τήν ἀμφίεσιν αὐτῶν διά νά σώσωμεν τά προσχήματα.

---

27. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 ἔγγρ. 11290/11.11.19

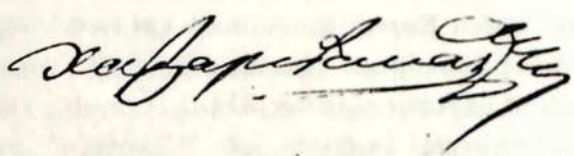
Εἰς τό Δεδεαγάτς θεωρῶ ἀπαραίτητον νά συσταθῇ Νοσοκομεῖον.

Ἡ ταχυτέρα ἐγκατάστασις ὑπηρεσιῶν τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ εἶναι ἀναγκαία καί ἀπό τῆς ἀπόψεως τόσον τῆς συνεχοῦς ἀπαλλαγῆς παντός δασμοῦ τῶν εἰσαγομένων ὑπέρ τῶν παλιννοστούντων ὅσον καί τῆς διανομῆς τῶν βοηθημάτων εἰς ἀπόρους. Οἱ Εὐρωπαῖοι καί ἰδίως οἱ Γάλλοι δίδουσι μεγάλην σημασίαν εἰς τούς Ἐρυθρούς Σταυρούς καί περιβάλλουσι διά περισσοτέρας ἐμπιστοσύνης αὐτούς παρά τάς διαφόρους ἰδιωτικάς ἐπιτροπάς.

Νομίζω ἐπίσης χρήσιμον τά δύο ... ὧν τό ἕν θά χρησιμεύσῃ διά Πόρτο Λάγος καί τό ἕτερον διά Δεδεαγάτς νά τά προμηθεύσῃ ὁ ἡμέτερος Ἐρυθρός Σταυρός ἵνα καί ἡ ὑπηρεσία τῆς ἀπολυμάνσεως γίνεται δι' ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων καθ' ὅσον κυρίως θά πρόκειται περί παλιννοστούντων.

Πάντως νομίζω ὅτι ἐπιβάλλεται νά ἐπισπευθῇ ἡ ἀποστολή Ἐρυθροῦ Σταυροῦ. Κατάλληλον δέ κρίνω νά διαταχθῇ ἀμέσως νά ἔλθῃ ἀξιωματικός ἰατρός τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ ἵνα συνεννοηθῇ περί πάντων τούτων μετ' ἐμοῦ καί τοῦ Σ. ΣΑΡΠΥ πρός κατάστρωσιν ὅλης τῆς σχετικῆς ὑπηρεσίας. Δέν θά ἦτο ἄσκοπον ἐπίσης μετά συνεννόησιν μέ τό Ὑπουργεῖον τῆς Περιθάλψεως νά σταλῇ ἐπίσης καί ἀξιωματικός τοῦ Μηχανικοῦ διά νά καταστρώσωμεν καί τό πρόγραμμα τῆς ὑπηρεσίας ὡς ἀνωτέρω ἀναφέρω.

Μετά βαθυτάτης τιμῆς καί ἀφοσιώσεως

Ἐνθαρρυντικό εἶναι καί τό ἀπό 11 Νοεμβρίου τηλεγράφημα τοῦ Χ. Βαμβακᾶ στόν Α. Διομήδη, Ὑπουργό τῶν Ἐξωτερικῶν:

«... λαμβάνω τήν τιμήν νά ἀναφέρω εἰς γνῶσιν ὑμετέρας Ἐξοχότητος ὅτι οὐδεμία ἐπί τοῦ παρόντος δυσχέρεια ὑφίσταται ἀναφορικῶς παλιννόστησιν. Στοπ. Στρατηγός Σαρπύ ἀπέστειλε ἐγκυκλίους πάσας ὑφισταμένας στρατιωτικάς ἀρχάς ὅπως παράσχωσιν εὐκολίας στοπ. Παλιννοστοῦντες γίνονται δεκτοί εἰς ἑκάστην περιφέρειαν καί λιμένας Δεδεαγάτς καί Πόρτο Λάγο παρά ἀντιπροσώπων μου οἵτινες μόνοι ἐξετάζουσι διαβατήρια ὀνομαστικάς καταστάσεις παλιννοστούντων ἄνευ οὐδεμιᾶς ξένης ἐπεμβάσεως, ὑποβάλλουσι μόνον ὀνομαστικούς καταλόγους ἀφικνουμένων εἰς οἰκείας στρατιωτικάς ἀρχάς στοπ. Παλιννοστοῦντες δύνανται ἔλθωσι Σιδηροδρομικῶς ἀπ' εὐθείας εἰς οἱονδήποτε σταθμόν περιφερείας των. στοπ. Οἱ ἐρχόμενοι διά θαλάσσης, ὅσοι μέν προορίζονται διά περιφερείας Δεδεαγάτς, Σουφλίου, Διδυμοτείχου καί Καραγάτς ὀφείλουσι ἀποβιβασθῶ-

σι Δεδεαγάτς, ὅσοι ἐρχόμενοι ἐπίσης θαλασσίως προορίζονται Ξάνθην Γκιουμουλτζίναν ὀφείλωσι ἀποβιβασθῶσι Πορτολάγος στόπ. Καθάρσεις δέν ὑφίστανται παρά μόνον ἰατρική ἐπίσκεψις ἐπί 'Ατμοπλοίου στόπ. "Οσοι προέρχονται ἀπό πανώβλητα μέρη ὑπόκεινται εἰς τάς ἑστίας των εἰς ἁπλῆν 'Ιατρικήν ἐπίβλεψιν ἑπτά ἡμέρας στόπ. Πάντα ἀντικείμενα καί τρόφιμα προσφύγων εἶναι ἀσύδοτα. Πιστοποίησιν 'Ερυθροῦ Σταυροῦ θεωρῶ χρησιμοτάτην διά διαννοητικότητα Γάλλων 'Αξιωματικῶν καί χωροφυλάκων, οἵτινες ὡς γίνεται παντοῦ σέβονται αὐτήν καί δέν ἐπεμβαίνουσι καθόλου στόπ. Νομίζω χρήσιμον ὅπου ἐλλείπουσι παραρτήματα ὁρισθῶσιν 'Ιατροί Δημαρχιακοί ἀντιπρόσωποι 'Ερυθροῦ Σταυροῦ ὅπως ἁπλῶς σφραγίζωσι πιστοποιητικά παλιννοστούντων στόπ. Συστηματοποίησιν Ζητήματος 'Ερυθροῦ Σταυροῦ θεωρῶ 'Εθνικῶς ἀναγκαίαν καθόσον κατορθώσωμεν διεισδύσωμεν ποικιλοτρόπως μέ 'Ερυθρόν Σταυρόν οὕτινος ἐπιβάλλεται ἡ ταχυτέρα ἐγκατάστασις παραρτημάτων καί ἐν Δυτικῇ Θράκη στόπ. 'Εάν ἐπί παρόντος πιστοποίησις 'Ερυθροῦ Σταυροῦ τυγχάνει ἀδύνατος κατάλογοι παλιννοστούντων ἔσονται ἀρκετοί στόπ. 'Ανάγκη μόνον πρό πάσης ἀναχωρήσεως 'Ατμοπλοίου ἔχω τηλ/μα γνωρίζον ἀριθμόν ἐπιβιβαζομένων παλιννοστούντων μέ καθορισμόν ἀριθμοῦ παλιννοστούντων δι' ἑκάστην περιφέρειαν χωριστά στόπ. Παρακαλῶ θερμῶς διατάξητε ὅπως γίνωσι διαβήματα παραπόνων ἄνευ σοβαρῶν ἀφορμῶν καί ἐν ὅσω ἐπιτυγχάνω ἐνταῦθα εὐνοϊκάς λύσεις... Κάθε ἄτοπον διάβημα κινδυνεύει δυσχεράνει κατόπιν ἔργον μου ἐνταῦθα εὐρυτέρας δράσεως στόπ. "Ετι παρέχονται εὐκολίαι ἀπόδειξις ὅτι ἀποβίβασις Πηνειοῦ διεξήχθη πλήρει τάξει καί διετέθησαν ἀμέσως ἀμαξοστοιχίαι ἰδιαίτεραι ἐν Δεδεαγάτς μόνον μέ πρόσφυγας»[28].

ΒΑΜΒΑΚΑΣ

Στή Γκιουμουλτζίνα (Κομοτηνή) οἱ Βούλγαροι δέν ἔφευγαν ἀπό τά σπίτια τῶν 'Ελλήνων. 'Επιτέλους διατάχθηκαν ὅσοι ἐγκαταστάθηκαν μετά τό 1912 νά τά ἐγκαταλείψουν[29].

Τό ταξίδι ἐξάλλου τῶν ἐπαναπατριζομένων ἦταν κοπιαστικό καί ζητοῦσαν νά αὐξηθοῦν τά σιδηροδρομικά δρομολόγια[30]. Οἱ "Ελληνες ὑπάλληλοι πλήθαιναν στή Δυτική Θράκη. 'Η μεταφορά τῶν προσφύγων γινόταν μέ τόν πιό γοργό ρυθμό. Στή Γκιουμουλτζίνα καί στό Δεδεαγάτς οἱ Βούλγαροι ἄδειαζαν τά ξένα σπίτια. 'Επειδή ἡ βουλγαρική ἐφημερίδα

---

28. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 Πολιτική ἔγγρ. 11358/13.11.1919 & 66/12.11.1919 Doré.
29. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 ἔγγρ. 11335/12.11.19
30. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 ἔγγρ. 23427/17.11.19 Γεν. Διοικ. 'Αν. Μακεδονίας Γκότση καί ἔγγρ. 6067/7.12.19

«Νόβο - Βρέμε» ἔγραψε ὅτι οἱ ἐπανερχόμενοι στό Δεδεαγάτς Ἕλληνες ἔδιωχναν τούς Βουλγάρους ἀπό τά σπίτια τους, ὁ Χ. Βαμβακᾶς τοιχοκόλλησε τό ἀκόλουθο ἀνακοινωθέν: «Ὁ Κυβερνητικός Ἀντιπρόσωπος Δυτ. Θράκης ἀνακοινοῖ ἐπί τῇ βάσει ἐπισήμων πληροφοριῶν ὅτι ἡ ὑπό τῆς Βουλγαρικῆς ἐφημερίδος «Νόβο - Βρέμε» τῆς 30ης Νοεμβρίου ἀναγραφεῖσα εἴδησις, καθ' ἥν οἱ ἐπανερχόμενοι πρόσφυγες εἰς Δεδεαγάτς εἰσήρχοντο εἰς τάς οἰκίας καί ἐξεδίωκον τούς κατόχους αὐτῶν ρίπτοντες τά ἔπιπλα των εἰς τούς δρόμους, εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν ἀνυπόστατος. Ὄχι μόνον οὐδέν παράπονον ἐξεδηλώθη ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων, καθότι ἡ ἐγκατάστασις τῶν παλιννοστούντων Ἑλλήνων συνετελέσθη μετά πλήρους τάξεως καί νομιμότητος, ἀλλά καί αἱ Βουλγαρικαί ἀρχαί ἀποχωροῦσαι ἀπό Δεδεαγάτς ἐξέφρασαν τάς εὐχαριστίας των πρός τάς Στρατ. Γαλλικάς Ἀρχάς διά τήν ἡσύχως καί ἄνευ οὐδενός ἐπεισοδίου ἐπιτευχθεῖσαν ἀναχώρησιν των»[31].

Στή Διασυμμαχική Δυτική Θράκη, ὁ Ἑλληνισμός ἀντιμετώπιζε πολλούς κινδύνους: Ἔτσι ὁ ἁρμόδιος γιά τή Περίθαλψη Θ. Θεοδωρίδης τηλεγραφεῖ: «... κινδυνεύομεν ἵδωμεν ἱδρυόμενα Βουλγαρικά Νοσοκομεῖα καί Ἰατρεῖα. Παρακαλῶ θερμῶς διατάξητε ἐπισπευθῇ ἀναχώρησις ζητηθέντων Ἰατρῶν παρά κ. Λεοναρδοπούλου δι' ἰατρεῖα Δεδεαγάτς, Μαρωνείας, Γκιουμουλτζίνης, Σουφλίου, Διδυμοτείχου καί Καραγάτς. στόπ. Καί αὐτῆς ἀνάγκην ἀποστολῆς φαρμάκων καί φαρμακοτριβῶν ὡς καί νοσοκομειακῶν ὑλικῶν δι' ἵδρυσιν δύο νοσοκομείων ἐξ ἑξήκοντα τουλάχιστον κλινῶν διά Δεδεαγάτς καί τεσσαράκοντα κλινῶν διά Σουφλίον»[32].

ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ

Ὁ Χ. Βαμβακᾶς ἐπίσης ἀναφέρει: «... Κατέβαλον πᾶσαν προσπάθειαν παρά Γαλλικῇ στρατιωτικῇ ἀρχῇ πρός ἄρσιν δυσχερειῶν. Ἀναφορικῶς πρός τελευταίας τοιαύτας ἐκ μέρους ὑγειονομικοῦ ἰατροῦ ἐν Δεδεαγάτς ὅστις εἶναι Βούλγαρος ἐζήτησα σήμερον παρά Γάλλου στρατηγοῦ ἔμεσον παῦσιν αὐτοῦ καί ἀντικατάστασιν διά ἡμετέρου ἰατροῦ Ἀποστολίδου. Στρατηγός ὑπεσχέθη ἄμεσον παῦσιν»[33].

Ὁ ἐπαναπατρισμός τῶν Ἑλλήνων τῆς Θράκης συνεχιζόταν μέ τήν ἴδια ἔνταση παρά τίς ἀντιδράσεις. Ἀκολουθεῖ σχετικό τηλεγράφημα τοῦ Ὑπουργοῦ Σ. Σίμου στόν Ἐλ. Βενιζέλο:

«Μέχρις ὥρας ἐπαλιννόστησαν Θράκην τριάκοντα χιλιάδες Ἕλληνες. ΣΤΟΠ. Ἐξακολουθεῖ παλιννόστησις καί δύναται συμπληρωθῇ μέχρις Ἰανουαρίου ἐάν συγκατετίθετο Ἀνωτάτη Διεύθυνσις παραχωρήση δύο ἀτμο-

31. Ἀρχεῖον Χαρισίου Βαμβακᾶ.
32. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 τηλ/μα 61011/20.11.19
33. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 ἔγγρ. (τηλ/μα) 13.020/30.12.19

μηχανάς τάς ὁποίας νῦν ἀρνεῖται. ΣΤΟΠ. Θαλασσία μεταφορά ἀνεπαρκής καί δυσχερής λόγῳ χειμῶνος. ΣΤΟΠ. Διεθέσαμεν τέσσαρα ἑκατομμύρια διά στέγασιν, ἐπαγγελματικά ἐπιδόματα καί ἐν γένει ἀποκατάστασιν. ΣΤΟΠ. Ἐζητήσαμεν παρ' Ἐθνικῆς Τραπέζης χορήγησιν μακροπροθέσμων δανείων πρός παλιννοστοῦντας. ΣΤΟΠ. Ὀφείλομεν ἀναφέρωμεν ὅτι λειτουργοῦσιν ἐν Θράκῃ πολλά ὑποκαταστήματα τριῶν Βουλγαρικῶν Τραπεζῶν ἐνῶ οὐδέν Ἑλληνικῆς Τραπέζης ἱδρύθη εἰσέτι»[34].

Μετά σεβασμοῦ

Σ. ΣΙΜΟΣ

Ἡ παλιννόστηση συνεχίσθηκε τό 1920. Σκοπός τῆς μελέτης αὐτῆς εἶναι νά δοθεῖ μιά εἰκόνα τοῦ ἀρχικοῦ προγραμματισμοῦ ἑνός τόσο μεγάλου ἔργου, πού πραγματοποιήθηκε παρά τίς μεγάλες ἀντιξοότητες, χάρη στόν πατριωτισμό τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Θράκης καί τόν ἔνθερμο ζῆλο ὅσων ἐργάσθηκαν μέ αὐταπάρνηση κι' ἐνθουσιασμό γιά νά τελεσφορήσουν οἱ ἐθνικές προσδοκίες.

34. Α.Υ.Ε.Φ. Α5 τηλ/μα 13.065/30.12.1919

Χ. ΜΠΑΚΙΡΤΖΗ καί Ν. ΖΗΚΟΥ

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΣΤΑ ΠΑΤΕΡΜΑ ΡΟΔΟΠΗΣ

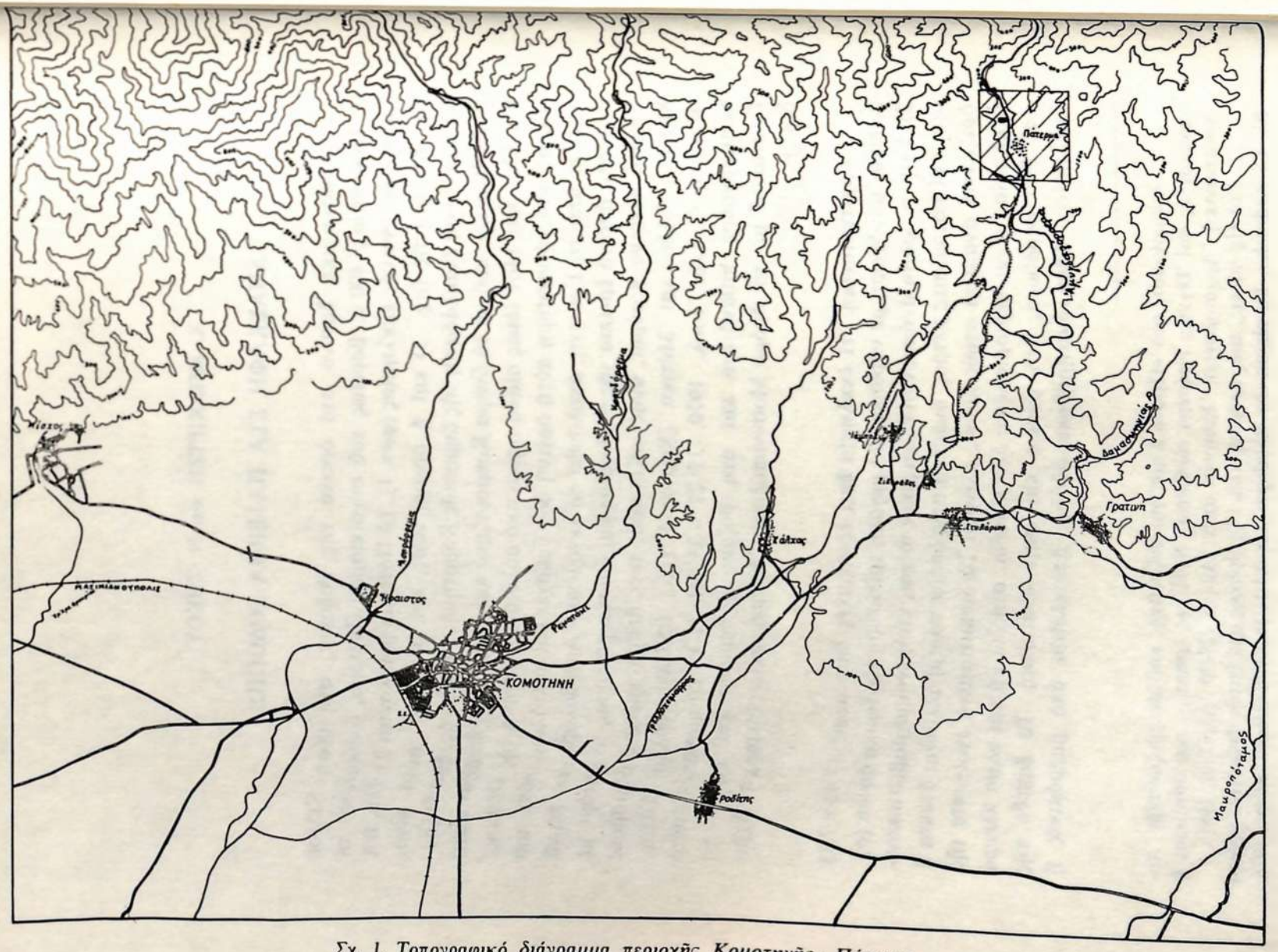
Ἀνασκαφική ἔρευνα στά ὀρεινά τῆς Ροδόπης, στή θέση Κιλισέ (= Ἐκκλησία), 400 μ. βορείως τοῦ συνοικισμοῦ Πάτερμα, ἀποκάλυψε τά ἐρείπια βυζαντινῆς ἐκκλησίας (φωτ. 1). Τά Πάτερμα βρίσκονται 23 χλμ. ΒΑ τῆς Κομοτηνῆς (σχ. 1) καί ἡ ὀρεινή ὁδός, πού ὁδηγεῖ σ' αὐτά, εἶναι δευτερεύουσα διακλάδωση τῆς δημοσιᾶς Κομοτηνῆς - Γρατινῆς, δύο βυζαντινῶν θέσεων, πού μέ τό ὄνομα Κουμουτζηνά καί Γρατιανοῦ, ἔπαιξαν κατά τόν 13ον καί 14ον ἰδίως αἰώνα σημαντικό ρόλο στήν ἱστορία τῆς Θράκης. Ἐκτός ἀπό τή νεώτερη αὐτή ὀρεινή ὁδό ὑπάρχει καί παλιό μονοπάτι, πού ἀρχίζει ἀπό τή Γρατινή, ἀκολουθεῖ τό λεγόμενο «Ἀμυγδαλόρεμα», περνᾶ μπροστά ἀπό τά ἐρείπια τῆς ἐκκλησίας καί διασταυρώνοντας τό ποτάμι, μέ τοξωτά πέτρινα γεφύρια, ἀνηφορίζει πρός τούς ἀπομονωμένους οἰκισμούς Μεγάλη Ἄδα καί Μύτικα (Χάρτες Γ.Υ.Σ., 1:50.000, φύλλα Σάπαι-Κομοτηνή, ἔκδ. Ἰουλ. 1970, 25° 27' - 33'/41° 12'). Τό μονοπάτι αὐτό λειτουργοῦσε πιθανότατα καί στή βυζαντινή περίοδο καί ἔνωνε τή Γρατιανοῦ μέ τό δρόμο Μοσυνοπόλεως - Ὑπερπερακίου (περιοχή Ἀχριδοῦς)[1].

Ἀρχιτεκτονική. Ἡ ἐκκλησία ἔχει ἐξωτερικές διαστάσεις 17.43 × 7.33 μ., εἶναι μονόχωρη μέ νάρθηκα καί μεγάλη τρίπλευρη ἐξωτερικά ἁψίδα (σχ. 2). Στήν α' φάση ἀνήκουν οἱ ἐξωτερικοί τοῖχοι, κτισμένοι μέ ἀσβεστοκονίαμα καί ποταμίσιες πέτρες, ἀνάμεσα στίς ὁποῖες παρεμβάλλονται ἄτακτα ἤ ὁριζόντια ἀνάμεσα στούς λίθους πλινθία. Τά διαπιστωμένα ἀνοίγματα τῆς ἐκκλησίας εἶναι περιορισμένα: δύο εἴσοδοι, στή δυτική καί νότια πλευρά καί δύο παράθυρα, στή βόρεια καί στήν ἀνατολική. Τό δάπεδο τῆς ἐκκλησίας, ὅπου διατηρήθηκε ἄθικτο, ἀποτελεῖται ἀπό μαρμάρινες ἤ

---

* Ἀνακοίνωση στό «Πρῶτο Συμπόσιο Βυζαντινῆς καί Μεταβυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας καί Τέχνης: Νεώτερα εὑρήματα - Νεώτερες ἔρευνες», πού ὀργάνωσε ἡ Χριστιανική Ἀρχαιολογική Ἑταιρεία στήν Ἀθήνα (28-30 Ἀπριλίου 1981).

1. Γιά τίς πόλεις, τούς δρόμους κλπ. τῆς Θράκης στά ὑστεροβυζαντινά χρόνια βλ. C. Asdracha, La région des Rhodopes aux XIIIe et XIVe siècles, Ἀθήνα 1976.

Σχ. 1. Τοπογραφικό διάγραμμα περιοχῆς Κομοτηνῆς - Πάτερμα.

πέτρινες πλάκες. Κάτω ἀπό αὐτό βρέθηκε ὁλόκληρο σχεδόν πιθάρι, ὅπου μαζεύονταν τά νερά ἀπό τό πλύσιμο τοῦ πλακοστρώτου[2]. Ὁ ναός στεγαζόταν προφανῶς μέ σαμαρωτή ξύλινη στέγη, τῆς ὁποίας τά δοκάρια τοῦ σκελετοῦ δένονταν κυρίως μέ ἐντορμίες, γιατί τά σιδερένια καρφιά πού βρέθηκαν εἶναι λίγα (μήκους 0.06-0.08 μ.) καί τά μικρότερα προέρχονται ἀπό τά κουφώματα, τίς πόρτες ἤ τά παράθυρα τῆς ἐκκλησίας.

Σέ β΄ φάση καί ἀφοῦ ἡ ἐκκλησία ἔμεινε γιά κάποιο χρονικό διάστημα ἐγκαταλειμμένη, ἐνισχύθηκε μέ τοῖχο ἐσωτερικά ἡ κόγχη τοῦ ἱεροῦ βήματος, κτίστηκε πρόχειρος λασπότοιχος στή θέση τοῦ τέμπλου τῆς α΄ φάσης, τοῦ ὁποίου καμμία ἔνδειξη δέ βρέθηκε, καί τό δάπεδο ὑψώθηκε κατά 0.85 μ. ἀπό τό ἀρχικό.

Μονόχωρες ἐκκλησίες κτίζονται κυρίως στή μέση καί ὕστερη βυζαντινή περίοδο ἀλλά καί στήν τουρκοκρατία[3]. Στήν περιοχή τῆς Θράκης ἔχουν ἐντοπισθεῖ μονόχωρες ἐκκλησίες στή Γρατινή, μέ κτιστό κι ἐδῶ τέμπλο[4] καί στό Παπίκιον ὄρος, πού χρονολογοῦνται ἀπό τόν 11ον ἕως τόν 13ον αἰ.[5].

Ἡ ἐκκλησία στά Πάτερμα ἐγκαταλείφθηκε ὁριστικά καί καταστράφηκε κατά τόν 15ον - 17ον αἰ., ὁπότε ἐξισλαμίσθηκε ὁ πληθυσμός τῆς περιοχῆς[6]. Τήν ἐποχή αὐτή ἱδρύθηκε μέσα στόν κεντρικό χῶρο πρόχειρος τοῖχος, μήκους 7.50 μ., πού χρησίμευε πιθανόν σάν πρόχειρη ἀγροτική ἀποθήκη ἤ στέγαστρο.

Οἱ τοιχογραφίες. Στίς ἐσωτερικές ἐπιφάνειες τῶν τοίχων διατηρήθηκαν ὑπολείμματα τοιχογραφιῶν σέ τρία στρώματα, ἀπό τά ὁποῖα τά δύο πρῶτα ἀντιστοιχοῦν μέ τήν α΄ οἰκοδομική φάση καί τό τρίτο μέ τή β΄.

Στό α΄ στρῶμα καί ἀνάμεσα στή νότια εἴσοδο καί στό τέμπλο,

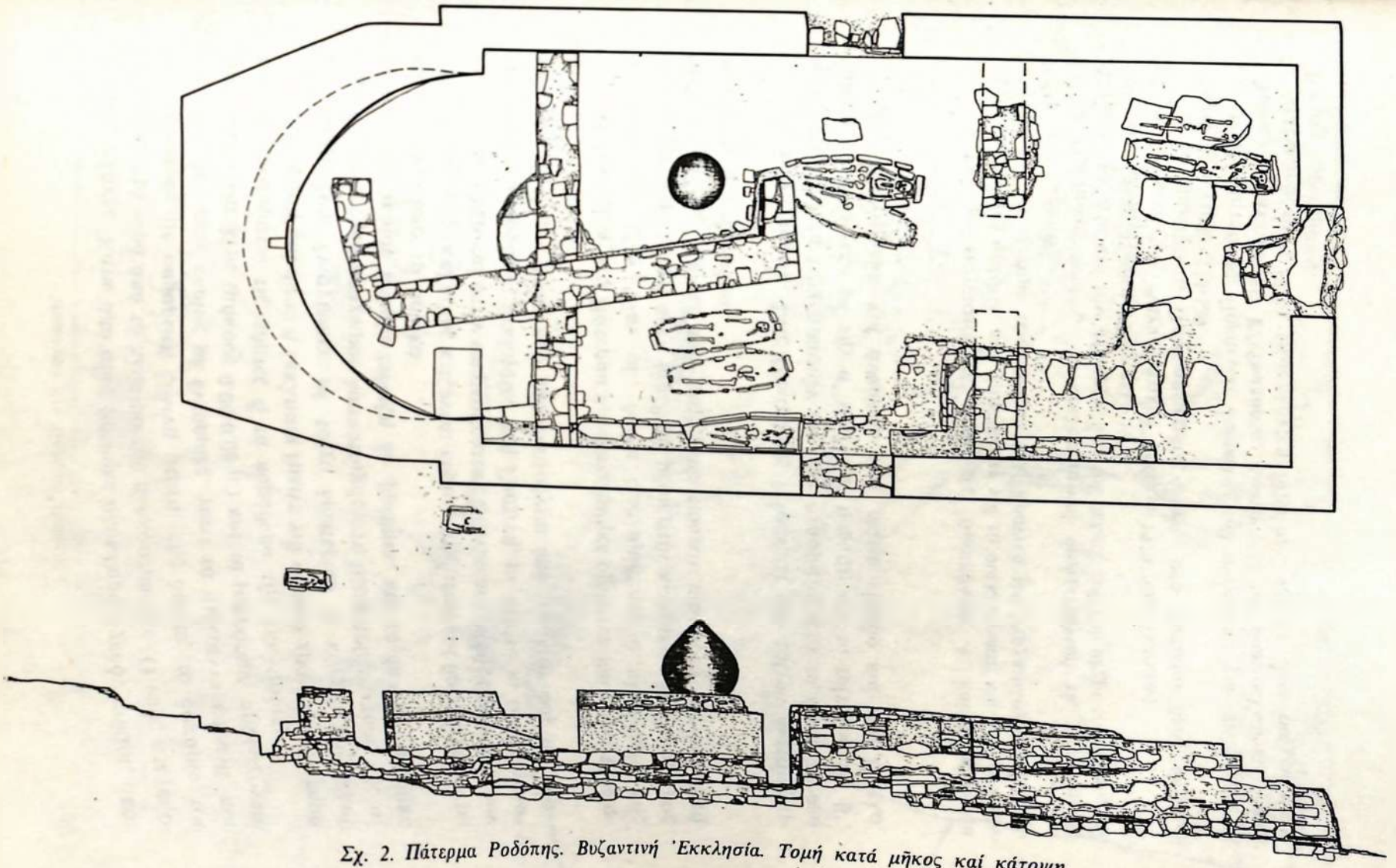
2. Στίς παλαιοχριστιανικές βασιλικές Ἀμφιπόλεως Α΄ καί Ποδοχωρίου βρέθηκαν κτιστά φρεάτια, πού χρησίμευαν γιά τή συγκέντρωση καί ἀπορροή τῶν ὑδάτων ἀπό τό πλύσιμο τῶν δαπέδων (βλ. Χρονικά τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου 1978, ὑπό ἔκδοσιν).

3. Π. Βοκοτόπουλος, Ἡ ἐκκλησιαστική ἀρχιτεκτονική εἰς τήν δυτικήν Στερεάν Ἑλλάδα καί τήν Ἤπειρον, ἀπό τοῦ τέλους τοῦ 7ου μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 10ου αἰ., Θεσσαλονίκη 1975, σελ. 105-6.

4. Χρονικά τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου 1979 (ὑπό ἔκδοσιν).

5. Θ. Παπαζῶτος, Προανασκαφικές ἔρευνες στό Παπίκιον ὄρος, Θρακική Ἐπετηρίς 1 (1980) 113-139.

6. Κ. Μητσάκης, Πομακικές διασκευές τοῦ τραγουδιοῦ γιά «Τό γεφύρι τῆς Ἄρτας», Πρακτικά τοῦ Γ΄ Συμποσίου Λαογραφίας τοῦ βορειοελλαδικοῦ χώρου (Ἀλεξανδρούπολη 1976), Θεσσαλονίκη 1979, σελ. 461 κ.ἑ., ὅπου συγκεντρωτική ἔκθεση τοῦ θέματος.

Σχ. 2. Πάτερμα Ροδόπης. Βυζαντινή Ἐκκλησία. Τομή κατά μῆκος καί κάτοψη.

σώζεται κομμάτι τοιχογραφίας μέ φολιδωτό σῶμα δράκοντα, πού ἀνῆκε πιθανόν σέ παράσταση τοῦ ἁγίου Γεωργίου[7] (φωτ. 2). Λαμβάνοντας ὑπ' ὄψη ὅτι στίς ἐκκλησίες τῆς Μακεδονίας ἡ τοιχογραφία πού βρίσκεται στή θέση αὐτή τοῦ νότιου τοίχου ἀπεικονίζει συνήθως τήν ἑορτή ἤ τόν ἅγιο, στόν ὁποῖο εἶναι ἀφιερωμένος ὁ ναός[8], μποροῦμε νά ὑποθέσουμε ὅτι ἡ ἐκκλησία στά Πάτερμα ἐτιμᾶτο στό ὄνομα τοῦ ἁγίου Γεωργίου.

Στό β' στρῶμα ἀνήκουν τά ὑπολείμματα τῶν τοιχογραφιῶν στό βόρειο καί στό νότιο κυρίως τοῖχο, πού διαιροῦνται σέ δύο ζῶνες. Ἡ κατώτερη ἀποτελεῖ ποδέα μέ πρόχειρα γραμμικά σχήματα σέ κόκκινο καί μαῦρο χρῶμα. Ἡ ἄνω ζώνη κοσμεῖται μέ παραστάσεις ὁλόσωμων ἁγίων σέ πράσινο κάμπο, ἀπό τούς ὁποίους τά πόδια μόνο διατηροῦνται. Ἀπό τά ὑπολείμματα τῶν τριῶν μορφῶν, πού σώζονται στό βόρειο τοῖχο, ἡ μεσαία, πού φορεῖ σανδάλια καί στρέφεται πρός τά ἀριστερά, μπορεῖ νά ταυτισθεῖ μέ τόν Ἰωάννη Πρόδρομο (φωτ. 3) γιατί μπροστά του εἰκονίζεται ἡ ἀξίνη, πού κατά τήν εἰκονογραφία καί τήν εὐαγγελική ρήση, συνοδεύουν συχνότατα, κυρίως στήν παράσταση τῆς Βαπτίσεως, τόν Ἰωάννη Πρόδρομο[9]. Ἀριστερά τοῦ Προδρόμου σώζονται ὑψηλά καί κοσμημένα μέ μαργαριτάρια αὐτοκρατορικά ὑποδήματα (τζαγκία) μορφῆς, πού εἰκονιζόταν κατ' ἐνώπιον[10]. Δεξιά τοῦ Προδρόμου, σέ χωριστό διάχωρο, διακρίνονται γυμνά πόδια τρίτης μορφῆς ἀσκητοῦ[11]. Στό νότιο τοῖχο, δυτικά τῆς εἰσόδου, διακρίνεται τό κατώτερο τμῆμα ὁλόσωμης μορφῆς μέ πολύπτυχο ποδήρη χιτώνα, κάτω ἀπό τόν ὁποῖο διακρίνονται κεντημένα χαμηλά ὑποδήματα.

Ἡ γραμμική, ἐπίπεδη, μέ ἔντονα περιγράμματα καί τονισμένες λεπτομέρειες ἀπόδοση τῶν μορφῶν, κατατάσσουν τίς τοιχογραφίες αὐτές στό λεγόμενο «μοναστικό» ρεῦμα τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς, τό ὁποῖο εἶναι χαρακτηριστικό ἑνός ἐπαρχιακοῦ κοινωνικοῦ καί πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου[12].

---

7. Γιά τήν παράσταση τῆς δρακοντοκτονίας, πού ἐμφανίζεται ἀπό τό 12ον αἰ. καί ἑξῆς βλ. τελευτ. Ντ. Μουρίκη, Οἱ τοιχογραφίες τοῦ Σωτήρα κοντά στό Ἀλεποχώρι τῆς Μεγαρίδος, Ἀθήνα 1978, σελ. 42, σημ. 209 καί 210, ὅπου καί ἡ σχετ. βιβλιογραφία.

8. Στυλ. Πελεκανίδης, Βυζαντινά καί μεταβυζαντινά μνημεῖα τῆς Πρέσπας, Θεσσαλονίκη 1960, σελ. 47.

9. «ἤδη δέ ἡ ἀξίνη πρός τήν ρίζαν τῶν δένδρων κεῖται· πᾶν οὖν δένδρον μή ποιοῦν καρπόν καλόν ἐκκόπτεται καί εἰς πῦρ βάλλεται». Ματθ. 3,10. πρβ. Λουκ. 3,9.

10. Ἡ μορφή μπορεῖ νά ταυτισθεῖ μέ τόν ἅγιο Κωνσταντῖνο.

11. Πρόκειται πιθανόν γιά τόν ἅγιο Ὀνούφριο.

12. Γιά τό ρεῦμα αὐτό στή βυζαντινή ζωγραφική καί τά προβλήματα πού θέτει βλ. C. Mango, Lo stile cosidetto «monastico» della pittura bizantina, Habitat - Struttura - Territorio (1978), 45-62.

Ἀπό τό γ΄ καί τελευταῖο στρῶμα τοιχογραφιῶν δέ βρέθηκαν σχεδόν καθόλου ἐνδεικτικά στοιχεῖα, ἐκτός ἀπό μικρό κομμάτι, πού διατηρήθηκε στό κτιστό τέμπλο, μέ φαιοκόκκινο χρῶμα, ὡς καί σπαράγματα μέ ξεθωριασμένες πράσινες καί κόκκινες γραμμές σέ λευκό κάμπο.

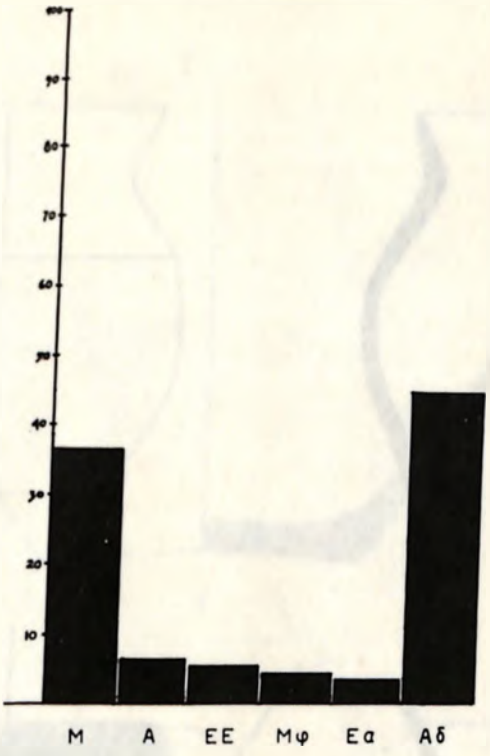
Οἱ τάφοι. Στό νάρθηκα καί στόν κυρίως ναό, ἀνάμεσα στό α΄ καί στό β΄ δάπεδο, βρέθηκαν 7 συνολικά τάφοι, κατασκευασμένοι οἱ περισσότεροι καί καλυμμένοι μέ πλάκες, πού προέρχονται ἀπό τό ἀρχικό δάπεδο τῆς ἐκκλησίας. Οἱ νεκροί βρέθηκαν μέ τά χέρια διπλωμένα στήν κοιλιακή χώρα καί σέ δύο περιπτώσεις τό κεφάλι τους στηριζόταν ἀνάμεσα σέ δύο πέτρες ἤ πλίνθους[13]. Μέσα στούς σχετικά πτωχούς τάφους βρέθηκαν χάλκινα σφαιρίδια καί δύο γυάλινα βραχιόλια κατασκευασμένα ἀπό κόκκινη, πράσινη, λευκή καί μελανή ὑαλόμαζα, δεμένα σέ στρεπτή πλεξούδα[14] (φωτ. 4). Σκυφωτό χάλκινο νόμισμα κοπῆς 1208-1218, πού βρέθηκε κι αὐτό μέσα σέ τάφο εἶναι χρήσιμο γιά τή χρονολόγηση τῆς β΄ φάσης τοῦ κτηρίου. Ταφές νηπίων ἔξω ἀπό τή ΒΑ γωνία τῆς ἐκκλησίας δείχνουν ἐπέκταση τοῦ νεκροταφείου σέ εὐρύτερο χῶρο, ὡς τήν ἀντίπερα τοῦ ποταμοῦ πλαγιά.

Ἡ κεραμεική. Σέ σύνολο 1992 ὀστράκων (σχ. 3) τό 34,88% ἀνήκει σέ μαγειρικά σκεύη. Τό ὑψηλό ποσοστό τῶν καμένων στή φωτιά ὀστράκων ἀπό μαγειρικά σκεύη εἶναι χαρακτηριστικό τῶν ἀγροτικῶν οἰκισμῶν, ὅπου χρησιμοποιοῦνται κυρίως γενικοῦ, ἄς τό ποῦμε, σχήματος ἀγγεῖα σέ ποικίλες χρήσεις. Τό κοινότερο στά Πάτερμα ἀγγεῖο εἶναι

---

13. Ὑστερορρωμαϊκοί, παλαιοχριστιανικοί καί βυζαντινοί κτιστοί μέ πλάκες τάφοι βρίσκονται συχνά στήν περιοχή τῆς Θράκης, στό Γλυκονέριον (Ἀρχαιολογικόν Δελτίον 27 (1972) Χρονικά, σελ. 536 (Δ. Τριαντάφυλλος), στά Παγούρια (Ἀρχαιολογικόν Δελτίον 28 (1973) Χρονικά, σελ. 468 (Δ. Τριαντάφυλλος), στά Ἀρριανά (Ἀρχαιολογικόν Δελτίον 28 (1973) Χρονικά, σελ. 475 (Δ. Τριαντάφυλλος), στό Κουτσό (Ἀρχαιολογικόν Δελτίον 29 (1973-4) Χρονικά, σελ. 811 (Δ. Τριαντάφυλλος), στόν Πολύανθο (Ἀρχαιολογικόν Δελτίον 29 (1973-4) Χρονικά, σελ. 830 (Ε. Κουρκουτίδου-Νικολαΐδου), στά Ἄβδηρα (Μ. Σαρλᾶ-Πεντάζου, Ἀρχαιολογικές ἔρευνες στά Ἄβδηρα, Θρακικά Χρονικά 36 (1980-1) 58 κ.ἑ.), στή Μάκρη (Ν. Ζῆκος, Ἀρχαιολογικές ἔρευνες στή Μάκρη Ἀλεξανδρουπόλεως, «Γνωριμία», ἔκδ. τῆς Μητροπόλεως Ἀλεξανδρουπόλεως καί Σαμοθράκης, τεῦχος 39 (Ἰαν.-Φεβρ. 1981), σελ. 12).

14. Τά γυάλινα βραχιόλια ἦταν πολύ διαδεδομένα στά βυζαντινά χρόνια. Πρβ. J. Čangova, La cité médiévale au-dessus des ruines de la ville thrace de Seuthopolis (XI-XIVs.), Σόφια 1972, πίν. 98 καί 98α, καί Eu. Comşa, Podoabele de sticlă, Dinogetia I, Βουκουρέστι 1967, 302-315. P. Diaconu, Parures du XIe siècle découvertes à Pacuiul lui Soare, Dacia 9 (1965) 307-312. Τά χάλκινα σφαιρίδια ἦσαν ἐπιρραμμένα στό ἔνδυμα τοῦ νεκροῦ.

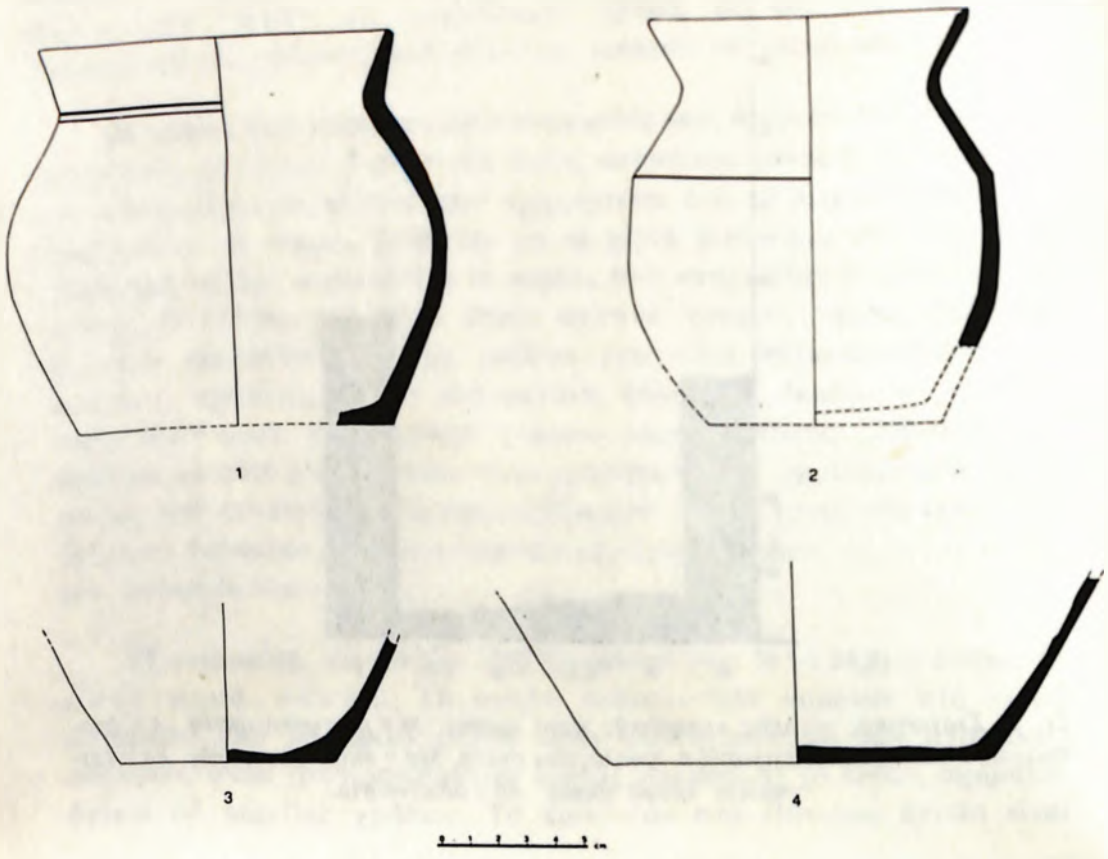

Σχ. 3. Στατιστικός πίνακας κεραμεικῆς κατά ὁμάδες: Μ = μαγειρικά σκεύη. Α = ἀποθηκευτικά σκεύη. ΕΕ = ἐπιτραπέζια ἐφυαλωμένα σκεύη. Μφ = σκεύη μεταφορᾶς. Εα = ἐπιτραπέζια ἀβαφῆ σκεύη. Αδ = ἀδιάγνωστα.

κλειστοῦ σχήματος, μέ ἐπίπεδο πάτο, συγκλίνοντα πρός τά κάτω τοιχώματα, χωρίς λαιμό, μέ εὐρύ στόμιο, χαμηλά καί ἐλαφρῶς ἀνοιχτά χείλη[15] (σχ. 4). Ἀγγεῖα τοῦ σχήματος αὐτοῦ χρησιμοποιοῦνταν στά Πάτερμα εἴτε ὡς σκεύη μαγειρικά, πού σημαίνει ὅτι δέν πατοῦσαν πάνω σέ πυρωστιά ἀλλά τοποθετοῦνταν ἀπ' εὐθείας μέσα στή φωτιά, εἴτε ὡς σκεύη ἀποθηκευτικά τροφῶν, πού εἶναι ἄλλωστε καί τά μεγαλύτερα σέ διαστάσεις. Στά ἀποθηκευτικά (σχ. 5), πού ἀντιπροσωπεύονται μέ ποσοστό 6,57%, περιλαμβάνονται καί τά μικρά ἤ μεγαλύτερα πιθάρια μέ χοντρά τοιχώματα καί ἀνάγλυφες ὁριζόντιες καί κάθετες «πλεξοῦδες», πού χρονολογοῦνται ἀπό τό τέλος τοῦ 11ου-13ον αἰ.[16].

15. Μαγειρικά σκεύη τοῦ τύπου αὐτοῦ ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη εἰς R. M. Harrison and N. Firatli, Excavations at Saraçhane in Istanbul, DOP 20 (1966) 237, σχ. Η, 3, ὅπου σημειώνεται καί ἡ ρωμαϊκή προέλευση τοῦ σχήματος.

16. M. Alison Frantz, Middle byzantine pottery in Athens, Hesperia 7 (1938) 432, 440, εἰκ. 3. A. L. Iakobson, Srednevekovie pifosi Severnogo Pricernomoria, Sovetskaja Arheologija 1966, 2, σελ. 199.

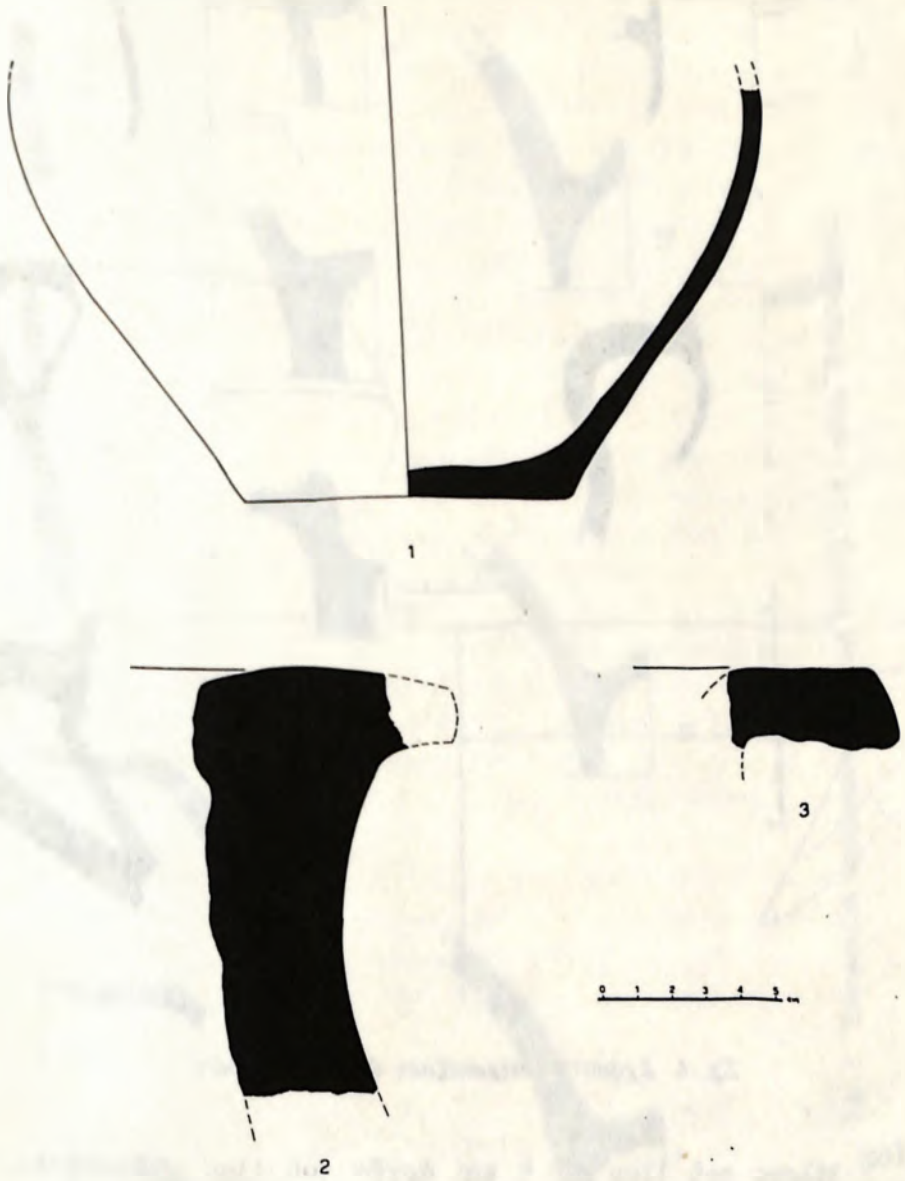

Σχ. 4. Σχήματα μαγειρικῶν σκευῶν.

Τρίτη ὁμάδα εἶναι τά ἀ γ γ ε ῖ α μ ε τ α φ ο ρ ᾶ ς, πού στό ὑλικό ἀπό τά Πάτερμα ἀντιπροσωπεύουν ποσοστό 4,66%. Τά ὄστρακα τῆς ὁμάδας αὐτῆς ἀνήκουν κατά κανόνα σέ κλειστά μέσου ἤ μεγαλύτερου σχήματος ἀγγεῖα, μέ λεπτά τοιχώματα, στενό λαιμό καί κατακόρυφες λαβές. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι στά Πάτερμα δέ βρέθηκαν θραύσματα ἀμφορέων ἤ ἄλλων ἀγγείων γιά μεταφορές μεγάλων ἀποστάσεων, πού σημαίνει ὅτι ὁ οἰκισμός αὐτός δέν ἦταν κέντρο διακομιστικοῦ ἐμπορίου.

Ἀπό ἐ π ι τ ρ α π έ ζ ι α μ ή ἐ φ υ α λ ω μ έ ν α σ κ ε ύ η, μέ ποσοστό 3,56%, ἔχουμε λίγα ὄστρακα, πού ἀνήκουν ὅμως σέ ἐνδιαφέροντα σχήματα: Κανάτες μέ σφαιρική κοιλιά, λοξό, ὑψηλό λαιμό καί μία λαβή, πού χρονολογοῦνται στόν 12ον-13ον αἰ.[17], κανάτες μέ τριφυλλόσχημο στόμιο,

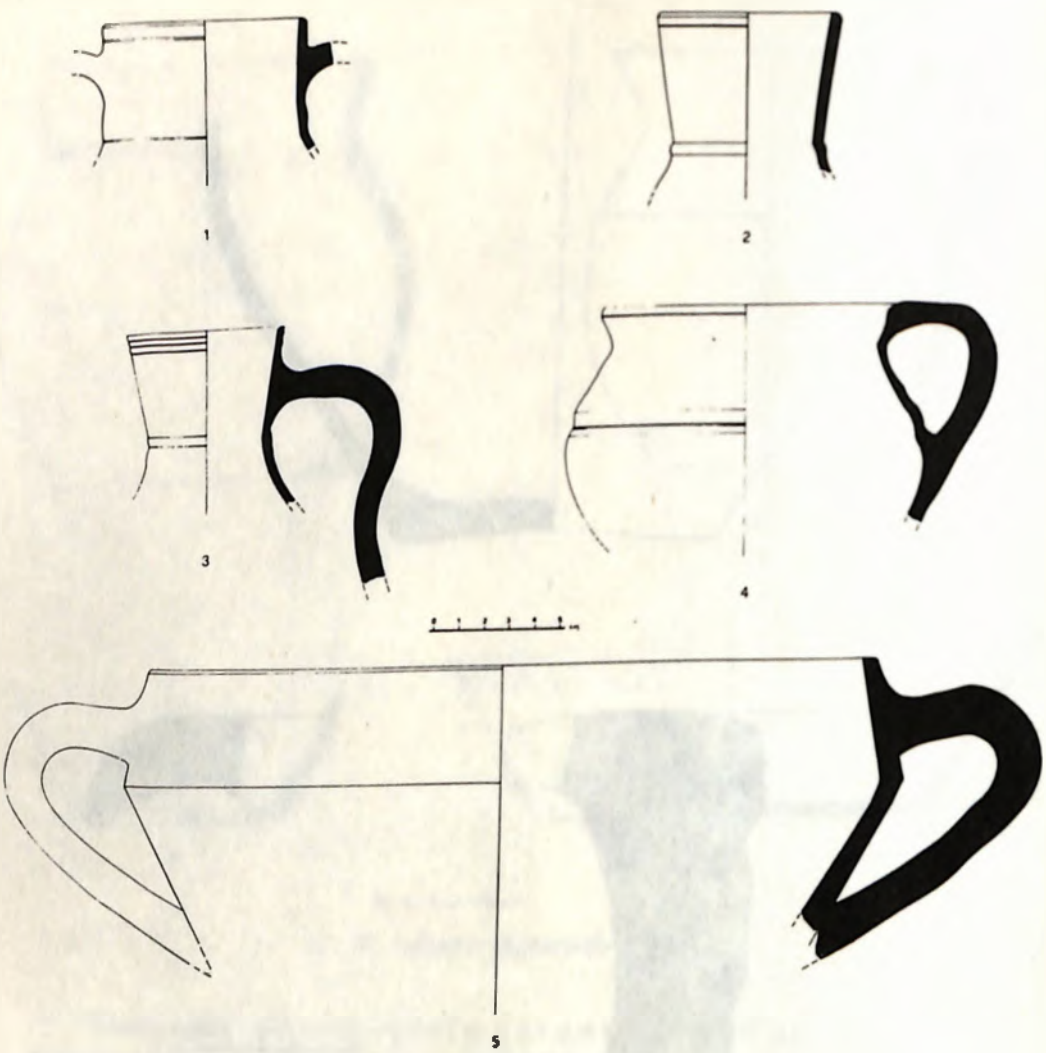
17. A. L. Iakobson, Keramika i Keramičeskoe proizvodstvo Srednevekovoj Tavriki, Λένινγκραντ 1979, σελ. 118.

Σχ. 5. Ἀποθηκευτικά σκεύη. 1 = κάτω τμῆμα σκεύους. 2 = χεῖλος πιθαριοῦ. 3 = χεῖλος μικρότερου ἀποθηκευτικοῦ σκεύους.

μικρό σφαιρικό κύπελο καί βαθιά πιατέλα μέ κάθετο χεῖλος καί δύο προφανῶς κατακόρυφες λαβές (σχ. 6).

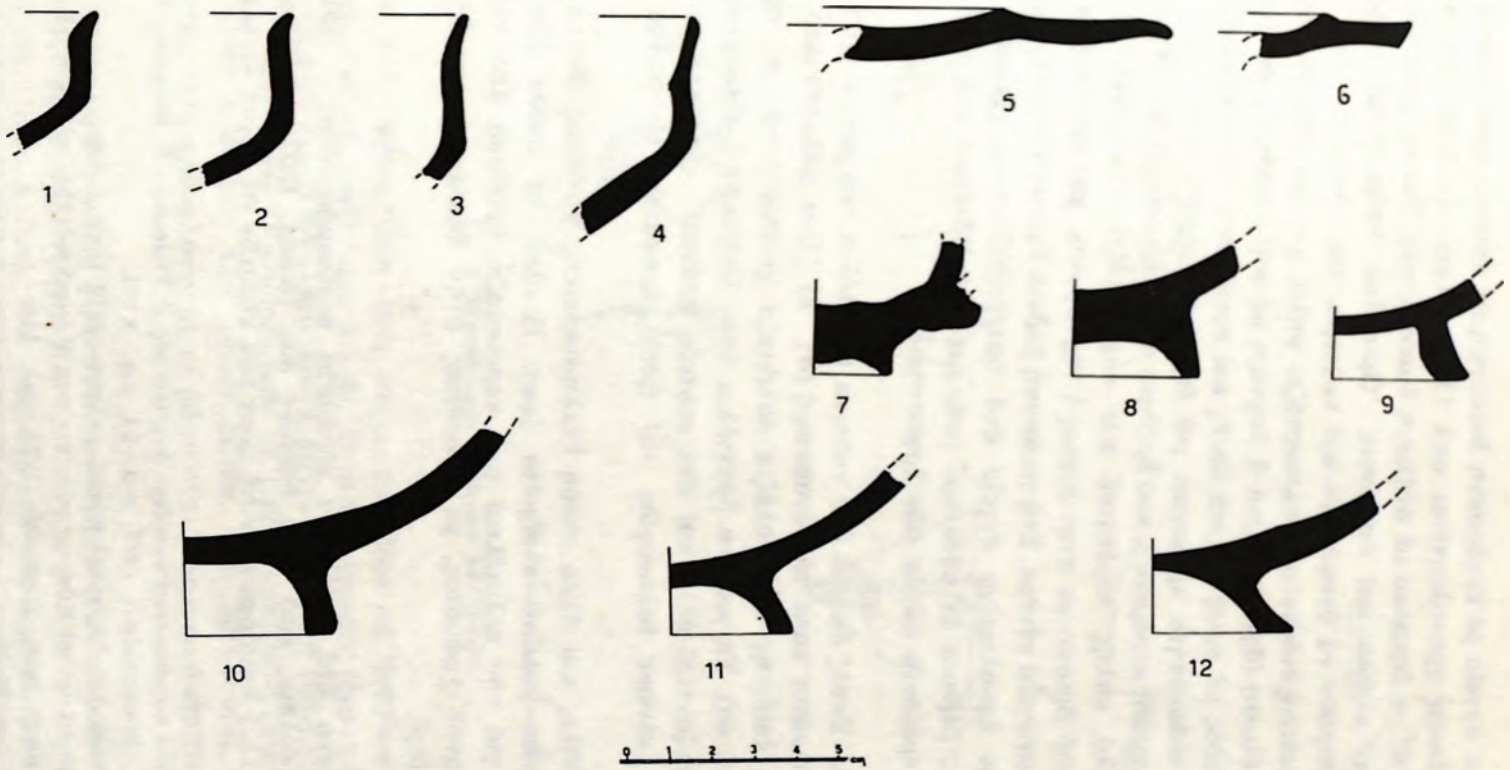
Τά ἐφυαλωμένα ὄστρακα (σχ. 7) προέρχονται ἀπό ἀνοιχτά ἐπιτραπέζια σκεύη (πιάτα) καί ἀντιπροσωπεύουν ποσοστό 5,12% (φωτ.

Σχ. 6. Σχήματα ἐπιτραπέζιων ἀβαφῶν σκευῶν.

5). Τοῦ τέλους τοῦ 12ου αἰ. ἤ καί ἀρχῶν τοῦ 13ου αἰ. μποροῦν νά θεωρηθοῦν δύο ὄστρακα μέ λεπτή ἐγχάρακτη καί γραπτή μέ ἔντονα πράσινες καί καφέ γραμμές διακόσμηση[18] (φωτ. 5 α-β). Σχεδόν ὁλόκληρο

18. Γιά τήν κεραμεική αὐτή, πού βρίσκεται στό μεταίχμιο τοῦ 12ου-13ου αἰ. καί μία ὁμάδα της κατασκευαζόταν πιθανόν στή Θεσσαλονίκη καί ἔχει ἰδιαίτερη διάδοση στήν Ἀνατ. Μακεδονία βλ. Ch. Bakirtzis et D. Papanikola - Bakirtzis, Sur la céramique en glaçure byzantine à Thessalonique, Πρακτικά τοῦ Α΄ Διεθνοῦς Συμποσίου «Bulgaria Pontica Medii Aevi», Byzantinobulgarica VII (1981) 423.

Σχ. 7. Ἐπιτραπέζια ἐφυαλωμένα ὄστρακα (τομές). 1-6 = χείλη. 7-12 = βάσεις.

συγκολλήθηκε άγγεῖο μέ ἐγχάρακτη διακόσμηση, ἐπίθετο καφέ χρῶμα καί κίτρινη ἐφυάλωση· χρονολογεῖται στό 13ον αἰ. (φωτ. 6). Στήν ἴδια ἐποχή ἀνήκουν καί ἄλλα ὄστρακα μέ ἀνάλογη διακόσμηση, βάσεις χαμηλές καί χείλη κάθετα, πλάγια καί ὁριζόντια. Ὁρισμένα ὄστρακα μέ πράσινη ἐφυάλωση μποροῦν νά θεωρηθοῦν καί νεώτερα, τοῦ 15ου-16ου αἰ. Ἀπό πλευρᾶς σχημάτων ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ψηλό, χοντρό πόδι ἀγγείου μέ πράσινη ἐφυάλωση (ἅγιο ποτήριο ἤ λυχνάρι μέ ψηλό πόδι;)[19], καί μικρό, σφαιρικό σκεῦος μέ τρεῖς ἀρχικά λαβές καί ἐφυάλωση, πολύ καμένο, πού κατά πᾶσαν πιθανότητα πρόκειται γιά θυμιατό (σχ. 7[6]).

Ἡ ἐφυαλωμένη κεραμεική, πού βρέθηκε στά Πάτερμα, εἶναι, σέ γενικές γραμμές, πολύ καλῆς ποιότητας καί παρουσιάζει ἀναλογίες μέ τήν κεραμεική πού βρίσκουμε στήν περιοχή τῆς Θράκης καί προέρχεται ἀπό διάφορα παραγωγικά κέντρα. Στή γειτονική βέβαια Γρατινή γνωρίζουμε ὅτι κατασκεύαζαν ἐφυαλωμένα ἀγγεῖα στά ὑστεροβυζαντινά χρόνια[20], δέν εἴμαστε ὅμως βέβαιοι ἄν αὐτά πού βρήκαμε στά Πάτερμα καί ποιά ἀπό αὐτά, εἶναι προϊόντα αὐτῶν τῶν ἐργαστηρίων.

Γυάλινα. Ἐκτός ἀπό τά δύο γυάλινα βραχιόλια τοῦ τάφου βρέθηκαν καί ἄλλα κομμάτια κατά τήν ἀνασκαφή (σχ. 8). Ἕνα μάλιστα ἀπό αὐτά φέρνει ἴχνη ἐπίθετης στή γαλάζια ὑαλόμαζα χρυσομπογιᾶς σέ σχέδιο σπείρας (φωτ. 4α). Τά γυάλινα βραχιόλια ἦσαν ἰδιαίτερα διαδεδομένα ὄχι μόνο στά βυζαντινά ἀλλά καί στά νεώτερα χρόνια[21]. Προέρχονται ἀπό παραγωγικά κέντρα ὑαλουργίας καί ἦσαν προφανῶς εἰσηγμένα στά Πάτερμα.

Σέ κανδῆλες καί ἄλλα σκεύη ἐκκλησιαστικῆς χρήσεως ἀνήκουν τά λίγα ὑπόλοιπα γυάλινα εὑρήματα (φωτ. 7), ἀπό τά ὁποῖα ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιά τήν πολυτέλειά του παρουσιάζει θραῦσμα ἀπό κλειστό σκεῦος μελανοῦ χρώματος, μέ πρόσθετες στήν ἐπιφάνειά του ἐρυθρές λεπτές ταινίες[22].

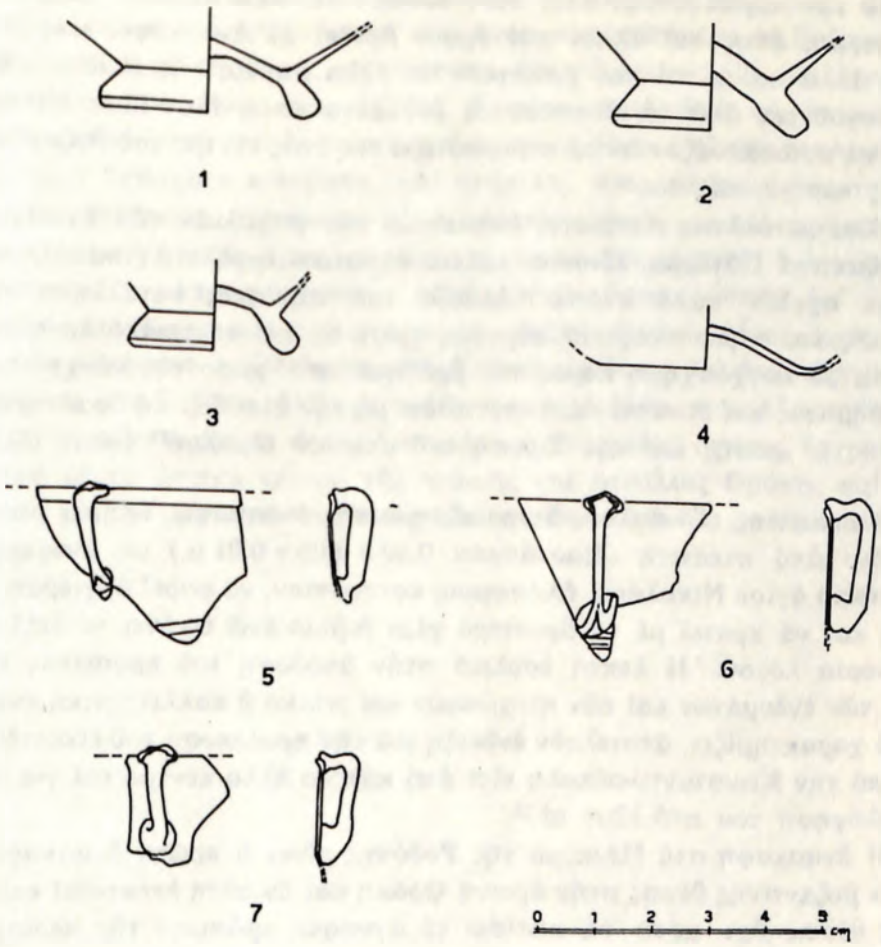
Μετάλλινα. Στά μετάλλινα εὑρήματα περιλαμβάνονται 3 χάλκινοι σταυροί - ἐγκόλπια, ἀπό τούς ὁποίους δύο (διαστ. 0.055 × 0.075 μ. καί 0.055 × 0.073 μ.) διαμορφώνουν τά ἄκρα τῶν κεραιῶν σέ κυρτά «μῆλα» καί

19. Ὁμάδα παρομοίων ὑψιπόδων ἀγγείων εἰς P. Diaconu - S. Baraschi, Pacuiul lui Soare, II, Βουκουρέστι 1977, σελ. 93, πιν. XVII.

20. Χρονικά τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου 1979 (ὑπό ἔκδοσιν).

21. Τά φοροῦσαν οἱ Κύπριες γυναῖκες στό β΄ μισό τοῦ 18ου αἰ. Ἀγγ. Πιερίδου, Κυπριακή λαϊκή τέχνη, Λευκωσία 1980, σελ. 118.

22. Πρβ. Ios. Philippe, Le monde byzantin dans l'histoire de la verrerie, (1970), σελ. 169, εἰκ. 84/2.

Σχ. 8. Θραύσματα γυάλινων κανδηλῶν.

ἔχουν στήν κύρια ὄψη τους πέντε στηθάρια μέ ἀνάγλυφες προτομές στρατιωτικῶν ἁγίων[23] (φωτ. 8 α-β). Ὁ τρίτος σταυρός (διαστ. 0.035 × 0.065 μ.) ἀνήκει σέ διπλό ἐγκόλπιο, πού περιεῖχε λείψανα ἤ τίμιο ξύλο καί φέρει ἔκτυπη παράσταση Ἐσταυρωμένου μέ μακρύ κολόβιο[24] (φωτ. 8γ). Ὅσοι μελέτησαν σταυρούς τῶν τύπων αὐτῶν, πού βρίσκονται σέ διάφορα Μουσεῖα, τούς χρονολόγησαν μέ βάση τά τεχνοτροπικά καί εἰκονογραφικά

23. Ὁ ἕνας ἀπό αὐτούς φέρει στήν πίσω ὄψη πρόχειρα γραμμένο ἐγχάρακτο τό ὄνομα [Α]ΓΗ[ΟS] ΓΕ[ΩΡ]Γ[ΙΟS].

24. Βλ. τελευτ. A. Bank, Trois croix byzantines du Musée d'Art et d'Histoire de Genève, εἰς Études sur les croix byzantines du Musée d'Art et d'Histoire de Genève, genava 28 (1980) σελ. 108.

στοιχεῖα τῶν παραστάσεών τους στόν 6ον-9ον αἰ.[25]. Οἱ σταυροί ὅμως ἀπό τά Πάτερμα, ὅπως καί ἄλλοι πού ἔχουν βρεθεῖ σέ ἀνασκαφές μας στή Θράκη ἀλλά καί αὐτοί πού βρέθηκαν σέ ἄλλα σημεῖα τῆς Βαλκανικῆς, χρονολογοῦνται ἀπό τά ἀνασκαφικά δεδομένα στόν 11ον-13ον αἰ. καί πρέπει νά κατασκευάζονταν σέ περισσότερα τοῦ ἑνός κέντρα τοῦ Βυζαντίου καί τῆς περιφέρειάς του[26].

Ἄλλα μετάλλινα εὑρήματα, ἐνδεικτικά τῶν ἀσχολιῶν τῶν κατοίκων στά βυζαντινά Πάτερμα, εἶναι σιδερένιο ἀγροτικό ἐργαλεῖο (τσάπα), πού βρέθηκε σχεδόν πάνω στό α΄ δάπεδο τοῦ νάρθηκα, κατάλληλο γιά ἀγροτικές καί κηπευτικές καλλιέργειες (φωτ. 9) καί τεκτονικό ἐργαλεῖο (μυστρί), μέ λογχόσχημη λάμα, πού βρέθηκε στό χῶρο τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ βήματος καί δύναται νά συσχετισθεῖ μέ τήν οἰκοδομική δραστηριότητα τῆς β΄ φάσης καί τήν ἵδρυση τοῦ κτιστοῦ τέμπλου[27] (φωτ. 10).

Ὁ στεατίτης. Τό πολυτιμότερο εὕρημα τῆς ἀνασκαφῆς ὑπῆρξε μικρό εἰκονίδιο ἀπό στεατίτη (διαστάσεων 0.10 × 0.06 × 0.01 μ.) μέ ἀνάγλυφη παράσταση ἁγίου Νικολάου, ὁλόσωμου, κατενώπιον, νά φορεῖ ἀρχιερατική στολή καί νά κρατεῖ μέ τό ἀριστερό χέρι βιβλίο ἐνῶ ὑψώνει τό δεξί σέ χειρονομία λόγου. Ἡ λεπτή δουλειά στήν ἀπόδοση τοῦ προσώπου τοῦ ἁγίου, τῶν ἐνδυμάτων καί τῶν πτυχώσεων καί γενικά ἡ καλλιτεχνική πνοή, πού τό χαρακτηρίζει, ἀποτελοῦν ἔνδειξη γιά τήν προέλευση τοῦ εἰκονιδίου εἴτε ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη εἴτε ἀπό κάποιο ἄλλο κέντρο καί γιά τή χρονολόγησή του στό 12ον αἰ.[28].

Ἡ ἀνασκαφή στά Πάτερμα τῆς Ροδόπης εἶναι ἡ πρώτη ἀνασκαφική ἔρευνα βυζαντινῆς θέσης στήν ὀρεινή Θράκη καί ἄν αὐτή ἐπεκταθεῖ καί σέ ἄλλες θέσεις ὄχι μόνο θά φωτίσει τό ἄγνωστο πρόσωπο τῆς περιοχῆς

---

25. Α. Ξυγγόπουλος, Συλλογή Ἑλένης Σταθάτου, Ἀθήνα 1951, ἀριθ. 33, σελ. 46, πιν. 27. K. Wessel, Die Entstehung des Crucifixus, BZ 53 (1960), 95 κ.ἑ. Ἡ A. Bank, ὅ.π., χρονολογεῖ τούς διπλούς αὐτούς σταυρούς - ἐγκόλπια στόν 9ον-10ον αἰ.

26. Ὁ διπλός σταυρός μέ τήν παράσταση τοῦ Ἐσταυρωμένου 11ος-12ος αἰ., καί οἱ δύο ἄλλοι μέ τά «μῆλα» 12ος-13ος αἰ. Βλ. συγκεντρ. I. Barnea, Obiecte de cult εἰς Dinogetia I. Βουκουρέστι 1967, σελ. 356 καί P. Diaconu, Obiecte de podoabă şi cult εἰς Păcuiul lui Soare, II, Βουκουρέστι 1977, σελ. 125 κ.ἑ. καί I. Barnea, Christian Art in Romania, II Βουκουρέστι 1981, σελ. 128 κ.ἑ. ὅπου μεγάλη σειρά παραδειγμάτων.

27. Τσάπα ἰδίου σχήματος καί ἄλλα ἀγροτικά ἐργαλεῖα εἰς J. Čangova, ὅ.π., σελ. 41, εἰκ. 28. Παλαιοχριστιανικό μυστρί ἀπό Τσαριτσίν Γκράντ εἰς Α. Ὀρλάνδος, Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχριστιανική βασιλική, σελ. 243, εἰκ. 197.

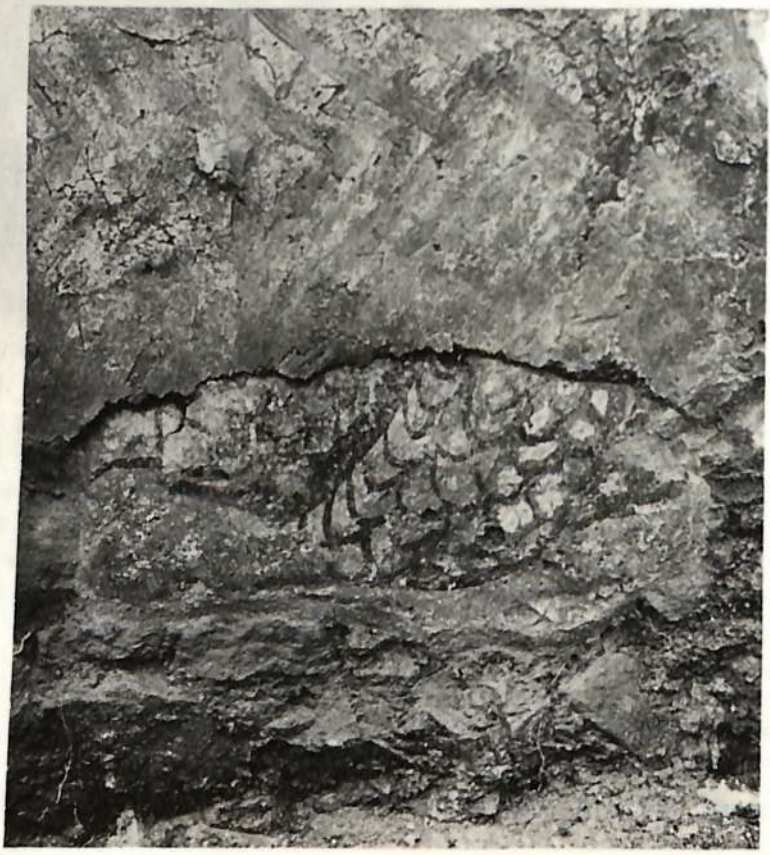
28. Εἰκονίδια τοῦ ἁγίου Νικολάου ἀπό στεατίτη πού χρονολογοῦνται στόν 12ον αἰ. εἰς K. Weitzmann, Catalogue of the byzantine and early mediaeval antiquities in the Dumbarton Oaks Collection, III, ἀριθ. 37, σελ. 97.

αὐτῆς, πού ἔπαιξε σημαντικό ρόλο στήν ἱστορία τοῦ Βυζαντίου, ἀλλά θά συμβάλλει καί στά προβλήματα πού ἀπασχολοῦν σήμερα τή Βυζαντινολογία σχετικά μέ τή φύση, τή σύσταση καί τή λειτουργία τῆς ἀγροτικῆς κοινωνίας τοῦ Βυζαντίου. Ὅπως διαπιστώσαμε ἀπό τά ἐπιφανειακά εὑρήματα καί ἀπό μικρές διερευνητικές τομές γύρω ἀπό τήν ἐκκλησία στά Πάτερμα ὑπάρχουν κτίσματα, πού ἀνήκουν, κατά πᾶσαν πιθανότητα, σέ κάποιο ἀτείχιστο οἰκισμό, σέ ἕνα ἀπό τά *«ἄβατα χωρία»*, πού κατά τήν ἔκφραση αὐτή τοῦ Γρηγορᾶ, ἀποτελοῦσαν τήν ὀρεινή ἐνδοχώρα τῆς Γρατιανοῦ[29]. Ἀπό τήν πρώτη αὐτή ἔρευνα διαπιστώθηκε ἀφ' ἑνός ὁ ὀρεινός καί ἀγροτικός χαρακτήρας τοῦ οἰκισμοῦ, ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἦλθαν σέ φῶς εὑρήματα, πού δείχνουν ὅτι ὁ οἰκισμός αὐτός δέν ἦταν ἀπομονωμένος μέσα στή Ροδόπη, ἀλλά μέσω τῆς στενῆς διόδου, πού τό Ἀμυγδαλόρεμα σχηματίζει ἀνάμεσα στούς ὀρεινούς καί βραχώδεις ὄγκους, ἔρχονταν σέ ἐπαφή μέ τά ἀστικά κέντρα τῆς πεδινῆς καί παράλιας Θράκης καί μέσω αὐτῶν μέ τήν Κωνσταντινούπολη καί μέ ἄλλα κέντρα τοῦ μεσαιωνικοῦ κόσμου.

29. Γρηγορᾶς, Bonn II, 836.

Φωτ. 1. Πάτερμα Ροδόπης. Ἐρείπια βυζαντινῆς Ἐκκλησίας.

Φωτ. 2. Φολιδωτό σῶμα δράκοντα ἀπό παράσταση δρακοντοκτονίας.

Φωτ. 3. Ἀποσπασματική παράσταση τοῦ Ἰωάννου Προδρόμου.

Φωτ. 4. Γυάλινα βραχιόλια.

Φωτ. 5. Ὄστρακα ἐφυαλωμένων ἐπιτραπέζιων σκευῶν.

Φωτ. 6. Τμῆμα ἐφυαλωμένου ἀγγείου μέ ἐγχάρακτη διακόσμηση.

Φωτ. 7. Γυάλινα θραύσματα κανδηλιῶν.

Φωτ. 8. Χάλκινοι σταυροί - ἐγκόλπια.

Φωτ. 9. Σκαπτικό όργανο (τσάπα).

Φωτ. 10. Σιδερένιο μυστρί.

ΔΑΜΙΑΝΟΥ ΣΤΑΘΑΚΗ
Γεωπόνου

ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἀπό τό 1976 καί μετά, ἀπό τότε πού ἄρχισε νά ἰσχύει ὁ νόμος 289/76, ἐγκαταστάθηκαν ἀρκετές βιομηχανίες στήν περιφέρεια τῆς Θράκης, ἀρκετές ἄλλες δέ βρίσκονται στό στάδιο τῆς προμελέτης.

Μέ αὐτή τή συνεχιζόμενη ἐκβιομηχάνιση, ἄν δέ ληφθοῦν ὁρισμένα μέτρα, μακροπρόθεσμα ὑπάρχει πάντα ὁ κίνδυνος νά προκύψουν περιβαλλοντολογικά προβλήματα.

Βασικά γιά τή Θράκη, λόγω τῆς φύσης τῶν βιομηχανιῶν πού ἐγκαταστάθηκαν ἤ πρόκειται νά ἐγκατασταθοῦν καί τῆς χωροταξικῆς κατανομῆς τους, ὁ περιβαλλοντολογικός κίνδυνος ἐντοπίζεται κύρια στήν μόλυνση ὁρισμένων ὑδάτινων οἰκοσυστημάτων.

Ἔτσι στή μονογραφία αὐτή δέ θά γίνει ἀναφορά σ' ἄλλα οἰκοσυστήματα, οἰκολογικά εὐαίσθητα, πού κινδυνεύουν νά καταστραφοῦν εἴτε ἀπό βιομηχανική ρύπανση εἴτε ἀπό ἄλλες ρυπαίνουσες πηγές, ἀλλά μόνο στά ὑδάτινα.

ΘΡΑΚΗ
ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Ὁλοένα καί μεγαλύτερος ἀριθμός οἰκονομολόγων - ἀναπτυξιολόγων πού ἀσχολοῦνται μέ θέματα περιφερειακῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ὑποστηρίζει τήν ἄποψη ὅτι οἱ ἐπενδύσεις στό δευτερογενή τομέα, μέ ἄλλα λόγια ἡ ἐκβιομηχάνιση, ἀποτελοῦν τήν πιό βασική διαδικασία γιά τό πέρασμα μιᾶς περιφέρειας ἀπό τό στάδιο τῆς ὑπαναπτύξεως στό στάδιο τῆς ἀναπτύξεως (ἀπογείωση).

Ἡ πιό βασική δικαιολογία πού προβάλλεται ἀπό τή μερίδα αὐτή τῶν οἰκονομολόγων εἶναι ὅτι οἱ ἐπενδύσεις στό δευτερογενή τομέα ἔχουν πολύ ἐντονότερες πολλαπλασιαστικές ἐπιδράσεις σέ σύγκριση μέ τίς ἐπενδύσεις σέ ἄλλους τομεῖς, ὅπως π.χ. στόν πρωτογενή τομέα.

Ἡ θεώρηση αὐτή τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως βρίσκει τήν πρακτική της ἔκφραση σ' ὅλα τά προγράμματα πού ἀποσκοποῦν στή γρήγορη κοινωνικοοικονομική ἀνάπτυξη τῶν καθυστερημένων περιφερειῶν διάφορων χωρῶν (κοινωνικοοικονομικός μετασχηματισμός τῆς περιφέρειας).

Μέ ἄλλα λόγια ἡ περιφερειακή πολιτική τῶν διαφόρων Κρατῶν ἔχει σάν ἐπίκεντρο τήν ἵδρυση, στίς ὑπό ἀνάπτυξη περιφέρειες, τῶν κατάλληλων βιομηχανιῶν, ὥστε νά γίνεται ἄριστη ἀξιοποίηση, τόσο τῶν φυσικῶν πόρων της, ὅσο καί τοῦ πλεονάζοντος ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, μέ ἀποτέλεσμα τή συγκράτησή του στήν περιφέρεια. (Αὐτό βέβαια δέ σημαίνει καί ὅτι περιφερειακή ἀνάπτυξη καί ἐκβιομηχάνιση ταυτίζονται 100%).

Ἡ χώρα μας ἀκολουθώντας τίς παραπάνω ἀρχές τῆς περιφερειακῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἔχει ψηφίσει νόμους γιά τήν ἐνίσχυση τῆς ἐπαρχιακῆς βιομηχανίας· ἀναφέρονται οἱ πιό βασικοί μέ τή χρονική τους σειρά: 2176/52, 2687/53, 3213/55, 3214/55, 3215/55, 147/55, 148/55, 4171/61, 1078/71, 1312/72, 331/74, 159/75, 289/76, 849/78. (Ὅλοι οἱ παραπάνω νόμοι γιά τήν ἐνίσχυση τῆς ἐπαρχιακῆς βιομηχανίας ἰσχύουν σέ περιφερειακό ἐπίπεδο καί δίνουν οἰκονομικά κίνητρα χωρίς νά θεσμοθετοῦν κριτήρια ἤ πλαίσιο χωροθέτησής τους).

Ἀπό τούς παραπάνω νόμους ἐκεῖνοι πού εἶχαν καί ἔχουν κατ' ἐξοχήν ἐπιπτώσεις στή βιομηχανική ἀνάπτυξη τῆς Θράκης εἶναι οἱ 289/76 καί 849/78.

Οἱ δύο αὐτοί νόμοι μέ τά κίνητρα καί τίς ἐπιδοτήσεις πού δίνουν στοχεύουν ἀκριβῶς νά προσελκύσουν ἐπενδυτικά κεφάλαια γιά δημιουργία βιομηχανιῶν πού ἀλλοιῶς θά μποροῦσαν νά ἐγκατασταθοῦν σέ περιφέρειες πού προσφέρουν μεγαλύτερες ἐσωτερικές καί ἐξωτερικές οἰκονομίες.

Στά πλαίσια αὐτῆς τῆς μονογραφίας δέν κρίνεται σκόπιμη ἡ ἀπαρίθμηση τῶν νέων βιομηχανιῶν πού ἐγκαταστάθηκαν στή Θράκη ἀπό τό 1976, ἀπό τότε δηλαδή πού ἄρχισε νά ἰσχύει ὁ νόμος 289/76, γιατί δέν εἶναι στόχος της ἡ κριτική τῆς ἀποτελεσματικότητάς τους. Ἡ μονογραφία στοχεύει στό νά ἀναφερθοῦν ὁρισμένα περιβαλλοντολογικά προβλήματα, πού θά δημιουργηθοῦν μακροπρόθεσμα παράλληλα μέ τή βιομηχανική ἀνάπτυξη τῆς Θράκης.

Στήν Ἑλλάδα πολύς θόρυβος γιά τή ρύπανση καί ὑποβάθμιση τοῦ φυσικοῦ καί ἀνθρωπογενοῦς περιβάλλοντος, γιά ποιότητα ζωῆς καί ἄλλα παρόμοια θέματα, ἄρχισε νά δημιουργεῖται τά τελευταῖα 10 χρόνια.

Αἰτία εἶναι ὅτι ἡ ρύπανση σέ ὁρισμένες περιοχές ἔχει φθάσει σέ ἐπικίνδυνα ἐπίπεδα γι' αὐτή τήν ἴδια τήν ὑγεία τῶν ἀνθρώπων πού ζοῦν καί κινοῦνται ἐκεῖ.

Πρίν προχωρήσουμε στήν ἐξέταση τῶν ἰδιαίτερων περιβαλλοντολογικῶν προβλημάτων τῆς Θράκης θεωρήθηκε καλό νά ἀναφερθοῦν ὁρισμένα

γενικά πάνω στό παγκόσμιο πρόβλημα τῆς ρύπανσης τοῦ περιβάλλοντος.

Εἶναι πολύ σωστό καί ἀληθινό ὅτι ἡ διακοπή τῆς ἐκβιομηχάνισης μιᾶς χώρας ἤ περιφέρειας γιά νά σωθεῖ τό περιβάλλον, εἶναι μιά θέση ἐντελῶς ἐξωπραγματική.

Ὅλοι, λίγο ἤ πολύ ρυπαίνουν καί ἡ ρύπανση, μέχρι σ' ἕνα βαθμό, εἶναι φυσική ἀπόρροια τῆς διαδικασίας τῆς ζωῆς καί τῆς τεχνολογικῆς καί οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης.

Ἡ ἀμφίδρομη αὐτή συσχέτιση βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως καί περιβαλλοντολογικῶν προβλημάτων βρίσκει τήν ἐξήγησή της, κοιταγμένη βέβαια ἀπό κάποια γενικότερη σκοπιά, στά παρακάτω.

Ἀπό τή μιά πλευρά τό φυσικό περιβάλλον πού χρησιμοποιεῖται ποικιλότροπα σάν πηγή ἀγαθῶν καί ἐνέργειας θεωρήθηκε ἀνεξάντλητο μέ ἀποτέλεσμα ἡ κατανάλωση τῶν φυσικῶν πόρων νά γίνεται μέ ρυθμούς πολύ ταχύτερους ἀπ' ὅτι ἔχει δυνατότητα τό περιβάλλον νά τούς ἀνανεώσει διαχρονικά (πετρέλαιο, ἄνθρακες, διάφορα ὀρυκτά κλπ.).

Μέ ἄλλα λόγια, ἡ ἐπιθυμία τῶν κρατῶν γιά γρήγορη οἰκονομική ἀνάπτυξη παραμέλησε τήν ἀνάγκη τῆς ὀρθῆς διαχείρησης τῶν φυσικῶν πόρων, γιατί ἀγνόησε τό γεγονός τοῦ πεπερασμένου ποσοτικά τῶν πόρων.

Σ' αὐτά πρέπει νά προστεθεῖ ἀκόμη ὅτι ἡ ἀκατάσχετη ροπή τοῦ κεφαλαίου γιά οἰκονομική μεγέθυνση καί αὔξηση τῶν κερδῶν ἔκανε τίς βιομηχανίες νά κατασκευάζουν συνεχῶς προϊόντα μικρότερης ἀντοχῆς γιά τίς κοινωνίες τῆς ἀφθονίας πού μάλιστα μετά τή σύντομη χρήση τους προκαλοῦν καί μόλυνση. Σάν χαρακτηριστικά παραδείγματα ἀναφέρονται:

α) Οἱ ἠλεκτρικοί λαμπτῆρες πού πρίν λίγα χρόνια εἶχαν διάρκεια ζωῆς 10.000 ὧρες καί σήμερα διαρκοῦν μόνο 2.000.

β) Ἡ ἀντικατάσταση τῶν γυάλινων φιαλῶν πολλῶν χρήσεων μέ τίς πλαστικές (PVC) μιᾶς χρήσεως.

Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά φαίνεται ὅτι ἀπό πολλά κράτη, κατά τή διάρκεια τῆς ἐκβιομηχάνισής τους ἔλειπε· ἀφ' ἑνός ἕνας σωστός χωροταξικός σχεδιασμός τῶν οἰκονομικῶν δραστηριοτήτων, ὥστε νά ἀποφεύγεται ἡ ὑπερσυγκέντρωση βιομηχανιῶν ὑψηλῆς ρυπαντικῆς ἱκανότητας σέ ὡρισμένες περιοχές οἰκολογικά εὐαίσθητες καί μικροῦ βαθμοῦ ἀπορρυπαντικῆς δυνάμεως καί ἀφ' ἑτέρου ἡ ὕπαρξη πολλές φορές ἔστω καί στοιχειωδῶν μέτρων προστασίας κάτω βέβαια ἀπό τή σωστή ἀρχή τοῦ ἐλάχιστου κοινωνικοῦ κόστους καί τοῦ πρακτικῶς ἐφαρμόσιμου.

Μέ ἄλλα λόγια δέν πάρθηκαν μέτρα πού, ἀφοῦ θά λάβαιναν ὑπόψη ὅλους τούς παράγοντες πού συνθέτουν τό πρόβλημα ΑΝΑΠΤΥΞΗ - ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ, θά συνέβαλαν καί στή μείωση τῆς μόλυνσης τοῦ περιβάλλοντος καί θά ἔθεταν τίς βάσεις γιά μιά βιομηχανική καί χωροταξική ἀνάπτυξη

ἀπαλλαγμένη κατά τό δυνατόν ἀπό ἐπιβλαβεῖς ἐπιπτώσεις στό φυσικό καί ἀνθρωπογενές περιβάλλον.

Σήμερα λίγο-πολύ τό πρόβλημα τῆς ρύπανσης τοῦ περιβάλλοντος καί ἡ ἄμεση σύνδεσή του μέ τήν ἀνάπτυξη ἔχει συνειδητοποιηθεῖ παγκόσμια. Δέν ἔπαψαν ὅμως οἱ κυβερνήσεις ὅλων τῶν χωρῶν νά καταρτίζουν προγράμματα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἐθνικά ἤ περιφερειακά μέ ἔμφαση κυρίως στή βιομηχανική ἀνάπτυξη.

Ἐπειδή καί γιά τή Θράκη καταρτίσθηκαν καί καταρτίζονται προγράμματα γιά τή γρήγορη βιομηχανική ἀνάπτυξή της θά προκύψουν ἴσως μελλοντικά ὁρισμένα περιβαλλοντολογικά προβλήματα. Ἀπό τό εἶδος τῶν βιομηχανιῶν πού ἤδη ἔχουν ἐγκατασταθεῖ ἤ ἔχει προγραμματισθεῖ νά ἐγκατασταθοῦν φαίνεται ὅτι γιά τή Θράκη τό πρόβλημα βιομηχανική μόλυνση ἐντοπίζεται κυρίως στή ρύπανση ὁρισμένων ὑδάτινων οἰκοσυστημάτων πολλαπλῶν χρήσεων (τουρισμός, ἄρδευση, ἰχθυοκαλλιέργεια κλπ.). Τά ὑδάτινα οἰκοσυστήματα πού μποροῦν νά χαρακτηρισθοῦν σημαντικά ἀπό οἰκολογική καί οἰκονομική ἄποψη καί κινδυνεύουν ἄν χρησιμοποιηθοῦν σάν τελικοί ἀποδέκτες βιομηχανιῶν ἀποβλήτων εἶναι:

Α. Λιμνοθάλασσα Βιστωνίδας
Β. Δέλτα Ἕβρου μαζί μέ τόν ποταμό Ἕβρο
Γ. Λίμνη Μητρικοῦ
Δ. Ποταμός Νέστος καί Δέλτα Νέστου
Ε. Κόλπος Πόρτο-Λάγος

Γιά τά 5 αὐτά οἰκοσυστήματα θά δοθοῦν παρακάτω ὁρισμένα μορφολογικά, λιμνολογικά, ὑδρολογικά καί λοιπά χαρακτηριστικά πού ἔχουν σχέση μέ τή βιοδυναμική οἰκοσύστασή τους καί ἐπί πλέον θά ἀναφερθοῦν καί μερικά στοιχεῖα γιά τήν ὑφισταμένη ρύπανσή τους. Τά στοιχεῖα αὐτά συγκεντρώθηκαν ἀπό διάφορες ὑπηρεσίες ὅπως Ἐποπτίες Ε.Β., Δ/νσεις Γεωργίας, Υ.Ε.Κ.Ε. κλπ.

Πρέπει ὅμως νά σημειωθεῖ ὅτι συστηματική συλλογή στοιχείων σχετικά μέ τήν ρύπανση τῶν νερῶν καθώς καί μέ τήν καθιέρωση προτύπων ποιότητας ὕδατος γιά διάφορες χρήσεις δέν γίνεται τουλάχιστο μέχρι σήμερα ἀπό καμμία Ὑπηρεσία.

Α. ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑ ΒΙΣΤΩΝΙΔΑΣ

Ἡ Βιστωνίδα βρίσκεται μεταξύ τῶν νομῶν Ξάνθης καί Ροδόπης. Ἔχει σχῆμα περίπου παραλληλογράμμου μέ μέγιστο μῆκος πλευρᾶς 10 χιλιομ. Ἀπό τή θάλασσα χωρίζεται μέ χερσαία λωρίδα πλάτους 1 χιλιομ. καί ἐπικοινωνεῖ μ' αὐτή μέ δίαυλο μήκους 1 χιλιομ. καί πλάτους 25 μέτρων περίπου.

Ἡ μέγιστη καλυπτόμενη ἐπιφάνειά της ὑπολογίζεται σέ 54.000 στρέμματα, ἡ μέση σέ 50.000 καί ἡ ἐλαχίστη σέ 47.000 στρέμματα. Τό μέγιστο βάθος της εἶναι 4 μέτρα καί τό μέσο 2,80.

Οἱ ἀπορροές τῆς λεκάνης, πού ἡ ἔκτασή της ὑπολογίζεται σέ 1.250 τετραγωνικά χιλιόμετρα περίπου, ὑπολογίζονται σέ 348.000.000 M^3 νεροῦ. Κύριοι φορεῖς τῶν ἀπορροῶν αὐτῶν εἶναι οἱ χείμαρροι Κοσύθου, Ἰάσμου καί Ἀσπροποτάμου. Λόγω, τόσο τῶν παραπάνω ὑδατίνων εἰσροῶν, ὅσο καί τοῦ θαλάσσιου παλιρροϊκοῦ ρεύματος, παρατηρεῖται ἀνύψωση τῆς στάθμης της πού μπορεῖ νά φθάσει μέχρι 1,60 μέτρα. Σέ περίπτωση ὑπερφόρτωσης τῆς λιμνοθάλασσας μέ νερά, γίνεται ὑπερχείλισή τους ἀπό δύο ὑπερχειλιστές πού ὑπάρχουν στίς θέσεις τῶν γεφυρῶν συνδέσεως τῆς ὁδικῆς ἀρτηρίας.

Ἡ ἐμβάθυνση τῆς λιμνοθάλασσας, πού ἰσοῦται μέ τό λόγο μέγιστο πρός μέσο βάθος, ὑπολογίζεται μέ 4 : 2,80 = 1,42. Ὁ μικρός λόγος τῆς παραπάνω σχέσης δείχνει ὅτι ἡ Βιστωνίδα στό μεγαλύτερο μέρος τῆς ἐπιφάνειάς της ἔχει μικρό βάθος.

Ἡ ἀνάπτυξη τῶν ἀκτῶν της βρίσκεται ἀπό τόν τύπο τοῦ M. Magrini: U = L/2Gπ ὅπου L ἡ περίμετρος πού εἶναι 34 χιλιομ., G ἡ μέση ἐπιφάνειά της σέ τετραγωνικά χιλιομ. πού εἶναι 50.000 καί π = 3,14· ἀπό τά παραπάνω βγαίνει ὅτι U = 0,10 δίνει τό μέτρο ἀναπτύξεως τῶν ἀκτῶν τῆς λιμνοθάλασσας.

Οἱ δύο παραπάνω δεῖκτες μέ τό μέγεθός τους ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ Βιστωνίδα εἶναι ἰδανικός ὑγρότοπος γιά τήν ἰχθυοκαλλιέργεια.

Στή συνέχεια θά δοθοῦν ὡρισμένα ὑδρογεωλογικά χαρακτηριστικά γιά τόν σχηματισμό καλύτερης εἰκόνας γιά τίς βιολογικές συνθῆκες τῆς Βιστωνίδας.

Ὁ πυθμένας της ἀποτελεῖται ἀπό φαιοπράσινη ἀργιλλοϊλύ, ὀργανικές οὐσίες, ὀστρακομιγή κλπ. Ἔχει ὑψηλή πλαστικότητα (LL. 65%), μεγάλη συμπιεστότητα καί συρρίκνωση, πολτώδη ὑφή καί μικρή ὑδατοπερατότητα. Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι τόσο στόν πυθμένα τῆς λιμνοθάλασσας, ὅσο καί στή γύρω χερσαία ζώνη παρατηρεῖται ἀρτεσιανισμός τῶν ὑδροφόρων στρωμάτων.

Ἡ ἁλμυρότητα τῶν νερῶν της ὀφείλεται στήν ἐπικοινωνία της μέ τή θάλασσα κατά κύριο λόγο (στήν περίοδο τῶν παλιρροϊκῶν ρευμάτων) καί κατά δεύτερο λόγο μέσω τῶν χερσαίων ὑπογείων ὑδροφόρων στρεμμάτων. (Ὑπάρχει πιθανότητα βέβαια ἕνα μικρό ποσοστό τῆς ἁλατότητας νά ὀφείλεται καί στήν αὐτοδιάλυση ἁλάτων πού ὑπάρχουν στόν πυθμένα της).

Ὅσον ἀφορᾶ τήν καταλληλότητα τῶν νερῶν τῆς Βιστωνίδας γιά ἀρδευτικούς σκοπούς, πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι μέ ἐξαίρεση τά νερά πού εἶναι κοντά στίς Β.. ΒΑ ἀκτές, τά ὑπόλοιπα εἶναι ἀκατάλληλα· (μέ τήν

προϋπόθεση ὅμως ὅτι τά ἀρδευόμενα χωράφια θά στραγγίζονται καλά).

Περιοδικές ἀναλύσεις πού ἔχουν γίνει στά νερά τῆς λιμνοθάλασσας ἀπό διάφορες δημόσιες ὑπηρεσίες (Υ.Ε.Β., Υ.Δ.Ε.) ἔδωσαν τά παρακάτω ἀποτελέσματα.

Ἀγωγιμότης	2335,2	μMHOS/CM
Συνολικά ἅλατα	1404,19	P.P.M.
S.A.R.	8,52	
Βαθμός ἀλκαλίωσης	67,59	
Ὑπολείμματα Ἀνθρακικοῦ	0	

Καί ἡ παραπάνω σύνθεση τῶν νερῶν ἀποτελεῖ ἀκόμη μία ἐπιπρόσθετη ἀπόδειξη γιά τήν καταλληλότητά τους γιά ἰχθυοκαλλιέργεια.

Ὕστερα ἀπό τήν παράθεση ὅλων τῶν παραπάνω ποσοτικῶν καί ποιοτικῶν στοιχείων θά περάσουμε στό θέμα τῆς ρυπάνσεως τοῦ θαυμάσιου αὐτοῦ ὑγροβιότοπου ἀπό διάφορες πηγές καί στούς κινδύνους πού θά ἀντιμετωπίσει μελλοντικά, ἄν τυχόν χρησιμοποιηθεῖ σάν ἀποδέκτης ἀποβλήτων ὁρισμένων πολύ μολυσματογόνων βιομηχανιῶν.

Σήμερα οἱ κυριώτερες πηγές ρυπάνσεως εἶναι:

α) Διάφορα ἐντομοκτόνα, μυκητοκτόνα καί ζιζανιοκτόνα πού μέ τά ἐπιφανειακά ἤ ὑπόγεια νερά μεταφέρονται ἀπό τίς γεωργικές ἐκτάσεις τῆς λεκάνης ἀπορροῆς της πού σημειωτέον καλλιεργεῖται μέ δυναμικές καλλιέργειες.

β) Τά ὑλικά συσκευασίας τῶν παραπάνω γεωργικῶν φαρμάκων πού εἴτε πετιοῦνται κατ' εὐθείαν στή λιμνοθάλασσα εἴτε μεταφέρονται μέ διάφορους τρόπους.

γ) Τά ἀπόβλητα ὁρισμένων ἤδη λειτουργουσῶν βιομηχανιῶν πού χρησιμοποιοῦν μέν ἐνδιάμεσους ἀποδέκτες χειμάρρους, ἔχουν ὅμως σάν τελική κατάληξη τή Βιστωνίδα. Τό πρόβλημα συνίσταται στό ὅτι οἱ παραπάνω βιομηχανίες ἤ δέν κάνουν καθόλου ἤ κάνουν πλημμελή καθαρισμό τῶν λυμμάτων τους.

δ) Τά ἀστικά λύμματα τῶν γύρω Δήμων καί Κοινοτήτων πού δέν ὑπόκεινται σέ κανένα καθαρισμό.

Ἡ ρυπαντική φόρτιση πού προκαλοῦν στήν λιμνοθάλασσα οἱ παραπάνω πηγές ἄν καί φαίνεται ἀμελητέα σέ ὄχι εἰδικούς, στήν πραγματικότητα δέν εἶναι. Ἴσως δέν ἔφθασε στό σημεῖο νά εἶναι νεκρή λίμνη, ὁρισμένες μετρήσεις ὅμως τοῦ καθηγητῆ Κιλικίδη δείχνουν ὅτι ἄρχισε νά διαταράσσεται σέ ἀνησυχητικό βαθμό ἡ βιοδυναμική ἰσορροπία τῆς λιμνοθάλασσας.

Ἡ ἀπόδοση σέ ψάρια ἔχει πέσει ἀπό 500 τόννους τό 1969 σέ 300 τόννους τό 1979 μέ ἀποτέλεσμα νά διακυβεύεται τό εἰσόδημα 100 οἰκογενειῶν πού ζοῦν ἀπό τήν ἐκμετάλλευση τῆς λιμνοθάλασσας, πέρα ἀπό

τήν οἰκολογική καταστροφή πού ἡ σημασία της δέ μπορεῖ νά μετρηθεῖ μέ χρήματα.

Ἐπιτακτικά λοιπόν προβάλλει ἡ ἀνάγκη νά χαρακτηρισθεῖ ἡ περιοχή σάν περιβαλλοντολογικά προστατευόμενη καί ἐπί πλέον νά παρθοῦν ὁρισμένα μέτρα ὅπως τά παρακάτω:

α) Ἀπαγόρευση ἐγκατάστασης, σέ μιά λογική ἀπόσταση ἀπό τή Βιστωνίδα μέσα στή λεκάνη ἀπορροῆς της, ὁρισμένων βιομηχανιῶν πού ἔχουν πολύ τοξικά ἀπόβλητα, δηλαδή ἀπόβλητα πού περιέχουν βαριά μέταλλα, χρώματα, ἀπορρυπαντικά καί διάφορες ἄλλες τοξικές οὐσίες πού καταστρέφουν τήν ἰχθυοπανίδα. Μάλιστα γιά μερικές βιομηχανίες, ὅπως αὐτές πού θά ἀναφερθοῦν παρακάτω, καλά θά ἦταν νά μή χρησιμοποιοῦν τή Βιστωνίδα σάν τελικό ἀποδέκτη, ἀκόμη καί ἄν κάνουν βιολογικό καθαρισμό. Καί αὐτό ἐπειδή καί μέ συστήματα καθαρισμοῦ μέ ἀπόδοση 80% ὑπάρχει, μακροχρόνια, ὁ κίνδυνος τῆς οἰκολογικῆς καταστροφῆς τοῦ ὑγροβιότοπου αὐτοῦ.

1. Βυρσοδεψεῖα
2. Ἐργοστάσια ἀχυροκυτταρίνης - χαρτοποιΐας
3. Ἐργοστάσια γεωργικῶν φαρμάκων
4. Ἐργοστάσια χρωστικῶν οὐσιῶν - Φινιριστήρια - Βαφεῖα
5. Ὑαλουργεῖα
6. Ἐργοστάσια ἀπορρυπαντικῶν ἤ ἐπεξεργασίας προϊόντων πετρελαίου
7. Ἐργοστάσια χημικῆς ἐπεξεργασίας μετάλλων (Ἀνοδιώσεις, φωσφατώσεις κλπ.)

Ἡ ἐκλογή τοῦ τόπου ἐγκαταστάσεως αὐτῶν τῶν βιομηχανιῶν νά γίνεται μέ πολύ προσοχή, καί μάλιστα εἶναι προτιμότερο νά ἐγκαθίστανται σέ περιοχές πού ἀπαιτοῦν ψηλότερο χωροταξικό κόστος ἐγκατάστασης, ἀρκεῖ μετά τό βιολογικό καθαρισμό τῶν λυμμάτων τους νά ὑπάρχει διέξοδος στή θάλασσα. Ρυθμιστικές - χωροταξικές μελέτες πού ὑπάρχουν μποροῦν νά ὑποδείξουν τέτοιες τοποθεσίες.

β) Κατασκευή περιφερειακῆς συλλεκτήριας τάφρου πού θά συγκεντρώνει ὅλες τίς ἀπορροές τῆς λεκάνης, ὑπόγειες καί ἐπιφανειακές, πού εἶναι μολυσμένες μέ γεωργικά φάρμακα. Ἔτσι θά ἀπαλλαγεῖ ἡ Βιστωνίδα ἀπό μιά πηγή συνεχοῦς μόλυνσης μέ πολύ καταστρεπτικά ἀποτελέσματα στήν πανίδα της.

γ) Αὔξηση τοῦ βαθμοῦ ἀποδόσεως τῶν συστημάτων καθαρισμοῦ τῶν ἀποβλήτων βιομηχανιῶν πού ἤδη λειτουργοῦν καί οἱ ὁποῖες δέν ἔχουν ἄλλη διέξοδο γιά τά λύμματά τους.

δ) Πλήρης ὑδρογεωλογική ἔρευνα τῆς λεκάνης ἀπορροῆς τῆς Βιστωνίδας γιά τόν ἐντοπισμό τυχόν ὑπόγειων ρευμάτων πού καταλήγουν σ'

αὐτήν καί γενικότερα γιά τή συλλογή στοιχείων πού ἔχουν σχέση μέ τό ὅλο οἰκοσύστημα τῆς περιοχῆς αὐτῆς.

Β. ΠΟΤΑΜΟΣ ΕΒΡΟΣ ΚΑΙ ΔΕΛΤΑ ΕΒΡΟΥ

Τό ὑδάτινο αὐτό οἰκοσύστημα, στό σύνολό του, εἶναι ἀπό τά πιό ἐνδιαφέροντα ὄχι μόνο τῆς Θράκης καί Ἑλλάδος ἀλλά ὁλόκληρης τῆς Εὐρώπης.

Ἀπό τή μιά πλευρά ὁ ποταμός μέ τά πολλά νερά του ἀποτελεῖ πηγή πλούτου, τόσο γιατί τά νερά χρησιμοποιοῦνται γιά ἀρδευτικούς σκοπούς ὅσο καί γιά ἰχθυοκαλλιέργειες.

Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά τό δέλτα ἀποτελεῖ ἕνα ἀπό τούς σπανιότερους καί πλουσιώτερους διασωθέντες ὑγροβιότοπους τῆς Εὐρώπης. Σάν βιοδυναμικό οἰκοσύστημα συνδυάζει ὅλα ἐκεῖνα τά χαρακτηριστικά πού ἐξασφαλίζουν πλούσια πανίδα καί χλωρίδα. Ἀποτελεῖ ἐπί πλέον τόπο διαβίωσης ἤ ἀναπαραγωγῆς σπανίων πτηνῶν τῆς Εὐρώπης πού τείνουν νά ἐξαφανισθοῦν.

Ἐκτός βέβαια ἀπ' αὐτή τή μεγάλη οἰκολογική σημασία τό δέλτα ἔχει καί μεγάλη οἰκονομική σημασία. Ἤδη λειτουργοῦν δύο ἰχθυοτροφεῖα· τῆς Δράνας ἐκτάσεως 10.800 στρέμ. καί παραγωγῆς 50 τόννων ψαριῶν, καί τῆς Μονολίμνης 3.500 στρέμ. καί παραγωγῆς 25 τόννων ψαριῶν.

Μάλιστα εἰδικοί πιστεύουν ὅτι μέ κατάλληλα ἔργα ὑποδομῆς καί χωρίς νά διαταραχθεῖ ἡ οἰκολογική ἰσορροπία θά μποροῦσε τό ἰχθυοτροφεῖο Μονολίμνης νά ἐπεκταθεῖ κατά 10.000 στρέμ. καί ἡ παραγωγή ψαριῶν νά πενταπλασιασθεῖ (πρός ἄρση κάθε παρεξήγησης ἐννοοῦμε ἔργα ὑποδομῆς σέ περιορισμένη κλίμακα ὥστε νά μή ὑπάρξουν σοβαρές ὑδρολογικές καί ἐδαφολογικές μεταβολές πού θά ἀλλοίωναν τήν βιοϊσορροπία).

Συνέχεια θά δοθοῦν ὡρισμένα ποσοτικά καί ποιοτικά στοιχεῖα γιά τά *νερά τοῦ ποταμοῦ* καί τοῦ δέλτα καί *γιά τά ἐδάφη τοῦ δέλτα*. Ὁ ποταμός Ἔβρος ἔχει μέγιστη παροχή 1.500 M^3/SEC μέση παροχή 100 M^3/SEC καί ἐλαχίστη 8 M^3/SEC. Οἱ παραπάνω παροχές σημαίνουν ὅτι ἡ δυνατότητα αὐτοκαθαρισμοῦ τῶν νερῶν του εἶναι πολύ μεγάλη. Τά νερά τοῦ δέλτα εἶναι ἀπό γλυκά καί ὑφάλμυρα μέχρι καί ἁλμυρά.

Μέ γλυκά νερά τροφοδοτεῖται μέν ἀπό τόν ποταμό Ἔβρο, μέ ἁλμυρά δέ ἀπό τή θάλασσα, ὅταν ὑπάρχουν παλιρροϊκά ρεύματα.

Χημικές ἀναλύσεις τῶν νερῶν τοῦ ποταμοῦ σέ 5 θέσεις, ἰσαπέχουσες περί τά 25-30 χιλιομ., καί τοῦ δέλτα στίς θέσεις τῶν δύο ἰχθυοτροφείων ἔδωσαν τά παρακάτω ἀποτελέσματα (πηγή YEB).

Εἶδος στοιχείων	Ἰχθυοτροφεῖο Μονολίμνης	Ἰχθυοτροφεῖο Δράνας	Ποταμός Ἔβρος ΜΟ 5 θέσεων
Ἠλεκτρική ἀγωγιμότης μMHOS/CM	23.000	41.000	494
P.H.	8,3	8,5	7,9
Χλωριόντα	224,5	404	0,6
Βαθμός ἀλκαλίωσης %	77,5	83	-
COD	4,8	7,2	16,78
D.O.	-	-	6,10
T.O.C.	-	-	5,80
Ὁλική σκληρότης	162,4	212,8	-

Τά παραπάνω στοιχεῖα, χωρίς νά δίνουν μιά πλήρη εἰκόνα γιά τό βαθμό ρύπανσης τῶν νερῶν τοῦ δέλτα, ἐν τούτοις ἀποτελοῦν μιά σαφή ἔνδειξη ὅτι ἀκόμη ἡ κατάσταση εἶναι καλή καί δέν ὑπάρχουν προβλήματα οὔτε στήν ἄρδευση οὔτε στίς ἰχθυοκαλλιέργειες.

Κάπως ἀνησυχητικά παρουσιάζονται τά πράγματα ὁρισμένους θερινούς μῆνες ὅταν ἡ μέν παροχή γίνεται ἐλάχιστη καί ἤδη λειτουργοῦσες γεωργικές βιομηχανίες τῶν τριῶν ὅμορων κρατῶν διοχετεύουν τά ἀπόβλητά τους στόν ποταμό ἄμεσα ἤ ἔμμεσα, χωρίς ἤ μέ πλημμελή βιολογικό καθαρισμό. (Ἀναφέρθηκαν οἱ γεωργικές διότι συμπίπτει νά λειτουργοῦν συνήθως τό θέρος πού ἡ παροχή τοῦ ποταμοῦ γίνεται ἐλάχιστη).

Τά ἐδάφη ἐντός τοῦ δέλτα εἶναι ἀλατοῦχα μέ αὐξημένο βαθμό ἀλκαλίωσης. Ἀπό ἄποψη συνθέσεως παρουσιάζουν τήν εἰκόνα: Ἄργιλλος 33%, Ἰλύς 44,3%, Ἄμμος 22,7%, ἄλατα 0,7% καί PH 7,8.

Οἱ κυριώτερες πηγές ρύπανσης τοῦ ποταμοῦ καί συνεπῶς καί τοῦ δέλτα εἶναι:

α) Τά ἐκπλυμένα ζιζανιοκτόνα, μυκητοκτόνα καί ἐντομοκτόνα πού εἴτε μέ ἐπιφανειακές ἀπορροές εἴτε μέ ὑπόγειες καταλήγουν στόν ποταμό. Οἱ παρέβριες γεωργικές ἐκτάσεις, καί στά τρία ὅμορα κράτη, εἶναι εὐφορότατες καί καλλιεργοῦνται μέ δυναμικές καλλιέργειες ὁπότε καί γίνεται μεγάλη χρήση γεωργικῶν φαρμάκων.

β) Τά βιομηχανικά ἀπόβλητα ἤδη λειτουργουσῶν βιομηχανιῶν σάν καί αὐτές πού ἀναφέρθηκαν στή Βιστωνίδα, καί χρησιμοποιοῦν ἄμεσα ἤ ἔμμεσα τόν ποταμό σάν ἀποδέκτη, καί φυσικά ἤ δέν κάνουν καθόλου ἤ κάνουν πλημμελή βιολογικό καθαρισμό. Συγκεκριμένα στοιχεῖα δέν ὑπάρχουν ὅσον ἀφορᾶ τίς λειτουργοῦσες βιομηχανίες καί τόν ὄγκο τῶν ἀποβλήτων τους, γιατί πρόκειται γιά τρεῖς διαφορετικές χῶρες πού δέν ἀκολουθοῦν πρός τό παρόν ἐνιαία περιβαλλοντολογική πολιτική.

γ) Τά ἀστικά λύμματα τῶν παρεβρίων Δήμων καί Κοινοτήτων καί τῶν τριῶν κρατῶν πού χρησιμοποιοῦν σάν ἄμεσο ἤ ἔμμεσο ἀποδέκτη τόν ποταμό καί φυσικά ἐννοεῖται δέν προβαίνουν σέ βιολογικό καθαρισμό.

Γιά νά παραμείνει ἡ κατάσταση στά σημερινά ἐπίπεδα ρύπανσης ἤ ἀκόμα καλλίτερα γιά τή βελτίωση τῶν βιολογικῶν - ὑδρολογικῶν συνθηκῶν τοῦ ὑδάτινου οἰκοσυστήματος τῶν ποταμοῦ - δέλτα, κρίνεται ἀπαραίτητη ἡ λήψη ὁρισμένων μέτρων. Μέ τόν ὅρο βέβαια ὅτι τά μέτρα αὐτά θά ἔχουν ἕνα λογικό κόστος, θά εἶναι πρακτικά ἐφαρμόσιμα καί δέν θά ἔχουν ἐπιπτώσεις στή συνέχιση τῆς βιομηχανικῆς καί οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης τῶν παρεβρίων περιοχῶν τῶν 3 ὁμόρων κρατῶν.

α) Τό πρῶτο καί σπουδαιότερο εἶναι νά συνειδητοποιήσουν καί ἀναγνωρίσουν καί οἱ τρεῖς χῶρες τή σπουδαιότητα τοῦ οἰκοσυστήματος, ποταμός - δέλτα, οἰκολογική καί οἰκονομική. Ἔτσι θά δοθεῖ ἡ εὐκαιρία γιά συνεννοήσεις ὥστε νά ληφθοῦν ἀπό κοινοῦ μέτρα γιά τή διαχείρηση τῶν τοξικῶν ἀποβλήτων ἤδη λειτουργουσῶν βιομηχανιῶν ἤ αὐτῶν πού πρόκειται νά λειτουργήσουν, καί χρησιμοποιοῦν βέβαια τόν ποταμό σάν ἀποδέκτη ἄμεσα ἤ ἔμμεσα.

β) Ἡ αὐστηρότητα δέν πρέπει νά ἐξαντλεῖται μόνο στά βιομηχανικά ἀπόβλητα ἀλλά πρέπει νά ἐπεκτείνεται καί στή διαχείρηση τῶν ἀστικῶν λυμμάτων. Καί γιά τά ἀστικά λύμματα ὁ βιολογικός καθαρισμός πρέπει προοδευτικά νά γίνει θεσμός γιατί τά λύμματα αὐτά δέν εἶναι βέβαια τόσο τοξικά ὅσο τά βιομηχανικά, εἶναι ὅμως μεγάλου ὄγκου καί συγκεντρωτικά ἔχουν τά ἴδια δυσάρεστα ἀποτελέσματα.

γ) Οἱ διαδικασίες καί μέθοδοι δειγματοληψιῶν καί οἱ μετρήσεις καί ἀναλύσεις γιά τήν ἔκφραση τῶν ἀποτελεσμάτων σέ μονάδες, νά εἶναι κοινές.

Ἔτσι ὅταν θά συνέρχονται οἱ εἰδικοί περιβαλλοντολόγοι τῶν 3 χωρῶν (καί αὐτό θά πρέπει νά γίνεται τουλάχιστον 3 φορές τό χρόνο) γιά νά συζητοῦν γιά τή ρύπανση τοῦ ποταμοῦ δέ θά δημιουργοῦνται προβλήματα.

Ἐλπίζεται ὅτι μέ τά παραπάνω ἐφικτά μέτρα, καί τά νερά τοῦ ποταμοῦ θά συνεχίζουν νά εἶναι κατάλληλα γιά ἀρδευτικούς σκοπούς καί ἰχθυοκαλλιέργειες καί τό δέλτα θά διατηρήσει τή βιοδυναμική ἰσορροπία του παραμένοντας ὁ καλλίτερος καί σπανιώτερος ὑγροβιότοπος πού μέ κατάλληλη προβολή θά ἀποτελέσει καί πόλο ἕλξεως τουριστῶν.

Γ. ΛΙΜΝΗ ΜΗΤΡΙΚΟΥ

Ἡ λίμνη αὐτή περιλήφθηκε στά ὑπό προστασία ὑδάτινα οἰκοσυστήματα κατά πρῶτο λόγο γιά τήν οἰκολογική σπουδαιότητά της σά σπάνιος ὑγροβιότοπος καί κατά δεύτερο λόγο γιά τήν οἰκονομική σημασία της πού ἔγκειται στήν καταλληλότητά της γιά ἰχθυοκαλλιέργειες.

Ἀποτελεῖ τήν τελευταία ἀβαθή λίμνη γλυκοῦ νεροῦ τῆς βόρειας

Ἑλλάδος. Ἐμπλουτισμός της μέ γλυκά νερά γίνεται ἀπό τό χειμμαρικό συγκρότημα Πανδρόσου πού ἐκβάλλει σ' αὐτήν.

Μέ τή θάλασσα ἐπικοινωνεῖ μέ τεχνητό δίαυλο, μέσω τοῦ ὁποίου ἀφ' ἑνός τά ὑπερχειλίζοντα νερά τῆς λίμνης φεύγουν γιά τή θάλασσα καί ἀφ' ἑτέρου ὅταν ὑπάρχουν παλιρροϊκά ρεύματα μπαίνει στή λίμνη θαλασσινό νερό μέ ἀποτέλεσμα τουλάχιστον τό μισό τῆς λίμνης νά ἀποκτᾶ μιά ἁλμυρότητα.

Ἁλάτωση τῶν νερῶν της παρατηρεῖται καί στίς θέσεις πού ἔχουν ἀρνητικό ὑψόμετρο.

Ἔχει μεγίστη καλυπτομένη ἐπιφάνεια 2.300 στρέμ. καί μέση 2.000 στρέμ. Τό μέγιστο βάθος της εἶναι 1,5 μέτρο (εἶναι δηλαδή ἀβαθής λίμνη) καί παρατηρεῖται στίς περιπτώσεις ὑψηλῶν χειμμαρικῶν ρευμάτων, τό μέσο βάθος 1 μέτρο καί τό ἐλάχιστο 0,5 μέτρα.

Τό σχῆμα της εἶναι ἐλλειψοειδές, μέ μέγιστο ἄξονα μήκους 2.000 μέτρων κατά τήν κατεύθυνση Β. ΒΑ καί μικρό ἄξονα 1.000 μέτρων. Μέ βάση τά παραπάνω στοιχεῖα δίνονται δύο ἀκόμη λιμνολογικά χαρακτηριστικά.

Ἡ ἐκβάθυνση τῆς λίμνης πού εἶναι ἴση (βάσει ὅσων λέχθηκαν στή Βιστωνίδα) μέ 1,5 πρός 1, ἴσον μέ 1,5. Ὁ μικρός λόγος δείχνει ὅτι γενικά ἡ λίμνη εἶναι ἀβαθής.

Ἡ ἀνάπτυξη τῶν ἀκτῶν της, πού δίνεται ἀπό τό γνωστό τύπο τοῦ Magrini, εἶναι ἴση μέ 0,37. Ὁ ἀριθμός αὐτός δείχνει ὅτι ἡ λίμνη Μητρικοῦ ἔχει μέτρια ἀνάπτυξη ἀκτῶν, πάντως μεγαλύτερη τῆς Βιστωνίδας. Οἱ ἀκτές της περιβάλλονται ἀπό ὑδροχαρή βλάστηση (καλαμιῶνες).

Ἡ λεκάνη ἀπορροῆς της εἶναι μικρή. Ὅταν, λόγω πολλῶν ἀτμοσφαιρικῶν κατακριμνισμάτων, τό χειμαρρικό συγκρότημα ἐκβάλλει πολλά νερά, γίνεται ὑπερχείλιση μέ ἀποτέλεσμα νά πλημμυρίζει ἡ γύρω ἔκταση γεωργική καί μή.

Ἡ ὕπαρξη ἄφθονων νερῶν δημιουργεῖ καλές προϋποθέσεις γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς ἰχθυοκαλλιέργειας, σέ συνδυασμό δέ καί μέ τήν ὕπαρξη τῆς ὑδροχαροῦς βλαστήσεως δημιουργοῦνται ἄριστες συνθῆκες γιά διαβίωση ἤ ἀναπαραγωγή πολλῶν σπάνιων πτηνῶν.

Σήμερα ἡ ὅποια ἐλάχιστη μόλυνση τῶν νερῶν της προέρχεται βασικά ἀπό τήν ἔκπλυση τῶν γεωργικῶν φαρμάκων τῶν γύρω γεωργικῶν ἐκτάσεων πού καλλιεργοῦνται μέ δυναμικές καλλιέργειες καί ἐπομένως γίνεται χρήση πολλῶν φαρμάκων.

Ὑπάρχουν ὅμως ἀρκετές πιθανότητες νά προκύψουν μελλοντικά προβλήματα ρύπανσής της, σέ περίπτωση πού τό χειμαρρικό συγκρότημα Πανδρόσου πού ἐκβάλλει στή λίμνη χρησιμοποιηθεῖ σάν ἀποδέκτης βιομηχανικῶν ἀποβλήτων ἀπό βιομηχανίες σάν καί αὐτές πού ἀναφέρθη-

καν στή Βιστωνίδα, καί πού δέν θά προβαίνουν σέ καθαρισμό τους σέ ικανοποιητικό βαθμό (χωρίς νά ἀποκλείεται ἡ περίπτωση νά χρησιμοποιηθεῖ καί σάν δέκτης ἀστικῶν λυμμάτων, ἀκαθάρτων ἤ πλημμελῶς καθαρισθέντων).

Ἐκτροπή τῆς κοίτης τοῦ χειμάρρου ὥστε νά ἐκβάλλει κατ' εὐθείαν στή θάλασσα καί νά ἀποκλείεται μόλυνση τῆς λίμνης ἀποκλείεται, διότι θά εἶχε σάν ἀποτέλεσμα τήν ὁριστική ἀποξήρανσή της καί τήν ἀλλοίωση τῶν βιολογικῶν - ὑδρολογικῶν συνθηκῶν τοῦ ὡραίου αὐτοῦ ὑγροβιότοπου.

Συμπερασματικά πρέπει νά λεχθεῖ ὅτι ὁποιεσδήποτε περιβαλλοντολογικές καί χωροταξικές διαχειρήσεις - ρυθμίσεις γίνουν στήν εὐρεία περιοχή τῆς λίμνης θά πρέπει νά λάβουν σοβαρά ὑπόψη τους ὄχι μόνο τίς ὠφέλειες γιά τούς ἀγρότες καί τούς ψαράδες ἀλλά καί τήν οἰκολογική ἰσορροπία τοῦ ὑγροβιότοπου.

Δ. ΚΟΛΠΟΣ ΠΟΡΤΟ-ΛΑΓΟΣ

Ἡ σημασία τοῦ κόλπου αὐτοῦ εἶναι μεγάλη τόσο γιά τήν ἁλιεία ὅσο καί ἀπό τουριστική ἄποψη. Γι' αὐτό συμπεριλήφθηκε στά ὑδάτινα οἰκοσυστήματα τῆς Θράκης πού πρέπει νά τύχουν εἰδικῆς περιβαλλοντολογικῆς μεταχείρισης.

Ἡ τοπογραφική καί γεωλογική διαμόρφωσή του εἶναι ἐπιβαρυντική γιά τή ρύπανσή του, ἐπειδή τοῦ δίνουν τήν ἔννοια τοῦ κλειστοῦ κόλπου μέ ἀρκετή φυσική προστασία. Ἐπίσης τό μικρό βάθος του, κυμαίνεται ἀπό 0,5-6 μέτρα, ἔχει σάν συνέπεια τήν ἔλλειψη ταχείας ὑδροδυναμικῆς κυκλοφορίας καί τή δημιουργία ἀσθενῶν ρευμάτων μέ ἀποτέλεσμα νά ἀπαιτεῖται μεγάλο χρονικό διάστημα γιά τήν πλήρη ἀνακύκλωση τῶν νερῶν του.

Σήμερα στόν κόλπο μπαίνουν μεγάλες ποσότητες γλυκῶν νερῶν, πιθανόν ἀστικά λύμματα μή καθαρισθέντα, διάφορες ἀποσυντιθεμένες ὀργανικές οὐσίες κλπ., μέ ἀποτέλεσμα νά παρουσιάζεται ψηλή βιολογική παραγωγικότητα καί κατά κάποιο τρόπο συνεχής συσσώρευση ρυπαντικοῦ φορτίου.

Λόγω ἀφ' ἑνός αὐτῆς τῆς σημερινῆς κατάστασης καί ἀφ' ἑτέρου λόγω τῆς συνεχιζόμενης βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως τῆς Θράκης ὁ κόλπος πρέπει νά θεωρηθεῖ προστατευτέος. Ἐπειδή ἡ εὐρεία περιοχή τοῦ Πόρτο - Λάγος χωροταξικά προσφέρεται γιά ἐγκατάσταση βιομηχανιῶν (ἐξωτερικές οἰκονομίες, χαμηλό χωροταξικό κόστος ἐγκατάστασης), θά ἦταν καλό, ἐφ' ὅσον πρόκειται νά ἐγκατασταθοῦν βιομηχανίες μέ τοξικά ἀπόβλητα, (ὅπως αὐτές πού ἀναφέρθηκαν στήν Βιστωνίδα), ἀκόμα καί μετά τόν καθαρισμό τους νά τά διοχετεύουν ὅσο εἶναι δυνατόν μακριά ἀπό τόν κόλπο.

Ε. ΠΟΤΑΜΟΣ ΝΕΣΤΟΣ ΚΑΙ ΕΚΒΟΛΕΣ ΤΟΥ

Ἡ ποιότητα καί καθαρότητα τῶν νερῶν τοῦ ποταμοῦ ἐνδιαφέρει κυρίως ἀπό τήν ἄποψη τῆς καταλληλότητάς τους γιά ἀρδευτικούς σκοπούς. Οἱ ἐκβολές του πού σχηματίζουν ἕνα δέλτα περιωρισμένης ἐκτάσεως ἐνδιαφέρουν ἀπό τήν ἄποψη τῆς δυνατότητας δημιουργίας ἰχθυοτροφείων (καί ἐν μέρει σάν ὑγρότοπος).

Τό σημερινό ἐπίπεδο ρύπανσης τοῦ ποταμοῦ εἶναι πολύ χαμηλό, σχεδόν ἀμελητέο. Τά νερά του ἐκπληροῦν ὅλα τά standards γιά νά εἶναι κατάλληλα γιά ἀρδευτικούς σκοπούς. Ἡ προβληματική, ἀπό περιβαλλοντολογική ἄποψη, τοῦ ὑδάτινου οἰκοσυστήματος τοῦ ποταμοῦ καί τοῦ δέλτα του εἶναι σχεδόν ἴδια μέ αὐτή τοῦ ποταμοῦ Ἔβρου. Ὑπάρχει δηλαδή κίνδυνος μέ τή βιομηχανική ἀνάπτυξη πού συντελεῖται στή Θράκη νά χρησιμοποιηθεῖ ὁ ποταμός σάν ἀποδέκτης βιομηχανικῶν ἀποβλήτων ἤ ἀκόμη νά χρησιμοποιηθεῖ σάν ἀποδέκτης ἀστικῶν ἀποβλήτων ἀπό Δήμους ἤ Κοινότητες τῶν δύο ὁμόρων κρατῶν.

Ἐπομένως ὅτι προαναφέρθηκε γιά τήν περίπτωση τοῦ ποταμοῦ Ἔβρου ἰσχύει καί γιά τό Νέστο.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μετά τήν ἀπαρίθμηση τῶν ὑδάτινων οἰκοσυστημάτων τῆς Θράκης πού πρέπει νά τύχουν εἰδικῆς «περιβαλλοντολογικῆς» μεταχείρισης σάν ἐπίλογος θά μποροῦσαν νά ἀναφερθοῦν τά παρακάτω.

Πρῶτον, πρέπει νά καθιερωθεῖ ὁ θεσμός τῆς μελέτης τῶν περιβαλλοντολογικῶν ἐπιπτώσεων πού θά ἔχει ἡ ὑπό ἐγκατάσταση βιομηχανία στήν εὐρεία περιοχή. Κάθε καινούργια βιομηχανία θά πρέπει νά ὑποβάλλει ὄχι μόνο πλήρη μελέτη διαχειρίσεως τῶν ἀποβλήτων της ἀλλά καί μελέτη περιβαλλοντολογικῶν ἐπιπτώσεων.

Δεύτερον, εἶναι ἀπαραίτητο πλέον νά καταρτισθεῖ ἕνα γενικώτερο πλαίσιο χωροθέτησης τῶν διαφόρων εἰδῶν βιομηχανιῶν, ἔτσι ὥστε νά ὁδηγοῦνται οἱ βιομηχανίες ἐκεῖ πού πρέπει ἀπό τήν ἀρχή (νομικά ἐννοεῖται).

Τρίτον, πρέπει νά καθιερωθεῖ ὁ ὅρος «περιοχή περιβαλλοντολογικά κεκορεσμένη» γιά νά διασωθοῦν ὡρισμένοι σπάνιοι βιότοποι (χωρίς βέβαια νά γίνει κατάχρηση τοῦ θεσμοῦ καί νά ἐμποδίζεται ἡ βιομηχανική ἀνάπτυξη).

Ἔτσι θά ἀποφευχθοῦν στή Θράκη τά λάθη πού ἔγιναν σέ ἄλλες περιφέρειες τῆς Ἑλλάδος κατά τό στάδιο τῆς ἐκβιομηχάνισής τους μέ

ἀποτέλεσμα νά ἐπιτευχθεῖ ἁρμονική σύζευξη βιομηχανίας καί περιβάλλοντος.

Κομοτηνή, Μάρτιος 1980

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Ἄν καί πέρασε ἕνας χρόνος ἀπό τότε πού γράφτηκε τό ἄρθρο αὐτό καί ἔχει βελτιωθεῖ σημαντικά ἡ νομοθεσία γιά τή διάσωση τῶν βιοτόπων, πιστεύουμε ὅτι δέν χάνει τήν ἐπικαιρότητά του.

ΧΡ. ΠΑΠΑΣΤΑΜΑΤΙΟΥ ΜΠΑΜΠΑΛΙΤΗ

ΜΑΡΤΥΡΙΚΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΕΣΤΩΝ ΤΗΣ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΑΠΑΓΧΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ τ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΣΤ΄ ΕΝ ΕΤΕΙ 1821

Τό ἔτος 1969, ὅσοι ἀποτελούσαμε τότε τό Διοικητικό Συμβούλιο τοῦ Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Κομοτηνῆς σκεφτήκαμε νά ἐκδώσουμε ἕναν πανηγυρικό τόμο γιά τό 1970, πού θά ἦταν ἀφιέρωμα στά 10 χρόνια ἀπό τήν ἵδρυση τοῦ Ὁμίλου καί στά 50 χρόνια ἀπό τήν ἀπελευθέρωση τῆς Θράκης.

Πρῶτος μᾶς ἔστειλε ὑλικό γιά καταχώρηση στόν τόμο αὐτό ὁ Σουφλιώτης δάσκαλος καί ἐρευνητής τῆς Ἱστορίας καί τῆς λαογραφίας τοῦ τόπου του, ἀείμνηστος Χρῆστος Παπασταματίου Μπαμπαλίτης καί εἶναι ἡ ἐργασία πού δημοσιεύεται παρακάτω.

Ὁ Χρῆστος Παπασταματίου Μπαμπαλίτης γεννήθηκε στό Σουφλί τό ἔτος 1910. Ὁ πατέρας του ἦταν ἱερέας (Παπασταμάτης) καί ὡς δάσκαλος δίδαξε πολλά χρόνια σέ σχολεῖα τοῦ Σουφλίου. Ἀπ΄ αὐτόν ὁ Χρῆστος Μπαμπαλίτης κληρονόμησε τήν ἀγάπη γιά τά γράμματα καί τήν ἐκκλησία. Ὑπηρέτησε ὡς δάσκαλος (τελείωσε τήν ἱερατική σχολή τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας Θεσ/νίκης) γιά χρόνια πολλά σέ σχολεῖα τοῦ Σουφλίου, ἰδιαίτερα δέ στό 3ο πού τό διεύθυνε μέχρι τή συνταξιοδότησή του στά 1965. Εἶχε παράλληλα ἀναπτύξει καί ἔντονη ἐξωσχολική δραστηριότητα. Τοπικός Ἔφορος Προσκόπων Σουφλίου 1945-1951, ἀντιπρόσωπος τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου καί προπαντός συλλέκτης λαογραφικοῦ ὑλικοῦ, πού μεγάλο μέρος του δημοσιεύτηκε σέ τόμους τῶν «Θρακικῶν» καί εἶναι πολύτιμο γιατί μᾶς δίνει πολλές πληροφορίες γιά τήν ἱστορία καί τή ζωή τοῦ τόπου μας. Πολλές ἐργασίες του ὑπάρχουν ἀκόμα ἀδημοσίευτες. Πέθανε στό Σουφλί τόν Ἰανουάριο τοῦ 1975.

Τοῦ ἔχουν ἀπονεμηθεῖ ἀρκετές τιμητικές διακρίσεις ἀπό τήν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν καί τό Σῶμα Ἑλλήνων Προσκόπων γιά τήν πλούσια δράση του.

ΜΟΣΧΟΣ ΚΟΥΚΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ὕστερα ἀπ' τίς ἐργασίες μου μέ τόν τίτλο «Λαογραφικά Σουφλίου», πού δημοσιεύθηκαν στά «ΘΡΑΚΙΚΑ» (τόμ. 33-43ος)[1], στήν προσπάθειά μου νά παράσχω καί ἄλλα, ὅσο μπορῶ, στοιχεῖα γιά τόν ἐρευνητή τῆς Ἱστορίας καί Λαογραφίας τῆς αὔριον, βρῆκα στά «Χρονικά» τοῦ πατέρα μου Παπασταμάτη-Μπαμπαλίτη μαζί μέ ἄλλα καί μιά πραγματεία πού ἀνάγεται στά χρόνια τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ἀναφέρεται δέ σέ λεπτομέρειες τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου τῶν Προεστῶν τῆς ἀξέχαστης Ἀδριανούπολης καί πρό πάντων στόν ἀπαγχονισμό τοῦ Ἀδριανουπολίτου τέως Πατριάρχου Κυρίλλου ΣΤ'[2].

Πρόκειται βέβαια γιά Πανηγυρική Ὁμιλία, ἡ ὁποία ἄγνωστο ἀπό ποιόν ἀκριβῶς ἔγινε καί ποῦ ἐκφωνήθηκε. Περιέχει γεγονότα ἀκριβέστατα καί χρησιμότατα. Ἀντιγράφηκε ἀπό τόν πατέρα μου, ὁ ὁποῖος καί τήν ὑπογράφει μέ ἡμερομηνία 27 Αὐγούστου 1924. Συμπεραίνω ὅμως ὅτι ἦταν τοῦ λογίου γιατροῦ καί διακεκριμένου ἱστορικοῦ Κων/νου Κουρτίδη[3], Ἀδριανουπολίτου, ἀλλά πού ἦταν πρίν πολλά χρόνια ἐγκατεστημένος στό Σουφλί.

Συγκεκριμμένα ὁ Κουρτίδης πρίν σπουδάσει γιατρός, ἐργαζόταν σά δάσκαλος στό Σουφλί, καί μάλιστα στά 1890-95 ἦσαν συνάδελφοι καί φίλοι μέ τόν πατέρα μου, διδάσκαλοι τῆς Ἀστικῆς Σχολῆς Σουφλίου. Τώρα δέ, ὡς ἐκ τῆς φιλίας αὐτῆς, ζήτησε καί ἀντέγραψε τήν ὁμιλία αὐτή ὁ πατέρας μου, μέ τό ἐνδιαφέρον καί μόνο σάν ἱερέας νά ἔχει διαρκῶς ὑπ' ὄψιν ὅτι ἀφοροῦσε τόν ἐνάρετο βίο καί τό μαρτυρικό θάνατο τοῦ Ἐθνομάρτυρα Ἱεράρχη Κυρίλλου ΣΤ'[4].

Ἡ ὁμιλία αὐτή πρέπει νά ἔχει ἐκφωνηθεῖ στό Σουφλί, μετά τήν ἀπελευθέρωση τῆς Θράκης, μεταξύ τῶν ἐτῶν 1920-1924.

---

1. Προσφάτως ἀποσταλεῖσα καί μή δημοσιευθεῖσα εἰσέτι ἐργασία μου: α) Ἀηδημήτρης ξελευθερωτής. β) Ὑδρόμυλοι καί ἀνεμόμυλοι Λαβάρων. γ) Μαρτσόμυλοι καί Ρεμματόμυλοι Σουφλίου.

2. Βλέπε σχετ. ὑπ' ἀριθ. 119 ἀνάτυπο Ἐτ. Θρακικῶν Μελετῶν.

3. Γνωστά μου ἔργα τοῦ Κουρτίδη: α) Τά «ἅπαντα». β) Σύντομος ἱστορία τῆς Θράκης. γ) Ἱστορία τῆς Θράκης ἀπό ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κων/πόλεως ὑπό τῶν Τούρκων.

4. Βιογραφία περί Κυρίλλου ΣΤ', βλέπε εἰς βιβλίον «Ἐθνομάρτυρες» τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων «ἡ ΖΩΗ» Ἀθῆναι 1963.

Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τίς πληροφορίες αὐτές εἶχε λάβει ὁ συγγραφέας ἀπό τίς πιό ἀξιόπιστες πηγές καί μάλιστα ἀπό συγγενεῖς τῶν μέ φρικτό τρόπο θυσιασθέντων προεστῶν, καθώς βλέπουμε στή φράση «καθ' ἅ μᾶς διηγεῖτο ἡ κ. 'Αναστασία 'Αλτινανμάζη...». Ὅτι δέ εἶναι 'Ομιλία, ἀπό τό σημεῖο: «... τάς γνώμας αὐτῶν δέν ἔκρινα εὔλογον νά ἀναφέρω, διά νά μή κάμω κατάχρησιν τῆς ὑπομονῆς τῆς φιλομούσου ὁμηγύρεως».

Εὑρισκόμενος στή Θεσ/νίκη δέν μπόρεσα νά ἐρευνήσω ὅσο θά ἔπρεπε γιά τήν ἀκριβή προέλευση τῆς ὁμιλίας αὐτῆς. 'Ερώτησα ὅμως τόν κ. 'Αντώνιο Πάστρα, γαμβρό τοῦ Κουρτίδη, ἄν σώζεται τό 'Αρχεῖο τοῦ διακεκριμμένου λογίου. Καί ἔλαβα τήν πληροφορία ὅτι οὔτε αὐτό ὑπάρχει, ἀλλ' οὔτε καί ἡ ἀξιόλογη βιβλιοθήκη του, γιατί καθώς εἶχαν μεταφερθεῖ στά χρόνια τῆς κατοχῆς ἀπό τό γυιό του Γ. Κουρτίδη στό νεόκτιστο σπίτι τους κοντά στούς στρατῶνες, καταστράφηκε ἀπό φωτιά, πού ἔβαλαν οἱ Γερμανοί κατά τή φυγή τους σ' ὅλα τά γύρω σπίτια, γιατί εἶχαν ἐνοχληθεῖ ἀπ' τούς ἀντάρτες (Σεπτ. 1944).

Σύντομη ἐργασία τοῦ Κουρτίδη γιά τόν ἀπαγχονισμό τοῦ τέως Πατριάρχου Κυρίλλου ΣΤ' βλέπουμε στά ΘΡΑΚΙΚΑ στό παράρτ. Γ' τόμου (Ἔκτακτο τεῦχος ἐπί τῇ 100/ετηρίδι τῆς 'Ελλ. 'Επαναστάσεως σελ. 26-29). 'Ομοίως καί ἀνακοίνωση τοῦ Γ. Κων/νίδη, 'Αδριανουπολίτου, πού γράφει ἀπό τή Θεσ/νίκη μέ ἡμερομηνία 15/1/1930. Ἄλλες σχετικές πληροφορίες ὑπάρχουν καί στίς σελίδες 111-112[5].

'Η γνώμη μου ὅτι ἡ ἐν λόγῳ ὁμιλία ἀπαγγέλθηκε στό Σουφλί ἐνισχύεται κι ἀπό τή φράση: «...'Η ἀναγνωσθεῖσα μετάφρασις τοῦ ἀπορρήτου Σουλτανικοῦ Φιρμανίου, ὀφείλεται εἰς τόν κ. Πασχ. Παπάζογλου...». Πρόκειται γιά τόν τότε γεωπόνο καί πρόεδρο τοῦ Γεωργ. Συν/σμοῦ Σουφλίου, πάππου τοῦ εἰς 'Ορεστιάδα ἐγκατεστημένου γιατροῦ κ. Παπάζογλου, τόν ὁποῖο εἶχε συμβουλευθεῖ τότε φιλικά ὁ ὁμιλητής.

Νομίζω ὅτι τά παραπάνω ἴσως εἶναι ἀρκετά νά ὁδηγήσουν τόν εἰδικό ἐρευνητή νά διαπιστώσει τήν ἀλήθεια, μά πραγματοποιεῖται κι ὁ δικός μου σκοπός στήν παροχή πληροφοριῶν εἰδικά στό σημεῖο τοῦτο, γιά νά συμπληρωθεῖ ἡ ἱστορική πτυχή τῆς συμβολῆς καί τῆς Θράκης στόν Πανεθνικό ἀγώνα γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς 'Ελλάδος στά 1821[6].

Καί μέ τήν εὐκαιρία αὐτή δέν κρύβω ἕνα μεγάλο παράπονό μου, ὅτι σά δάσκαλος δέν εἶχα δεῖ ὡς τά 1950 σέ κανένα βοηθητικό βιβλίο τοῦ

---

5. Στίς πληροφορίες αὐτές ἀναφέρεται ὁ Κύριλλος σάν ὑπέργηρος. Ἄν ὅμως λάβουμε ὑπ' ὄψιν, καθώς ἀναφέρεται στήν ὁμιλία, ὅτι γεννήθηκε στά 1775, τότε κατά τήν ὥρα τοῦ μαρτυρίου του ἦταν μόνον 46 ἐτῶν.

6. Βλέπε σχετ. «Θρᾶκες ἀγωνισταί τοῦ 21». 'Ανάτυπα 'Εταιρ. Θρακ. Μελετῶν. (Τεύχ. 101, 110, 117).

Δημοτικοῦ τίποτε σχετικό μέ τό παραπάνω θέμα. Ἀλλά δέ θά ἔπρεπε νά διαβάζουν καί τά Θρακόπουλα τήν παρουσία τῶν προγόνων τους στό προσκήνιο τοῦ 21; Εἶναι ἀλήθεια πολύ περίεργη ἡ μετριοφροσύνη τόσων Θρακῶν λογίων νά μήν εἶχαν προσέξει ὡς τότε τή σοβαρή αὐτή παράλειψη, πού εἶχε γεννήσει μιάν ἀμφιβολία στούς παλαιοελλαδίτες γιά τά ὑπέροχα πάντοτε πατριωτικά αἰσθήματα τῶν Θρακῶν, ἀλλά καί κάποια μειονεξία στά Θρακόπουλα. Στό μεταξύ βέβαια τά πράγματα ἀποκαταστάθηκαν ἀπό κάθε ἄποψη καί ὅλα τά Ἑλληνόπουλα ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος, τῆς στεργιᾶς καί τῆς θάλασσας ἀποδείχτηκαν ἐξ ἴσου ἄξια καί θαυμαστά γιά τήν παλλικαριά τους, ἐναντίον τῶν πολλῶν καί διαφόρων ἐχθρῶν τῆς Πατρίδος.

Μέ ἐνθουσιάζει δέ ἰδιαίτερα ἐσχάτως τό γεγονός ὅτι κρατῶ στά χέρια μου μιά ὁμιλία μέ τόν τίτλο: «Ἡ συμβολή τῶν Θρακῶν στήν Ἐπανάσταση τοῦ 21». Εἶναι τοῦ νεαροῦ συναδέλφου κ. Μόσχου Κούκου καί τήν ἀπήγγειλε στίς 20.3.69, στόν «Μορφωτικό Ὅμιλο Κομοτηνῆς» καί πού ἀντίγραφο χάρισε καί σέ μένα.

Τοῦ λέω χίλιες φορές μπράβο γιά τήν ἐργασία του αὐτή, γραμμένη μέ ἄφθαστο πατριωτικό παλμό, πού προσιδιάζει σέ μιά ἀγνή Ἑλληνική ψυχή, καθώς εἶναι ὁ κ. Κοῦκος, σάν Ἐκπ/κός καί Ἐφ. Ἀξ/κός.

Νά λοιπόν τό κεφάλαιο πού ἔλειπε ἀπ' τά βιβλία ἱστορίας τῶν *Δημοτικῶν* Σχολείων καί τῶν Γυμνασίων[7].

Ἐπίσης χαίρω καί γιά τήν ἵδρυση στίς 23.7.69 ἑνός νέου Σωματείου στήν Ἀθήνα, μέ τήν ἐπωνυμία: «ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΝΕΩΝ ΘΡΑΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ», πού ὑπόσχεται μαζί μέ τή μελετωμένη καί σωστή βέβαια συνένωση καί συνεργασία ὅλων τῶν Θρακικῶν Σωματείων τῆς Ἑλλάδος καί τοῦ ἐξωτερικοῦ, νά πράξει πολλά, γιά τήν πνευματική, κοινωνική καί ἠθική ἐξύψωση τῶν νέων τῆς Θράκης καί ὅλου τοῦ Θρακικοῦ στοιχείου[8].

Εὐχόμεθα ὁλόψυχα νά λυθοῦν ἔτσι ὅλα τά προβλήματα τῆς Θράκης μας[9], γιά νά ἐκπληρωθεῖ καί τ' ὄνειρο τοῦ ἀείμνηστου Πολύδ. Παπαχριστοδούλου, πού ἔπλαθε κι ἔλεγε: «Θράκη σέ κράζουμε, σήκω ἐπάνω».

Κατωτέρω ἕπεται τό πιστόν ἀντίγραφον τῆς ἐν λόγῳ Ὁμιλίας.

---

7 Στήν κριτική μου γιά τόν 24ο τόμο τῶν Θρακικῶν τοῦ Φιλίπ. Μανουηλίδη, ἔλεγα ὅτι θά ἔπρεπε ἀρκετές περικοπές τοῦ βιβλίου «Περί τῆς Ραιδεστοῦ» νά περιληφθοῦν καί στά Ἀναγνωστικά τῶν Σχολείων, γιατί παρουσιάζουν πανελλήνιο ἐνδιαφέρον.

8 Προτείνω στούς ἁρμόδιους νά καταρτίσουν, ὅσο εἶναι καιρός, ἕνα βιβλίο μέ τά βιογραφικά σημειώματα ὅλων τῶν διακριθέντων Θρακῶν ἀπό Ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα.

9 Ἐφημερίς «Ἐλεύθ. Θράκη» 9ης Σεπτ. 1969.

«ΤΟ ΕΝ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΕΙ ΚΑΤΑ ΤΟ 1821ον ΕΤΟΣ ΤΕΛΕΣΘΕΝ ΕΝ ΕΚ ΤΩΝ ΦΡΙΚΤΟΤΕΡΩΝ ΚΑΙ ΤΡΑΓΙΚΩΤΕΡΩΝ ΔΡΑΜΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΙ 5 1/2 ΑΙΩΝΑΣ ΦΡΙΚΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗΝ ΔΟΥΛΕΙΑΝ ΔΙΕΛΘΟΝ ΕΘΝΟΣ ΗΜΩΝ»

Κατά τήν ήμέραν τῆς 3ης Μαΐου 1821 ή ἀγαπητή πατρίς ήμῶν ή 'Αδριανούπολις, προσέφερεν ὑπέρ πίστεως καί πατρίδος θυσίαν τά ἐγκριτότερα καί σπουδαιότερα τέκνα της, τά ὁποῖα ἔσφαξαν οἱ αἱμοχαρεῖς Τοῦρκοι καί διήρπασαν τάς περιουσίας των, ἐκρέμασαν δέ καί τόν 'Αρχιερέα αὐτῆς τόν σοφόν Δωρόθεον Πρώϊον τόν Χῖον ἐν Κων/πόλει, ἐν 'Αδριανουπόλει δέ τόν ἀοίδιμον πρφην Οἰκουμενικόν Πατριάρχην Κύριλλον τόν ΣΤ', ὅστις ήτο γέννημα καί θρέμμα καί καύχημα τῆς 'Αδριανουπόλεως.

Τρόπος δι' οὗ ἐξετυλίχθη τό φοβερόν τοῦτο δρᾶμα, τοῦ ὁποίου πρωταγωνιστής ὑπῆρξεν ὁ ἀοίδιμος Οἰκουμενικός Πατριάρχης Κύριλλος ΣΤ'.

'Ο 'Αοίδιμος Κύριλλος ἐγεννήθη ἐν 'Αδριανουπόλει κατά τό ἔτος 1775 ἐκ γονέων εὐσεβῶν τοῦ Βασιλείου καί τῆς Μοσχονῆς. 'Ο πατήρ του μετήρχετο τό ἐπάγγελμα τοῦ Σερπετζῆ[10], ἐξ οὗ καί ὁ Κύριλλος Σερπετζόγλους ἐπωνομάζετο. Τό βαπτιστικόν του ὄνομα ήτο Κωνσταντῖνος. Φύσει εὐφυής καί φιλομαθέστατος, ἀφοῦ ἐτελείωσε τάς σπουδάς του εἰς τό 'Ελληνικόν τῆς 'Αδριανουπόλεως Σχολεῖον, μετέβη πρός τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν του εἰς τό παρά τό Λαυριωτικόν Μετόχιον τοῦ 'Αγίου Στεφάνου ἱδρυθέν 'Ιδιωτικόν 'Εκπαιδευτήριον τοῦ ἐξόχου Μοναχοῦ Γεωργίου Κώου, ὅπου εὗρε συναγωνιστάς τούς ὀργῶντας πρός μάθησιν νέους τῶν καλυτέρων οἰκογενειῶν τῆς 'Αδριανουπόλεως. Δυστυχῶς ὅμως στερηθείς τῶν γονέων του ἤθελεν ὑποκύψει εἰς τήν ἀνάγκην νά διακόψῃ τάς σπουδάς του, ἄν ἡ τύχη δέν ἤρχετο εἰς βοήθειαν αὐτοῦ.

'Ο Μητροπολίτης δηλ. 'Αδριανουπόλεως Καλλίνικος ἐπισκεφθείς μίαν ἡμέραν τήν Σχολήν τοῦ Μοναχοῦ καί κατενθουσιασθείς ἔκ τε τῶν εὐστόχων ἀπαντήσεων, τῆς σεμνότητος τῶν τρόπων καί τῆς καλλιγραφικῆς δεινότητος τοῦ Κων/νου, ἐζήτησε περί αὐτοῦ πληροφορίας παρά τοῦ διδασκάλου. Μαθών δέ ὅτι ήτο ὀρφανός, προσέλαβεν αὐτόν ὑπό τήν προστασίαν του καί οὕτως ἠδυνήθη νά τελειώσῃ τάς σπουδάς του. Κατόπιν τόν προσέλαβεν εἰς τήν Μητρόπολιν ὡς γραμματέαν του καί τόν ἐχειροτόνησε διάκονόν του, ὀνομάσας αὐτόν Κύριλλον. Τό γραφεῖον τῆς Μητροπόλεως ὑπῆρξε δεύτερον Σχολεῖον διά τόν εὐφυέστατον Κύριλλον, ὅστις ὑπό τάς ὁδηγίας τοῦ γέροντός του ἐμυήθη εἰς ὅλα τά μυστήρια τῆς διοικήσεως. Τῷ δέ 1792 μετατεθέντος τοῦ Καλλινίκου εἰς Νίκαιαν, ὁ Κύριλλος

10. Παρασκευαστής καί πωλητής σερμπετιῶν = ἡδύποτων (λικέρ - σερμπετιῶν).

ήκολούθησεν αὐτόν εἰς τήν νέαν του θέσιν. Τῷ δέ 1801 ἀναγορευθείς Οἰκουμενικός Πατριάρχης ὁ Καλλίνικος κατέστησε τόν Κύριλλον μέγαν Ἀρχιδιάκονον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Ἐκεῖ δέ εὗρεν ὁ Κύριλλος στάδιον ἐνεργείας θαυμάσιον. Χαίρων τήν εὔνοιαν τοῦ Πατριάρχου, κατώρθωσε μέ τάς ἀρετάς του καί τήν εὐρεῖαν του μόρφωσιν, τήν ὁποίαν ἐχρεωστοῦσεν εἰς ἀδιάλειπτον μελέτην, νά ἀποκτήσῃ τήν ἐκτίμησιν τῶν λογάδων τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ Γένους. Καί διά τοῦτο, τό 1803 ἐξελέγη Μητροπολίτης Ἰκονίου, ἐκεῖ δέ ἀνέπτυξε πάσας τάς περικοσμούσας αὐτόν ἀρετάς. Τῷ δέ 1810 τῇ ἀπαιτήσει τῶν συμπολιτῶν του μετετέθη εἰς Ἀδριανούπολιν.

Δυστυχῶς, ὅμως, ἡ ποιμαντορία του ἐν τῇ ἀγαπητῇ του πατρίδι δέν διήρκεσεν, εἰμή μόνον δύο ἔτη καί τρεῖς μῆνας. Διότι τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἡμῶν πραγμάτων περιελθόντων εἰς ἀξιοθρήνητον κατάστασιν, ἅπαντες οἱ λογάδες τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ Γένους ἀπέβλεψαν εἰς τόν Κύριλλον ὡς τόν μόνον κατάλληλον ἄνδρα διά τάς παρούσας περιστάσεις καί διά τοῦτο μετά βίας σχεδόν ἠνάγκασαν αὐτόν νά δεχθῇ τό Πατριαρχικόν ἀξίωμα, τό ὁποῖον κατεῖχεν ἐπί 6 περίπου ἔτη, κατά τά ὁποῖα εἰργάσθη μέ ὅλην τήν δύναμιν τῆς ψυχῆς του πρός διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Τῇ δέ 13 Δεκεμβρίου 1818 οἰκειοθελῶς παραιτηθείς ἐπανῆλθεν εἰς τήν ἀγαπητήν του πατρίδα, ὅπως ἐν ἡσυχίᾳ διέλθῃ τάς ὑπολειπομένας ἡμέρας τῆς ζωῆς του.

Τῷ δέ 1820 τοῦ Μητροπολίτου Ἀδριανουπόλεως Δωροθέου προσκληθέντος εἰς Κων/πολιν ὡς μέλους τῆς ἱερᾶς Συνόδου, ὁ Κύριλλος ἀνέλαβε νά ἀναπληρώσῃ αὐτόν εἰς τήν διακυβέρνησιν τῆς Ἐπαρχίας του.

Τοιοῦτος, λοιπόν, ἦτο ὁ πρωταγωνιστής ἀνήρ, ἔμφρων, εὐφυής, πεπαιδευμένος, γνώστης πλήν τῆς Ἑλληνικῆς καί τῆς Τουρκικῆς γλώσσης, κατά βάθος προικισμένος δι' ὅλων τῶν κοινωνικῶν καί χριστιανικῶν ἀρετῶν, ἀφοσιωμένος εἰς τό καθῆκον καί ἕτοιμος νά θυσιάσῃ καί τήν ζωήν του ὑπέρ πίστεως καί πατρίδος.

Ἀλλά καί τά λοιπά πρόσωπα τοῦ δράματος δέν ἦσαν τυχαῖα. Ὅλοι ἦσαν τό ἄνθος τῆς κοινωνίας τῆς Ἀδριανουπόλεως καί ἀπετέλουν τήν ἀριστοκρατίαν αὐτῆς. Ἄλλα μέν ἐξ αὐτῶν ἦσαν Δημογέροντες, ἄλλα δέ προϊστάμενοι τῶν Συντεχνιῶν, αἵτινες τότε ἤκμαζον ἐν Ἀδριανουπόλει. Καί διά νά καταλάβῃ κανείς τό ἀξίωμα τοῦτο κατά τήν ἐποχήν ἐκείνην, ἔπρεπε νά εἶναι ἄνθρωπος δεδοκιμασμένης ἱκανότητος καί, πρό πάντων, νά χαίρῃ ἀμέριστον τήν ὑπόληψιν καί ἐκτίμησιν τῆς κοινωνίας διά τάς ἀρετάς του. Τό δέ ἀξίωμα τοῦ Δημογέροντος ἤ πρωτομαΐστορος νομίζει κανείς ὅτι εἶχε τήν θαυματουργόν δύναμιν νά ἐξευγενίζῃ καί ὑψώνῃ τόν καταλαβόντα αὐτό καί νά τόν προφυλάττῃ μέν ἀπό πᾶσαν παρεκτροπήν, νά τόν ὁδηγῇ δέ εἰς ἔργα κοινωφελῆ καί πατριωτικά. Τοιοῦτοι, λοιπόν, ἦσαν καί οἱ συναγωνισταί τοῦ Κυρίλλου.

Ἂς ἴδωμεν τώρα πῶς ἐξετυλίχθη τό φοβερόν δρᾶμα. Κατά τό 1820όν ἔτος, ὁ πολιτικός ὁρίζων ἦτο πολύ θολωμένος. Οἱ ἀπόστολοι δέ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας διατρέχοντες κατά πᾶσαν διεύθυνσιν τό Τουρκικόν Κράτος προσεπάθουν νά μυήσωσιν εἰς τά σχέδιά των ὅλα τά ἐξέχοντα μέλη τοῦ πανελληνίου. Ἐπισκεφθέντες δέ καί τήν Ἀδριανούπολιν, κατά μέν τόν Μαργαρίτην Βερώνην, σύγχρονον μάρτυρα, εἰς οὐδένα τῶν προκρίτων ἐτόλμησαν νά ἐκμυστηρευθῶσι τά τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἐκτός τοῦ Μητροπολίτου Δωροθέου καί αὐτοῦ τοῦ Μαργαρίτου. Κατά δέ τόν Χατζηϊωάννην Παρασχίδην, ὁ Βάμβας περί τάς ἀρχάς τοῦ 1821 ἐπισκεφθείς τήν Ἀδριανούπολιν ἐμύησέ τινας τῶν προκρίτων. Οἱ λόγοι τοῦ εὐγλώττου ρήτορος τοσοῦτον συνεκίνησάν τινας, ὥστε προβατέμπορός τις Ἠπειρώτης, Ἀλέξιος καλούμενος, ὑπέσχετο νά εἰσβάλῃ εἰς τήν Ἀδριανούπολιν καί νά σφάξῃ τούς ἐν αὐτῇ Τούρκους ἐπί κεφαλῆς 3000 Ἠπειρωτῶν καί Ἀλβανῶν Χριστιανῶν, τούς ὁποίους ἔμελλε νά συναθροίσῃ διά τό βεϊλίκι. Ἀλλ΄ οἱ φρονιμώτεροι τῶν Ἀδριανουπολιτῶν ἠμπόδισαν αὐτόν ἀπό τό παράτολμον αὐτό κίνημα. Εἰς μάλιστα τῶν δημογερόντων ἐφοβέρησεν αὐτόν ὅτι θά τόν κατήγγελεν εἰς τήν Κυβέρνησιν, ἐάν ἐπέμενε νά προβῇ εἰς τήν ἐκτέλεσιν τοῦ ἀπονεννοημένου σχεδίου του. Περί τοῦ μακαρίτου Κυρίλλου δέν ὑπάρχει καμμία ρητή μαρτυρία ἄν ἦτο μεμυημένος ἤ ὄχι εἰς τά τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας.

Ἐν τούτοις τῇ 24ῃ Φεβρουαρίου 1821 τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἀναπετάσαντος ἐν Μολδοβλαχίᾳ τήν Σημαίαν τῆς Ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως, κατάπληξις κατέλαβε πάντας. Ἡ δέ Τουρκική Κυβέρνησις ὑπό μανίας καταληφθεῖσα καί διψῶσα ἐκδίκησιν διά τόν φόνον πολυαρίθμων Τούρκων ἐν Μολδοβλαχίᾳ, ἀφ' ἑνός μέν διέταξε τρεῖς πασάδες, τῆς Βραΐλας, Βιδινίου καί Σιλιστρίας νά εἰσβάλουσιν εἰς Μολδαβίαν καί πνίξουσι τό κίνημα εἰς τό αἷμα τῶν Χριστιανῶν, ἀφ' ἑτέρου δέ θέλουσα νά προλάβῃ τήν γενίκευσιν τοῦ κακοῦ, διέταξε τόν Οἰκουμενικόν Πατριάρχην Γρηγόριον τόν Ε΄ νά ἀφορίσῃ τόν Ὑψηλάντην καί τούς ὀπαδούς του, νά ἀποστείλῃ δέ ἀφοριστικόν ἔγγραφον εἰς ὅλας τάς Μητροπόλεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου. Τό τρομερόν τοῦτο ἔγγραφον ἀναγνωσθέν ἀπό τοῦ ἱεροῦ ἄμβωνος τῆς Μητροπόλεως ἡμῶν ἐπροξένησε φρίκην καί ἐλύπησεν ὅλους κατάκαρδα, ὅλοι ἤρχισαν νά καταλαμβάνουσιν ὅτι ἡ ζωή αὐτῶν εὑρίσκεται ἐν κινδύνῳ.

Κατ' ἐκείνην τήν ἐποχήν ἡ Ἀδριανούπολις διοικητικῶς ὑπήγετο εἰς τό Τσιρμένι, ἐκεῖ δέ εἶχε τήν ἕδραν του ὁ Βαλῆς. Βαλῆς δέ ἦτο ἀπό τοῦ 1820 ὁ Μουσταφᾶ-πασᾶς, τούτου δέ τοποτηρητής (Μουτεσελίμης) ἦτο ὁ Μποσταντζῆ-μπασής, ἤτοι ἀρχηγός τοῦ τάγματος τῶν Κηπουρῶν. Τό τάγμα δέ τοῦτο ἦτο πολυπληθές, ὁ δέ ἀρχηγός αὐτοῦ ὅστις ὠνομάζετο Δερβίς-

Βεής, Σέχ-Σουβάρ Ζαδές ἦτο πανίσχυρος. Οὗτος δέ ἐτύγχανε ἄκρος φίλος τοῦ Κυρίλλου καί χάριν αὐτοῦ κατώρθωνε νά περιορίζῃ τά ἀφηνιάσαντα στίφη τῶν Μποστατζήδων καί τοῦ φανατικοῦ ὄχλου τῶν Τούρκων κατά τῶν Χριστιανῶν. Ὅταν ὅμως[11] ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός ὕψωσε τήν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ Ἁγίᾳ Λαύρᾳ καί ἀντήχησε πανταχοῦ ὁ παιάν τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, τότε οἱ Τοῦρκοι πανταχοῦ ἐξεμάνησαν, ἐξηγέρθη ὁ ἕως τότε κοιμώμενος φανατισμός αὐτῶν ἀπό τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος μέχρι τοῦ τελευταίου ἀχθοφόρου, καί ὅλοι ὠρκίσθησαν φοβεράν νά λάβωσιν ἐκδίκησιν ἀπό τούς δυστυχεῖς ἀόπλους Ραγιάδες τῆς Αὐτοκρατορίας διά τό χυθέν Τουρκικόν αἷμα ἐν Πελοποννήσῳ.

Εἰς τήν Κων/πολιν ἔσφαξαν τούς προκρίτους τοῦ Γένους καί ἐκρέμασαν τόν Πατριάρχην καί ἄλλους Ἀρχιερεῖς, θέλοντες νά προξενήσουν κατάπληξιν. Εἰς τήν Θεσ/νίκην, Κύπρον, Φιλιππούπολιν καί εἰς ἄλλας μεγαλουπόλεις ὁ ἀποθηριωθείς Τουρκικός ὄχλος διέπραξε φρικαλεότητας ἀνηκούστους. Ἐν Ἀδριανουπόλει ὁ Μουτεσελίμης ἡμπόδισε μέν τήν ἔκρηξιν τῆς κατά τῶν Χριστιανῶν θυέλλης, ἐκπληρῶν ὅμως ρητάς διαταγάς τῆς Κυβερνήσεως συνέλαβε τῇ Κυριακῇ τῶν Βαΐων τούς Προκρίτους[12] κατά τήν ὥραν τοῦ Ἑσπερινοῦ καί ἐφυλάκισεν αὐτούς εἰς τό δωμάτιον τοῦ Φετχή-μπασή ἐν τῷ ὑπερώῳ. Τήν Μεγάλην δέ Τετάρτην κατ' ἀπαίτησιν τῶν Γενιτσάρων ὡδηγήθησαν οὗτοι εἰς τάς κεντρικάς φυλακάς. Προβλέποντες δέ οἱ μακάριοι τόν ἐπαπειλοῦντα αὐτούς κίνδυνον, ἔστειλαν μυστικῷ τῷ τρόπῳ εἰς τούς συγγενεῖς των τό ἑξῆς ἔγγραφον: «Διά τοῦ παρόντος δηλοποιοῦμεν ἡμεῖς οἱ ὑπογεγραμμένοι ὅτι μᾶς εἶναι δεκτά καί ἀμώμητα ὅσα θέλουσιν ἐνεργήσει καί δώσει οἱ ἐνεργοῦντες τήν σωτηρίαν μας καί ὅλου τοῦ Γένους ἀδελφοί μας ἐκ τοῦ Ἰφτιρᾶ. Εἴμεθα μικροί καί μεγάλοι σύμφωνοι — ὅσα δώσουν εἶναι καλά δοσμένα». Ἀπριλίου 7.1821. Ἀδρ/πολις, ἐν φυλακῇ. Ἕπονται αἱ ὑπογραφαί τῶν προκρίτων, τῶν ὁποίων τά ὀνόματα θ' ἀκούσητε παρακάτω. Ἀλλ' ἦτο δυνατόν νά σωθῶσι διά τοῦ μέσου τούτου καί εἰς τήν παροῦσαν περίστασιν; Ὁ κ. Χατζηϊωάννης Παρασχίδης βεβαιοῖ ὅτι ἤκουσε παρά τοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ των διαμένοντος ἰατροφιλοσόφου Στεφάνου Καραθεοδωρῆ λέγοντος πρός τόν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρόν του Χατζῆ Νικόλαον Κερεστετζῆν τά ἑξῆς: Προέτρεψα τόν Πατριάρχην διά νά δωροδοκήσωσι τούς ἀρχηγούς τῶν Γενιτσάρων, ἀλλ' οὗτος ἀπέρριψε τήν γνώμην μου ἐπί τῷ λόγῳ ὅτι δέν δυνάμεθα νά κορέσωμεν τήν ἀπληστίαν αὐτῶν. Τούτου δέ ἕνεκα κατέκρινε τόν Κύριλλον. Ἀλλ' ὁ Καραθεοδωρῆς δέν θά ἔπραττε τοῦτο, ἄν ἐγνώριζεν ὅτι ρητή διαταγή ἀπεστάλη ἐκ Κων/πόλεως ἐκ μέρους τοῦ μεγάλου βεζύρου Ἀλῆ

11. Κατά ἀνεξέλεγκτον παράδοσιν.
12. Ὀνομ/κόν κατάλογον βλέπε εἰς «ΘΡΑΚΙΚΑ», τόμ. Γ'.

Μπουντουρλοῦ, δι' ἡς ὁ Μποσταντζῆ-Μπασής τῆς 'Αδριανουπόλεως διετάσσετο νά φονεύση τούς 22 προκρίτους, τούς ὁποίους ἐκράτει ἐν τῇ φυλακῇ, τάς δέ περιουσίας αὐτῶν νά δημεύση. Ἄλλως τε εἰς τό θαυματουργόν τοῦτο μέτρον τῆς δωροδοκίας κατέφυγον πολλοί τῶν συγγενῶν τῶν προκρίτων, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Πολλοί δέ τῶν ὁμογενῶν φοβούμενοι μή συλληφθῶσι καί αὐτοί ἐκρύβησαν ὅπου ἐνόμιζον ὅτι ἠδύναντο νά εὑρίσκωνται ἐν ἀσφαλείᾳ μεγίστῃ. Ἐκ τούτων τινές κατέφυγον εἰς τήν οἰκίαν Λεβαντίνου τινός, ὅστις ἐκμεταλλευόμενος τήν περίστασιν κατώρθωσε νά ἀποσπάσῃ πολλά χρήματα παρά τῶν εἰς αὐτόν προσφευγόντων. Μεταξύ δέ τῶν μαρτύρων ἐνῷ ἐπεκράτει ἀδιάλλακτον μῖσος, ἡ συμφορά συναδέλφωσεν αὐτούς καί ὁ κίνδυνος συνεφιλίωσεν. Ἱερομόναχος δέ τις ἐν τῇ φυλακῇ εὑρισκόμενος εἰς μετάνοιαν καί συμφιλίωσιν τῶν δυσηρεστημένων συντελέσας, κατώρθωσε νά μεταφέρῃ εἰς τήν φυλακήν ἐκ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τήν Θείαν Κοινωνίαν καί οὕτως μετέλαβον ὅλοι καί ἔλαβον θάρρος, ὅπως μεθ' ὑπομονῆς ὑποφέρωσι τό μαρτύριον, τό ὁποῖον ἦτο ἀναπόφευκτον. Πῶς ἐτέλεσαν οἱ δυστυχεῖς οὗτοι καί αἱ ταλαίπωροι οἰκογένειαί των τό Πάσχα καί πῶς ἐπέρασαν τάς Ἁγίας αὐτάς ἡμέρας εἶναι ἀνεκδιήγητον.

Αἱ συντελεσθεῖσαι σκηναί εἰς ὅλας τάς οἰκογενείας ἦσαν σπαραξικάρδιοι. Αὗται ἀπετέλουν τήν ἀρχήν τῆς τραγῳδίας, ἥτις ἔλαβε τήν τραγικωτέραν αὐτῆς μορφήν τήν 17ην Ἀπριλίου, Κυριακήν τοῦ Θωμᾶ. Τῷ ὄντι ἅμα ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος ἡ σπεῖρα τῶν Γενιτσάρων παραλαβοῦσα τούς φυλακισμένους μετέβη εἰς τό Ἱεροδικεῖον (Μεχκεμέ) καί ἐζήτησε παρά τοῦ Μολλᾶ κατά τό Σερί τό «Ἰλιάμι» τῆς εἰς θάνατον καταδίκης αὐτῶν. Μολλᾶς δέ, ἤτοι Ἱεροδίκης, ἦτο τότε ὁ Σελίμ Ζαδέ Μουσταφᾶ Νακίτ Ἐφέντης. Οὗτος κατ' ἀρχάς ἠρνήθη νά καταδικάσῃ ἀκρίτους ἀνθρώπους εἰς θάνατον, ἀλλά κατόπιν ἠναγκάσθη ὡς ὁ Πιλᾶτος νά ἐνδώσῃ βλέπων κινδυνεύουσαν καί τήν ἑαυτοῦ ζωήν, λαβόντες δέ τό «Ἰλιάμι» ἤρχισαν νά κατασφάζωσι τούς δυστυχεῖς οὐχί εἰς ἕν καί τό αὐτό μέρος, ἀλλά τόν καθένα πρό τῆς οἰκίας του ἤ τοῦ καταστήματός του.

Οὕτω τόν Νικόλαον Χατζη-Στάνογλου ἔσφαξαν πρό τῆς οἰκίας του, ἡ ὁποία ἔκειτο ἀπέναντι τοῦ Ζαπείου Παρθεναγωγείου, ἀλλά τόν ἐτυράννησαν φοβερά τόν δυστυχῆ. Ὁ δήμιος κρατῶν τήν κεφαλήν τοῦ μάρτυρος ὡς νά ἦτο πρόβατον, ἔσυρε τήν μάχαιραν πότε εἰς τόν λάρυγγα, πότε εἰς τόν αὐχένα καί ἐπλήγωνεν αὐτόν, ἀλλά δέν τόν ἀπετελείωνε. Τότε ὁ μάρτυς ἔκραξεν ἀτρομήτως: «Σφάξε με λοιπόν». Εἷς τῶν Γενιτσάρων τότε λυπηθείς τό ἀτυχές θῦμα, τοῦ ὁποίου ἡ σύζυγος Ἑλένη ὠλόλυζε μεγαλοφώνως, διέταξε τόν δήμιον καί τόν ἐκαρατόμησεν. Ὁ Χατζη-Μιχαήλ μέ δεμένας τάς χεῖρας ἔβλεπε τόν σκληρόν θάνατον τοῦ συναδέλφου του. Καί τοῦτον ἀκολούθως ἔσφαξαν πρό τῆς οἰκίας του. Μεταξύ δέ τῶν Δημογερόντων

νεώτερος ἦτο ὁ Δημήτριος Ζῶτος, νέος, μόλις 30 ἐτῶν, καί ὡραιότατος. Τοῦτον προσεπάθησαν νά σώσουν οἱ Τοῦρκοι ἐξισλαμίζοντες αὐτόν. Πρός τοῦτο μετεχειρίσθησαν ὡς δέλεαρ ὡραίας Μωαμεθανίδας. Ἀλλ' ὁ εὐγενής νέος περιεφρόνησε καί ὑποσχέσεις καί ἀπειλάς καί ὅλα τά δελεάσματα καί τέλος ἀπεσφάγη εἰς τό προάστιον Κερις-Χανέ, παρά τό κατάστημα τῆς Χωροφυλακῆς.

Τόν Ἰωάννην Κῶτσιον Γιαρίμ Ἐδιρνέ ἀπέσφαξαν ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας του κειμένης παρά τόν κῆπον Φεβαΐτ. Τό ἐπώνυμον Γιαρίμ Ἐδιρνέ ἐδόθη αὐτῷ ὑπό τοῦ Μουτεσελίμη Δερβίς Βέη εἰπόντος αὐτῷ: «Σεντέ γιαρίμ Ἐδίρνενιν ἀκιλί βάρ»!

Καί τούς ἄλλους ἐκαρατόμησαν ἤ ἐκρέμασαν εἰς τά διάφορα προάστια, ὅπου εἶχον τάς οἰκίας των. Ἐν τούτοις, ὁ Κύριλλος μαθών ὅτι κατά τήν ἡμέραν τοῦ Πάσχα ἐκρέμασαν ἐν Κων/πόλει τόν Πατριάρχην Γρηγόριον Ε' καί τρεῖς τῶν ἐγκριτωτέρων συνοδικῶν, τόν Ἐφέσου Διονύσιον Καλλιάρχην, τόν Νικομηδείας Ἀθανάσιον καί τόν Ἀγχιάλου Εὐμένιον καί πολλούς τῶν ἐγκριτωτέρων τοῦ Γένους καί ὅτι ἔρριψαν εἰς τήν φυλακήν τοῦ Μποστανζῆ-μπασή τόν Δέρκων Γρηγόριον, τόν Θεσ/νίκης Ἰωάσαφ, τόν Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεον καί ἄλλους, πάντας φίλους του ἐπιστηθίους, ἔκλαυσε πικρῶς διά τήν ἐπελθοῦσαν εἰς τήν Ἐκκλησίαν καί τό Γένος δεινήν συμφοράν. Ἀφ' οὗ δέ καί ἐν τῇ πατρίδι του εἶδε τούς ἐγκριτωτέρους φίλους καί συγγενεῖς του νά ὁδηγῶνται εἰς τήν σφαγήν, δέν ἐπετρέπετο πλέον νά ἀμφιβάλλῃ ποία τύχη περιέμενε καί αὐτόν. Καί διά τοῦτο ἐν καρτερίᾳ ἀδιαλείπτως ἦν προσευχόμενος καί διά τό μαρτύριον παρασκευαζόμενος, τό ὁποῖον δέν ἐβράδυνε νά ἐπέλθῃ.

Τῷ ὄντι, ἐνῷ εἰσέτι ἐξηκολούθουν αἱ καρατομήσεις καί οἱ ἀπαγχονισμοί τῶν προκρίτων, ἔφθασεν ἐκ Κων/πόλεως τακτικός ταχυδρόμος, κομιστής τῆς ἐξῆς πρός τόν Μουτεσελίμην Αὐτοκρατορικῆς διαταγῆς:

«Πρός σέ τόν Μποσταντζῆ Μπασήν Ἀδριανουπόλεως, τό ἀγλάϊσμα τῆς Φυλῆς, τόν κοσμούμενον μέ εὐλογίαν, τόν γνήσιον καί πειθήνιον, τόν ἰσάγγελον κατά τάς ἀρετάς, τόν ἔχοντα ἐλευθέραν πάντοτε τήν μετ' ἐμοῦ ἐπικοινωνίαν καί ἀπολαύοντα τῆς ἐμπιστοσύνης μου Σέχ-Σουβάρ Ζαδέ Δερβίς Βέη, ἅμα φθάσῃ ἡ παροῦσα μου αὐτοκρατορική Ὑψηλή μυστική διαταγή, γνώρισον ὅτι καί ὁ ἔκπτωτος πρώην Πατριάρχης τῶν Ρωμαίων Κων/πόλεως Κύριλλος, ὅστις ἐκπεσών τοῦ θρόνου ἐξωρίσθη καί διαμένει ὑπό ἐπιτήρησιν ἐν Ἀδριανουπόλει καί εἶναι προκάτοχος τοῦ θανατωθέντος Πατριάρχου, ἐνέχεται καί αὐτός εἰς τούς σκοπούς καί τάς γνωστάς μεταξύ τοῦ Ἔθνους τῶν Ρωμαίων ραδιουργίας, ὡς ἐξηκριβώθη, καί κατά συνέπειαν ἐνεκρίθη παρά τῆς ἡμετέρας κυριαρχίας καί ἡ τούτου ἐξόντωσις ἀπό τοῦ προσώπου τῆς γῆς, πρός παραδειγματισμόν.

Ὅθεν, πρός σέ τόν Μποσταντζῆ-Μπασή καί ἔμπιστον, ἐπειδή ἀπεφάσισα

τόν ἐν λόγῳ ἀναμφισβητήτως ἐστιγματισμένον ἐν τῇ ἰδιότητί μου ὡς αὐτοκράτορος νά ἀπαγχονίσω ἐν 'Αδριανουπόλει, ἐξεδόθη καί ἡ πρός τοῦτο αὐτοκρατορική ἀπόφασις, ἀποστέλλεται αὕτη μυστικῶς καί ἐντός ἐσφραγισμένου φακέλλου διά τοῦ ρωμαλέου Μουσταφᾶ, ἑνός ἐκ τῶν ταχυδρόμων τοῦ Πρωθυπουργοῦ, τύπου τούτου καί ὑπογραμμοῦ μεταξύ τῶν ὁμοίων του, οὗτινος αὐξηθείη ἡ τιμή. "Οθεν, ἅμα λάβῃς γνῶσιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης, νά συλλάβῃς αὐτοπροσώπως τόν ἐστιγματισμένον ἄνευ ἀναβολῆς καί νά τόν ἀπαγχονίσῃς μέ τήν περιβολήν του ἐν 'Αδριανουπόλει, νά σπεύσῃς δέ νά γράψῃς καί νά εἰδοποιήσῃς εἰς τήν πρωτεύουσάν μου τήν ἐκτέλεσιν τῆς ὑψηλῆς μου ταύτης διαταγῆς, ἀποφεύγων νά πράξῃς τι ἀπᾶδον, ὡς εἶναι ἡ ὑψηλή μου ἐπιθυμία.

Διέταξα νά γίνῃ κατά τόν περιγραφόμενον τρόπον διά τοῦ τιμητικοῦ ὑψηλοῦ μου Φιρμανίου, εἰς ὃ ἐπιβάλλεται ὑποταγή, ἡ πρός αὐτό ἀναγκαία συμμόρφωσις καί ὑπακοή. Σεῖς οὕτω νά γνωρίζητε καί εἰς τό μονόγραμμά μου νά δώσετε πίστιν.

Περί τά τέλη τοῦ μηνός Ρετζέπ 1236».

Τοῦ πολυτίμου τούτου ἐγγράφου εὗρον πιστόν ἀντίγραφον ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ 'Ιεροδικείου 'Αδριανουπόλεως ὁπόθεν καί πιστῶς ἀντέγραψα τοῦτο, γεγραμμένον εἰς 'Αραβοπερσικήν γλῶσσαν. 'Η ἀναγνωσθεῖσα μετάφρασις ὀφείλεται εἰς τόν κ. Πασχάλην Παπάζογλου. 'Εκ τῆς αὐτῆς πηγῆς ἠρύσθην καί τήν ἐξῆς σημείωσιν: *Διαταγή περί καταγραφῆς τῆς περιουσίας τοῦ Νικολάου Χατζη-Στάνογλου καί τῶν σύν αὐτῷ φονευθέντων 22 συναδέλφων του ἐνώπιον τῶν κληρονόμων των καί ἀποστολή τῆς καταγραφῆς ταύτης εἰς Κων/πολιν. "Ετος 1236.*

Σύνολον κινητῶν καί ἀκινήτων καί μετρητῶν γρόσια 34.560
Σύνολον χρεῶν » 31.886.20

'Ο Σέχ Σουβάρ Ζαδέ Δερβίς Βέης ὅταν ἀνέγνωσε τό αὐτοκρατορικόν διάταγμα ἐταράχθη, διότι ἠγάπα τόν Κύριλλον, ἀλλά τώρα ἔβλεπεν ὅτι ἦτο ἀδύνατον νά τόν σώσῃ. Κατά τύχην εἰς Γεωργιανός Πρίγκηψ εὑρίσκετο τότε ἐν 'Αδρ/πόλει. 'Ητο πολύ φιλελεύθερος ἄνθρωπος. Πρός τοῦτον ὁ Δερβίς Βέης ἀνεκοίνωσε τό πρᾶγμα καί ἐζήτησε τήν γνώμην του. Τότε ὁ Πρίγκηψ εἶπεν: «"Αν μέν δύνασαι νά σώσῃς τόν Πατριάρχην ἔστω καί μέ κίνδυνον νά χάσῃς τήν θέσιν σου, τότε χρεωστεῖς νά τό κάμῃς. 'Αλλέως πρέπει νά ὑπακούσῃς καί ἐκτελέσῃς τάς διαταγάς, τάς ὁποίας ἔλαβες. Διότι ἄν σύ δέν ἐκτελέσῃς αὐτάς, θά τάς ἐκτελέσῃ ἄλλος καί κατ' αὐτόν τόν τρόπον καί τόν φίλον σου δέν σώζεις καί σύ ματαίως καταστρέφεσαι μαζί του».

Ταῦτα ἀκούσας ὁ Δερβίς Βέης ἔστειλεν ἕνα κλητῆρα καί προσεκάλεσε τόν Κύριλλον εἰς τό Διοικητήριον. Οὗτος δέ ὑπακούσας ἀμέσως μετέβη.

Ἐλθών δέ εἰς τήν αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς εὗρε τόν φίλον του πολύ ψυχρόν, ἀντί δέ νά τρέξῃ, ὡς ἄλλοτε, εἰς ὑποδοχήν τοῦ Κυρίλλου, ἔμεινεν εἰς τό μέσον τῆς αἰθούσης καί ἀπέστρεφε τώρα τό πρόσωπόν του ἀπ' αὐτοῦ.

Ἐννοήσας ὁ Κύριλλος τόν σκοπόν τῆς προσκλήσεως καί βλέπων ὅτι ἐπλησίαζε τό τέλος τῆς ζωῆς του: «Ἔχε θάρρος, Πασσᾶ μου, εἶπεν. Ὅλοι ὅσοι ἤλθομεν εἰς αὐτόν τόν κόσμον θέλομεν ἀποθάνει καί κανείς δέν θά ἀποφύγῃ τόν θάνατον. Ἂς γίνῃ τό θέλημα τοῦ Κυρίου. Ἐφ' ὅσον ὅμως εἴμεθα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ χρεωστοῦμεν νά ἐκπληρῶμεν τά καθήκοντά μας, ὅσον σκληρά καί ἄν εἶναι». Εἰς ταῦτα δέ ἐκεῖνος ἀπήντησε: «Πίστευσέ με, Πάτερ, ὅτι τό πᾶν ἤθελον πράξει ὑπέρ σοῦ, ἄν ἦτο εἰς τήν ἐξουσίαν μου». Κατόπιν ἐκάθησαν χωρίς νά ἀνταλλάξωσι λέξιν. Τέλος ὁ Δερβίς Βέης εἶπε: «Κατά τάς ἡμέρας αὐτάς πολλαί συμφοραί ἐπλάκωσαν τό Ἔθνος σας». Ὁ δέ Κύριλλος ἀπήντησε: «Τί νά γίνῃ, οὕτως ηὐδόκησεν ὁ Κύριος».

Ταῦτα ὁ κ. Χατζη-ιωάννης Πασχίδης λέγει ὅτι ἀνέγνωσεν εἰς ἕν σύγγραμμα, τοῦ ὁποίου δυστυχῶς δέν μᾶς ἐσημείωσε τό ὄνομα.

Κατόπιν ὁ Πατριάρχης λαβών τήν ἄδειαν ἀπεχαιρέτησε τόν Διοικητήν καί ἀπῆλθε. Εἰς τήν αὐλήν τοῦ Διοικητηρίου σπεῖρα Γενιτσάρων περιεκύκλωσεν αὐτόν καί τόν ὠδήγησε διά μέσου τῆς ἀγορᾶς εἰς τήν Ἱεράν Μητρόπολιν. Παρηκολούθουν δέ τήν συνοδείαν στίφη Τούρκων, ἀνδρῶν καί γυναικῶν, ὑβρίζοντα καί ἀπειλοῦντα. Ὁ Πατριάρχης ἦτο ἀτάραχος. Ὅταν ὅμως ἐπλησίασεν εἰς τήν Μητρόπολιν ἄγριον καί φοβερόν θέαμα παρουσιάσθη εἰς τούς ὀφθαλμούς του. Ἐμπρός εἰς τήν βρύσιν ἔκειντο ἀκέφαλα καί πλέοντα εἰς τό αἷμα τά σώματα τοῦ Πρωτοσυγκέλλου Θεοκλήτου καί τοῦ Ἱερομονάχου Ἰακώβου Ἀρζουμάνογλου.

Συγκίνησις ἱερά κατέλαβε τήν ψυχήν του καί δάκρυα ἀνέβλυσαν ἀπό τούς ὀφθαλμούς του. Ἐν τούτοις δέν ἐδειλίασεν, ἀλλ' ἀτάραχος ἐπροχώρησεν εἰς τήν θύραν τῆς Μητροπόλεως. Τότε, πεσών εἰς τά γόνατα προσηυχήθη ἐν κατανύξει ὁ Μάρτυς. «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ εἰς χεῖρας Σου παραδίδω τό πνεῦμα μου» ἦσαν οἱ τελευταῖοι λόγοι του.

Τότε οἱ δήμιοι ἐπέρασαν εἰς τόν λαιμόν του τόν καταραμένον βρόχον, τόν ὁποῖον εἶχον δέσει ἀπό ἕν ἐκ τῶν ἄνω παραθύρων τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, τό ὁποῖον ἔκτοτε ἔμεινε κλειστόν.

Ὁ παριστάμενος ὄχλος ἐξέφερεν ἀλλαλαγμούς χαρᾶς, ὅταν εἶδε τόν Πατριάρχην κρεμάμενον μέ τήν στολήν του καί τό ἐπανωκαλύμαυχον. Ἀλλ' αἴφνης τό σχοινίον κόπτεται καί ὁ μεγαλόσωμος Πατριάρχης πίπτει ἐπί τοῦ παρά τήν θύραν τῆς εἰσόδου ὀγκώδους λίθου, ὅστις ἐχρησίμευεν ὅπως ἐπ' αὐτοῦ πατῶντες ἀναβαίνουσιν ἐπί τῶν ἵππων οἱ Μητροπολῖται. Κηλίδες αἵματος ἐσχηματίσθησαν ἐπί τοῦ λίθου, καθ' ἃ μᾶς διηγεῖτο ἡ κ. Ἀναστασία Μ. Ἀλτινανμάζη. Τό πρᾶγμα ἐπροξένησε ταραχήν, μία δέ Ὀθωμανίς ἐκεῖ παρισταμένη τόσον ἐτρόμαξεν, ὥστε ἔπεσε κατά γῆς

λιπόθυμος καί μετά τινας ήμέρας λέγεται ὅτι ἀπέθανεν. 'Εν τούτοις, οἱ δήμιοι διεπέρασαν ἀπό τοῦ τραχήλου τοῦ Πατριάρχου ἄλλον βρόχον ἀπό χονδρότερον σχοινίον καί οὕτως ἐπέτυχον τόν σκοπόν των.

Οἱ δυστυχεῖς Χριστιανοί κατέφυγον εἰς τά πλέον ἀπόκρυφα μέρη τῶν οἰκιῶν των φροντίσαντες νά κλείσωσι θύρας καί παράθυρα μέ τόν πλέον ἀσφαλέστερον τρόπον, φοβούμενοι μήπως πάθωσιν ἐπίθεσιν ἀπό τόν φανατισθέντα ὄχλον τῶν τριόδων καί μάλιστα ἀπό τούς ἐξηγριωμένους Γενιτσάρους. Εὐτυχῶς δέν συνέβη τίποτε χάρις εἰς τά μέτρα τοῦ Μποσταντζῆ Μπασῆ.

'Επί τρεῖς ήμέρας τό λείψανον τοῦ Πατριάρχου ἐκρέματο, τήν δέ νύκτα λέγουσιν ὅτι φῶς ἔλαμψε περί τόν νεκρόν, τό ὁποῖον ἐτάραξε τούς φυλάσσοντας, διότι ἐνόμισαν ὅτι ἐν τῇ Μητροπόλει ἐξερράγη πυρκαϊά. Τέλος δέ ὁ νεκρός, κατ' ἀνωτέραν διαταγήν, ἐρρίφθη μετά τῶν ἄλλων πτωμάτων εἰς τόν Τόντζιον (ἤ Τοὐντζιαν) ποταμόν.

Τοιοῦτον ὑπῆρξεν τό τραγικόν καί φρικωδέστατον τέλος τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρός, τοῦ ὁποίου τάς ἀρετάς ἐξύμνησαν πάντες οἱ ὁπωσδήποτε περί αὐτοῦ γράψαντες ἡμέτεροι καί ξένοι σοφοί. Τάς γνώμας αὐτῶν δέν ἔκρινα εὔλογον νά ἀναφέρω διά νά μή κάμω κατάχρησιν τῆς ὑπομονῆς τῆς φιλομούσου ὁμηγύρεως.

Ἔλθομεν τώρα εἰς τόν ἐπίλογον τοῦ φοβεροῦ δράματος. 'Αφοῦ τά πτώματα ἐρρίφθησαν εἰς τόν ποταμόν τό ρεῦμα παρέσυρεν αὐτά εἰς τούς φραγμούς (Μπέντια ἤ δέσεις) τῶν ὑδρομύλων τοῦ 'Ελληνικοῦ Βοσνοχωρίου. Τότε οἱ κάτοικοι ἀπεφάσισαν ὅπως ἀποσύρωσιν αὐτά τοῦ ποταμοῦ καί θάψωσι ἐντός τῆς περιοχῆς τοῦ νεκροταφείου των. 'Αλλ' οἱ Τοῦρκοι φανατικοί τοῦ γειτονικοῦ χωρίου 'Αχήρ-Κιοϊ, ὑποπτευθέντες τό πρᾶγμα, ἠμπόδισαν τούς Βοσνοχωρίτας ἀπό τήν ἐκτέλεσιν τοῦ ἱεροῦ ἔργου. Μόνον ὁ Χατζῆ-Δημήτριος Μοιρασγεδῆς κατώρθωσε νά ξεφύγῃ τήν προσοχήν αὐτῶν καί νά θάψῃ εἰς τό εἰρημένον Νεκροταφεῖον τό πτῶμα τοῦ πατρός του, τό ὁποῖον διέκρινεν ἀπό μερικά Γενιτσαρικά σύμβολα, μέ τά ὁποῖα ἦσαν ἐστιγματισμέναι αἱ χεῖρες του. Διότι πολλοί Χριστιανοί κατεγράφοντο εἰς τό Τάγμα τῶν Γενιτσάρων, τό ὁποῖον κατά τήν ἐποχήν ἐκείνην ἦτο πανίσχυρον καί ἐστιγματίζοντο μέ τά σύμβολα αὐτοῦ ὄχι βέβαια δι' ἄλλον λόγον, παρά διά νά ἔχωσι τήν βοήθειαν τοῦ φοβεροῦ Τάγματος κατά πάσης αὐθαιρεσίας.

'Εν τούτοις, τά λοιπά πτώματα τήν νύκτα ἀποσπασθέντα ἀπό τόν φράκτην (ἀπό τές δέσεις), παρεσύρθησαν ἀπό τό ὁρμητικόν ρεῦμα τοῦ Ἔβρου ποταμοῦ καί ἔφθασαν ἕως εἰς τό Κούλελι-Βουργάζι. Καί ἐνταῦθα ὑπῆρχον ὑδρόμυλοι, εἰς τόν φράκτην δέ αὐτοῦ (δηλ. εἰς τήν δέσιν) ἐσταμάτησαν. Εἷς ἐκ τῶν Τούρκων τῶν ἐλθόντων νά ἀλέσωσι προσκαλέσας τόν μυλωθρόν, Χρῆστον καλούμενον, λέγει πρός αὐτόν. «Τί περίεργον

πρᾶγμα! Οἱ κόρακες ἐπάνω εἰς τά πτώματα τῶν Γκιαούρηδων κάθονται, μόνον εἰς τό πτῶμα ἐκείνου τοῦ πωγωνοφόρου δέν πλησιάζουσιν. Ὁ Χρῆστος ἦτο μέν ἁπλοϊκός, ἀλλά συγχρόνως καί πολύ ἔξυπνος, ὅσον καί εὐσεβής.

Ἀναγνωρίσας τό σῶμα τοῦ Πατριάρχου, τόν ὁποῖον πολλάκις εἶχεν ἰδεῖ εἰς τήν Ἀδριανούπολιν, τότε μέν οὐδέν εἶπεν. Τήν νύκτα, ὅμως, καθ' ὅν καιρόν ὅλοι βαρέως ἐκοιμῶντο καί ἔρρεγχον, ἐκεῖνος ἱερόν ἔργον ἐκτελῶν ἀνασύρει τόν νεκρόν τοῦ Πατριάρχου ἀπό τό ὕδωρ καί θέσας αὐτόν ἐντός σάκκου φορτώνεται αὐτόν ἐπί τῶν ὤμων του καί φέρει εἰς τήν οἰκίαν του, ἡ ὁποία δέν ἀπεῖχεν καί ὀλίγον. Κατάκοπος καί πλέων εἰς τόν ἱδρῶτα καταθέτει τό ἱερόν φορτίον κατά γῆς, ἐξυπνᾷ τήν κοιμωμένην σύζυγόν του καί ἐκμυστηρεύεται εἰς αὐτήν τά πάντα, τήν ἀναγκάζει δέ συγχρόνως καί νά ὁρκισθῇ ὅτι θά ἔχῃ τήν γλῶσσαν της δεμένην καί δέν θά εἴπῃ εἰς κανένα τίποτε, διότι ἄν μάθῃ τοῦτο ἡ Κυβέρνησις, τότε καί αὐτός καί ὅλη ἡ οἰκογένεια θέλουσι καταστραφῆ. Ἡ δυστυχής τρέμουσα τά πάντα παραδέχεται καί ἀκολούθως οἱ δύο σύζυγοι, ἀφ' οὗ ἔσκαψαν λάκκον εἰς τό μέσον τοῦ δωματίου, τό ὁποῖον εἶχε τό εἰκονοστάσιον, ἔθαψαν τό σῶμα τοῦ Πατριάρχου. Τό δέ περισσεῦον χῶμα ἔρριψαν ἔξω, οὐδέν ἴχνος τῆς εὐσεβοῦς αὐτῶν πράξεως καταλιπόντες. Ἔκτοτε δέ ἐξηκολούθει νύκτα καί ἡμέραν νά καίῃ κανδύλα ἐν τῷ δωματίῳ τούτῳ, ὅπερ μετεβλήθη εἰς ἱερόν προσκύνημα.

Οὕτω μέν, λοιπόν, τό πρᾶγμα διετηρήθη μυστικόν, αἱ δέ ὑποθέσεις τοῦ εὐσεβοῦς μυλωθροῦ ἔκτοτε ἤρχισαν νά προοδεύωσι καί ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ νά σκιάζῃ τήν οἰκογένειάν του. Διότι αὐτός μέν μετ' ὀλίγον ἔγινεν ὁ πλουσιώτερος τοῦ χωρίου, τοῦ ὁποίου καί Προεστώς ἐξελέγη, κανέν δέ μέλος τῆς οἰκογενείας του δέν προσεβλήθη ἀπό καμμίαν φοβεράν ἀσθένειαν. Ταῦτα τά ἤκουσα ἐγώ νά τά διηγῆται εἰς τόν μακαρίτην πατέρα μου ὁ τσιορμπατζῆς Δημήτριος, υἱός τοῦ μυλωθροῦ Χρήστου.

Παρῆλθον ἔκτοτε πολλά πολυστένακτα ἔτη. Τέλος οἱ Γενίτσαροι κατεσφάγησαν, οἱ Τοῦρκοι πανταχοῦ ἐνικήθησαν, ἡ Ἑλληνική Ἐπανάστασις ἐθριάμβευσεν καί ἡ Ἑλλάς διά τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως τοῦ 1829 ἀνεγνωρίσθη Κράτος ἀνεξάρτητον καί ἐλεύθερον. Ἔπαυσε πλέον, ἤ καλύτερον, ἐμετριάσθη τό κατά τῶν Χριστιανῶν ὑπηκόων μῖσος τῶν Τούρκων, ἤρχισε δέ νά βασιλεύῃ παντοῦ ἡσυχία καί ὁ καθείς νά ἀσχολῆται πλέον ἀνενοχλήτως εἰς τό ἔργον του.

Κατά τό 1833, ἄν δέν ἀπατῶμαι, εἰς ἱερεύς ἐφημερεύων εἰς τά δύο πλησιόχωρα Ἑλληνικά χωρία Ταχτσῆ Ἀρναούτ-Κιοϊ καί Κούλελι-Βουργάς, περίεργος γενόμενος, διότι εἰς τό ψυχοχάρτιον τῆς οἰκογενείας τοῦ Χρήστου Τσιορμπατζῆ εὑρίσκετο καί τό ὄνομα Κύριλλος, πολλάκις ἠρώτησε καί τόν Χρῆστον καί τήν σύζυγόν του περί τούτου.

Μή καταπεισθείς δέ ἐκ τῶν ἐξηγήσεων, αἵτινες τῷ ἐδόθησαν, ἀνέφερε τό πρᾶγμα εἰς τόν Ἅγιον Διδυμ/χου. Οὗτος προσεκάλεσε τόν Χρῆστον, τόν ἐπήνεσε διά τό εὐσεβές καί θεάρεστον ἔργον του, ἀμέσως δέ ἔγραψεν ἐπιστολήν πρός τόν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως Γρηγόριον, ὅστις ἐχρημάτισέ ποτε Ἀρχιδιάκονος τοῦ Πατριάρχου καί ἀνήγγειλεν εἰς αὐτόν πῶς ἡ Θεία Πρόνοια οἰκονόμησε τά κατά τόν Ἀοίδιμον Πατριάρχην Κύριλλον. Οὗτος δέ, χωρίς νά χάσῃ καιρόν, ἀποστέλλει τόν ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ Κυρίλλου ἀνεψιόν Βασίλειον Σωτηρίου (γενάρχην τῆς ἐντίμου οἰκογενείας Σωτηριάδου ἤ Φασουλᾶ), καί ἕνα ἐκ τῶν προκρίτων Καραγατσίου, Χατζῆ Βασίλειον ὀνομαζόμενον, εἰς Κούλελι-Βουργάς.

Φθάσαντες οὗτοι μέ τήν ἰδικήν του ἅμαξαν εἰς Κούλελι κατέλυσαν εἰς τήν οἰκίαν τοῦ Τσιορμπατζῆ Χρήστου καί ἐκθέτουσιν εἰς αὐτόν τά τοῦ ἐρχομοῦ των. Τότε οὗτος καί ἡ εὐλαβής αὐτοῦ σύζυγος ἐκθάψαντες ἐν καιρῷ νυκτός τά ὀστᾶ τοῦ Πατριάρχου παρέδωκαν αὐτά εἰς τούς ἀπεσταλμένους καί μετά δακρύων ἀπεχωρίσθησαν τῆς ἱερᾶς παρακαταθήκης, ἡ ὁποία ἐπέφερεν τήν εὐτυχίαν εἰς τόν οἰκόν των. Οἱ δέ ἀπεσταλμένοι παραλαβόντες τά ὀστᾶ καί ἐντός καθαρᾶς σινδόνης θέσαντες μετέφερον εἰς Ἀδριανούπολιν.

Ὁ Ἅγιος Ἀδριανουπόλεως ἔθεσεν αὐτά ἐντός ξυλίνης κάλπης καί μετ' εὐλαβείας ἀνέγνω τάς σχετικάς εὐχάς. Μετά ταῦτα, ἐπίσημον Πρακτικόν τῶν γενομένων συνταχθέν ὑπεγράφη ὑπό τῆς Αὐτοῦ Σεβασμιότητος καί τῶν παρευρεθέντων Δημογερόντων καί διά τῆς σφραγῖδος τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως σφραγισθέν ἑτέθη ἐντός τῆς ἱερᾶς κάλπης τῆς περικλειούσης τά ὀστᾶ, τά ὁποῖα ὅλοι μετ' εὐλαβείας κατησπάσθησαν.

Ἔκτοτε δέ, ἱεροκρυφίως μέν κατ' ἀρχάς καί μυστικῷ τῷ τρόπῳ, μεγαλοπρεπῶς δέ καί διά πανηγυρικωτέρου τρόπου κατόπιν, ἐτελεῖτο κατά τήν ἐπέτειον τῆς ἀθλήσεως τῶν μαρτύρων Ἀρχιερατικόν Μνημόσυνον, μέχρις οὗ ἀπελαθέντες ἐκ τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐζητήσαμεν ἀλλαχοῦ καταφύγιον.

Ἐν Σουφλίῳ τῇ 27 Αὐγούστου 1924

ΠΑΠΑΣΤΑΜΑΤΙΟΣ ΜΠΑΜΠΑΛΙΤΗΣ

Ἐφημ. Ἱ. Ναοῦ Ἁγ. Γεωργίου.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Παρακολουθήσαμε, ἀγαπητοί ἀναγνῶσται, στή ζωντανή αὐτή περιγραφή τό μαρτυρικό θάνατο τῶν Προεστῶν καί τοῦ Πατριάρχου, πού ἦταν τό ἄνθος τῆς ἀριστοκρατικῆς κοινωνίας τῆς ἀξέχαστης Ἀδριανούπολης.

Τούς εἴδαμε νά βαδίζουν ἀγέρωχοι τό δρόμο τῆς θυσίας καί τό ζεστό

αἷμα τους νά ποτίζει τό δέντρο τῆς Ἑλληνικῆς λευτεριᾶς, πού ρίζωσε καί θέριεψε ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τῆς λεβεντογεννήτρας Ἑλλάδας.

Ἀκούσαμε ἕνα ἀπ' τ' ἀτρόμητα αὐτά παλληκάρια νά φωνάζει στό Γενίτσαρο δήμιό του τό θρυλικό ἐκεῖνο: «Σφάξε με Ἁγᾶ μου ν' ἁγιάσω». Εἴδαμε τό σοφό Ἱεράρχη Κύριλλο νά δίνει θάρρος στόν Τοῦρκο διοικητή νά ἐκτελέσει τή Σουλτανική διαταγή καί νά προτείνει μόνος τό κεφάλι στόν ἐξαγριωμένο Τουρκικό ὄχλο νά τοῦ περάσουν τόν καταραμένο βρόχο, λέγοντας σάν πρότυπο Χριστιανοῦ: «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, εἰς χεῖράς Σου παραδίδω τό πνεῦμα μου». Μέ πόση καταπληκτική ἡρεμία δέχτηκε τή θυσία γιά τή λευτεριά!

Πῶς νά μή θαυμάζει κανείς ὅλους αὐτούς τούς ἥρωες τῆς Θράκης καί τοῦ Γένους; Δίκαια πρέπει νά εἶναι ὑπερήφανοι οἱ Ἀδριανουπολίτες γιά τέτοιους μεγάλους προγόνους. Δίκαια πρέπει νά καυχιέται καί ἡ Θράκη μας γιά τήν τέτοια συμμετοχή της στόν μεγάλο καί ἱερό ἀγώνα τῆς Ἐθνεγερσίας τοῦ 1821. Γιατί, ἄς μή παραλείψουμε μέ τήν εὐκαιρία νά ποῦμε καί τό ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπ' τούς Ἱερολοχίτες τοῦ Ὑψηλάντη ἦταν Θρακόπουλα.

Μέ τέτοια λοιπόν ἄξια παλληκάρια ἡ Ἑλλάδα ἀπέκτησε τή λευθεριά της καί χαίρεται καί ζεῖ ἀπό τά βάθη τῶν αἰώνων.

Ἔτσι θά ζεῖ καί θά μεγαλουργεῖ καί στό ἀπέραντο μέλλον, γιά νά φωτίζει τήν Οἰκουμένη, νά δείχνει τό δρόμο τοῦ μεγαλείου σέ κάθε πολιτισμένο Ἔθνος καί νά προβάλλει τήν ἀγάπη πρός τήν Πατρίδα σάν τό μεγαλύτερο ἀνθρώπινο ἰδανικό, βροντοφωνώντας μέ τό στόμα τοῦ μεγάλου της φιλοσόφου Σωκράτη:

«Μητρός τε καί πατρός καί τῶν ἄλλων προγόνων ἁπάντων, τιμιώτερον ἐστίν ἡ ΠΑΤΡΙΣ, καί σεμνότερον καί ἁγιώτερον καί ἐν μείζονι μοίρᾳ καί παρά Θεοῖς καί παρ' ἀνθρώποις, τοῖς νοῦν ἔχουσιν».

Ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ 1 Ὀκτωβρίου 1969.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Θά ἦταν ἴσως χρήσιμο νά γραφοῦν λίγα λόγια γιά τό χωριό πού βρίσκεται ὁ τάφος τοῦ Πατριάρχη Κυρίλλου τοῦ ΣΤ΄.

Τό Πύθιο εἶναι ἕνα συμπαθητικό παλιό χωριό μέ στενά δρομάκια καί πολλά παραδοσιακά σπίτια. (Τά καινούργια του σπίτια δέν ἐμποδίζουν νά κρατᾶ ἀκόμα τόν παλαϊκό του χαρακτήρα). Μεσαιωνικός πύργος ὑψώνει τό ἀνάστημά του στήν Ἀνατολική πλευρά τοῦ χωριοῦ πλάι στή σιδηροδρομική γραμμή κι' ἀπ' αὐτόν πῆρε τ' ὄνομά του τό χωριό στήν Τουρκική καί Βουλγαρική (Κούλελι Μπουργκάζ).

Τό χωριό κτισμένο σέ πλαγιά ἀντικρύζει τήν Ἀνατολή, ὅπου πέρα ἀπ' τήν κοίτη τοῦ Ἔβρου ἁπλώνεται ἡ ἀπεραντωσύνη τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Εἶναι ἕνα χωριό ἥσυχο πού τήν ἠρεμία του τή διακόπτουν κάθε τόσο τά σφυρίγματα τῶν τραίνων πού πηγαινοέρχονται καί μπαίνουν στό Τουρκικό ἔδαφος ἀπ' τή μεγάλη γέφυρα πού στεφανώνει τό ποτάμι.

Γιά πρώτη φορά ἐπισκεφτήκαμε τό χωριό μέ τόν ἀείμνηστο Χρῆστο Μπαμπαλίτη στίς 17 Ἀπριλίου 1971 (Μέγα Σάββατο) ἀκριβῶς 150 χρόνια ἀπό τήν ἡμέρα τοῦ ἀπαγχονισμοῦ τοῦ Πατριάρχη.

Ὁ κοινοτικός σύμβουλος Γ. Πρίγγας μᾶς ὁδήγησε στά σπίτια τῶν ἀπογόνων τοῦ Χρήστου Ἀργυρίου, πού ἦταν οἱ ἀδελφοί Βραχιόνης, Χρῆστος, Γιῶργος, Ἀργύρης καί Λάμπρος Ἀργυρίου, πού τούς δίνουν τό παρατσούκλι «τά τσιορμπατζούδια», πού τό ἔχουν ἀσφαλῶς ἀπό τόν πρόγονό τους Τσιορμπατζῆ Χρῆστο. Παροῦσες καί οἱ γυναῖκες τους πού μᾶς διηγήθηκαν πολλά γιά τά θαύματα πού ἀποδίδουν στόν Κύριλλο.

Ἀνάμεσα στά σπίτια σ' ἕνα στενό δρομάκι βρίσκεται σήμερα τό μνῆμα του. Ἕνα ἄτεχνο τσιμεντένιο προσκυνητάρι σκεπάζει τό χῶμα. Στήν Ἀνατολική πλευρά τοῖχος ἀπό ξερολιθιά συγκρατεῖ τό ἔδαφος «πάντα νοτισμένο», μᾶς βεβαίωσαν. Ἐδῶ, λοιπόν, κατάληξε ὁ Κωνσταντῖνος Σερπετζόγλους, ὁ Πατριάρχης Κύριλλος ὁ ΣΤ΄, πού κόσμησε τόν Οἰκουμενικό Θρόνο μέ τήν εὐρυμάθειά του καί πού κατά τόν Κούμα «... μετά τόν Σαμουήλ ἐφαίνετο ὁ πλέον πεπαιδευμένος Πατριάρχης», κατά τόν Φιλήμονα «... λαμπρύνας ... τόν ἀνώτατον ἐκκλησιαστικόν θρόνον τῶν Χρυσοστόμων καί τῶν Φωτίων ...», καί πού ἡ σύνοδος τῶν ἀρχιερέων πού τόν ἐξέλεξε Πατριάρχη ἔγραφε γιά τό πρόσωπό του: «... ἡ θεραπεία τῆς αὐστηρᾶς ἡμῶν συνειδήσεως ἀνερευνῶσα τό τοιοῦτον ἄξιον ὑποκείμενον εὗρε παμψηφεί τήν ὑμετέραν πανιερότητα».

Γύρω οἱ χωρικοί διηγοῦνται τά θαύματά του. Γιά τούς ἀδελφούς Ἀργυρίου, πού πῆγαν στή φωτιά τῆς Ἀλβανίας καί δέν ἔπαθε κανένας τίποτε, γιά τή σωτηρία τοῦ χωριοῦ στά χρόνια τῶν πολέμων, γιά τό γέρο Λ.Δ. πού δέν πίστευε σ' αὐτά τά παραμύθια γιά τά θαύματα καί πού τό ἴδιο βράδυ, πού διατύπωσε τίς ἀμφιβολίες του, ἄκουσε χτυπήματα στό παράθυρό του, ἐνῶ τό ἐγγόνι του εἶδε νά διαγράφεται μιά γλυκειά καλογερική μορφή στό τζάμι.

Καί ἡ κ. Βασιλική Ἀργυρίου, μιά μεσόκοπη καί πρόσχαρη νοικοκυρά, νά διηγεῖται πώς ἀκούει τά βήματα τοῦ Ἁγίου καί τίς ψαλμωδίες του ἐπάνω στή σάλα της, στίς σκάλες καί τήν αὐλή καί πού τό ἀγαθό του πνεῦμα τούς φυλάει ἀπό κάθε κακό.

Γλυκειά μέρα ἀνοιξιάτικη. Γύρω πράσινοι λόφοι καί ἀπέναντι μέσα στίς πράσινες ἰτιές ὑποψιάζεσαι τόν Ἔβρο νά κυλᾶ ἥσυχα τά νερά του, πού μᾶς χωρίζουν ἀπό τήν Ἀνατολική Θράκη, ἀπό τίς πανάρχαιες Ἑλληνικές μνῆμες.

Τώρα ὁ τόπος αὐτός δέχεται συχνά ἐπισκέπτες. Ἐκδρομεῖς περνοῦν ἀπό κεῖ καί σχολεῖα κάνουν τό προσκύνημα τῶν μαθητῶν τους, πού ἀκοῦν τό μαρτύριο τοῦ Κυρίλλου καί τῆς φυλῆς μας τά παθήματα.

Ὁ ἀνδριάντας τοῦ Κυρίλλου ἀναγέρθηκε μέ πανέβριο ἔρανο στήν Ν. Ὀρεστιάδα. Τά ἀποκαλυπτήριά του ἔγιναν μέ ἐπισημότητα στίς 4 Ἰουνίου 1981, ἡμέρα πού ἡ πόλη γιόρτασε τά 58 χρόνια ἀπό τήν ἵδρυσή της.

Ὅμως, τά λείψανά του δέν ξέρουμε ἀκόμα ποῦ βρίσκονται κι ἕνα περίλαμπρο μνημεῖο πρέπει νά ἀντικαταστήσει τό ἄτεχνο τσιμεντένιο παρεκκλήσι.

Πόσα χρέη ἔχουμε ἀκόμα νά ξοφλήσουμε!

ΜΟΣΧΟΣ ΚΟΥΚΟΣ

ΔΑΜΙΑΝΟΥ ΣΤΑΘΑΚΗ

ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΛΗΣ ΤΩΝ 3 ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΣΤΙΣ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΤΗΣ ΦΥΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Ὁ σωστός τρόπος γιά τήν αὔξηση τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος εἶναι ἡ αὔξηση τῆς παραγωγικότητας τῶν 3 συντελεστῶν παραγωγῆς πού χρησιμοποιοῦνται στήν γεωργία, ἤτοι τοῦ ἐδάφους, τῆς ἐργασίας καί τοῦ κεφαλαίου. Αὔξηση τῆς παραγωγικότητας τῶν παραπάνω 3 συντελεστῶν ὁδηγεῖ σέ αὔξηση τοῦ ὄγκου τῆς παραγωγῆς καί ἔμμεσα τοῦ ἀγροτικοῦ εἰσοδήματος. Ἀντίθετα ἡ αὔξηση τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος μέ μόνη τήν αὔξηση τῶν τιμῶν τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων (ἐννοεῖται γρηγορώτερα ἀπό τό μέσο δείκτη τιμῶν) ἀποτελεῖ ἁπλῶς μεταφορά εἰσοδήματος ἀπό ἄλλους τομεῖς τῆς οἰκονομίας χωρίς νά αὐξάνει πραγματικά τό συνολικό Ἐθνικό Προϊόν.

Στήν παροῦσα ἐργασία γίνεται μία κατά προσέγγιση ἐκτίμηση τῆς πραγματικῆς αὐξήσεως τοῦ ὄγκου τῆς φυτικῆς παραγωγῆς στή Θράκη, καί ἔμμεσα βέβαια τῆς πραγματικῆς αὔξησης τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος τῶν κατοίκων της, ἀφοῦ στή διαμόρφωσή του ἡ φυτική παραγωγή συμβάλει κατά 60-65%.

Εἰδικώτερα θά ὑπολογισθεῖ, στήν πραγματική αὔξηση τοῦ ὄγκου τῆς φυτικῆς παραγωγῆς, ἡ ποσοστιαία συμβολή κάθε παραμετρικοῦ παράγοντα χωριστά, ἤτοι τῆς ἐκτάσεως, τῶν στρεμματικῶν ἀποδόσεων καί τῆς διαρθρώσεως τῶν καλλιεργειῶν. Μέ ἄλλα λόγια θά γίνει προσπάθεια νά ποσοτικοποιηθοῦν οἱ διάφορες μέχρι τώρα ὑποκειμενικές παρατηρήσεις (ποιοτικοῦ χαρακτήρα) γιά τήν πρόοδο τῆς γεωργίας τῆς Θράκης τά τελευταῖα 20 χρόνια.

Λέχτηκε παραπάνω ὅτι τήν αὔξηση τοῦ ὄγκου τῆς φυτικῆς παραγωγῆς καθορίζουν 3 παραμετρικοί παράγοντες.

Ἡ πρώτη παράμετρος ἐννοεῖ τήν ποσοτική ἤ καί ποιοτική αὔξηση τῆς γεωργικῆς γῆς. Αὔξηση τῆς γεωργικῆς γῆς μπορεῖ νά προέλθει:

α) Ἀπό ἀρδευτικά ἔργα πού μετατρέπουν ξηρικές ἐκτάσεις σέ ποτιστικές (ποιοτική αὔξηση τῆς καλλιεργούμενης ἐκτάσεως).

β) Ἀπό ἐγγειοβελτιωτικά ἔργα ὅπως ἀποξηράνσεις, ἀφαλατώσεις, στραγγίσεις, ἐκχερσώσεις κλπ. ὁπότε ὑπάρχει ποσοτική αὔξηση τῶν γεωργικῶν ἐκτάσεων.

γ) Μείωση τῶν ἀγραναπαύσεων (ἐντατικοποίηση τῆς γεωργίας).

δ) Ἰσοδύναμο ἀποτέλεσμα στήν αὔξηση τῆς γεωργικῆς γῆς ἔχουν καί οἱ λεγόμενες ἐπίσπορες καλλιέργειες, δηλαδή γίνονται 2-3 καλλιέργειες τόν ἴδιο χρόνο στόν ἴδιο ἀγρό.

Ἡ δεύτερη παράμετρος εἶναι ἡ αὔξηση τῆς παραγωγικότητας τοῦ ἐδάφους ἀλλοιῶς ἡ αὔξηση τῶν ἀποδόσεων ἀνά μονάδα ἐδάφους. Ἡ αὔξηση τῆς παραγωγικότητας τοῦ ἐδάφους μπορεῖ νά προέλθει:

α) Ἀπό αὔξηση τῶν ἀποδόσεων λόγω βελτιωμένων σπόρων, ποικιλιῶν, ἤ λόγω προηγμένης τεχνολογίας στήν καλλιέργεια τοῦ ἐδάφους, καθώς καί ἀπό αὐξημένη χρήση λιπασμάτων ἤ γεωργικῶν φαρμάκων γιά τήν καταπολέμηση τῶν ἀσθενειῶν.

β) Ἀπό τήν ἄρδευση καθώς καί τή βελτίωση τοῦ συστήματος ἀρδεύσεως.

γ) Ἀπό τή βελτίωση τῶν μεθόδων καί μέσων ἀσκήσεως τῆς γεωργίας.

Ἡ τρίτη παράμετρος εἶναι ἡ βελτίωση τῆς διαρθρώσεως τῶν καλλιεργειῶν. Ἡ διαρθρωτική βελτίωση μπορεῖ νά προέλθει:

α) Ἀπό ὑποκατάσταση καλλιεργειῶν χαμηλῆς στρεμματικῆς ἀξίας μέ ἄλλες ὑψηλῆς.

β) Ἀπό τή βελτίωση τῶν γενικῶν καί εἰδικῶν τεχνοοικονομικῶν συνθηκῶν τῆς γεωργίας (Μεγάλα ἀγροτεμάχια, καλοί ἀγροτικοί δρόμοι κλπ.).

γ) Ἀπό τόν κατάλληλο συσχετισμό κόστους - τιμῶν τῶν παραγομένων γεωργικῶν προϊόντων ὥστε νά προωθοῦνται ὅσες καλλιέργειες ἔχουν ἱκανοποιητική σχέση.

Ἡ μεθοδολογία πού ἀκολουθεῖται γιά τήν ἐκτίμηση τῆς συμβολῆς κάθε παραμέτρου χωριστά στίς διαχρονικές μεταβολές τοῦ ὄγκου τῆς φυτικῆς παραγωγῆς, καί ἐμμέσως βέβαια τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος, εἶναι ἡ παρακάτω:

Μελετᾶται ἡ συμβολή κάθε παραμέτρου χωριστά μέ τή βασική ὑπόθεση ὅτι οἱ ἄλλες δύο παράμετροι παραμένουν σταθερές στά μεγέθη τοῦ 1961. Ἔτσι ἀπομονώνεται ἡ ἐπίδρασή τους στίς μεταβολές καί ὑποτίθεται ὅτι ὅλη ἡ μεταβολή πού ὑπάρχει ὀφείλεται στήν ἐξεταζόμενη παράμετρο.

Α. Συμβολή τῆς παραμέτρου «ἔκταση καλλιεργειῶν»

Μελετᾶται ἡ συμβολή τῆς παραμέτρου τόσο μεταξύ τῶν ἐτῶν 1961-1977 ὅσο καί μεταξύ μικροτέρων ἐνδιαμέσων χρονικῶν περιόδων.

Ἔγινε ἐπιλογή 4 μόνο περιόδων 1961, 1971, 1975, 1977 γιά τούς ἑξῆς 2 λόγους.

Πρῶτον διότι οἱ καλλιέργειες στή Θράκη ξεπερνοῦν τίς 50 καί οἱ σχετικοί ὑπολογισμοί εἶναι χρονοβόροι καί δυσχερεῖς γιά νά γινόταν καί γιά τά 18 ἔτη.

Δεύτερον θεωρήθηκε ὅτι τά ἔτη 1961, 1971, 1975, 1977 εἶναι ἱκανοποιητικά ἀντιπροσωπευτικά τῆς ἐξεταζόμενης περιόδου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Ἐξέλιξη ὄγκου φυτικῆς παραγωγῆς σέ σταθερές τιμές τοῦ 1970.

Ἔτη	Ὄγκος παραγωγῆς (Δρχ.)	Ἐκτάσεις καλ/γειῶν (στρεμ.)	Ἀρδευόμενες ἐκτ. (στρεμ.)
1961	2.118.378.675	2.557.214	42.000
1971	2.382.458.122	2.870.021	420.275
1975	3.545.646.291	2.934.712	481.767
1977	4.095.961.073	2.977.777	523.979

Πρωτογενής πηγή: ΕΣΥΕ - Δ/νσεις Γεωργίας Θράκης - Ἐπεξεργ. γράφοντος.

Παρατηρήσεις:

α) Ὁ ὄγκος τῆς φυτικῆς παραγωγῆς, γιά νά ὑπάρχει κοινό μέτρο ἐκφράσεως καί συγκρίσεως, δίνεται σέ δρχ., σέ σταθερές τιμές τοῦ 1970.

β) Ὁ μέσος συντελεστής ἀποπληθωρισμοῦ τῶν τιμῶν τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων γιά τήν ἐξεταζόμενη περίοδο λήφθηκε ἴσος μέ 7 σύμφωνα μέ στοιχεῖα τῆς Ὑπηρεσίας Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν τοῦ Υ.Σ. Ἴσως ὑπάρχουν ἀντιρρήσεις γιά τό συντελεστή ἀποπληθωρισμοῦ μετά τό 1973 ὁπότε οἱ αὐξήσεις τῶν τιμῶν τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων ἦταν πιό ἔντονες. Ἐν πάσῃ περιπτώσει γιά τό σκοπό αὐτῆς τῆς μελέτης ὁ ἀποπληθωριστής 7 θεωρεῖται ἀρκετά ἱκανοποιητικός.

γ) Προστιθέμενη ἤ ἀφαιρούμενη ἔκταση ἐδάφους θεωρεῖται ὅτι εἶναι ἴδιας ποιότητας μιά καί δέν ὑπάρχουν συντελεστές μετατροπῆς διαφόρων τύπων ἐδαφῶν σέ ἰσοδύναμο ἔδαφος.

Οἱ διαχρονικές μεταβολές στά μεγέθη τοῦ παραπάνω πίνακα εἶναι:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Ποσοστιαῖες μεταβολές ὄγκου παραγωγῆς καί ἐκτάσεως διαχρονικά.

Χρονικές περίοδοι	Ὄγκος φυτικῆς παραγωγῆς %	Ἐκτάσεις καλλιεργειῶν %	Ἀρδευόμενες ἐκτάσεις %
1971-1961	+ 12	+ 12	+ 900
1975-1971	+ 49	+ 2	+ 15
1977-1971	+ 16	+ 1	+ 9
1977-1961	+ 93	+ 16	+ 1147

Ἀπό τόν πίνακα 2 βγαίνουν οἱ παρακάτω παρατηρήσεις:

Ἡ συνολική αὔξηση τοῦ ὄγκου τῆς φυτικῆς παραγωγῆς εἶναι 93% στό 18ετές διάστημα 1961-1977.

Ἐξετάζοντας τήν αὔξηση κατά μικρότερες περιόδους βλέπουμε ὅτι κατά 50% ἔγινε στήν περίοδο 71-75 πού συμπίπτει μέ τήν ἐκμετάλλευση τῶν ἀρδευομένων ἐκτάσεων ἀπό ἔργα πού ἔγιναν στή δεκαετία τοῦ 1960.

Ἡ ποσοστιαία συμβολή τῆς ἐκτάσεως στήν αὔξηση αὐτή εἶναι 16% ὅταν οἱ ἄλλες δύο παράμετροι παραμένουν σταθεροί. Ἡ ἔκταση αὐξήθηκε δέ ποσοτικά κυρίως τήν περίοδο 1961-1971, τόσο ἀπό ἐκχερσώσεις καί μετατροπές βοσκοτόπων σέ καλλιεργούμενες ἐκτάσεις καθώς καί ἀπό τίς ἐπίσπορες καλλιέργειες καί τή σχετική μείωση τῶν ἀγραναπαύσεων, ὅσο καί ποιοτικά μέ τήν αὔξηση τῶν ποτιστικῶν στρεμμάτων.

Ὅσον ἀφορᾶ τό θέμα τῆς ἐγκαταλείψεως ἤ μή ὁριακῶν ἐδαφῶν δέν διατίθενται ἀκριβῆ στοιχεῖα. Ἀπό ἐκτιμήσεις ὅμως ὑπολογίζεται ὅτι τό φαινόμενο αὐτό δέν πῆρε τόση ἔκταση ὅση σέ ἄλλες περιφέρειες τῆς χώρας (π.χ. Ἤπειρος - Πελοπόννησος).

Οἱ ἐπίσπορες καλλιέργειες ἀφοροῦν βασικά τήν καλλιέργεια ἀραβοσίτου σέ ἀγρούς σιτηρῶν. Κηπευτικά 2-3 φορές στόν ἴδιο ἀγρό καλλιεργοῦνται σέ πολύ περιωρισμένη κλίμακα.

Τέλος οἱ ἀρδευόμενες ἐκτάσεις αὐξήθηκαν κατά 1147%.

Ὅσον ἀφορᾶ τό εἶδος τῶν καλλιεργειῶν πού καταλαμβάνουν τίς ἀρδευόμενες ἐκτάσεις, ἀλλοιῶς ὁ βαθμός ἀξιοποιήσεώς τους, εἶναι μέτρια ἱκανοποιητικός. Παρατηρεῖται τό φαινόμενο σέ ποτιστικά χωράφια νά καλλιεργοῦνται καί μή ἀρδευόμενες καλλιέργειες ὅπως π.χ. χειμερινά σιτηρά.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ ὁριακή σχέση κεφαλαίου ἐπενδεδυμένου σέ ἀρδευτικά ἔργα πρός τό παραγόμενο φυτικό προϊόν εἶναι καλλίτερη ἀπό τό σύνολο τῆς Ἑλλάδος (Στοιχεῖα Υ.Γ.).

Οἱ ἀντίστοιχες μεταβολές γιά τό σύνολο τῆς Ἑλλάδος στήν ἴδια χρονική περίοδο εἶναι:

Ὁ ὄγκος τῆς φυτικῆς παραγωγῆς αὐξήθηκε κατά 57,3%, ἡ καλλιεργούμενη ἔκταση μειώθηκε κατά 4,8% καί οἱ ἀρδευόμενες ἐκτάσεις αὐξήθηκαν κατά 73,6% (Πηγή: Ὑπουργεῖο Γεωργίας).

Ἔτσι, ἐνῶ στή Θράκη τήν ἐξεταζόμενη περίοδο ἡ ἔκταση αὐξήθηκε, στό σύνολο τῆς Ἑλλάδος μειώθηκε.

Ὁ ὄγκος τῆς παραγωγῆς στή Θράκη αὐξήθηκε κατά ψηλότερο ποσοστό ἀπ' ὅ,τι στό σύνολο τῆς Ἑλλάδος. Ἡ συμβολή δέ τῆς παραμέτρου ἔκταση στήν αὔξηση αὐτή, ἐνῶ εἶναι ἀρνητική γιά τό σύνολο τῆς Ἑλλάδος, εἶναι θετική, 16%, γιά τή Θράκη.

Β. Συμβολή τῆς παραμέτρου «στρεμματικές ἀποδόσεις»

Στήν περίπτωση αὐτή ἐννοοῦμε τήν αὔξηση τῆς παραγωγικότητας τοῦ ἐδάφους. Κάνουμε τήν ὑπόθεση ὅτι οἱ ἐκτάσεις τῶν καλλιεργειῶν καί ἡ διάρθρωσή τους μένουν σταθερές στά μεγέθη τοῦ 1961, ὁπότε ἀπομονώνεται ἡ ἐπίδρασή τους στίς διαχρονικές μεταβολές τοῦ ὄγκου τῆς φυτικῆς παραγωγῆς. Ἔτσι ὅλη ἡ μεταβολή θεωρεῖται ὅτι ὀφείλεται στήν παράμετρο ἀποδόσεις.

Στήν συνέχεια δίνονται πινακοποιημένα τά μεγέθη τῆς παραγωγῆς καί τῶν στρεμματικῶν ἀποδόσεων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Διαχρονική ἐξέλιξη στρεμματικῶν ἀποδόσεων.

Ἔτος	Ὄγκος φυτικῆς παραγωγῆς (δρχ.)	Καλλιεργούμενη ἔκταση	Στρεμ. ἀποδόσεις δρχ./στρεμ.
1961	2.118.378.675	2.557.214	828
1971	2.382.458.122	2.870.021	830
1975	3.545.646.291	2.934.712	1.208
1977	4.095.961.073	2.977.777	1.376

Πρωτογενής πηγή: Ὑπουργεῖο Γεωργίας - Δ/νσεις Γεωργίας Θράκης. Ἐπεξεργασία γράφοντος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Διαχρονική μεταβολή ἐπί τοῖς ἑκατό τῶν ἀποδόσεων.

Χρονικοί Περίοδοι	ΘΡΑΚΗ Ἑκατοστιαία μεταβολή	ΕΛΛΑΣ Ἑκατοστιαία μεταβολή
1971-1961	+ 2	+ 34,5
1975-1971	+ 46	+ 11,2
1977-1975	+ 14	- 1,5
1977-1961	+ 66	+ 46,2

Ἀπό τόν πίνακα 4 συμπεραίνονται τά ἀκόλουθα:

Ἡ συμβολή τῶν στρεμματικῶν ἀποδόσεων στήν αὔξηση τοῦ ὄγκου τῆς

φυτικῆς παραγωγῆς ἦταν στή Θράκη 66% ἐνῶ στό σύνολο τῆς Ἑλλάδος 46,2%. Ἐξετάζοντας τή συμβολή τῶν ἀποδόσεων στίς μικρότερες χρονικές περιόδους βλέπουμε ὅτι αὐτή αὐξήθηκε ἐλάχιστα μεταξύ 1961-1971 ἐνῶ παρουσίασε σημαντική αὔξηση μεταξύ τῶν ἐτῶν 1971-1975. Αὐτό δικαιολογεῖται ἀπό τό γεγονός ὅτι στή Θράκη τή δεκαετία τοῦ 60 ἔγιναν τά σπουδαιότερα ἔργα ὑποδομῆς γιά τή βελτίωση τῆς γεωργίας, τά ὁποῖα ἄρχισαν νά ἀποδίδουν τήν ἐπόμενη δεκαετία.

Ἐπίσης γενικεύθηκε ἡ χρήση πιστοποιημένων καί βελτιωμένων σπόρων, ὑβριδίων ἀραβοσίτου, ποτιστικοῦ βάμβακος καθώς καί τῶν λιπασμάτων.

Αὐξήθηκε ὁ ἀριθμός τῶν ἑλκυστήρων στό διπλάσιο μέ ἀποτέλεσμα νά βελτιωθοῦν οἱ συνθῆκες καλλιέργειας.

Μιά ματιά στή διαχρονική ἐξέλιξη τῶν ἀποδόσεων ὁρισμένων καλλιεργειῶν πείθει γιά τά παραπάνω.

Ὁ σῖτος ἀπό 164 κιλά/στρεμ. τό 1961 ἔφθασε τά 212 τό 1971 καί τά 230 τό 1977.

Ἡ κριθή ἀπό 156 κιλά/στρεμ. τό 1961 ἔφθασε τά 207 τό 1971 καί τά 217 τό 1977.

Ὁ ἀραβόσιτος ἀπό 285 κιλά/στρεμ. τό 1961 ἔφθασε τά 368 τό 1971 καί τά 412 τό 1977.

Συμπερασματικά μπορεῖ νά λεχθεῖ ὅτι στή Θράκη ὑπάρχουν ἀκόμη μικρά περιθώρια αὐξήσεως τοῦ ὄγκου τῆς φυτικῆς παραγωγῆς μέσω τῆς παραμέτρου αὔξηση τῶν ἀποδόσεων μέ τήν ἐντατικοποίηση τῆς γῆς.

Γιά ἀρκετές καλλιέργειες ὁ νόμος τῆς φθινούσης ἀποδοτικότητας δέν ἐπιδρᾶ ἀκόμη δυσμενῶς.

Γ. Συμβολή τῆς παραμέτρου «διάρθρωση καλλιεργειῶν»

Στήν περίπτωση αὐτή ἐκτιμᾶται ἡ αὔξηση τῆς φυτικῆς παραγωγῆς μέ μόνη τήν ὑποκατάσταση καλλιεργειῶν χαμηλῆς στρεμματικῆς ἀξίας μέ ἄλλες ὑψηλῆς, ἐνῶ ἔκταση καί ἀποδόσεις παραμένουν σταθερές στά ἐπίπεδα τοῦ 1961.

Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ἡ βελτίωση τῆς διαρθρώσεως τῶν καλλιεργειῶν δέν συνεπάγεται πάντοτε καί αὔξηση τοῦ ὄγκου τῆς φυτικῆς παραγωγῆς. Αὐτό κατά κάποιο τρόπο εἶναι ἐπόμενο ἀφοῦ μέ τήν ἀναδιάρθρωση ἐπιδιώκονται διάφοροι στόχοι καί ὄχι ἀποκλειστικά ἡ αὔξηση τοῦ ὄγκου τῆς παραγωγῆς.

Μερικές φορές προωθοῦνται καλλιέργειες ὄχι ἐπειδή δίνουν ὑψηλά οἰκονομικά ἀνά στρέμμα ἀποτελέσματα, ἀλλά ἐπειδή ἔχουν μεγάλη ζήτηση

στό ἐσωτερικό καί διεθνῶς. Μέ λίγα λόγια βελτίωση τῆς διαρθρώσεως δέ σημαίνει πάντα καί μεγιστοποίηση τῆς ἀξίας τῆς παραγωγῆς.

Μέ τίς σημερινές οἰκονομικές συνθῆκες, ὅπου ὅλες οἱ χῶρες προσπαθοῦν νά δημιουργήσουν ἐξωστρεφή γεωργική παραγωγή καί ἐπιπλέον λαμβάνοντας ὑπόψη τήν ἀνελαστική προσφορά τῶν περισσοτέρων ἀγροτικῶν προϊόντων, θά μπορούσαμε νά χαρακτηρίσουμε σάν ἄριστη διάρθρωση ἐκείνη πού ἐξασφαλίζει τήν ἀπορρόφηση ὅλης τῆς παραγωγῆς χωρίς πιεστικά ἀποθέματα.

Ἐπομένως ἡ ἀναδιάρθρωση τῶν καλλιεργειῶν περικλείει εἴτε ποσοτική αὔξηση τῆς παραγωγῆς εἴτε προσαρμογή στίς νέες συνθῆκες τῆς ἀγορᾶς.

Ἡ προσαρμογή ὅμως τῆς παραγωγῆς στίς συνθῆκες τῆς ἀγορᾶς εἶναι δύσκολο νά ἐκτιμηθεῖ μέ ἐμπειρικοστατιστικές μεθόδους. Ἔτσι στήν παροῦσα ἐργασία θά ἀρκεσθοῦμε στή μέτρηση τῆς ποσοτικῆς ποσοστιαίας συμβολῆς τῆς διαρθρώσεως στήν αὔξηση τοῦ ὄγκου τῆς φυτικῆς παραγωγῆς.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Συμβολή τῆς διαρθρώσεως διαχρονικά στήν αὔξηση τοῦ ὄγκου τῆς φυτικῆς παραγωγῆς.

Χρονικές Περίοδοι	Ποσοστιαία ἐπί τοῖς % αὔξηση ὄγκου φυτικῆς παραγωγῆς	Συμβολή τῆς διαρθρώσεως στήν αὔξηση
1971-1961	+ 12	+ 2
1975-1971	+ 49	+ 4
1977-1975	+ 16	+ 2
1977-1971	+ 93	+ 9

Γιά τό σύνολο τῆς Ἑλλάδος τά ἀντίστοιχα μεγέθη εἶναι: 1971-1961 8,6, 1975-1971 2,8, 1977-1975 0,6 καί 1977-1971 13.

Ἀπό τά παραπάνω στοιχεῖα συμπεραίνεται ὅτι:

Στό ἐξεταζόμενο χρονικό διάστημα, ἡ συμβολή τῆς ἀναδιαρθρώσεως τῶν καλλιεργειῶν στήν αὔξηση τοῦ ὄγκου τῆς παραγωγῆς καί ἔμμεσα στήν αὔξηση τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος, ἦταν πολύ μικρή. Στή συνέχεια δίνεται ἕνας πίνακας πού δείχνει τήν ἔκταση διαφόρων καλλιεργειῶν στά ἔτη πού διερευνήσαμε καθώς καί τή μεταβολή στήν ἐξεταζόμενη περίοδο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Διάρθρωση καλλιεργειῶν στή Θράκη

Ἔτη	Χειμερινά σιτηρά	Ἀραβόσιτος*	Καπνός	Κηπευτικά	Δενδρῶνες	Μηδική
1961	1.248.455	259.132	115.643	34.585	15.525	109.914
1971	1.503.310	274.977	103.967	38.006	75.241	238.386
1975	1.760.716	133.712	102.762	42.154	71.343	320.454
1977	1.777.501	142.451	92.451	49.066	70.131	318.671
Μεταβολή 1977-1961 %	+ 38	- 46	- 20	+ 41	+ 351	+ 189

Πηγή: Ὑπουργεῖο Γεωργίας.

Ἀπό τόν πίνακα 6 φαίνεται ὅτι καλλιέργειες πού καταλαμβάνουν μεγάλες ἐκτάσεις μεταβλήθηκαν λιγώτερο σέ σχέση μέ ἄλλες. Ἐπίσης τά τελευταῖα χρόνια μπῆκαν καί ἄλλες καλλιέργειες ὅπως τεῦτλα, βιομηχανική τομάτα κλπ. Ἐν πάση περιπτώσει ἡ Θράκη ὑστέρησε στήν ἀναδιάρθρωση τῶν καλλιεργειῶν σέ σχέση μέ τήν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα. Λείπουν οἱ δενδροκηπευτικές καλλιέργειες στίς ποσότητες πού ἁρμόζει, βάσει τοῦ συγκριτικοῦ πλεονεκτήματος πού προκύπτει ἀπό τό κατάλληλο ἐδαφοκλιματολογικό περιβάλλον.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ὁ ὄγκος τῆς φυτικῆς παραγωγῆς διαμορφώνεται ὑπό τήν ἐπίδραση 3 παραμετρικῶν παραγόντων ἤτοι τῆς καλλιεργουμένης ἐκτάσεως, τῶν στρεμματικῶν ἀποδόσεων καί τῆς διαρθρώσεως τῶν καλλιεργειῶν.

Ἀπό τίς 3 παραμέτρους, αὐτή πού συνέβαλε ἀποφασιστικά στήν αὔξηση τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, καί ἔμμεσα βέβαια στή βελτίωση τῆς εἰσοδηματικῆς θέσεως τῶν ἀγροτῶν, εἶναι οἱ στρεμματικές ἀποδόσεις. Στή περίοδο 1961-1977 ἡ φυτική παραγωγή σχεδόν διπλασιάστηκε καί στήν αὔξηση αὐτή οἱ ἀποδόσεις συνέβαλαν κατά 66%. Δεύτερη κατά σειρά ἔρχεται ἡ παράμετρος αὔξηση, ποσοτική καί ποιοτική τῆς γεωργικῆς ἐκτάσεως καί τελευταία ἡ ἀναδιάρθρωση τῶν καλλιεργειῶν.

* Ὁ ἀραβόσιτος τήν τελευταία 3ετία αὐξήθηκε κατά πολύ.

Μὲ τὰ παραπάνω δεδομένα καὶ λαμβάνοντας ὑπόψη ὅτι οἱ ἀποδόσεις ἀρκετῶν καλλιεργειῶν ἔχουν φθάσει σὲ ὁριακὰ ἐπίπεδα καὶ ὅτι ὁ νόμος τῆς φθίνουσας ἀποδοτικότητας ἐπιδρᾶ δυσμενῶς ἡ περαιτέρω γεωργικὴ ἀνάπτυξη τῆς Θράκης θὰ πρέπει νὰ βασιστεῖ βασικὰ στὴν ἀναδιάρθρωση τῶν καλλιεργειῶν καὶ στὴν ποιοτικὴ αὔξηση, μέσω τῶν ἀρδεύσεων, τῶν καλλιεργουμένων ἐκτάσεων.

ΜΟΣΧΟΥ ΚΟΥΚΟΥ

ΟΙ ΘΡΑΚΕΣ ΣΤΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ '21

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τό ἐνδοξότερο καί πιό πολυσήμαντο γεγονός τῆς Ἱστορίας τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ εἶναι ἀναντίρρητα ἡ μεγάλη Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Καρπός τῆς οἰκονομικῆς καί πνευματικῆς ἀνάπτυξης τῶν Ἑλλήνων κατά τόν 18ο καί 19ο αἰώνα καί μιᾶς κοινωνικῆς διεργασίας μακροχρόνιας κατά τήν ὁποία διαμορφώθηκαν νέες κοινωνικές τάξεις μέ δυναμισμό, (οἱ ἐμπορευόμενοι καί οἱ ναυτικοί), ἡ Ἐπανάσταση ὀφείλει, κατά μεγάλο μέρος, τήν ἐπιτυχία της στό ὅτι ἦταν ἔργο ὅλων τῶν Ἑλλήνων.

Σύσσωμο τό Γένος ξεσηκώθηκε ἐκεῖνο τό σωτήριο ἔτος 1821. Καί λέω σύσσωμο γιατί παντοῦ ὅπου κι ἄν βρίσκονταν οἱ Ἕλληνες τήν ἐποχή ἐκείνη εἴτε σκλαβωμένοι ραγιάδες τοῦ Κραταιοῦ Πατισάχ, τοῦ Σουλτάνου τῆς πανίσχυρης (ἀκόμα) Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ζώντας σέ κάθε γωνιά της, εἴτε εὐημεροῦντες ἔμποροι στίς Πολιτεῖες τῆς Εὐρώπης, ὅλοι, ποιός λίγο, ποιός πολύ πρόσφεραν ὅσο περισσότερες ὑπηρεσίες μπόρεσαν γιά τήν ἐπιτυχία τοῦ ἱεροῦ ἀγώνα.

Στό μεγάλο ἐκεῖνο πανεθνικό προσκλητήριο παρόντες ἦταν καί οἱ κάτοικοι τῆς Θράκης.

Δέν ἔχει μέχρι σήμερα ἀξιολογηθεῖ ἡ προσφορά τῶν Θρακῶν στόν ἱερό τοῦ '21 ἀγώνα. Ἡ ἐπίσημη ἱστορία τίποτα σχεδόν δέν ἀναφέρει γιά ἐνεργό συμμετοχή τοῦ Θρακικοῦ Ἑλληνισμοῦ στόν ἀγώνα. Ἀναφέρει ἐλάχιστα μόνο γιά τούς διωγμούς τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου στό Θρακικό χῶρο, παρόλο πού καί στή μία καί στήν ἄλλη περίπτωση καί ἐνεργητική συμμετοχή τῶν Θρακῶν ὑπῆρξε καί μεγάλες ἦταν οἱ θυσίες τοῦ Θρακικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Τοῦτο ἴσως νά ὀφείλεται στό ὅτι αὐτοί πού πρῶτοι ἀσχολήθηκαν μέ τήν ἱστορία τοῦ '21 ἦταν ἀπό τίς περιοχές πού πρῶτες ἀπελευθερώθηκαν καί ἦταν φυσικό νά δώσουν περισσότερη προσοχή καί νά ἀναφερθοῦν μέ περισσότερες λεπτομέρειες σέ γεγονότα πού συνέβησαν στήν ἰδιαίτερή τους πατρίδα.

Δεύτερος λόγος εἶναι ὅτι δυστυχῶς δέν ἔχουν ἀκόμα συγκεντρωθεῖ καί δέ γνώρισαν μεγάλη δημοσιότητα ὅλα τά στοιχεῖα πού μαρτυροῦν τή

μεγάλη συμμετοχή τοῦ Θρακικοῦ στοιχείου στούς ἀγῶνες καί τίς θυσίες τοῦ Γένους, ἔτσι πού νά εἶναι στή διάθεση τῶν ἱστορικῶν.

Δέν ἔλειψαν φυσικά οἱ προσπάθειες καί οἱ παρουσιάσεις σχετικῶν ἐργασιῶν κατά καιρούς:

Πρώτη συστηματική προσπάθεια ἔγινε μέ τήν ἔκδοση τοῦ ἔκτακτου τεύχους τῶν «ΘΡΑΚΙΚΩΝ», παραρτήματος τοῦ Γ΄ τόμου, πού ἐκδόθηκε τό 1930 καί πού καί σήμερα ἀκόμα ἀποτελεῖ πολύτιμο βοήθημα γιά ὅποιον θέλει ν' ἀσχοληθεῖ μέ τό θέμα αὐτό. Δημοσιεύματα σχετικά βρίσκονται διάσπαρτα καί σ' ὅλους τούς τόμους τῶν «ΘΡΑΚΙΚΩΝ». Πιό συστηματική ἐργασία εἶναι ἐκείνη τοῦ κ. Κώστα Διαμάντη, Δ/ντῆ τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους μέ τίτλο «Θρᾶκες Ἀγωνισταί κατά τήν ἐπανάσταση τοῦ 1821», πού δημοσιεύτηκε στούς τόμους τοῦ «Ἀρχείου τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καί Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ» τοῦ Πολύδωρου Παπαχριστοδούλου καί πού ἐκδόθηκε καί χωριστά σέ τρία ἀνάτυπα.

Συγκέντρωση ὅλου τοῦ ὑλικοῦ πού ὑπῆρχε ἔγινε στήν ἔκδοση τῆς Νομαρχιακῆς Ἐπιτροπῆς Λαϊκῆς Ἐπιμορφώσεως (Ν.Ε.Λ.Ε.) Ἔβρου μέ τίτλο «Η ΘΡΑΚΗ ΚΑΙ Ο ΕΒΡΟΣ» καί πού εἶναι κοινή ἐργασία τοῦ Εὐθ. Παπαράλλη, Εὐάγγελου Καμαργιαννάκη καί Ἀπόστ. Εὐθυμιάδη, ἐνῶ παρόμοιες ἐργασίες δημοσίευσαν οἱ λόγιοι Θρακιῶτες Γεώργιος Εὐσταθίου καί Γεώργιος Μαμέλης.

Πολύ ἀξιόλογη θεωρεῖται κατά τή γνώμη μου ἡ προσφορά τοῦ Κομοτηναίου κ. Ἀντώνη Ρωσσίδη πού ὅ,τι κατά καιρούς ἀνακαλύπτει, σπεύδει νά τό φέρει στό φῶς τῆς δημοσιότητας εἴτε ἀπό τίς στῆλες τῶν «ΘΡΑΚΙΚΩΝ» εἴτε ἀπό τόν τοπικό τύπο τῆς Κομοτηνῆς.

Δέν πρέπει τέλος νά παραλείψω τά κατά καιρούς δημοσιεύματα τοῦ δημοσιογράφου κ. Ν. Στάγκου στά ἀφιερώματα τῆς ἐφημερίδας τῆς Θεσσαλονίκης «Ἑλληνικός Βορρᾶς», καθώς καί ἄλλες προσπάθειες καί ἐργασίες τῶν κ.κ. Ν. Κάζη, Ἄγγελου Γερμίδη καί τοῦ μακαρίτη δάσκαλου τῆς Ἀλεξ/πολης Βαλσάμη Στεργίου.

Συνέχεια τῶν παραπάνω ἐργασιῶν ἀποτελεῖ καί αὐτή ἡ ἐργασία πού φιλοδοξεῖ νά παρουσιάσει, στά νειᾶτα ἰδιαίτερα τῆς Θράκης, μιά εἰκόνα ὅσο εἶναι δυνατόν πιό ὁλοκληρωμένη γιά τή Θράκη καί τούς Θράκες τῆς προεπαναστατικῆς ἐποχῆς καί τοῦ καιροῦ τοῦ '21.

Δέν εἶναι προσιτές οἱ πηγές, οὔτε ἡ βιβλιογραφία πλούσια. Ἐλάχιστες οἱ πληροφορίες, σπαρμένες ἐδῶ κι ἐκεῖ, σάν ψηφίδες πού τίς ἀραδιάζουμε κομάτι στό κομάτι γιά νά ἀναπλάσουμε καί νά ἀνασυνθέσουμε τή θαμπή εἰκόνα τῆς τουρκοκρατούμενης καί πολύπαθης Θράκης.

Δέν ἐξαντλήθηκαν, ὅμως, ἀκόμα οἱ πηγές. Δέν ἔγιναν συστηματικές ἔρευνες στούς φακέλους τῶν ἀγωνιστῶν πού βρίσκονται στήν Ἐθνική Βιβλιοθήκη, ἀπ' ὅπου τυχαῖα ψάχνοντας ἄλλοι ἐρευνητές γιά διαφορετικά

θέματα μᾶς ἀποκαλύπτουν καί ἀναφορές Θρακῶν ἀγωνιστῶν, ὅπως ὁ Θεσσαλός δ/λος κ. Κώστας Σπανός πού ἀνακοίνωσε στά «ΘΡΑΚΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» τῆς Ξάνθης τεῦχος 36/1980-81.

"Αγνωστα καί ἀνεξερεύνητα παραμένουν ἐπίσης καί τά Τουρκικά 'Αρχεῖα τῆς τότε 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Μέχρις ὅτου ὅμως γίνει δυνατό νά ἐκδοθεῖ μιά ὁλοκληρωμένη σύνθεση γύρω ἀπ' αὐτό τό θέμα πιστεύω πώς κάτι ἔχει νά προσφέρει καί ἡ ἐργασία αὐτή στή γνωριμία τοῦ παρελθόντος τῆς Θράκης.

Ο ΘΡΑΚΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ

Στούς προϊστορικούς καί πρωτοϊστορικούς χρόνους, στή Θράκη περιλαμβάνονταν ὅλος ὁ χῶρος ἀπό τό Αἰγαῖο ὡς τό Δούναβη καί πέρα ἀκόμη καί ἀπό τόν 'Αξιό μέχρι τά παράλια τῆς Μαύρης Θάλασσας. Στούς Κλασσικούς καί 'Ελληνιστικούς χρόνους ὁ χῶρος τῆς Θράκης μικραίνει ἀπό τά Δυτικά πρός τά 'Ανατολικά ἀφήνοντας τήν περιοχή μεταξύ 'Αξιοῦ καί Στρυμόνα στή Μακεδονία.

Κάτοικοι τοῦ χώρου αὐτοῦ ἦταν οἱ Θράκες, «Μέγιστον "Εθνος» κατά τόν 'Ηρόδοτο, χωρισμένοι σέ 22 πολεμοχαρεῖς φυλές πού βρίσκονταν σέ ἀδιάλειπτο μεταξύ τους πόλεμο.

'Από τήν προϊστορική καί ἀρχαϊκή ἐποχή καί κυρίως ἀπό τήν Κλασσική ἐποχή καί μετά ἔρχονται σέ συνεχεῖς ἐπαφές μέ τούς "Ελληνες τῆς Νότιας 'Ελλάδας, οἱ ὁποῖοι ἱδρύουν ἀποικίες στά παράλια καί προωθοῦνται συνεχῶς στό ἐσωτερικό, ἰδιαίτερα στούς 'Ελληνιστικούς καί τούς Ρωμαϊκούς χρόνους. "Ετσι σέ λίγα χρόνια πρέπει νά ἐπῆλθε ἀφομοίωση τῶν Θρακῶν μέ τό λοιπό 'Ελληνικό στοιχεῖο.

Οἱ κατά καιρούς ἀνασκαφές σέ ὅλο τόν εὐρύτερο Θρακικό χῶρο καί στά παράλια τῆς Μαύρης Θάλασσας ἔφεραν σέ φῶς εὑρήματα ἐκπληκτικῆς τέχνης καί ὁμορφιᾶς, πού παρουσιάζουν καταπληκτική ὁμοιότητα μέ ἐκεῖνα τῶν ἀνασκαφῶν τῆς 'Ιωνίας καί τοῦ 'Ελλαδικοῦ χώρου.

Στούς Βυζαντινούς χρόνους ὁ χῶρος τῆς Θράκης προσέχτηκε ἰδιαίτερα, γιατί ἀποτελοῦσε τόν περίγυρο καί τό προχωρημένο προπύργιο τῆς Βασιλεύουσας Κων/πολης. Γι' αὐτό καί στίς κλεισοῦρες καί τά διάφορα ἐπίκαιρα σημεῖά της εἶχαν ἀνεγερθεῖ πύργοι καί κάστρα μέ φρουρές γιά τήν ἀσφάλεια τῆς περιοχῆς ἀπό τίς ἐπιδρομές διαφόρων βαρβαρικῶν φύλων (Οὔννων, Γότθων, Πετσενέγκων, 'Αβάρων, Βουλγάρων κ.ἄ.), πού παρ' ὅλα αὐτά, πολλές φορές ἔφτασαν μέχρι τά πρόθυρα τῆς Κων/πολης καταστρέφοντας κάθε τι ὄρθιο στό πέρασμά τους.

"Οπως καί οἱ Βυζαντινοί ἔτσι καί οἱ Τοῦρκοι ἔδιναν μεγάλη σημασία καί προσοχή στό Θρακικό χῶρο. Στρατηγικό σημεῖο πού παρεμβάλλεται

ἀνάμεσα σέ δυό θάλασσες καί γεφυρώνει δυό ἠπείρους ἦτανε ἡ περιοχή πού περιέβαλε τήν πρωτεύουσά τους, ἀμυντική περίμετρός της καί ὁ ζωτικός της χῶρος.

Κατά τήν προεπαναστατική περίοδο ἡ Θράκη περιλαμβάνει τή σημερινή Δυτική καί Ἀνατολική Θράκη καθώς καί τήν Ἀνατολική Ρωμυλία δηλαδή ὅλη τή σημερινή Νότια Βουλγαρία.

Μέσα στήν ἔκτασή της ξεχωρίζει ὁ ὀρεινός ὄγκος τῆς Ροδόπης, πού χωρίζει τούς παράκτιους κάμπους ἀπό τίς πεδιάδες τοῦ ἐσωτερικοῦ καί στή Ν.Α. πλευρά της ἡ Ὀροσειρά τῆς Στράντζας, πού φτάνει μέχρι τά πρόθυρα τῆς Κων/πολης.

Τή διασχίζουν ὁ Ἕβρος μέ τούς παραποτάμους του, Τούντζα, Ἄρδα καί Ἐργίνη καί ὁ Νέστος.

Μεγάλα βουνά, μεγάλες πεδιάδες, μεγάλα ποτάμια.

Τό κλίμα της ἠπειρωτικό μέ ψυχρό χειμώνα καί ζεστό καλοκαίρι. Οἱ μεγάλες ἐκτάσεις καί τό κλίμα εὐνοοῦσαν τή γεωργία καί τήν κτηνοτροφία. Ἔτσι ἀπό παλιά ὁ χῶρος τῆς Θράκης ἀποτελοῦσε πηγή τροφίμων γιά τόν πληθυσμό τῆς πολυάνθρωπης Πόλης, γι᾽ αὐτό καί οἱ Σουλτάνοι καί οἱ Κυβερνήσεις τους μεριμνοῦσαν συχνά γιά εὐνοϊκές συνθῆκες, ὥστε νά ὑπάρχει πάντα μεγάλη παραγωγή προϊόντων.

Ὁ χῶρος τῆς Θράκης δέν παρουσίαζε βέβαια τή σημερινή εἰκόνα τῶν οἰκιστικῶν κέντρων καί τῶν μεγάλων δημόσιων ἔργων. Δέν ὑπῆρχαν τότε μεγάλες βιομηχανικές μονάδες οὔτε συστηματικές καλλιέργειες (ὅπως τίς ἐννοοῦμε μέ τά σημερινά κριτήρια). Πόλεις μεγάλες (ἔξω ἀπό τήν Κων/πολη) ὑπῆρχαν βέβαια ἡ Ἀδριανούπολη καί ἡ Φιλιππούπολη καθώς καί μικρότερες, ἡ Ραιδεστός, ἡ Καλλίπολη, ἡ Μεσημβρία στόν Εὔξεινο, ἡ Στενήμαχος, οἱ 40 Ἐκκλησιές, ἡ Γκιουμουλτζίνα (Κομοτηνή), τό Διδυμότειχο, ἡ Αἶνος καί ἄλλες. Στό πλεῖστό του, ὅμως, μέρος ὁ πληθυσμός τῆς Θράκης κατοικοῦσε σέ μικρούς οἰκισμούς.

Οἱ ὀρεινοί ὄγκοι σκεπάζονταν ἀπό πυκνά δάση ὅπως καί οἱ παραποτάμιες περιοχές. Μεγάλες ἐπίσης πεδινές περιοχές καλύπτονταν ἀπό λίμνες καί ἕλη. Κατά καιρούς, ὅμως, σέ ἐποχές πολέμων καί ἐκστρατειῶν ἡ πεδιάδα τῆς Θράκης ἦταν ἐρημωμένη, ξερή καί χωρίς δάση.

Οἱ ὁδικές ἀρτηρίες ἦταν περίπου οἱ ἴδιες μ᾽ αὐτές πού χρησιμοποιοῦσαν οἱ Ρωμαῖοι καί οἱ Βυζαντινοί. Ἡ Ἐγνατία ὁδός, πού ἔνωνε τήν Κων/πολη μέ τό Δυρράχιο, ἐξακολουθοῦσε νά χρησιμοποιεῖται. Σέ καλή κατάσταση πρέπει νά βρίσκονταν ἐπίσης ὁ δρόμος πού ἔνωνε τήν Πόλη μέ τήν Ἀδριανούπολη ἐνῶ τά πολυάριθμα γεφύρια τῆς Τουρκοκρατίας πού σώθηκαν ὡς τίς μέρες μας (γέφυρα Κόμψατου ἔξω ἀπό τήν Κομοτηνή) μαρτυροῦν ὅτι συνεχής ἦταν ἡ μέριμνα τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν γιά τήν καλή κατάσταση τοῦ ὁδικοῦ δικτύου πού διευκόλυνε τή μετακίνηση τῶν στρατευμάτων καί τή διακίνηση τῶν προϊόντων.

Σέ ὅλο αὐτό τό χῶρο τῆς Θράκης κατοικοῦν Ἕλληνες, Τοῦρκοι, Βούλγαροι καί Πομάκοι. Οἱ Τοῦρκοι ἀφοῦ ἔβαλαν πόδι στήν Καλλίπολη τό 1354 ξαπλώθηκαν σ' ὅλο τό Θρακικό χῶρο μεταφέροντας Τουρκικούς καί Ἀραβικούς πληθυσμούς ἀπό τίς Ἀσιατικές περιοχές καί ἐξισλαμίζοντας τούς Χριστιανούς καί πολλούς μετοικίζοντάς τους στή Μ. Ἀσία. Ἀλβανικοί, Σερβικοί, Βουλγαρικοί ἀκόμα καί Οὐγγρικοί πληθυσμοί μεταφέρθηκαν ἀπό τούς Τούρκους σέ διάφορα μέρη τῆς Θράκης. Τό μεγαλύτερο μέρος τῶν πεδινῶν ἐκτάσεων, πού ἀνῆκαν πρίν σέ Ἕλληνες, δωρήθηκαν ἀπό τούς Σουλτάνους σέ ἀξιωματούχους τους πού διακρίθηκαν στούς πολέμους κι' ἔγιναν τσιφλίκια.

Στά τσιφλίκια αὐτά ἐγκαταστάθηκαν πολλοί Βούλγαροι πού κατέβαιναν ἀπό τά Βόρεια γιά ἐξεύρεση ἐργασίας καί μένοντας πιά ὁριστικά ἀποτελοῦσαν «μόνιμο ἐποικιστικό στοιχεῖο»[1]. Ἔτσι οἱ Ἑλληνικοί γεωργικοί πληθυσμοί ἀναγκάστηκαν ἀπό τίς πιέσεις καί τούς ἐξισλαμισμούς νά ἐγκαταλείψουν σέ μεγάλο μέρος τίς πεδινές περιοχές καί νά ζητήσουν καταφύγιο στούς ὀρεινούς ὄγκους ἤ στά παράλια, ὅπου βρῆκαν ἀπασχόληση σέ ναυτικά ἐπαγγέλματα τά ὁποῖα δέν τραβοῦσαν τούς Τούρκους[2].

ΔΕΙΝΟΠΑΘΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΘΡΑΚΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Ἡ Θράκη εἶχε τό θλιβερό προνόμιο νά εἶναι ἡ πρώτη χώρα στήν Εὐρώπη πού ἔπεσε στά χέρια τῶν Τούρκων. Ἦταν ἤδη σκλαβωμένη 100 σχεδόν χρόνια, ὅταν πάρθηκε ἡ Πόλη καί ὑποδουλώθηκαν τά τελευταῖα κομάτια τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου πού εἶχαν μείνει ὡς τότε ἐλεύθερα. Ἤδη ἀπό τό 1354 ἔχει πέσει ἡ Καλλίπολη, τό 1361 ἐκπορθήθηκε τό Διδυμότειχο καί στά 1365 ἡ Ἀδριανούπολη πού ἔγινε ἡ πρωτεύουσα τῶν Σουλτάνων στήν Εὐρώπη.

Πικρά θρήνησε ἡ Ἑλληνική λαϊκή Μούσα τό πάρσιμο τῆς Ἀδριανούπολης.

«Τ' ἀηδόνια τῆς Ἀνατολῆς καί τά πουλιά τῆς Δύσης
κλαίγουν ἀργά, κλαίγουν ταχιά, κλαίγουν τό μεσημέρι,
κλαίγουν τήν Ἀντριανόπολη τήν πολυκουρσεμένη
ὅπου τήν ἐκουρσέψανε στίς τρεῖς γιορτές τοῦ χρόνου
τῶν Χριστουγέννων γιά κερί καί τοῦ Βαγιοῦ γιά Βάγια
καί τῆς Λαμπρῆς τήν Κυριακή γιά τό Χριστός Ἀνέστη»[3].

---

1. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους τῆς Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν, τόμος Ι, σελ. 68.
2. Ὅπου παραπάνω, σελ. 73.
3. Ν. Πολίτη: Ἐκλογαί ἀπό τά τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἔκδ. ΒΙΠΕΡ, σελ. 15.

Ὁ κατακτητής ἐγκαθίσταται γερά στούς κάμπους τῆς Θράκης, παίρνει τά εὐφορότερα χωράφια καί κτίζει χωριά ἀνάμεσα στά Ἑλληνικά παρεμποδίζοντας τήν ἐπικοινωνία τῶν ραγιάδων, ἐνῶ οἱ πρόγονοί μας ἤ δουλεύουν στά τσιφλίκια του, ἤ σπρώχνονται στά ὀρεινά καί ἄγονα ἐδάφη.

Καί πῶς νά γίνει ἀλλοιῶς. Οἱ συνθῆκες ζωῆς εἶναι μαρτυρικές. Φόροι μεγάλοι, καταπιέσεις καί αὐθαιρεσίες τῶν Τούρκων, βίαιοι προσηλυτισμοί στόν Ἰσλαμισμό, ἐξευτελιστικοί ὅροι διαβίωσης προκάλεσαν τή φυγή τῶν Χριστιανικῶν πληθυσμῶν στά ὀρεινά καί τήν αὔξηση τῶν μουσουλμανικῶν, (χάρη καί στόν ἐξισλαμισμό), σέ πολλές πόλεις καί κωμοπόλεις τῆς Θράκης.

Στά χωριά τό ἀδιάκοπο πέρασμα τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων, ἡ ἐγκατάσταση σέ πολλά ἀπ' αὐτά καί σέ ἐπίκαιρα σημεῖα στρατιωτικῶν φρουρῶν, ἐπιδείνωνε τήν κατάσταση τῶν Χριστιανῶν μέ ἀποτέλεσμα νά ἐντείνεται τό ρεῦμα τῆς φυγῆς καί νά μένουν πολλοί τόποι ἐρημωμένοι[4].

«Ἀπ' ὅπου περάσαμε», γράφει ὁ John Covel, «οὔτε βοσκές εἴδαμε οὔτε ἀγέλες, ἀλλά μόνο ἄγριο καί χέρσο ἔδαφος, ὡστόσο ἡ Ἀδριανούπολη εἶναι ὄμορφη πόλη»[5].

Μόνιμος κίνδυνος ἦταν τό πέρασμα τῶν ἀσκεριῶν ἀπό τά χωριά καί ἰδιαίτερα τῶν καβαλάρηδων. Οἱ περιηγητές τῆς ἐποχῆς μᾶς δίνουν χαρακτηριστικές περιγραφές τῆς ἐποχῆς. Ὁ Ἄγγλος περιηγητής Henry Blount πού ταξίδεψε στήν Κων/πολη στά 1636 διηγεῖται:

«Στά σπίτια τῶν Χριστιανῶν καί τῶν Ἑβραίων οἱ πόρτες βρίσκονται τρία πόδια πιό ψηλά, γιά νά μποροῦν, ὅπως μοῦ εἶπαν, νά μπαίνουν οἱ Τοῦρκοι μέσα μέ τ' ἄλογά τους καί νά τά μεταβάλουν σέ σταύλους. Δεῖγμα τῆς φοβερώτερης δουλείας»[6].

Στή συνέχεια, ὅμως, μέ τήν ἀφήγησή του ὁ Blount μᾶς δίνει μιά πιό φοβερή μαρτυρία γιά τό σύμβολο τῆς τουρκικῆς τυραννίας πού ἦταν τά «παλούκια», μέ τά ὁποῖα ἀνασκολόπιζαν (παλούκωναν) τούς Χριστιανούς.

«Ἄκουσα πολλούς Τούρκους νά καυχῶνται ὅτι ἔχουν θεϊκή ἐντολή νά διοικοῦν τά ἄλλα Ἔθνη μέ σιδηράν ράβδον». «Σέ πολλές περιοχές τῆς Τουρκίας ... Μακεδονία καί Θράκη, ὁ θηριώδης αὐτός λαός τοποθετεῖ σέ δημόσια μέρη ἕνα σιδεροπάλουκο γιά τρομοκρατία»[6].

---

4. Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν: Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τ. Ι, σελ. 90.

5. Γεωργίου Μαμέλη: Ἡ Ἀδριανούπολη Ἐθνική ἔπαλξη ἐπί Τουρκοκρατίας, σελ. 17.

6. Κυριάκου Σιμόπουλου: Ξένοι ταξιδιῶτες στήν Ἑλλάδα, τ. Α', σελ. 511. Ἐπίσης Γιάννη Τόζη: Πῶς εἶδε τή σκλαβωμένη Θράκη ὁ Ἄγγλος περιηγητής Sir Henry Blount, (Ἀρχεῖο Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καί Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ ΙΘ', σελ. 213).

Εἴκοσι χρόνια μετά ἄλλος περιηγητής ὁ Thevenot περιγράφοντας τήν Καλλίπολη τοῦ 1655 γράφει στό χρονικό του ὅτι οἱ πόρτες τῶν Ἑλληνικῶν σπιτιῶν «ἦταν χτισμένες στό ὕψος ἑνός περίπου μέτρου ἀπό τήν ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους γιά νά μήν μπαίνουν οἱ Τοῦρκοι ὅπως γινόταν ἄλλοτε»[7].

Καί ὁ διάσημος Τοῦρκος περιηγητής Ἐβλιγιά Τσελεμπῆ πού πέρασε ἀπό τή Μάκρη τῆς Ἀλεξανδρούπολης τό 1667 νά πῶς τήν περιγράφει: «Τά παράθυρα ὅλων τῶν χριστιανικῶν σπιτιῶν εἶναι πολύ μικρά. Κι οἱ πόρτες εἶναι στερεωμένες πολύ ψηλά γιά νά μήν ἔρχονται μουσαφιρέοι μέ ἄλογα καί μπαίνουν στά σπίτια. Γι' αὐτό ἔκτισαν τίς πόρτες μικρές καί ψηλά καί μέ στριφογυριστές σκάλες»[7].

Γιά τήν ἴδια περίπτωση ὁ ἀείμνηστος ἀρχαιολόγος καί Ἀκαδημαϊκός Ἀντ. Κεραμόπουλος γράφει ὅτι στή Θράκη τά παράθυρα τῶν Ἑλληνικῶν σπιτιῶν ἦταν ἀνοιγμένα στή στέγη καί ὄχι στούς τοίχους γιά νά εἶναι ἀθέατοι οἱ ἔνοικοι καί νά προστατεύονται ἀπό τίς εἰσβολές τῶν Τούρκων[8].

Φυσικό ἦταν ὁ Θρακιώτικος αὐτός κόσμος, κατατρεγμένος ἀπό τόν κατακτητή, ἐξαθλιωμένος ἀπό τή φτώχεια καί τούς βαρύτατους φόρους, αἱμορραγώντας ἀπό τό παιδομάζωμα καί τούς ἐξισλαμισμούς νά θυμᾶται μέ νοσταλγία τά περασμένα μεγαλεῖά του καί νά ὀνειρεύεται τήν ἐθνική του ἀποκατάσταση. Ὁ περιηγητής Benedict Curipeschitz, πού στά 1530 πέρασε ἀπό τό Θρακικό χῶρο, ἀναφέρει στίς ἐντυπώσεις του καί τά παθήματα τοῦ γύρω ἀπό τήν Ἀδριανούπολη ἑλληνισμοῦ, παθήματα πού κάνουν τόν πόνο του μεγαλύτερο ὅσο θυμᾶται τά περασμένα μεγαλεῖα τοῦ βασιλείου τους πού χάθηκε γιά πάντα»[9].

Τό ἴδιο διαπιστώνει καί ὁ Georgievitz ὕστερα ἀπό λίγα χρόνια καθώς καί ὁ Nicolay πού στά τέλη τοῦ 16ου αἰώνα ἀναφέρεται στούς Ἕλληνες τῆς Ἀδριανούπολης καί στίς ἐπαγγελματικές τους ἀσχολίες καί μέ εἰρωνεία λέει ὅτι ὅσοι ἔχουν κάποια περιουσία «τρέφονται μόνο μέ τήν ἀνάμνηση τῶν παλαιῶν μεγαλείων»[10].

Τοῦτο ἐπιβεβαιώνεται ἀπό πολλά Θρακικά Δημοτικά τραγούδια πού σώθηκαν ὡς τίς μέρες μας καί φανερώνουν τόν πόνο τῶν ραγιάδων ἀπό τή σκλαβιά καί τό παιδομάζωμα.

---

7. Κυριάκου Σιμόπουλου: ὅπου παραπάνω, σελ. 586.

8. Κυριάκου Σιμόπουλου: ὅπου παραπάνω, σελ. 511. Καί σήμερα ἀκόμα βλέπουμε σέ χωριά τῆς Θράκης παλιά ἀγροτικά σπίτια μέ πολύ χαμηλή στέγη στό χαγιάτι τους καί μικρά τά παράθυρα ἤ παράθυρα στή σκεπή.

9. Α. Ε. Βακαλόπουλου: Ἱστορία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Β', σελ. 369.

10. Α. Ε. Βακαλόπουλου: ὅπου παραπάνω, τ. Β', σελ. 372-373.

Ἀντάμαν παληκάρι δώδικα χρονῶ
στά σίδηρα πατοῦσα κι' ἔβγανα νιρό
Γινίτσαρους μί πήρι πέρα στή Φραγκιά
νά μάθου τοῦ τουξάρι κί τούν πόλιμου[11].

Φεγγαράκι μου λαμπρό, φέγγε μου νά περπατῶ
ἔχω δρόμο νά διαβῶ ὡς τήν Ἐντιρνέπολη (Ἀδριανούπολη).
Μᾶς ἔκλεψαν δυό παιδιά, δυό παιδιά Ρωμιόπαιδα
Δυό παιδιά Ρωμιόπαιδα, πᾶν νά γέν' Τουρκόπαιδα
Μέ μαχαίρια μέ σπαθιά, μ' ἀρβανίτικα κουπιά[12].

Ἐπίσης τήν προσμονή τῶν σκλαβωμένων γιά τήν ἀπελευθέρωσή τους:

«Δός μου τῆς Πόλης τά κλειδιά
ν' ἀνοίξουμι τ'ν Ἁγιά Σουφιά»[13].

Ὑπάρχουν λοιπόν οἱ ἐλπίδες τῶν κατοίκων τῆς Θράκης γιά τήν ἐθνική τους ἀποκατάσταση. Ἂν συγκρίνουμε δέ τή θέση τῆς Θράκης πού εἶναι μακρυά ἀπό ξένες χῶρες ἔτσι πού δέν περιμένουν ἐδῶ βοήθεια ἀπ' ἀλλοῦ, (ὅπως στό Μωριά, στή Ρούμελη, στήν Ἤπειρο πού πάντοτε ἐπηρεάζονταν ἀπό τά Βενετοκρατούμενα νησιά τοῦ Ἰονίου), θά περιμέναμε ὅτι δέν πρέπει ἐδῶ νά καλλιεργεῖται ἡ ἰδέα γιά ξεσηκωμό τῆς φυλῆς.

Κι ὅμως, ὅταν μετά τήν καταστροφή τοῦ Τουρκικοῦ στόλου στή ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου (τό 1571) σημειώθηκε μεγάλη ἀναταραχή στόν Ἑλλαδικό χῶρο καί στά νησιά τοῦ Αἰγαίου γιά 2-3 χρόνια, ἡ ἀναταραχή αὐτή φαίνεται πώς ἐπεκτάθηκε καί στήν περιοχή τῆς χερσονήσου τῆς Καλλίπολης, γιατί τόν Αὔγουστο ἢ Σεπτέμβρη τοῦ 1573 ὁ Τοῦρκος ναύαρχος Οὐλούτς Ἀλῆ, ἐπιστρέφοντας μέ 230 γαλέρες στήν Πόλη ἔκαψε τό χωριό Κάστρο κι ἔπιασε ἀρκετούς ὅμηρους[14].

Ἡ ἀραίωση ὅμως τῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν προκάλεσε ἀνησυχία στούς Κυβερνῆτες τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν οἱ ὁποῖοι ἔπαιρναν, κατά καιρούς, διάφορα μέτρα γιά τήν ἀποκατάσταση εὐνοϊκῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς τῶν ὑπόδουλων καί ἀνάπτυξης τῆς οἰκονομίας. Τοῦτο βέβαια δέν ἐμπόδιζε ἄλλους τοπικούς Τούρκους ἡγέτες νά παίρνουν τέτοια μέτρα γιά νά κάνουν ἀφόρητη τή ζωή τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν ὥστε νά ἐξαναγκάζονται αὐτοί, γιά νά μποροῦν νά ἐπιζήσουν, νά προσέρχονται ἐθελοντικά στή μουσουλμανική θρησκεία. Ἔτσι στά 1627 παρουσιάστηκε

---

11. Δημοτικό τοῦ Σουφλίου.

12 καί 13. Δημοτικά τραγούδια στό χωριό Ἀρσάκειο τοῦ Δήμου Σαπῶν, πού οἱ κάτοικοί του κατάγονται ἀπ' τήν περιοχή Μαλγάρων τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης.

14. Α. Ε. Βακαλόπουλου: ὅπου παραπάνω, τ. Γ΄, σελ. 271.

τό φαινόμενο τοῦ ὁμαδικοῦ προσηλυτισμοῦ τῶν Πομάκων τῆς Ροδόπης ἐπί μητροπολίτη Φιλιππουπόλεως τοῦ Γαβριήλ[15].

Σά νά μήν ἔφταναν αὐτά παρουσιάζονται τήν ἴδια ἐποχή συστηματικές προσπάθειες τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας μέ ἀπεσταλμένους τῆς παπικῆς ἕδρας γιά νά προσχωρήσουν οἱ Ὀρθόδοξοι σκλάβοι τῶν Τούρκων στόν καθολικισμό. Ἡ καθολική ἐκκλησία στήριξε τίς προσπάθειές της στήν ἀπουσία πνευματικῶν ἀρχηγῶν τῶν Ἑλλήνων καί τήν ἔλλειψη ἱερέων. Στά 1639-40 φτάνει στό χῶρο τῆς Θράκης ὁ παπικός ἀπεσταλμένος Jahja πού ἀφοῦ περιόδευσε ὅλες τίς γύρω περιοχές, μέ ἀναφορά του στή Ρώμη περιγράφει τήν κατάσταση στίς πόλεις καί κωμοπόλεις τῆς Μακεδονίας καί Θράκης πού μένουν χωρίς ἱερεῖς, πού οἱ περισσότεροι ἦταν ἀβάφτιστοι καί πού ὅσοι ἤθελαν ἀπό τήν Ξάνθη, τήν Κομοτηνή καί τίς περιοχές τῆς Ἀνατ. Μακεδονίας νά λειτουργηθοῦν ἤ νά ἐξομολογηθοῦν πήγαιναν στή Σόφια ἤ Novo Brdo[16].

Τήν παπική ἐκκλησία ἀκολουθοῦν οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν αὐλῶν τῆς Δ. Εὐρώπης λαϊκοί καί κληρικοί. Αὐτοί ψάχνουν γιά ἀρχαιολογικούς θησαυρούς καί χειρόγραφα παλιῶν βιβλίων. Οἱ ἀρχαιότητες καί οἱ θησαυροί τῶν μοναστηριῶν ὑφίστανται συστηματική λεηλασία. Ὁ Γάλλος Ἀββάς Sevin σταλμένος ἀπό τό βασιλιά τῆς Γαλλίας Λουδοβίκο τόν ΙΕ΄ περηφανεύεται σέ ἀναφορά του ὅτι συμφώνησε (περίπου στά 1728) μέ τό δεσπότη τῆς Ξάνθης νά τοῦ προμηθεύσει βιβλία πρός δέκα τάληρα τόν τόμο. «Ὁ δεσπότης καταλεηλάτησε τά μοναστήρια πού βρίσκονται γύρω στή Μπουροῦ. Σύμφωνα μέ τή συμφωνία μας τά βιβλία θά παραδίνονταν στήν Καβάλα. Πραγματικά φορτώθηκαν σ' ἕνα καΐκι μέ συνοδό τόν ἀνηψιό τοῦ δεσπότη ἀλλά τό πλεούμενο ναυάγησε καί χάθηκαν ὅλα. Τά περισσότερα ἦταν ἱστορικά βιβλία βυζαντινά καί παλαιότερα ἀκόμα»[17].

Οἱ κατατρεγμένοι ραγιάδες τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν μόνο στήριγμα εἶχαν τήν ὀρθόδοξή τους πίστη. Οἱ θρησκευτικές γιορτές καθώς καί ἡ τήρηση τῶν πανάρχαιων προχριστιανικῶν ἐθίμων πού εἶχαν πιά ἐνσωματωθεῖ στήν καθημερινή ζωή καί λατρεία ἀποτελοῦσαν εὐφρόσυνα διαλείμματα στό πέρασμα μιᾶς ζωῆς βασανισμένης καί ἄχαρης. Ὁ «Κιοπέκ Μπέης», ἡ «Μέρα τῆς Μπάμπως» (Γυναικοκρατία), «Οἱ καλόγεροι», «ἡ Τζιαμάλα» καί ἄλλα μᾶς φανερώνουν μέ καταπληκτική ἐνάργεια τήν ἀδιάλειπτη συνέχεια

---

15. Πολ. Παπαχριστοδούλου: Οἱ Πομάκοι. Ἀρχεῖο Θράκης, τ. 23, σελ. 14 καί Κ. Μ. Ἀποστολίδη: Βούλγαροι ἤ Ἕλληνες ἦσαν οἱ Καρυῶται, «ΘΡΑΚΙΚΑ», τ. 13, σελ. 172.

16. Α. Ε. Βακαλόπουλου: ὅπου παραπάνω, τ. Γ΄, σελ. 364.

17. Κυριάκου Σιμόπουλου: Ξένοι ταξιδιῶτες στήν Ἑλλάδα, τ. Β΄, σελ. 122.

τῆς λατρευτικῆς ζωῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ στό Θρακικό χῶρο ἀπό τά χρόνια τά πανάρχαια. Τά ἔθιμα αὐτά καί οἱ διάφορες γιορτές βοηθοῦσαν ὥστε οἱ Ἕλληνες νά συνεχίζουν τήν ἐθνική τους ζωή κρατώντας καί τονώνοντας τό ἐθνικό τους φρόνημα. Σ' αὐτό βοήθησε ἡ ὀρθόδοξή τους πίστη πού εἶχε πιά δεθεῖ μέ τίς προχριστιανικές ἑλληνικές παραδόσεις. Ἡ ὀρθοδοξία εἶχε διαμορφωθεῖ σέ πλαίσιο ζωῆς «μέσα στό ὁποῖο ἐκφραζόταν ἡ ἐθνική τους συνείδηση, ὁλόκληρος ὁ κόσμος τους, πού ἔκλεινε μέσα του τό ἔνδοξο παρελθόν καί τίς ἐλπίδες ἀπολυτρώσεως»[18].

Γενικά ἡ ἐποχή τῆς Τουρκοκρατίας στή Θράκη καί μάλιστα οἱ πρῶτοι αἰῶνες της ἀπόδειξαν τή δύναμη καί τή θέληση τοῦ Ἑλληνισμοῦ νά ἐπιζήσει, τήν ἀντοχή του καί τήν ἱκανότητά του νά ἀντιμετωπίζει καί νά ὑπερνικᾶ τίς ἀντίξοες συνθῆκες. Ἂν κάνοντας τή διαπίστωση αὐτή γιά ὅλο τόν Ἑλληνισμό αἰσθανόμαστε περηφάνεια γιά τούς πρόγονούς μας, ἀσφαλῶς θαυμασμός καί δέος πρέπει νά μᾶς κατέχει γιά τούς Θρακιῶτες προγόνους μας γιατί στό χῶρο τῆς Θράκης οἱ δυσκολίες ἦταν πολύ περισσότερες καί οἱ ἐλπίδες πολύ πιό λιγοστές.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
(ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ - ΣΥΝΤΕΧΝΙΕΣ - ΣΧΟΛΕΙΑ)

Ἀπό τά μέσα τοῦ 17ου αἰώνα ἀρχίζει νά παρατηρεῖται βελτίωση στίς συνθῆκες διαβίωσης τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Θράκης. Ἡ διαρροή τῶν Χριστιανικῶν πληθυσμῶν στά ὀρεινά καί τίς ξένες χῶρες εἶχε ἐπιπτώσεις δυσμενεῖς στήν καλλιέργεια τῆς γῆς καί γενικά στήν οἰκονομική ζωή τοῦ τόπου. Προοδευτικοί Τοῦρκοι κυβερνῆτες προβληματίστηκαν ἀπό τό γεγονός αὐτό καί φρόντισαν νά πάρουν τά ἀπαραίτητα μέτρα ὥστε νά σταματήσουν τά διαλυτικά συμπτώματα τῆς οἰκονομίας καί νά τονωθεῖ ἡ οἰκονομική ζωή. Ἔτσι βλέπουμε ἡ πολιτική τῶν Σουλτάνων νά διευκολύνει τή μετακίνηση πληθυσμῶν στό θρακικό χῶρο ἀπό τήν Ἤπειρο, τή Μακεδονία καί τήν Πελοπόννησο, στούς ὁποίους παρέχονται εὐκαιρίες γιά ἀπασχόληση. Οἱ Ἑλληνικοί αὐτοί πληθυσμοί συγχωνεύονται μέ τούς ντόπιους κατοίκους τῆς Θράκης καί δημιουργεῖται σιγά-σιγά ἕνας καινούργιος Ἑλληνισμός στιβαρός, ἐργατικός καί μέ αὐτοπεποίθηση[19].

Ἤδη ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Σουλεϊμάν τοῦ Μεγαλοπρεπῆ (1520-1566) εἶχε

---

18. Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν: Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τ. Ι', σελ. 56.

19. Καί σήμερον ἀκόμα, ἀνιχνεύουμε στή γλώσσα, τήν ἐνδυμασία καί τά ἔθιμα πολλῶν περιοχῶν τῆς Θράκης σημεῖα κοινά μέ ἀνάλογα περιοχῶν τῆς Δ. Μακεδονίας, Ἠπείρου καί Θεσσαλίας.

παρουσιαστεῖ ἡ πρώτη ἀπαλλαγή τῶν ραγιάδων ἀπό διαφόρους φόρους, πράγμα πού ἀνανεώθηκε καί ἀπό μεταγενέστερους Σουλτάνους[20] πού ἔδωσαν διάφορα προνόμια σέ διάφορες τάξεις Χριστιανῶν γιά νά ἀφεθοῦν ἀπερίσπαστοι στό ἔργο τους ὥστε νά αὐξηθεῖ ἡ γεωργική παραγωγή καί τά βιοτεχνικά προϊόντα μιά καί οἱ Τοῦρκοι δέν ἀπασχολοῦνταν μέ τή γεωργία καί τίς τέχνες.

Γιά νά ἀφεθοῦν δέ οἱ Τοῦρκοι ἀπερίσπαστοι ἄφηναν στούς Ἕλληνες τήν εὐθύνη τῆς αὐτοκυβέρνησης καί τῆς συλλογῆς τῶν φόρων. Τό σύστημα αὐτό τῆς αὐτοκυβέρνησης καί τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης προϋπῆρχε στούς Ἕλληνες ἀπό τό Βυζάντιο, βρίσκουμε δέ σ' αὐτό ἴχνη καί ἀπό τήν ἀρχαιότητα ἀκόμα[21].

Οἱ Τοῦρκοι βρῆκαν ὅτι ὁ θεσμός αὐτός τούς ἐξυπηρετοῦσε ἡ δέ ὀργάνωση τοῦ κράτους τους ἦταν τέτοια ὥστε ἐπέτρεψε ἤ μᾶλλον κατέστησε ἀπαραίτητη τήν ἀνάπτυξη τοῦ κοινοτικοῦ συστήματος τῶν Ἑλλήνων[22]. Μέσα σ' αὐτό τό σύστημα ἄρχισε νά ὀργανώνεται ὁ νέος Ἑλληνισμός. Δημιουργήθηκε ἔτσι ὁ θεσμός τῶν Δημογερόντων πού μαζύ μέ τούς Ἐφόρους τῶν Σχολείων, πού ἐκλέγονταν ἀπό τούς Ἐνοριακούς ἀντιπροσώπους, ἀποτελοῦσαν τήν Ἐφοροδημογεροντία ἡ ὁποία ἦταν σάν νά ποῦμε ἡ τοπική κυβέρνηση τοῦ τόπου.

Τό σύστημα αὐτό ἐφαρμόζονταν στήν Καλλίπολη καί σέ ἄλλα μέρη τῆς Θράκης, τά δέ μέλη τοῦ Συμβουλίου αὐτοῦ ἀποτελοῦσαν τή Δωδεκάρα[23].

Τά μέλη τῆς Κοινότητας φρόντιζαν γιά τά γενικά προβλήματα τοῦ τόπου. Μάζεψαν τούς φόρους πού ἀναλογοῦσαν στούς κατοίκους τῆς περιοχῆς τους ἐπιβάλλοντας πρόσθετο τέλος γιά τή θεραπεία τῶν τοπικῶν ἀναγκῶν καί ἔτσι κατασκεύαζαν μικρά κοινωφελή ἔργα. Ρύθμιζαν μέ φρόνηση τίς σχέσεις τῶν Ἑλλήνων μέ τίς τουρκικές ἀρχές. Μεριμνοῦσαν γιά τήν ἐκπαίδευση, τήν πληρωμή δασκάλων καί ἀνέγερση σχολείων. Ἰδιαίτερα οἱ κοινότητες βοήθησαν πολύ στήν ἀνάπτυξη τῶν μελῶν τους

---

20. Ἀπ. Ε. Βακαλόπουλου: Ἱστορία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Β', σελ. 360.

21. Ἀπ. Ε. Βακαλόπουλου: Ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τ. Β' Ι, σελ. 279, 304 καί Κ. Παπαρρηγόπουλου: Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἐκδ. «Ἑλληνικά Γράμματα», τ. Ε', σελ. 544.

22. Ἀπ. Δασκαλάκη: Ὁ Ἑλληνικός λαός κατά τήν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας, Ἐκκλησία καί Γένος, κοινοτικός βίος κ.τ.λ. (Πανεπιστημιακαί παραδόσεις), Ἀθήνα 1962, σελ. 47.

23. Καλλιόπης Παπαθανάση-Μουσιοπούλου: Οἰκονομική καί κοινωνική ζωή τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Θράκης κατά τήν Τουρκοκρατίαν, «Θρακικά», τ. 47, σελ. 54.

καί στό νά ἐθιστοῦν οἱ Ἕλληνες στούς τρόπους διοίκησης τῶν ὁμοεθνῶν τους.

Ἔτσι βλέπουμε ὅτι σιγά-σιγά ἡ οἰκονομική κατάσταση τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀλλάζει καί βελτιώνεται. Οἱ καλλιέργειες βελτιώνονται καί τά προϊόντα αὐξάνουν. Οἱ Εὐρωπαῖοι ὑπογράφουν συμβάσεις μέ τούς Τούρκους γιά ἐμπορικές ἀνταλλαγές. Σιτάρι, βαμβάκια, καπνός εἶναι προϊόντα περιζήτητα στήν Εὐρώπη ὅπου ἀρχίζει σιγά-σιγά ἡ βιομηχανική Ἐπανάσταση. Στά ὀρεινά ἀναπτύσσεται ἡ κτηνοτροφία καί στά ἡμιορεινά ἡ ἀμπελουργία. Ὅλα αὐτά τά ἀγαθά διακινοῦνται ἀπό παλιά καί καινούργια ἐμπορικά κέντρα καί σπουδαιότερα τέτοια στό χῶρο τῆς Θράκης εἶναι ἡ Ἀδριανούπολη καί ἡ Φιλιππούπολη. Ἡ πρώτη μάλιστα θεωρεῖται ἀπό τά μεγαλύτερα κέντρα τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας στήν Εὐρώπη. Στή Φιλιππούπολη ἀπό τό 1685 ἀκμάζει ἡ βιοτεχνία τῶν χοντρῶν μάλλινων ὑφασμάτων, τῶν ἀμπάδων, καί οἱ παραγωγοί τους χρόνο μέ τό χρόνο ἐξελίσσονται σέ ὀξυδερκεῖς καί τολμηρούς ἐμπόρους πού ἐπεκτείνουν τή δραστηριότητά τους στίς πόλεις τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, στήν Οὐγγαρία καί τή Μολδοβλαχία, φτάνοντας καί στή Νότια Ρωσία, ἐνῶ 100 χρόνια ἀργότερα (1782) Φιλιππουπολίτες ἔμποροι ὀργανώνουν κοινότητα στήν Καλκούτα τῆς Ἰνδίας[24].

Ὑπολογίστηκε ὅτι κάθε χρόνο κατασκευάζονταν στά ἐργαστήρια τῆς Φιλιππούπολης περίπου 15.000 ἀμπάδες, χοντρά μάλλινα ὑφάσματα πού χρησιμοποιοῦνταν γιά τίς χοντρές ἐνδυμασίες τῶν χωρικῶν[25].

Ἐξάλλου ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου στή Μαύρη Θάλασσα καί ἡ ἔγκριση τῶν Τούρκων νά ταξιδεύουν σ' αὐτή καί μή Ὀθωμανικά πλοῖα ἔδωσε τήν εὐκαιρία στούς Ἕλληνες νά μποῦν σ' αὐτή καί νά ἐγκατασταθοῦν στά λιμάνια τῆς Νότιας Ρωσίας ἀναπτύσσοντας τίς συναλλαγές μέ τά λιμάνια τῆς Θράκης (Πύργο, Ἀγχίαλο, Μεσημβρία κ.ἄ.). Ὅλ' αὐτά εὐνόησαν τούς Ἑλληνικούς πληθυσμούς. Στίς πόλεις ἄνοιγαν ἐργαστήρια καί ἀξιοποιοῦσαν τά προϊόντα τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς. Ξένοι περιηγητές καί πράκτορες σέ συγγράμματά τους καί ἀναφορές σημειώνουν τήν οἰκονομική κίνηση τῆς περιοχῆς. Ἔτσι ὁ Γερμανός Riedesel ἀναφέρει ὅτι ἡ Γαλλία εἰσάγει ἀπό τή Θράκη μαλλιά[26], ὁ Γάλλος Πρόξενος στή Θεσσαλονίκη Μπωζούρ (Beaujour) πληροφορεῖ ὅτι στά τέλη τοῦ 18ου αἰώνα τά ἐργαστήρια τῆς Φιλιππούπολης ἀπορροφοῦσαν 50.000 ὀκάδες

---

24. Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν: Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τ. ΙΑ', σελ. 192.

25: Ἀπ. Δασκαλάκη: Ὁ Ἑλληνικός λαός κατά τή περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας, σελ. 172.

26. Κυριάκου Σιμόπουλου: Ξένοι ταξιδιῶτες στήν Ἑλλάδα, τ. Β', σελ. 310.

μαλλί[27] καί ὁ Elias Habeski δίνει πληροφορίες γιά τήν παραγωγή στό Θρακικό χῶρο καί τό ἐμπόριο στή Μαύρη Θάλασσα, «ὅπου ἀρμενίζουν ἀδιάκοπα πολλές ἑκατοντάδες καΐκια πού ἀνήκουν σέ Ρωμιούς. Ὅσοι δέν ἔχουν τά μέσα νά ἐπιδοθοῦν σέ κερδοφόρες Ἐπιχειρήσεις γίνονται μεταπράτες καί πραματευτάδες»[28].

Στίς παράλιες αὐτές πόλεις ἔχουν κυρίως συγκεντρωθεῖ οἱ ἀπόγονοι τῶν παλιῶν οἰκογενειῶν τοῦ Βυζαντίου. Εἶναι αὐτῶν τῶν οἰκογενειῶν οἱ βλαστοί πού μή μπορώντας νά ὑπομείνουν τή ζωή τοῦ ραγιᾶ ἐκπατρίζονται μέ τά καράβια πού πιάνουν στά λιμάνια τους. Πολλοί ἑνώνονται μέ Ρώσους ναυτικούς καί κουρσεύουν τά τούρκικα καράβια στή Μαύρη θάλασσα βρίσκοντας καταφύγιο στά μοναστήρια τῶν παραλίων. Ἐκστρατεῖες ὁλόκληρες καταστρώνουν οἱ Τοῦρκοι γιά νά τά καταστρέψουν κι ἀνάμεσα σ' ἄλλα κατεδάφισαν στά 1618 καί τή Μονή τοῦ Τιμίου Προδρόμου στή Σωζόπολη[29].

Ἀλλά καί στίς ἄλλες πόλεις τῆς Θράκης στήνονται ἐργαστήρια ὅπου δουλεύουν τίς πρῶτες ὕλες καί παράγουν πλῆθος ἀγαθά. Στήν Ξάνθη ἐπεξεργάζονται τόν καπνό, στό Διδυμότειχο κατασκευάζουν λαγήνια, ὑφάσματα καί γεμενιά, στήν Ἀδριανούπολη μεταξωτά, στίς παράλιες πόλεις ναυπηγοῦνται βάρκες καί καΐκια. Ἀλλοῦ δουλεύουν τό ἀσήμι, τό χρυσάφι καί τό χαλκό, ἀλλοῦ τά γουναρικά. Οἱ τεχνίτες, οἱ μαστόροι ἀποχτώντας σιγά-σιγά συνείδηση τῆς δύναμής τους καί γιά νά μποροῦν νά ἀσκοῦν τό ἔργο τους ἀπερίσπαστοι καί γιά νά προφυλαχτοῦν ἀπό τίς αὐθαιρεσίες τῶν τοπικῶν ὀργάνων τοῦ κατακτητῆ, ἑνώνονται σέ ἐπαγγελματικές ὀργανώσεις, τίς συντεχνίες. Ξεκινοῦν κυρίως ἀπό ἑνώσεις τῶν βιοτεχνῶν πού συνδέονται μεταξύ τους μέ τά στενά συμφέροντα τοῦ ἐπαγγέλματος καί προσχωροῦν σ' αὐτές καί οἱ ἔμποροι τῶν ἀνάλογων προϊόντων. Μέ τίς ὀργανώσεις αὐτές πού ἀναπτύχτηκαν ἰδιαίτερα στό Θρακικό χῶρο, ὀργανώνεται καλύτερα οἰκονομικά ὁ νέος Ἑλληνισμός καί ἀντιστέκεται καλύτερα στόν κατακτητή. Κάθε ἐπάγγελμα ἔχει τή δική του ὀργάνωση μέ ξεχωριστό καταστατικό. Οἱ ὀργανώσεις αὐτές ἀντιστοιχοῦν στά δικά μας ἐπαγγελματικά σωματεῖα. Τό ὄνομά τους τήν ἐποχή ἐκείνη ἦταν ἐσνάφια ἤ ρουφέτια. Τέτοια ἐσνάφια δημιουργήθηκαν πολλά στίς πόλεις τῆς Θράκης. Στήν Κων/πολη ξεπέρασαν κατά καιρούς τά 100[30],

---

27. Κυριάκου Σιμόπουλου: ὅπου παραπάνω, τ. Β', σελ. 690.
28. Κυριάκου Σιμόπουλου: ὅπου παραπάνω, τ. Β', σελ. 350.
29. Ἀπ. Ε. Βακαλόπουλου: Ἱστορία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Γ', σελ. 378 καί Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους τῆς Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν, τ. Ι', σελ. 52.
30. Ἑλένης Βουραζέλη-Μαρινάκου: Αἱ ἐν Θράκῃ συντεχνίαι τῶν Ἑλλήνων κατά τήν Τουρκοκρατίαν, σελ. 50.

στήν Ἀδριανούπολη ἔφτασαν τά 80[31]. Περισσότερα ἀπό 25 ἦταν καί στή Φιλιππούπολη καί πολλῶν τά ἀρχεῖα εἶδαν τό φῶς τῆς δημοσιότητας καί μᾶς ἔδωσαν μιά εἰκόνα λαμπρή τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης[32].

Ξεχωριστή ἀκμή εἶχαν σημειώσει οἱ ἀμπατζῆδες τῆς Φιλιππούπολης καί οἱ γουναράδες τῆς Πόλης πού εἶχαν ἀποχτήσει δύναμη μεγάλη καί πλοῦτο πού τόν χρησιμοποίησαν γιά τή θεραπεία ἐκπαιδευτικῶν καί θρησκευτικῶν ἀναγκῶν. Δεῖγμα τῆς δύναμής τους εἶναι ὅτι τό ἐσνάφι αὐτό τῶν γουναράδων ἔπαιρνε μέρος στήν ἐκλογή τοῦ Πατριάρχη.

Καί σέ ἄλλες πόλεις τῆς Θράκης εἶχε ἀναπτυχθεῖ ὁ θεσμός τῶν ἐσναφίων ἀπό δέ τήν Αἶνο μνημονεύονται τά ἐσνάφια τῶν ριτζηπέρηδων (σιτοπαραγωγῶν), τῶν μπαχτσεβάνηδων (κηπουρῶν), τῶν καραβοκυραίων, τῶν ψαράδων, μαγαζητδήδων, τῶν γουναράδων, τῶν τουλκέρηδων (οἰκοδόμων), τῶν ἀλπατίδων (πεταλωτῶν), τῶν ἀμπελουργῶν, τῶν τσουκαλάδων, τῶν ραπτάδων, τῶν μπεζάσηδων (ὑφασματοπωλῶν), τῶν καπάδων, τῶν καβετζήδων, τῶν μπακάληδων καί τῶν ἀρτοποιῶν[33].

Σώζονται καί σήμερα ἀκόμα πολλά εἰκονίσματα σέ ἐκκλησίες τῆς Θράκης στή Μάκρη, τή Μαρώνεια, τό Σουφλί καί ἰδιαίτερα τό Διδυμότειχο πού εἶναι ἀφιερώματα συντεχνιῶν[34].

Γιά δεῖγμα δίνεται ἐδῶ ἐπιγραφή πού ὑπάρχει σήμερα στό ὁριζόντιο δοκάρι τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας στή Μάκρη:

«Μνήσθητι Κύριε τῶν εὐσεβῶν καί ὀρθοδόξων Χριστιανῶν κτητόρων καί βοηθούντων καί στησάντων τῆς Ἁγίας Ἐκκλησίας τοῦ εὐλογημένου ρουφετίου τουτουντζήδων ζώντων καί τεθνεώτων (τουτουντζῆδες = καπνοπαραγωγοί).

---

31. Ὅπου παραπάνω, σελ. 60.

32. Μυρτίλου Ἀποστολίδη: α) Τά ἀρχεῖα τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει ἐσναφίου τῶν τεκτόνων καί β) τά ἀρχεῖα τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει ἐσναφίου τῶν ἀμπατζήδων, στό Ἀρχεῖο Θρακ. Λαογρ. Θησαυροῦ, τόμος 1 καί 3.

33. Β. Α. Μυστακίδου: Συντεχνίαι στά «Θρακικά», τ. Γ', σελ. 57-58.

34. Στό ἐκκλησιαστικό Μουσεῖο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἀλεξανδρουπόλεως καί Σαμοθράκης πού ἱδρύθηκε ἀπό τό φωτισμένο μητροπολίτη κ. Ἄνθιμο Ρούσσα, ἐκτίθενται δύο εἰκόνες ἀφιερώματα συντεχνιῶν (μᾶλλον) τῆς Αἴνου. Οἱ εἰκόνες αὐτές παρουσιάζονται σέ εἰδική ἔγχρωμη ἔκδοση, ἔργο τοῦ ἴδιου μητροπολίτη. Εἶναι ἡ εἰκόνα ἀριθ. 17 τοῦ Ὁσίου Εὐθυμίου πού ἔχει τήν ἐπιγραφή: «Διά συνδρομῆς καί δαπάνης τῶν τιμιωτάτων ραπτάδων κατά τό 1760» καί ἀριθ. 46 τῶν Ἁγίων Σπυρίδωνος καί Βλασίου μέ τήν ἐπιγραφή: «Διά συνδρομῆς καί δαπάνης τῶν τιμιωτάτων πραγματευτάδων καί καβετζήδων 1766».

Βρίσκονται ἐπίσης στή συλλογή τοῦ κ. Ντίνου Καβαρατζῆ, στήν Ἀλεξ/πολη, πού ἔχει κατάστημα εἰδῶν λαϊκῆς τέχνης, δίσκοι ἐκκλησιῶν ἀφιερώματα τῶν ρουφετιῶν σιμιτζήδων (κουλουροποιῶν) καί κουγιουμτζήδων (χρυσοχόων).

Ἀκόμα καί οἱ γεωργοί καθώς καί οἱ κάτοχοι ζευγαριῶν ζώων γιά τό ὄργωμα (βοδιῶν ἤ ἀγελάδων) εἶχαν τήν ὀργάνωσή τους πού μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ πρόδρομος τῶν σημερινῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν. Εἶναι τό ἐσνάφι τῶν τσιφτσήδων (τουρκικά τσίφτ θά πεῖ ζευγάρι). Ὁ ἱστορικός τῆς Θράκης Κων/νος Κουρτίδης εἶχε διαβάσει προπολεμικά ἐπιγραφή πού βρισκόταν στή βρύση τοῦ Μοναστηριοῦ τῆς Δαδιᾶς καί πού ἔγραφε: «1727 ΣΥΝΔΡΟΜΙ ΤΩΝ ΜΑΙΣΤΡΩΝ ΤΣΙ ... ΤΣΗΔΩΝ ΜΑΙΟΥ 3»[35].

Οἱ ὀργανώσεις αὐτές, τά ἐσνάφια καί τά ρουφέτια ἦταν, μαζί μέ τίς κοινότητες, ἡ πρώτη ὀργανωμένη δύναμη τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὑποστηρίζουν τά μέλη τους καί καταλαβαίνοντας τήν ἀξία τῶν γραμμάτων φροντίζουν νά δώσουν μόρφωση στά Ἑλληνόπουλα ἱδρύοντας καί συντηρώντας σχολεῖα.

Παρόλο πού καί στή Θράκη ὅπως καί σ᾽ ὅλο τόν Ἑλληνικό χῶρο, εὐθύς μετά τήν κατάκτησή της ἀπό τούς Τούρκους, σταμάτησε ἡ λειτουργία τῶν σχολείων καί πηχτό σκοτάδι ἀμάθειας χαρακτήριζε ἐκείνη τήν ἐποχή βλέπουμε κατά περιοχές μικρές πνευματικές ὀάσεις πού σκορπίζουν λίγο φῶς καί χρόνο μέ τό χρόνο νά γίνονται περισσότερες.

Στήν Κων/πολη ἀπό τήν ἐπομένη τῆς Ἅλωσης, στά 1454 ἱδρύεται ἡ Πατριαρχική Ἀκαδημία ἐνῶ τήν πρώτη θέση στά γράμματα ἔξω ἀπό τήν πρωτεύουσα τήν ἔχει ἡ Ἀδριανούπολη. Ἀπό τό 1550 λειτουργεῖ ἐκεῖ περίφημη σχολή ὅπου τό 1555 ὁ μητροπολίτης καί κατόπιν Πατριάρχης Ἰωάσαφ μετεκάλεσε γιά διευθυντή τόν Ναυπλιώτη λόγιο Ἰωάννη Ζυγομαλᾶ πρός τόν ὁποῖο ἔγραψε ἀπό τήν Κων/πολη ὅπου εἶχε κληθεῖ ὡς συνοδικός: «Τούς δέ μαθητάς πρός Θεοῦ μή ἀμέλει, ἀλλά πάση δυνάμει ἐν ἐπιμελείᾳ καί καθαρᾷ συνειδήσει σπούδασον ... ἤδη γάρ ἀποστελῶ ὑμῖν θᾶττον βιβλία κάλλιστα»[36].

Ἡ Ἀγχίαλος στά παράλια τῆς Μαύρης θάλασσας ἔχει σχολή πού ἀκμάζει τήν ἴδια περίπου ἐποχή. Συστήθηκε ἀπό πρόκριτους Ἀγχιαλίτες ἀπογόνους μεγάλων Βυζαντινῶν οἰκογενειῶν, τούς Καντακουζηνούς καί τούς Χρυσοβέργηδες. Κλείνοντας κάποτε προσωρινά ξανάνοιξε στά 1703. Ἐκεῖ ἄκουσαν μαθήματα ἀπό Ἕλληνες δασκάλους καί πολλοί Βούλγαροι[36].

Τό σύνθημα ὅμως γιά ἄνοιγμα σχολείων τό ἔδωσε ἕνας φωτισμένος Θρακιώτης ἱερωμένος, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Ἱερεμίας ὁ Β΄ ὁ Τρανός ἀπό τήν Ἀγχίαλο. Στά 1593 συγκαλεῖ σύνοδο τῶν ἐπισκόπων τοῦ Πατριαρχείου του μέ τή συμμετοχή καί τῶν Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας, Ἀντιόχειας καί Ἱεροσολύμων καί ἀποφασίζεται ὁ κάθε μητροπολίτης νά

---

35. Κ. Κουρτίδη: Μονή Δαδιᾶς, «Θρακικά», τ. 10ος, σελ. 32.

36. Πολ. Παπαχριστοδούλου: Ἡ παιδεία στή Θράκη τόν ΙΗ΄ καί ΙΘ΄ αἰώνα. Ἀρχεῖο Θρ. Λαογρ. καί Γλωσσ. Θησαυροῦ, τ. 25ος, σελ. 23, 24.

Φωτ. 1. Ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας ὁ Β' ὁ Τρανός ἀπό τήν Ἀγχίαλο.

ἱδρύσει σχολεῖα στήν περιφέρειά του, «ὥστε τά θεῖα καί τά ἱερά γράμματα δύνασθαι διδάσκεσθαι βοηθεῖν δέ κατά δύναμιν τοῖς ἐθέλουσιν διδάσκειν καί τοῖς μαθεῖν προαιρουμένοις»[37]. Ἀπό τήν ἐποχή αὐτή ἀρχίζει σιγά-σιγά ἡ δημιουργία σχολείων στή Θράκη.

Στήν Καλλίπολη ἱδρύεται σχολεῖο ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 17ου αἰώνα καί στήν Αἶνο στά 1652 ἀπό κάποια Βυζαντινή οἰκογένεια μέ πρῶτο δάσκαλο τόν ἱερομόναχο Νικηφόρο[38].

Ἀπό τήν ἴδια ἐποχή λειτουργεῖ σχολή καί στή Φιλιππούπολη ἡ ὁποία συναγωνιζόταν στά γράμματα καί τήν πνευματική κίνηση τήν Ἀδριανούπολη. Στά ἑπόμενα χρόνια ἱδρύθηκαν καί ἄλλα σχολεῖα, τό δέ 1770 ἡ Ἑλληνική Κεντρική Σχολή ὅπου παράλληλα μ' ἄλλα μαθήματα διδάσκονταν καί ἡ λογιστική γιά νά ἐξυπηρετοῦνται οἱ πολυάριθμοι ἔμποροι, καθώς καί ξένες γλῶσσες[39].

Στό Διδυμότειχο, καθώς διαβάζουμε στούς κώδικες τῆς ἐκεῖ Μητρόπολης, ἡ διδασκάλισσα Ἀλεξάνδρα διορίζεται στά 1745 ἐπιτρόπισσα στό γυναικεῖο τμῆμα τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου[40].

Τήν ἐποχή αὐτή ὁ Ἑλληνισμός βρίσκεται σέ οἰκονομική ἄνοδο πού συμβαδίζει μέ τό πολιτιστικό του ξύπνημα. Οἱ ἱδρύσεις σχολείων διαδέχονται ἡ μία τήν ἄλλη στίς πόλεις τῆς Θράκης. 1760 ἱδρύεται σχολή στή Ραιδεστό, 1780 στήν Τυρολόη, 1784 στή Μάδυτο, 1788 στό Μυριόφυτο, 1790 στά Γανόχωρα, 1796 στούς Ἐπιβάτες, 1799 στή Σηλύβρια, 1810 στό Σκοπό, 1817 στή Σωζόπολη καί τήν ἴδια περίπου ἐποχή στή Μεσημβρία ἀπό τόν κατοπινό Φιλικό Ἀλεξ. Κουμπάρη, στίς 40 Ἐκκλησίες καί στή Στενήμαχο[41]. Παρατηροῦμε ἐδῶ ὅτι γίνεται ἕνας ἀνταγωνισμός ἀνάμεσα στίς πόλεις τῆς Θράκης κυρίως στά παράλια τῆς Προποντίδας καί τῆς Μαύρης Θάλασσας γιά τήν ἵδρυση σχολείων. Καταλαβαίνουμε τήν ἐπίδραση τοῦ πολιτιστικοῦ Κέντρου τῆς Κων/πολης ἀπ' ὅπου ξεκινώντας

---

37. Ἀπ. Ε. Βακαλόπουλου: Ἱστορία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Β΄ 1, σελ. 261-262 καί Ν. Διαμαντόπουλου: Ὁ Μέγας Πατριάρχης Κων/πόλεως Ἱερεμίας ὁ Τρανός, «Θρακικά», τ. 6ος, σελ. 196.

38. Τρυφ. Εὐαγγελίδου: Τά σχολεῖα Θράκης ἐπί Τουρκοκρατίας, «Θρακικά», παρ. Γ΄ τόμου, σελ. 66, 70.

39. Ὅπου παραπάνω, σελ. 79 καί Μυρτ. Ἀποστολίδη: Τά Ἑλληνικά ἐν Φιλιππουπόλει σχολεῖα ἐπί Τουρκοκρατίας κ.τ.λ., «Θρακικά», τ. Β΄, σελ. 95.

40. Γρηγορίου Π. Εὐθυμίου: Ἡ παιδεία ἐν Διδυμοτείχῳ κατά τήν Τουρκοκρατίαν. Ἀρχεῖο Θρ. Λαογρ. καί Γλωσ. Θησαυροῦ, τ. 21, σελ. 25. Ἀπό τήν πληροφορία αὐτή συμπεραίνουμε ὅτι στό Διδυμότειχο πολύ πρώιμα ὑπῆρχε δασκάλα πού πιθανόν νά δίδασκε σέ σχολεῖο Θηλέων. Δεῖγμα τῆς προοδευτικῆς νοοτροπίας τῶν κατοίκων.

41. Τρ. Εὐαγγελίδου: ὅπου παραπάνω, σελ. 59 καί ἑξῆς καί Π. Παπαχριστοδούλου: ὅπου παραπάνω, σελ. 24 καί ἑξῆς.

οἱ Ἕλληνες λόγιοι ἱδρύουν σχολεῖα καί μεταφράζουν καί τυπώνουν στήν Ἑλληνική γλώσσα τόσα βιβλία «ὅσα δέν εἶχαν ἰδεῖ οἱ Ἑλληνικές χῶρες ὕστερ᾽ ἀπό τήν Ἅλωση ὅπως λέγει ὁ Κοραῆς στό 1805»[42].

Ὑπολογίζεται ὅτι ἀπό τό 1750 ὡς τό 1821 εἶχαν ἐκδοθεῖ δυόμισυ χιλιάδες βιβλία καί τά σχολεῖα πού λειτουργοῦσαν στό βορειοελληνικό χῶρο ἦταν περισσότερα ἀπό ἑκατόν τριάντα[43].

Πολλοί ἀπό τούς ἀποφοίτους τῶν σχολείων αὐτῶν διψώντας γιά περισσότερη μάθηση ἐκπατρίζονται καί φοιτοῦν στά Εὐρωπαϊκά πανεπιστήμια. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ πληροφορία πού δημοσιεύει ἡ «Πολιτική Ἐφημερίς τοῦ Μπρύν» (σημερινό Μπρνό τῆς Τσεχοσλοβακίας), στό φύλλο της τῆς 16 Μαρτίου 1816: «Ἐν Μονάχῳ ἱδρύεται πρός μόρφωσιν Ἑλλήνων νέων ἕνα αὐτοδιοίκητον ἵδρυμα «Ἀθήναιον», τοῦ ὁποίου θά ἡγεῖται ὁ διάσημος καθηγητής Τίρς — Θύρσιος — μέλος τῆς Βασιλικῆς Βαυαρικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν. Ἤδη κατέφθασαν εἰς Μόναχον ὡς τρόφιμοι πολλοί Ἕλληνες ἐκ Μακεδονίας, Θράκης καί ἐξ Ἀσίας ἀκόμη»[44].

Φυσικά ὅλα αὐτά τά σχολειά τῆς Θράκης δέν ἦταν δυνατό νά λειτουργήσουν χωρίς νά ὑπάρχουν ἐκεῖνοι πού θά μποροῦσαν νά δώσουν τά φῶτα τους στούς χιλιάδες νεαρούς βλαστούς πού φοιτοῦσαν σ᾽ αὐτά. Πολλοί εἶναι οἱ Θρακιῶτες πού ἀναδείχτηκαν μεγάλες πνευματικές μορφές καί δάσκαλοι τοῦ Γένους πού διάθεσαν τόν ἑαυτό τους γιά νά ὠφελήσουν περισσότερο τούς συμπατριῶτες τους.

Ἀπό τήν Ἁγχίαλο ξεκινᾶ ὁ Ἱερεμίας ὁ Τρανός γιά νά γίνει Οἰκουμενικός Πατριάρχης. Συγκαλεῖ στά 1593 τή σύνοδο τῶν ἐπισκόπων γιά τά σχολεῖα καί παίρνει θέση στά θεολογικά ζητήματα τῆς ἐποχῆς του. Εἶναι ἡ ἐποχή πού οἱ προτεστάντες θεολόγοι ἐξορμοῦν γιά τή διάδοση τῶν ἀπόψεών τους. Ἀλληλογραφεῖ μέ γερμανούς θεολόγους καί ἐκθέτει μέ σαφήνεια τίς θέσεις τῆς Ὀρθοδοξίας. Τοῦτο φαίνεται στά περισσότερα κείμενά του: «Ἔκθεσις δογμάτων τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας», «Παραίνεσις πρός Γερμανούς περί τοῦ μυστηρίου τῆς Εὐχαριστίας», «ἐπιστολαί πρός διαφόρους» κ.ἄ.[45].

Πενήντα χρόνια ἀργότερα καί μεγαλωμένος μέσα στό κλίμα τῶν ἐπαφῶν μέ τούς προτεστάντες ὁ Μάξιμος Καλλιπολίτης ἐκδίδει στή Γενεύη τήν Καινή Διαθήκη σέ ἁπλοελληνική γλώσσα γιά νά γίνει κτῆμα τῶν

---

42. Ἀπ. Ε. Βακαλόπουλου: Ἡ οἰκονομική ἄνοδος τῶν Ἑλλήνων ἐπί Τουρκοκρατίας, «Νέα Ἑστία», Χριστούγεννα 1970, σελ. 19.

43. Χαρίτωνος Κορυζῆ: Ἰδεολογικοί προσανατολισμοί πρό τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, «Νέα Ἑστία», Χριστούγεννα 1970, σελ. 37.

44. Πολ. Κ. Ἐνεπεκίδη: Ρήγας - Ὑψηλάντης - Καποδίστριας, σελ. 197.

45. «Θρακικά», παράρτημα Γ΄ τόμου, σελ. 88.

ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, ἐνῶ τήν ἴδια ἐποχή ὁ Ἰωάννης Καρυοφύλλης ἀπό τίς Καρυές τῶν Δέρκων ἀφήνει ἐποχή μέ τά μαθήματά του στή Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή ὅπου ἐδίδαξε φιλοσοφία, γραμματική καί θεολογία. Μέ ἰδέες προοδευτικές γιά τήν ἐποχή του ἐπηρεασμένος ἔμμεσα ἀπό τό περιβάλλον τοῦ μεγάλου Πατριάρχη Κύριλλου Λούκαρι, προκάλεσε τήν ὀργή τοῦ συντηρητικοῦ στοιχείου τῆς Πόλης καί ἀναγκάστηκε γέρος νά ἐκπατριστεῖ στή Ρουμανία ὅπου καί σέ λίγο πέθανε[46].

Ἀπό τήν Ἡράκλεια τῆς Προποντίδας καί γεννημένος στά 1651 ὁ Ἰωάννης Κομνηνός, ἀπόγονος τῆς ἱστορικῆς οἰκογένειας τῶν Κομνηνῶν, σπούδασε στήν Πατριαρχική Ἀκαδημία καί ἰατρική στήν Ἰταλία. Χρημάτισε καθηγητής καί ἀρχίατρος στή Βλαχία. Ἔγινε μητροπολίτης Δρύστρας (Τούλτσας 1710-1719). Ἔγραψε ἱστορικά καί θεολογικά ἔργα[47].

Πνεῦμα ἀνήσυχο καί διψασμένος γιά τή γνωριμία νέων τόπων, Ὀδυσσέας τῆς ἐποχῆς του ὁ Βασίλειος Βατάτζης ἀπό τήν Ἀδριανούπολη ὅπου γεννήθηκε στά 1694, ταξίδεψε στήν Περσία, τή Γαλλία, Γερμανία, Ρωσία καί Τουρκεστάν. Χρημάτισε πρεσβευτής τῆς Περσίας στή Γαλλία καί Γερμανία. Ἔγραψε ἱστορία τῆς Περσίας καί ἔμμετρη περιήγηση τῆς Περσίας καί τοῦ Τουρκεστάν πού ἦταν προσφιλές ἀνάγνωσμα τῆς ἐποχῆς του[48].

Ἀπό τήν Κορνοφωλιά τοῦ Ἔβρου καί γεννημένος στά 1680 περίπου ἦταν ὁ Σταμάτιος Παπά. Φοίτησε στήν Πατμιάδα σχολή ὅπου διακρίθηκε γιά τό ἦθος καί τή φιλομάθειά του. Γιά τούς λόγους αὐτούς μετά τήν ἀποφοίτησή του ἐκλέχτηκε καθηγητής στήν ἴδια σχολή ὅπου δίδαξε γιά ἕνα διάστημα. Δίδαξε μετά στήν Ἀλεξάνδρεια καί ἀπό τό 1716 ὡς τό 1733 στή Θεολογική σχολή τῆς Χάλκης. Τό 1733 κλήθηκε στήν Ἀδριανούπολη ὅπου καί ἀναδιοργάνωσε τή σχολή της καί δίδαξε σ' αὐτή ὡς τό 1753. Χειρόγραφο βιβλίο του σώζεται στή Θεολογική σχολή τῆς Χάλκης. Ἔγραψε: «Χρηστομάθεια», «Ἐξηγήσεις κανόνων», «θέματα ἔξω τῶν εἰδῶν καί κατά εἶδος», «πνευματικόν ἐντρύφημα» κ.ἄ.[49].

Ὅσο πλησιάζουμε στό 1821 τόσο βλέπουμε τήν πνευματική κίνηση νά δυναμώνει, τά σχολεῖα καί οἱ δάσκαλοι πληθαίνουν καί ἐντυπωσιάζουν μέ τήν εὐρύτητα τοῦ πνεύματός τους τούς ξένους.

Στά 1809 ὁ Σκωτσέζος περιηγητής John Galt ἀναφέρει πώς «στή Φιλιππούπολη κουβέντιασε στό σπίτι τοῦ δεσπότη μέ ἕναν Ἕλληνα γιατρό, πολύ μορφωμένο πού γνώριζε ὅλους τούς διαπρεπεῖς συγγραφεῖς τῆς

---

46. Ὅπου παραπάνω, σελ. 102.
47. Ὅπου παραπάνω, σελ. 98.
48. Ὅπου παραπάνω, σελ. 106.
49. Ἀπόστολου Φωτούδη: Τά παλικάρια, ἐφημερίδα «Ἐλεύθερη Θράκη» 27-6-1981.

Εὐρώπης. Ἦταν καί ποιητής κι ἔδωσε στόν Ἄγγλο περιηγητή πληροφορίες γιά τά νεοελληνικά γράμματα. «Μοῦ εἶπε ... κι' ὅτι ὁ Ἀναστάσιος Λευκίας ἀπό τή Φιλιππούπολη εἶχε μεταφράσει μέ μεγάλη ἐπιτυχία πολλά ἰατρικά βιβλία»[50]. Πραγματικά ὁ Ἀναστάσιος Γεωργιάδης Λευκίας ἦταν σπουδαία μορφή. Σπούδασε στή Βιέννη καί τήν Ἰένα ὅπου καί ἀναγορεύτηκε δόκτωρ τῆς Ἰατρικῆς καί Χειρουργικῆς καί ἔγραψε τήν «Ἀντιπανάκεια» σπουδαία ἰατρική μελέτη[50].

Ἀπό τή Φιλιππούπολη ἦταν καί ὁ πρῶτος Ἕλληνας πού ἀσχολήθηκε συστηματικά μέ τήν ἀλληλοδιδακτική μέθοδο διδασκαλίας στήν Ἑλλάδα. Ἦταν ὁ Γεώργιος Κλεόβουλος πού τό 1819 κυκλοφόρησε στό Παρίσι τό ἔργο του «Πίνακες Παιδαγωγικοί κατά τήν Ἀλληλοδιδακτικήν μέθοδον ...»[51].

Γενικά στό Θρακικό χῶρο παρουσιάστηκε ἀξιόλογη πνευματική κίνηση τόν τελευταῖο πρίν ἀπό τήν Ἐπανάσταση αἰώνα, (ὅπως καί σ' ὅλο τόν Ἑλληνισμό ἄλλωστε), πού ἀποτέλεσμα εἶχε νά συνειδητοποιήσουν οἱ Ἕλληνες τό ἱστορικό τους παρελθόν καί νά τό συγκρίνουν μέ τό παρόν πού ζοῦσαν καί μέ τήν ἐλεύθερη ζωή καί τά ἐπιτεύγματα τῶν ἐλεύθερων λαῶν τῆς Εὐρώπης. Τοῦτο ἐνίσχυσε ἀκόμα περισσότερο τή θέλησή τους νά ἀγωνιστοῦν γιά τήν ἀποτίναξη τοῦ ζυγοῦ τῆς σκλαβιᾶς καί τούς ἔκαμε νά συστηματοποιήσουν γιά τό σκοπό αὐτό τίς προσπάθειές τους.

ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ - ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΑΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΠΡΟΦΗΤΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ

Ὅπως καί στήν ἀρχή ἀναφέρθηκε, ὁ Ἑλληνισμός τῆς Θράκης ἄν καί κατοικοῦσε σέ χῶρο ὅπου δέν εὐνοοῦνταν κινήματα ἀνεξαρτησίας[52] δέν ἔχασε τίς ἐλπίδες του γιά ἐθνική ἀποκατάσταση καί τό ἀγωνιστικό του φρόνημα. Οἱ κατατρεγμοί, οἱ ἐξισλαμισμοί καί οἱ καταπιέσεις ἦταν «τό καθαρτήριο πῦρ», ἡ μεγάλη δοκιμασία πού ξεχώρισε αὐτούς πού συμβιβάστηκαν καί πῆγαν μέ τόν κατακτητή καί κείνους πού ἔμειναν πιστοί στήν πίστη καί στίς ἐθνικές τους παραδόσεις. Ὁπλισμένοι μέ πίστη καί ὑπομονή ὑπέμειναν τά βασανιστήρια πού ἔφταναν πολλές φορές ὡς τό θάνατο. Δεῖγμα ὅλων αὐτῶν εἶναι μαρτυρία πού διασώθηκε σέ κώδικα τοῦ 16ου αἰώνα ὅπου ἀναγράφεται τό ἑξῆς:

«Επι ετος ΖΛΔ (1534) ιδιχθιονι ιδ΄ μινι αυγουστου ις τες κ᾽ ιμερα

---

50. Κυριάκου Σιμόπουλου: Ξένοι ταξιδιῶτες στήν Ἑλλάδα, τ. Γ΄$_1$, σελ. 531.

51. Κυριάκου Σιμόπουλου: Ξένοι ταξιδιῶτες στήν Ἑλλάδα, τ. Γ΄$_2$, σελ. 535.

52. Σελίδα 8.

δευτέρα εκαψα ι Τουρκη τό Διμητρίων το μαρτιρα ις τιν ατριανοπολη ις τι φιλακιοξο»[53].

Τέτοιους μάρτυρες ἔχει πολλούς νά ἀναδείξει ὁ Θρακικός Ἑλληνισμός. Μιά ἔρευνα στά συναξάρια θά εἶχε πολλά νά μᾶς φανερώσει γιά τό πλῆθος καί τά πρόσωπα τῶν Θρακῶν νεομαρτύρων. Πάντως οἱ νεομάρτυρες αὐτοί, νέοι συνήθως στήν ἡλικία καί ἀπό ὅλα τά ἐπαγγέλματα, πού συνειδητά βάδιζαν πρός τό μαρτύριο καί σφράγιζαν μέ τό θάνατό τους τήν πίστη τους, μποροῦμε νά ποῦμε πώς προέβαιναν στήν πράξη τους αὐτή, ἐκτός ἀπό τήν ἀγάπη πρός τήν πατρογονική τους θρησκεία, καί ἀπό ἕνα πνεῦμα ἀντιστάσεως καί γίνονταν ἀγωνιστές ὄχι μόνο τῆς πίστης ἀλλά καί τῆς ἐλευθερίας, φρονηματίζοντες ἔτσι τόν ἁπλό λαό καί τονώνοντας τό ἠθικό του[54].

Πολλοί βέβαια κυρίως νέοι μή ἀντέχοντας τούς ἐξευτελισμούς καί τίς καθημερινές ταπεινώσεις ἔπαιρναν τό δρόμο γιά τά βουνά ἤ γιά τά παράλια καί τήν ξενητειά. Ἀναφέρθηκα ἤδη προηγούμενα γιά Ἕλληνες καί Ρώσους ναυτικούς πού ἀσκοῦσαν πειρατεία στή Μαύρη θάλασσα σέ βάρος τῶν Τούρκων[55].

Ἀπό τίς μεσογειακές περιοχές πολλοί ἦταν ἐκεῖνοι πού ἀνέβαιναν στίς κορφές τῆς Ροδόπης, τοῦ Αἵμου καί τῆς Στράντζας κάνοντας ἀντίσταση μέ τό δικό τους τρόπο. Κίνημα κατά τῶν Τούρκων εἶχε προετοιμάσει ἀπό τό 1596 ὁ μητροπολίτης Τυρνόβου Διονύσιος πού τελικά βοήθησε στά 1598 τόν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Μιχαήλ τό Γενναῖο συντελῶντας ἔτσι στίς νίκες του κατά τῶν Τούρκων στή Νικόπολη καί τήν Ἀδριανούπολη[56].

Ἀπό τήν περιοχή Μεσημβρίας σώζονταν πρίν λίγα χρόνια κλέφτικα τραγούδια, ἀναφέρονταν μάλιστα καί τό ὄνομα τοῦ καπετάν Λευθέρη[57].

Δυστυχῶς ἐλάχιστα Δημοτικά τραγούδια τοῦ ἀντάρτικου κινήματος σώθηκαν ὡς τίς μέρες μας. Ἄτυχη στάθηκε ἡ Θράκη καί στό θέμα τῆς συλλογῆς κλέφτικων τραγουδιῶν. Ὀφείλεται τοῦτο στίς ἀδιάκοπες περιπέτειες τοῦ λαοῦ της πού ὁ διασκορπισμός του, ἰδιαίτερα μετά τή Μικρασιατική καταστροφή, κατέστησε δυσκολότατη ἄν ὄχι ἀδύνατη τή συλλογή τοῦ ὑλικοῦ πού ἀφορᾶ τά τραγούδια καί τούς θρύλους τῶν κλεφτῶν.

---

53. «Θρακικά», τ. 4ος, σελ. 67.

54. Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν: Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τ. Ι', σελ. 66. Λεπτομέρειες γιά πολλούς νεομάρτυρες Θρακιῶτες περιέχονται στό βιβλίο «Ἡ Θράκη καί ὁ Ἕβρος» τῆς Ν.Ε.Λ.Ε. Ἕβρου.

55. Σελίδα 12.

56. Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν: ὅπου παραπάνω, τ. Ι', σελ. 325-326.

57. Μενελάου Ζωτιάδου: Ὁ Ἑλληνισμός τῆς Θράκης εἰς τά παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἀνάτυπο ἀριθ. 136 τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν ἐκ τοῦ 32ου τόμου.

Στά τελευταῖα χρόνια ὅμως ἡ μελέτη τῶν Τουρκικῶν ἀρχείων τῆς Μακεδονίας μᾶς ἔδωσε πληροφορίες γιά κλέφτες καί ἁρματωλούς στή Β. Ἑλλάδα καί στό Θρακικό χῶρο. Ἔτσι μαθαίνουμε ὅτι στή Β. Ἑλλάδα ἐμφανίζεται ὁ θεσμός Ἑλλήνων ἁρματωλῶν ἀπό τό 1627. Οἱ ἁρματωλοί αὐτοί, συνήθως καπετάνιοι τῶν κλεφτῶν, διορίζονται ἀπό τούς Τούρκους γιά νά φυλάγουν τά στενά, τά Ντερβένια πού ὁδηγοῦν ἀπό τούς παραθαλάσσιους κάμπους στίς πεδιάδες τοῦ ἐσωτερικοῦ. Συχνά συνεργάζονται μέ τούς ἄλλους κλέφτες καί γίνονται πολύ ἐνοχλητικοί στίς Τούρκικες ἀρχές. Ἔτσι μέ φιρμάνι τοῦ σουλτάνου Ἀχμέτ τοῦ Γ΄ δίνεται διαταγή νά διαλυθοῦν τά ἀνταρτικά αὐτά σώματα, πολλές δέ συγκρούσεις ἔγιναν μεταξύ Τουρκαλβανῶν καί τῶν σωμάτων αὐτῶν πού στή Θράκη ὑπῆρχαν στίς περιοχές Κομοτηνῆς, Φιλιππουπόλεως καί Σαμακόβου[58].

Τά τραγούδια τῶν ἁρματωλῶν αὐτῶν ἐξύψωναν τό φρόνημα τῶν δουλωμένων Ἑλλήνων. Σέ τοῦτο βοηθοῦσαν χρησμοί καί προφητεῖες πού κυκλοφοροῦσαν εὐρύτατα ἀνάμεσά τους. Ἰδιαίτερη μνεία πρέπει νά γίνει ἐδῶ γιά τούς χρησμούς τοῦ «Ἀγαθάγγελου» πού συνέγραψε ὁ ἀρχιμανδρίτης Θεόκλητος Πολυείδης ἀπό τήν Ἀδριανούπολη. Ὁ Θεόκλητος Πολυείδης[59] πρέπει νά θεωρηθεῖ πρόδρομος τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ. Ἑξήντα χρόνια πρίν ἀπό κεῖνον ἐπιχείρησε νά τονώσει τίς ἐλπίδες τῶν Ὀρθοδόξων Ἑλλήνων γιά ἐθνική ἀποκατάσταση καί θρησκευτικό προβάδισμα ἀπέναντι στήν καθολική ἐκκλησία. Γεννημένος ὁ Θ. Πολυείδης στήν Ἀδριανούπολη τό 1690 καί σπουδασμένος στήν Ἀθωνιάδα Σχολή τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὀνειρεύτηκε νά ἀφυπνίσει στούς συμπατριῶτες του τήν ἀγάπη γιά τήν ἐλευθερία καί στούς προτεστάντες τῆς Γερμανίας καί τούς Ὀρθοδόξους τῆς Ρωσίας τήν αἴσθηση τοῦ πρωτείου ἀπέναντι στήν καθολική ἐκκλησία. Περιέρχεται γιά τό σκοπό αὐτό τά ἔτη 1731-1733 τή Γερμανία, Πολωνία καί Ρωσία. Πραγματοποιεῖ ἐράνους «πρός ἀπολύτρωσιν αἰχμαλώτων χριστιανῶν» καί σέ εἰδικό λεύκωμα συγκεντρώνει γνῶμες τῶν διαπρεπῶν ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του γιά τή δουλωμένη πατρίδα του. Περίπου στά 1750 συγγράφει τούς περίφημους Χρησμούς τοῦ Ἀγαθάγγελου, βιβλίο στό ὁποῖο παρουσιάζεται προφήτης πού γνωρίζει τίς βουλές τοῦ Θεοῦ καί τίς φανερώνει στούς ἀνθρώπους. Βάζει χρονολογία συγγραφῆς τό ἔτος 1279 καί παρουσιάζει τόν ἑαυτό του μεταφραστή μόνο, ἐνῶ γιά συγγραφέα

---

58. Ι. Κ. Βασδραβέλλη: Οἱ Μακεδόνες κατά τήν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, σελ. 11, 12, 13, 14.

59. Στίς Ἐγκυκλοπαιδεῖες Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα καί Νέα Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια τοῦ Χ. Πάτση ἀναγράφεται Πολυειδής. Ὁ Μητροπολίτης Κορυτσᾶς Εὐλόγιος Κουρίλας σέ ἐκτενή ἐργασία του στά «Θρακικά» (τόμος 4ος καί ἑπόμενοι) τόν ἀναφέρει Πολυείδης.

Φωτ. 2. Ὁ Θεόκλητος Πολυειδής, ἀρχιμανδρίτης ἀπό τήν Ἀδριανούπολη. Ἔγραψε τίς προφητεῖες τοῦ Ἀγαθάγγελου.

ἀναφέρει τόν ἱερομόναχο Ἀγαθάγγελο ἀπό τή Σικελία. Παρουσιάζει γεγονότα τῆς ἐποχῆς του πού δῆθεν ἔχουν προβλεφθεῖ πρίν ἀπό αἰῶνες, γιά νά ἐπιβεβαιώσει τήν πραγματοποίηση τῶν προφητειῶν του. Τόση ἦταν ἡ ἐπίδραση τοῦ βιβλίου αὐτοῦ στήν ἐποχή του πού καί ὁ Ρήγας τό τύπωσε καί τό μοίρασε μαζί μέ τό θούριό του, ὁ λαός μας δέ καί σήμερα ἀκόμα ἐξακολουθεῖ νά περιμένει τήν ἐκπλήρωση τῶν προφητειῶν του. Γιά τή Γερμανία π.χ. γράφει στίς προφητεῖες του.

> *«2 πρός σέ λαλῶ Γερμανία διότι ἔσῃ τό κέντρον, ἐν ᾧ ὀφθήσονται τά θαύματα*
> *20 Ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἔσται ἡ εὐτυχία σου. Τό ἀνατολικόν δόγμα ἐν αὐτοῖς ἀναλάμψει*
>
> *Ἀμήν, Ἀμήν,. Ἀμήν»*[60].

Ὁ Θεόκλητος Πολυείδης ἔτσι ἀποδεικνύεται μεγάλος ἱεραπόστολος γιά τούς Γερμανούς γιατί προσπαθεῖ νά τούς ἑνώσει μέ τήν ὀρθόδοξη ἐκκλησία καί γιατί εἶναι ὁ πρῶτος πού στρέφει τήν προσοχή τους πρός τήν Ἀνατολή[61].

Ἀλλά καί γιά τούς Ρώσους γράφει ὁ Πολυείδης στό σχετικό 8ο κεφάλαιο τῶν προφητειῶν του:

> *«1. Ρωσσία, ἐξύπνησαν γοῦν ἐκ τοῦ ὕπνου πρός σέ ὁ λόγος τοῦ ἀγγέλου τοῦ Κυρίου.*
> *5. Ἰδοῦ τά ἄριστα πολεμικά σου ὄργανα γεμίζουσι τόν ἀέρα μελωδίας.*
> *6. Οἱ πολεμισταί καί ἥρωές σου ψάλλουσι σχεδόν τά νικητήρια.*
> *9. Δράξου τῶν ὅπλων ταχέως ὦ ἀδελφή μου ὕπαγε συνηγόρησον τῇ ἐξ αὐτοῦ αἰωνίῳ ἀληθείᾳ».*

Οἱ λόγοι αὐτοί, ἀληθινά θά μποροῦσε κανένας νά πεῖ προφητικοί, ἦταν[62] ἕνας ἀπό τούς συντελεστές πού ξεσήκωσαν τούς Ἕλληνες στήν ἐπανάσταση τοῦ 1770 στό πλευρό τῶν Ρώσων πού ἔστειλε τότε ἡ Μεγάλη Αἰκατερίνη (Ὀρλωφικά). Ἄν μάλιστα ἔχουμε ὑπόψη μας ὅτι τό ἔτος

---

60. Εὐλογίου Κουρίλα Λαυριώτου: Θεόκλητος Πολυείδης, «Θρακικά», τ. 5ος, σελ. 76, 78.

61. Ὅπου παραπάνω, σελ. 80. Ἀξίζει νά ἀναφερθεῖ ὅτι στή διάρκεια τοῦ 1ου Παγκόσμιου πόλεμου καί πρίν ἡ Ἑλλάδα βγεῖ ἀπό τήν οὐδετερότητα, φιλογερμανικά φυλλάδια εἶχαν κυκλοφορήσει μέ τούς χρησμούς τοῦ Ἀγαθαγγέλου γιά τή Γερμανία τονίζοντας ὅτι οἱ Γερμανοί εἶναι «Τό ξανθόν Γένος» πού θά πάρει τήν Πόλη.

62. Ὅπου παραπάνω, σελ. 102.

ἐκεῖνο ὁ Θεόκλητος Πολυείδης ἦταν ἐφημέριος τῆς Ἑλληνικῆς παροικίας στό νησί Μινόρκα τῶν Βαλεαρίδων, πού ἦταν καί ὁ πρῶτος σταθμός στή Μεσόγειο τοῦ Ρωσικοῦ στόλου στήν κίνησή του πρός τίς ἑλληνικές θάλασσες, μποροῦμε νά ποῦμε πώς πιθανόν οἱ προφητεῖες γιά τή Ρωσία καί τούς Ρώσους νά εἶχαν γραφεῖ γιά νά προετοιμάσουν ψυχολογικά τούς Ἕλληνες στήν ὑποδοχή καί ὑποστήριξη τῶν Ρωσικῶν στρατευμάτων.

Αὐτός ἦταν ὁ Θεόκλητος Πολυείδης ἀπό τήν Ἀδριανούπολη πού οἱ προφητεῖες του τόση ἐλπίδα ἔδιναν καί σπουδαῖο ρόλο ἔπαιξαν γιά τήν προετοιμασία τῶν ψυχῶν τῶν ραγιάδων προγόνων μας γιά τό κίνημα τῆς ἐθνεγερσίας τοῦ '21[61].

Θά πρέπει, κάποτε, νά στηθεῖ σέ κάποιο μέρος τῆς ἐλεύθερης Ἑλληνικῆς Θράκης ἡ μορφή τοῦ Θεόκλητου Πολυείδη, τοῦ συγγραφέα τῶν προφητειῶν τοῦ Ἀγαθαγγέλου γιά νά τιμηθεῖ αὐτός ὁ λαϊκός προφήτης καί νά μᾶς φρονηματίζει συνεχῶς μέ τή μαρμάρινη παρουσία του.

Πρόδρομος τοῦ Ρήγα συνετέλεσε ὄχι λίγο στήν προετοιμασία τῶν ψυχῶν γιά τόν ἐθνικό ξεσηκωμό ἔτσι ὥστε ὅταν τίς παραμονές τοῦ '21 ἄρχισε τό ἔργο της ἡ Φιλική Ἑταιρεία βρῆκε τό ἔδαφος γόνιμο καί τίς καρδιές ἕτοιμες.

ΘΡΑΚΙΩΤΕΣ ΣΤΗ ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Οἱ προφητεῖες τοῦ Ἀγαθάγγελου στόν ἁπλοϊκό κόσμο, τά θούρια τοῦ Ρήγα καί τά κηρύγματα τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης πού ἄκουαν οἱ νέοι, οἱ ὁποῖοι σπούδαζαν στίς Σχολές τῆς Εὐρώπης, προετοίμασαν τούς Ἕλληνες γιά νά δεχτοῦν μέ ἀνοιχτή καρδιά τό σπόρο τῆς ἐλευθερίας πού ἀνάμεσά τους ἔσπειραν τά μέλη τῆς Ἑταιρείας[64] τῶν Φιλικῶν. Πολλοί ἦταν οἱ Θρακιῶτες πού στρατεύτηκαν κάτω ἀπό τίς σημαῖες της. Θρακιώτης ἦταν ὁ πρῶτος πού οἱ τρεῖς ἱδρυτές πῆραν ὡς τέταρτο μέλος τῆς μυστικῆς ἀρχῆς ἕνα χρόνο μετά τήν ἵδρυση τῆς Ἑταιρείας τό 1815. Ἦταν ὁ Ἀντώνιος Κομιζόπουλος ἀπό τή Φιλιππούπολη, ἔμπορος στή Μόσχα πού ὁ Ξάνθος στά ἀπομνημονεύματά του χαρακτηρίζει «χρηστοήθη καί ἔντιμον»[65]. Ἀπό-

---

63. Βλ. καί Ἐγκυκλοπαίδειες: Νέα Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια Χ. Πάτση, τ. Ιος, σελ. 114 καί Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάννικα, τ. Ιος, σελ. 123.

64. Τόσο ὁ Ξάνθος ὅσο καί ὁ Ἰωάν. Φιλήμων προτιμοῦν τόν τύπο «Ἑταιρία» ἀντί τοῦ «Ἑταιρεία».

65. Ἐμ. Ξάνθου: Ἀπομνημονεύματα περί τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, ἔκδ. ΒΙΠΕΡ, σελ. 36 καί Ἐμ. Πρωτοψάλτη: Ἡ Φιλική Ἑταιρεία, ἔκδ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, σελ. 33. Ὁ Ξάνθος στό βιβλίο του παραθέτει καί σχετικό ἔγγραφο ὅπου φαίνεται ὅτι ὁ Κομιζόπουλος μετά τό θάνατο τοῦ Σκουφᾶ ἀποτελεῖ μέλος τῆς 8/μελοῦς ἐπιτροπῆς πού διοικεῖ τήν Ἑταιρεία (σελ. 72-73).

δειξη τοῦ ὅτι ἦταν ὁ τέταρτος τῆς μυστικῆς ἀρχῆς ἦταν τά συνθηματικά στοιχεῖα Α.Ε. (Α.Β. τοῦ Τσακάλωφ, Α.Γ. τοῦ Σκουφᾶ καί Α.Δ. τοῦ Ξάνθου). Ὁ Κομιζόπουλος σ' ὅλο τό διάστημα τοῦ ἀγώνα παράμεινε στή Ρωσία ἀπ' ὅπου φρόντιζε γιά τήν ἀποστολή ἐφοδίων στούς ἀγωνιζόμενους συμπατριῶτες του. Τό σπίτι του στή Φιλιππούπολη διατηρεῖται ὡς σήμερα καί χρησιμεύει ὡς ἐθνογραφικό Μουσεῖο.

Ὁ χῶρος τῆς Θράκης μέ τήν πρωτεύουσα τῶν Σουλτάνων καί τίς μεγάλες πόλεις Ἀδριανούπολη καί Φιλιππούπολη καθώς καί τά πολλά λιμάνια, περάσματα ἀνθρώπων καί ἀγαθῶν, νωρίς προσείλκυσε τήν προσοχή τῶν Φιλικῶν οἱ ὁποῖοι ἀπό τό 1817 μετακίνησαν τήν ἕδρα τους στήν Κων/πολη. Στήν Πόλη λοιπόν καθώς καί στήν ἐνδοχώρα της πλέχτηκε ὁ μεγάλος κύκλος τῶν Φιλικῶν καί ἀπό τήν περιοχή αὐτή ξεκινοῦσαν γιά νά μεταφέρουν τά μηνύματα καί τίς ἐντολές στούς πατριῶτες τῶν ἄλλων περιοχῶν.

Ἐξαιρετική ἡ προσοχή καί τό βάρος πού ἔδωσαν οἱ Φιλικοί στήν Ἀδριανούπολη. Παλιότερα εἶχε περάσει ἀπό κεῖ ὁ Ρήγας καί τώρα ὁ Ξάνθος τήν εἶχε ἐπανειλημμένα ἐπισκεφτεῖ καί ἔμενε ἐκεῖ γιά πολύ καιρό, ἀσφαλῶς γιά συνεννοήσεις μέ τούς Ἀδριανουπολίτες φιλικούς καί πρόκριτους καί τήν προετοιμασία τοῦ μεγάλου ξεσηκωμοῦ.

Τό πνεῦμα τῆς διατήρησης κάθε ἱεροῦ καί ἐθνικοῦ μνημείου ἔκαμε τούς Ἀδριανουπολίτες νά διασώσουν μέχρι τό 1922 (χρονιά τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς καί τῆς ἐξόδου τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Θράκης ἀπό τίς πανάρχαιες ἑστίες του), τό σπίτι ὅπου ἔμενε ὁ Ξάνθος καί χαλύβδωνε τίς ψυχές τῶν Θρακῶν πατριωτῶν. Ἦταν τό σπίτι τοῦ Ἀμιρᾶ[66] κοντά στή Μητρόπολη, ὅπου σέ μυστικές συναθροίσεις ὑπό τήν Προεδρία τοῦ Μητροπολίτη μέ τή διδασκαλία καί τήν ἐθνική του κατήχηση ἔσπερνε τό σπόρο τῆς ἐλευθερίας στίς καρδιές τῶν προπατόρων μας[67].

Δυστυχῶς ἐλάχιστα ὀνόματα Ἑταίρων τῆς Φιλικῆς ἔχουν σωθεῖ ὡς τίς μέρες μας καί δέν γνωρίζουμε οὔτε τόν ἀκριβή τους ἀριθμό. Ὁ ἱστορικός τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καί τοῦ ἀγώνα τῆς Ἐλευθερίας Ἰωάννης Φιλήμων, πού εἶχε χρηματίσει γραμματέας τοῦ Δ. Ὑψηλάντη καί ἀπό τή θέση αὐτή εἶχε στή διάθεσή του ὅλο τό ὑλικό πού σώθηκε τότε, παραθέτει στό βιβλίο του «Δοκίμιον περί τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας» τά ὀνόματα 700 Φιλικῶν ἀπό τούς ὁποίους οἱ 31 εἶναι Θρακιῶτες. Ἀκολουθοῦν παρακάτω τά ὀνόματά τους ὅπως καταχωρήθηκαν γιά πρώτη φορά στό παράρτημα τοῦ Γ΄ τόμου τῶν «Θρακικῶν»[68].

---

66. «Θρακικά», Παράρτημα τοῦ Γ΄ τόμου, σελ. 15, 16.
67. Ὅπου παραπάνω, σελ. 15.
68. Σελίδες 16, 17.

Φωτ. 3. Τό σπίτι τοῦ Φιλικοῦ Ἀντ. Κομιζόπουλου στή Φιλιππούπολη ὅπως εἶναι σήμερα καί διατηρεῖται ὡς Ἐθνογραφικό Μουσεῖο.

Φωτ. 4. Ὁ Γρηγόριος Μαρασλῆς, Δήμαρχος τῆς Ὀδησσοῦ καί μεγάλος Ἐθνικός Εὐεργέτης. Γιός τοῦ Γρηγορίου Ἰω. Μαρασλῆ, Φιλικοῦ, ἀπό τό Μαράς τῆς Φιλιππούπολης, πού περίθαλψε στήν Ὀδησσό πολλούς κατατρεγμένους Ἕλληνες ἀπό τήν Κων/πολη.

7. Ἀθανασίου Θεόδωρος ἐκ Φιλιππουπόλεως, κατηχήθη τῷ 1820 ἐν Βεσσαραβίᾳ. Κατέβαλε γρ. 50.
29. Ἀνώνυμος ἐκ Φιλιππουπόλεως, κατηχήθη τῷ 1820 ἐν Βουκουρεστίῳ. Κατέβαλε γρ. 200. Κατηχητής Στ. Διαμαντῆς.
45. Αὐξεντιάδης Ἀναγνώστης ἐκ Μεσημβρίας, κατηχήθη τῷ 1820 ἐν Μεσημβρίᾳ. Κατέβαλε ρούβλ. 300.
54. Κέλκος Ἀδαμάντιος, ἔμπορος ἐκ Βουλγαρίας, κατηχήθη τῷ 1817 ἐν Μόσχᾳ. Κατέβαλε φλωρ. 70. Κατηχητής Κ. Πεντεδέκας.
78. Γεβίδης Ἰω. Γεώργιος, ἔμπορος ἐκ Μαρωνείας, κατηχήθη τῷ 1819 ἐν Κων/πόλει. Κατέβαλε γρ. 100. Κατηχητής Π. Μηχανίδης.
89. Γκίκας Παρασκευᾶς ἐξ Αἴνου, κατηχήθη τῷ 1821 ἐν Γαλαζίῳ. Κατέβαλε γρ. 25. Κατηχητής Δ. Βοήλας.
133. Ἐλευθερίου Ἰωάννης ἐκ Βάρνης, κατηχήθη τῷ 1820. Κατέβαλε ρούβλ. 100. Κατηχητής Ἰω. Ἀμβροσιάδης.
168. Ἰωαννίκιος ἱεροδιάκ. ἐκ Γιμουρτζίνας, κατηχήθη τῷ 1819 ἐν Βουκουρεστίῳ. Κατέβαλε γρ. 30. Κατηχητής Γρ. Δικαῖος.
237. Κομνηνός Ἀναστάσιος, ἔμπορος, ἐκ Μεσημβρίας. Κατέβαλε γρ. 400. Κατηχητής Γρ. Δικαῖος.
252. Κουμπάρης Σταμάτιος, ἔμπορος, ἐκ Μεσημβρίας, κατηχήθη τῷ 1819 ἐν Ἰσμαηλίῳ. Κατέβαλε γρ. 1000. Κατηχητής Γ. Π. Κορφινός.
253. Κουμπάρης Ἀλέξιος Δ., ἔμπορος ἐκ Μεσημβρίας, κατηχήθη τῷ 1820 ἐν Ὀδησσῷ. Κατέβαλε γρ. 100. Κατηχητής Ἰω. Ἀμβροσιάδης.
254. Κουμπάρης Κυριάκος, ἔμπορος ἐκ Μεσημβρίας, κατηχήθη τῷ 1818 ἐν Κων/πόλει. Κατέβαλε φλωρ. 1. Κατηχητής Π. Σέκερης.
255. Κουμπάρης Παναγιώτης Λαμ., ἔμπορος, ἐκ Μεσημβρίας, κατηχήθη τῷ 1820 ἐν Ὀδησσῷ. Κατέβαλε ρούβλ. 200. Κατηχητής Στ. Κουμπάρης.
279. Κώκιας Χ. Σωτήρης, ἔμπορος, ἐξ Ἀδριανουπόλεως, κατηχήθη τῷ 1821 ἐν Γαλαζίῳ. Κατέβαλε γρ. 100. Κατηχητής Π. Παπαντωνίου.
281. Κωνσταντινίδης, ἔμπορος, ἐκ Σωζοπόλεως, κατηχήθη τῷ 1821 ἐν Ρενίῳ. Κατηχητής Θ. Παπαναστασίου.
286. Κώνστας Δημήτρ., ἔμπορος, ἐξ Ἀγχιάλου, κατηχήθη τῷ 1820 ἐν Ὀδησσῷ. Κατέβαλε γρ. 250. Κατηχητής Στ. Κουμπάρης.
305. Λέτζογλους Δημήτρ., ἐξ Ἀδριανουπόλεως, κατηχήθη τῷ 1820 ἐν Γαλαζίῳ. Κατέβαλε γρ. 200. Κατηχητής Σπ. Ἀρβανιτάκης.
339. Μαρκέλλος Λάσκαρης Παπᾶ, ἔμπορος, ἐκ Μαδύτου, κατηχήθη τῷ 1819 ἐν Ἰασίῳ. Κατέβαλε γρ. 1000. Κατηχητής Κ. Πεντεδέκας.
407. Νέστορος Ζαφείριος ἐξ Ἀγχιάλου, κατηχήθη τῷ 1821 ἐν Ὀδησσῷ. Κατέβαλε ρούβλ. 200. Κατηχητής Σ. Δ. Κουμπάρης.
408. Νέστωρ Κων/νος, διδάσκαλος, ἐξ Ἀγχιάλου, κατηχήθη τῷ 1821 ἐν Τομαρόβῳ. Κατέβαλε γρ. 500. Κατηχητής Π. Βαρβάτης.

411. Νίκογλους Ἰωάννης Παπᾶ, ἔμπορος, ἐκ Φιλιππουπόλεως, κατηχήθη τῷ 1821 ἐν Ρενίῳ. Κατέβαλε γρ. 200. Κατηχητής Ἀθ. Ξόδηλος.
412. Νίκογλους Κων/νος Παπᾶ, ἔμπορος ἐκ Φιλιππουπόλεως, κατηχήθη τῷ 1821 ἐν Ρενίῳ. Κατέβαλε γρ. 300. Κατηχητής Ἀθ. Ξόδηλος.
415. Νικολάου Παρασκευᾶς, ἔμπορος, ἐκ Βάρνης, κατηχήθη τῷ 1821 ἐν Ὀδησσῷ. Κατέβαλε ρούβλ. 500. Κατηχητής Δ. Πελοπίδας.
416. Νικολάου Κριονᾶς Παπᾶ, ἔμπορος, ἐκ Λουλέ Μπουργάζ, κατηχήθη τῷ 1819 ἐν Πελοποννήσῳ.
437. Παλαιολόγος Ἀντώνιος, ἔμπορος, ἐξ Ἀγχιάλου, κατηχήθη τῷ 1821 ἐν Σιμπίνι. Κατηχητής Εὐστάθιος Παυλίδης.
438. Παλαιολόγος Παῦλος Κ., ἔμπορος, ἐξ Ἀγχιάλου, κατηχήθη τῷ 1821 ἐν Ὀδησσῷ. Κατέβαλε ρούβλ. 300. Κατηχητής Στ. Κουμπάρης.
521. Ποργιάτης Θ. Ἀθανάσιος, ἔμπορος, ἐκ Σελίμνου, κατηχήθη τῷ 1819 ἐν Βουκουρεστίῳ. Κατέβαλε γρ. 1500. Κατηχητής Κ. Πεντεδέκας.
554. Σγουρός Γεώργιος, ἔμπορος, ἐξ Ἀγχιάλου, κατηχήθη τῷ 1821 ἐν Ρενίῳ. Κατέβαλε γρ. 150. Κατηχητής Π. Βαρβάτης.
653. Φραντζεσκοσάρωφ Λουκ., ἔμπορος, ἐξ Αἴνου, κατηχήθη τῷ 1821 ἐν Ὀδησσῷ. Κατέβαλε ρούβλ. 300. Κατηχητής Στρατηγόπουλος.
672. Χατζηϊωάννου Ἀναστ., ἔμπορος, ἐξ Ἀγαθουπόλεως, κατηχήθη τῷ 1821 ἐν Γαλαζίῳ. Κατέβαλε γρ. 150. Κατηχητής Σπ. Ἀρβανιτάκης.
677. Χατζηστάνου Δημήτρ. Ν., ἔμπορος, ἐξ Ἀδριανουπόλεως, κατηχήθη τῷ 1819 ἐν Γαλαζίῳ. Κατέβαλε γρ. 50. Κατηχητής Κ. Πεντεδέκας.

Πέρα βέβαια ἀπό τά παραπάνω ὀνόματα Φιλικῶν ἀπό τή Θράκη, ἀσφαλῶς ὑπῆρχαν καί πάρα πολλά ἄλλα, γιατί ἀπό ἄλλες πηγές γνωρίζουμε τά ὀνόματα τοῦ Αἰνίτη καπετάνιου Χ' Ἀντώνη Βισβίζη πού τό δίπλωμα τῆς κατήχησής του βρίσκεται στήν ἐθνική βιβλιοθήκη, τοῦ Ἀντ. Κομιζόπουλου πού μᾶς τόν ἀναφέρει ὁ ἴδιος ὁ Ξάνθος, τοῦ Κάρπου Παπαδόπουλου πού ὁ ἴδιος γράφει σέ σύγγραμμά του ὅτι «ἐγεννήθη τοῦ 1818 ἔτους, δώσας τόν ὅρκον τῆς πίστεως ἐνώπιον τοῦ Προέδρου τῆς Φιλικῆς ...»[69]. Ἐπίσης τοῦ Μακάριου Μαλαξοῦ ἀπό τήν Ἀγχίαλο, πού κι' αὐτοῦ τό πιστοποιητικό βρίσκεται στά ἀρχεῖα τῆς Ἱστορικῆς καί Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας[70].

Γνωστός ἐπίσης Φιλικός ἦταν ὁ Γρηγόριος Μαρασλῆς, ἀπό τό προάστειο Μαράς τῆς Φιλιππούπολης, πατέρας τοῦ γνωστοῦ εὐεργέτη, πού ἔδρασε στήν Ὀδησσό καί προστάτεψε πολλούς πρόσφυγες πού ἔφευγαν νά γλυτώσουν ἀπό τίς σφαγές τῶν Τούρκων στήν Κων/πολη.

---

69. Κάρπου Παπαδόπουλου: Ἀπάνθισμα τοῦ ἱστορικοῦ ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων, ἔκδ. Παπαζήση 1976, σελ. 23.

70. Δημητρίου Πασχάλη: Ἕνα εἰς τήν Ἀγχίαλον Μετόχιον, «Θρακικά», τ. 5ος, σελ. 61.

Φωτ. 5. Ὁ Φιλικός Κυριακός Κουμπάρης ἀπό τή Μεσημβρία.

Ἀπό τούς Φιλικούς πού ἀναφέρει ὁ Φιλήμων, ὀνομαστοί γιά τή δράση τους ἦταν οἱ ἀδελφοί Κουμπάρη ἀπό τή Μεσημβρία τῆς Μαύρης Θάλασσας. Οἱ Σταμάτης καί Κυριάκος Κουμπάρηδες πολλές φορές ἐκτέλεσαν μυστικές κι' ἐπικίνδυνες ἀποστολές, πού τούς ἀνέθεσε ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης στήν Κων/πολη, ὅπου ὁ Κυριάκος ἦταν ἐπόπτης τῶν Ἐφορειῶν τῆς Ἑταιρείας στήν Ἀνατολή[71].

Ὁ ἱεροδιάκονος Ἰωαννίκιος πού ἀναφέρεται μέ ἀριθ. 168 στόν κατάλογο ἔγινε μετά Μητροπολίτης Μαρώνειας γνωστός ὡς Ἰωαννίκιος ὁ Φιλικός. Τά ὀστᾶ του φυλάγονται σήμερα στό ὀστεοφυλάκιο τῶν ἐπισκόπων στό νεκροταφεῖο τῆς Κομοτηνῆς.

Στόν Ἀλέξανδρο Κουμπάρη ἀποδίδεται ἡ μεγάλη δωρεά 300.000 ρουβλιῶν στό στρατό τοῦ Ἀλέξ. Ὑψηλάντη, ὅταν αὐτός ξεκινοῦσε ἀπό τό Ρωσικό ἔδαφος γιά νά ἐπαναστατήσει τή Μολδαβία καί τή Βλαχία καί νά ξεσηκώσει ὅλους τούς Ἕλληνες[72].

Ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση ἀρχίζει.

ΘΡΑΚΙΩΤΕΣ ΣΤΟ ΞΕΚΙΝΗΜΑ ΤΟΥ ΥΨΗΛΑΝΤΗ

Ὅλος ὁ Ἑλληνικός λαός γνωρίζει ὅτι ἡ 25η Μαρτίου 1821 θεωρεῖται ἡμέρα τοῦ ξεκινήματος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης πού εἶναι συνυφασμένη μέ τό θρύλο τῆς Ἁγίας Λαύρας. Πέρα ὅμως ἀπό τό ὅτι ὁ θρύλος τῆς Ἁγίας Λαύρας εἶναι μόνο θρύλος χωρίς νά ἀνταποκρίνεται στήν πραγματικότητα, γεγονός εἶναι ὅτι ἡ ἐπανάσταση ξεκίνησε ἕνα μήνα πρίν ἀπό τήν ἡμερομηνία πού καί σήμερα γιορτάζουμε τήν ἔναρξή της. Ὡς ἀρχή τῆς Ἐπανάστασης πρέπει νά θεωρηθεῖ ἡ ἡμερομηνία πού ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, Γενικός Ἐπίτροπος τῆς Ἀρχῆς τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, πέρασε τά σύνορα ἀνάμεσα στή Βεσσαραβία πού ἦταν Ρωσική ἐπαρχία καί τή Μολδαβία πού θεωροῦνταν Τουρκική καί ἦρθε στό Ἰάσιο ἀπ' ὅπου καί τήν μεθεπομένη ἔστειλε σ' ὅλους τούς Ἕλληνες τή γνωστή προκήρυξή του μέ τήν προτροπή: «Μάχου ὑπέρ Πίστεως καί Πατρίδος». Ἡ ἡμερομηνία αὐτή ἦταν ἡ 22 Φεβρουαρίου.

Εἶναι βέβαια γνωστή ἡ τύχη τοῦ κινήματος τοῦ Ὑψηλάντη στίς παραδουνάβιες ἡγεμονίες. Ἔχοντας μικρές δυνάμεις καί μή βρίσκοντας

---

71. «Θρακικά», Παράρτημα Γ' τόμου, σελ. 255. Τοῦ Κυριάκου Κουμπάρη δωρεά εἶναι ὡραιότατη σύνθεση 26 σμαλτοκόσμητων εἰκόνων μέ σκηνές τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ καί τῆς Δευτέρας Παρουσίας, πού βρίσκεται στή Μητρόπολη τῆς Ἀθήνας, στό ἐμπρός δεξιά προσκυνητάρι καί ἔχει τήν ἐπιγραφή: «Κυριακοῦ Δημητρίου Κουμπάρη ἐκ πόλεως Μεσημβρίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου, 1832 Μόσχα».

72. Γ. Λάιου: Ἀνέκδοτες ἐπιστολές καί ἔγγραφα τοῦ 1821. Ἱστορικά δοκουμέντα ἀπό τά Αὐστριακά ἀρχεῖα. Δίφρος - Ἀθήνα 1958, σελ. 42-43.

συμπαράσταση ἀπό τούς γηγενεῖς κατοίκους τῆς περιοχῆς ἀναγκάστηκε μετά τή μάχη στό Δραγατσάνι νά ὑποχωρήσει πρός τά Αὐστριακά σύνορα καί νά παραδοθεῖ στούς Αὐστριακούς πού τόν ἔκλεισαν στό Φρούριο τοῦ Μουγκάτς στήν ἀρχή καί μετά τόν μετέφεραν στήν Τερέζιενστατ κι' ἀπό κεῖ στή Βιέννη ὅπου τόν βρῆκε ὁ θάνατος τήν 19 Ἰανουαρίου 1828. Ἂν τό κίνημα τοῦ Ὑψηλάντη εἶχε τό γνωστό τέλος, οἱ ἐπιπτώσεις του γιά τήν ἐπιτυχία τοῦ ὅλου ἀγώνα ἦταν καθοριστικές καί ὁλοφάνερες.

Ὁ Πελοποννήσιος τήν καταγωγή Ἠλίας Φωτεινός πού χρησιμοποίησε πηγές ἀπό πρῶτο χέρι, στό βιβλίο του «Οἱ Ἆθλοι τῆς ἐν Βλαχίᾳ Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821» ἀξιολογεῖ ὡς ἑξῆς τά ἀποτελέσματα τοῦ ἀγώνα τοῦ Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη:

«Τά ἐν Βλαχίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως πράγματα συνήργησαν τά μέγιστα γιά τήν προκειμένην ὑπόθεσιν τῆς Ἑλλάδος μέ τόν διασκορπισμόν τόσων μυριάδων Τούρκων οἱ ὁποῖοι ἠμποδίσθησαν ἀπασχολούμενοι ἐν αὐταῖς ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Μολδοβλαχίας δύο ὁλόκληρα ἔτη καί μέ τόν περισπασμόν τοῦτον δέν ἔλαβον εὐκαιρίαν τοῦ νά ἐπιπέσωσιν ὁμοθυμαδόν εἰς τήν ἐν Ἑλλάδι ἐκραγεῖσαν σύγχρονον ἐπανάστασιν»[73].

Στόν ἀγώνα ἐκεῖνο τοῦ Ὑψηλάντη πολλοί ἦταν οἱ Θρακιῶτες πού πῆραν μέρος. Οἱ ἴδιοι οἱ Ὑψηλάντες ἄλλωστε στά «Ἀφιερωτικά» τους πρός τή Φιλική Ἑταιρεία ἔγγραφα δηλώνουν πατρίδα τους τήν Κωνσταντινούπολη πού ἀνήκει στή Θράκη.

Σέ μιά βιτρίνα τοῦ Ἐθνολογικοῦ Μουσείου στήν Παλιά Βουλή παρουσιάζονται τά ὅπλα καί ἡ σφραγίδα τοῦ Ἱερολοχίτη Κωνσταντίνου Ξενοκράτη, ἐνῶ σέ ἄλλη βιτρίνα στό βάθος ἐκτίθεται ὁ στρατιωτικός του μανδύας χρώματος σκούρου μπλέ μέ πολλά κεντήματα στό μπροστινό μέρος. Ἀπ' ὅτι ξέρω τά ἀντικείμενα αὐτά εἶναι τά μοναδικά πού ὑπάρχουν σήμερα ἀπό τόν Ἱερό Λόχο τοῦ Ὑψηλάντη.

Ὁ Κων/νος Ξενοκράτης, στόν ὁποῖο ἀνῆκαν, γεννήθηκε στό Σαμάκοβο τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης τό 1803. Μικρός ξενητεύτηκε στό Βουκουρέστι ὅπου τόν βρῆκε ἡ κήρυξη τῆς Ἐπανάστασης ἀπό τόν Ἀλέξ. Ὑψηλάντη. Κατατάχτηκε ἀμέσως στόν Ἱερό Λόχο καί πῆρε μέρος στή μάχη τοῦ Δραγατσανίου καί ἦταν ἀπό τούς λίγους πού σώθηκαν καί ἐπέζησαν. Στά χρόνια πού ἀκολούθησαν ἀσχολήθηκε μέ τή γεωργία καί ἀπόχτησε μεγάλη κτηματική περιουσία στήν περιοχή τοῦ Βουκουρεστίου. Μαζύ μέ τόν ἀδερφό του χρησιμοποίησαν τόν πλοῦτο τους γιά νά βοηθήσουν τόν τόπο τους κτίζοντας σχολεῖα καί μεταβάλλοντας τό σπίτι

---

73. Ἀντ. Ρωσσίδου: Ὁ Θρακικός Ἑλληνισμός στόν ἀπελευθερωτικό ἀγώνα 1821, Ἀρχεῖον Θράκης, τ. 39, σελ. 211.

Φωτ. 6. Ὁ Ἱερολοχίτης Κωνσταντῖνος Ξενοκράτης ἀπό τό Σαμάκοβο τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Ὁ μανδύας του καί τά ὅπλα του.

τους στό Βουκουρέστι σέ Νοσοκομεῖο τῆς ὁμογένειας. Μέ χρήματά του λειτούργησαν Σχολεῖα στό Σαμάκοβο, τή Βιζύη καί ἀνεγέρθηκε Ξενοκράτειο Παρθεναγωγεῖο στό Μεσολόγγι. Κάθε χρόνο τήν 25η Μαρτίου φοροῦσε μέ περηφάνεια τή στολή τοῦ Ἱερολοχίτη ἡ ὁποία μετά τό θάνατό του στά 1876 χαρίστηκε στό Ἔθνος ἀπό τήν οἰκογένειά του[74].

Ἀπό τήν Ἀδριανούπολη (καί μάλιστα ἀπό τή Βύσσα) ἦταν ὁ Γεώργιος Παπᾶ ἢ Καραγιώργος ἢ Κούρτογλους μέ τ' ἀδέρφια του καί τό γιό του. Πολλές σελίδες ἀπό τήν ἱστορία τοῦ Ἰω. Φιλήμονα γιά τήν ἐπανάσταση στή Μολδοβλαχία εἶναι ἀφιερωμένες στή δράση του. Ὁ Καραγιώργης πού χαρακτηρίζεται ἀπό τόν Ἰωάννη Ρίζο «ἀνήρ τίμιος καί πολεμιστής δόκιμος»[75] πῆρε ἐνεργό μέρος σ' ὅλη τήν ἐκστρατεία τῆς Μολδοβλαχίας καί διακρίθηκε στίς μάχες τοῦ Γαλαζίου καί στό Σκουλένι. Στήν τελευταία ἀφοῦ ἔχασε τούς πέντε ἀδερφούς του, Δημήτρη, Μιχάλη, Μανώλη, Πασχάλη καί Σταῦρο, τραυματίστηκε κι' ὁ ἴδιος βαρειά καί διακομίστηκε μισοπεθαμένος στό Ρωσικό ἔδαφος. Μόλις ξαναβρῆκε τήν ὑγεία του ἀνάπτυξε μεγάλη δραστηριότητα γιά τήν δημιουργία ἐκστρατευτικοῦ σώματος πού θά ξεσήκωνε τή Βόρεια Θράκη. Ἐπειδή προδόθηκε στίς Ρωσικές ἀρχές, μέ τό ἐθελοντικό σῶμα πού συνέστησε ἔφυγε ἀπό τή Ρωσία καί μετά πολλές περιπέτειες κατάφερε νά φτάσει στήν ἀγωνιζόμενη Ἑλλάδα ὅπου καί πῆρε μέρος σέ πολλές μάχες, ὁ δέ Γενναῖος Κολοκοτρώνης τόν ἀναφέρει ἐπανειλημμένα καί κολακευτικά στά ἀπομνημονεύματά του.

Ἄλλος ἡρωϊκός μαχητής πού πῆρε μέρος στούς ἀγῶνες τῆς Μολδοβλαχίας ἦταν ὁ Θανάσης Μπελιάς ἢ Καράμπελιας ἀπό τήν Κορνοφωλιά. Γραπτές πηγές τῆς ἐποχῆς πού ἔδρασε δέν διασώθηκαν, μόνο ἡ παράδοση στέκει ὁλοζώντανη στή γενέτειρά του. Ἔτσι ἀπ' αὐτήν πού τήν κατάγρα-

---

74. «Θρακικά», τόμος Γ', σελ. 393-395.

Ἀξίζει νά ὑπομνηστεῖ ὅτι ὅλοι οἱ ἀπόγονοί του κατέθεσαν στήν Ἐθνική Τράπεζα μεγάλα ποσά γιά νά σπουδάζουν δωρεάν δυό νέοι ἀπό τό Σαμάκοβο ἢ τήν Ἐπαρχία Βιζύης στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Στά «Θρακικά» τοῦ ἔτους 1944 βλέπουμε ὅτι τό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν ἀναλαμβάνει αὐτό τό κληροδότημα, δέν εἶναι γνωστό ὅμως μέ ποιό τρόπο χρησιμοποιήθηκε μέχρι σήμερα. Νά μιά εὐκαιρία πού παρέχεται στήν Κοινότητα Σιδηροχωρίου Ροδόπης, ὅπου εἶναι ἐγκαταστημένοι σήμερα οἱ περισσότεροι Σαμακοβιανοί, νά ἐρευνήσει γιά τήν τύχη τοῦ κληροδοτήματος καί νά τό ἀξιοποιήσει ὑπέρ τῶν νεαρῶν βλαστῶν της πού σπουδάζουν. Βλ. «Θρακικά», τ. 19, σελ. 184-185.

75. Ἰ. Φ ι λ ή μ ο ν ο ς: «Δοκίμιον ἱστορικόν περί τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως», τ. Β', σελ. 379 (στίς σελίδες 395-399 παρατίθεται «Περιγραφή ἀκριβής τῆς μάχης τοῦ Σκουλενίου κατά τήν διήγησιν τοῦ καπετάν Γεωργίου Παπᾶ»).

ψαν ἀρκετοί Κορνοφωλιῶτες[76] μαθαίνουμε ὅτι ὁ Θανάσης Μπελιάς ἦταν ἀρχηγός ἀντάρτικου τμήματος στήν περιοχή τοῦ ὄρους Γκίμπρενα τῆς ἐπαρχίας Σουφλίου καί μυήθηκε ἀπό τούς πρώτους στή Φιλική Ἑταιρεία τό 1818. Μέ τό ξεκίνημα τοῦ Ἀλέξ. Ὑψηλάντη βρέθηκε κοντά του καί πῆρε μέρος σέ πολλές μάχες ζώντας ὅλες τίς μεγάλες στιγμές τῶν ἐπιτυχιῶν καί τίς λύπες ἀπό τίς ἀποτυχίες. Κι' ὅταν ὁ Ὑψηλάντης πέρασε στήν Αὐστρία ὁ Καραμπελιάς πῆρε τό δρόμο γιά τό Νότο γιά νά φτάσει στά πατρικά του χώματα κι' ἀπό κεῖ γιά τήν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα. Ἐνῶ ὅμως περνοῦσε τήν ὀροσειρά τῆς Ροδόπης ἔπεσε σέ ἐνέδρα τούρκικων στρατευμάτων καί τραυματισμένος πιάστηκε αἰχμάλωτος. Σιδηροδεμένος ὁδηγήθηκε στήν Ἀδριανούπολη ὅπου βρῆκε τό θάνατο τοῦ ἀπαγχονισμοῦ. Γιά τούς Θρακιῶτες στάθηκε θρύλος. Πολύ γρήγορα ὁ χαμός του ἔγινε τραγούδι, ἐκεῖ δέ στήν Κορνοφωλιά ὅπου μέχρι τό 1926 ζοῦσε ὑπέργηρος ὁ ἀνεψιός του πού εἶχε τό ἴδιο ὄνομα μέ κεῖνον, στά χειμωνιάτικα νυχτέρια, ὡς καί στίς μέρες μας τραγουδοῦσαν παθητικά τό τραγούδι του[77] πού μιά παραλλαγή του εἶναι ἡ παρακάτω[78]:

Πχιός εἴδγιν ἥλιουν τού βραδύ κι' ἄστρον τού μισημέρι
πχιός εἴδγι τούν Καραμπιλιά τούν καπιτάν Θανάση.
Ἡ μάνα τ' κάθουνταν στού σταυρουδρόμ' κι' ὅλους τούς ἐρωτοῦσι
Διαβάτ' ἀπ' αὔτ' ἀπόρθηστι δέν εἴδατε τόν γιό μου
τόν γιό μου τού μουναχουγιό τούν καπιτάν Θανάση;
Ἕνας τῆς λέει δέν εἴδαμι, ἄλλος τῆς λέει δέν ξέρου
ού τρίτους ού μικρότιρους τῆς λέει τήν ἀλήθεια
Ἀλήθεια, μεῖς τούν εἴδαμι, τούν πιάσαν κι τούν δέσαν
χίλιοι τούν πάειναν τού μπρουστά, χιλιάδες τού κατοπι
στή μέση πάει Καραμπιλιάς, σάν μῆλον μαραμένου
Ψιλή φουνίτσα ἔβγαλι, ὅσον κι νά μπουροῦσι
τή μάνα του φωνάζει, τή μάνα του τή λέει:
Σύρι μάνα μ'ου τούν μπρουστά νά τούν παρακαλέσεις
νά μή μί πᾶν ἀπ' τού χουριό, τού ἔρημου τού κάστρου
γιατ' ἔχου ἐχθρούς πού χαίρουντι κί φίλ' πού μί λυποῦνται
Μόν' πάντι μ' ἀπ' τά ψ'λά βουνά 'πού πάν' τά κουρφουβούνια
Στού δρόμου πού τούν πάειναν κι τραγουδᾶ κι λέει

---

76. Ἀποστ. Φωτούδη: Τά παλικάρια, «Ἐλεύθερη Θράκη» 1-7 Ἰουλίου 1981 καί Ν.Ε.Λ.Ε. Ἔβρου: Ἡ Θράκη καί ὁ Ἔβρος. Ἀλεξ/πολη 1971, σελ. 280-284.

77. Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτου Σταματιάδη: Σταμάτιος Παπᾶς ἤ Παπᾶ Σταμάτιος, «Θρακικά», τ. 10ος, σελ. 390.

78. Ὅπως τό κατάγραψε ὁ δ/λος κ. Κυριάκος Διαμαντόπουλος ἀπό τόν παπού Δημήτρη Χριστακούδη, 92 χρονῶν τόν Ἰανουάριο τοῦ 1969.

«Μουστάκι μου Καραμπουγιού κί φρύδια μου γραμμένα
δέν σ' ἔπριπαν τά σίδηρα κι' ἀλ'σσίδα στού λιμό σου
μόν' σ' ἔπριπι νά κάθισι στού γκιούρικου τούν ἴσκιου
νάχεις ἀρνιά νά ψίνουντι, πιρδίκια σουβλισμένα
νάχεις κί τού γλυκό σ' κρασί νά τρώεις κί νά πίνεις
νά τραγουδᾶς τή λιβιντιά σ', τά ἔρημα σ' τά νιάτα»[79].

Μαζύ μέ τόν Θανάση Μπελιά ἀναφέρεται ὅτι πολέμησε καί ὁ Γιάννης Καραγιάννης ἀπό τό χωριό Σιαχίνκιοϊ Μαλγάρων τῆς Ἀν. Θράκης, λέγεται δέ ὅτι μαζύ ὁδήγησαν ἀπό τό Θρακικό χῶρο 1500 πολεμιστές στή Μολδοβλαχία[80]. Ἐπίσης ὁ συμπατριώτης τοῦ Καραμπελιά Γιαννακούδης πού γλυτώνοντας ἀπό κεῖ κατέβηκε στή Ν. Ἑλλάδα καί μέ τό τέλος τοῦ ἀγώνα ἐπέστρεψε στό χωριό του ὅπου τοῦ δόθηκε τό παρατσούκλι Καρακατσιάνης, γιατί φοροῦσε σαρακατσάνικα ροῦχα[81].

Ἐξάλλου, ὅπως ἀναφέρει ὁ ἀείμνηστος Γεώργιος Μαμέλης, ἐπίτιμος Γυμνασιάρχης, «... μιά ἄλλη ὁμάδα ἐπαναστατῶν ἀπό τό Ὀρτάκιοϊ Ἀδριανουπόλεως πού τ' ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ της μᾶς μένει ἄγνωστο, διασχίζει τά ἐδάφη τῆς σημερινῆς Βουλγαρίας, φθάνει στή Μολδαυΐα καί ἑνώνεται μέ τό στρατό τοῦ Ὑψηλάντη. Παίρνει μέρος στόν ἀγώνα καί μετά τήν ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως στίς ἡγεμονίες ξεκινᾶ ἀπ' ἐκεῖ, διασχίζει τήν Βαλκανική καί πολεμώντας ὅπως οἱ Μύριοι τοῦ Ξενοφώντα φθάνει στήν Ἑλλάδα καί ἀγωνίζεται πλάι στούς Ρουμελιῶτες.

---

79. Μέ τό ὄνομα Θανάσης Καράμπελας ἀναφέρεται καί γνωστός κλέφτης ἀπό τά Βέρβαινα τῆς Κυνουρίας πού ἔδρασε στά τέλη τοῦ 18ου καί στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰώνα. Στό περιοδικό «ΙΣΤΟΡΙΑ» (τεῦχος 26, Αὔγουστος 1970) ὁ κ. Δικαῖος Βαγιακάκος, Δ/ντής τοῦ Κέντρου Συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν παραθέτει τήν ἀρχή ἀφιερωμένου σ' αὐτόν Δημοτικοῦ τραγουδιοῦ:

Ποιός εἶδε ἥλιο ἀπό βραδιοῦ κι ἄστρι τό μεσημέρι
ποιός εἶδε τόν Καράμπελα τόν Καπετάν Θανάση
– Ποῦ ἤσουν ἐψές Καράμπελα, ποῦ ἤσουν ἐψές Θανάση;
Ἐψές ἤμουν στά Βέρβαινα, προψές στόν Ἅγιον Πέτρο
κι' ἀπόψε μούρθαν γράμματα πικρά φαρμακωμένα
πατήσανε τή Μαλεβή, τό Μέγα Μοναστήρι.

Φανερή εἶναι ἡ ὁμοιότητα στήν ἀρχή τῶν δύο τραγουδιῶν. Νά ὑπάρχει ἄραγε μεταφορά τοῦ τραγουδιοῦ ἀπό τήν Πελοπόννησο στή Θράκη ἤ τό ἀντίθετο; Ὁπωσδήποτε ἡ ὁμοιότητα αὐτή μπορεῖ νά προκαλέσει ἀφορμή γιά τούς φιλίστορες ἐρευνητές τῆς Κορνοφωλιᾶς νά βροῦν ἀπό ποῦ ξεκινᾶ.

80. Ἀ π. Φ ω τ ο ύ δ η: Τά Παλικάρια, «Ἐλεύθερη Θράκη» 2-3 Ἰουλίου 1981.

81. Ἀ π. Φ ω τ ο ύ δ η: ὅπου παραπάνω.

Ὁ δυνάστης ἀπάντησε μέ τόν ἀνασκολοπισμό τῶν προυχόντων, πού πλήρωσαν τό τόλμημα τῶν συμπατριωτῶν τους. Ὁ τόπος μεταξύ Ὀρτάκιοϊ καί Λιτίτσης πῆρε τό ὄνομα «παλουκωμένος» γιά νά θυμίζει τό φρικιαστικό βασανιστήριο τῶν μαρτύρων[82].

Αὐτά γράφει ὁ Γ. Μαμέλης. Νά ἔχουν ἄραγε σχέση οἱ ἐπαναστάτες ἀπό τό Ὀρτάκιοϊ μέ τό σῶμα τοῦ καπετάν Θανάση; Ἴσως.

Πάντως τά λίγα ὀνόματα τῶν Θρακῶν πού ἀναφέρθηκαν φανερώνουν ἔντονη συμμετοχή τῶν παιδιῶν τῆς Θράκης στούς ἀπελευθερωτικούς ἀγῶνες, πού ἔγιναν στά μακρινά ἐδάφη τῆς Μολδοβλαχίας. Ἔγινε ὅμως κάτι παρόμοιο καί στό Θρακικό χῶρο;

ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Μιά ματιά στό χάρτη τῆς Βαλκανικῆς πείθει καί τόν πιό ἐπιπόλαιο παρατηρητή ὅτι ὁ Θρακικός χῶρος δέν ἦταν κατάλληλος γιά εὐρεία ἀνταρτική δραστηριότητα καί μεγάλα ἐπαναστατικά κινήματα στούς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. Τά λιγοστά βουνά σέ ἀντίθεση μέ τίς μεγάλες καί ἐκτεταμένες πεδιάδες πού δέν ἐπέτρεπαν κίνηση καί διαμονή μεγάλων ὁμάδων, τά μεγάλα κέντρα τῆς περιοχῆς καί ἰδιαίτερα ἡ πρωτεύουσα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας πού ἐπέτρεπε νά ἀντιμετωπιστεῖ ἀπό τούς Τούρκους ἄμεσα καί δραστικά μέ ὅλα τά μέσα κάθε ἐπαναστατικό κίνημα, ἡ διατήρηση μεγάλων στρατιωτικῶν δυνάμεων στίς θρακικές περιοχές καί οἱ μεγάλες ὁδικές ἀρτηρίες καθώς καί τό ἀδιάκοπο ἀπ' αὐτές πέρασμα τῶν στρατευμάτων αὐτῶν, ἡ ὕπαρξη πυκνοῦ τουρκικοῦ πληθυσμοῦ στήν περιοχή, ὅλα αὐτά ἦταν στοιχεῖα ἀποτρεπτικά γιά τέτοιου εἴδους κίνηση. Ὁ γνωστός διηγηματογράφος Δημήτριος Βικέλας τό εἶχε ἐπισημάνει ἀπό πολλά χρόνια πρίν: «Οἱ ἐν Θράκῃ καί Μικρᾷ Ἀσίᾳ καί οἱ τῶν πλείστων τῶν παρ' αὐτῇ νήσων ἐγγύτερον τοῦ κέντρου τῆς ἐξουσίας κείμενοι, ὑπό πολυαρίθμων Ὀθωμανῶν περιστοιχούμενοι ... δέν ἠδύναντο νά κινηθῶσι καί ἄν εἶχον τήν ἀπαιτουμένην πρός τοῦτο τόλμην».

Κι ὅμως ... Ἡ πραγματικότητα ἦταν διαφορετική. Μέσα σέ ψυχική κατάσταση ἐθνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ γίνονται προετοιμασίες γιά τόν ξεσηκωμό. Τά μηνύματα στέλνονται κρυμμένα κάτω ἀπό τά πέταλα τῶν ἀλόγων[83]. Πολλοί εἰσρέουν στήν Ἀδριανούπολη καί ἀκόμα περισσότεροι στήν Κων/πολη γιά νά μετάσχουν στήν ἐξέγερση καί νά χτυπήσουν τό θηρίο στή φωλιά του[84].

---

82. Γ. Μαμέλη: Ἡ προσφορά τῶν Θρακῶν στήν ἐπανάσταση τοῦ 1821.

83. Μιχ. Λυκίδου: Ἀπαγχονισμοί ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις, «Θρακικά», Παράρτ. Γ΄ τόμου, σελ. 54.

84. Τοῦτο φαίνεται καί ἀπό τό «Μερικόν περί Κωνσταντινουπόλεως Σχέδιον»

Ἡ ματαίωση τῆς ἐξέγερσης ὀφείλεται στή διαρροή τοῦ μυστικοῦ πού ἔκαμε τούς Τούρκους ν' ἀρχίσουν τίς συλλήψεις καί τίς ἐκτελέσεις ἀπό τίς 8 Μαρτίου καί νά τίς γενικεύσουν ἀργότερα.

Δυστυχῶς ἐλάχιστες πληροφορίες ἔφτασαν μέχρι τήν ἐποχή μας γιά τή δράση τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν στή Θράκη καί γιά τά ἐπαναστατικά τους κινήματα. Ὁ θάνατος τῶν πρωτουργῶν τους καί ἡ ἔλλειψη στοιχείων εἶναι οἱ αἰτίες τῆς ἄγνοιάς μας γιά κείνη τήν ἐποχή. Ξέρουμε πάντως σήμερα ὅτι τέτοια κινήματα ἔγιναν στή Σωζόπολη, στήν Αἶνο, στή χερσόνησο τῆς Καλλίπολης, στή Σαμοθράκη καί στά Λάβαρα τοῦ Νομοῦ Ἔβρου.

Ζοῦσε μέχρι τό 1969 στή Σωζόπολη ὁ Νικόλαος Ταλῆς, τελευταῖος ἀπόγονος οἰκογενείας ἀγωνιστῶν τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821 σ' αὐτή τήν ἑλληνικότατη πολιτεία τῆς Μαύρης Θάλασσας. Αὐτός ὁ ἄνθρωπος φύλαγε μέχρι τό θάνατό του πολύτιμα χειρόγραφα πού ἐξιστοροῦσαν τό ξεκίνημα τῆς ἐπανάστασης στή Σωζόπολη. Στά χειρόγραφα αὐτά στηρίχτηκε ὁ γνωστός Σαλονικιός δημοσιογράφος Ν. Στάγκος καί παρουσίασε στήν Ἐφημερίδα «Ἑλληνικός Βορρᾶς» τῆς 24-3-1970 καί 25-3-1971 λεπτομερή ἐξιστόρηση τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος στή Σωζόπολη. Ἡ Σωζόπολη (Βουλγ. Sozopol, ἀρχαία Ἀπολλωνία) εἶναι παραλιακή πόλη τῆς Μαύρης Θάλασσας στή νότια εἴσοδο τοῦ κόλπου τοῦ Πύργου. Τήν ἐποχή τοῦ 21 ὁ πληθυσμός της ἦταν περίπου 5.000, ὅλοι Ἕλληνες μέ ἀκμαῖο ἐθνικό φρόνημα. Ὅπως σέ ὅλες τίς παράλιες πόλεις τοῦ Εὐξείνου ἡ Φιλική Ἑταιρεία εἶχε προπαρασκευάσει τά πνεύματα γιά τόν ξεσηκωμό καί οἱ κάτοικοί της μέ ἐπικεφαλῆς τό Μητροπολίτη Παΐσιο Πρικαῖο ἀπό τήν Ἄνδρο καί τούς προύχοντές τους εἶχαν ἐφοδιαστεῖ μέ τόν ἀπαραίτητο ἐξοπλισμό χάρη καί στή βοήθεια τῶν συμπατριωτῶν τους Φιλικῶν Ι. Κωνσταντινίδη καί Κ. Παναγιώτου πού τούς βοηθοῦσαν χρηματικά ἀπό τό Ἰάσιο καί τό Ρένι ὅπου ἦταν ἐγκαταστημένοι[85]. Σύμφωνα λοιπόν μέ τήν ἀφήγηση τοῦ Ν. Ταλῆ ὁ Μητροπολίτης Παΐσιος μέσα σέ ἀτμόσφαιρα ἐθνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐκήρυξε τήν ἔνοπλη ἐξέγερση τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς περιοχῆς στίς 17 Ἀπριλίου καί ὅρκισε τά ἐπαναστατικά στρατεύματα στόν περίβολο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ζωσίμου. Τό ἐπαναστατικό σῶμα τό ἀποτελοῦσαν «5.000 περίπου ἄνδρες μέ στρατιωτικόν ἡγέτην τόν ἀδελφόν τοῦ Μητροπολίτου Δημήτριον Βάρην. Μέ τούς Ἕλληνας ἐπαναστάτας συνέπραττεν καί ὁ Βούλγαρος Βοϊβόδας Ἀντώνιος μέ δύναμιν 500 ἀν-

---

τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας πού πρόβλεπε κατάληψη τῶν πλοίων τοῦ Σουλτανικοῦ στόλου, στρατηγικῶν σημείων καί ἀποθηκῶν, πυρκαϊές σέ πέντε σημεῖα καί σύλληψη ἤ σκοτωμό τοῦ ἴδιου τοῦ Σουλτάνου.

85. Κ. Παπαϊωαννίδη: Ἡ Σωζόπολις κατά τήν Ἑλληνικήν Ἐπανάστασιν «Θρακικά», παράρτ. Γ' τόμου, σελ. 50.

δρῶν»[86]. Μποροῦμε λοιπόν νά κατατάξουμε τό Μητροπολίτη τῆς Σωζόπολης Παΐσιο στό ἴδιο ὕψος μέ τόν Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανό καί τόν ἐπίσκοπο Σαλώνων Ἡσαΐα μιά πού κι᾽ αὐτός πρωτοστάτησε στό ἐπαναστατικό ξεσήκωμα τῆς περιοχῆς του, σέ συνθῆκες μάλιστα πολύ πιό δυσμενεῖς ἀπ᾽ ὅτι στήν Πελοπόννησο καί τή Ρούμελη.

Ὅμως ἡ ἐπανάσταση στή Μολδοβλαχία εἶναι πρόσφατη, ὁ φόβος τῶν Τούρκων ἀπ᾽ τή Ρωσία μεγάλος, γι᾽ αὐτό ὁ τόπος ὅλος καί ἰδιαίτερα τά παράλια τοῦ Εὐξείνου εἶναι πλημμυρισμένα ἀπό τουρκικά στρατεύματα, πιστεύω, τά πιό ἐκλεκτά πού διέθετε τότε ὁ Σουλτάνος. Ὁδηγώντας τά στρατεύματα αὐτά ὁ Χουσεΐν πασάς τῆς Ἀγχιάλου κυκλώνει τούς ἐπαναστάτες στή θέση Κιούπκιοϊ, κοντά στόν ποταμό Ροπόταμο ἀνάμεσα στήν Ἀγαθούπολη καί τή Σωζόπολη, 40 χιλιόμετρα περίπου ἀπό τήν τελευταία. Ἐνθουσιώδεις ἀλλά ἀγύμναστοι καί κακά ὁπλισμένοι οἱ ἐπαναστάτες ἀντιμετώπισαν ἕναν ἐχθρό πολυπληθέστερο, καλά ὀργανωμένο καί ἰσχυρά ἐξοπλισμένο. Ἄνιση ἦταν ἡ μάχη. Κυκλωμένοι οἱ Θράκες ἔδειξαν μαχητικό πνεῦμα καί ἀπαράμιλλο ἡρωϊσμό. Πρῶτο διαλύθηκε τό τμῆμα τοῦ βοεβόδα Ἀντώνιωφ καί ἐξοντώθηκε ὁλόκληρο σχεδόν. Μετά τριήμερη μάχη ὁ καπετάν Δημητράκης Βάρης κάνοντας ἔφοδο γιά νά διασπάσει τόν κυκλωτικό κλοιό τραυματίζεται βαρύτατα καί σκοτώνεται, τό δέ θάνατό του ἀκολουθεῖ ἡ διάλυση τοῦ ἀποδεκατισμένου πιά στρατεύματός του. Ὁ στίχος τοῦ Δημοτικοῦ τραγουδιοῦ τῆς Σωζόπολης

Μιά χούφτα ἀνθρῶποι σώθηκαν
ἀπό τό χαλασμό[87]

φανερώνει τό μέγεθος τῆς θυσίας καί τοῦ ὁλοκαυτώματος καί φέρνει τή μάχη τοῦ Ροπόταμου στό ἴδιο ὕψος μέ τή μάχη τῆς Ἀλαμάνας καί τοῦ Σκουληνιοῦ. Χρέος τῶν ἱστορικῶν μας εἶναι νά τή συμπεριλάβουν στήν ἐπίσημη ἱστορία γιά νά ἀρθεῖ ἔτσι ἡ ἀδικία πού γίνεται μέ τήν ἄγνοια γιά τή συμμετοχή τῶν Θρακῶν στούς ἐθνικούς ἀγῶνες.

Ἀκολούθησε ἡ κατάληψη τῆς Σωζόπολης ἀπό τά τουρκικά στρατεύματα στίς 25 Ἀπριλίου. Ὅλοι οἱ πρόκριτοι πιάστηκαν καί ἀπαγχονίστηκαν στήν πλατεία τῆς Σωζόπολης. Ἡ παράδοση ἔχει διασώσει τά ὀνόματα τῶν Χ᾽ Ἀσλάνη Ἀντωνάκη Σκουλόγλου, ἱερέα, Θανασάκη Θανάσογλου καί Μπαλασάκη Σφέτκου πού ἀπαγχονίστηκαν στήν Ἀγχίαλο[88].

---

86. Ν. Στάγκου: Λησμονημένες μορφές τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, «Ἑλληνικός Βορρᾶς» 21-3-1971.

87. Ν. Στάγκου: ὅπου παραπάνω.

88. Κ. Παπαϊωαννίδη: Ἡ Σωζόπολις κατά τήν Ἑλλην. Ἐπανάστασιν, «Θρακικά», παράρτημα Γ΄ τόμου, σελ. 51.

Ὁ Μητροπολίτης Παΐσιος πού πιάστηκε κι αὐτός μαζί μέ τούς ἄλλους πρόκριτους ὁδηγήθηκε μπροστά στόν πασά πού ζήτησε ἀπ' αὐτόν νά ἀποκηρύξει τήν ἐπανάσταση. Μέ παρρησία καί ψυχικό σθένος ὁ Μητροπολίτης διακήρυξε τό δίκαιο τοῦ ἀγώνα τῶν Ἑλλήνων γιά τήν ἀπελευθέρωσή τους[89] καί φυσικά ἀρνήθηκε νά κάνει κάθε εἴδους ἀποκήρυξη. Ὁδηγήθηκε λοιπόν στό πεδίο τῆς μάχης τοῦ Κιούπκιοϊ καί ἀπαγχονίστηκε ἀνάμεσα στά πτώματα τῶν πολεμιστῶν τοῦ ποιμνίου του. Μετά τρεῖς μέρες τό σκήνωμά του ρίχτηκε στό Ροπόταμο πού τά νερά του τό ἔφεραν στή θάλασσα. Ἕλληνες ψαράδες τῆς περιοχῆς τό ἀναγνώρισαν, τό ἀνέσυραν καί τό ἔθαψαν κρυφά στήν τοποθεσία «Κουρνιά» πού μέχρι πρίν λίγα χρόνια εἶχε τήν ὀνομασία «Ὁ τάφος τοῦ Δεσπότη». Ὁ τάφος σώζονταν μέχρι τό 1918 ὁπότε ἐξαφανίστηκε ἀπό τούς Βούλγαρους.

Ὁ Μητροπολίτης Παΐσιος εἶναι ἡρωϊκή ἐθνική καί ἐκκλησιαστική μορφή. Ἡ ἱστορία πρέπει νά τόν τοποθετήσει στή θέση πού τοῦ ταιριάζει καί σέ κάποιο χῶρο τῆς ἐλεύθερης Ἑλληνικῆς Θράκης νά ἀναγερθεῖ περικαλλές μνημεῖο πού νά θυμίζει τίς θυσίες καί τούς ἀγῶνες τῶν κατοίκων τῆς Βόρειας Θράκης.

Μετά τήν κατάπνιξη τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος ὅσοι ἀπό τούς Θράκες διασώθηκαν πῆραν τό δρόμο τοῦ ξενητεμοῦ κι' ἔσπευσαν νά προσφέρουν τίς ὑπηρεσίες τους στή Νότια Ἑλλάδα γιά τίς ὁποῖες θά δοῦμε παρακάτω.

Γιά τό ἐπαναστατικό κίνημα στήν Καλλίπολη ἡ κυριότερη πληροφορία μᾶς ἔρχεται ἀπό τουρκικές πηγές. Στά τουρκικά ἀρχεῖα τῆς Βέροιας ὁ γνωστός ἱστορικός τῆς Θεσσαλονίκης Ι. Βασδραβέλλης ἀνακάλυψε καί μιά διαταγή τοῦ Τούρκου στρατηγοῦ Μπαϊράμ πασᾶ γιά προμήθεια σιτηρῶν πρός τόν ἱεροδίκη (τόν κατή) τῆς πόλης αὐτῆς μέ τήν ὁποία ἀφοῦ τόν πληροφορεῖ γιά τό σκοπό τῆς ἐκστρατείας του («ἐπιφορτισθείς μέ τήν ἐκκαθάρισιν τῆς Πελοποννήσου ἀπό τούς ἀπαισίους ραγιάδες, οἵτινες, ἐξελθόντες τῶν ὁρίων τῆς νομιμοφροσύνης ὕψωσαν τήν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ...»), τοῦ γνωρίζει καί τά μέχρι τότε ἐπιτεύγματά του ἀνάμεσα στά ὁποῖα προσθέτει:

«... ἀνεχώρησα ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας μετά πολλῶν στρατευμάτων, κατευθυνόμενος εἰς Λάρισσαν καί ἐκεῖθεν εἰς Πελοπόννησον, ὡς εἶναι δέ γνωστόν, διεπεραιώθην διά τοῦ περάσματος τοῦ Τσαρδάκ εἰς Ρούμελην. Ἐπειδή ὅμως οἱ ραγιάδες τῶν πέριξ τοῦ κόλπου τοῦ Σάρρου ἔδει νά

---

89. Ἀντ. Ρωσσίδη: Ὁ Θρακικός Ἑλληνισμός στόν ἀπελευθερωτικό ἀγώνα 1821. Βορειοθράκες, Ἐφημερίδα τῆς Κομοτηνῆς «Πατρίδα» 24-1-1979.

ἐπαναφερθοῦν εἰς τήν τάξιν, κατ' ἀνάγκην ἐχρονοτρίβησα ἐπί ἀρκετάς ἡμέρας ἐκεῖ»[90].

Ἡ πληροφορία αὐτή ἐπιβεβαιώνεται καί ἀπό σχετικές ἀναμνήσεις Θρακιωτῶν πού δημοσιεύτηκαν κατά καιρούς. Ἔτσι ὁ ἱερέας Κων. Λοΐζος στίς ἀναμνήσεις του, πού δημοσιεύτηκαν στά «Θρακικά»[91], ἀναφέρει καί τά παρακάτω:

«Ἰδίως οἱ Χριστιανοί ὑπέστησαν πολλά κατά τήν ἐποχήν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Τά ἄτακτα στίφη εἰσέβαλαν εἰς τά χριστιανικά χωρία ὡς ἐπιδρομεῖς. Ἐπίεζαν τούς προκρίτους νά φανερώσουν ποῦ ἔχουν ὅπλα κρυμμένα. Ἐν Ταΐφυρίῳ ... συνέλαβον. τόν γηραιόν παπᾶ Ἀναστάσιον ... καί τόν ἐσταύρωσαν εἰς ἕνα τῶν δύο πλατάνων τῆς πλατείας ...».

Ποιά ἦταν τά χωριά τῆς περιοχῆς πού ξεσηκώθηκαν; Ἀπό προσωπικές μαρτυρίες καί ἀπό κείμενο τοῦ Τούρκου ἱστορικοῦ Ἀχμέτ Τζεβτζέτ φαίνεται πώς ξεσηκώθηκαν «οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν τοῦ κόλπου τοῦ Σάρρου πού σχηματίζεται στή Δυτική ἄκρα τῆς Χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως. Κινήθηκαν τά χωριά Πλαγιάρι, Ἐξαμίλλι, Νεοχώρι, Μεγαρίσι, Καρατσαλῆ, Καρατζά-Χαλήλ, Σαζλῆ-ντερέ, Ἀλτίν-τάς, πού ἐνισχύθηκαν κι ἀπό τίς μεσογειακές περιοχές τῆς Κεσσάνης, τῶν Μαλγάρων καί τῆς Χαριουπόλεως»[92]. Ἀπό τή φράση δέ τοῦ Μπαϊράμ πασᾶ ὅτι οἱ ραγιάδες «ἔδει νά ἐπαναφερθοῦν εἰς τήν τάξιν» καί «κατ' ἀνάγκην ἐχρονοτρίβησα ἐπί ἀρκετάς ἡμέρας ἐκεῖ» μαντεύουμε (καί μᾶς βοηθοῦν σ' αὐτό καί τά ἄλλα κείμενα) πόσοι ἐξοντώθηκαν, πόσα χωριά ρημάχτηκαν, μέ πόσες θυσίες Θρακῶν τῆς περιοχῆς πληρώθηκε ἡ καθυστέρηση τῆς μετάβασης τοῦ Μπαϊράμ πασᾶ στή Νότια Ἑλλάδα. Ἀναφέρεται δέ ὅτι καταστράφηκαν τό Μεγαρίσι, ἡ Ἀφροδισιάδα καί ἄλλα. Αὐτό τό τελευταῖο χωριό, ἡ Ἀφροδισιάδα, πού στήν Τουρκική λεγόταν Ἔβρισε, νά εἶναι ἄραγε τό Ἴμπριτζε ὅπου Ψαριανοί καί Αἰνίτες ναυτικοί λαφυραγώγησαν ἀπό τούς Τούρκους πυροβόλα καί πολεμοφόδια; Καί δέν δείχνει τοῦτο συμμετοχή

---

90. Ι. Κ. Βασδραβέλλη: Οἱ Μακεδόνες κατά τήν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἔκδ. γ', Θεσ/νίκη 1967, σελ. 138 καί 262, καί, Οἱ Μακεδόνες εἰς τούς ὑπέρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνας 1796-1832, ἔκδ. β' 1950, σελ. 77. Στό σύγγραμμά του αὐτό ὁ συγγραφέας ὡς ἐξῆς σχολιάζει τήν πληροφορία γιά τό κίνημα τῆς Καλλίπολης: «Ἡ πληροφορία αὕτη διά τήν νεωτέραν ἱστορίαν τῆς Θράκης εἶναι πολύτιμος καί ἄς δώσῃ ἀφορμήν εἰς τούς ἀσχολουμένους νά ἐρευνήσουν τό ζήτημα, διότι ἐξ ὅσων γνωρίζω οὐδαμόθεν ἔχομεν πηγήν περί ἐπαναστατικῆς κινήσεως εἰς τήν περιφέρειαν ἐκείνην».

91. «Θρακικά», τόμος 25ος, σελ. 38. (Ἱστορία τῆς Καλλιπόλεως Ἀν. Θράκης).

92. Γ. Μαμέλη: Ἡ προσφορά τῶν Θρακῶν στήν ἐπανάσταση τοῦ 1821.

στό ἐπαναστατικό κίνημα καί σ' ἄλλη πόλη τοῦ Θρακικοῦ χώρου, τήν Αἶνο;

Γιατί κι' ἐκεῖ εἶχε ἐπαναστατικό κίνημα. Πολύ νωρίς οἱ Αἰνίτες ξεσηκώθηκαν, κατέλαβαν τό κάστρο τῶν Γατελούζων πού εἶναι κοντά στήν πόλη τους καί κατέλαβαν τίς τουρκικές ἀρχές πετυχαίνοντας ἔτσι νά γίνουν κυρίαρχοι στήν πόλη τους καί στή γύρω περιοχή. Γρήγορα ὅμως μεγάλες τουρκικές δυνάμεις τούς πολιόρκησαν καί ἐπωφελούμενες ἀπό τήν εὐκαιρία πού τά περισσότερα Αἰνίτικα καράβια ἔλειπαν καί ἀπό τό ἀνοχύρωτο καί εὐπρόσβλητο τῆς Αἴνου κατόρθωσαν νά μποῦν μέσα στήν πόλη καί μάλιστα ἀνάγκασαν τούς προκρίτους νά φορέσουν μαῦρες προβιές γιά ἐξευτελισμό[93]. Ἐνῶ ὅμως συνέβαιναν αὐτά, Ψαριανή μοῖρα ἀπό 4 πλοῖα μέ διοικητή τόν Ἀνδρέα Γιαννίτση ἔφτασε σέ βοήθεια τῶν Αἰνιτῶν τό μήνα Μάιο (πιθανό μετά τή διέλευση ἀπ' ἐκεῖ τοῦ Μπαϊράμ πασᾶ πού ὅδευε πρός τή Μακεδονία), ἀπώθησε τούς Τούρκους, ξανακατέλαβε τό φρούριο καί ἀπομακρύνθηκε κουβαλώντας καί πολλούς Αἰνίτες πού πῆγαν νά προσφέρουν ἀλλοῦ τίς ὑπηρεσίες τους.

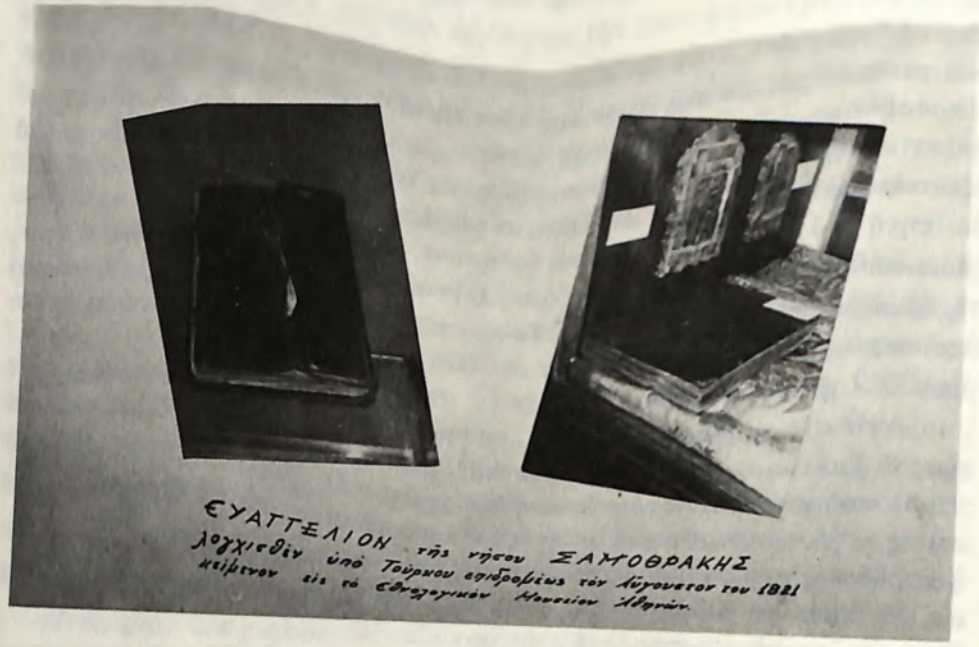
Ἄγνωστο παραμένει καί τό ἐπαναστατικό κίνημα τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ Σαλτίκιοϊ, τῶν σημερινῶν Λαβάρων (ἀνάμεσα Σουφλί καί Διδυμότειχο), πού χτύπησαν στρατιωτική δύναμη τῶν Τούρκων στή θέση «Κουρί» καί τήν ἐξόντωσαν. Γραπτές πηγές γι' αὐτό τό κίνημα δέν ὑπάρχουν. Μόνο ἡ παράδοση ἀπό στόμα σέ στόμα, πού διασώθηκε ὡς τίς μέρες μας, ἀναφέρει ὅτι κατά τή διάρκεια τῆς διήμερης μάχης οἱ γυναῖκες τῶν Λαβάρων ἀνεφοδίαζαν μέ τρόφιμα καί πυρομαχικά τούς ἄντρες καί τούς ἀδελφούς τους διανύοντας 10 χιλμ. δασωμένης περιοχῆς. Σέ ἔνδειξη εὐγνωμοσύνης οἱ κάτοικοι τῶν Λαβάρων ἀποφάσισαν νά ἀναγείρουν ἐκκλησία πού ἀποπερατώθηκε τό 1834 καί τιμᾶται στό ὄνομα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, πού τή μέρα τῆς γιορτῆς του (2 Μαΐου) ἔγινε ἡ μεγάλη μάχη. Στή θέση τῆς μάχης μποροῦσε νά βρεῖ κανένας μέχρι πρίν λίγα χρόνια πολλούς σκελετούς καί κομάτια ἀπό σπασμένα ὅπλα τῆς ἐποχῆς τοῦ 21[94].

Ἡ χρυσή αὐτή σελίδα τοῦ ἀγώνα τοῦ Θρακικοῦ Ἑλληνισμοῦ θά ἔμενε ἀκόμα ἄγνωστη ἄν δέν τήν ἀνέσυρε ἀπό τόν πέπλο τῆς λήθης ὁ κ. Ἀπόστολος Εὐθυμιάδης, ἀπό τά Λάβαρα, ἀνώτερος τραπεζικός ὑπάλληλος καί ἐρευνητής τῆς ἱστορίας τοῦ τόπου του.

Ὅλα αὐτά τά γεγονότα πού ἔγιναν τόν Ἀπρίλιο καί Μάιο τοῦ 1821 στό Θρακικό χῶρο φανερώνουν ὅτι δέν ἔγιναν αὐτά ἀπό σύμπτωση οὔτε μόνο ἀπό παρορμήσεις, ἀλλά κάποιο σχέδιο ὑπῆρχε πίσω τους πού τά εἶχε

93. «Θρακικά», Παράρτημα Γ΄ τόμου, σελ. 22.

94. Ν.Ε.Λ.Ε. Ἔβρου: Ἡ Θράκη καί ὁ Ἔβρος, Ἀλεξ/πολη 1971, σελ. 171-176.

Φωτ. 7. Εὐαγγέλιο τῆς Σαμοθράκης σκισμένο ἀπό τουρκική λόγχη. (Ἐθνολογικό Μουσεῖο τῆς Ἀθήνας).

συντονίσει. Καί βεβαιώνουν αὐτά τά γεγονότα ὅτι δέν ἔμειναν ἀμέτοχοι οἱ Θρακιῶτες στόν πανελλήνιο ἐκεῖνο ξεσηκωμό.

Συμμετοχή στόν ἐπαναστατικό πυρετό εἶχε καί ἡ Σαμοθράκη. Τό νησί αὐτό, τό ἱερό γιά τούς ἀρχαίους Ἕλληνες μέ τά Καβείρια μυστήριά του, μέ τό ψηλό βουνό του τό Σάος (σημερινό Φεγγάρι) ἀπ' τήν κορυφή τοῦ ὁποίου ὁ Ποσειδώνας ἐπισκοποῦσε τή μάχη τῆς Τροίας, κρατοῦσε ἀμόλυντες τίς ἐθνικές παραδόσεις καί ὁ πληθυσμός του ἦταν ὅλος ἑλληνικός. Σ' αὐτό τό νησί τό φθινόπωρο τοῦ 1821 ἔφτασε ἡ τούρκικη ἁρμάδα ἐπιστρέφοντας ἀπό τόν Κορινθιακό ὅπου εἶχε καταστρέψει τό Γαλαξίδι. Διοικητής της ὁ Καρά-Ἀλής, ὑποναύαρχος τότε (καπετάν μπέης) τοῦ στόλου. Ἡ ἀπόβαση ἔγινε στή θέση «Μακρυλιές», ἀλλά σύντομα οἱ ἀποβατικές δυνάμεις χτυπήθηκαν ἀπό τούς Σαμοθρακίτες στήν τοποθεσία «Βρηχός» καί ἔχασαν τό σημαιοφόρο τους[95]. Ἡ παράδοση ἀναφέρει ὅτι μετά τή μάχη, ὅπου εὔκολα ἐπεκράτησαν οἱ καλά ὁπλισμένοι καί γυμνασμένοι Τοῦρκοι, ἀκολούθησε καταδίωξη τῶν Σαμοθρακιτῶν, συγκέντρωσή τους μέ δόλο καί ἐκτέλεση στή θέση «Ἐφκάς» ὅπου περίπου ἑφτακόσιοι σφάχτηκαν. Ὁ Ἴων Δραγούμης, πού εἶχε ἐπισκεφτεῖ τή Σαμοθράκη τόν Ἰούλιο τοῦ 1906 κι' ἔγραψε γι' αὐτήν τό ὁμώνυμο βιβλίο, συγκέντρωσε πληροφορίες γιά τούς σφαγμένους τοῦ Ἐφκᾶ καί παραθέτει τήν παροιμιώδη φράση πού σώθηκε ὡς τίς μέρες μας: «Ἐγώ δέν εἶμαι ἀπ' τούς ἑφτακόσιους» ἤ «αὐτός εἶναι ἀπό τούς ἑφτακόσιους» καθώς καί τό μοιρολόγι τοῦ χαλασμοῦ:

Σήμερα εἶναι Τρίτη καί πρωτοσταυρικά
ὅπου μᾶς ἐχαλάσαν οἱ Τοῦρκοι τά σκυλιά,
ἐπαίρναν τά κεφάλια κι ἀφήναν τά κορμιά,
γεμίσαν τά σοκάκια καί ὅλα τά στενά[96].

Δεῖγμα τῆς τουρκικῆς μανίας, καταξεσκισμένο ἀπό τίς τουρκικές σπαθιές εἶναι ἕνα Εὐαγγέλιο τῆς Σαμοθράκης πού βρίσκεται σήμερα στό Ἐθνολογικό Μουσεῖο στήν Ἀθήνα.

Ὅσοι δέν σφάχτηκαν ρίχτηκαν στ' ἀμπάρια τῶν καραβιῶν. Μερικοί κρεμάστηκαν ἀπ' τά ξάρτια καί τούς εἶδε ὁ ἱερέας τῆς Ἀγγλικῆς πρεσβείας στήν Κων/πολη Walsh, ὅταν ἔφτασε ἐκεῖ ὁ στόλος τοῦ Καρᾶ Ἀλῆ. «Κοπάδια γλάροι πετοῦσαν γύρω ἀπό τά πτώματα κρώζοντας ... Ἀπό τήν ἀποσύνθεση ἔπεφταν στή θάλασσα κι ἐκεῖ ἔπλεαν ὁλόκληρο μῆνα, ὥσπου τά ρεύματα τά παρέσυραν ἔξω ἀπό τό λιμάνι ...»[97].

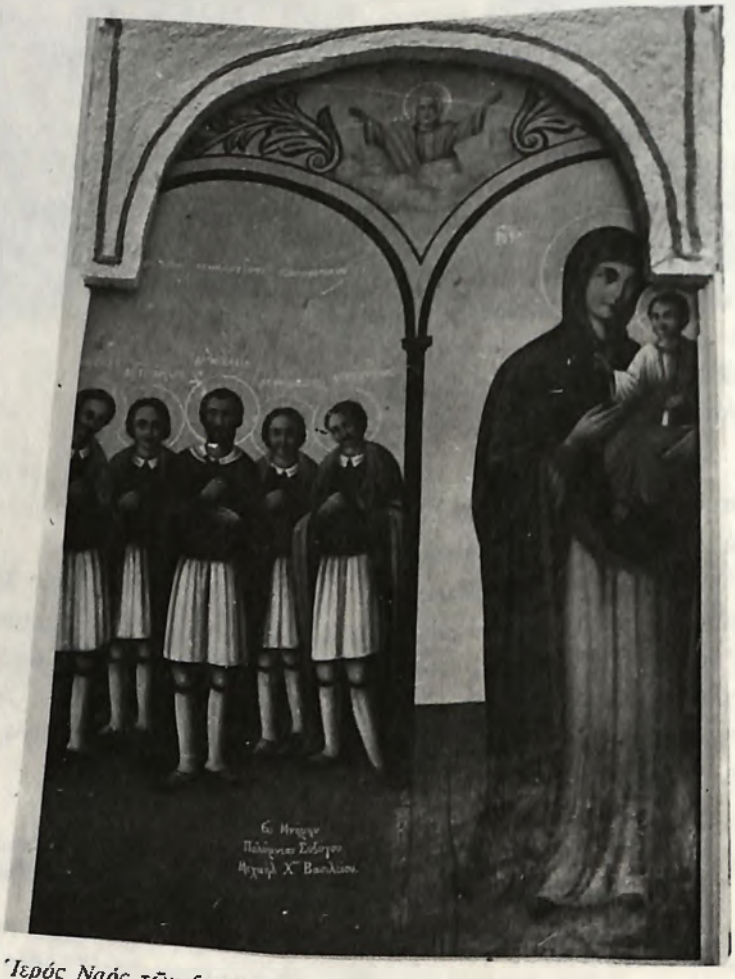
---

95. Πρωτοπρεσβύτερου Γ. Μανωλάκη: Ἱστορία τῆς Σαμοθράκης, «Θρακικά», τ. 40, σελ. 195 κ.ἑξ. καί Δημ. Χ' Φιλιππίδη: Σαμοθράκη, «Θρακικά», τ. 37, σελ. 246 κ.ἑξ..

96. Ἴωνος Δραγούμη: Σαμοθράκη, β' ἔκδοση 1926, σελ. 77, 79.

97. Κυριάκου Σιμόπουλου: Πῶς εἶδαν οἱ ξένοι τήν Ἑλλάδα τοῦ 1821, τ. Ιος, Ἀθήνα 1979, σελ. 128.

Φωτ. 8. Ὁ Ἱερός Ναός τῶν 5 μαρτύρων ἀπό τή Σαμοθράκη στή Μάκρη τῆς Ἀλεξ/πολης. Βρίσκεται ἐπάνω ἀπό τόν τάφο τους. Ἡ εἰκόνα τῶν 5 μαρτύρων, στό τέμπλο τῆς Ἐκκλησίας.

Πολλοί ἄλλοι Σαμοθρακίτες, μικροί στήν ἡλικία, ἐκτουρκίστηκαν μέ τή βία. Μετά λίγα ὅμως χρόνια πέντε (5) ἀπ' αὐτούς πού ἀποκήρυξαν τόν ἰσλαμισμό καί ὁμολόγησαν τή χριστιανική τους πίστη βρῆκαν μαρτυρικό θάνατο στή Μάκρη, πού ἦταν τότε πρωτεύουσα τῆς περιοχῆς. Εἶναι οἱ ἐκ Σαμοθράκης 5 μάρτυρες Μιχαήλ, Γεώργιος, Γεώργιος, Μανουήλ καί Θεόδωρος. Σήμερα στή Μάκρη δείχνουν τόν τόπο τοῦ μαρτυρίου τῶν 5 νεαρῶν Σαμοθρακιτῶν, τῶν ὁποίων ὁ τάφος σκεπάζεται ἀπό μικρό ἐκκλησάκι πού τιμᾶται στή μνήμη τους στίς 6 Ἀπριλίου. Ναός τους ὑπάρχει καί στή Χώρα τῆς Σαμοθράκης γιατί ἡ ἐκκλησία μας τούς ἁγιοποίησε ἀπό τό 1843 καί στή μνήμη τους ἔχει συνταχθεῖ εἰδική ἀκολουθία[98].

Τά γεγονότα αὐτά τῆς Σαμοθράκης ἀνοίγουν ἕνα ἄλλο κεφάλαιο στήν ἱστορία τῆς Θράκης τῆς περιόδου τοῦ 21 πού ἀφορᾶ τίς θυσίες τῶν Θρακικῶν πληθυσμῶν καί τά μαρτύριά τους.

ΘΥΣΙΕΣ ΚΑΙ ΣΦΑΓΕΣ ΤΩΝ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ

Ἄν δέν εἶναι πολλές οἱ πληροφορίες πού ἔχουμε γιά τά ἐπαναστατικά κινήματα στή Θράκη, γνωρίζουμε περισσότερα γιά τίς θυσίες πού πρόσφερε ὁ Θρακικός Ἑλληνισμός πληρώνοντας ἀδρό φόρο αἵματος στήν προσπάθειά του νά γίνει ἐλεύθερος.

Ἡ ὥρα τῆς σφαγῆς ἐσήμανε νωρίς γιά τούς κατοίκους τῆς Θράκης. Ἀπό τήν 1η Μαρτίου ὁ Σουλτάνος ἔμαθε ἀπό ἔκτακτο ταχυδρόμο τό κίνημα τοῦ Ὑψηλάντη στίς Παραδουνάβιες χῶρες. Σέ λίγες μέρες τουρκικά στρατεύματα ἀπό τή Μικρασία πέρασαν στή Θράκη καί κατευθύνθηκαν πρός τά παράλια τῆς Μαύρης Θάλασσας καί πρός τή Μολδοβλαχία, δημιουργώντας ἄγρια ἀτμόσφαιρα τρομοκρατίας ἀπ' ὅπου περνοῦσαν[99]. Στίς 24 Μαρτίου ἄρχισαν στήν Κωνσταντινούπολη οἱ θανατώσεις Φαναριωτῶν καί ἄλλων Ἑλλήνων ἐπισήμων πού εἶχαν συλλάβει οἱ Τοῦρκοι. Τό Φανάρι πολιορκεῖται καί 7 Μητροπολίτες συλλαμβάνονται καί κρατοῦνται ὡς ὅμηροι γιά νά γνωρίσουν σέ λίγο μαρτυρικό θάνατο. Οἱ 5 ἀπ' αὐτούς ποίμαιναν Θρακικές Μητροπόλεις. Στό χρονικό διάστημα πού ἀκολούθησε κατά χιλιάδες οἱ χριστιανοί βρῆκαν μαρτυρικό θάνατο στήν Κων/πολη. Ἀποκορύφωση τοῦ μαρτυρίου ἦταν ὁ ἀπαγχονισμός τοῦ Πατριάρχη

98. Δημοσιεύθηκε στά «Θρακικά», (Κ. Μυρτίλου Ἀποστολίδου: Ἀνέκδοτος Ἀκολουθία καί ἐγκώμιον πέντε Θρακῶν Νεοφανῶν Μαρτύρων, «Θρακικά», τόμος 16ος, ἐν Ἀθήναις 1941, σελ. 335-365). Ἱερή ἀκολουθία στή μνήμη τους ἔχει συνταχθεῖ καί ἀπό τόν πρώην Μητροπολίτη Ἀλεξ/πόλεως κ. Κωνστάντιο.

99. Ἐκδοτική Ἀθηνῶν: Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τ. ΙΒ', σελ. 32.

Φωτ. 9. Ὁ Μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεος Πρώιος. Ἀπαγχονίστηκε ἀπό τούς Τούρκους στήν Ἀδριανούπολη.

Γρηγορίου τοῦ Ε'. Τά γεγονότα στήν Κων/πολη γρήγορα ἔγιναν γνωστά σ' ὅλο τόν κόσμο γιατί καί ξένοι ταξιδιῶτες δημοσίευσαν πολύ ἐνδιαφέρουσες περιγραφές[100] καί οἱ Ἕλληνες ἱστορικοί μᾶς ἄφησαν ἀξιόλογες μαρτυρίες, πού πολλές ἀπ' αὐτές ἀντλήθηκαν ἀπό Τούρκους ἱστορικούς[101]. Γι' αὐτό δέν θά γίνει ἐδῶ λόγος γιά τήν Πόλη ἀλλά γιά τόν ἔξω ἀπ' αὐτή χῶρο τῆς Θράκης. Στίς πόλεις λοιπόν καί στά χωριά τῆς Θράκης πρέπει νά ὑπολογίσουμε σέ ἑκατοντάδες μόνο τούς ἱερωμένους καί τούς προκρίτους πού ἔπεσαν θύματα τῆς μανίας τοῦ κατακτητῆ. Ὅλοι σχεδόν οἱ Ἐπίσκοποί της βρίσκουν μαρτυρικό θάνατο. Ἄλλοι ἀπαγχονίζονται στήν Πόλη, ὅπου βρίσκονται ὡς συνοδικοί, ὅπως ὁ Μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεος Πρώιος, Χιώτης τήν καταγωγή, μεγάλη μορφή, μέ ἐξαίρετο ἦθος καί μόρφωση σπουδασμένος στό Πολυτεχνεῖο τοῦ Παρισιοῦ ὅπου εἶχε συμμαθητή του καί τόν περίφημο Φιλέλληνα συνταγματάρχη Φαβιέρο[102]. Στόν Δωρόθεο Πρώιο ἀναφέρεται καί ἐπιστολή πού ἀντίγραφό της βρέθηκε στά ἀρχεῖα τῆς τρομερῆς μυστικῆς ἀστυνομίας τῆς Αὐστρίας, πού τήν ἐποχή ἐκείνη παρακολουθοῦσε ἄγρυπνα κάθε κίνηση φιλελεύθερη στό χῶρο τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Ἁψβούργων[103].

«Βιέννη, 28 Μαΐου 1821

«Σχετικῶς μέ τήν τύχην τῶν πατριωτῶν μας ἐπῆρα ἀπό τή Βλαχία καί ἀπό τήν Ἤπειρο γράμματα ἱκανοποιητικά.

Τό Ραμαζάνι πλησιάζει καί ἀσφαλῶς ἐντός ὀλίγου θά καταφθάσουν σπουδαῖες πληροφορίες γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς πατρίδας μας.

Ἀλλ' ἐνῶ περιμέναμε αὐτήν τήν ἀκτίνα τῆς ἐλπίδας, πόσο βαθιά λυπόμαστε ὅταν μᾶς ἔρχονται πληροφορίες γιά τίς ἀνήκουστες θανατικές φρικαλεότητες στήν Κωνσταντινούπολη καί τήν Ἀδριανούπολη. Μεταξύ τῶν θυμάτων τοῦ φανατισμοῦ καί τῆς θηριωδίας τῶν Ὀσμανλήδων εἶναι ὁ λαμπρότατος ἀρχιεπίσκοπος Ἀδριανουπόλεως Πρώϊος, τοῦ ὁποίου τήν πνευματώδη διδασκαλία, ὅταν ἀκόμη ἐδίδασκε φιλοσοφία καί λογοτεχνία στή σχολή τοῦ Κουρουτσεσμέ, ἀσφαλῶς δέν ἔχεις ξεχάσει. Πόσες φορές ἐθαυμάσαμε κι οἱ δυό μας τή θαυμαστή εὐχέρεια, τήν πλατειά μόρφωση καί τή χαριτωμένη εὐγένεια, πού εἶχε ἀποκτήσει στά ταξίδια του. Μᾶς μιλοῦσε συχνά γιά τή Γαλλία πού τήν ἀγαποῦσε σά δεύτερη πατρίδα καί ἐγκωμίαζε τό Παρίσι ὀνομάζοντάς το νεώτερη Ἀθήνα.

---

100. Κυρ. Σιμόπουλου: Πῶς εἶδαν οἱ ξένοι τήν Ἑλλάδα τοῦ 1821, τ. 1ος, Ἀθήνα 1979.

101. Νικ. Μοσχόπουλου: Ἱστορία τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως κατά τούς Τούρκους ἱστοριογράφους, Ἀθῆναι 1960.

102. «Θρακικά», Παράρτημα Γ' τόμου, σελ. 193.

103. Γ. Λάιου: Ἀνέκδοτες ἐπιστολές καί ἔγγραφα τοῦ 1821. Ἱστορικά δοκουμέντα ἀπό τά Αὐστριακά ἀρχεῖα, ἔκδ. Δίφρος, Ἀθήνα 1958, σελ. 114.

Φωτ. 10. «Η ΝΥΞ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ» Ὁ Μητροπολίτης Ἀγχιάλου Εὐγένιος Καραβίας ἀπευθύνει λόγους παραμυθίας στούς συγκρατουμένους του.

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος αὐτός θανατώθηκε μαζύ μέ τούς ἀρχιεπισκόπους Ἡρακλείας, Νικομηδείας, Ἐφέσου καί ἄλλα μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου»[104].

Τήν ἴδια τύχη εἶχε ὁ Μητροπολίτης Δέρκων Γρηγόριος καί ὁ ἐπίσκοπος Ἀγχιάλου Εὐγένιος Καραβίας, πού κρεμάστηκε ἀπό τήν καγκελωτή πύλη τοῦ Γαλατᾶ. Μέσα στή φυλακή ἀπηύθυνε λόγους παρηγοριᾶς στούς συγκρατούμενούς του ἱεράρχες. Οἱ τελευταῖοι του λόγοι εἶναι λόγοι ἀληθινοῦ ἱερομάρτυρα πού μᾶς γυρνοῦν στήν ἐποχή τῶν διωγμῶν τῆς ἐκκλησίας.

Στή Μεσημβρία ὁ Μητροπολίτης Ἰωσήφ Λεφάκης ἀφοῦ βασανίστηκε ἀπό Τούρκους στρατιῶτες ἐκτελέστηκε μέ τουφεκισμό καί τό σῶμα του κρεμάστηκε μέ σχοινί ἀπό τά κλαδιά ἑνός δέντρου. Τό θάνατο τοῦ ἀπαγχονισμοῦ βρῆκε καί ὁ ἐπίσκοπος Μυριοφύτου Νεόφυτος πού πρίν 33 χρόνια εἶχε ἱδρύσει περίφημη σχολή στήν πατρίδα του καθώς καί ὁ Μητροπολίτης Γάνου καί Χώρας. Γενικά σ' ὅλα τά παράλια μέρη τῆς Προποντίδας καί τά γύρω ἀπό τήν Κων/πολη οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἀναπτύξει ξεχωριστή δραστηριότητα, πράγμα πού ἔκαμε τούς Τούρκους νά προβοῦν σέ ὁμαδικές σφαγές τῶν κατοίκων τους πιστεύοντας πώς ἔτσι παγιώνουν τήν κυριαρχία τους σ' αὐτά τά τόσο ἐπίκαιρα σημεῖα.

Ὁ Ρῶσος διπλωμάτης Σεργκέϊ Ἰβάνοβιτς Τουργκένιεφ, πού ὑπηρετοῦσε τότε στή Ρωσική πρεσβεία τῆς Πόλης, σέ ἔκθεσή του πού στάλθηκε στήν Τσαρική αὐλή στήν Πετρούπολη ἀναφέρεται καί στήν εἰκόνα πού ἐμφάνιζαν τά γύρω ἀπό τήν Κων/πολη χωριά.

«Δέν ἔβλεπες παρά μόνο ἀποκεφαλισμένα κορμιά χριστιανῶν ἤ Τούρκους πού ἔμπαιναν στά κατάκλειστα καί ἀκατοίκητα σπίτια – οἱ νοικοκυραῖοι τους ἤ εἶχαν φύγει ἤ εἶχαν θανατωθεῖ – γιά νά ἁρπάξουν ὅ,τι εἶχαν περιφρονήσει οἱ πρῶτοι λαφυραγωγοί πράγματα βαμμένα στό αἷμα ἤ ποτισμένα μέ δάκρυα. Αὐτό τό θέαμα τῶν ξαφνικά ἐγκαταλελειμμένων σπιτιῶν εἶναι πιό σπαρακτικό ἀπό τό θέαμα τῶν ἀρχαίων ἐρειπίων. Σοῦ θυμίζει ἕνα τάφο πού μόλις ἄδειασε»[105].

Στίς Σαράντα Ἐκκλησίες ἀπαγχονίστηκαν ὁ παπα-Κωνσταντῖνος καί οἱ πρόκριτοι ΧατζηΜαζαράκης, ΧατζηΔημητράκης καί ΧατζηΝικόλαος.

---

104. Στό 12ο τόμο τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους τῆς Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν διαβάζουμε πώς ἡ Τουρκική Κυβέρνηση «Στίς 4 Ἰουνίου ἀπαγχόνισε τέσσερις ἔγκριτους ἀρχιερεῖς πού κρατοῦσε στή φυλακή, τόν Δέρκων Γρηγόριο, τόν Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεο Πρώιο, τόν Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ καί τόν Τιρνόβου Ἰωαννίκιο». Ἄν ἔχουμε ὑπόψη μας ὅτι ἡ ἐπιστολή ἔχει ἡμερομηνία 28 Μαΐου καί ἔχει γραφεῖ στή Βιέννη βγαίνει τό συμπέρασμα ὅτι ὁ Μητροπολίτης Δωρόθεος εἶχε ἀπαγχονιστεῖ πολύ πιό πρίν ἀπό τίς 4 Ἰουνίου, βλ. καί «Θρακικά», Παράρτημα Γ' τόμου, σελ. 195.

105. Κυριάκου Σιμόπουλου: Πῶς εἶδαν οἱ ξένοι τήν Ἑλλάδα τοῦ 21, τ. Α', σελ. 181.

Φωτ. 11. Εἰκόνα τοῦ πρωτομάρτυρα Στέφανου, ἀφιέρωμα τοῦ Νεομάρτυρα Στέφανου ἀπό τήν Αἶνο. (Ἐκκλησιαστικό Μουσεῖο Μητρόπολης Ἀλεξ/πολης καί Σαμοθράκης).

Στό Διδυμότειχο ἦταν τόσοι οἱ σφαγμένοι ραγιάδες, ὥστε ἀπό τήν ἐποχή ἐκείνη χρονολογεῖται ἡ κατάπτωση δύο σπουδαίων βιομηχανιῶν, τῆς πηλοπλαστικῆς καί τῶν κλωστηρίων τοῦ μεταξιοῦ[106].

Στήν Κεσσάνη τά ἴδια. Πολλοί Κεσσανιῶτες γιά νά σωθοῦν κατάφυγαν στίς στοές τοῦ κοντινοῦ τους Παλαιόκαστρου ὅπου ἔμειναν κρυμένοι γιά δυό χρόνια[107].

Ἡ Βάρνα στόν Εὔξεινο Πόντο, ὅπως καί οἱ ἄλλες παράλιες πόλεις, ἐπλήρωσε μέ τόν ἀπαγχονισμό τῶν προκρίτων της τή συμπαράσταση καί τή συμμετοχή τους στά σχέδια τῆς Φιλικῆς. Ἡ παράδοση διέσωσε τά ὀνόματα τῶν Τσακήρ Τσορμπατζῆ, Ζαχαρίδη Κρυόφυλλου, Παπαμανώλη, Χριστόδουλου Νικολάου, Κ. Πωγωνάτου (Τενεσίζογλου), Καπετάν Παρασκευᾶ, Κάλακλη καί Ἰωάννη Ἀσπιώτη πού ξεψύχησε βαδίζοντας πρός τήν ἀγχόνη καί κρεμάστηκε καί νεκρός ἀκόμα[108].

Τό ἴδιο καί στήν Αἶνο ὅπου στίς 17 Ἀπριλίου βρίσκει μαρτυρικό θάνατο ὁ Νεομάρτυρας Στέφανος. Ἀπόγονοί του ἀπό τήν ἐγγονή του καί ἀπό τόν Ἠπειρώτη δάσκαλο Νικόλαο Χατζόπουλο ζοῦν σήμερα στήν Ἀλεξανδρούπολη[109].

Ἡ παραπάνω ἡμερομηνία, ἡ 17 Ἀπριλίου, εἶναι γιά τή Θράκη μέρα σημαδιακή γιατί ἐκτός ἀπό τόν Αἰνίτη Νεομάρτυρα Στέφανο βρίσκουν στήν Ἀδριανούπολη μαρτυρικό θάνατο εἴκοσι ἑφτά πρόκριτοί της καί ὁ πρωταθλητής στό μαρτύριο Ἀδριανουπολίτης πρώην Οἰκουμενικός Πατριάρχης Κύριλλος ὁ ΣΤ΄.

Ἀπό τήν ἱστορία τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου τά Ἑλληνόπουλα μαθαίνουν γιά τό μαρτυρικό θάνατο τοῦ Πατριάρχη Γρηγορίου τοῦ Ε΄. Τό Ἔθνος τίμησε ὅπως ἔπρεπε τόν Ἐθνάρχη του πού μέ τή θυσία του πρόσφερε στόν ἀγώνα του περισσότερες ὑπηρεσίες ἀπ' ὅσες σ' ὅλη του τή ζωή. Τά ὀστᾶ του φυλάσσονται σέ πολυτελῆ λειψανοθήκη στό Μητροπολιτικό Ναό τῆς Ἀθήνας, μεγαλοπρεπής ἀδριάντας του φιλοτεχνήθηκε καί βρίσκεται μπροστά στό Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας, πού κατά τά ἀποκαλυπτήριά του ὁ ποιητής Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης ἀπάγγειλε τό περίφημο σχετικό ποίημά του.

Ἀγνοοῦν ὅμως τά Ἑλληνόπουλα, ἀγνοοῦν τά Θρακιωτόπουλα ὅτι κι

---

106. Ἀ δ. Τ α μ β α κ ί δ η: Συμβολή τῆς Θράκης εἰς τήν Ἑλληνικήν Ἐπανάστασιν, «Θρακικά», Παράρτημα Γ΄ τόμου, σελ. 42.

107. Ὅπου παραπάνω, σελ. 41.

108. «Θρακικά», Παράρτημα Γ΄ τόμου, σελ. 27, 28.

109. Ἀφιέρωμα τοῦ Νεομάρτυρα Στέφανου ὑπάρχει ὡραιότατη εἰκόνα τοῦ Πρωτομάρτυρα Στέφανου μέ ἡμερομηνία 14 Ἀπριλίου 1788· σώζεται στό Ἐκκλησιαστικό Μουσεῖο τῆς Μητρόπολης Ἀλεξανδρούπολης καί Σαμοθράκης.

Φωτ. 12. Ὁ Ἀπαγχονισμός τοῦ Πατριάρχη Κυρίλλου τοῦ Στ΄ στήν Ἀδριανούπολη τήν 17η Ἀπριλίου 1821. Γκραβούρα τῆς ἐποχῆς.

Φωτ. 13. Ὁ Ἀδριάντας τοῦ Πατριάρχη Κυρίλλου τοῦ Στ΄ στήν Ὀρεστιάδα.

ἄλλος Πατριάρχης, ὁ προκάτοχος τοῦ Γρηγορίου βρῆκε τόν ἴδιο μαρτυρικό θάνατο μέ κεῖνον. Ἦταν ὁ Πατριάρχης Κύριλλος ὁ ΣΤ΄ ἀπό τήν Ἀδριανούπολη. Εἶχε κοσμήσει τόν Πατριαρχικό θρόνο ἀπό τό 1813 ὡς τό 1818. Κατά τόν Κούμα «... μετά τόν Σαμουήλ ἐφαίνετο ὁ πλέον πεπαιδευμένος Πατριάρχης»[110]. Ἦταν ἀπό τούς λίγους πού ἀνέβηκε στό Πατριαρχικό ἀξίωμα χωρίς νά τό ἐπιζητήσει. Ἀντίθετα ἡ Σύνοδος τῶν Πατριαρχείων μέ συνοδικό γράμμα της τόν παρακάλεσε νά δεχτεῖ νά κυβερνήσει τό σκάφος τῆς Ἐκκλησίας. «Δι' ὃ ἐπειδή περί τήν θεραπείαν της ... καί τοῦ καιροῦ τό ἄμεσον ἀπαιτεῖται ... καί πολλάκις περί τοῦ προακτέον συμβουλευθέντες, δέν εὕρομεν ἕτερον θεραπευτήριον ἱκανόν ... εἰμή νά διορισθῇ εἰς Πατριάρχης συγκεκρατημένος μέ ὅλας τάς ἀπαιτουμένας ἀρετάς ... ὅθεν πᾶν εἶδος προσωποληψίας ρίψαντες ἐκ μέσου ... εὗρε παμψηφεί τήν ὑμετέραν Πανιερότητα ...»[111].

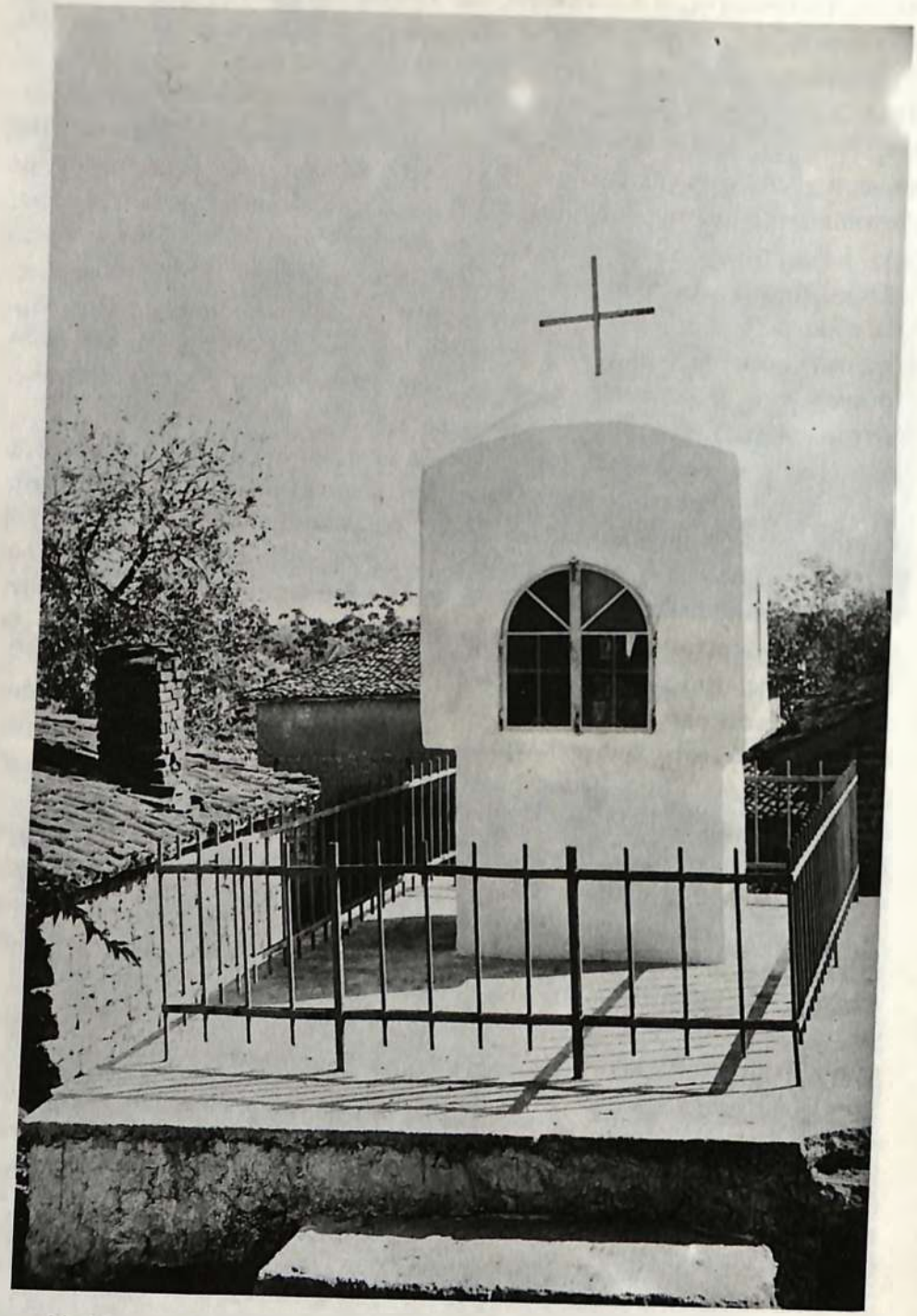
Ἦταν ἀκόμα νέος 46 χρονῶ τό 1821 καί ἐφησύχαζε στό πατρικό του σπίτι στήν Ἀδριανούπολη. Ἐκεῖ λοιπόν συλλαμβάνεται τό βράδυ τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων καί μαζύ του καί εἴκοσι ἑφτά πρόκριτοι. Ἔχουν ἤδη πυρποληθεῖ δύο ἑλληνικές ἐκκλησίες καί ἔχουν σφαχτεῖ πολλοί Ἕλληνες καί Ἀρμένιοι. Στίς 17 Ἀπριλίου, Κυριακή τοῦ Θωμᾶ, ὅλοι οἱ δημογέροντες καί πρόκριτοι σφάζονται μπροστά στίς πόρτες τῶν σπιτιῶν τους. Ὁ Πατριάρχης, γιά τόν ὁποῖο ἔχει φτάσει εἰδικό σουλτανικό φιρμάνι[112], ἀπαγχονίζεται ἀπό καγκελόφραχτο παράθυρο τοῦ συνοδικοῦ τῆς Μητρόπολης πού ἀπό τότε ἔμεινε κλειστό. Ὅλων τά πτώματα μετά τρεῖς μέρες ρίχτηκαν στόν Ἕβρο. Ὅμως τό ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ φέρνει τό πατριαρχικό λείψανο σέ νερόμυλο τοῦ Πυθίου. Ἐκεῖ ὁ Χρῆστος Ἀργυρίου ἀπό τό Πύθιο, μόλις ἔφτασε ἡ νύχτα, ἀνέσυρε κρυφά τό σκήνωμα τοῦ Πατριάρχη καί τό μετέφερε στό σπίτι του, ὅπου καί τό ἔθαψε μυστικά. Σήμερα ὁ πρῶτος ἐκεῖνος τάφος καλύπτεται ἀπό μικρό ἄτεχνο παρεκκλήσι, τά δέ ὀστᾶ τοῦ Πατριάρχη μεταφέρθηκαν στήν Ἀδριανούπολη καί μετά τή Μικρασιατική καταστροφή στήν Ἐλεύθερη Ἑλλάδα ὅπου καί τά ἴχνη τους χάθηκαν. Σήμερα δέν γνωρίζουμε ποῦ βρίσκονται. Πολύ γρήγορα οἱ κάτοικοι τοῦ Πυθίου καί τῆς Ἀδριανούπολης τοῦ ἀπέδωσαν ἰδιότητες θαυματουργικές. Στό Πύθιο καί σήμερα τόν θεωροῦν ἅγιο, στή δέ Ἀδριανούπολη θεωροῦσαν ὅτι τό σκοινί τῆς θηλειᾶς τῆς κρεμάλας θεράπευε διάφορες ἀρρώστιες τοῦ λαιμοῦ καί ἰδιαίτερα τόν κοκκύτη[113]. Γιά τό σκοπό αὐτό ἀρκοῦ-

110. Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν: Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τ. ΙΒ΄, σελ. 136.

111. Γ. Λαμπουσιάδου: Περί Κυρίλλου τοῦ ΣΤ΄, «Θρακικά», τ. 19, σελ. 81.

112. Ὁλόκληρο τό φιρμάνι παρατίθεται στό παράρτημα τοῦ Γ΄ τόμου τῶν «Θρακικῶν», σελ. 249.

113. Τοῦτο μοῦ ἀφηγήθηκε ὁ κ. Δημήτριος Γιαρματζῆς, Ἀδριανουπολίτης, σήμερα κάτοικος Κομοτηνῆς.

Φωτ. 14. Ὁ τάφος τοῦ Πατριάρχη Κυρίλλου τοῦ Στ΄ στό χωριό Πύθιο τοῦ Νομοῦ Ἔβρου ὅπως εἶναι σήμερα.

σε ὁ ἐνδιαφερόμενος νά περάσει γιά λίγο τή θηλειά στό λαιμό του.

Ἔχω τή γνώμη ὅτι ἐκεῖ, στό Πύθιο, ἀπέναντι ἀπό τούς κάμπους τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης μέ τίς πανάρχαιες Ἑλληνικές μνῆμες, ὁ τάφος τοῦ Πατριάρχη μέ τό ἄτεχνο προσκυνητάρι του θά πρέπει νά γίνει τόπος πανθρακικοῦ, ἄν ὄχι πανελλήνιου προσκυνήματος[114]. Ἐκεῖ κάθε χρόνο τήν Κυριακή τοῦ Θωμᾶ, μέρα τοῦ μαρτυρίου τῶν Ἀδριανουπολιτῶν καί τῶν Αἰνιτῶν, θά πρέπει νά φέρνουμε τή Θρακική νεολαία, τά παιδιά τῶν σχολείων μας, νά προσκυνοῦν τόν τόπο πού δέχτηκε τό βασανισμένο πατριαρχικό κορμί, ν' ἀκοῦν τά παθήματα τῆς φυλῆς μας καί νά φρονηματίζονται. Νά μαθαίνουν ὅτι ἡ ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων γιά νά γεννηθεῖ, κυοφορήθηκε μέσα σέ βόγγους καί οἰμωγές τῶν σφαγμένων καί τῶν κατατρεγμένων καί ἀπό τά αἵματα χιλιάδων ἀθώων θυμάτων καί γενναίων πολεμιστῶν, πού ἀνάμεσά τους μεγάλο μερίδιο ἔχει ὁ Ἑλληνισμός τῆς Θράκης[115]

---

114. Μέ πρωτοβουλία τῆς Μητροπόλεως Διδ./χου, Ὀρεστιάδος καί Σουφλίου διενεργήθηκε πανέβριος ἔρανος καί μέ τό προϊόν του φιλοτεχνήθηκε ἀπό τό γλύπτη Νικόλα ἐπιβλητικός ἀδριάντας τοῦ Πατριάρχη καί τοποθετήθηκε στήν κεντρική πλατεία τῆς Ὀρεστιάδας. Ὁ ποιητής Κώστας Κρυστάλλης ἀφιέρωσε στή μνήμη τῶν δύο κρεμασμένων πατριαρχῶν τό ποίημά του «Αἱ σκιαί τῶν Πατριαρχῶν Γρηγορίου τοῦ Ε' καί Κυρίλλου τοῦ ΣΤ'» πού τό ἔγραψε τό 1886. Νά τό ἀπόσπασμα γιά τόν Κύριλλο:

«Τό λόγο δέν ἀπόσωσε. Ἀπ' τό πλευρό του τότε
σηκώθηκε τῆς πόλεως τ' Ἀδριανοῦ ὁ ἥρως
καί λέγει: «Μήπως κ' εἰς ἐμέ δέν ἔπεσεν ὁ κλῆρος
κρεμάλας; Δέν μ' ἐκρέμασαν ἄνομοι στρατιῶται;».

Ἀπόγονοι τῆς οἰκογένειας τοῦ Πατριάρχη ἀπό τήν ἀδελφή του Μοσχονή καί τόν Ἰάκωβο Γιαρίμ, Ἐδιρνέ, πού κι' αὐτός συμπορεύτηκε μαζύ του στό δρόμο τοῦ μαρτυρίου εἶναι σήμερα ἡ οἰκογένεια Γιαρίμη στήν Κομοτηνή. Τό ὄνομα Γιαρίμ Ἐδιρνές τό ἔδωσε ὁ Μουτεσελίμης (ὑποδιοικητής) Δερβίς Βέης ὅταν κάποτε θαυμάζοντας τήν ἐξυπνάδα του εἶπε: Σέντε γιαρίμ Ἐντίρνενεν ἀκιλί βάρ (σέ κατά λέξη μετάφραση: Σέ σένα ἀπό τή μισή Ἀδριανούπολη ἡ ἐξυπνάδα ὑπάρχει).

115. Γιά τήν τραγωδία τῶν Θρακῶν ἀλλά καί γιά τό ὑψηλό τους φρόνημα σώζεται ἐπιστολή πού βρέθηκε στά ἀρχεῖα τῆς Αὐστριακῆς ἀστυνομίας καί πού δημοσιεύεται στό βιβλίο τοῦ Γ. Λάιου «Ἀνέκδοτες ἐπιστολές καί ἔγγραφα τοῦ 1821 ...» στή σελίδα 112: «... μέ χίλιους δυό κινδύνους ἔφτασα στήν Ἀδριανούπολη. Ἐκεῖ σηκώθηκαν οἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς μου ἀπό τίς νέες τρομάρες. Τόν σεβάσμιο πρώην Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλο ... ἐπῆγαν καί τόν πῆραν καί τόν ἐκρέμασαν ἀπέναντι στή Μητρόπολη ... πολλοί ἐπίσκοποι καθώς καί οἱ πιό πλούσιοι κάτοικοι ἔπεσαν θύματα τῆς θηριωδίας τῶν Ὀσμάνων. Ὁ ... μοῦ ἐπρομήθευσε τά μέσα νά φτάσω στά βουνά τοῦ Αἵμου, ἀφοῦ πέρασα ἀπό πολλά χωριά, πού οἱ χριστιανοί τά εἶχαν παρατήσει καί εἶχαν καταφύγει στά βουνά. Πόση χαρά ἔνιωσα ὅταν περνώντας ἀπό τή Βουλγαρία εἶδα ὅλους τούς κατοίκους, Ἕλληνες καί Βουλγάρους, νά ἐμφοροῦνται ἀπό τό ἴδιο πνεῦμα ἐναντίον τῶν κατακτητῶν».

ΟΙ ΘΡΑΚΙΩΤΕΣ ΣΤΟΝ ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑ ΑΓΩΝΑ

Ὅπως ἦταν φυσικό, νωρίς τά ἐπαναστατικά κινήματα στό Θρακικό χῶρο ἔσβησαν, μιά καί δέν μποροῦσε νά δοθεῖ βοήθεια ἀπό πουθενά, καί ἐξάλλου οἱ πολυάριθμες τουρκικές δυνάμεις στήν περιοχή δέν ἐπέτρεπαν τή συνέχισή τους.

Ὅ,τι ὅμως δέν μπόρεσαν νά κάμουν οἱ Θρακιῶτες στόν τόπο τους, ἔσπευσαν νά τό πραγματοποιήσουν κατεβαίνοντας στή νότια Ἑλλάδα καί συμμετέχοντας μέ ὅλες τους τίς δυνάμεις στόν ἀγώνα τῆς Ἀνεξαρτησίας. Ἄλλοι ἀπ' αὐτούς πολέμησαν στή στεριά ἄλλοι στή θάλασσα. Πολλοί πολέμησαν καί ἔπεσαν ἄγνωστοι καί ξένοι ἀνάμεσα σέ ξένους καί τούς ἀγνοεῖ ἡ ἱστορία. Ἄλλοι στάθηκαν ἐπώνυμοι γιατί κατεῖχαν κάποια θέση ἤ ἀξίωμα καί τά ὀνόματά τους σώζονται στά Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους καί στούς φακέλους ἀγωνιστῶν τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης. Νέα ὀνόματα βγαίνουν συνέχεια σέ φῶς καί πλουτίζουμε ἔτσι τίς γνώσεις μας γιά τή συμμετοχή τῶν προγόνων μας στόν πανελλήνιο ξεσηκωμό τοῦ 21.

Γιά τή συμμετοχή τῶν Θρακιωτῶν στούς θαλασσινούς ἀγῶνες κυριότερο βοήθημα εἶναι ἡ πολύτιμη ἐργασία τοῦ κ. Κώστα Διαμάντη «Θρᾶκες Ἀγωνισταί εἰς τήν ἐπανάστασιν τοῦ 1821», σέ τρία τεύχη πού περιλήφτηκαν στούς 29ο, 30ο καί 38ο τόμους τοῦ Ἀρχείου Θράκης, καθώς καί «Οἱ Θρᾶκες εἰς τήν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος» στόν 25ο τόμο.

Ἀπό αὐτά φαίνεται ὅτι τό κύριο βάρος ἀπό πλευρᾶς Θρακῶν στούς θαλασσινούς ἀγῶνες τό σήκωσαν οἱ κάτοικοι τῆς Αἴνου. Τοῦτο γιατί ἡ Αἶνος ἦταν ἡ μόνη θαλασσινή πολιτεία στό Αἰγαῖο πού τά καράβια της ἦταν δυνατό νά πάρουν μέρος στίς διάφορες θαλασσινές ἐπιχειρήσεις, ἐνῶ οἱ κάτοικοι τῶν παραλίων τῆς Προποντίδας καί τῶν πόλεων τῶν παραλίων τῆς Βόρειας Θράκης ἦταν ἀποκλεισμένοι ἀπό τό θέατρο τῶν ναυτικῶν ἐπιχειρήσεων, τό Αἰγαῖο. Παρ' ὅλα αὐτά 1500 ἕλληνες ναυτικοί, πού ἀποκλείσθηκαν στή Μαύρη Θάλασσα καί ἀσφαλῶς πολλοί θά ἦταν ἀπό τίς παράλιες πόλεις της, ὅπως ἀφηγεῖται στίς ἀναμνήσεις του ὁ Ἄγγλος ἱερέας τῆς Βρεττανικῆς Πρεσβείας στήν Κων/πολη Walsh, «Συγκεντρώθηκαν στήν Ὀδησσό, πούλησαν τά καράβια τους καί ἀποφάσισαν, κάπου χίλιοι πεντακόσιοι, νά μιμηθοῦν τούς προγόνους τους, τούς Μυρίους, καί νά φτάσουν στήν πατρίδα διά ξηρᾶς ... Ἔπρεπε νά διασχίσουν τήν Κεντρική Εὐρώπη καί νά ἐπιστρέψουν στήν Ἑλλάδα ἀπό τή Μεσόγειο ... Τελικά ἔφτασαν στήν πατρίδα τους ὕστερα ἀπό ταξίδι πού κράτησε ἐνάμιση χρόνο καί ἀφοῦ πραγματοποίησαν τό γύρο τῆς Εὐρώπης μέ τό ἴδιο θάρρος καί τήν ἴδια καρτερία πού ἔδειξαν οἱ πρόγονοί τους.

«Παρ' ὅλες τίς στερήσεις τοῦ ταξιδιοῦ εἶχαν διαφυλάξει ἄθικτα τά χρήματα πού χρειάζονταν γιά νά ἀγοράσουν ὅπλα καί γιά τά ναῦλα τους.

Φτάνοντας στήν Ἑλλάδα ἔσπευσαν νά ὑπηρετήσουν στόν ἑλληνικό στόλο»[116].

Ἡ Αἶνος ὅμως εἶναι ἡ ναυτική πολιτεία πού ἀντιπροσωπεύει περίλαμπρα στό μεγάλο ἀγώνα ὅλα τά μέρη τῆς Θράκης. Πρίν ἀπό ἀρκετά χρόνια εἶχε ἀρχίσει ἡ ἀνάπτυξή της καί στά 1813, σύμφωνα μέ στοιχεῖα τοῦ Γάλλου πρόξενου στήν Πάτρα Πουκεβίλ, εἶχε 4 μεγάλα καράβια καί 60 σακολέβες[117]. Τό 1821 τά καράβια τῆς Αἴνου ἔφταναν τά 300 καί ταξίδευαν μέχρι τή Συρία καί τήν Αἴγυπτο[118].

Περίφημοι ναυμάχοι οἱ Αἰνίτες μέ τήν ἔκρηξη τῆς ἐπανάστασης παίρνουν ἀμέσως μέρος στίς ναυτικές ἐπιχειρήσεις. Ἡ ἐνίσχυση τῶν ἐπαναστατῶν στή Χαλκιδική καί τόν Ὄλυμπο καί ὁ ἀποκλεισμός τῶν παραλίων τῆς Μακεδονίας ἔγιναν κυρίως μέ Αἰνίτικα καράβια. Εἶναι δέ ἑκατοντάδες οἱ Αἰνίτες πού ἐπέβαιναν σ' αὐτά καί πῆραν μέρος στίς ναυτικές ἐπιχειρήσεις. Ὁ Στρατής Σκόρδος, πού κυβερνοῦσε ἕνα σκάφος μέ πλήρωμα 32 ἄνδρες, πῆρε μέρος σέ μιά ναυμαχία κοντά στή Λέσβο[119]. Ὁ Γιάννης Καραβέλας, ἰδιοκτήτης τοῦ πλοίου «Ἅγιος Συμεών», πού γιά χρόνια συμμετεῖχε στόν ἀποκλεισμό τῆς Χαλκίδας καί τῆς Καρύστου καί πού στό τέλος τό σκάφος του χρησιμοποιήθηκε ὡς πυρπολικό. Ἡ προσωρινή Διοίκηση μέ ἔγγραφό της ἀναγνωρίζει ὅτι «ἐδούλευσε τήν Πατρίδα εἰς διαφόρους κρισίμους περιστάσεις ...»[120]. Ὁ Λευτέρης Παλιός, ἰδιοκτήτης τοῦ καραβιοῦ «Μιχαήλ Ἀρχάγγελος» πού ἔγινε πυρπολικό καί πού τό πρακτικό τῆς ὁρκωμοσίας του ὡς Φιλικοῦ βρίσκεται στό Ναυτικό Μουσεῖο στόν Πειραιᾶ[121]. Ὁ Γρηγόριος Κομνηνοῦ κυβερνώντας τό ἰδιόκτητο σκάφος του ἀπό τήν ἀρχή τοῦ ἀγώνα συνεργάστηκε μέ τούς Ψαριανούς καί ἔμεινε στό τέλος σέ ἀπόλυτη φτώχεια[122]. Ὁ Χ' Ἐμμανουήλ Τέρογλου μέ τό καράβι του «Ποσειδών» συνεργάστηκε μέ τούς Σαμιῶτες, πῆρε μέρος στήν ἐκστρατεία τῆς Χίου καί γλύτωσε τετρακόσιους ὀγδόντα Χιῶτες ἀπό τό μαχαίρι τῶν Τούρκων[123]. Ὁ Ἀγγελής Ἀργυρίου πού μέ τή σκούνα του βοήθησε σέ διάφορες πολιορκίες. Ὁ Γρηγόριος Αἰνίτης Κο-

---

116. Κυριάκου Σιμόπουλου: Πῶς εἶδαν οἱ ξένοι τήν Ἑλλάδα τοῦ '21, τ. Ιος, σελ. 146-147.

117. Κυριάκου Σιμόπουλου: Ξένοι ταξιδιῶτες στήν Ἑλλάδα, τ. ΣΤ', σελ. 405.

118. Κώστα Διαμάντη: Θρᾶκες ἀγωνισταί εἰς τήν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, τ. Α', σελ. 7 (ἀριθ. 101 τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν).

119. «Θρακικά», παράρτ. Γ' τόμου, σελ. 21.

120. Κώστα Διαμάντη: Θρᾶκες ἀγωνισταί κτλ., τ. Β', σελ. 116.

121. Ὅπου παραπάνω, τ. Β', σελ. 143.

122. Ὅπου παραπάνω, τ. Β', σελ. 172.

123. Ὅπου παραπάνω, τ. Β', σελ. 175.

Φωτ. 15. Ὁ Αἰνίτης Ἀγωνιστὴς Μαργαρίτης Κούταβος.

μνηνός, ψαράς, μέ τό σκάφος του «Λεωνίδας» μέ 7 ναῦτες καί 1 κανόνι[124].

Ὁ Χ΄Φραντζῆς Κούταβος, ὁ γιός του Μαργαρίτης Κούταβος καί ὁ ἀνεψιός του Κων/νος Κούταβος. Ὁ πατέρας Χ΄Φραντζῆς Κούταβος πῆρε μέρος σέ ἀρκετές ἐπιχειρήσεις καί ὑπηρέτησε Λιμενάρχης Ἀθηνῶν στόν Πειραιᾶ. Ἀπό τήν ἐπιτροπή ἐπί τῆς Οἰκονομίας χαρακτηρίζεται «ἐκ τῶν ὁποσοῦν διακεκριμένων κατά τόν πατριωτισμόν»[125]. Μέ Διάταγμα τοῦ Ὄθωνα διορίστηκε ἀκόλουθος ἀξιωματικός στό λόχο τῶν πρεσβυτῶν (veterans) τοῦ Β. Ναυτικοῦ.

Ὁ γιός του Μαργαρίτης Κούταβος, πού κυβερνοῦσε τό σκάφος «Ποσειδών» μέ 12 κανόνια, παρουσιάζει πιό ἀξιοσημείωτη δράση. Πῆρε μέρος στήν ἐκστρατεία τοῦ Ὀλύμπου. Στήν καταστροφή τῆς Χίου ἔσωσε πολλούς κατοίκους τοῦ μαρτυρικοῦ νησιοῦ μέ τό καράβι του. Ἀργότερα μετέχει στήν πολιορκία τῆς Χαλκίδας καί μέ τήν ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη σώζει πολλούς Ἕλληνες τῆς Εὔβοιας. Τόν Ἰούλιο τοῦ 1823 παρενοχλεῖ τήν ἐνίσχυση τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ στήν Εὔβοια. Τόν ἑπόμενο χρόνο, τόν Ἀπρίλιο, συγκρούεται μέ τόν τουρκικό στόλο στά Λιθαδονήσια τῆς Εὔβοιας καί βυθίζει ὁ ἴδιος τό καράβι του γιά νά μή πέσει στά χέρια τοῦ ἐχθροῦ. Αὐτός ὅμως ἐξακολουθεῖ νά προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του ἀπό διάφορες θέσεις. Τόν Ἰούλιο τοῦ 1825 γίνεται γενικός Φροντιστής τοῦ στρατοπέδου τῆς Ἀθήνας[126]. Γιά τίς ὑπηρεσίες του τιμήθηκε μέ διάφορα ἀξιώματα[127]. Στούς ἀπογόνους του συγκαταλέγεται ἡ οἰκογένεια Τσιλιγγίρη τῆς Κομοτηνῆς πού ἔχει τό ξενοδοχεῖο «ΕΛΛΑΣ».

Ἐκείνη ὅμως πού ξεχωριστά διακρίθηκε στούς θαλασσινούς ἀγῶνες ἦταν ἡ οἰκογένεια Βισβίζη. Ὁ καπετάν Χ΄Ἀντώνης Βισβίζης ἦταν πλούσιος καραβοκύρης. Εἶχε στήν κατοχή του τό μπρίκι «Καλομοίρα» ὁπλισμένο μέ 16 κανόνια καί πλήρωμα 140 ναῦτες. Μέ τό σύνθημα τοῦ ξεσηκωμοῦ φορτώνει στό καράβι τή γυναίκα του Δόμνα καί τά 5 παιδιά του καί σαλπάρει γιά νά ἑνωθεῖ μέ τόν ἑλληνικό στόλο. Ὑποστήριξε μέ τό καράβι του τήν ἐπανάσταση τοῦ Ἐμμανουήλ Παπᾶ στή Χαλκιδική. Αὐτός τόν ἔφερε ἀπό τήν Πόλη στό Ἅγιο Ὄρος, ὁ ἴδιος πάλι τόν κουβάλησε νεκρό στήν Ὕδρα. Πῆρε μέρος στίς ναυμαχίες τοῦ Ἄθω, τῆς Λέσβου καί τῆς Σάμου. Τό 1822 τόν βλέπουμε νά ὑποστηρίζει μέ τά κανόνια του τίς ἐπιχειρήσεις τῶν Δημητρίου Ὑψηλάντη, Ὀδυσσέα Ἀνδρούτσου καί Νικηταρᾶ στήν Ἁγία Μαρίνα Λαμίας. Χάρη στήν ὑποστήριξή του

---

124. Ὅπου παραπάνω, τ. Γ΄, σελ. 29, 30.

125. Ὅπου παραπάνω, τ. Γ΄, σελ. 8.

126. Κωνστ. Α. Διαμάντη: ὅπου παραπάνω, τ. Α΄, Β΄, Γ΄.

127. Ἀδαμ. Ταμβακίδου: Συμβολή τῆς Θράκης εἰς τήν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, Παράρτ. Γ΄ τόμου, σελ. 45, 46.

καταφέρνει νά σωθοῦν τά ἑλληνικά τμήματα ἀπό βέβαιο ἀφανισμό ἀπό τή στρατιά τοῦ Δράμαλη πού κατέβαινε, καί ὁ Ἀνδροῦτσος μέ τό Νικηταρά τοῦ ἀφιερώνουν γράμματα εὐγνωμοσύνης[128].

«Διά τοῦ παρόντος φανερώνομεν καί ἀποδεικνύομεν ὅτι ὁ Χ' Ἀντώνιος Βισβίζης, Αἰνίτης, εὑρισκόμενος μέ τό καράβι του εἰς νησίον Λιβάδα, ὅστις ἀπό Ὄλυμπον εἶχεν ἔλθει πρός τόν Ἄρειον πάγον γιά ὑπόθεσιν τοῦ Γένους, καί ὄντες ἡμεῖς πολιορκισμένοι εἰς Ἁγίαν Μαρίναν ἀπό τούς ἐχθρούς μέ κανόνα ἑπτά χτυπώντας μας μέ μπάλλα ἑπτά γρανάτας καί ζητώντας ἀπ' αὐτόν διά μέσου τοῦ Ἀρείου Πάγου δύο κανόνια εἶχε τοῦ κάμπου, ἀμέσως ἐσηκώθη μέ μεγάλον πατριωτισμόν εἰς τά πανία, καί ἦλθε μέ τό καράβι του πρός βοήθειάν μας καί δίδωντάς μας τά δύο κανόνια τά ὁποῖα καί πάλιν ἔλαβεν ἐκράτησεν τρεῖς ἡμέρας πόλεμον ἀκαταπαύστως μέ κανόνια καί οὕτως ἠμπόρεσε ἵνα ἐμβαρκαρισθῇ ἡ κολώνα μας ἀπό τρεῖς χιλιάδες καί νά σωθῇ. Καί τά προσδιορισθέντα Λίμνα καί Τρικεριώτικα ἀπό Ἄρειον Πάγον δι' αὐτήν τήν περίστασιν ἐστάθησαν τά μόνα δειλιόντα καί ἀδιαφορήσαντα εἰς τήν αὐτήν ἀνάγκην.

Διό καί τοῦ δίδεται τό παρόν διά νά ἔχῃ νά παρρησιασθῇ ἕνα καιρόν εἰς τό Γένος διά ταύτην του τήν δούλευσιν.

Ἐκ τοῦ Μόλου Παλαιοχωρίου τῇ 15 Ἀπριλίου 1822
Ὀδυσσεύς Ἀντρήτζου
Νικήτας Σταματελόπουλος»[129]

Ὅταν σέ λίγο καιρό ὁ Ἀντώνης Βισβίζης βρῆκε τό θάνατο, τή διοίκηση τοῦ καραβιοῦ τήν πῆρε στά χέρια της ἡ γυναίκα του Δόμνα. Βοηθούμενη ἀπό τόν ὑπαρχηγό τοῦ πλοίου τόν καπετάν Σταυρῆ κυβέρνησε τό σκάφος σάν ἄντρας καί συνέχισε τήν πολιορκία τοῦ Εὐρίπου. Ὁ ἱστορικός τοῦ ἀγώνα Ἰωάννης Φιλήμων γιά τή Μπουμπουλίνα γράφοντας βρίσκει καιρό νά συγκρίνει μ' αὐτήν τή Δόμνα λέγοντας: «Τοιαύτη ἀνεδείχθη καί ἡ Δόμνη, σύζυγος τοῦ Βασιλείου Χατζῆ Βιζβίζη, πλοιάρχου. Θανατωθέντος αὐτοῦ κατά τήν πολιορκίαν τῆς Εὐβοίας, ἀνέλαβεν ἡ ἰδία τήν διοίκησιν τοῦ πλοίου, ὡς ἄλλος ἀνήρ, ἐπί πολύν χρόνον, ἵνα μή στερηθῇ ἡ πολιορκία τῆς ἀπό θαλάσσης βοηθείας. Τό πλοῖον δέ αὐτῆς προσήνεγκεν ἐπί τέλους γενόμενον πυρπολικόν, δι' οὗ καί ἐπυρπολήθη τό λεγόμενον Χαζνέ γκεμισί (ταμείου πλοῖον) τῶν ἐχθρῶν κατά τό 1824»[130].

Ἡ φήμη τῆς Δόμνας Βισβίζη ξεπέρασε τά ὅρια τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Τό φιλελληνικό κομιτάτο τοῦ Παρισιοῦ στήν προσπάθειά του

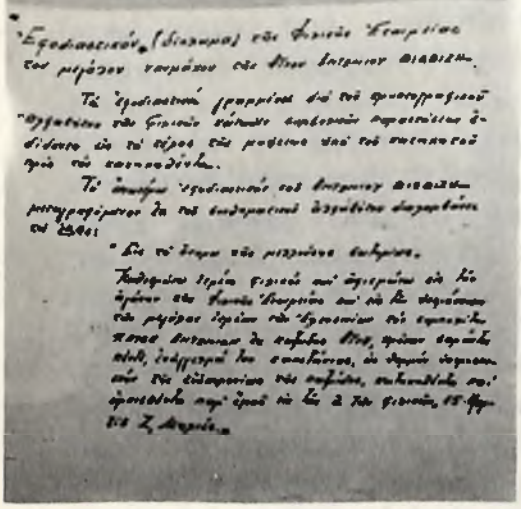
128. Κ. Διαμάντη: ὅπου παραπάνω, τ. Β', σελ. 120.

129. Β. Α. Μυστακίδου: Ἕνια Αἴνια, «Θρακικά», τ. Β', σελ. 55.

130. Ἰωάννου Φιλήμονος: Δοκίμιον Ἱστορικόν περί τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Γ', σελ. 433.

Φωτ. 16. Πρακτικό ὁρκωμοσίας τοῦ Χ΄ Ἀντώνη Βισβίζη.

Φωτ. 17. Ὁ νεαρός Θεμιστοκλῆς Βισβίζης γιός τοῦ Χ΄ Ἀντώνη καί τῆς Δόμνας Βισβίζη καί ἀπό κάτω ἀπεικόνιση τοῦ ἀποχωρισμοῦ του ἀπό τή μητέρα του. Λιθογραφία πού φιλοτεχνήθηκε στό Παρίσι.

νά περιθάλψει τά παιδιά τῶν ἀγωνιστῶν ἔφερε στό Παρίσι καί τό μεγάλο γιό τῶν Βισβίζηδων μαζύ μέ τά παιδιά τοῦ Κανάρη, τοῦ Γιαννίτση, τοῦ Μ. Μπότσαρη καί τοῦ Παλάσκα. Ὁ νεαρός Θεμιστοκλῆς Τιμολέων Βισβίζης εἶχε ὡραία καί χαρακτηριστικά ἑλληνική μορφή καί ἔγινε τό ἀγαπημένο παιδί τῶν φιλελληνικῶν κύκλων τοῦ Παρισιοῦ. Κυρίες τῆς ἀριστοκρατίας ὅπως ἡ κυρία Ρεκαμιέ καί ἡ Δούκισσα Ντ' Ἀμπραντές φιλοτιμοῦνταν νά τόν προστατεύουν. Ἡ ὡραία μορφή του φιλοτεχνήθηκε πορτραῖτο σέ ὡραία σύνθεση κάτω ἀπό τήν ὁποία εἶναι γραμμένα τά λόγια τῆς μητέρας του Δόμνας πού τόν ἀποχαιρετᾶ καθώς φεύγει στά ξένα καί λιθογραφημένο σέ χιλιάδες ἀντίτυπα πωλοῦνταν σ' ὅλη τή Γαλλία γιά μεγάλα ποσά. Μέ τά ποσά αὐτά γίνονταν προμήθεια πολεμοφοδίων, τροφίμων καί φαρμάκων πού οἱ Γάλλοι ἔστελναν στούς μαχόμενους ἀγωνιστές. Τό πορτραῖτο αὐτό στάθηκε τό πρότυπο γιά τήν προτομή τοῦ νεαροῦ Βισβίζη πού στήθηκε στήν παραλία τῆς Ἀλεξανδρούπολης.

Στή Δόμνα Βισβίζη ἀναφέρεται καί ὡραιότατο Δημοτικό τραγούδι πού ἔφερε σέ φῶς ἔρευνα τοῦ Ἀντ. Ρωσσίδη.

«Πουλάκι πόθεν ἔρχεσαι, πουλάκι γιά ἀποκρίσου
μήν εἶδες καί μήν ἄκουσες γιά τήν κυρά Δομνίτσα
τήν ὄμορφη, τή δυνατή, τήν ἀρχικαπετάνα
πούχει καράβι ἀτίμητο καί πρῶτο μές στά πρῶτα
καράβι γοργοτάξιδο, καράβι τιμημένο
καράβι πού πολέμησε στῆς Ἴμπρος τό μπουγάζι;
Καί τό πουλάκι στάθηκε καί τό πουλάκι λέει:
– Τήν εἶδα τήν ἀπάντησα σιμά στό Ἁγιονόρος
τρεῖς μέρες ἐπολέμαγε μέ δυό χιλιάδες Μούρτους.
Καράβια ἐδῶ, καράβια ἐκεῖ, καράβια παραπέρα
καί τούτη σάν τόν ἀητό ὥρμαγε καί χτυποῦσε
δεξά ζερβά κι ἀνάστροφα, κι ὅπου βολοῦσε ἀκόμα.
Κι ἄκουγες βόγγους δυνατούς καί στεναγμούς μεγάλους
κι ἄκουγες κλάμματα πικρά, κατάρες στήν κατάρα
κι οἱ θάλασσες κοκκίνησαν σάν φέσια τῶν ἁγάδων»[131].

Ἀπόγονοι τοῦ Χ'' Αντώνη καί τῆς Δόμνας Βισβίζη εἶναι σήμερα στήν Ἀθήνα ὁ κ. Τιμολέων Βισβίζης, μηχανικός, μέ τό γιό του Ἀντώνη καί ἡ ἀδερφή του κ. Δόμνα Βισβίζη - Δοντᾶ, ἱστορική συγγραφέας. Ἡ πρόσκλησή τους, καθώς καί τῶν ἀπογόνων τῶν ἄλλων Θρακῶν ἀγωνιστῶν, σέ εἰδική ἐκδήλωση στό Θρακικό χῶρο εἶναι ἐπιβεβλημένο νά γίνεται συχνά, θά

131. Δ. Παυλόπουλου: Ἀνθολογία Ἀγνωστων Δημοτικῶν Τραγουδιῶν.

ξανασφίξει δέ τούς δεσμούς πού συνδέουν τά βλαστάρια τῶν πολεμιστῶν τοῦ 21 μέ τή γενέθλια γῆ τῶν προγόνων τους.

Ὑπάρχουν βέβαια κι' ἄλλοι Αἰνίτες πού πρόσφεραν τά πάντα γιά τήν ἐλευθερία. Σώζεται κατάλογος 76 Αἰνιτῶν πού ἔδωσαν τή ζωή τους πολεμώντας. Τόν κατάλογο αὐτό τόν συνέταξαν τό 1832 οἱ Αἰνίτες πού ἐπέζησαν καί δημοσιεύτηκε ἀπό τόν Β. Α. Μυστακίδη στούς Β΄ καί Γ΄ τόμους τῶν «Θρακικῶν»[132]. Ἀπ' αὐτόν βλέπουμε ὅτι 14 Αἰνίτες χάθηκαν στήν καταστροφή τῶν Ψαρῶν, 9 στή Σαμοθράκη, 3 στό Νεόκαστρο τοῦ Ναυαρίνου καί πολλοί στά διάφορα μπλόκα τῆς Εὔβοιας. Ἐπίσης στή Μυτιλήνη, στό Τρίκερι, τή Σύμη, τήν Κάλυμνο, τή Ρόδο καί στήν Κρήτη. Ἐκτός ὅμως ἀπό τή θάλασσα βλέπουμε ὅτι Αἰνίτες ἔπεσαν καί σέ διάφορες μάχες στήν ξηρά ὅπως στό Ναύπλιο, στό πάρσιμο τῆς Τριπολιτσᾶς, στήν καταστροφή τοῦ Πέτα, στό Ἄργος καί στή μάχη τῆς Ἀράχωβας. Μέ τήν ἐξέταση ὅμως τῆς συμμετοχῆς Θρακιωτῶν στούς ἀγῶνες τῆς ξηρᾶς ἀνοίγει νέο κεφάλαιο στήν ἱστορία μας.

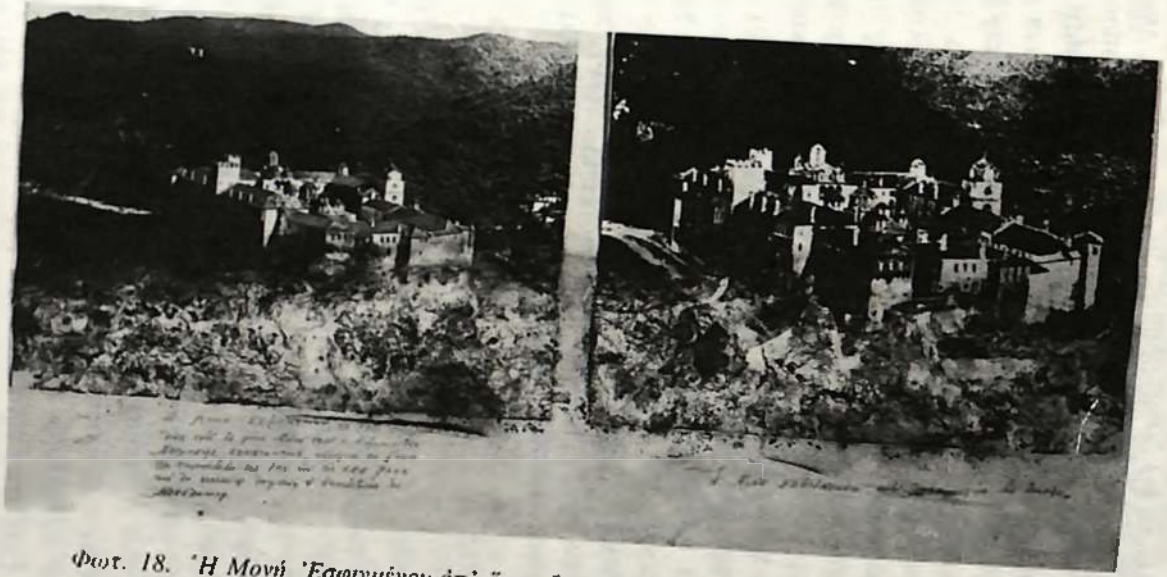
ΟΙ ΘΡΑΚΙΩΤΕΣ ΣΤΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ ΣΤΗ ΣΤΕΡΙΑ

Οἱ Ἑλληνικοί πληθυσμοί τῆς Θράκης, ὅπως ἀναφέρθηκε σέ προηγούμενες σελίδες (σελ. 33-37, 44), εἶχαν ὑψηλό ἐθνικό φρόνημα καί σέ πολλά μέρη ξεσηκώθηκαν κατά τοῦ κατακτητῆ. Ἡ κατάπνιξη ὅμως τῶν ἐθνικῶν τους κινημάτων καί ἡ προοπτική ὅτι ἡ ἐπανάσταση δέν θά εὐδοκιμοῦσε στό Θρακικό χῶρο ὤθησε πολλούς ἀπό τούς κατοίκους τοῦ ἐσωτερικοῦ (ὅπως καί τῶν παραλίων) ἀντί νά καταθέσουν τά ὅπλα, νά πάρουν τό μακρύ καί ὅλο ἐμπόδια δύσκολο δρόμο γιά τίς νότιες περιοχές τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου ὅπου εἶχε σταθεροποιηθεῖ ἡ ἐπανάσταση. Πόσοι ἦταν αὐτοί; Δέν ξέρουμε ἀκριβῶς. Ἄν ὅμως ἔχουμε ὑπόψη μας ὅτι ὁ Σάββας Καμινάρης Φωκιανός, ὁπλαρχηγός στή Μολδοβλαχία πού ἀργότερα πρόδωσε τόν Ὑψηλάντη, σέ ἀναφορά του πρός αὐτόν πρίν ἀπό τήν ἔναρξη τῆς ἐπανάστασης τοῦ ἔγραφε: «... ἀλλ' οἱ χριστιανοί οἱ εὑρισκόμενοι εἰς τήν ἐπαρχίαν Φιλιππουπόλεως σχεδόν εἴκοσι χιλιάδες τόν ἀριθμόν ὅλοι καλά ἁρματωμένοι θέλουσι ὁρμήσει ἀπό τά ὄπισθεν τῶν Τούρκων»[133], συμπεραίνουμε ὅτι πολλοί ἀπ' αὐτούς πού ὑπολόγισε σέ 20.000 ὁ Σάββας θά συνέχισαν τόν ἀγώνα τους ἔξω ἀπό τό χῶρο τῆς Θράκης. Ἄλλωστε στά κείμενα τῶν ἀγωνιστῶν συχνά γίνεται λόγος γιά συναγωνιστές τους ἀπό τά

---

132. Β. Α. Μυστακίδη: Ἕνια Αἴνια, «Θρακικά», τ. Β΄, σελ. 51 καί «Θρακικά», τ. Γ΄, σελ. 56.

133. Ἀντ. Ρωσσίδη: Ὁ Θρακικός Ἑλληνισμός στόν ἀπελευθερωτικό ἀγώνα 1821. Βορειοθράκες. Ἐφημερίδα τῆς Κομοτηνῆς «Ἡ Πατρίδα» 8-1-1979.

Φωτ. 18. Ἡ Μονὴ Ἐσφιγμένου ἀπ' ὅπου ξεκίνησαν ὁ Ἐμμανουὴλ Παπάς καί ὁ Μαρωνείας Κωνστάντιος γιά νά ἐπαναστατήσουν τή Χαλκιδική.

μέρη τῆς Θράκης, ὅπως ὁ ἀρχηγός τοῦ ἄτακτου ἱππικοῦ Χατζηχρῆστος κ.ἄ.. Τοῦτο ἐπιβεβαιώνεται καί ἀπό τίς ἀναφορές πολλῶν ἀγωνιστῶν πού φυλάγονται στά Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους καί πολλές ἀπ' αὐτές εἶδαν τό φῶς τῆς δημοσιότητας. Πρίν ὅμως γίνει ἀναφορά στούς ἀγωνιστές αὐτούς θά γίνει παρουσίαση μιᾶς ἄλλης μορφῆς, ἑνός ἱεράρχη τῆς Θράκης πού πρέπει νά τόν τοποθετήσουμε δίπλα στίς ἄλλες ἡρωϊκές μορφές τῶν κληρικῶν τοῦ ἀγώνα.

Θεωροῦμε τό Δεσπότη Γερμανό τῆς Παλιᾶς Πάτρας μεγάλη καί ἅγια μορφή τοῦ ἀγώνα τῆς ἀνεξαρτησίας γιατί θεωρεῖται πώς αὐτός πρῶτος ὕψωσε τό λάβαρο τῆς ἐλευθερίας καί εὐλόγησε τά ἐπαναστατικά ὅπλα. Στήν ἴδια θέση ὅμως πρέπει νά τοποθετήσουμε καί τό Δεσπότη τῆς Κομοτηνῆς, τόν Μαρωνείας Κωνστάντιο, πού ἔφτασε στό Ἅγιο Ὄρος μέ τόν ἰατρό Εὐάγγελο καί πολλούς στρατιῶτες (ἴσως Μαρωνίτες) καί πού τό Μάϊο τοῦ 1821 σέ πανηγυρική λειτουργία πού ἔγινε στίς Καρυές εὐλόγησε τά ὅπλα τῶν Ἐπαναστατῶν τῆς Χαλκιδικῆς καί συνεξεστράτευσε μέ τόν Ἐμμανουήλ Παπᾶ[134]. Στό διάστημα τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης πέθανε ξαφνικά, ἀγνοοῦμε πῶς, ἦταν δέ τόσο τό μίσος τοῦ πασᾶ τῆς Θεσ/νίκης Ἀμπούλ Ἀμπούντ ἐναντίον του, ὥστε ὅταν ἔσβησε ἡ ἐπανάσταση καί οἱ Τοῦρκοι κατέλαβαν καί πάλι τή Χαλκιδική, μέ διαταγή του ἄνοιξαν τόν τάφο του γιά νά βεβαιωθεῖ γιά τό θάνατό του[135].

Ὅπως καί στήν περίπτωση τοῦ Πατριάρχη Κυρίλλου ἔτσι κι' ἐδῶ χάρη στό ἐνδιαφέρον τοῦ σημερινοῦ Μητροπολίτη Μαρωνείας κ. Δαμασκηνοῦ ἔγινε ἔρανος σ' ὅλο τό Νομό Ροδόπης καί μέ τό προϊόν του φιλοτεχνήθηκε μεγαλοπρεπής ἀδριάντας τοῦ Κωνστάντιου πού τοποθετήθηκε μπροστά ἀπό τόν καθεδρικό Ναό τῆς Κομοτηνῆς. Μακάρι νά ἔρθει καί ἡ σειρά τῶν ἄλλων ἡρωϊκῶν μορφῶν τῆς Θράκης, γιά ν' ἀποχτήσει κάποτε αὐτή τόν κῆπο τῶν ἡρώων της ἐπώνυμων καί ἀνώνυμων, ὅπου θά ὑπάρχουν σκαλισμένες στό μάρμαρο οἱ μορφές τῶν γνωστότερων Θρακῶν ἀγωνιστῶν.

Στούς λίγους ἐπώνυμους Θρακιῶτες ἀγωνιστές καί λογίους τοῦ Ἀγώνα ἀνήκει καί ὁ Κάρπος Παπαδόπουλος. Γεννήθηκε, ὅπως ὁ ἴδιος αὐτοβιογραφεῖται[136], στήν Ἀδριανούπολη στά 1785. Μέ τήν πατρική του οἰκογένεια

---

134. α) Ἰωάν. Φιλήμονος: Δοκίμιον Ἱστορικόν περί τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Γ', σελ. 144, 431. β) Γ. Σμυρνάκη: Τό Ἅγιον Ὄρος, Ἀθῆναι 1903, σελ. 172. γ) Ἰωάν. Μαμαλάκη: Διήγησις περί τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐν καιρῷ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, «Ἐπιστημονική Ἐπετηρίς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Παν/μίου Θεσ/νίκης», τ. Ζ', σελ. 230-238.

135. Μ. Μελιρρύτου: Περιγραφή ἱστορική καί γεωγραφική ... τῆς θεοσώστου ἐπαρχίας Μαρωνείας, «Θρακική Ἐπετηρίδα», τ. Ιος, 1980, σελ. 101.

136. Κάρπου Παπαδόπουλου: Ἀπάνθισμα τοῦ ἱστορικοῦ Ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων, σελ. 23 καί παρακάτω.

Φωτ. 19. Ὁ Ἀδριάντας τοῦ Μητροπολίτου Μαρωνείας Κωνστάντιου μπροστά στό νέο Καθεδρικό ναό τῆς Κομοτηνῆς.

μετοίκησε στήν Ὀδησσό τό 1801 ὅπου καί ἀπόχτησε σημαντική περιουσία. Τό 1818 ἔγινε μέλος τῆς Φιλικῆς. Μέ τήν ἔναρξη τοῦ ἀγώνα ξεπούλησε τήν περιουσία του, συγκέντρωσε 174 χιλ. γρόσια καί κατέβηκε στή Στερεά Ἑλλάδα ὅπου καί ὑπηρέτησε στό σῶμα τοῦ Ὀδυσσέα, τοῦ ὁποίου διετέλεσε φίλος καί ἐπιτελής. Γιά τίς ὑπηρεσίες του πῆρε ἀπό τήν κυβέρνηση τό βαθμό τοῦ χιλιάρχου. Τό 1824 παραιτήθηκε ἀπό τό βαθμό του καί κατατάχτηκε ὡς ἁπλός στρατιώτης. Σύντομα προβιβάστηκε σέ λοχαγό καί πῆρε μέρος μέ τούς τακτικούς του στίς μάχες τῶν Μύλων, τῆς Καρύστου καί τοῦ Πειραιᾶ καθώς καί στή 2η ἐκστρατεία τῆς Χίου μέ τόν Φαβιέρο. Διετέλεσε φρούραρχος στό Παλαμήδι καί τήν Ἀκροκόρινθο καί ἔφτασε μέχρι τό βαθμό τοῦ Ἀντισυνταγματάρχη. Ἔγραψε πολλά συγγράμματα μέ τά ὁποῖα ρίχνει φῶς σέ ἄγνωστες πτυχές τοῦ ἀγώνα. Ἀξιόλογο εἶναι τό «Ἀπάνθισμα τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων» πού ἐκδόθηκε τό 1976 ἀπό τίς Ἐκδόσεις Παπαζήση.

Ἄλλος ἀξιωματικός τοῦ τακτικοῦ πού διακρίθηκε στόν ἀγώνα ἦταν ὁ Παναγιώτης Μπάχαρης ἀπό τήν Ἀδριανούπολη ἐπίσης. Ἦταν ἀπό τούς πρώτους πού τό Νοέμβριο τοῦ 1822 ἀνέβηκαν στά τείχη τοῦ Ναυπλίου καί τό κατέλαβαν. Ἦταν λοχίας τοῦ τακτικοῦ πού θά γίνει ἀργότερα ὑπολοχαγός τοῦ πρώτου βαρέος συντάγματος. Πῆρε μέρος στήν πολιορκία τῆς Κορίνθου καί στίς μάχες στό Κομπότι καί στό Πέτα, πολεμώντας «ὑπέρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος μέ ὅλην τήν ἀπαιτουμένην Ἑλληνικήν γενναιότητα»[137]. Στόν τακτικό στρατό ὑπηρέτησαν πάρα πολλοί Θρακιῶτες. Ἄλλωστε ὅλοι σχεδόν πού ἀποτελοῦσαν τό τακτικό σῶμα ἦταν Μακεδόνες, Θράκες καί Μικρασιᾶτες. «Οἱ ἄνδρες αὐτοί», γράφει ὁ ἱστορικός τοῦ τακτικοῦ σώματος Χρῆστος Βυζάντιος, ἀπό τή Θράκη κι' αὐτός, «ὑπῆρξαν ἐξαιρετικοί πατριῶτες, ἀφιλοκερδεῖς, καρτερικοί εἰς τάς κακουχίας καί στερήσεις, ἀνδρεῖοι ἐν πολέμῳ καί εὐπειθέστατοι. Ἦλθον εἰς τήν Ἑλλάδα διά νά ὑπηρετήσουν τήν πατρίδα μή ἔχοντες ἐνταῦθα οἰκείους ἤ γνωρίμους, εὗρον καταφύγιον εἰς τό τακτικόν σῶμα»[138].

Ἐκτός ἀπό τόν τακτικό, πολλοί ἄλλοι Θρακιῶτες μαζύ μέ Θεσσαλούς καί Μακεδόνες συγκρότησαν ἀργότερα νέο στρατιωτικό σῶμα, τή φάλαγγα τῶν «Θετταλομακεδόνων καί Θρακῶν».

Πολλοί ἐπίσης ὑπηρέτησαν σέ ἄτακτα σώματα κυρίως τῶν Καρατάσσου, Χ' Χρήστου, Περραιβοῦ, Καραϊσκάκη καί τοῦ Ὀλύμπιου Διαμαντῆ.

Ἀπό τό Σουφλί κατάγονταν ἀγωνιστές πού πῆραν μέρος στόν ἀγώνα

---

137. Κώστα Ἀθ. Διαμάντη: Θρᾶκες ἀγωνισταί κατά τήν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, τ. Γ', σελ. 48.

138. Ι. Βασδραβέλλη: Οἱ Μακεδόνες κατά τήν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἐκδ. Γ', Θεσ/νίκη 1967, σελ. 209.

καί δύο ἀπ᾽ αὐτούς πού ὑπηρέτησαν στόν Καραϊσκάκη καί τό Μακρυγιάννη ἔδωσαν τή ζωή τους. Τό ὄνομά τους Ἀναγνώστης τό ἄλλαξαν σέ Σούφλας. Οἱ ἀπόγονοί τους ζοῦν σήμερα στό χωριό Ἀνθηρό τῆς Κοινότητας Καροπλεσιοῦ στά ὀρεινά τῆς Καρδίτσας κι᾽ ἐξακολουθοῦν νά εἶναι περήφανοι γιά τή Θρακική τους καταγωγή.

Στό σῶμα τοῦ Χ΄Χρήστου ὑπηρέτησαν πολλοί. Ἐνδεικτική εἶναι ἡ ἀναφορά τοῦ Ἀδριανουπολίτη Ἀθανασίου Κυνηγοῦ πρός τόν Ὄθωνα πού τήν ἔφερε στό φῶς ἔρευνα τῆς Θρακιώτισσας Ἱστορικοῦ καί Λαογράφου κ. Καλλιόπης Παπαθανάση - Μουσιοπούλου.

«Ἐκ τῆς ἐπαρχίας τῆς Θράκης καταγόμενος ὁ ὑποφαινόμενος ... ἔδραμον αὐθορμήτως μέ 25 στρατιώτας πληρωνομένους ἐκ τῶν οἰκίων μου ... ὅπου εἰς τό σῶμα τοῦ ὑποστρατήγου κ. Χατζηχρήστου ἐμαχόμην ἀνδρείως καί καρτερικῶς ... ὀκτώ κατά συνέχειαν ἔτη, παρευρεθείς εἰς ὅλας τάς κατά τῶν ἐχθρῶν μάχας ... Μάρτυρες τούτου εἶναι οἱ τρεῖς πληγαί τάς ὁποίας φέρω εἰς τό σῶμα μου, ἐγκαταλειπῶν ... κτήματα, συμφέροντα οἰκιακά καί΄ συγγενεῖς καί πᾶν εὐάρεστον»[139].

Ἀπό τήν Ἀδριανούπολη ἐπίσης ἦταν τρεῖς ἀξιωματικοί (μπουλουκτσῆδες) πού ὑπηρέτησαν μέ τό Χ΄Χρῆστο σέ διάφορες ἐκστρατεῖες καί μάχες. Εἶναι οἱ Κώστας Δελῆ Ὀλάνης, Σταῦρος Σταμούλης καί Χριστόφορος Σταυράκης καί πού ἔδειξαν «ζῆλον διακαῆν καί τόλμην ἐξαίρετον εἰς τάς κατά τῶν τυράννων μάχας» καί «ἐντιμότητα. Ψιλόν καί πατριωτισμόν ...»[140].

Ἄλλος ἀξιωματικός ἀπό τήν Ἀδριανούπολη κι᾽ αὐτός πού διέπρεψε στίς διάφορες ἐπιχειρήσεις τοῦ ἀγώνα, συναγωνιστής τοῦ Χ΄Χρήστου κι᾽ ἄλλων πολεμάρχων, πολέμαρχος κι᾽ ὁ ἴδιος ἦταν ὁ Χατζηγιώργης Δημητρίου μέ τόν ἀδερφό του Χατζηστεφανῆ. Μεγαλέμπορος στήν Κων/πολη ὁ Χατζηγιώργης ἄφησε τά πλούτη του καί ἦρθε στήν Πελοπόννησο μέ 20 ἄνδρες «τούς μέν ὄντας πρότερον εἰς τήν ὑπηρεσίαν μου, τούς δέ γνωρίζων ὡς ἐπιθυμούντας νά ἔλθωσι νά ἀγωνισθῶσι καί ὑστερουμένους τῶν μέσων ...»[141] πῆρε μέρος στήν πολιορκία τῆς Κορίνθου καί διετέλεσε φρούραρχος καί ἀστυνόμος στό Ναύπλιο τό 1824. Μαζί μέ τόν ἀδερφό του Χ΄Στεφανῆ πολέμησαν στή μάχη τῶν Μύλων τῆς Ἀργολίδας κατά τοῦ Ἰμπραήμ. Ὁ Μακρυγιάννης στήν εἰκόνα πού συνοδεύει τό σχετικό μέ τή

---

139. Καλλιόπης Παπαθανάση-Μουσιοπούλου: Ἑλληνικά Προξενεῖα στή Θράκη, Ἀθήνα 1976, σελ. 222.

140. Κώστα Σπανοῦ: Τρεῖς ἄγνωστοι Ἀδριανουπολίτες ἀγωνιστές τοῦ 1821, περιοδικό «Θρακικά Χρονικά», Ξάνθη 36/1980-81.

141. Ἀπομνημονεύματα Χ΄ Γεωργίου Δημητρίου Ἀδριανουπολίτου, «Θρακικά», τ. 5 (1934), σελ. 223.

μάχη τῶν Μύλων κείμενο τῶν ἀπομνημονευμάτων του καὶ πού ζωγραφίστηκε μέ ἀφήγηση τοῦ ἰδίου σημειώνει τό σπίτι «ὅπου ἐβαστοῦσε ὁ Χ΄Στεφανῆς»[142]. Ἀντιστράτηγος ἀπό τό 1821 ὡς τό 1828 πολέμησε κατά τοῦ Ἰμπραήμ καὶ στή Μάνη. Μέ δικούς του στρατιῶτες πῆρε μέρος στόν ἀγώνα καὶ ὁ Κωνσταντής Ἀλεξάνδρου Στράντζαλης (ἐκ Βουλγαρίας γράφει τό ἀποδεικτικό) «... φέρων καὶ ὑπ' αὐτόν στρατιώτας εἰς ὅλας τάς περιστάσεις ὑπέρ πατρίδος, ἐδείχθη πάντοτε γενναῖος μέ πολλήν προθυμία καὶ πολύν ζῆλον ἐκτελῶν τάς τῶν ἀνωτέρων του διαταγάς».

Ἐπισημαίνω τό μεγάλο ἀριθμό τῶν Θρακιωτῶν πού κατεῖχαν κάποιο ἀξίωμα καὶ πού φανερώνει ἐκτός ἀπό τήν προθυμία τους νά ἀγωνιστοῦν καὶ νά προβοῦν σέ θυσίες, τό ὑψηλό τους ποιοτικό ἐπίπεδο.

Δικό του σῶμα εἶχε καὶ ὁ Γιώργης Δημητρίου Ξάνθιος πού τό Σεπτέμβριο τοῦ 1824 ἦταν ἐπικεφαλής 49 στρατιωτῶν στή Φρουρά τῆς Ὕδρας[143].

Στήν Ὕδρα ἐπίσης βλέπουμε νά ὑπηρετεῖ τό 1825 μέ τούς στρατιῶτες του ὁ καπετάν Βασίλειος Χριστοφόρου Αἰνίτης[144], ἐνῶ ἕνας ἄλλος Αἰνίτης ὁ Κωνσταντής Καζάζογλου ἀφοῦ κυβέρνησε Ψαριανά καράβια καὶ διακρίθηκε στούς ἀποκλεισμούς τῆς Εὔβοιας, ἔγινε μπουλουκτσής τοῦ Κριεζώτη καὶ πολέμησε στήν Εὔβοια καὶ στήν Ἀττική καὶ ἦταν ἀπό τούς πολιορκημένους ἀπό τόν Κιουταχή στήν Ἀκρόπολη. Πῆρε ἐπίσης μέρος στήν ἐκστρατεία τῆς Συρίας[145].

Αὐτῆς τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἑλλήνων στά παράλια τοῦ Λιβάνου πού ἔγινε τήν Ἄνοιξη τοῦ 1826 ἕνας ἀπό τούς ὀργανωτές ἦταν ὁ ΧατζηΓιαννακός ἀπό τή Φιλιππούπολη πού ἐγκατεστημένος στή Δαμασκό ἦρθε στήν Ἑλλάδα κουβαλώντας γράμματα παραγόντων τῆς Συρίας καὶ τοῦ Λιβάνου καὶ ἔπεισε τούς Ἕλληνες ὁπλαρχηγούς Βάσο Μαυροβουνιώτη, Χατζημιχάλη καὶ Κριεζώτη νά ἐκστρατεύσουν στό Λίβανο γιά νά φέρουν ἀντιπερισπασμό στόν Ἰμπραήμ πού πολιορκοῦσε τότε τό Μεσολόγγι[146].

Στήν πόλη αὐτή ἀνάμεσα στούς ἐλεύθερους πολιορκημένους βρίσκονται καὶ πολλοί Θρακιῶτες, μεταξύ τους δέ καὶ πολλές γυναῖκες πού μή μπορώντας νά διαφύγουν στήν ἔξοδο πιάστηκαν αἰχμάλωτες. Ἐλευθερωμένες ἀργότερα στέλνουν εὐχαριστήριο γράμμα στόν Καποδίστρια:

---

142. Ἀντωνίου Ρωσσίδη: Ὁ Θρακικός Ἑλληνισμός στόν ἀπελευθερωτικό ἀγώνα τοῦ 1821, Ἐφημερίδα Κομοτηνῆς «Ἡ Πατρίδα» 15-1-1979.

143. Κώστα Ἀθ. Διαμάντη: ὅπου παραπάνω, τ. Γ΄, σελ. 48.

144. Κώστα Ἀθ. Διαμάντη: ὅπου παραπάνω, τ. Β΄, σελ. 173.

145. Συμβολή Θρακῶν εἰς τήν ἐπανάστασιν, «Θρακικά», τ. ΙΖ΄, σελ. 438.

146. Κώστα Ἀθ. Διαμάντη: Οἱ Θρᾷκες εἰς τήν ὑπηρεσίαν τῆς Πατρίδος «Ἀρχεῖο Θράκης», τ. 25, σελ. 79.

«Ἐξοχώτατε. Εἰς τήν πτῶσιν τοῦ πολυθρηνήτου Μεσολογγίου καί εἰς διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου καί Στερεᾶς Ἑλλάδος ἐπέσαμεν αἰχμάλωτες εἰς χεῖρας τῶν Ἀγαρηνῶν. Ἡ Θεία Πρόνοια καί ἡ εὐχή τῆς Ὑμετέρας ἡμῶν Κυβερνήσεως, εὐδοκίμησε τήν ἐλευθερίαν μας... παρακαλοῦμεν... νά μᾶς οἰκονομήσῃ τό ζῆν καί τά ἔξοδά μας διά νά ἀπεράσωμε εἰς τήν Πατρίδα μας...[147].

Μέ βαθύτατον σέβας ὑποσημειούμεθα

Οἱ αἰχμάλωτες φερμένες ἀπό Φιλιππόπολιν».

Καί νά σκεφτεῖ κανένας ὅτι στόν κῆπο τῶν ἡρώων τοῦ Μεσολογγιοῦ, ὅπου ὑπάρχουν μνημεῖα ἀναμνηστικά ὅλων τῶν ἑλληνικῶν περιοχῶν, δέν ὑπάρχει μνημεῖο γιά τούς Θρᾶκες!...

Στήν πατρίδα τους μετά τή λήξη τοῦ ἀγώνα προτίμησαν νά ἐπιστρέψουν καί πολλοί Στενημαχίτες. Μέ τήν ἄδεια τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν ἦρθαν φορώντας τίς φουστανέλες καί ὄχι τήν τοπική Θρακιώτικη φορεσιά γι᾽ αὐτό καί πῆραν τό ὄνομα Μοραλῆδες, δηλαδή Πελοποννήσιοι[148].

Ἐπιβεβαιώνεται ἔτσι ἡ διαπίστωση ὁρισμένων ἱστορικῶν ὅτι ὁρισμένα μέρη τῆς Θράκης ἄδειασαν κυριολεκτικά ἀπό τούς ἄντρες πού ἐγκατέλειψαν τήν πατρίδα τους κι ἔσπευσαν νά ἀγωνιστοῦν ἐκεῖ πού κρατοῦσε ἡ ἐπανάσταση.

Μέ φουστανέλες ἐπέστρεψε στήν Κορνοφωλιά καί ὁ Γιαννακούδης πού ἐπειδή τόν παρομοίωσαν μέ Σαρακατσάνο τοῦ ἔδωσαν τό παρατσούκλι Καρκατσιάνης[149].

Ἀπό τήν Αἶνο ἦταν ὁ Στρατής Αἰνίτης πού ἔπεσε ἡρωϊκά στίς γύρω ἀπό τήν Ἀθήνα μάχες τοῦ 1826, πού τά ὀστά του ἦταν μαζί μέ τοῦ Καραϊσκάκη στό μνημεῖο πού εἶχε ἀναγερθεῖ γιά τό στρατάρχη τῆς Ρούμελης στό Φάληρο[150].

Στούς ἀγῶνες γύρω ἀπό τήν Ἀκροκόρινθο καί τήν Ἀκρόπολη τῆς Ἀθήνας πῆρε μέρος καί ὁ Κοσμᾶς Κοκκίδης ἀπό τό Γάνο τῆς Προποντίδας. Διετέλεσε γραμματέας τοῦ Νικόλα Μπόταση καί μετά καθηγητής στή σχολή Εὐελπίδων[151].

Λόγιος ἦταν καί ὁ Ἰωάννης Τατλίκαρης ἀπό τή Ραιδεστό. Δάσκαλος στήν Ἀθήνα γιά χρόνια πρίν ἀπό τήν ἐπανάσταση ἦταν ἱδρυτικό μέλος καί

---

147. Κώστα Ἀθ. Διαμάντη: Θρᾷκες ἀγωνισταί κατά τήν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, τ. Γ', σελ. 49.

148. Α. Δοξιάδη: Οἱ Μοραλῆδες τῆς Στενημάχου, «Θρακικά», παράρτημα Γ' τόμου, σελ. 253.

149. Ἀπ. Φωτούδη: Τά παλικάρια, Ἐφημ. «Ἐλεύθερη Θράκη».

150. Ἰωάν. Ἀλ. Μελετόπουλου: Τό μνημεῖον τοῦ Καραϊσκάκη εἰς τό Φάληρον, Ἐφημ. «Ἐλεύθερος Κόσμος» 1-7-1969.

151. «Θρακικά», Παράρτημα Γ' τόμου, σελ. 144.

Φωτ. 20. Ὁ Θρακιώτης ἀγωνιστής καί ἱστορικός Χρῆστος Βυζάντιος πού ὑπηρέτησε στόν τακτικό στρατό κι' ἔγραψε τήν ἱστορία του.

ένας ἀπό τούς 4 ἐφόρους τῆς Ἑταιρείας τῶν Φιλομούσων τῆς πόλης αὐτῆς. Ἔγινε μέλος τοῦ Ἀρείου Πάγου, τοῦ πολιτικοῦ σώματος πού κυβερνοῦσε τήν Ἀνατολική Στερεά Ἑλλάδα.

Πολλοί ἄλλοι ἦταν οἱ Θρακιῶτες λόγιοι πού ὑπηρέτησαν ἐνεργά τόν ἀγώνα. Ὁ Διονύσιος Σουρμελῆς πού ἔγραψε καί ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Χρῆστος Βυζάντιος πού ὑπηρέτησε στό τακτικό κι' ἔγραψε τήν ἱστορία του καί ὁ Ἰωάννης Φιλήμων, γραμματεύς τοῦ Δ. Ὑψηλάντη καί ἱστοριογράφος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καί τοῦ μεγάλου ἀγώνα τῆς ἐπανάστασης.

Ἀφήνω τελευταία, ἀλλά ὄχι καί ἔσχατη στή σπουδαιότητα, μιά ξεχωριστή Θρακιώτισσα, τή Σαραφοπούλα Μαριγώ. Ἡ πατριώτισσα αὐτή ἦταν ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη, Ταταυλιανή. Ὁ ἀδερφός της Χ' Βασίλης Σαράφης εἶχε ἀποκεφαλιστεῖ τόν Ἀπρίλη τοῦ 1821 λίγες μέρες μετά τόν ἀπαγχονισμό τοῦ Πατριάρχη Γρηγορίου τοῦ Ε'. Αὐτός τήν εἶχε μυήσει στή Φιλική Ἑταιρεία καί ἦταν μιά ἀπό τίς λίγες γυναῖκες μέλη της. Ἡ κοινωνική της θέση καί οἱ γνωριμίες της τῆς ἐπέτρεψαν νά ἀναπτύξει ἀξιόλογη δραστηριότητα στήν Κων/πολη πρίν ἀπό τήν ἔκρηξη τῆς Ἐπανάστασης καί νά παραπλανήσει τούς Τούρκους γιά τούς σκοπούς τῶν Ἑλλήνων. Μέ τά μέσα πού διέθετε κατόρθωσε νά φυγαδεύσει ἀπό τήν Πόλη πολλούς Φιλικούς καθώς καί τούς γιούς τοῦ Πετρόμπεη σώζοντάς τους ἔτσι ἀπό βέβαιο θάνατο. Ἀπό θάνατο σώθηκε καί ἡ ἴδια ὅταν πιάστηκε ἀπό τούς Τούρκους, «ὡς λαβοῦσα μέρος εἰς τήν Ἑταιρείαν», καί χάρις στά μέσα της ἐξορίστηκε καί κατόρθωσε νά διασωθεῖ στή Μολδοβλαχία ὅπου ἀποκόμισε τά κοσμήματά της καί ἀρκετά χρήματα ἀπό τά περιουσιακά στοιχεῖα τῆς οἰκογένειάς της στίς ἡγεμονίες. Κουβαλώντας τα κατώρθωσε νά φτάσει στήν Πελοπόννησο τόν Ἰούνιο τοῦ 1821. Γνωρίζοντας ἄριστα τήν τουρκική γλώσσα κατάφερε νά μπεῖ στήν πολιορκημένη Τριπολιτσά καί ἀργότερα στό Ναύπλιο κι ἔδινε πληροφορίες στούς ἀρχηγούς τῶν Ἑλλήνων. Τό ἴδιο ἔργο ἔκανε κι' ὅταν ὁ Ἰμπραήμ ἀλώνιζε τήν Πελοπόννησο. Πῆρε μέρος στήν ἐκστρατεία τοῦ τακτικοῦ κατά τῆς Καρύστου κουβαλώντας τρόφιμα καί μοιράζοντάς τα στούς στρατιῶτες. Τό ἴδιο ἔκαμε καί κατά τήν ἐκστρατεία τοῦ Χ' Μιχάλη στήν Κρήτη[152]. Ὑπῆρξε μιά ἀπό τίς λίγες γυναῖκες Φιλικούς καί ἀπ' τίς λίγες γυναῖκες κατασκόπους τοῦ ἀγώνα. Ξεκίνησε πλούσια καί τό 1865 ζοῦσε ἀκόμα πάμπτωχη καί ζώντας ἀπό τή βοήθεια τῶν συνανθρώπων της καί τῶν συμπατριωτῶν της.

Πάρα πολλοί εἶναι οἱ Θρακιῶτες πού μετά τή λήξη τοῦ ἀγώνα ἐγκαταστάθηκαν σέ διάφορα μέρη τοῦ ἐλεύθερου Ἑλληνικοῦ Κράτους. Στήν Ἑρμούπολη τῆς Σύρου, πού τότε ἄρχισε νά δημιουργεῖται, ἐγκατα-

152. Δελτίον Κέντρου Κων/πολιτῶν, Ἀθῆναι 1973, σελ. 35-37.

Φωτ. 21. Ὁ Θρακιώτης ἀγωνιστής καί ἱστορικός τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καί τοῦ Ἀγώνα Ἰωάννης Φιλήμων μέ στολή ἀγωνιστή καί μέ πολιτική περιβολή.

στάθηκαν περισσότεροι ἀπό 600 Αἰνίτες, Μαρωνίτες καί Μακρινοί[153] ἐνῶ στήν Ἀθήνα ἔγινε εἰδικός οἰκισμός μέ τόν τίτλο «Συνοικισμός Θρακοβουλγάρων καί Σέρβων». Οἱ οἰκιστές εἶχαν ἀναδείξει διοικοῦσα ἐπιτροπή γιά τήν ἐπίλυση τῶν προβλημάτων τοῦ οἰκισμοῦ των, πού ἦταν γύρω ἀπό τό Ὑπουργεῖο τῶν Στρατιωτικῶν καί Θρακιῶτες μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ἦταν: Ὁ Εὐριπίδης Πετρίδης, ταγματάρχης τῆς Φάλαγγας, ὁ δικηγόρος Ἰσχόμαχος ἀπό τή Στενήμαχο, ὁ Σταυρῆς Παπαλαυρίτης, λοχαγός τῆς Φάλαγγας ἀπό τή Ραιδεστό, ὁ Ν. Χ. Ἰγγλέσης, ἔμπορος ἀπό τή Σηλυβρία καί ὁ Βαλσαμῆς Κοκκινίδης, Ἐνωμοτάρχης τῆς Χωροφυλακῆς ἀπό τή Φιλιππούπολη[154]. Ὁ χαρακτηρισμός τῶν οἰκιστῶν ὡς Θρακοβουλγάρων φανερώνει τήν καταγωγή τους ἀπό τήν περιοχή τῆς Φιλιππούπολης καί βορειότερα, πολλοί ἀπό τούς ὁποίους ὑπηρέτησαν στό ἱππικό τοῦ Χατζηχρήστου.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ἄν θέλαμε νά χαρακτηρίσουμε τή στάση τῶν Θρακιωτῶν στόν ἀγώνα τοῦ Ἀ21, νομίζω πώς μόνο ἡ λέξη «ἡρωϊκή» τήν ἀποδίδει. Γιατί ὁ ἥρωας εἶναι ἐκεῖνος πού κυριευμένος ἀπό ἕνα ὑψηλό ἰδανικό εἶναι ἕτοιμος νά θυσιάσει ὅ,τι καλύτερο καί γλυκύτερο ἔχει, καί τή ζωή του ἀκόμα, γιά τήν ἐκπλήρωση τοῦ ἰδανικοῦ αὐτοῦ. Καί ἐδῶ στή Θράκη ἔχουμε ἀκριβῶς αὐτό τό φαινόμενο. Δέν δίστασαν οἱ Θρακιῶτες νά ξεσηκωθοῦν, ἄν καί γνώριζαν ὅτι ἐλάχιστες ἐλπίδες ἐπιτυχίας ὑπῆρχαν τοῦ ξεσηκωμοῦ τους. Γνώριζαν, (τουλάχιστο οἱ ἐπικεφαλῆς τους), ὅτι τό ἀποτέλεσμα τῶν ἐπαναστατικῶν τους κινημάτων θά ἦταν ὁ θάνατος. Κι ὅμως δέν δίστασαν. Πρόσφεραν τόν ἑαυτό τους, ἱερά σφάγια στή θυσία γιά νά ἐπιτευχθεῖ ὁ μεγάλος σκοπός. Ἡ αὐτελευθέρωση τοῦ Γένους.

Δέν εἶναι δέ ἡ θυσία τους ἄρνηση τῆς ζωῆς, δέν ἔχει χαρακτήρα φυγῆς, δέν εἶναι κίνημα ἀπελπισίας. Εἶναι πράξη ἐνεργητική, πράξη μάλιστα πού γίνεται μέ περίσκεψη καί πού κάνει τό θάνατο κατάφαση. Γιατί μπαίνει στή ζυγαριά τό ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς πράξης πού βαραίνει.

Αὐτά ἦταν τά κίνητρα πού ἔκαμαν τούς Θρακιῶτες νά ἀγνοήσουν τή συντριπτική ὑπεροχή τοῦ κατακτητῆ στό χῶρο τους. Καί οἱ πράξεις αὐτές τῶν Θρακιωτῶν, οἱ μεγάλες θυσίες φανερώνουν καί τήν ἀξία τῶν θυσιῶν καί τό ὑψηλό ποιόν καί ἀγωνιστικό ἦθος γιά τά ὁποῖα κατάλληλοι εἶναι οἱ στίχοι τοῦ Καβάφη:

---

153. «Θρακικά», τ. Β΄, σελ. 54 καί Παράρτ. Γ΄ τόμου, σελ. 21.
154. «Θρακικά», Παράρτημα Γ΄ τόμου, σελ. 228-229.

«Καί περισσότερη τιμή τούς πρέπει
ὅταν προβλέπουν...
πώς οἱ Μῆδοι ἐπιτέλους θά διαβοῦνε».

Δέν ξέρουμε ποιά θά ἦταν ἡ ἔκβαση τοῦ Ἀγώνα στήν Πελοπόννησο καί τή Στερεά Ἑλλάδα ἄν δέν εἴχαμε τά ἐπαναστατικά κινήματα στό Θρακικό χῶρο πού εἶναι συνέχεια τοῦ κινήματος τοῦ Ὑψηλάντη στή Μολδοβλαχία. Ἀναγκάστηκε ἔτσι ὁ Σουλτάνος νά κρατήσει τίς ἐκλεκτότερες δυνάμεις του στό Δούναβη, στή Θράκη καί στήν Κων/πολη γιά νά προστατέψει τήν πρωτεύουσα καί τόν ἴδιο τόν ἑαυτό του καί δέν τά ἐξαπέστειλε γιά τήν κατάπνιξη τῆς Ἐπανάστασης στήν Πελοπόννησο.

Ἀλλά καί ἡ ὁμαδική κάθοδος τῶν Θρακῶν στή Νότια Ἑλλάδα καί ἡ προσφορά τῶν ὑπηρεσιῶν τους καί οἱ θυσίες στίς ὁποῖες ὑποβλήθηκαν μαρτυροῦν τό ἀγωνιστικό τους φρόνημα καί τό ὑψηλό τους ἦθος.

Οἱ μορφές τῶν Θρακῶν τοῦ ἀγώνα εἶναι ἀπό τίς εὐγενέστερες. Οἱ Βισβίζηδες, ὁ Μαργαρίτης Κούταβος, ὁ Κάρπος Παπαδόπουλος, ὁ Καραγιώργης καί οἱ ἄλλοι φέρνουν ὁλόκληρες περιουσίες τίς ὁποῖες ξοδεύουν γιά τίς ἀνάγκες τοῦ ἀγώνα μαζύ μέ τόν ἑαυτό τους καί ὅσοι ἐπιζοῦν μένουν πάμφτωχοι. Δέν τούς δόθηκαν οὔτε κτήματα οὔτε μεγάλα ἀξιώματα.

Γι' αὐτό ἡ ζωή καί ἡ δράση τους πρέπει νά μνημονεύεται, γιατί ἀποτελοῦν ὑποδείγματα γιά φρονηματισμό, χρέος δέ τῶν ἱστορικῶν εἶναι νά τούς συμπεριλάβουν στήν ἐπίσημη ἱστορία δικαιώνοντας ἔτσι τίς θυσίες καί τήν προσφορά τῶν Θρακῶν.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ε. ΣΕΡΓΙΑΔΟΥ

ΥΜΝΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΤΩ ΕΝ ΙΑΤΡΟΙΣ ΑΟΙΔΙΜΩ ΣΑΡΑΝΤΗ ΤΩ ΑΡΧΙΓΕΝΕΙ ΤΩ ΕΞ ΕΠΙΒΑΤΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ωραία κωμόπολη, με τον ανοιχτόν ορίζοντα, τον καθαρό ουρανό, το δροσερό-της αέρα και τα πηγαία νερά-της, στη Θρακική παραλία της Προποντίδας, οι Επιβάτες, είχαν στο πέρασμα του χρόνου πολλές περιπέτειες. Από την Πόλη είκοσι πέντε μίλια μόνο μακριά κι επίνειο του εσωτερικού για το Βυζάντιο.

Οι κάτοικοι φιλήσυχοι, πράοι, εργατικοί, ασχολούνταν με τη γη και τη θάλασσα, ήταν πάντα αμιγείς Έλληνες και Χριστιανοί Ορθόδοξοι, με υψηλό φρόνημα πατριωτισμού, που σαν εθελοντές προσφέρανε τις υπηρεσίες-τους στην αγωνιζόμενη Μητέρα-Ελλάδα.

Υπάρχουν πολλές εκδοχές για την ονομασία της κωμόπολης. Μετά το 1922, που πλήγηκε τότε τόσος Ελληνισμός, κτίσανε τη νέα πατρίδα, τους Νέους Επιβάτες, στην ανατολική πλευρά του Θερμαϊκού — που μόνο το ένα τέταρτο την κατοίκησε, γιατί οι άλλοι κάτοικοι σκορπίσανε σε διάφορα μέρη — κι εξελίχτηκαν χάρη στη στενή επικοινωνία-τους με την κοντινή Θεσσαλονίκη.

Οι Επιβάτες ήταν προοδευμένοι. Το 1796 λειτουργούσε ελληνική σχολή και πολλοί σύλλογοι, πάντα, συντελούσαν στην άνοδο. Αλλά εκείνος που έδωσε μεγάλη ώθηση στην εκπαίδευση ήταν ο επιβατινός γιατρός Σαράντης Αρχιγένης, γεννήθηκε το 1809, αυτοδημιούργημα, που σπούδασε στην Αθήνα και το Παρίσι. Συγγραφέας ιατρικών βιβλίων, καθηγητής στην Αυτοκρατορική Ιατρική Σχολή στην Πόλη αλλά και γιατρός του παλατιού, το μόχθο-του τον μετέτρεψε σε ιδρύματα, τα ονομαστά Αρχιγένεια Καθιδρύματα, για να μορφώσει δασκάλες και μητέρες.

Νηπιαγωγείο, παρθεναγωγείο, διδασκαλείο, οικοτροφείο, ορφανοτροφείο, κτισμένα το 1857, με τον πιό ύστερα κτισμένο ναό, των Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, το 1863, για να εκκλησιάζονται οι μαθήτριες μαθαίνοντας βυζαντινή μουσική. Ήταν ονομαστές οι αρχιγενίδες οι ψάλτριες. Κι όλ' αυτά σ' ένα ωραίο δεντρόφυτο περίβολο με τις προτομές των ευεργετών, γιατι κι η γυναίκα-του υπήρξε ευεργέτιδα, κι αργότερα τους τάφους σ' ένα απέριττο κηπάρι.

Η Ελένη Σ. Αρχιγένη έκτισε σε άλλη περιοχή, κάπου ένα χιλιόμετρο δυτικά, το Ελένειο Εκπαιδευτήριο — ήταν πολίτισσα πλουσιοκόρη —, εκποιώντας τα κοσμήματά-της κι επίδειχνε στο σύζυγό-της τα ζωντανά-της κοσμήματα, τους αυριανούς δασκάλους και τους κατοπινούς επιστήμονες. Αυτό ήταν γυμνάσιο, διδασκαλείο και ορφανοτροφείο αρρένων. Το Ελένειο λειτούργησε από το 1868 ώς το 1894. Όμως το Αρχιγένειο λειτουργούσε κανονικά ώς που η μοίρα μας το αποστέρησε το 1922. Έτσι, οι Επιβάτες δίκαια ονομάστηκαν «ο Φάρος της Θράκης», γιατι μόρφωσαν, συνέχεια, γενιές και γενιές.

Όταν λειτουργούσε το Ελένειο, οι μαθητές-του ψάλανε στην εκκλησία των Καθιδρυμάτων δεξιά κι οι Αρχιγενίδες αριστερά.

Στή διαθήκη του Αρχιγένη, βλέπουμε ιδιαίτερη φροντίδα-του να είναι τα Καθιδρύματα, άλλα σχολειά, το σχολείο του Οικονομιού, που ο ίδιος ίδρυσε και όρισε ποσά, για να επιβραβεύονται άριστοι, αλλά ευσεβείς μαθητές.

Στις 9 του Μάρτη, στη γιορτή-του, γίνονταν τελετές, κατεβαίνανε από την Πόλη επίσημοι και πολλοί πατριώτες. Κι η καθαρεύουσα της εποχής ήταν από τους μορφωμένους της κωμόπολης σα γλώσσα σε χρήση.

Η φλόγα που μεταδόθηκε σε τόσους μαθητές και μαθήτριες, απ' όλη τη Θράκη, εκδηλωνόταν πάντα και μετά το θάνατο του Αρχιγένη, που συνέβηκε το 1874. Μιά τέτοια εκδήλωση προς την Κυρία, έτσι συνηθίζανε ν' αποκαλούν την Ελένη Σ. Αρχιγένη, πέθανε το 1891, είναι και το παρακάτω χειρόγραφο του Γεωργίου Ε. Σεργιάδη, από τα Γαννόχωρα της Ανατολικής Θράκης, που τελείωσε το Ελένειο και μετά διορίστηκε στ' Αρχιγένεια, «στο αλληλοδιδακτικό», γραμμένο το 1882, που το φυλάγαμε σαν κόρη οφθαλμού. Με την ομιλία που προτάσσει, εκφράζει το τί τον διακατέχει για την ευεργέτιδα και τον ευεργέτη και διατρανώνει έμμετρα, αλλά και με εκκλησιαστικούς ύμνους —σε εσπερινό και όρθρο, ολόκληρη ακολουθία— την ευγνωμοσύνη-του εις «των Μουσών τον εραστήν», τον αείμνηστο ευεργέτη.

Ξάνθη, Σεπτέμβριος 1981.

ΚΑΤΙΝΑ ΒΕΪΚΟΥ - ΣΕΡΑΜΕΤΗ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Σύντομα αναφέρεται ο Γ. Ε. Σεργιάδης από την Αθηνά Γαϊτάνου Γιαννιού στις σελίδες-της: «Αρχιγένεια Διδασκαλεία Θράκης 1857». Βλ. έργο της Ελπινίκης Σταμούλη Σαραντή: «ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΘΡΑΚΗ. Η Σηλύβρια με τα γύρω-της χωριά», Αθήναι 1956, τόμος Α', σελίδα 366, σειρά 4-5 επάνω.

2. Για την κωμόπολη γενικά, βλ. Κατίνας Βέικου Σεραμέτη: «ΕΠΙΒΑΤΕΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ. Βιβλιογραφικά στοιχεία (1829-1980)», περιοδικό: «ΘΡΑΚΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ», Ξάνθη, τευχότομος 36/1980-1981 και ανάτυπα.

Σεβαστή μοι Εὐεργέτις

Αἱ πολυτιμότατα καὶ ἀνεκτίμητοι πρός με εὐεργεσίαι τοῦ ἀειμνήστου καὶ ἀοιδίμου Ὑμῶν συζύγου καὶ Ὑμῶν, αἱ ἀναδείξασαί με σήμερον ἐν τῇ κοινωνίᾳ χρηστόν καὶ ὠφέλιμον αὐτῆς τέκνον, αἱ εἰς φῶς ἀγαγοῦσαι τό πρότερον ἀφανές καὶ πενιχρόν μου μέλλον καὶ ὡς πολυτιμότατον ἀρραβῶνα τήν διάπλασιν τήν τε σωματικήν καὶ πνευματικήν αὐτῷ παρασχοῦσαι, αἱ καταστήσασαί με, τέλος, ἱκανόν ἔστω καὶ σμικροτάτην ἀποδιδόναι αὐτῶν ἀνταπόδωσιν, περιεποίησάς μοι τήν τιμήν ὅπως δυνηθῶ σήμερον κατά τήν ἐπίσημον ταύτην τῶν Ἀρχιγενείων Καθιδρυμάτων ἑορτήν, πρῶτον μέν, ἵνα προσφέρω ὑμῖν τε καὶ δι' ὑμῶν τῇ μακαρίᾳ καὶ σεβασμίᾳ τοῦ ἀοιδίμου ὑμῶν συζύγου μνήμῃ τόν φόρον τῆς ἀϊδίου μου εὐγνωμοσύνης, καὶ εἶτα τοῦτο ὅπερ ἐξ ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων συνέπλεξα ἐγκώμιον τοῦ ἀειμνήστου, ὡς ἐλάχιστον καρπόν τῶν ὧν μοι ἀπέδωκεν εὐεργεσιῶν, τεκμήριον μέν τῆς εὐγνωμονούσης καρδίας μου, σημεῖον δέ τῆς ἐκ τῶν εὐεργεσιῶν Ἐκείνου καὶ Ὑμῶν πλουσίας συγκομιδῆς, καὶ ἐλπίζων ἅμα μέν ὅτι ἐκπληρῶ μέρος τι τοῦ ὑψηλοῦ καὶ σπουδαίου καθήκοντός μου, ἅμα δέ ὅτι τυγχάνω

Τῆς ὑμετέρας Εὐγενείας
θεράπων εὐγνώμων

Γ. Ε. Σεργιάδης

Ἐπιβάται τῇ 9η Μαρτίου 1882

Τῇ Εὐγενεστάτῃ Κυρίᾳ Ε. Ἀρχιγένους

ΣΟΙ
τῷ σεπτῷ καὶ ἀειμνήστῳ
προστάτῃ
ΣΑΡΑΝΤΗ ΑΡΧΙΓΕΝΕΙ
τούσδε τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς ὕ-
μνους
Ἐλάχιστον ἐξ ἐλαχίστων
εἰς τεκμήριον ἀϊδίου εὐγνωμοσύ-
νης

ΑΝΑΤΙΘΗΜΙ

Ο ΤΑΠΕΙΝΟΣ
Γεώργιος Ε. Σεργιάδης
ἐκ Γαννοχώρων

Ἀείμνηστε Εὐεργέτα,

Ἡ καλλικέλαδος ἀηδών,
ἀπό τά ὕψη τοῦ Παρνασσοῦ,
ἐπί τῶν κλάδων λαμπροῦ κισσοῦ,
πλέκει ἐπαίνους σῶν ἀρετῶν.

Αἱ δέ ῥοδόχροοι τῶν Μουσῶν
χάριτες, πλέκουσιν εὐθαλῆ,
ἐπί αἰῶνας πολυανθῆ,
στέφανος δάφνης καί μυρσινῶν.

Ἀλλά εἰς ταῦτα, ὅπερ ἐγώ
ἓν μόνον φύλλον ἤ ἐπῳδήν,
προσθέττ' ὡς κόσμημα ἤ στροφήν,
δέχθητε, πάτερ, παρακαλῶ.

ταπεινότατος θεράπων
Γεώργιος Ε. Σεργιάδης

Ὕμνοι
Ἐκκλησιαστικοὶ
τῷ
ἐν Ἰατροῖς ἀοιδίμῳ
Σαράντῃ τῷ Ἀρχιγένει
τῷ ἐξ Ἐπιβατῶν

1882

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ
ΤΩ. ΕΝ ΙΑΤΡΟΙΣ ΑΕΙΜΝΗΣΤΩ. Σ. ΑΡΧΙΓΕΝΕΙ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΣΠΕΡΙΝΟΝ

Στιχηρά προσόμοια

Ἦχος α΄. Ὦ τοῦ παραδόξου θαύματος.

Σήμερον πιστοί προσέλθωμεν, ἐν ἁγναῖς καρδίαις, κι᾽ ἀρρυπώτοις χείλεσιν, εὐξώμεθα τοῦ Θεοῦ τοῦ πανοικτίρμονος, θερμάς τε καί καθαράς, καί εὐγνωμόνους δεήσεις προσφέροντες, ἀνάπαυσιν τῆς ψυχῆς, καί σωτηρίαν αὐτῆς ἐξαιτούμενοι, τοῦ ἐν μακαρίᾳ λήξει εὐεργέτου τοῦ κλεινοῦ, καί ἐνδόξου Σαράντου τοῦ οἰκείου θεράποντος. (Δίς)

Θεία καί φαιδρά ἀνέτειλε, σήμερον ἡμέρα, καί σεπτή παρ᾽ ἅπασιν· ἐν ταύτῃ γάρ ἀληθῶς, ὕμνοι προσφέρονται, τιμαί δέ καί προσευχαί, τῷ ἐκλεκτῷ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν θεράποντι, Σαράντῃ τῷ ἰατρῷ, καί φιλευσπλάχνῳ προστάτῃ τοῦ πάσχοντος, τῷ ἰασαμένῳ πάντας, ἠθικῶς καί ὑλικῶς, καί ἰῶντι εἰσέτι τήν νόσον τοῦ πνεύματος. (Δίς)

Δεῦτε οὖν πιστοί προσέλθωμεν, ἐν ψαλμοῖς καί ὕμνοις τῷ Κυρίῳ ἄσωμεν, τῷ δόντι πνευματικήν καί χάριν ἔνθεον, ἐκπέμψαντι δ᾽ ἐπί γῆς, τούς ἐκλεκτούς καί σεπτούς του θεράποντας, διδάξοντες τοῖς λαοῖς, καί καταστήσαντος τούτους εὐδαίμονας, οὐ κατά τόν νῦν αἰώνα, ἀλλ᾽ εἰς τόν μακάριον, τῆς μελλούσης καί θείας, ζωῆς καί αἰωνιότητος.

Θείᾳ ἐντολῇ ἀγόμενος, ὦ σεπτέ προστάτα, ἐπί γῆς διήνυσας, τό στάδιον τῆς ζωῆς περιερχόμενος, διδάσκων καί ὠφελῶν, παντοιοτρόπως τόν πάσχοντα ἄνθρωπον, ἐνσπείρων ἁπανταχοῦ, διά τοῦ σοῦ παραδείγματος ἔφεσιν, πρός τήν ἀληθῆ σοφίαν καί τόν λόγον τοῦ Θεοῦ, τήν εἰρήνην παρέχων ταῖς ψυχαῖς τό μέγα ἔλεος.

Δόξα ... καὶ νῦν Ὀκτάηχον.

Ἦχος α΄.

Θεαρχίῳ νεύματι, πάντοθεν ὁ εὐσεβὴς καὶ φιλόχριστος τῶν περιχώρων λαός ἀφικόμενος, **Ἦχος πλ. α΄**

Καταλαβών δέ τό πανάγιον, καὶ πανιερόν σου σκῆνος, ἐξόχως ἠσπάζετο, **Ἦχος β΄**

Αἱ δέ ὑπέρτατοι τῶν οὐρανῶν δυνάμεις, σύν τῷ οἰκείῳ δεσπότῃ παραγενόμεναι, **Ἦχος πλ. β΄**

Σοῦ τό σεπτόν τε καὶ ἀκραιφνέστατον σῶμα, προπέμπουσι, τῇ θλίψει συνεχόμεναι· ὑπερκοσμίως δέ προῴχοντο, καὶ ἐβόων ταῖς ἀνωτέραις ταξιαρχίαις: Ἰδού ὁ τοῦ Θεοῦ πιστός θεράπων παραγέγονεν. **Ἦχος γ΄**

Ἄρατε πύλας καὶ τοῦτον ὑπερκοσμίως ὑποδέξασθε, τόν τῶν χηρῶν καὶ ὀρφανῶν προστάτην, **Ἦχος βαρύς**

Διά τούτου γάρ ἡ μεγίστη, τῶν βροτῶν σωτηρία γέγονεν· ᾧ εὐγνωμοσύνην δεῖ παρέχειν, καὶ τούτου ἄξιον γέρας, ἀπονέμειν ἐπάναγκες **Ἦχος δ΄**

Τούτου γάρ ἡ ἀγαθότης, ὑπερβαίνει πᾶσαν ἔννοιαν, **Ἦχος πλ. δ΄**

Διό μέγιστε εὐεργέτα, ἀεί τῷ ζωηφόρῳ βασιλεῖ καὶ κτίστῃ πάντων, πρέσβευε διηνεκῶς περιφρουρεῖν τε καὶ σώζειν, ἀπό πάσης προσβολῆς, ἐναντίας τά καθιδρύματα· τήν γάρ σήν προστασίαν κεκτήμεθα. **Ἦχος α΄**

Εἰς τούς αἰῶνας ἀγλαοφανῶς σέ μακαρίζοντες.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΤΙΧΟΝ

Στιχηρά προσόμοια

Ἦχος β΄. Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου σε.

Δεῦτε μαθηταί καὶ φοιτηταί, τῶν Ἀρχιγενείων σχολείων πάντες προσδράμωμεν, πλέξωμεν τοῖς ἄνθεσι στέφανον ἔργων καλῶν, κι᾽ αἰσθημάτων τεκμήριον, τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς ἀπορρεούσης ἐκ τῶν καρδιῶν ἡμῶν, δῶμεν δέ αὐτόν τῷ προστάτῃ καὶ τῷ ἱδρυτῇ τῶν σχολείων, ἐν οἷς διαιτῶντες παιδευόμεθα.

Ὅλως ἐκ νεότητος δοθείς, πρός τήν ἠθικήν ἐπιστήμην καὶ τελειότητα, ἅπαντα τόν βίον σου διῆλθες εὐεργετῶν, τούς νοσοῦντας ἰώμενος, πτωχούς διατρέφων, χήρας τε καὶ ὀρφανά περιποιούμενος, νῦν δέ καὶ ἡμῶν τάς δεήσεις, δέξαι καὶ προσάγαγε τῷ πλάστῃ καὶ τῷ λυτρωτῇ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Ὄντως στρατιώτης ἀληθής, ἐπί γῆς ἐφάνης, Σαράντη, τῶν τοῦ Χριστοῦ ἀρετῶν, κι᾽ ἔνθερμος ὑπέρμαχος τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, καὶ τῷ σῷ

παραδείγματι, τούς πάντας προτρέπων, πρός τε τήν εὐσέβειαν καί τήν καλήν ἀγωγήν· ὅθεν σέ τιμῶμεν ἀξίως, ὕμνοις δέ γεραίρομεν θείοις τήν σήν μνήμην σήμερον ἀοίδιμε.

Δόξα ... Ἦχος πλ. β΄.

Ἐπέλαμψε σήμερον, ἡ τοῦ ἀοιδίμου μνήμη, ἐξανατείλασα φαιδρῶς. Δράμωμεν οὖν ἅπαντες πτωχοί καί ὀρφανοί, ἀσθενεῖς καί ἐν θλίψει, μαθηταί καί διδάσκαλοι, συγγενεῖς καί γνωστοί. Προσκομίσωμεν δῶρα εὐγνωμοσύνης, καί πλέξαντες στέφανον προσενέγκωμεν τῷ σωτῆρι καί εὐεργέτῃ. Ἐπί τούτοις πᾶσι, δεόμεθά σου θερμῶς, καί ἵνα τά προσφερόμενα ὑπό τῶν σῶν δούλων δεχθῇς καί μή παρίδῃς τούς θερμούς ἱκέτας σου.

Καί νῦν ... Ἦχος ὁ αὐτός.

Ὁ ποιητής καί λυτρωτής μου Πάναγνε, Χριστός ὁ Κύριος, ἐκ τῆς σῆς νηδύος προελθών, ἐμέ ἐνδυσάμενος τῆς πρώην κατάρας τοῦ Ἀδάμ ἠλευθέρωσας*. Διό σοι, Πάναγνε, ὡς τοῦ Θεοῦ Μητρί τε καί Παρθένῳ ἀληθῶς, βοῶμεν ἀσιγήτως τό, Χαῖρε, τοῦ Ἀγγέλου: Χαῖρε Δέσποινα προστασία καί σκέπη καί σωτηρία τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Ἀπολυτίκιον

Ἦχος δ΄. Ὡς τῶν αἰχμαλώτων ἐλευθερωτής.

Ὡς τῶν Καπλανῶν μιμητής, καί τῶν Ζωσιμάδων ὁμότιμος, τῆς πατρίδος πατήρ καί τοῦ ἔθνους διδάσκαλος, προσηγορεύθης Σαράντη ἀείμνηστε, οἱ δέ διάδοχοί σοῦ ἀληθῶς, δικαίως σεμνύνονται.

Δόξα ... καί νῦν. Τό ἀπ᾽ αἰῶνος ἀπόκρυφον.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΡΘΡΟΝ

Καθίσματα

Ἦχος δ΄. Κατεπλάγη Ἰωσήφ.

Ὦ Ἐπιβάται εὐκλεεῖς, οἷον κειμήλιον σεπτόν, ἐμπερικλείετε πιστῶς ὑπό τούς κόλπους ὑμῶν, καί διά τοῦτο δικαίως σεμνύνεσθε. Εὐφραίνεσθε

---

* Μᾶλλον πρέπει νά διορθωθεῖ σέ ἠλευθέρωσεν.

οὖν νῦν καί ἐπαγάλλεσθε, ὑμνεῖτε τόν Θεόν ἐπί τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, ὅτι κατέπεμψε πλούσιον ἔλεος, ἐπί τοῖς δούλοις αὐτοῦ ἐλεῶν. Θεέ, ἀπόδος τοῖς ἐπιζῶσιν, εὔκλειαν καί ὑγείαν.

Ἕτερον

Δεῦτε ἴδωμεν πιστοί, ποῦ ἀνεβλάστησ᾽ ὁ καρπός, ὁ καθηδύνας τάς ψυχάς τάς τῶν σωμάτων ἡμῶν, καί ἐν αὐταῖς εὐφροσύνην ἐγκατοικίσας. Ἀποδυσώμεθα λοιπόν καί ἀποδώσωμεν, τά δέοντα ἡμῶν πιστά αἰσθήματα, ἐκ τῶν ψυχῶν θερμῶς ἀπορρέοντα κι᾽ εὐγνωμοσύνην ἐκβλύζοντα· δεόμεθά σου, ὡ Εὐεργέτα, δέχθητι ταῦτα ἀσμένως.

Ἕτερον, ἦχος α΄. Τόν τάφον σου Σωτήρ.

Τήν μνήμην τήν σεπτήν, ἑορτάσωμεν δεῦτε, τοῦ μάκαρος ἀνδρός, καί σεπτοῦ Εὐεργέτου, καί στέψωμεν ἄνθεσι, καί πιστῶς μελωδήσωμεν, τήν πανέορτον, καί φωτοφόρον ἡμέραν, τῆς μεταστάσεως, τῆς ἀοιδίμου ψυχῆς εἰς τήν ἄνω μακαριότητα.

Ἕτερον, ἦχος γ΄. Ἐπεφάνης σήμερον.

Οἱ πιστοί ἱκέται σου, σέ Ἀρχιγένη ὑμνοῦσι, καί πιστῶς προφέρουσι, τό ἱερόν σου ὄνομα, ἀδιαλείπτως δεόμενοι, ἐν χώρᾳ ζώντων δικαίως ταχθῆναι σε.

Κανών εἰς ἦχον δ΄ οὗ ἡ ἀκροστιχίς.

«Ἄσμασι μέλπει σε τοῖς δε Γεώργιος ἀνερ».

Ὠδή α΄. Ἀνοίξω τό στόμα μου.

Ἀνοίξω τό στόμα μου, καί πληρωθήσεται πνεύματος, καί λόγον ἐρεύξομαι τῷ ἀοιδίμῳ ἀνδρί, διηγούμενος τόν βίον καί τάς πράξεις, καί ἄσω γηθόμενος τάς ἀρετάς αὐτοῦ.

Σωτήρ καί φιλάνθρωπος, ὁ ἀνήρ οὗτος ἐγένετο, Σαράντης τό ὄνομα τό δέ ἐπώνυμον, Ἀρχιγένης ἦν, λαβών αὐτό ἀξίως· τῷ Γένει γάρ γέγονεν ἀρχή πολλῶν καλῶν.

Μικράν καί παράλιον, ἔσχε πατρίδα γενέθλιον, χωρίον τῆς Θράκης παρά τήν Σηλύβριαν, καί βρεχόμενον ὑπό τῆς Προποντίδος, Ἐπιβάται τό ὄνομα φέρον τήν σήμερον.

Ἀνήρ εὐσεβέστατος, περί τούς τρόπους ἐνάρετος, αὐτόν ἐξεπαίδευσεν καί ἀνεμόρφωσε, Τρανέκος τοὔνομα γενόμενος δέ τούτου, πατήρ εὐκλεέστατος, φιλοστοργότατος.

Συνάμα δ᾽ ἡ μήτηρ του, Θεοδοσία τό ὄνομα, γυνή ἀπαράμιλλος πρός

τήν εὐσέβειαν, τόν ἀνέθρεψε τῷ ὄντι ἐν παιδείᾳ καί ἐν νουθεσίᾳ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

Ὠδή γ΄. Τούς σούς ὑμνολόγους.

Ἰδίως ἐδιδάχθης, ὦ Σαράντη, ὑπό τῶν γονέων σου καλῶς, κατά τήν ἡλικίαν σου τήν παιδικήν μαθήματα, πρός τόν καλόν σέ τρέψαντα, βίον ὀρθόν καί ἐνάρετον.

Μικρός ὤν τήν ἡλικίαν ἐστερήθης, πατρός ἀγαθοῦ καί συνετοῦ, καί ὀρφανός διέμεινας, μετά τῆς σεβαστῆς μητρός, πτωχός τε καί ἀνέστιος, μόνην παιδείαν ἐπιζητῶν.

Ἐπέδειξέ σοι ὁ Ἐλεήμων, καί εὔσπλαγχνος κτίστης τοῦ παντός, ὁδόν πρός τήν ἐκπαίδευσιν, καί τήν ἀποκατάστασιν, καί πρός Κωνσταντινούπολιν τά βήματά σου διηύθυνας.

Λαμπρᾶς τύχης ἔτυχες Σαράντη, ἐκεῖ καί καλῆς ὑποδοχῆς, παρά τινα προστάτην ἀγαθόν τε καί φιλόμουσον, καί τοῦ λογάδη ἤκουσας λίαν σοφά ἐκδιδάγματα.

Κάθισμα

Ἦχος πλ. δ΄. Τήν σοφίαν καί λόγον.

Τῆς πατρίδος τήν δόξαν ἐπιζητῶν, καί ἀγάπην μεγάλην τρέφων αὐτῇ, προθύμως ἀνέλαβες καί κατῆλθες ἀοίδιμε, εἰς ἀγῶνα μέγαν ἀλλά σπουδαιότατον, ἵνα δώσῃς μόρφωσιν τοῖς συμπολίταις σου. Ὅθεν ἀπολαύεις τῶν δικαίων ἐπαίνων, τό δέ σεπτόν ὄνομα εὐλογεῖται θερμότατα, ἀπό μυρία* στόματα, ὑμνοῦντα καί ἐξαίροντα, τάς πολλάς κἀγαθάς εὐεργεσίας σου, καί εὐχόμενα ἅμα, ἵνα τύχῃς μακαρίας ζωῆς.

Ὠδή δ΄. Τήν ἀνεξιχνίαστον θείαν βουλήν.

Περάνας τά μαθήματα πανευτυχῶς, τότε καί διδάσκαλος γέγονας, κι᾽ εὐθύς τοιοῦτον εἰς τήν Αἶνον προσκληθείς, ἐμόρφωσας ἐπαίδευσας καί τήν νεότητα ἐδίδαξας.

Ἐγνώρισας ὅτι πτωχός θέλεις εἶ, ἄν τό διδασκάλου ἐπάγγελμα ἀκολουθήσῃς, διά βίου ἵνα ζῇς, καί οὔτε θά ἐξήρκεις καί τά μεγάλα σου σχέδια.

Ἵνα δ᾽ ἀπό τούτου ἐλευθερωθῇς, μίαν ἐπιστήμην ἐξέλεξας εὐσπλαγχνοτάτην, καί εὐθύς ἐπί ποδός εἰς Παρισίους ἔδραμες, τά τῆς παιδείας διψῶν νάματα.

---

* Μᾶλλον πρέπει νά διορθωθεῖ σέ μύρια.

Σέ δέ ὡς διδάσκαλον παραλαβών, ὁ τῆς Πύλης πρέσβυς Ρεσάτ - Πασᾶς, καί εὐνοῶν σε ἐβοήθησε καλῶς, ἵνα τήν ἐπιστήμην σου ἐκμάθῃς ἥντινα ἐξέλεξας.

Ὠδή ε΄. Ἐξέστη τά σύμπαντα.

Ἐδέχθης προθύμως, τήν προσενεχθεῖσαν θέσιν σοι, οὕτω δ' ὑποστήριξιν παρέσχεν, ἐν τῇ σπουδῇ σου ὁ προλεχθείς Πρεσβευτής, λαβών παρά τῆς Αὐτοκρατορικῆς τούτου κυβερνήσεως ἐπαρκῆ τινα σύνταξιν.

Τοτέ μέν διδάσκαλος, τοτέ δέ φοιτᾶν ἔφθασας, εἰς τό τέρμα ὃ πάνυ ἐπεθύμεις, οὕτω διδάκτωρ ἀναγορεύεσαι τῆς ἰατρικῆς, χειρουργικῆς καί τῶν κλάδων τῶν λοιπῶν τῆς αὐτῆς ἐπιστήμης σου.

Ὀκτώ ἔτη ὕστερον, λαβών καί τό πτυχίον σου, περιῆλθες τάς πόλεις τῆς Εὐρώπης, Λονδῖνον, Ἄλλην, Βιέννην, Πίζαν τε, τάς Βρυξέλλας καί τήν Φλωρεντίαν, πρός τελειοποίησιν κι ἐμπειρίαν ἀλάνθαστον.

Ἰδίως ἐπίσκεψιν, ἐποίεις ὦ ἀοίδιμε, εἰς σχολεῖα καί εἰς νοσοκομεῖα, ὅθεν ἐλάμβανες πρός ἐκπαίδευσιν λαμπράς ὁδηγίας καί σοφάς, καί καλλίστην πεῖραν δέ πρός τάς νόσους τοῦ σώματος.

Ὠδή στ΄. Τήν θείαν ταύτην καί πάντιμον.

Σοφός καί μύστης γενόμενος, τελείως λατρευτής τοῦ Ἀσκληπιοῦ ὡς καί τοῦ Γαληνοῦ, πάλιν ἐπέστρεψας οἴκαδε, καί ὀφειλήν παρέσχες τῷ πρέσβει τήν περιήγησιν. (Δίς)

Δέν ἔμεινας ὅμως ἀείποτε, ὡς κάτοικος αὐτῆς τῆς ἐνδόξου καί μεγάλης πόλεως, ἀλλ' ἐν τῷ ἅμα ἐπέστρεψας, εἰς τήν Κωνσταντινούπολιν διά προσκλήσεως.

Ἐνταῦθα ἔλαβες ἕδραν, καί κατέλαβες τήν θέσιν καθηγητοῦ ἐν Γαλατᾷ - Σαράϊ, οἱ δέ Σουλτάνοι Μεδζίτ, Ἀζίζ, παρασημοφορήσαντές σε ἐτίμησαν.

Κοντάκιον

Ἦχος πλ. δ΄. Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ.

Ὡς νικητῇ τῆς ἀμαθείας νικητήρια, ὡς πλουτιστῇ δέ τῶν πτωχῶν εὐχαριστήρια, ἀναγράφομεν οἱ δοῦλοι σου, ὦ προστάτα· ἀλλ' ὡς ἔχων ἀπαράμιλλον εὐσέβειαν, ὑπέρ πάντων τῷ θεῷ θερμῶς ἱκέτευε, ἵνα κράζωμεν: Χαῖρε πάτερ ἀείμνηστε.

Οἶκος πρός τό: Ἄγγελος πρωτοστάτης.

Γέγονας θεοφόρε, ἀληθείας ὁ κήρυξ, τῶν θείων ἐντολῶν δέ ὁ φύλαξ·

τήν δέ πρός τήν πατρίδα ἀγάπην σου, ὁρῶντες λίαν θαυμαστήν ἔνδοξε, ὑμνοῦμεν, ἐπαινοῦμέν σε, κραυγάζοντες πρός σέ τοιαῦτα:

Χαῖρε δι᾽ οὗ τ᾽ ἀγαθόν διεδόθη· χαῖρε δι᾽ οὗ τό κακόν ἐδιώχθη.

Χαῖρε τῶν πενήτων ἀνδρῶν ἀνακούφισις· χαῖρε ὀρφανῶν καί χηρῶν ἡ ἀντίληψις.

Χαῖρε δένδρον ἀγλαόκαρπον, ἐξ οὗ τρέφονται πολλοί· χαῖρε ἄνθος εὐοσμότατον ἐξ οὗ τέρπονται λαοί.

Χαῖρε ὅτι ὑπάρχεις τῆς παιδείας προστάτης· χαῖρε ὅτι τυγχάνεις εὐποιίας ἐργάτης.

Χαῖρε κρατήρ τοῦ νέκταρος ἄριστε· χαῖρε σωτήρ πατρίδος σῆς κράτιστε.

Χαῖρε δι᾽ οὗ ἐπληθύνθη ἡ γνῶσις· χαῖρε δι᾽ οὗ ἀπηλάθη τό σκότος.

Χαῖρε πάτερ ἀείμνηστε.

Ὠδή ζ΄. Οὐκ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει.

Γηραλέος νῦν, τό ἔργον ἐπεδίωξας, φιλανθρωπίας τε καί τῆς εὐσπλαχνίας σοφέ, τοῖς πᾶσιν ἐρχόμενος ἀεί ἐπίκουρος, παρεχόμενος, ἰατρικήν βοήθειαν καί ταχεῖαν θεραπείαν.

Ἐθεράπευσας, τάς νόσους τάς τοῦ σώματος, πολλῶν πτωχῶν, ὀρφανῶν, γυμνῶν, ἀνεστίων ἀνδρῶν, παρέσχες πρός τούτοις δέ καί πρός τό ζῆν πολλά, βοηθήματα, ἐκ τῶν πρός ἀνακούφισιν καί περίθαλψιν χρησίμων.

Ὠφελείας δέ, μεγάλης καί προόδου τε, πρόξενος γέγονας, τῇ φίλῃ πατρίδι σοφέ, Σαράντη ἀοίδιμε καί ἀξιύμνητε, παρασχών αὐτῇ, τά πρός τήν ἐκπαίδευσιν καί προαγωγήν χρειώδη.

Ῥωννύμενος, τῷ σθένει τοῦ θεοῦ ἡμῶν, λίθον θεμέλιον, ἔθηκας σύ ἀγαθέ, καί εἶτ᾽ ᾠκοδόμησας λίαν λαμπρότατον οἰκοδόμημα, τό Παρθεναγωγεῖον σου πρός ἐκπαίδευσιν παρθένων.

Ὠδή η΄ Παῖδας εὐαγεῖς ἐν τῇ καμίνῳ.

Γινώσκων ὡς πρώτιστον καθῆκον, παντός ἀληθοῦς Χριστιανοῦ, τήν πρός θεόν εὐσέβειαν, καί πάλιν ᾠκοδόμησας, λίαν περικαλλέστατον ναόν καί πάγκαλον, εἰς ὄνομα Μαρτύρων τῶν Σαράντα, χάριν τῶν παρθένων τῆς σεαυτοῦ πατρίδος.

Ἴσως καί ὁμοίως τοῖς τοιούτοις, ἡ σύζυγός σου ἡ ἀγαθή, Ἑλένη ἡ φιλεύσπλαχνος ὑπέρ ἀρρένων ἔπραξεν, ἰδίοις ἀναλώμασιν ἐκπαιδευτήριον, Ἑλένειον ἐγείρασα ἐκ βάθρων, πρός μόρφωσιν ἀρρένων πτωχῶν καί ὀρφανῶν τε.

Οὐκ ἔλαθε σέ κι᾽ ἡ τῶν νηπίων, ἐκπαίδευσις καί προαγωγή, διό καί ᾠκοδόμησας, λαμπρόν τε καί εὐρύχωρον, πρός τοῦτο οἰκοδόμημα τό

Ἀρχιγένειον, κληθέν ὡσαύτως Νηπιαγωγεῖον, πρωτότυπον ἐν Θράκῃ κι' ἁπάσῃ τῇ Τουρκίᾳ.

Σοφῶς δέ τά πάντα εὐτρεπίσας, διέθηκας καί ὑπέρ αὐτῶν, πλουσίαν προικοδότησιν, ἀρκοῦσαν πρός συντήρησιν, καί ἤδη ἀπελάμβανες τούς λαμπροτάτους τῶν μεγάλων εὐεργεσιῶν καρπούς σου, εὐφραίνοντας τό πνεῦμα καλῶς καί τήν καρδίαν.

Ὠδή θ'. Ἅπας γηγενής σκιρτάτω.

Ἅπαντας λοιπόν, πιστούς καί ἀπίστους ἀφοῦ ἐθεράπευσας, σύ καί εὐεργέτησας, καί τόν θεόν καλῶς εὐηρέστησας, πρός οὐρανίους ἔδραμες σκηνάς ἀοίδιμε, ὑπέρ πάντων τοῦ θεοῦ δεόμενος, τῶν ἐνταῦθα πιστῶν θεραπόντων σου.

Νεύματι Θεοῦ, εὐθύς μεταβέβηκας πρός τά οὐράνια, ἄπνουν δέ τό σῶμα σου, ἀφῆκας ἄψυχον καί ἀκίνητον, ὅ ἐν τῇ γῇ κατέθηκαν τῇ ἐλαφρᾷ καί καλῇ τῆς πατρίδος τῆς προσφιλεστάτης σοι, οὐ μακράν τοῦ ναοῦ τῶν Τεσσαράκοντα.

Ἔχων ἐλαφράν τήν γῆν τῆς πατρίδος σου, πάτερ ἀείμνηστε, νοερῶς παρίστασαι, καί ἐπιβλέπεις ἐπί τά ἔργα σου, τήν δέ φιλτάτην σύζυγον καί τόν υἱόν σου ὁμοῦ, εἰς τά σά ἴχνη βαίνοντας ἐνίσχυε, ἐνδυνάμονε καί κραταίονε.

Ρεύσαντος δέ νῦν, τοῦ λόγου καί βαίνοντος πρός ἀποπλήρωσιν, πάτερ σοῦ δεόμεθα, τάς πρός Θεόν δεήσεις ἀπάγγειλον, ἅς νῦν αὐτῷ προσφέρομεν ἐκ βαθυτάτης ψυχῆς, ὑπέρ πάντων τῶν Καθιδρυμάτων σου, τῆς συζύγου καί τῶν διαδόχων σου.

Ἐξαποστειλάριον

Ἦχος β'. Τοῖς μαθηταῖς συνέλθωμεν.

Τῷ τῆς σοφίας ἔρωτι, καί τῆς φιλομουσίας, τά ἱερά ἀνίδρυσας, Καθιδρύματα ταῦτα, τήν τῆς πατρίδος σου δόξαν, καί τήν ὠφέλειαν ἅμα, ἐπιποθῶν τά μέγιστα, καί ζητῶν καταστῆσαι ταύτην σοφήν, ἅμα καί εὐδαίμονα καί ὀλβίαν αὐτῇ παρέχων ἅπαντα, εὐδαιμονίας τά μέσα.

Θεοτοκίον

Μαρία Θεονύμφευτε, οὐρανῶν πλατυτέρα, ὑπό σήν σκέπην φύλαττε, τά ἱδρύματα ταῦτα, καί τῷ Κυρίῳ πρέσβευε, διηνεκῶς ὑπέρ τούτων, ἵνα τηρῇ ἀκμάζοντα, καί, παρέχῃ εἰς ταῦτα τήν ὑλικήν ἀρωγήν καί θείαν του θεραπείαν, καί ὑγιεῖς συνάμα δέ, τούς διαδόχους φυλάττῃ.

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΙΝΟΥΣ

Στιχηρὰ προσόμοια

Ἦχος πλ. α΄. Χαίροις ἀσκητικῶν.

Ἀρόν σου τὴν φωνὴν ἀληθῶς, ψυχὴ εὐγνώμων καὶ καρδία ἀμόλυντε, καὶ κήρυξον σῷ προστάτῃ, Ἀσκληπιοῦ λατρευτῇ, τῆς εὐγνωμοσύνης τὰ αἰσθήματα. Αὐτός ἐκδιδάσκει σε καὶ αὐτός ἐκπαιδεύει σε, τῆς εὐσεβείας, τὰ σοφὰ καὶ ὠφέλιμα, εὐποιίας τε, τ᾽ ἀγαθὰ ἐκδιδάγματα. Τί δέ ἀνταποδώσωμεν ἤ τι προσενέγκωμεν, ὦ σεβασμία καὶ θεία ψυχὴ καὶ ὄντως ἀείμνηστε. Εὐχόμεθα μόνον, τῷ Θεῷ ἵν᾽ ἀναπαύσῃ σε ἐν δικαίων μοναῖς.

Δεῦτε ἡ εὐσεβὴς καὶ χρηστή, Ἐπιβατῶν τε καὶ τῶν πέριξ ὁμήγυρις, σκιρτήσατ᾽ ἐν ἐγκωμίοις καὶ ἱεραῖς ἐπῳδαῖς ἐν τῇ θείᾳ μνήμῃ τοῦ προστάτου σας· τὰ δῶρα προσφέρατε, τὰ θερμά σας αἰσθήματα, ἐπί τοῦ τάφου, ἐκ καρδίας ἐκχύσατε, καὶ τόν Πλάστην σας, ἐκ ψυχῆς ἱκετεύσατε, τούτῳ μέν τήν ἀνάπαυσιν, ζωήν ἀτελεύτητον, ἐν εὐφροσύνῃ δωρῆσαι, οὐ στεναγμῷ δέ καὶ θλίψεσι, τοῖς δέ διαδόχοις, τήν εἰρήνην δωρηθῆναι καὶ τό μέγα ἔλεος.

Φέρε δή τῷ σεπτῷ ἱδρυτῇ, πλέξωμεν στέφανον ἀξίως εὐγνώμονα, μυρίαις διηνθισμένον νεανικαῖς ἀρεταῖς, παιδικαῖς τε ἅμα ἀναμνήσεσι· τά ῥόδα ἀμίαντα, καὶ τά ἴα ἀλώβητα καὶ τούς ὑάσμους, τήν ἐλαίαν τε θάλλουσαν, καὶ τά κρῖνα δέ ζωηρά ἐν τοῖς χρώμασι· ταῦτα οὖν προσκομίσωμεν, ταῖς καθαραῖς καὶ ἀθώαις, καὶ ἀμιάντοις χερσίν ἡμῶν, σαφῶς ἐκδηλοῦντα, τήν εὐγνώμονα καρδίαν καὶ τήν ἀθώαν ψυχήν.

Χαίροις τῶν ἱερῶν καὶ σεπτῶν, Ἀρχιγενείων ἱδρυμάτων, ὦ Ἱδρυτά, νοσούντων καὶ πενομένων, καὶ ὀρφανῶν ὁδηγέ, τῶν χηρῶν προστάτα καὶ τό στήριγμα· παιδείας τό καύχημα, εὐσεβείας τό σέμνωμα, φιλανθρωπίας, ἱερᾶς δεῖγμα μέγιστον, ἐγκρατείας τε, αὐστηρᾶς φύλαξ ἄριστος. Πάντες ἀξιομίμητον, κι᾽ ἐπίζηλον ἔχουσι, τῆς ἀρετῆς καὶ σοφίας, σέ ὦ Σαράντη, παράδειγμα· τούς τρόπους ζηλοῦντες, καὶ μιμούμενοι τά ἤθη καὶ τάς καλάς ἀρετάς.

Δόξα ... Ἦχος πλ. α΄.

Δεῦτε, τῶν εὐσεβῶν καὶ φιλεόρτων τό σύστημα, σήμερον φαιδρῶς, τήν πανέορτον μνήμην τοῦ σεβασμίου πατρός πανηγυρίσωμεν. Δεῦτε, τῶν ὀρφανῶν καὶ πενήτων οἱ ὅμιλοι, καὶ τῶν σοφῶν τά συστήματα τόν ἡμῶν προστάτην καὶ ὀπαδόν ἐγκωμιάσωμεν. Δεῦτε, τέλος, τῶν Ἀρχιγενείων

βλαστοί, καί φιλομαθεῖς φοιτηταί, τόν ἡμᾶς διατρέφοντα, καί τῆς κοινωνίας τέκνα, χρηστά ἀναδεικνύοντα, πιστῶς εὐφημήσωμεν. Οἱ πάντες ἀπανταχοῦ τόν κοινόν εὐεργέτην τοῦ ἔθνους, συνελθόντες σήμερον ἐν πίστει, μακαρίσωμεν λέγοντες: Πάτερ ἀγαθέ, πηγή ἀκένωτος θείων θησαυρισμάτων, καί κρουνός ἀέν(ν)αος πάσης εὐποιίας, Ἐπιβατῶν τό καύχημα, φιλοπατρίας τό σέμνωμα, Σαράντη ἀοίδιμε, Μή παύσῃ πρεσβεύων θερμῶς, ὑπέρ τῶν πίστει τελούντων τήν ἀεισέβαστον μνήμην σου.

Καί νῦν ... Ἦχος ὁ αὐτός. Θεοτοκίον.

Μακαρίζομέν σε Θεοτόκε Παρθένε, καί δοξάζομέν σε οἱ πιστοί κατά χρέος, τήν πόλιν τήν ἄσειστον, τό τεῖχος τό ἄρρηκτον, τήν ἀρραγῆ προστασίαν καί καταφυγήν τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Στίχοι Ἰαμβικοί καί ἑξάμετρος τοῦ Συναξαρίου

Πενήτων τλημόνων, Σαράντη, σύ ἔφυς
πατήρ καί σωτήρ καί πολύς εὐεργέτης.
Ἥματι ἐνδεκάτῳ ἔθανες Ἀϊδός δέ βεβήκεις.

Ἔγραφον κατά μῆνα Μάρτιον (τήν 8ην) σωτηρίῳ ἔτει 1882 ἐν ἡμέρᾳ Δευτέρᾳ.

Ἐν Ἐπιβάταις

Γ. Ε. ΣΕΡΓΙΑΔΗΣ

Σεβαστοί μοι ἐνεργέται,

Αἱ ἀμυντικώταται καὶ ἀνεπιλήπτοι ὁροὶ μὲ ἐνεργοῦσαι τοῦ ἀειμνήστου καὶ ἀοιδίμου ὑμῶν συζύγου καὶ ὑμῶν, αἱ ἀναδείξασαί με σήμερον ἐν τῇ κοινωνίᾳ χρηστὸν καὶ ὠφέλιμον αὐτῆς τέκνον, αἱ εἰς βάθος ἀγαγοῦσαι τὸ φρόνημα ἀρετῆς καὶ φιλοτιμίας μου μέγεθος καὶ μὴ φοβηθεῖσαι ἀρραβῶνα ἐπὶ πλείοσι τὴν τε σωματικὴν καὶ πνευματικὴν αὐτῶν φθοροποιοῦσαι, αἱ παταδικάσασαί με τέλος ἴσον ἴσως καὶ σμικροτάτην ἀποδιδόναι αὐτῶν αὐδαιάδωσιν, ὡρισάμην μοι τὴν τιμὴν ὅπως δυνηθῶ σήμερον κατὰ τὴν ἐνίσημον ταύτην τῶν Ἀρχιγενείων Καθιδρυμαίων ἑορτήν, ὀφθῆναι μεθ', ἵνα φορέσω ὑμῖν τε καὶ Ἀ' ὑμῶν τὴν μοναρχίαν καὶ σεβασμίαν τοῦ ἀοιδίμου ὑμῶν συζύγου μνήμην, τοῦ βάρους τῆς ἀοιδοῦ μου εὐγνωμοσύνης, καὶ ἵνα τοῦτο δωρήσω ἐξ ἐπιχρησασθαιτῶν ὕμνων συνάγεσθαι ἐμῶν μιᾷ τοῦ ἀειμνήστου, ὡς ἥδιστον παρῆν τῶν ὧν μοι ἀοιδῶν εὐεργεσιῶν, τεκμήριον μὲν τῆς εὐ-

γνησιονόους καρδίας μου, σημεῖον δὲ τῆς εἰς τοὺς
ἐμπροσθεν ἐμοῦ καὶ ὑμῶν ἀγαπήσεως σημειοῦμαι
καὶ ἐγὼ ὑμῖν ἅμα μὲν ὅτι ἐπιφημῶ μέρος τι τοῦ
ὑμετέρου καὶ σωσυδαίου παιδικοῦδς μου, ἅμα
δὲ ὅτι λυχνοῦχον

τῆς ὑμετέρας εὐγενείας

δεράσιν εὐχώμενον

Ἐπιβάτου ἐν 9ῃ Μαρτίου
1882

Θ. Σεργιάδης

Τὴν εὐγενεστάτην Κυρίαν Ε. Ἀρχιγένους.

ΣΟΙ

τῷ σεμνῷ καὶ ἀειμνήστῳ
πρωτοστάτῃ

ΣΑΡΑΝΤΗ ΑΡΧΙΓΕΝΕΙ

τούσδε τοὺς ἐπιμησιαθλιοὺς ὕ-
μνους
ἐλάχιστον ἐξ ἐλαχίστων

εἰς τεκμήριον παιδίου εὐγνωμοσύ-
νης

ΑΝΑΤΙΘΗΜΙ

Ο ΤΑΠΕΙΝΟΣ
Γεώργιος Θ. Σεργιάδης
ἐν Γαννοχώρων

Ἀείμνηστε Εὐιρύτα,

Ἦ παμμεγάθος ἀηδών,
ἀπό τά ὕψη τοῦ Παρνασσοῦ,
ἐπί τῶν ηδίστων χαμηρού πισσοῦ,
ᾠχεῖτο ἐπαίνους σῶν ἀρετῶν.

Αἱ δέ ροδόχροοι τῶν Μουσῶν
χάριτες, γέλουσιν εὐθαλῆ,
ἐπ' αἰῶνας ἀθανατόν,
στέφανον δάφνης καί μυρσινῶν.

Ἀλλά εἰς ταῦτα, ὅσον ἐγώ
ἓν μόνον βλέπω ἡ ἐφιστή,
ἀφοῦ τέ ὡς πόσιμα ἡ σφορά,
δέχθητε, πάτερ, φαρμακῶ.

ταπεινότατος θεράπων
Γεώργιος Ε. Σεργιάδης.

Ὕμνοι
Ἐμπλησιαζίων
τῷ
ἐν Ἰατροῖς ἀοιδίμῳ
Σαράντῃ τῷ Ἀρχιγένει
τῷ ἐξ Ἐπιβατῶν.

1882

ὑπό Γ. Ε. Σεργιάδου.

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ
ΤΩι ΕΝΙΑΤΡΟΙΣ ΑΕΙΜΝΗΣΤΩι Σ. ΑΡΧΙΓΕΝΕΙ.

ΕΙΣ ΤΟΝ
ΕΣΠΕΡΙΝΟΝ

Στιχηρά προσόμοια. Ἦχος α΄.

Ὦ τοῦ παραδόξου θαύματος.

Σήμερον πιστοὶ προσῳδῶμεν, ἐν ἀγναῖς παρρησίαις, καὶ ἀῤῥυπώτοις χείλεσιν, εὐξώμεθα τοῦ Θεοῦ τοῦ φανουηλίου, θερμαίς τε καὶ παθαραῖς, καὶ εὐχαριστόνους διανοίας προσφέροντες, ἀναίσθησιν τῆς ψυχῆς ὠφελείας αὐτῆς ἐξαιτούμενοι, τοῦ ἐν παρρησίᾳ λήξει, ἐνεργείου τοῦ ἡγεμόνος, καὶ ἐν δόξῃ Σαραάντου τοῦ θείου θεραπόντος. Δίς

Θεία καὶ φωσφόρα ἀνέτειλε, σήμερον ἡμέρα, τῆς σωτηρίου φωτὸς ἔθεσιν· ἐν ταύτῃ γὰρ ἀγγέλως, ὕμνοι προσφέρονται, τιμαὶ δὲ καὶ προσευχαί, τῷ ἐκλεκτῷ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν θεράποντι, Σαραάντῃ τῷ ἱερεῖ καὶ θεοσεβεστάτῳ προσδίδονται τοῦ πολιούχου, τῷ ἐπισκοπείῳ φαίνοντι, πάθεσι καὶ ὕβρεσι, καὶ ἡ πᾶσι εἴδεσι τὴν νόσον τοῦ σκεύους. Δίς

Δεῦτε οὖν πιστοὶ προσεύξωμεν, ἐν ἁγνοῖς καὶ

ὕμνοις τῷ Κυρίῳ ᾄσωμεν, τῷ δόντι σωτηρίαν ἡμῖν, χαίρων ἄνθρωπον, ἐπουρανίους τε ἐπὶ γῆς, τοὺς ἁγίους καὶ σωτῆρας τοὺς δεραπόντας, δεδοξάζοντας τὸν Κύριον, καὶ καταξιώσαντας τούτους εὐδαίμονας, τὰ κατὰ τὸν νῦν αἰῶνα ἀλλ' ἐν τῷ μακαρίῳ, τερπνῷ καὶ θείᾳ, ζωῇ τῇ αἰωνιότητος.

Θείᾳ ἐντολῇ ἀχόμενος, ὦ σωλὲ ἀροσβάτου, ἐπὶ γῆς δεδόνυας, τὸ σβέλος τῆς ζωῆς ἀφιερχόμενος, δεδοίκως καὶ ἀφελῶς, ἀαυτοιδρόας τὸ ἀάσχοντας ἀνθρώπους, ἐνοπλίσω αἰσχυντηροῦ, διὰ τοῦ σοῦ ἀνεραδείγματος ἔρεισον, ἀρὸς τὴν ἀγνὴν σοφίαν καὶ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, τὴν εἰρήνην ἀαρέχων τοῖς ψυχαῖς τὸ μέγα ἔλεος.

Δόξα καὶ νῦν. Θεοτόκιον.

Ἦχος α'.

Θεαρχίῳ πνεύματι, ἀαυτοδικῷ ἀνοσβῇ καὶ εὐσχήμονος, τὰν ἀφιγχώρων χαὸς ἀφικόμενος, Ἦχος δ'. α'.

Καταχαλὰ δὲ τὸ ἀαὐαίνον, καὶ ἀαπέρουσα σπήνος, ἐξόχως ἠσπάζετο. Ἦχος β'.

Αἱ δὲ ὑπερτεταμέναι τῶν οὐρανῶν δυνάμεις, σὺν τῷ ὁπλίτῃ θεσπότῃ ἀαραγινόμεναι, Ἦχος δ'. β'.

Σοῦ τὸ σωλὸν λείψανον καὶ ἀπραφθόρατον σῶμα, ἀροσκύπτουσι, τὴν δόξαν συνεχόμεναι· ὑπερ-

ποσμίας δε' φροΐχοντο, καὶ ἐβόων τὰς ἀνωτέρω ἐξαρχίας: Ἴδου ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς ἔρχεται σωτηρίαν φέρων.

Ἦχος γ'.

Ἄρατε πύλας, καὶ τοῦλον ὑπερκοσμίας ὑπολάβατε, τοῦ τὴν χεῖρα καὶ ὅρμαν φρουδάσαι.

Διὰ τοῦτον χαρὰ μεγίστη, Ἦχος βαρύς. τῶν βροτῶν ἀντιλία γέγονεν· ὦ ὑπερκοσμία δύναμις, καὶ τοῦτον ἅγιον χῶρον, ἀνοικήσαι ἐπάναγκες.

Ἦχος δ'.

Τοῦτον χαρὰ ἀγαθότητι, ὑπερβαίνει πᾶσαν ἔννοιαν.

Ἦχος πλ. δ'.

Διό, μεγάλη εὐφροσύνη, ἀεὶ τῷ Δεσπότῃ βασιλεῖ καὶ πλάστῃ πάντων, φρέατος ἀντλεῖν φρέαρ ὑδρευτὸν ἔχει καὶ σώζειν, ἀπὸ πάσης φροσβολῆς, ἐναντίας καὶ καθιδρύσασα. Τὴν χαρὰν οὖν φροσλαβόντα πανηγύρισα,

Ἦχος α'.

Εὐ τοὺς αὐτῶν ἀγγελοφανῶς σὺ μαναρίζοντας.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΤΙΧΟΝ

Στιχηρὰ φροσόμοια. Ἦχος β'. Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου σε.

Δεῦτε μαθηταὶ καὶ φοιτηταί, τῶν Ἀρχιγενῶν ἀρχὴν πάντες φροσδράμωμεν, ὡς ἐξώρμησε τοῖς

αὐδεσι δείφανον ἔργα κλαγγᾶ, κὶ αὐδηράσιν λαμπήριον, τᾶς εὐφροσύνης τᾶ ἀνορρεούσας ἐκ τῶν ἁγίων δια τᾶν ἡμᾶν, δῶρεν δέ αὐλοῖ τᾷ ἀερσιάτᾳ καὶ τᾷ ὕδρυτᾷ τᾶν σχολείων, ἐν οἷς παιδεύμενοι ἀξιωνόμεθα.

Ὄχνος ἐν νεότητος δαθεὶς, ὁρᾷς ἰὼ ἠθικὰν εὐσθένειαν καὶ τελειότητα, ἀσφαλὲς τοῦ βίου σου δρόμου εὐεργετᾶν, τοῖς νοσοῦσιν ἰώμενος, φιλτάτοις πατρίδαν, χήραις τε καὶ ὀρφανοῖς φροντιστήριος, νῦν δὲ καὶ ἡμᾶν τᾶς δεήσεις, δέξαι καὶ προσάγαγε τᾷ σοφίᾳ καὶ τᾷ δυνατᾷ τᾶν ὑψίστων ἡμῶν.

Ὕμνας γραπτὸν ἀγλαΐᾳ, ἐνὶ χᾷ ἐφάνης, χαραίτᾳ, τᾷ τοῦ Χριστοῦ ἀρετᾷ, κὶ ἔνδερμος νεόφρουχος τᾷ ἐκκλησίας αὐτοῦ, καὶ τῷ σῷ παραδείγματι, τοὺς σαίνοντας ὠφελέων, ὁρᾷ τε ἰὼ ἀνοίβεσι καὶ ἰὼ κλαγγᾶ ἀγωγᾶ. Ὅθεν σὲ ἡμεῖς ἀξίως, ὕμνοις δὲ γεραίρομεν δαῖοι, ἰὼ σὺν μνήμᾳ σήμερον ἀοίδιμε.

Δόξα. Ἦχος πλ. β΄.

Ἐσάγαγε σήμερον κ' ἐγὼ ἀοίδιμον μέλος, ἐξανατείλασα φαεσφόρος. Δράμωμεν οἱ ἀσκηταί, ὡσεὶ νεφέλαι ὀρφναῖαι, ἀσθενοῦς νῦν ἐν δείᾳ, μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι, σωφρονοῦντες καὶ γνωσταί.

= 13 =

Προσοπρίσωμεν δῶρα εὐφροσύνης, καὶ σχίζαις ὀλίφανον, φροσευόμενοι, τῷ σωτῆρι καὶ εὐεργέτῃ· καὶ τούτοις σάλον, δεόμεθά σου δεσπότα, καὶ ἵνα καὶ ἀφοβερόμενοι ὑπὸ τὴν σὴν δούλωσιν ἀχθῶμεν καὶ μὴ ἀναρίθμητοι τοῖς θεμελίοις ἐπέστης σου.

Καὶ νῦν. Ἦχος ὁ αὐτός.

Ὦ ποιητὴ καὶ δυνατή μου Παναγία, χριστὸς ὁ Κύριος, ἐκ τῆς σῆς νηδύος προῆλθε, ἐμὲ ἐνδυσάμενος, ἵνα σὲν πανσέβαστον τὸν Δεσπότην ἀναδείξωσιν. Διό σοι, Παναγία, ἀνευφήμως βοῶμεν· Χαῖρε, τοῦ Μιτρέλε καὶ Παρθένε ἁγνή, βοῶμεν αἰσχύντως τό· Χαῖρε, τοῦ Ἀγγέλου· χαῖρε θεόνυμφε παρθένε καὶ σπέρμα καὶ σωτηρία τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Ἀθανασίου.

Ἦχος δ'. Ὡς τὸν αἰχμαλώτην ἀγωνάρχην.

Ὡς τὸν Καισαρείας μητροπολίτην, καὶ τὸν Ζωσιμαίαν ὁμότιμον, τὴν πατρίδος πατέρα καὶ τοῦ ἔθνους διδάσκαλον, φροσηφορεύοντα Σαμαρείτη ἀείμνηστε, οἱ σὲ διάδοχοι σοῦ ἱερωδῶς, δικαίως σεμνύνονται.

Δόξα καὶ νῦν. Τὸ αὐτὸ ἀνόμοιον.

= 14 =

ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΡΘΡΟΝ.

Καθίσματα.

Ἦχος δ'. Ἀναστασίμη Ἰωσήφ.

Ὡς ἐσιβάσαν ὠμῶς, οἷον πυρήγιον σταλόν, ἀφαρπασθέντες σταλῶν ὑπὸ τοῖς πόδας τῶν, καὶ διὰ τοῦτο δικαίως σεμνύνεσθε. Εὐφραίνεσθε οὖν νῦν καὶ ἀναφάλλεσθε, γυμνοῦτε τοῦ δεσπότου ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, ὃν κατέσωσε φρούσιον ἔχοντες, ἐν τοῖς δούλοις αὐτοῦ ἐχθρόν. Θεέ, σῶσόν τοὺς ἐπὶ γῆς, ὠμῶν καὶ ἡμῶν.

Ἕτερον.

Δῶτε ἴδωμεν σταλοί, σοῦ ἀνεβλάστησε ὁ παραδείσου, ὁ παράδεισος τῆς ψυχῆς τοῖς τῶν σωμάτων ἡμῶν, καὶ ἐν αὐταῖς εὐφροσύνης ἐπλήσθησαν. Ἀναδυσώμεθα γοῦν καὶ ἀναδύσωμεν, τοὺς δεσπότας ἡμῶν σταλοὺς ἀποδήσωμεν, ἐν τῇ ψυχῇ δερμὰ ἀφορτίστα ἐκ εὐφροσύνης ἀναβλύζουσι. Δεόμεθά σου, ὦ Εὐεργέτα, δέχθητι τοὺς ἀφιέντας.

Ἕτερον, ἦχος α'. Τοῦ τάφου σου δεσπότα.

Τὴν μνήμην ἡμῶν σταλοί, ἑορτάσωμεν δεῦτε τοῦ μάκαρος ἀνδρός, καὶ σταλοῦ Εὐεργέτου, ἐκ

στείφωμεν ἄνθεα, καὶ σταλᾶς μυροδόσωμεν, λιὴ σαυτόρδον, καὶ φυδρόρου νύμφαν, λὴ μενεσθέος κε, τῶν ἀοιδίμου ψυχὴν εἰς λιὴ ἄνω μαιμαρόλα.

Ἀστερομήχου γ'. Ἐνιφάντια σήμερον.

Οἱ σιολοί ἰυΐται σου, σὲ Ἀρχιγένη ὑμνοῦσι, καὶ σταλᾶς φροφέρουσι, τὸ ἱερόν σου ὄνομα, ἀλλαγιόδας δρόμεοι, ὦ χαῖρε Δῆτα σταλάνη ἰαχδὴ ναὶ σε.

Καινὴ εἰς ἦχον δ'. Ὃ π' ἀπροσοιχὶς
« Ἄοραον μέγαν σε τοῖσδε Γεώργης ἄνερ ».

ᾠδὴ α'. Ἀνοίξω τὸ σόμαμου.

Ἀνοίξω τὸ σόμα μου, καὶ σφηροδύονται ἀνέματος, καὶ μόγον ἐρύξομαι τῷ ἀοιδίμῳ ἀνδρί, δινεύμενος τοὺ βίου καὶ τὰς σφοίβης, καὶ ἄϊον χιδόμενος τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ.

Σωτὴρ καὶ φιλάνθρωπος, ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐγένετο, Δαράντης τὸ ὄνομα τὸ δὲ ἐπώνυμον, Ἀρχιγένης ἦν, χαὶ αὐτὸ ἀξίως· τῷ γένει γὰρ ἦσαν ἀρχὴ ἀσχλῆ παχῆ.

Μικρὸν καὶ ἀσφάλιον, ἔσχε σωτῆρα γενέθλιον, χωρὶς τῶν θρέψαντα σφαρὰ λὴ ζηνόβριαν, καὶ βρεχόμενον ὑπὸ τῆς Προσωνίδος, ἐκβοῶντα

τὸ ὄνομα φέρον τὴν σήμερον.

Ἀνὴρ εὐσεβέστατος, σοφὸς τοῖς θέσπεσιν ἐνάρετος, αὐτὸς ἐξεναίδετος. καὶ ἀνεμόρφωτος, τραπέλιος τοὔνομα μενόμενος δ' τούτου, σωτὴρ εὐμενέστατος, φιλοχορδότατος.

Συνάρμα δ' ἡμέτερ τον, θεοδοσία τὸ ὄνομα, χυνὴ ἐπισαρώμιλλος σφοῦ τὴν εὐσέβειαν, τὸ ἀνέδρωμε τῷ ὄλῳ ἐνσοσιδείᾳ, καὶ εὐνομείᾳ κυρίου τοῦ θεοῦ ἡμῶν.

ᾠδὴ γ'. Τοὺς σοὺς ὑμνολόγους.

Ἰδίᾳ ἐλαβάχθη ὁ ζαράντης, ὑπὸ τῶν γονέων σου παχῶν, καὶ λὴ ἡμέραν σου λὴ ὠνομασθὴ δυσὶ μαθήμασι, σφοῦ λὴ παχοῦ σε βρέφους, βίον ὁρθοῦ καὶ ἐνάρετον.

Μικρὸς ὢν λὴ ἡλικίαν ἐσεμνύθη, σφοῦ ἐγκαθοῦ καὶ σωστοῦ, καὶ ἁρμονὸς διέμενας, μετὰ τῆς σεβασθῆς μητρός, ὡσχύε καὶ ἀνιόλας, μόνη σφδρίαν ἐνδῆσαν.

Ἐσεβάσθη σοὶ ὁ ἐχέπνευ, καὶ ἐνσυναγχνα κεῖσθη τοῦ σαυδός, ὁδοῦ σφοῦ λὴν ~~ἐσεβάσθη~~, ἐκφαίδωσε, καὶ λὴ ἀνεπαστείδαστ, τὰ σφοῦ κεκοδαιμούνεσμεν λαὶ ἐπέμενά σε σκύδονα.

Λαμπρᾶς τύχης ἔτυχες ζαράντη, ἐπεὶ καὶ

καμὴ ὑποδοχή, καραὶ ἵνα φροσβλέψω ἀγαθοὺς λα
καὶ βιζήσουσι, καὶ τοὺ χαράξω ἡ πουλαις γίου
σας ἐπιδαύρματα.

Καὶθιμια. Ἦχος βαρ-δ!

Τὴ σοφίαν μὴ λόγον.

Τῆς σοφίας τὴν λόξαν ἐκζητεῖν, καὶ ἀρέ-
σαν μεγάλην ἰρίξει αὐτῇ, φροδύμως ἀνεξάνεις μ
παντὸς θελήματός, εἰς ἀγῶνα μέγαν ἀγαθοποιΐας
ὅπως, ἵνα δόξῃ μόρφωσιν τοῖς συμπολίταις.
Ὅθεν ἀναγαίως ἐν λυχνίᾳ ἐκκλίνει, ὁ δὲ σκοπὸς
ὄνομα εἰρηνεύσαν δεμνότατον, ἀπὸ μυρία χόρ-
τα, νήπιόν τα καὶ ἐξαίρετα, ἐκ ἀγελαῖ παιδαῖ,
ἐκκλησίας σου, καὶ ἐκκόμενα ἄρια, ἵνα ἐκκλη
μαθείας ἴδῃ.

Ὠδὴ δ! Τὴν ἀνεξικακίαν σου διὰ βοῶ.

Περάσας ἐκ μαθήματα φανερωθῆς, ὅτι
διδάσκαλος γέγονας, καὶ εἶδός τοιοῦτον ἐκ τῶν λόγων
φροσηνέχθης, ἐμόρφωσεν ἐκαὶ δεσποτικὰ καὶ ἐκ νέ-
ους ἐνέδραξας.

Ἐμάθοσαν ἐκ νεκρὸς δεῖξιν ἡ, ἀν τὸ διδασκά-
λου ἐνέγγραμα σωτηρίου, καὶ βίον ἵνα ζῇς,
καὶ σὺ δὲ ἐξήρκεσε σ' τοῖς μαγάλα σου σχέδια.

Ἵνα δ' ἀπὸ τούτου ἐκκλησιαστὴς, μέσον ἐκκλη-

μου ἐξήρξας εἰσαγγελικώτατα, καὶ αὐδὴ ἐκκλη
σίας ἐκ παρισίου ἔδραμες, καὶ τῆς ἀρετῆς ἀγῶν
νάραται.

Σὲ δὲ ἐκ διδασκάλου παραλαβεῖν, ὁ τῆς Πα
λαιᾶς ἀρετῆς Ροσὶλ-Παλαῖς, καὶ εἶναι σε ἐβούλη-
σε καμὴ, ἵνα δὴ ἐκπόλιμον σου ἐμφάνῃ ἐκ-
κλησίας.

Ὠδὴ ε'. Ἐξέσθη καὶ ἀνέκραξα.

Ἐδέχθης φροδύμως, δὴ φροσενεχθέσαν
δέσι σοι; πῶς δ' ἐκκλησίαν φανερόχει, ἐν τῇ
σκοπῇ σου ὁ φροχαδὴς Πρεσβυτὴς, χαλέναρ-
ραί τῶν Πυθμραντορίων τοῦτον πυθρυπόσας
ἐκαρατῆ ἵνα σύνταξιν.

Τοτὲ μὲν διδάσκαλος, τοτὲ δ' φοιτᾷ ἔφλα-
σας, ἐν τὸ τέρμα ὁ καὶν ἐκτέδρευε, οὕτω διδά-
σκων ἀναγορεύσας, δὴ ἐκκλησιῶν, χφεσυργικὸς
ἐν ψυχὴν δὲ χριστὸν δὴ αὐτῇ ἐκκλίνει σου.

Ὠδὴ ἔκτη ὕδατος, χαλῇ καὶ τὸ σκληρὸν,
φερόμενος ἐκ νόμους τῶν ἐθνῶν, λουκᾶνον, Μα-
θθαῖον, Ἰωάννην, Πέτρον τε, καὶ Βενξέλλας τὴν
φλογέρα, φρὸς τηλικοῦτον τὴν ἐμπειρίαν
ἀγαθοῦ.

Ὑδρίας ἐκτάσεως, ἐκκλίνει ὁ λαὸς μὲν, ὡς

= 19 =

σχοινία καὶ ἐς καταπέλτας, ὅλα ἐξαίρετα καὶ σοφὰ καὶ σοφῶν ἀνδρῶν ἐφευρήματα, καὶ ἄλλα πολλὰ ἐπὶ τούτοις ἐπιδεικνύμενος καὶ ἐπαγόμενος τὸν Ὀδυσσέα.

Ὠδὴ ε΄. Τὴν διαβολὴν τῆς φύσεως.

Σοφὸς καὶ μῦθος γενόμενος, τέχνῃ χαλκευτικῇ τοῦ Δαιδάλου καὶ τοῦ Θησέως, ἀνάγκῃ ἐκπλεύσας ὤκεανὸν, καὶ ὀφθεὶς ναυαγὸς ἔσχε τὸ θρέψαν τὴν Θησηΐδα. Δις

Δεῖ ἔρημον ὄρνιν ἀείσασθαι, τὸν πολυποίκιλον αὐλῶν τῶν ἐν Δήλῳ καὶ μεγάλης Ἀθήνας, ἀλλ' ἐν τῷ ἄρμα ἐκπλεύσαντας, εἰς ἣν Κνωσσὸν ἐνεχθῆναι καὶ φροντιστήριον.

Ἐνταῦθα ἤκουες ἐξαιρετικωτάτας τὰς δέκα παιδευτικὰς τραγικὰς-Σοφοῦ, οἱ δὲ ζοφερὰν Μεδέαν, Ἀθ., παραπομφερεστάτην τὴν θέσιν.

Κοιμᾶσθον. Ἦχος πλ. δ΄.

Τὴν ναυπρόμαχον τραπεζῶ.

Ὡς νικητὴν τῆς ἀρετῆς τὴν τροπαιοῦχον ἀθροίσαντες λαοὶ τῶν ἀλλαχοῦ εὐχαριστηρίους ἀναφέρομεν οἱ λοιποί σου, ὦ φροντιστήριον· ἀλλ' ἐξ ἴσου ἀναφέρομεν ἀποίβασιν, ναυῤῥοπὴν ἐν δυοῖν θερμαῖς ἐπιτάσεις,

= 20 =

ἵνα προσλάβωμεν: Χαῖρε πολύτλαν ἀείσμασε.

Θέσις ἀρὴ ὁ: Ἄγγελος οὐρανοδρόμος.

Γίγονας, δυσβόρε, ἀηδὼν ὁ πικρός, τῶν δεινῶν ἐκθρὸν δεῖ ὁ βύσσος· τὴν δὲ ἀρχαίαν σεμνοῤῥόδου ἀγλαΐαν σου, ὁρῶντες ἀπαθανατισθῆναι ὑμνοῦμεν, ἐπαινοῦμέν σε, προσαγορεύοντες ἀρχαῖς τοιαῦτα:

Χαῖρε λίθου τ' ἀγαλμοῦ λεπτόθη· χαῖρε δι' οὗ τὸ πανὸν ἐλήχθη.

Χαῖρε τὸν θεσπέσιον ἀνδρῶν ἀναπαύσεως· χαῖρε ὀρφανῶν πᾶσι χαρὰ καὶ ἀνάπαυσις.

Χαῖρε λίθου ἀψαλάκαρτος ἀγκὰς οὗ λεπτοῦλαι φωναὶ· χαῖρε ἄνθος ἀποσκότασις οὗ ἔφανεν ἡσυχοί.

Χαῖρε ὅλη ναυάρχης τῆς θαυμασίας ἀφετῆς. χαῖρε ὅτι τυχαίως ἀνοσιίας ἐφάνης.

Χαῖρε πρακτὴρ τοῦ νίκαρος ἀφιλοτιμήτε νεκτὴρ ἀναιδὴς οὐ πράττε.

Χαῖρε δι' οὗ ἐκπλεύσει τὰ γαῦρος· χαῖρε δι' οὗ ἀναπλέει τὸ σκότος.

Χαῖρε πολύτλαν ἀείσμασε.

Ὠδὴ ς΄. Θεὸν ἐκπέφανται τὸ πλόον.

Γυμνὸς νῦν, τὸ ἔργον ἐκπλήξας, θεὸν ἀν-

θρανίαν λε, καὶ τὴν ἀνωμαλίαν σορέ, τὸν καθ-
ον ἐρχόμενον αἰεὶ ἐνίπουρον, καθαρεχόμενον, ἰαλι-
κὴν βοήθειαν καὶ ταχεῖαν θεραπείαν.

Ἐθεράπευεν, τὰς νόσους τὰς τοῦ σώματος,
ωσῆλε ἀρθρῖτ, ἀρθαπέ, χυρπάτ, αἰνεβλίν ἀνδρέ,
καθαρέχει καθ' ταῦτοι, δὲ καὶ θρὸ τὸ ζῆν ἀσφαλῆ,
βοηθήματον, ἐν τῷ θρὸ ἀναπαύεσθαι καὶ σκεπ
δαζῆν χρησίμων.

Πρεσβῆς δέ, μεγάλης καθεύδοντες, ἀσθένε-
νον γέροντα, τὴ βάζῃ πλατρίδι σορέ, ζαραπίτα
ἀοιδήμε καὶ ἀξιώμητε, καθαρχεῖ αὐτῇ, τὸ
θρὸ δὲ ἐπαθάλλων καὶ θροσαγωγὴν χρῃάδι.

Ῥωμύριος, τὰ ὀδίνα τοῦ δεοῦ πρὰ ζῆ-
δου δεκρέτου, ἔθνικας οὐ ἀγαθέ, καὶ ἐπ' ἀπο-
δόμικας ζαν χαιρόβταιον, ὀπιοδόμικα, τὸ
παρθεναγωγεῖόν σου θρὸ ἐπαιδεύθη καθαρδένε.

Ὠδὴ Η'. Παῖδας εὐαγεῖς ἐν δῃμαρίν.

Γινάσκει οὐ αρόντα παιδίκα, φαυλὸ
δημοῦ Χριστιανοῦ, δὲ θρὸ δεοῦ αὐοίθησαν, τὴ
καῖρε ἀπιοδόμικαν, χίαν νεμιναχθόλαιν καὶ
καὶ καῖρεν, ἐν ὄνομα Μαρτύρι ζῶ ζαραπί-
ζα, χάρικ ζῶν καρδίαν δῶ σταυδῶ καθεύδ.

Ὅσ καὶ ἄρολε τοὺς τοιούτους, οὐ σύμφω-

σοῦ οὐ ἀγαθέ. Ἐχίν οὐ βεμύσαγχνος ὄνερ ἄρρε
καν ζωρᾶζεν, ἴλλος, ἀναμύρασαν ἐκλαδεντίρεσαν,
ἐχίνεν ἐγέρασαν ζῶ βαθρόν, καὶ μόργεν ἀρ-
ρέν ὀλιχῶ καὶ ὀρεσαύζε.

Ονὶ ζῆδε σέ μ' οὐ τὸν καίνεν, ἐκκλέσιας
καὶ θεραγωγέ, λὸ καὶ ἀπιοδόμεσαν, ζαμερῶ ζε
καὶ εὐρύχωρον, καὶ τοῦλο ὀπιοδόμεμα ζ' ἀρ-
χιέρεα-, ζῳνθρὸ ἀδαύτας Νικαγῶν, καθε-
ζῶνα- ἐν δεῖν καὶ εὐαίρ ζῶ τουρκέ.

Σορᾶ δέ τὰ καῦβα εὐζρεύσαν, κλέδιας
καὶ ὄνερ αὐτῶ, ζουσίαν θρεσβυτέρων-, ἀρ-
χεῦσαν καθ' ουλίρεσαν, καὶ ἴλλ' ἀναγαίβαν
ζῶ ζαμερῶ ζῶν, μεγάλ' ἐκκλεσιῶν καθε-
δρῶν σου, εὐθραίνοδαν τὸ καῦβα ζῶν καὶ τῶν
καρδίαν.

Ὠδὴ Θ'. Ἄγιον γνῶσιν σπρεύν.

Ἄναγκαν ζοῖσιν, ἀπόδυ καὶ ἀπόδυν ἀρ'
ἐθεράπευσαν, οὐ καὶ εὐπρεπέσαν, καὶ τοῦλο
δ' καὶ ζῶν εὐπρεπέσαν, καθ' οὐρανίον ἔθραν
σιν καὶ ἀοίδμε, ὄνερ καῦβα ζοῦ δεοῦ δόμε-
να, τῶν ἐναῦδα ἀπόδυ θεραπεύειν σου.

Ναῦμαν θεοῦ, ὑδὺς μανιβέβνικα, καθ'
ζαὶ οὐράνια, ἄκουσ' ἐκ τὸ καῦμαί σου, ἀβῦτας

= 23 =

ἀψυχοι καὶ ἀπίστου, ὅ ἐστὶν γῆ καθάπαξ δὲ ἔμαθε καὶ παῖς, τὴν πατρίδα τὴν ἀθανασιάδη σου, οὐ μακρὰν τοῦ ναοῦ τῶν Τσαμαρδικά.

Ἔχω ἐμάθει τὴν γῆν δὲ πατρίδα σου, πατέρ ἀειμνηστε, νοερῶς παρίστασα, καὶ ἐνεβλέπεις ἐνώπιόν μου, δικὴν δὲ ἐβλάκην σύζυγον καὶ υἱοῦ σου ὁμοῦ, ἃ δὲ ἀπ' ἴχνη βέννα ἐνίσχυε, ἐνδυνάμουν δὲ καὶ προνοίαν.

Ῥώσασα δὲ νῦν, τοῦ λόγου καὶ βέννας ὡρᾶ ἀναστήσασα, πατέρ σοῦ δέομαι, τὴν ὡρᾶ θεοῦ δέησιν ἀναίσχυντον, ἀλλὰ νῦν αὐτῷ προσφέρουσαν ἐνθουσιάστου ψυχῆς, νοερᾶ λειτουργίαν τῶν Καθιδρυμάτων σου, τὴν σύζυγον καὶ τῶν παιδίων σου.

Ἐξανοστάσιον. Ἦχος β΄:

Τῶν μαθητῶν συνεξάρας.

Τῷ τῆς σοφίας ἔρωτι, καὶ τῇ φιλομουσίᾳ, καὶ ἱερᾷ ἀνδρείᾳ, Καθιδρύματα ταῦτα, τὴν δὲ πατρίδα σου δόξαν, καὶ δὲ ἀρέσκειαν ἄρα, ἐννοδῶν δὲ μαίσθα, καὶ χωρὶς παραδόξαν, ταῦτα ἀνορθοῦ; ἄρα καὶ εὐδαίμονα καὶ ἐβλάκην, αὐτὴν ἀναρίθμων ἀνάπαυσαν, εὐδαιμονίας καὶ ἱμέρου

= 24 =

Θεοτοκίον.

Μαρία θεονύμφευτε, οὐρανῶν φαιδροτέρα, νεὸν σὸν σπέος βάσασα, καὶ θρόνους ταῦτα, καὶ τὸν Κύριον φορέσασα, ἀνεκφώνητον τόκον, ἵνα τηρῇ ἀπαράβατα καὶ ἀναρίθμητα τὰ ταῦτα δικαίων ἐντολάς, τῆς ἐγκρατείας δὲ ἀρετῆς καὶ δίκαιον τὸν δεσποτείαν, καὶ ἐγκώμιά μα δέ, τοὺς λαοὺς σου ἐκβόησον.

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΙΝΟΥΣ

Στιχηρὰ προσόμοια. Ἦχος α΄:

Χαίροις ἀνυστικῶν.

Ἱκετεύσαν τὴν ζωὴν σου θεῶν, ψυχὴ εἰρηναίαν καὶ παράδεισον ἀμέριστε, καὶ πύργον σὺ ἀσφαλείας, ἀσυγκύτου μαρτυρίας, τὴν εὐσεβείαν δὲ αἰδήμονα. Αὐτὸς ἐνδυναμοῖ σε, καὶ αὐτὸς ἐνισχύει σε, τὴν εὐσέβειαν, δὲ σοφὰ καὶ ἐξαίρετα, εὐσεβίαν δὲ, τ' ἀγαθὰ ἐνδύσασθαι. Τί δὲ ἀνταποδώσωμεν ἢ τί προσενέγκωμεν, ὁ σεβασμία καὶ θεία ψυχὴ καὶ ὄντως αἰείμνηστε. Εὐχόμεθα μόνον, δὲν δεῖ δὲ ἀπαιτοῦσι σὲ ἐν δικαίοις μοναῖς.

Δῶτε τὴν εὐσεβῆ καὶ χριστὸν ἐκκλησίαν τε καὶ τὸν ἀέρα ὁμόψυχοι, σπουδάσατε ἐν εἰρηναίοις καὶ ἱεραῖς ἐορταῖς, ἀπαστὴν δεῖ μεμνῆ-

μη τοῦ φροσλάτου σας. Τοὶ δῶρα φροσφέρντε, τοὶ θερμοὶ σας αἰσθήματα, ἐφὶ τοῦ τοίχου, ὧν παρ-
λὰς ὑψηγόσαντε, καὶ τοὺ Παῖδη σας, ὧν ψυχωϊ-
κανεύσαντε, τούτη μὲν τὴ ἀνοίκωσιν, ζωὴ
ἀτελεύτητον, ὧ εὐφροσύνη δωρῆσαν, οὐ ζενάγω
λὲ καὶ θάψη σα, τοῖς δὲ ἀλαθόχοις, τὴν εἰρήνην
δωρεῖσθαν καὶ μέγα ὄλεθος.

Φέρε δὴ τῷ σεσῷ ὑδρυτῇ, θλέξωμεν σὲ-
φανον ἀξίης ὑμνήσομα, μυρίαις ἀνθεσμένον κα-
λλιταῖς ἀρετοῖς, φανδκαῖς τε ἅμα ἀναμίσσα-
σα· καὶ ῥόδα ἁρμόσαν, καὶ τοὶ ἴα φλόβναι, ἡ
τοὺ νόσμου, δὴ ἔραται τε θάλλουσαι, καὶ τοὶ
κρίνα δ' ἁγνεῖ ὧ τοῖς χρώμασι· ταῦθα τὸν
φροσαρμόσωμεν, καὶ φαιδρ' ἀναθέσωμεν, τοῦ
παθαρᾶ καὶ ἁδώσα, καὶ ἁρμόσαντοις χερ-
σὶ ἱερῆ, σαρὰς εὐθυμοῦσα, δὴ εὐχώμενα παρ-
θάν καὶ τὴ ἁδώσαν ψυχήν.

Χαίροις τῶν ἱερῶν καὶ σεσῶν, Ἀρχιγ-
νέτα ἱδρυτῆτον, ὦ Ἵδρυτα, νοσούλων τε σε-
κορέτων, καὶ ορφανῶν ὁδηγέ, τῶν χηρῶν ἀσφά-
λεια τε τὸ ἔρυμα· σοφίης τὸ ταύχημα, εὐσε-
βείης τὸ σέμνωμα, βιωφρονήσ, ἱερῆς δίκης μέ-
γεθος, ἐμφρανέστατε, αὔξηρᾶς εὐζωΐης ἄρτιος. Παῦ

ἀξιομήστου, τῆ εὐζήλου ἔχουσα, τῆς ἀρετῆς
τῆ σοφίης, σὲ ὦ Σαράβη, ναράδειγμα· τοὺ τέ-
κνους θηρεύσης, καὶ μυρίσμασι δὲ ἴδη τῆ τᾶ πα-
τρὰ ἀρετᾶ.

Δόξα. Ἦχος θ'. Α'.

Δεῦτε, τὸν εὐσεβῆ καὶ φιλόρτον τόσου-
τηρα, σήμερον φαιδρῶς, λιὰ θανάτου τὸν μύθμη
τοῦ σεβασμίου σωτρός, θαυμυρίσωμεν. Θύλα, τῶν
ὀρφανῶν καὶ σεσήτων οἱ ὄμμοι, ἡ τῶν σοφῶν
δὲ συσδήματα, τὸν ἱερὸν φροσλάτην ἡ ὀναδύ,
ἐμνημοσύνωμεν. Δεῦτε, τέλος, τὸν Ἀρχιγενέτην
βλαστοί, ἡ φιλοραδὴς φοιτητᾶ, τὸν ἱερὸν λαμπά-
δουλα, ἡ τῆς κοινωνίης τέκνα, χρυσᾶ ἀναδ-
μούλα, ὡσδὰ εὐφημήσωμεν. Θὶ φαίνης ἀ-
σαλαχοῦ τοῦ κοινοῦ εὐεργέτην τοῦ ἔθνους,
συνεχθόντες σήμερον ἐν νίσδει, μακαρίσω-
μεν λέγοντες: Πάτερ αἰωνδί, ὃν ἡ ἀκένω
δεῖν δυσωπησάμενοι, ἡ πρόνοιᾳ ἀίνητα
ναίοις εἰκοσίας, ἐνθανὼν τὸ παύχημα, θε-
σσοφωτρίας τὸ σέμνωμα, ζαραίτεν ἀσάθμη,
καὶ νεκίων ἀφενδείαν θαρρᾶν, νικτὸ τὸν σε-
σὸν ζηνύλην δὴ ἀκοίβασον μυήμην σου.

Καὶ νῦν. Ἦχος ὁ αὐτός. Θεοτόκιον.

= 27 =

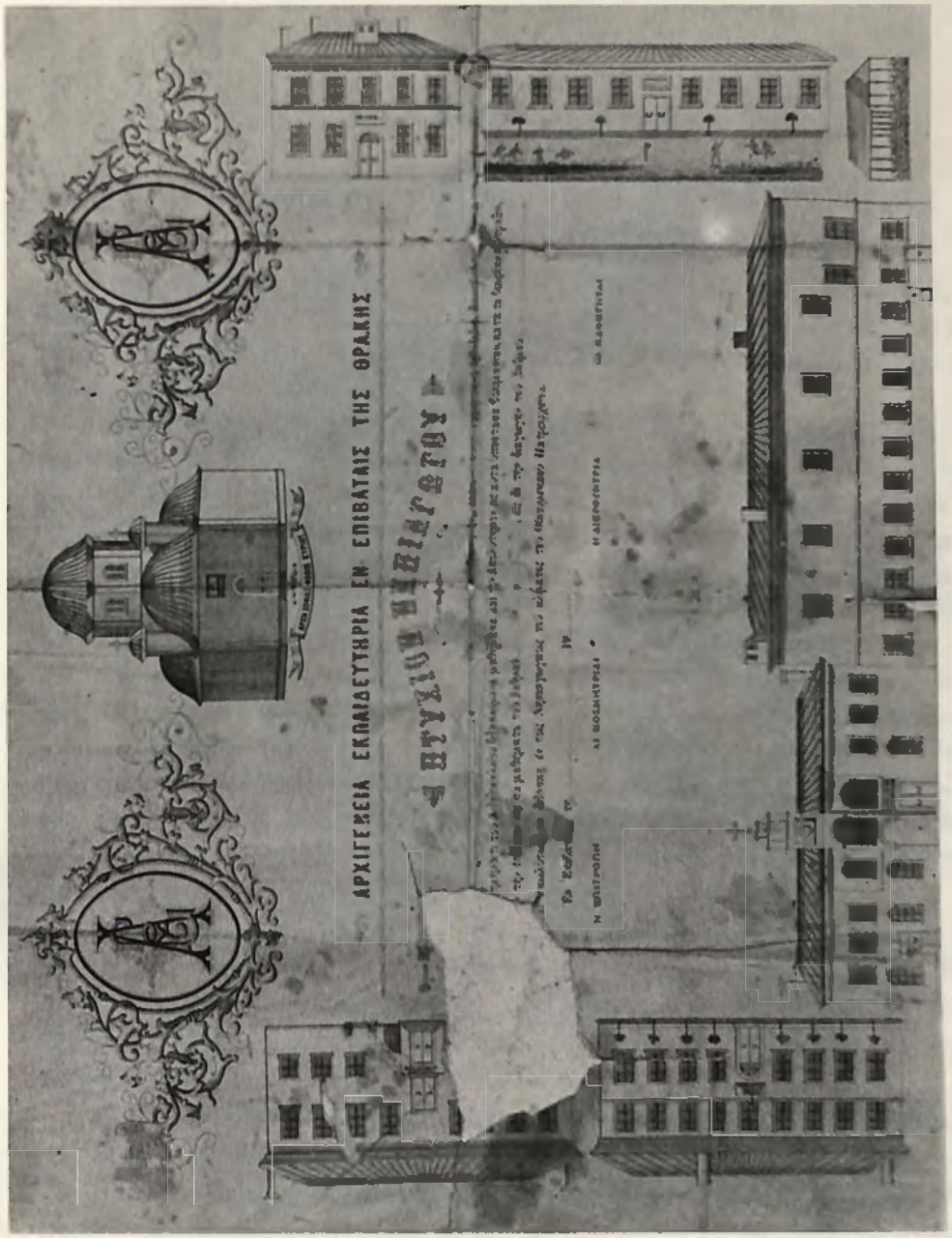
Ἦχος ὁ αὐτός. Μακαρίζομέν σε, θεοτόκε Παρθένε, πάσαις γενεαῖς τὸν χρίσμα, ἐν σοὶ γὰρ ἐνοικήσαντα, τὸν ἄσπορον, ἐν σοὶ ἐσαρκώθη, τὸν ἄχραντον προσλαβόμενος, τὴν παναγίαν σου ψυχὴν ἁγίασε.

Στίχοι ἰαμβικοὶ καὶ ἑξάμετρος τοῦ Ξυναξαρίου.

Πενήτων ὑμνῳδῶν, Σαραΐδη, σὺ ἔφυς
σωτὴρ καὶ σωτὴρ καὶ σοφὸς εὐεργέτης
ἤρατο ἐν δεκάτῳ ἔθανες Ἀϊδόσδε βεβήκεις.

Ἔγραφον κατὰ μῆνα Μάρτιον (ἰνδ. 8ης) σωτηρίῳ ἔτει 1882 ἐν ἡμέρᾳ δευτέρᾳ.
Ἐν Ἰωαννίνοις.

Σ. Σαραΐδης

Ἐπιστολὴ Σαράντου Σαΐδη πρὸς τὸν «Ἀρχιγενείων ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Μητροπολιτῶν Ἰωαννίνων» Κατίνας Βέικου - Σεραμέτη.

= 27 =

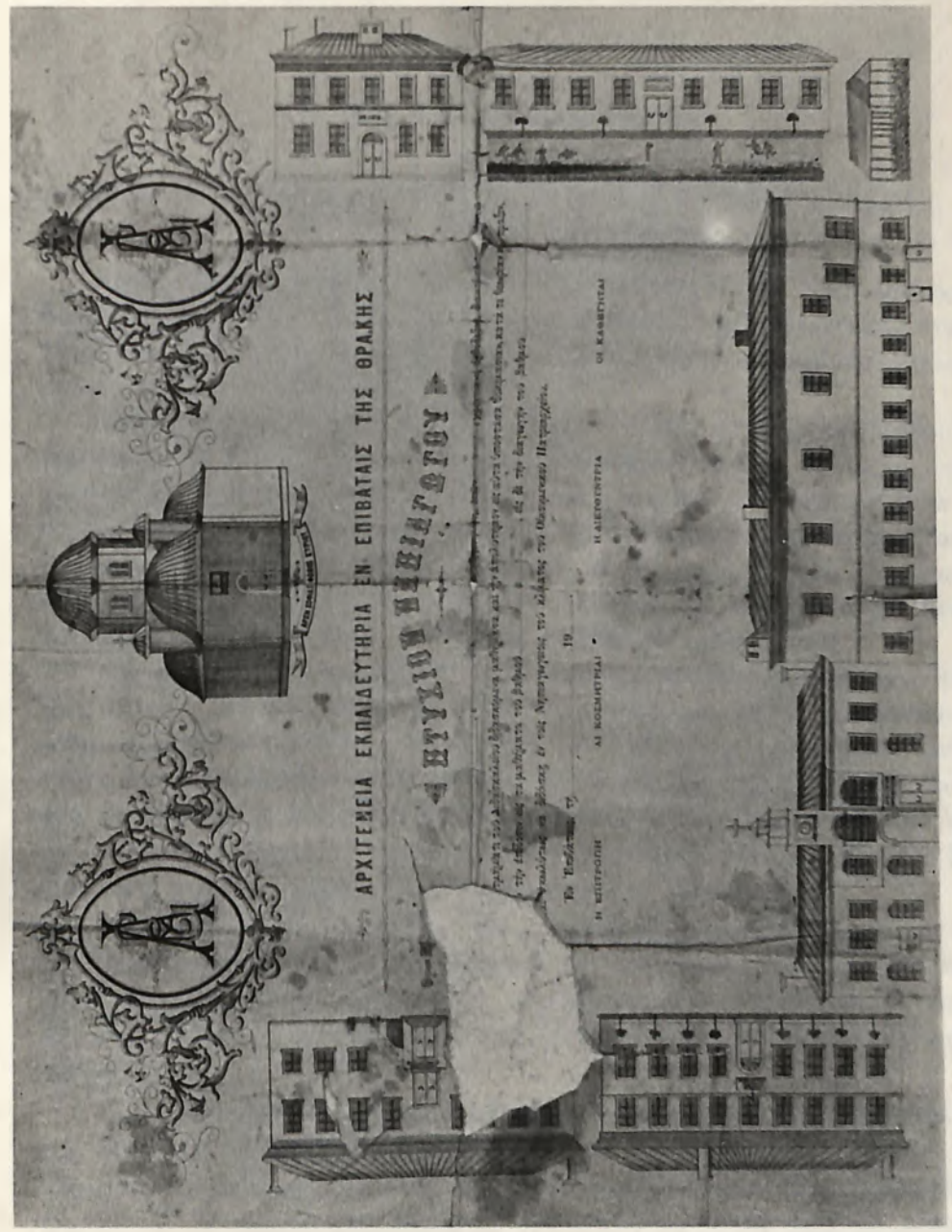
Ἦχος ὁ αὐτός. Μακαρίζομέν σε, θεοτόκε Παρθένε, πάσαις ὑμνολογίαις τιμίως, ὅτι σὺν τῷ τόκῳ τὸ ἄφθορον, ὅτι σὺν τῷ σπασθῆναι, τὸ ζωοποιὸν ἐβλάστησας, ὅτι ἀχράντως προσλαβοῦσα, τὴν παλαιωθεῖσαν τῶν πρώτων κτίσιν.

Στίχοι ἰαμβικοὶ καὶ ἑξάμετρος τοῦ Ξυναξαρίου.

Πενήτων ὑμῖν ὧνον, Σαραΐτη, σὺ ἔφυς
σωτὴρ καὶ σωτὴρ καὶ σοφὸς εὐεργέτης
Ἥρατο δ' ἐν δεκάτῳ ἔθανες Αἰδόσδε βεβήκεις.

Ἔγραφον κατὰ μῆνα Μάρτιον (ἡμ. 8ην) σωτηρίῳ ἔτει 1882 εἰ κυρίᾳ δευτέρᾳ.
Ἐν Ἐσταυρίᾳ.

Ρ. Ἐδεσσαΐδη

Ἔντυπο «Πτυχίον Νηπιαγωγοῦ» τῶν Ἀρχιγενείων ἀπό τό Ἀρχεῖο τῆς Κυρίας Κατίνας Βέικου - Σεραμέτη.

ΜΑΡΙΑΣ ΚΟΛΟΖΩΦ - ΜΑΡΚΙΔΟΥ

ΕΘΙΜΑ ΚΑΙ ΒΙΩΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΚΑΒΑΚΛΗ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΡΩΜΥΛΙΑΣ

Εἶναι Ἐθνικός θησαυρός ὁ λαός τῆς Θράκης. Εἶναι ἕνας κόσμος ὡραῖος μέ λαμπρή κι' ἔνδοξη ἱστορία, πού οἱ σελίδες της ξετυλίχτηκαν στά ὑπερήφανα βουνά της, στίς ἁπλόχωρες πεδιάδες της, στίς κοσμοπολίτικες πόλεις της καί στά γραφικά χωριά της.

Ὑψώνεται ἐμπρός μας ἡ Θρακιώτικη ζωή σάν χιλιόχρονο δένδρο, γερό, στέρεο καί ἀκατάλυτο στίς δίνες τοῦ καιροῦ, ποὖχει τίς ρίζες του χωμένες ὥς τά ἀπώτερα βάθη τῶν αἰώνων καί τρέφονται, καί ποτίζονται ἀπ' τίς μυστικές ὑπερδυνάμεις τῆς παράδοσης καί τοῦ θρύλου, τῆς ἱστορίας καί τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς καί πού δέν μποροῦν νά τίς παραλλάξουν λαοί καί πολιτισμοί, πού γεννιοῦνται, ἀκμάζουν, γερνοῦν καί πεθαίνουν καί δέν καταφέρνει νά τίς ξεκόψει ἡ λαίλαπα βαρβάρων κατακτητῶν.

Τόν κόσμο αὐτόν τόν ξέχωρο μέ τά ἰδιαίτερα καί ταυτόχρονα κοινά μέ τούς ἄλλους Ἕλληνες χαρακτηριστικά τόν συνθέτουμε καί τόν συναρμολογοῦμε κομμάτι-κομμάτι ἀπό τή γλώσσα τήν ἄφωνη καί τήν ἀθάνατη τοῦ σπασμένου μάρμαρου, ἀπό τή μελωδία τή γλυκιά τῆς λαϊκῆς μούσας του, ἀπό τά ἤθη καί τά ἔθιμά του καί τίς ἀγροτικές καί θρησκευτικές γιορτές του, ὅπου ἐκδηλώνεται ἄδολη κι ἀγνή μά ὑπερήφανη καί γενναία ἡ ἑλληνική ψυχή σέ χορευτικούς πυρρίχιους καί διθυράμβους.

Μέ τά τραγούδια τοῦ μόχθου, τοῦ μισεμοῦ, τοῦ γάμου, μέ τούς θρύλους καί τά μοιρολόγια του, μέ τό ξέσπασμα τῆς ψυχῆς του στή λύπη καί τή χαρά του, στίς ὧρες τοῦ καμάτου, τῆς πίκρας καί τῆς ἀνάπαυσής του φαντάζει στά μάτια μας σάν ὁ φυσικός ἀπόγονος τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πρόγονου.

Καί τό ἀποδεικνύει ἡ ἴδια ἡ ἱστορία. Οἱ πρῶτοι πανάρχαιοι κάτοικοί της εἶναι τά διάφορα Πελασγικά φύλα: Οἱ Κίκονες (τούς ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος), οἱ Μυσοί, οἱ Γέτες, οἱ Ἀργιάνες (πρόγονοι τῶν σημερινῶν Πομάκων), οἱ Βρύγες, οἱ Βίστωνες (κατοικοῦσαν γύρω ἀπό τή λίμνη Βιστωνίδα), οἱ Παίονες, οἱ Ὀδρύσες μέ τό βασίλειό τους καί ἄλλοι. Αὐτά τά ἔθνη μαζί μέ τούς Ἰλλυριούς καί τούς Νότιους ἀποίκους εἶναι οἱ πραγματικοί αὐτόχθονες τῆς Θράκης καί ἀποτελοῦσαν τό πολυπληθέστατο Θρακικό Ἔθνος στούς ἀρχαίους χρόνους, ὅπως ἀναφέρει κατηγορηματικά

ὁ πατέρας τῆς ἱστορίας, ὁ Ἡρόδοτος: «Θρητίκιον δέ ἔθνος μέγιστόν ἐστι μετά γε τούς Ἰνδούς πάντων ἀνθρώπων».

Ὁ ἀείμνηστος Κομοτηναῖος Καθηγητής τῆς Λαογραφίας Στίλπων Κυριακίδης ἀναφέρει στό βιβλίο του «Ἡ Δυτική Θράκη καί οἱ Βούλγαροι» ὅτι «ἀπό τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον οὐδέν δικαίωμα οὔτε λόγῳ ἱστορίας οὔτε λόγῳ ἀνωτέρου πολιτισμοῦ ἔχουσιν οἱ Βούλγαροι».

Ὁ δέ λόρδος Salisbury διεκήρυξε στό συνέδριο τοῦ Βερολίνου στίς 5 Ἰουνίου 1978 τά ἑξῆς: «Ἡ Θράκη καί ἡ Μακεδονία εἶναι ἐξ ἴσου Ἑλληνικαί ὅσον καί ἡ Κρήτη».

Ἀπό τόν 7ο π.Χ. αἰώνα ἱδρύονται πολυάριθμες ἀποικίες στά Θρακικά παράλια κι ἀρχίζει ἡ ἐπιμειξία Θρακῶν καί νοτίων Ἑλλήνων, Ἀθηναίων, Μεγαρέων, Κορινθίων, Χαλκιδέων. Ὁ Πολιτισμός, τά ἤθη, τά ἔθιμα ὑπέστησαν ἀλληλοεπίδραση καί οἱ Θράκες ἀργά μέν ἀλλά σταθερά ἐξελληνίζονται καί ἀποκτοῦν ἑλληνική συνείδηση. Μεθώνη, Χαλκηδών, Βυζάντιον, Κερδύλλιον, Ἀμφίπολις, Νικόπολις, Ἀπολλωνία, Πέργαμος, Κρηνίδες, Ἄβδηρα, Στρύμη, Μεσημβρία, Αἶνος, Ἡράκλεια, Ἀγχίαλος, Ἴστρος, Βάρνα, Σηλύβρια εἶναι ἔργα τοῦ δαιμόνιου ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος.

Ὁ μεγάλος στρατηγός τῶν Ἀθηναίων, ὁ Μιλτιάδης, νυμφεύεται τήν κόρη τοῦ βασιλιᾶ τῶν Θρακῶν Ὀλόρου. Ἡ μητέρα τοῦ λαμπροῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀθηναίων Θεμιστοκλῆ εἶναι Θρακιώτισσα πού μέ περηφάνεια καί καμάρι λέει τοῦτα τά λόγια: «Εἶμαι ἡ Ἀβρότονον ἐγώ, γυναίκα ἀπό τή Θράκη μά στήν Ἑλλάδα τόν τρανό Θεμιστοκλῆ ἔχω δώσει».

Κι ὁ μεγάλος ἱστορικός, παγκόσμια ἀναγνωρισμένος, Θουκυδίδης στή Θρακική γῆ, στή «Σκαπτή Ὕλη», ἔγραψε τήν ἀθάνατη ἱστορία του ἀποσυρμένος στά προγονικά του κτήματα. Ἀργότερα ὁ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου Ἰουλιανός διακηρύσσει ἀνεπιφύλαχτα τήν Ἑλληνικότητα τῆς Θράκης: «Ὅσοι, λέγει, κατοικοῦν γύρω ἀπό τή Θράκη καί τήν Ἰωνίαν εἴμεθα Ἕλληνες».

Στή διάρκεια τῆς ἑξακοσάχρονης Τουρκικῆς σκλαβιᾶς κυοφορεῖται ἡ διεργασία τοῦ Ἑλληνικοῦ θαύματος τῆς διαιώνισης τῆς ἑλληνικότητας τῶν Θρακιωτῶν. Γιατί μέσα στή φλόγα τῶν πολέμων, τῆς κατάκτησης, στή συμφορά, στή βία, στό διωγμό καί στά ἐξοντωτικά μαρτύρια ὁ Ἑλληνισμός δέν ἔσβησε, ἡ ἑλληνική συνείδηση δέν ἔλειψε, ἡ ἑλληνική γλῶσσα ἔζησε, ἡ ὀρθόδοξη πίστη δυνάμωσε στίς καρδιές σάν φλογίτσα τοῦ καντηλιοῦ, πού καίοντας σταγόνα-σταγόνα τό λάδι τῆς θρησκείας φώτιζε τά σκότη τῆς πικρῆς δουλείας καί τῶν ἐφιαλτικῶν ἡμερῶν μέ τήν ἐλπίδα θεριεμένη μέρα τή μέρα γιά λευτεριά. Καί κατόρθωσαν σέ τόσο ἀντίξοες καί σκληρές συνθῆκες νά δημιουργήσουν πνευματικά καί πολιτιστικά κέντρα.

Ὁ Γεώργιος ὁ Μέγας μᾶς πληροφορεῖ: Μόνο στήν Ἀνατολική Ρωμυλία οἱ Ἕλληνες εἶχαν (5) πέντε Μητροπόλεις, 113 ἐκκλησιές, 100 παρεκκλήσια, 10 μοναστήρια, 66 σχολεῖα μέ σημαντικές βιβλιοθῆκες, Φιλανθρωπικούς συλλόγους, Μορφωτικούς συλλόγους, συσσίτια γιά τούς φτωχούς καί τά ὀρφανά, Ὀρφανοτροφεῖα, Ἀναγνωστήρια καί ἄλλα εὐαγῆ ἱδρύματα. Ἐπιστήμονες, ἰατροί, δικηγόροι, φαρμακοποιοί, μηχανικοί, ἀρχιτέκτονες, μεγαλέμποροι, δημόσιοι ὑπάλληλοι, ναυτικοί, μεγαλοκτηματίες, ὅλοι ἦταν Ἕλληνες.

Μέ τό πολύτροπο παραδοσιακό πνεῦμα τους, τήν εὐφυΐα τους, τή δραστηριότητά τους, τήν ἀγάπη τους στήν πρόοδο καί τήν εὐγενική τους ἄμιλλα ἐπιβλήθηκαν πνευματικά στούς Τούρκους καί τούς Βούλγαρους.

Τί ἄλλο χρειάζεται νά ἀναφέρει κανείς γιά νά ἀποδείξει τήν Ἑλληνικότητα τῶν ἀγαπημένων, τῶν ἀλησμόνητων καί τῶν τόσο ἄδικα χαμένων πατρίδων τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, πού ἐνῶ περίμεναν τή λευτεριά, δέχτηκαν τόν ξερριζωμό τους!

Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης θά ὑποστοῦν τή μεγάλη θυσία. Θά ἐγκαταλείψουν τό προγονικό ἱερό χῶμα, τίς περιουσίες τους, τά Ζαφείρεια διδασκαλεῖα, τά Ἀνώτερα Παρθεναγωγεῖα, τούς ναούς, τά μοναστήρια, τά σχολεῖα τους, τά Ἀρρεναγωγεῖα, τίς πολύτιμες βιβλιοθῆκες. Θά ἀφήσουν μέ σπαραγμό καί πόνο ψυχῆς τά κρυσταλλένια νερά, τούς σπαρμένους κάμπους, πού ἡ ἀκαταπόνητη θέλησή τους καί τά ροζιασμένα χέρια τους τούς εἶχαν μετατρέψει μοχθώντας νυχτοήμερα σέ παράδεισο. Θά ἀπαρνηθοῦν τούς ἱερούς τάφους, τά ἁγιασμένα κόκκαλα γονιῶν καί προγόνων.

Βουρκώνουν τά μάτια, συσπῶνται τά χείλη ἀπό λυγμό, φουσκώνουν στήθια κι ὑψώνουν ἱκετευτικά τά χέρια στόν οὐράνιο Πατέρα. Βαρύς ὁ σταυρός ἀλήθεια! Ζητοῦν κουράγιο, ζητοῦν ψυχική δύναμη, ζητοῦν θεία ἐπίβλεψη κι ἀποφασίζουν νά πιοῦν τό πικρό ποτήρι τῆς προσφυγιᾶς καί τοῦ ξεριζωμοῦ.

Χίλιες σκέψεις στριφογυρίζουν, χίλιοι φόβοι τούς τυλίγουν καί κίνδυνοι στό μακρύ καί ὀδυνηρό ἐκεῖνο ἄχαρο ταξίδι. Ἀναστενάζουν καί βογγοῦν καί κλαῖνε καί φορτώνουν τά κάρρα καί τίς ὄμορφες σοῦστες μέ ροῦχα καί γέρους καί μωρά κι ἀρρώστους.

Ὁ οὐρανός εἶναι βαρύς, μελαγχολικός ἀπ' τόν ἀνθρώπινο πόνο καί στάζει μιά βροχή πού παγώνει τίς καρδιές. Κι οἱ σταγόνες τῆς βροχῆς κατρακυλοῦν στά πρόσωπα γιά νά τά δροσίσουν ἀπό τόν ψυχικό πυρετό. Ὅμως νά! Ἐκεῖ στό Νότο μιά ἡλιαχτίδα τούς χαμογελᾶ γεμάτη αἰσιοδοξία. Εἶναι σταλμένη ἀπ' τήν πονεμένη Ἑλλάδα πού θλίβεται γιά τό ξεσπίτωμα τῶν παιδιῶν της. Ἀνοίγει διάπλατα τά μητρικά της φτερούγια γιά νά τ'

ἀγκαλιάσει, νά τά προστατέψει, νά μερώσει τό σπαραγμό τους μ' ἕνα χάδι μητρικό.

Ἥλιος φωτεινός λοιπόν ξανοίγεται μπροστά τους. Μιά νέα ζωή περιμένει τούς διωγμένους. Θά πάψουν τά κυνηγητά, οἱ βιασμοί, οἱ ἐξευτελισμοί, οἱ θανατώσεις. Θά χαίρονται τήν ἐργασία τους, τά παιδιά τους, πάνω ἀπ' ὅλα θά διαφεντεύουν τό βιός τους, θά βρίσκουν τό δίκιο τους, θά μιλοῦν λεύτερα τή γλώσσα τους.

Κι ἠρθαν τό φθινόπωρο τοῦ 1924 καί βρῆκαν γῆ στέρφα καί τήν ἐκχέρσωσαν. Κι ἤβραν γῆ ἀκαλλιέργητη καί ἄζωη καί τῆς δώσανε ζωή ἀπ' τή δική τους τή ζωή.

Κατοίκησαν ἀρχικά σέ σταύλους, ἀποθῆκες κι ἀχούρια καί παράγκες κι' ὅλα αὐτά μέ τόν καιρό τά μετέτρεψαν σέ νοικοκυρόσπιτα μέ τήν ἐργατικότητά τους, τή φιλοτιμία τους, τήν ἀγάπη τους στήν πρόοδο, στά γράμματα, στό ὡραῖο.

Καί διοχετεύουν οἱ Θρακιῶτες τό 1924 σ' ὅλη τήν Ἑλλάδα χρόνο μέ τό χρόνο ὅλο καί περισσότερους εὐσυνείδητους δημόσιους ὑπαλλήλους, δάσκαλους καί καθηγητές, λαμπρούς ἐπιστήμονες, ἱστορικούς καί λαογράφους καί ἔντιμους πολιτικούς ἄνδρες. Κι ὅλοι μαζί μέ μιά ψυχή φιλειρηνικά καί ἀγαπημένα ἐργάζονται γιά τό καλό τῆς Μάνας Ἑλλάδας χωρίς ὅμως νά ξεχνοῦν τίς ρίζες τους, τίς παραδόσεις, τούς θρύλους, τά παραμύθια, τίς γιορτές τους, τά τραγούδια τους πού ὡς τά σήμερα κινημένοι ἀπό μιά ἐνδόμυχη παρόρμηση συγκινιοῦνται βαθειά στό ἀνακάλεσμά τους.

Ἡ ἀνάμνηση καί μόνο τούς γεμίζει τά μάτια δάκρυα καί τήν καρδιά γλυκιά νοσταλγία νά ξαναζήσουν τά πιό ὄμορφα ἔθιμα, τίς τρυφερές ἐρωτικές στιγμές καί νά ἀκούσουν τούς γλυκολάλητους σκοπούς. Κι' ἔρχονται ἀπό τά περασμένα οἱ λαχταριστές μέρες τῶν πανηγυριῶν, τῶν γάμων, τῶν Χριστουγέννων πού μ' ἀνοιχτή καρδιά κι ἄδολα ζούσανε μ' ὅλη τή δύναμη τῆς ψυχῆς τους γιά νά ξεδώσουν τότε ἀπ' τό βραχνά τοῦ δυνάστη κατακτητῆ.

Ἀφηγεῖται ἀναπολώντας μελαγχολικά καί μ' ἕνα ἀδιόρατο χαμόγελο ὁ κ. Γεώργιος Δετσαρίδης τοῦ Ἰωάννου, Τοπογράφος, πού γεννήθηκε στό Καβακλῆ τό 1900.

Εἶναι πρωί κι ἀκούγονται τά γοργά σέ ἰαμβικούς ρυθμούς χαρμόσυνα χτυπήματα τῆς Καμπάνας. Οἱ γλυκοί της ἦχοι μᾶς καλοῦν στό μεγάλο τριήμερο πανηγύρι τῆς Ἁγια Τριάδας. Ἡ καρδιά χοροπηδᾶ ἄτακτα στά νεανικά στήθια. Οἱ σοῦστες, ἅμαξες πλουμιστές μέ πολύχρωμες παραστάσεις ἀπό τήν Ἑλληνική μυθολογία καί ἱστορία ἑτοιμάζονται. Στρώνονται μέ κιλίμια καί ταπέτα, μάλλινα ὑφαντά καί κουρελοῦδες. Τά ὄμορφα καλοθρεμένα ἄλογα στολισμένα μέ ἀσημοποίκιλτα χαληνάρια καί πολύχρωμα πλουμίδια δέχονται μέ χαρούμενα χλιμιντρίσματα τ' ἀνάλαφρο

φορτίο, τούς νέους καί τίς νέες στολισμένες μέ τή γιορτερή στολή — τή τσούκνα — καί τό ὡραῖο σέ σχέδια καί κέντημα κεφαλομάντηλο καί τά φλουριά καί τά πεντόλιρα ἀράδες-ἀράδες στό λαιμό. Στά χέρια κρατοῦν λαμπάδες δύο μέτρα ὕψος, τάμα στήν Ἅγια-Τριάδα. Καί φτάνουν σέ μακρόσυρτη πομπή γιά νά γιορτάσουν, νά πανηγυρίσουν, νά γελάσουν ξένοιαστα καί νά εὐχαριστήσουν πιότερο τό Θεό γιά τήν ὄμορφη τούτη μέρα καί νά προσευχηθοῦν γιά λευτεριά. Ὁλοῦθε τώρα ἀκούγονται ἑλληνικά τραγούδια· ὁλοῦθε ἀντηχοῦν τά γοργά πεισματικά πατήματα τῶν ἑλληνικῶν χορῶν. Βλέπουμε τώρα νά ξετυλίγονται σέ χίλιες δυό φιγοῦρες καί στροφές οἱ χορευτές κι ἀνεμίζουν πολύχρωμες μαντῆλες τῶν κοριτσιῶν. Ἐδῶ πρῶτος στό χορό ὁ γεροκοινοτάρχης, ἐκεῖ πρώτη στό χορό ἡ κοπελιά ἡ λυγερή, παρέκει ὁ λεβεντονιός πού λυγίζει μέ χάρη καί τσακίζει τό γερό κορμί του μ᾽ ἀλαφράδα, πού θαρρεῖς πετᾶ. Ἡ ψυχή μας ἀναγαλιάζει κι ἀναθυμόμαστε τό χορό τῶν νέων στήν ἀσπίδα τοῦ Ἀχιλλέα.

Ἀνήμερα τῆς γιορτῆς ὅλοι ἐκκλησιάζονται μέ εὐλάβεια καί παρακολουθοῦν τή θεία λειτουργία στήν ὁποία πολλές φορές ἱερουργεῖ ὁ Μητροπολίτης Φιλιππούπολης. Ἀκολουθεῖ ἡ ἀρτοκλασία. Τούς ἄρτους τούς ζυμώνουν οἱ νοικοκυρές, οἱ πρωτονύφες τῆς οἰκογένειας, καί γεμίζουν τά κοφίνια. Ἔπειτα ἀπό τήν ἱεροτελεστία στόν αὐλόγυρο τῆς ἐκκλησίας παραθέτονται τραπέζια μέ πάγκους καί σκαμνιά καί θά φᾶνε ὅλοι ντόπιοι καί ξένοι ἀπό τό ὡραῖο βρασμένο μοσχαρίσιο κρέας. Σέ εἰδική τοποθεσία οἱ σφαχτάδες ἔχουν κόψει ἀπό βραδύς τά δυό μοσχάρια (προσφορά τῶν κατοίκων). Τά τεμαχίζουν σέ μερίδες καί τά βάζουν στά μεγάλα καζάνια νά βράσουν ἀπό τό πρωί, ὥστε τό μεσημέρι νά εἶναι ἕτοιμο τό φαγητό. Στό βράσιμο τοῦ κρέατος δέν βάζουν τίποτε ἄλλο ἐκτός ἀπό ἁλάτι, ἀλλά τό μαγειρεύουν μέ τόση μαστοριά πού εἶναι νά γλύφεις τά δάχτυλα. Πιάτα, κουτάλες, σουπιέρες καί κοῦπες γιά κρασί τίς φέρνουν οἱ νοικοκυρές. Μοιράζεται στούς πανηγυριῶτες τό κρέας καί ὁ ἁγιασμένος ἄρτος καί ὅλοι στρώνονται στό φαγοπότι, ξένοι καί ντόπιοι καί περαστικοί, τραγουδώντας καί ἀστειευόμενοι. Μετά τό φαγητό ἀρχίζει καί πάλι ὁ χορός.

Τήν τρίτη μέρα τό ἀπόγευμα κάτου στ᾽ ἁλώνι τό πλατύ θά ἀπολαύσουν στήν παλαίστρα τήν πάλη. Δυό κορμιά γερά ἀλείφονται μέ λάδι, ξεφυσοῦν καί ἑτοιμάζονται γιά τήν ἀναμέτρηση. Σωστοί ἡμίθεοι, ἡρακλεῖδες πού συμπλέκονται στήν ἐλεύθερη πάλη. Ἕνα ἐκλεκτό κριάρι ἤ δύο πρόβατα εἶναι τό ἔπαθλο γιά τό νικητή. Κι ὁ κόσμος σχηματίζει κύκλους καί μ᾽ ἔξαλλο ἐνθουσιασμό παρακινεῖ, προτρέπει ὅποιον ἀπ᾽ τούς παλαιστές εὐνοεῖ (Βούλγαρο ἤ Ἕλληνα). Οἱ παλαιστές φοροῦν τό κεσπέτ — δέρμα ἀπό κατσίκι — κάτω ἀπό τό στῆθος ὡς πάνω ἀπό τά γόνατα. Τρεῖς νύχτες οἱ προσκυνητές τῆς Ἅγια-Τριάδας διανυχτερεύουν στό ὕπαιθρο στίς σοῦστες, στ᾽ ἁμάξια καί στά κάρρα.

Δέν ξεχνοῦν νά πᾶνε καί στ' ἁγίασμα, στό βάθος μιᾶς σπηλιᾶς παράπλευρα στό μοναστήρι νά πάρουν νερό καί νά πλύνουν τά μάτια τους. Μπρός στόν κεντρικό περίβολο ὑπάρχει ἕνα κιόσκι μέ τό σταυρό στή μέση τῆς στέγης ἀπό κεραμίδια γιά τούς κοινοτάρχες καί τό Μητροπολίτη Φιλιππούπολης. Ἡ τοποθεσία εἶναι εἰδυλλιακή μέ δένδρα κέδρους, καβάκια καί κλαίουσες. Ζοῦσαν μοναχές σέ εἰδικά κελιά καί οἱ ξενῶνες (τά ξεστρόχια) φιλοξενοῦσαν τούς ξένους. Οἱ Βούλγαροι σήμερα τό συντηροῦν ἐξαιρετικά καλά γιά τουριστικούς καί παραδοσιακούς λόγους.

Πιό πέρα τά μάτια μας ξανοίγουν μιά σκηνή. Ναί, ἐκεῖ μέσα παίζεται θεατρικό ἔργο μέ ἑλληνική ὑπόθεση. Οἱ πανηγυριῶτες τρέχουν νά ἀπολαύσουν καί νά γευθοῦν μιά στάλα Ἑλλάδα. Οἱ ἠθοποιοί, ἐρασιτέχνες, νά δίνουν ὅ,τι μποροῦν ἀπό τόν ἑαυτό τους.

Ἐδῶ στήν ἐξοχή ὁ σκλάβος εἶναι ἐλεύθερος νά γελάσει, νά μιλήσει τή γλώσσα του, νά χορέψει τούς δικούς του χορούς, νά τραγουδήσει τά δικά του ἑλληνικά τραγούδια, τούς καημούς καί τίς ἐλπίδες χρόνων καί χρόνων γιά νά δώσει τό παρόν στούς δυνατούς τῆς γῆς, ὑπενθυμίζοντάς τους πώς τούτη ἡ γῆ εἶναι ἑλληνική. Σ' ἕνα βαθύσκιωτο χῶρο πάγκοι καί κάρρα κι ἁμάξια εἶναι φορτωμένα ἀπό πολλά καί ποικίλα ἐκθέματα: χαλιά καί κουβέρτες καραμελωτές, κιλίμια καί σεντόνια μάλλινα καί κεντήματα περίτεχνα, γκλίτσες ὡραιότατες, σταυροί χρυσοί, μαλαματένια κοσμήματα, βραχιόλια, σκουλαρίκια καί πόρπες θαυμάσιες κι ἀκόμα γεωργικά ἐργαλεῖα καί προϊόντα βιοτεχνίας καί γεωργίας προκαλοῦν τήν προσοχή τῶν ξένων κι ἀγοράζουν καί θαυμάζουν τό μόχθο καί τό ἔργο τῶν ἑλληνικῶν χεριῶν.

Φτάνει ὁ Σεπτέμβρης. Ὅλοι ἑτοιμάζονται μέ ζέση καί βιασύνη στόν τόπο ὅπου θά γίνει ἡ μεγάλη γεωργοκτηνοτροφική ἔκθεση τῆς περιοχῆς τοῦ Καβακλῆ. Συγκεντρώνονται ἀπ' ὅλη τήν Ἀνατολική Ρωμυλία Ἕλληνες ἔμποροι καί γεωργοί καί κτηνοτρόφοι, γυρολόγοι καί σαλτιπάγκοι γιά νά ἐκθέσουν τά ἐκλεκτότερα προϊόντα τους καί νά ψυχαγωγηθοῦν. Ξένοι Εὐρωπαῖοι συρρέουν καί συμμετέχουν στή μεγάλη ἔκθεση γιά ἀγοραπωλησίες. Κάρρα καί σοῦστες καί ζῶα καί ἄνθρωποι ἀνακατεύονται σέ μιά ξέφρενη συγκέντρωση. Θαυμάζουν τά καλοθρεμμένα ἄλογα, τίς γαλακτοφόρες ἀγελάδες, τά μακρόμαλλα πρόβατα, τά ζωηρά γίδια. Σ' ἄλλη μεριά τά ἐκλεκτά λαχταριστά σταφύλια, τά μεστωμένα σάν κεχριμπάρι δημητριακά. Πιό κεῖ μοσχοβολάει τό βούτυρο, τό τυρί, τό φρέσκο γάλα, τά μυρωδάτα ἀλλαντικά. Σέ μιά ὅμορφη γωνιά μαγεύεται τό μάτι ἀπ' τά ποικίλα ὑφαντά κιλίμια, κουβέρτες, σεντόνια, χράμια, μαξιλάρες, κουρτίνες, περίτεχνες ποδιές καί κεφαλομάντηλα, χειροτεχνήματα μέ ψιλοδουλειά, ὅλα βγαλμένα ἀπ' τά τρισευλογημένα χέρια, τά Θρακιώτικα χέρια, δουλεμένα μέ τή πίστη στό Χριστό καί ποτισμένα μέ τό δάκρυ τοῦ πόνου γιά λευτεριά.

Εἶναι ἐκτεθειμένα τώρα στήν πρώτη καί πλούσια ἔκθεση τοῦ Καβακλῆ ἀπ᾽ τίς 15 ἕως 25 τοῦ Σεπτέμβρη κάθε χρόνο.

Αὐτές οἱ ἐκδηλώσεις δείχνουν πνεῦμα ἀνώτερο καί πολιτισμένο. Γίνονται ἀφορμή γιά συναλλαγή μ᾽ ἄλλους λαούς καί ἀνταλλαγή σκέψεων γιά ζητήματα πού ἀπασχολοῦν τούς Ἕλληνες τῆς Θράκης καί πρόφαση, μπορεῖ νά πεῖ κανείς, γιά νά δείξουν τήν ἑνότητά τους, τή δραστηριότητά τους, τήν προοδευτικότητά τους καί τό πολυάριθμο τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου.

Νοέμβρης! Ὀκτώ (8) τοῦ Νοέμβρη γιορτάζουν οἱ Ἅγιοι Ἀρχάγγελοι. Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῶν γύρω χωριῶν σχηματίζουν μιά φιδίσια πομπή. Μέ τό γλυκοχάραμα ἄρχισε τό ξεκίνημα. Κάρρα καί σοῦστες, καβαλάρηδες καί πεζοπόροι λαμπροντυμένοι, ζωηροί θά ῾ρθοῦνε στό Ναό τῶν Ἀρχαγγέλων νά ὑμνήσουν, νά δοξολογήσουν τό Θεό, νά δεηθοῦν μέ δέος καί νά ξεχάσουν τή πίκρα τῆς ζωῆς. Οἱ νέοι, κεφάτοι περιεργάζονται τά καροτσάκια μέ τά χίλια δυό στολίδια, χτενάκια καί καρφίτσες, σκουλαρίκια καί βραχιόλια καί μπόλες γιά τίς γυναῖκες καί κορδέλλες γιά τίς νέες, διαλέγουν κι ἀγοράζουν κάτι ἀκριβό κι ὡραῖο γιά τήν καλή τους, πού βρίσκουν στό χορό τήν εὐκαιρία νά τό προσφέρουν γιά νά τῆς δείξουν τήν ἀγάπη τους. Κι ἄν ἡ κόρη τό δεχτεῖ, σημάδι εἶναι πώς τόν δέχεται γιά ἄντρα της. Ἀκολουθεῖ τό φαγοπότι μέ τά τραγούδια τοῦ τραπεζιοῦ καί τοῦ χοροῦ. Καί νά ἡ ὥρα τοῦ γάμου:

Ὁ ὑποψήφιος γαμπρός συνοδευόμενος ἀπό τόν πατέρα του καί τή μητέρα του ἐπισκέπτεται τούς γονιούς τῆς νέας. Ἔπειτα ἀπό τά κεράσματα πεθερός καί γαμπρός συμφωνοῦν γιά τό χρηματικό ποσό πού θά καταβάλει ὁ δεύτερος στόν πρῶτο, «Τό ἀγαρλίκ», γιά νά ἐπικυρωθεῖ ἡ συμφωνία τοῦ Γάμου. Ὁ πεθερός ὑπολογίζει τήν οἰκονομική κατάσταση τοῦ νέου, τήν κοινωνική του θέση, πόσα θά ξοδέψει ὁ ἴδιος στό γάμο τῆς κόρης του καί σοβαρός καί πειστικός προτείνει τό ποσό τῶν 200 ἤ 300 φλουριῶν «ἀγαρλίκ». Ἄν συμφωνήσει ὁ συμπέθερος καί ὁ γαμπρός δίνουν τά χέρια καί ὁρίζεται ἡ μέρα τοῦ γάμου. Τά προικιά ἑτοιμάζονται ἀπ᾽ τά ἐπιδέξια χέρια τῆς νύφης. Ἐδῶ θά φανεῖ ἡ ἀξιωσύνη της: χαλιά, κιλίμια, κουβέρτες, βελέντζες, ταπιά τοῦ τοίχου, σεντόνια, κρεβατόγυροι ἀσπροκεντημένοι, φορεσιές, καναπελίκια, μαξιλάρια, ποδιές, ὅλα στό χέρι. Μέσα σ᾽ ὅλα ξεχωρίζει τό μαντήλι τοῦ γαμπροῦ σέ ἐργασία, σχέδιο καί πολυτέλεια. Δέν εἶν᾽ ἄλλο ἀπ᾽ τό ἠπειρώτικο μαντήλι τοῦ Κρυστάλλη πού τό κεντᾶ ἡ κόρη καί τό πλουμίζει μέ χίλια ὄνειρα.

Ἡ γαμήλια πομπή ἀπό τό σπίτι τῆς νύφης σχηματίζεται μακρόσυρτη, ἐπικεφαλῆς ὁ κουμπάρος λαμπροντυμένος καί ἐπιβλητικός. Προπορεύονται παληκάρια λεβεντόκορμα, φίλοι καί συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ. Στή μέση ὁ παραδερφός τοῦ γαμπροῦ, πού κρατᾶ στό χέρι κι ὑπερήφανα τό φλάμπουρο

(σημαία) μέ τό δικέφαλο ἀετό, ἔμβλημα τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καί τῆς Ὀρθοδόξου. Ἄλλος κρατᾶ τή ράβδο μέ τό κόκκινο μῆλο μπηγμένο στήν κορφή της — τή γνωστή μηλιά — πού συμβολίζει κι αὐτή τήν αὐτοκρατορική κορώνα, ἐνῶ ὁλόγυρά της ξεπετιοῦνται φοῦσκες ἄσπρες σάν λευκά περιστέρια, πλαισιωμένες μέ τά χαρακτηριστικά τσίμτσιριά (φυτό). Κι ἀκολουθοῦν σειρά τά στολισμένα ἁμάξια φορτωμένα μέ τά προικιά, τά βαρέλια γλυκῶν κρασιῶν. Κατοπινά ἔρχονται οἱ πεζοί παρέες-παρέες καί πίνουν στό δρόμο καί χορεύουν καί γελοῦν καί χωρατεύουν. Προπορεύονται τά συμπεθέρια, ὅλοι ντυμένοι στά γιορτινά τους. Φτάνουν στό σπίτι τοῦ γαμπροῦ, ἀφοῦ ἔγινε τό μυστήριο τοῦ γάμου στό σπίτι τῆς νύφης. Ὁ ἑορτασμός συνεχίζεται μ' εὐχές, κεράσματα, φαγοπότι καί χορό. Ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ δέχεται τή νύφη στήν εἴσοδο, τό κεφαλόσκαλο τοῦ σπιτιοῦ της, κρατώντας ἕνα ψωμί, μιά κούπα μέλι καί ἕνα πιάτο ρύζι γιά νάναι γλυκιά ἡ ζωή τους, νά καρπίσει καί νά ριζώσει.

Ἀφηγεῖται ἡ Καλλιόπη Παπανικολάου Τσελεπίδου:

Εἶναι παραμονές Χριστουγέννων. Τό κρύο εἶναι δριμύ, ὁ βοριάς λυσσομανᾶ, τό χιόνι κάτασπρο σεντόνι σκεπάζει τή γῆ τῆς Θράκης. Κι' ὅμως τίποτε δέν ἐμποδίζει τή μεγάλη κίνηση στούς δρόμους, στά καλντερίμια καί στά σοκάκια τῶν χωριῶν καί τῶν πόλεων. Κάθε νοικοκύρης φρόντισε ἀπό καιρό νά θρέψει ἕνα καί δυό γρούνια (γουρούνια) καί γαλοποῦλες γιά τή θυσία τῆς Μεγάλης μέρας. Τά γρυλίσματα τῶν χοίρων πού δαμάζονται ἀπ' τά γερά μπράτσα τῶν ἀνδρῶν ἀντηχοῦν διαδοχικά. Οἱ ἄνδρες δύο-δύο, τρεῖς-τρεῖς τρέχουν βιαστικοί καί ροδοκόκκινοι στά γνωστά καί συγγενικά σπίτια τους νά δώσουν ἕνα χέρι βοήθειας. «Θά σφάξνα τού γρούν κι θά τούν κριμάσν στού τσγκέλ γιά νά στραγγίξ' κι νά τού γδάρν. Θά τού καψαλίσν μί φουτιά στρωμένου πάνου σί δυό κούτσις (τσατάλες ἀπό χοντρό κλαδί). Ἔχνε τέσσερις σπάθις ξύλινες καί καθώς γυρίζ' τού γρούν τού ξύνουν μί τσί σπάθις γιά νά φεύγ τού τρίχουμα. Ὕστιρα τού βάζν σί μιά σανίδα κι τού πιριχύν μί βραστό νερό, καί τού ξένουν μέ μεγάλα μαχαίρια νά ξιβρωμήσ. Τού σκεπάζνι μ' ἕνα χοντρό πανί, καί τού ἀφήνα μιά δυό ὧρις. Κι ὕστιρα τού στήνουν ὄρθιο πασπαλισμένο μί ψηλό ἁλάτ καί ἔτσ θά μείν' ὁλ' νύχτα».

Τό κεφάλι προορίζεται γιά τόν πατσά καθώς καί τά πόδια, τά σκότια καί τό παχύ ἔντερο καθαρίζονται μέ εἰδικό τρόπο γιά νά γίνουν τό πιό νόστιμο χριστουγεννιάτικο φαγητό «ἡ Μπάμπου» μέ ἄφθονα μυρωδικά. Τά κοψίδια ἀπό τό ψαχνό θά μαγειρευτοῦν μέ λάχανο τουρσί, «ἡ λαχανιά», μέ κόκκινο πιπέρι καί μέ δυό-τρεῖς τσοῦσκες (καυτερές πιπεριές) γιά νά γίνει πικάντικο. Στό μεταξύ ἡ γιαγιά φωνάζει νά κρατηθεῖ ἡ οὐρά τοῦ γρούν γιά νά τνή φᾶνα τά κουρίτσια νά μεγαλώσνα τά μαλλιά τσ. Στό μεταξύ οἱ

νέες «στρώνα τού σπίτ μί τά κιλίμια τά χρουματιστά, τίς κουβέρτες τίς καραμηλουτές καί τ' ἀσπρουκέντ».

Ἡ νέα νοικοκυρά καθαρή, ἀλλαγμένη, ἀνασκουμπώνεται καί μέ ἐπιμέλεια καί θρησκευτικό δέος ζυμώνει τό Χριστόψωμο καί προσεύχεται καί κάνει ὄνειρα γιά τά παιδιά της, τήν καλή σοδειά καί τή λευτεριά.

Τό πλάθει, τό στρώνει στό ταψί καί τό διακοσμεῖ μέ καλαισθησία. Κόβει ἕνα κομμάτι ζυμάρι, τό πλάθει σέ λουρίδες καί σχηματίζει πάνω στό χριστόψωμο «μ' ἕνα ζγό κι δυό θημουνιές νά φᾶν τά ζᾶ, νάνει γιρά καί μπήγει τρία κλουναράκια κρανιᾶς γιά τή γειά τῆς οἰκογένειας». Ψήνεται καί φυλάγεται τυλιγμένο σέ ὑφαντή κάτασπρη φρεσκοπλυμένη πετσέτα.

Σιγά σιγά πέφτει ὁ ἥλιος, βραδυάζει, τό κρύο εἶναι τσουχτερό, πέφτει πυκνό χιόνι ἐνῶ στό τζάκι καῖνε χοντρά κούτσουρα. Τό ἀποψινό βραδινό τραπέζι εἶναι τό τελευταῖο τῆς σαρακοστῆς. Εἶναι ὅμως καί τό πιό σημαντικό καί ἰδιότυπο.

Θά στρωθεῖ μέ καθαρό τραπεζομάντηλο καί θά πλουμιστεῖ μέ τά ἐννιά φαγιά τ' ἀμαγείρευτα. Ἐλιές, χαλβᾶς, λάχανα, ταχίνι, μέλι, πετμέζι, τουρσί, χουσάφ, καρύδια. Δέν πρέπει νά λείπει κανείς ἀπό τό δεῖπνο τοῦτο. Οἱ γυναῖκες τοῦ σπιτιοῦ μεταφέρουν ἕνα ἕνα τά πιάτα ὅλα, ἐννιά γεμάτα. Στή μέση ξεχωρίζει τό Χριστόψωμο μ' ἕνα κερί μπηγμένο στήν καρδιά του καί τό θυμιατό μέ μοσχοθυμίαμα καμωμένο ἀπ' τά χρυσά χέρια τῆς γιαγιᾶς (μπάμπου). Ὅλοι σιωποῦν. Ἡ στιγμή εἶναι ἱερή· τό γεροδεμένο πρωτότοκο παλληκάρι παίρνει τό χριστόψωμο εὐλαβικά καί ὑπερήφανα, τό σηκώνει μέ τά δυό του χέρια πάνω ἀπ' τό κεφάλι του. Κάνει τρεῖς πήδους ζωηρούς καί σπάζει τό ψωμί στά δυό, ἐνῶ ἡ μάνα θυμιατίζει τό τραπέζι, τά πρόσωπα κι ὅλο τό σπίτι. Μοιράζεται ὅλο τό ψωμί στά μέλη τῆς οἰκογένειας χωρίς μαχαίρι κι ἀφήνουν ἕνα κομμάτι γιά τά ζᾶ, γιά τό καλό καί τήν ὑγεία τους. Οἱ δρόμοι ἠχολογοῦν ἀπό τά κάλαντα. Νέοι μέ φανάρια καί ραβδιά στό χέρι στολισμένα μέ τσιμιτσίρια χτυποῦν τήν πόρτα τοῦ πλούσιου καί τοῦ φτωχοῦ τοῦ νοικοκύρη. Τά παλληκαρούδια χαρούμενα ψάλλουν:

Χριστούγεννα Πρωτούγεννα πόψ οὐ Χριστός γιννιέται
γιννιέται καί ἀνασταίνεται μέ μέλι κι μί γάλα
τού μέλι τρῶν οἱ ἄρχοντες τού γάλα οἱ ἀφέντες.
Ἀνοίξτι τά κουτάκια σας τά χρυσουκεντημένα
κι βγάλτι μας καί δόστι μας πέντ', ἐξ, ἰφτά παράδες
γιά νά τίς φᾶμ' γιά νά τίς πιοῦμ' γιά νά τίς τραγουδήσουμ
τραγούδησαμι τό Χριστό νά ποῦμ' κι τούν ἀφέντη.
Ἠσένα πρέπ' ἀφέντη μου νά σί τιμᾶ ἡ κόσμος
νά σί τμοῦν οἱ ἄρχοντες τοῦ κόσμου ἀντρειουμένοι.
Εἴπαμι τόν ἀφέντη μας ἄς ποῦμι τήν κυρά μας.

Κυρά μου τά σιντούκια σου τ' ἀσημοκλειδωμένα
π' ὄχουν τού μέλι, τού κηρί, τῆς μύγας τού βανάνι.
Ὅσα καλά στή μπαρμπαριά, στήν πάλη κεραμίδια
τόσα καλά νά δώσ' οὐ Θιός στό σπιτονοικοκύρη.
Εἴπαμι τήν ἀφέντρα μας ἄς ποῦμε γιά τήν κόρη.
Περιστερούδα μ' ἔμορφη κι ἀηδόνα μας γραμμένη
δέν πέταγε δέν πήγαινε σ' ἕν' ὄμορφο μπαλκόνι
μόν' πέταγε κι πήγηνι σ' ἕν' ὄμορφο μεϊντάνι.
Γραμματικός ἦταν μπιλί, μπιλί ἀπ' τήν περπατησιά του
μοσκοβολοῦν τά ροῦχα του, κριτσοῦν τά γιμινιά του.
Ἔχει τούν οὐρανό χαρτί, τή θάλασσα μελάνι
καί τοῦ κουράκου τού φτηρό κοντήλι γιά νά γράφει
κοντήλεψε τό χέρι του καί χύνει τή μελάνη.
Ποιά εἶν' ἄξια, γρήγορη, νά πλύν' τοῦ γιοῦ μ' τά ροῦχα;
Κι ἡ κόρη πού τούν ἀγαπᾶ, βγάνει τό δάκρυ γιά νηρό,
τό σάλιο γιά σαπούνι κι τ' ἀργυρό τού στῆθος της
ἥλιος νά τά στεγνώσει.
Κι τού χρόν κι σ' ἔτη πολλά.

Πίνουν ἕνα ποτηράκι κρασί τά παιδιά παίρνουν τού μπαξιά γιά νἄρθουν τήν Πρωτοχρονιά.

Ἡ νοικοκυρά θ' ἀνοίξει 18 φύλλα γιά τήν τυρόπιττα καί τά στρώνει στό ταψί φύλλο καί λαρδί λυωμένο. Στά ἐννιά ρίχνει τή γέμιση, τυρί τριμμένο μέ μπόλικα αὐγά καί πιπεράκι. Μέσα θά βάλει τ' ἀσημένιο ἤ τό χρυσό φλουρί καί ἀπό πάνω ἄλλα τόσα φύλλα.

Βασιλόπιττα ζυμώνουν μέ ρεβυθομαγιά, αὐγά, κακουλέ βούτυρο καί ζάχαρη. Γίνεται ἀφράτη καί νόστιμη. Στό ζυμάρι πλάθονται μιά γαλάζια μπουντζίκα γιά τ' ἄλογα, μιά ἀμπιλόβεργα γιά τ' ἀμπέλ, μιά τσατάλα γιά τσ' κότες, ἕνα κάρβουνο γιά τά βουβάλια, ἕνα ἄχυρου γιά τά χουράφια, ἕνα ξύλο μισιᾶς γιά τά πρόβατα. Τό βράδυ τῆς παραμονῆς ὅλη νύχτα, ὥσπου νά γυρίσ' οὐ χρόνους, ἀντιλαλοῦν οἱ δρόμοι ἀπ' τά πρωτοχρονιάτικα κάλαντα. Ἀναλαμπή ἀπ' τά φανάρια τῶν τροβαδούρων καί τά χτυπήματα ἀπό τά ραβδιά τους διακόπτουν συχνά τήν ἡσυχία τῆς νύχτας.

Ἅη-Βασίλης ἔρχιται ἀπό τήν Καισαρεία
Βαστάει 'κόνα κι χαρτί, χαρτί κι καλαμάρι

Ἡ νοικοκυρά τούς φιλεύει ξηρούς καρπούς, κάνα παρά καί τῆς εὔχονται χρόνια πολλά.

Στό γιορταστικό τραπέζι ἡ λαχανιά (γαλοπούλα ἤ γρούν μί τουρσί λάχανο καί 3-4 πιπεριές, τσοῦσκες). Τά λουκάνικα, χοιρινές μπριζόλες καί

ἡ τυρόπιττα στή μέση μ᾽ ἕνα κερί στήν καρδιά της, ἕνα ποτήρι νερό καί τό θυμιατό. Ὁ ἀρχηγός τῆς οἰκογένειας στριφογυρίζει τήν τυρόπιττα τρεῖς φορές καί μέ τό μαχαίρι σχηματίζει τρεῖς φορές τό σημεῖο τοῦ σταυροῦ καί τήν κόβει λέγοντας «κι τού χρόν, καλή ὑγεία, καλή χρουνιά, καί τά ἄλλα γιά τά μέλη τῆς οἰκογένειας κατά σειρά ἡλικίας». Οἱ μεγάλοι θά στρωθοῦν στού σκαμπίλ. Οἱ παῖχτες εἶναι 6. Οἱ τρεῖς θά χάσνα καί θά πληρώσνα ἀκριβά. Καθένας ἀπ᾽ τούς χαμένους θά κάνει γλέντι στού σπίτι τ᾽ ὥς τά ξημερώματα μέ τά ἀπαραίτητα γλυκά χασλαμά καί χαλβά.

Ἀνήμερα τοῦ Ἁγίου Βασιλείου ὅλοι λαμπροντυμένοι πᾶνε στήν ἐκκλησία. Τά παιδιά 10-13 χρόνων κρατοῦν στό χέρι κλαδί κρανιᾶς στολισμένο μέ χάρτινες χρωματιστές κορδέλλες ἤ μάλλινες κλωστές καί καθώς οἱ μεγάλοι πηγαίνουν ἤ βγαίνουν ἀπό τήν ἐκκλησία αἰσθάνονται ἕνα ἐλαφρό χτύπημα στήν πλάτη καί ἀκοῦνε «Σοῦρβα-Σοῦρβα, χρόνια πολλά νά ζῆστι». Κι αὐτοί γελαστοί ἀντιλέγουν «Ν᾽ ἀσπρίστι νά γηράστι».

Εἶναι μεσάνυχτα κι ὅμως τό χωριό δέν κοιμᾶται. Ὅλοι οἱ νέοι ξαγρυπνοῦν καί παραμονεύουν νἄρθει ἡ ὥρα νά τρέξνα ὄξω, ἐνῶ ἡ γιαγιά φωνάζ «Μή ξεχάστι ν᾽ ἀνοίξτι τή βρύσ τοῦ δρόμου». Ἡ ὥρα ἔφθασε, (μεσάνυχτα), μέ μπακήρια στά χέρια τρέχνα νά πάρνα νηρό ποιός μπρός, ποιός πίσω καί ἀγωνίζονται ἀθέλητα στό ἄθλημα τοῦ δρόμου καί συναγωνίζονται ποιός θά φθάσει πρῶτος στήν κεντρική βρύση γιά νά πάρει αὐτός πρῶτος τό ἀμίλητο νερό καί νά φέρει τό μπερεκέτ στό σπίτι. Ἀλλαλιασμένος, καθώς φθάνει, τήν ἀνοίγει λέγοντας. «Ὅπως τρέχ᾽ τού νηρό ἔτσ νά κυλήσ κι ὁ χρόνος μ᾽ εὐτυχία».

Ὅλοι πιά κοιμοῦνται εὐτυχισμένοι. Ἡ μητέρα ξυπνᾶ πρωί. Τό τζάκι ἀκόμη ἀπό τά Χριστούγεννα τρέφεται μέ τό πελώριο κούτσουρο πού θά καίει ὅλο τό δωδεκαήμερο γιά νά διώχνει τά δαιμόνια. Αὐτή πλύνεται, προσεύχεται, παίρνει τή μασιά στό χέρι καί μέ ἀνάλαφρα βήματα πλησιάζει τά παιδιά της. Χτυπᾶ ἕνα-ἕνα ἁπαλά μέ τρία χτυπήματα μέ τή σιδερένια μασιά τοῦ τζακιοῦ καί λέγει ψιθυριστά «Γηρό σάν τού σίδηρου».

Ἀνήμερα τῆς Πρωτοχρονιᾶς πάλι πρωί-πρωί παιδιά 10-12 χρονῶ μέ ξύλινα σφυράκια στό χέρι παίρνουν ἀράδα-ἀράδα τά σπίτια κρατώντας καί καλαθάκια καί χτυποῦν μέ τά σφυράκια τίς πόρτες τρεῖς φορές λέγοντας μέ συρτή φωνή «κόλιαντα κόλιαντα κι τού χρόν, κυρά». Κι αὐτή τούς ἀδειάζει στό καλαθάκι χαρούπια, σύκα, καρύδια κι ἀπό κάνα παρά στό χέρι δικάρα ἤ κοσάρα.

Δέν εἶναι ὁ καιρός γιά σπορά οὔτε γιά ἄλλες δουλειές κι ὅμως γυναῖκες καί ἄνδρες μέ μπακίρια γεμάτα ἀπό ἁγιασμένο νερό Θεοφανείων σπεύδουν στά χωράφια καί στ᾽ ἀμπέλια. Σταγόνα-σταγόνα πέφτει τ᾽ ἁγιασμένο νερό στήν ἱερή γῆ γιά νά ραντίσουν κάθε γωνιά τοῦ χωραφιοῦ, τοῦ περιβολιοῦ,

τ' ἀμπελιοῦ, τοῦ μαγαζιοῦ, τοῦ στάβλου, τοῦ σπιτιοῦ. Ποτίζουνε τά ζᾶ ἀπό μιά γουλιά νά φυλαχτοῦν γερά ὅλου τοῦ χρόνου.

Ὁ Μεγάλος Ἁγιασμός δέν πρέπει νά φυλαχτεῖ. Παραμονή τ' Ἁη-Γιαννιοῦ ξημερώνει. Οἱ νέοι καί οἱ ἡλικιωμένοι στοιχηματίζουν μεταξύ τους. Οἱ νιόγαμπροι περιμένουν νά πάρουν μέρος στό διασκεδαστικό ἔθιμο τά «Βρεξούδια». Ἔθιμο παμπάλαιο πού θυμίζει τά Κρόνια τῶν Ἀρχαίων, καί τά Σατουρνάλια τῶν Ρωμαίων, πού καί σήμερα ἀκόμη συνεχίζεται σέ πολλά χωριά τῆς Ροδόπης καί Ξάνθης, στό Ἀρσάκιο, στή Σάλπη, στήν Ἀμβροσία, στήν Ξυλαγανή, στό Χαμηλό καί ἀλλοῦ.

Οἱ δρόμοι γεμίζουν ἀπό ὁμάδες ἀνδρῶν καί παιδιῶν πού κρατοῦν στό χέρι μπακίρι μέ ἁγιασμένο νερό καί μέ τό ἄλλο τίς ἁγιαστοῦρες (τοῦφες βασιλικοῦ) καί μέ τραγούδια ὁ ἕνας βρέχει τόν ἄλλο στό κεφάλι καί τά νερά ρυάκια σχηματίζουν στό πρόσωπο. Τούς νιόγαμπρους τούς πιάνουν μέ τό ζόρι, ἐνῶ αὐτοί διαμαρτύρονται, τούς καθίζουν στό σκαμνί φωνάζοντας «ἄξιος, ἄξιος, ἄξιος» καί τούς ὁδηγοῦν στήν κεντρική βρύση τοῦ χωριοῦ Ἐκεῖ μέ ξεφωνητά τούς περιλούουν ἀπ' τό κεφάλι. Γίνονται μούσκεμα καί πάλι μέ γέλια καί ξεφωνητά τούς πηγαίνουν στό σπίτι. Ἡ γυναίκα ἀλλάζει τόν ἄνδρα της μέ καθαρά καί ζεστά ροῦχα καί κερνᾶ χαρούμενη τούς δράστες.

Εἶναι κάποιος ξένος, περαστικός; Δέ γλυτώνει τά βρεξούδια. Τόν ἁρπάζουν ἀπό τίς μασχάλες καί σηκωτό τόν πηγαίνουν στή βρύση τῆς πλατείας καί τόν ἀναγκάζουν νά σκύψει τό κεφάλι κάτω ἀπό τόν κρουνό γιά νά δεχτεῖ ἀνατριχιάζοντας τό παγωμένο νερό κι ὅλοι μαζί φωνάζουν «ἄξιος, ἄξιος, ἄξιος» ἔτσι γιά τό καλό καί τή γεροσύνη.

Ἡ Θρακική λαογραφία εἶναι ἀστείρευτη πηγή γι' αὐτούς πού διψοῦν νά γνωρίσουν αὐτή καί τό λαό της καί θέλουν νά γευθοῦν ἕνα μόνο μέρος ἀπ' τήν πλούσια σέ Ἑλληνική παράδοση καί ἔθιμα ζωή της. Ὅσο ἐρευνᾶ κανείς, τόσο περισσότερο αὐξάνει τό ἐνδιαφέρον του καί γιγαντώνεται ὁ πόθος του νά τήν ἀναλύσει, νά τήν ἑρμηνεύσει καί νά πεισθεῖ στό τέλος πώς Θράκη θά πεῖ Ἑλλάδα.

Χρέος μας λοιπόν ἱερό καί ἐπιτακτικό εἶναι νά διατηρήσουμε τά ἔθιμα αὐτά, τά ὁποῖα διαιωνίσθηκαν καί διοχετεύτηκαν σάν ἀπό κάποια μυστηριακή ὑπερδύναμη ἀπό τά ἀρχαῖα χρόνια, ἀπό γενιά σέ γενιά, ἀπό μάνα σέ παιδί κι ἀπό παπποῦ σ' ἀγγόνι μέχρι σέ μᾶς. Καί τοῦτο τό θαῦμα φανερώνει πώς ἡ πηγή πού μᾶς ποτίζει καί μᾶς τρέφει μέ τ' ἀθάνατο νερό τῆς χιλιόχρονης Ἑλληνικῆς ζωῆς δέ στέρεψε.

Κι ἡ Πατρίδα μας ὑψώνει τοῦτο τό χρέος ἠθικό κι ἀπαραβίαστο νά διατηρήσουμε τοῦτο τό νερό δροσερό κι ἀνόθευτο, πηγαῖο μέ τό νά κρατοῦμε τά ἔθιμά μας, τά βιώματα τῶν προγόνων μας καί νά τά μετα-

λαμπαδεύουμε στίς νέες γενιές γιά νά πίνουν καί νά δροσίζονται καί νά ὁμορφαίνουν ἀπό τά ἀνανεωτικά νάματα τοῦ θαλλεροῦ προγονικοῦ μας πνεύματος.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. Ὅ,τι εἰπώθηκε ἀπό τούς ἀφηγητές στή τοπική διάλεκτο προσπάθησα νά τά ἀποδώσω ὅσο γίνονταν καλύτερα.

2. Ὅ,τι ἀφηγήθηκαν στήν ὁμιλουμένη γλώσσα προσπάθησα νά τά ἀποδώσω σέ στρωτή Νεοελληνική γλώσσα.

3. Στά δωδεκαήμερα (καί Βρεξούδια) συνεργάστηκα παλιά μέ τόν κ. Κοῦκο, Ἐπιθεωρητή τώρα τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαίδευσης.

4. Ἀφηγητές: 1. Δετσαρίδης Γεώργιος τοῦ Ἰωάννη, Τοπογράφος, γεννήθηκε στό Καβακλή τό 1900.
2. Καλλιόπη Παπανικολάου-Τζελέπη, Καβακλιώτισσα.
3. Μητσοπούλου Παγώνα, ἐτῶν 89.

5. Ὑπάρχει σύγχρονη κάρτα τοῦ Μοναστηριοῦ τῆς Ἅγια-Τριάδας, πού ἐκδίδουν καί πουλοῦν οἱ Βούλγαροι στούς τουρίστες.

ΣΟΦΙΑΣ ΚΛΗΜΗ - ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

Χ'ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΑΙ ΔΟΜΝΑ ΒΙΣΒΙΖΗ
ΟΙ ΘΡΑΚΙΩΤΕΣ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΟΥ '21*

«Χαρά πού τό 'χουν τά βουνά, τά κάστρα περηφάνεια
γιατί γιορτάζει ἡ Παναγιά, γιορτάζει κι ἡ πατρίδα.
Σάν βλέπουν Διάκους μέ σπαθιά, παπάδες μέ ντουφέκια
σάν βλέπουν καί τόν Γερμανό τῆς Πάτρας τό Δεσπότη,
ὁπού βλογάει τ' ἅρματα κι εὔχεται τούς λεβέντες».

Φίλες κυρίες καί κύριοι.

Τά χρόνια ἔρχονται καί φεύγουν, φεύγουν κι ἔρχονται σέ μιάν ἀέναη, ἄσπαστη πορεία. Ὅμως μέσα στόν ἀνεπίστροφο χρόνο, στέκονται μετέωρες κι ἀμετακίνητες οἱ ἱστορικές στιγμές τῶν Λαῶν. Μένουν οἱ μνῆμες πού διαιωνίζουν τήν αἴγλη καί τό μεγαλεῖο, δημιουργοῦν πρότυπα ἀξιομίμητα, διοχετεύουν ἀπό γενιά σέ γενιά τήν ἱστορία καί τό θρύλο.

Τή μνήμη μιᾶς τέτοιας ἐπίσημης ὥρας γιά τήν Ἑλληνική φυλή μέσα στό διάβα τοῦ χρόνου, ξαναζοῦμε σήμερα.

Ὥρας ἡρωϊσμοῦ, θυσίας, Ἑλληνικῆς λεβεντιᾶς. Ὥρας πού ἡ πατρίδα γίνεται ἱερή πίστη κι ἡ θρησκεία ἀκαταμάχητο ὅπλο. Πού οἱ καθημερινοί ἄνθρωποι γίνονται ἀετοί στίς βουνοκορφές καί γλάροι στό κύμα γιά νά δοξάσουν καί νά καταξιώσουν τό ὄνομά τους στήν ἱστορία. Σάν τόν Κολοκοτρώνη καί τόν Ὀδυσσέα, νά ποῦμε, σάν τόν Παπαφλέσσα, τό Μιαούλη, τόν Καραϊσκάκη, τόν Καρατάσσο, τόν Ὑψηλάντη, τόν Μακρυ-

---

* Ὁμιλία πού ἔγινε στήν Πάτρα, στίς 24 Μαρτίου 1981, μέ πρωτοβουλία τοῦ Πατριωτικοῦ Συλλόγου «Τό δημοτικό τραγούδι» γιά τή γιορτή τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας.

Ἡ Σοφία Κλήμη-Παναγιωτοπούλου, ἐγκατεστημένη ἀπό τό 1974 στήν Πάτρα καί μετέχοντας ἐνεργά στήν πνευματική κίνηση τοῦ τόπου, ἐκμεταλλεύεται κάθε εὐκαιρία νά μεταδώσει πληροφορίες γιά τήν ἱστορία, τά ἔθιμα, τά τραγούδια καί τή ζωή τῆς Θράκης στή νέα της πατρίδα - τήν πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου. Ἔτσι σέ διάφορες ἐκδηλώσεις πολιτιστικῶν φορέων τῆς Πάτρας, πραγματοποίησε ἐπιτυχεῖς ὁμιλίες μέ Θρακιώτικα θέματα ὅπως: «Γεώργιος Βιζυηνός», «Θρύλοι καί παραμύθια τῆς Θράκης», «Χριστουγεννιάτικα ἔθιμα τῆς Θράκης», «Καβείρια Μυστήρια», «Βαρβάρα - τό Θρακιώτικο ἔθιμο» κλπ.

γιάννη καί τόσους πολλούς, ἀναρίθμητους ἄλλους, ἀγαπητούς καί οἰκείους, ἀπ᾽ ὁλόκληρο τό Γένος τό Ἑλληνικό.

Κοντά σ᾽ αὐτούς τούς τόσο γνωστούς, ἕνα πλῆθος ἄλλοι ἰσάξιοί τους, μά λιγώτερο εὐνοημένοι ἀπ᾽ τή δημοσιότητα, πολέμησαν καί δόξασαν τό ὄνομα τῆς πατρίδας.

Σ᾽ αὐτούς τούς ἀγνοημένους ἐπιτρέψτε μου νά στρέψω τό ἐνδιαφέρον σας ἀπόψε καί μέ τή συγκατάθεσή σας νά σᾶς γνωρίσω δυό φλογερούς καί συνειδητούς Ἕλληνες. Δυό ἀπ᾽ τούς πολλούς Θρακιῶτες ἀγωνιστές τοῦ ᾽21 πού ὑπηρέτησαν τό Γένος κι ἔδωσαν παλικαρήσιο παρόν στό προσκλητήριο τῆς φυλῆς. Αὐθόρμητα, γενναῖα, τίμια, πρόσφεραν τό εἶναι καί τό ἔχει τους στήν Ἑλλάδα, χωρίς ὑλική ἀνταμοιβή, χωρίς κἄν τήν ἠθική ἱκανοποίηση νά δοῦν στά χώματα τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας τους, τῆς Θράκης, νά περπατᾶ ξεσπαθωμένη καί νά μετρᾶ μέ βιά τή γῆ ἐκείνη ἡ πανέμορφη παρθένα, ἡ γλυκοπόθητη λευτεριά.

Θέλω νά σᾶς πῶ τήν ἱστορία τοῦ Χ᾽ Ἀντώνη καί τῆς Δόμνας Βισβίζη.

Στά σημερινά χρόνια, χρόνια βιασύνης, διαστημικῶν ἐπιτευγμάτων, πυρηνικῶν ὅπλων, ἰδεολογικῶν ἀνακατατάξεων καί ἀλλοπρόσαλλων ἀναζητήσεων τῆς ἀνθρωπότητας, τό νά θυμᾶται κανείς καί νά μιλᾶ γιά ἱστορίες καί κατορθώματα ἁπλῶν ἀνθρώπων πού ἡ πίστη σέ ἰδανικά πατριωτισμοῦ τούς ὕψωσε σέ σφαῖρες ἡρωϊσμοῦ, εἶναι τουλάχιστο ἀναχρονισμός.

Τό νά διηγιέσαι πράξεις πού ἔγιναν στ᾽ ὄνομα τῆς θρησκείας καί τῆς πατρίδας μέ τό γιαταγάνι καί τό μηλιόνι, στή στεριά καί τή θάλασσα, εἶναι σάν νά ἀφηγιέσαι παραμύθια γιά παιδιά καί μάλιστα γιά παιδιά ἀλλοτινῶν καιρῶν.

Κι ὅμως, ἕνα τέτοιο παραμύθι, ἁπλό κι ἡρωϊκό μαζί, μπαίνω στόν πειρασμό νά σᾶς διηγηθῶ ἀπόψε, γιατί ἡ παρουσία σας ἐδῶ μέ πείθει πώς θέλετε νά τό ἀκούσετε καί μάλιστα θ᾽ ἀρχίσω μέ κεῖνο τό τόσο γοητευτικό προοίμιο... Μιά φορά κι ἕναν καιρό...

Γιατί τά τόσα χρόνια πού μᾶς χωρίζουν ἀπ᾽ τήν ἐποχή τοῦ ᾽21 δικαιολογοῦν αὐτή τήν ἀρχή.

Λοιπόν, τά χρόνια ἐκεῖνα τά παλιά, ζοῦσε στήν Αἶνο, στήν ἀρχοντικιά παραθαλάσσια πολιτεία τῆς Θράκης, ὁ Χ᾽ Ἀντώνης ὁ Βισβίζης.

Ἡ Θράκη, ἡ πανάρχαια χώρα πού γέννησε τόν ἱδρυτή τῆς Ἑλληνικῆς Θρησκείας, τόν Ὀρφέα, ἀνάθρεψε τό Διόνυσο καί τό θίασό του, γαλούχησε τόν Πρωταγόρα καί τό Λεύκιππο καί τό Δημόκριτο μέ τή διεισδυτική καί ἐρευνητική σάν φακό μικροσκοπίου σκέψη κι ἀνέδειξε τόν Εὔμολπο καί τό Μουσαῖο καί τόσους ἐκλεκτούς, ἦταν πιά, ὕστερα ἀπό τόσες κι ἀλλεπάλληλες κατακτήσεις καί λεηλασίες, μιά κατακερματισμένη γῆ πού περνοῦσε — ὅπως ἄλλωστε κι ὅλη ἡ Ἑλλάδα — διαδοχικά ἀπ᾽

τούς Φράγκους στούς Γενουάτες, τούς Ἐνετούς, τούς Σλάβους καί τούς Τούρκους.

Ἐκεῖ, στά παράλιά της, ἄκμαζε ἀπ' τά πολύ παλιά χρόνια, χτισμένη στήν ἀριστερή ὄχθη τοῦ Ἔβρου — στίς ἐκβολές του — ἡ ναυτική πολιτεία, ἡ Αἶνος.

Ἡ Αἶνος ἦταν ἀκουστή στά προομηρικά χρόνια μέ τό ὄνομα Πολτυοβρία. Ἀπό τόν Ὅμηρο ὅμως κι ὕστερα, ὅλοι οἱ συγγραφεῖς ὅπως ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Στράβωνας, ὁ Βιργίλιος, ὁ Πομπώνιος κλπ., τήν ἀναφέρουν μέ τό σημερινό της ὄνομα: Αἶνος.

Ὅπως προαναφέραμε, εἶναι χτισμένη στήν ἀριστερή ὄχθη τοῦ Ἔβρου κι αὐτό βέβαια θά πεῖ πώς ἡ Αἶνος τόσο κοντά στά Ἑλληνικά σύνορα — μόλις λίγα μίλια ἀπ' τήν Ἀλεξ/πολη σέ κατευθείαν μέτρηση — εἶναι ἀπρόσιτη σήμερα στόν Ἕλληνα ταξιδιώτη χωρίς διαβατήριο μέ Τουρκική Βίζα.

Εἶναι διαπιστωμένο πώς ἦταν μιά πλούσια πολιτεία, ὑπῆρξε μέλος τῆς ναυτικῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν καί εἶχε κόψει δικά της χρυσά νομίσματα. Ἐπειδή βρισκόταν στήν εἴσοδο τοῦ Ἑλλήσποντου ἡ θέση της ἦταν μεγάλης στρατιωτικῆς σημασίας, γι' αὐτό — κυρίως στά χρόνια τῶν Διαδόχων τοῦ Μεγαλέξανδρου — κυριεύτηκε ἐπανειλημμένα ἀπό τούς Πτολεμαίους, τούς Σελευκίδες καί τό Φίλιππο τόν Γ' ὥσπου τό 189 π.Χ. τήν κατέλαβαν οἱ Ρωμαῖοι.

Στά Βυζαντινά χρόνια, ἡ Αἶνος ἦταν πρωτεύουσα Ροδόπης, τοῦ Θέματος τῆς Εὐρώπης καί ἕδρα Ἐπισκόπου. Ὁ Ἰουστινιανός τήν ἔκανε ἀπόρθητη συμπληρώνοντας τήν ἀρχαία ὀχύρωσή της.

Ὅταν ἔγινε αὐτοκράτορας ὁ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνός, ἐπειδή πίστευε πώς ἡ δύναμη τοῦ Κράτους μποροῦσε νά ξαναθεμελιωθεῖ μέ τήν κυριαρχία στή θάλασσα, ἔστησε τό στρατηγεῖο του στήν παραλία τῆς Αἴνου καί ναυπήγησε στούς ταρσανάδες της, ἐπιβλέποντας ὁ ἴδιος, ἀξιόλογο στόλο.

Στά 1091, ὁ Ἀλέξιος κατατρόπωσε λίγο ἔξω ἀπ' τά τείχη τῆς Αἴνου τούς Πετσενέγους, λαό νομαδικό πού ζοῦσε στή Νοτιοδυτική Ρωσία καί πού σέ παλιότερα χρόνια εἶχαν λεηλατήσει τή Θράκη κι ἔφτασαν ὡς αὐτή τήν Κωνσταντινούπολη.

Ἀργότερα ἡ Αἶνος κυβερνήθηκε ἀπό τούς Ντόρια, ξακουστόν οἶκο Γενοβέζων, καί τελικά, ὕστερα ἀπ' τό πάρσιμο τῆς Πόλης, ἔπεσε κι αὐτή στά χέρια τοῦ Τούρκου, τρία χρόνια μετά, στά 1456.

Τό 1568, οἱ Ἐνετοί κατέστρεψαν τό φρούριό της, ἔκαψαν τήν πόλη καί πῆραν μαζί τους στήν Εὔβοια 2.000 αἰχμαλώτους.

Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι ποτέ δέν σταμάτησαν νά προσπαθοῦν γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς πόλης τους κι ἐπειδή ἡ γεωγραφική θέση της βοηθοῦσε, ἔγινε μέ τόν καιρό κέντρο διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου ἀπό καί πρός

ὁλόκληρη τή Θράκη καί τήν Ἀνατολική Ρωμυλία μέχρι τή Φιλιππούπολη, ὅπου ἔφταναν τά πλοῖα μέ τόν πλωτό τότε ποταμό Ἔβρο. Παράλληλα, εἶχε ἀναπτύξει ἀξιόλογη ἐμπορική καί ναυτική δραστηριότητα στήν ἀνοιχτή θάλασσα.

Στά χρόνια τά πρίν τόν ἐθνικό ἀγώνα τοῦ '21, ἡ Αἶνος βρέθηκε πλούσια καραβοκύρισσα μέ πολλά ἱστιοφόρα πού ταξίδευαν ἀπ' τό Αἰγαῖο στή Μαύρη θάλασσα, στά λιμάνια τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου καί τῆς Βόρειας Ἀφρικῆς, τήν Ἀλεξάνδρεια, τό Τούνεζι, τή Χάϊφα, τήν Ὀδησσό, τήν Κωνσταντινούπολη.

Κι οἱ καπεταναῖοι σόδευαν τό πλοῦτος κι οἱ κάσες γέμιζαν χρυσάφι καί τ' ἀρχοντικά τους πλούτιζαν μέ λογιῶν θαυμαστά στολίδια.

Ἕνας ἀπ' αὐτούς, τούς καλοπιασμένους καραβοκύρηδες τῆς Αἴνου, ἦταν κι ὁ Ἀντώνης Βισβίζης.

Μιά ἀπ' τίς πιό βαθειές ἐπιθυμίες, κάτι σάν ὑποχρέωση κι ἀνταπόδοση στήν εὐλογία τοῦ Θεοῦ, ἕνα «τάμα» τοῦ κάθε Θρακιώτη μά καί τοῦ κάθε χριστιανοῦ τῆς Ἀνατολῆς, τά χρόνια ἐκεῖνα, ἦταν νά πάει στό «χατζηλίκι». Νά πάει δηλαδή προσκυνητής στούς Ἁγίους τόπους, κάνοντας τό μακρινό, κοπιαστικό κι ἐπικίνδυνο γιά κείνη τήν ἐποχή ταξίδι καί νά βαφτισθεῖ στόν Ἰορδάνη.

Αὐτό, ὅταν γίνονταν, ἐκτός ἀπό τή χριστιανική αὐτεπιβεβαίωση πού ἔδινε ἡ ἐκπλήρωση τοῦ τάματος, ἐξασφάλιζε στόν καθένα πού τό κατάφερνε τήν ὑπόληψη τοῦ κόσμου, τό σεβασμό μά καί τήν ὑπεροχή στή γνώμη καί τό λόγο. «Αὐτός πῆγε στό χατζηλίκι» ἔλεγαν μέ θαυμασμό, «ἔγινε χατζῆς»! Ἦταν μιά διάκριση ἐξαιρετική, μιά ἀξιόλογη διάκριση.

Τόν τίτλο τοῦ Χατζῆ τόν πρόσθεταν στό βαφτιστικό τους ὄνομα, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Ἄγγλοι προσθέτουν τόν τίτλο τοῦ «σέρ». Ἔτσι, γίνονταν οἱ Χ' Γιώργηδες, οἱ Χ' Γιάννηδες, οἱ Χ' Παναγιώτηδες. Λοιπόν, ἔτσι ἔγινε κι ὁ Βισβίζης, ὁ καραβοκύρης ἀπό τήν Αἶνο, Χ' Ἀντώνης.

Τά χρόνια ἐκεῖνα, ἱδρυμένη ἀπ' τόν φλογερό πατριωτισμό ἀπόδημων Ἑλλήνων, ἡ Φιλική Ἑταιρεία διαλαλοῦσε στούς σκλάβους τό σύνθημα τῆς λευτεριᾶς τους. Τό μήνυμά της εἶχε φτάσει ἀπ' τήν πρώτη ὥρα στή Θράκη κι οἱ Θρακιῶτες ἔδωσαν ἀποφασιστικά τό παρόν στό σάλπισμα τοῦ ξεσηκωμοῦ.

Οἱ ἐκλεκτοί γίνονταν δεκτοί κι ὁρκίζονταν ὅτι «μεταξύ ἡμῶν καί τῶν τυράννων τῆς πατρίδος μας, τό πῦρ καί ὁ σίδηρος εἶναι τά μέσα διαλλαγῆς καί τίποτε ἄλλο...».

Ἕνας ἕνας οἱ νοικοκυραῖοι, οἱ ἔμποροι, οἱ καραβοκύρηδες, μπαίναν

στό μυστικό, γίνονταν ἑταῖροι, δέχονταν νά γίνουν οἱ λαμπαδοφόροι τῆς ἰδέας.

Ἕνας ἀπ' αὐτούς τούς ἐκλεκτούς κι ὀνειροπόλους, κι ὁ Χ' Ἀντώνης Βισβίζης, ὁ καραβοκύρης ἀπό τήν Αἶνο.

Τό «ἐφοδιαστικό» του, δηλαδή τό ἔγγραφο τῆς κατήχησής του στή Φιλική Ἑταιρεία, σώζεται στή μερίδα του πού ὑπάρχει στό ἀρχεῖο τῶν ἀγωνιστῶν στήν Ἐθνική Βιβλιοθήκη.

«Εἰς τό ὄνομα τῆς μελλούσης σωτηρίας...». Τό ἔγγραφο εἶναι γραμμένο μέ τή συνθηματική γραφή τῶν Φιλικῶν καί τή συμβολική τους διατύπωση.

«Εἰς τό ὄνομα τῆς μελλούσης σωτηρίας. Καθιερώνω ἱερέα φιλικόν καί ἀφιερώνω εἰς τήν ἀγάπην τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καί εἰς τήν ὑπεράσπισιν τῶν μεγάλων ἱερέων τῶν Ἐλευσινίων, τόν συμπολίτην Χ' Ἀντώνιον ἐκ πατρίδος Αἴνου, χρόνων σαράντα πέντε, ἐπάγγελμά του καπετάνιος, ὡς θερμόν ὑποστηρικτήν τῆς εὐδαιμονίας τῆς πατρίδος, κατηχηθέντα καί ὁρκισθέντα παρ' ἐμοῦ εἰς τάς 2 τῶν Φιλικῶν 15 Μαρτίου. Ζ(ήτα)». Στή συνθηματική γλώσσα τῶν Φιλικῶν ὁ ἀριθμός 2 ὑποδηλώνει τήν Πελοπόννησο. Τό γράμμα Ζήτα εἶναι τό συμβολικό τοῦ Ἄνθιμου Γαζῆ.

Ὥστε, ὁ Βισβίζης μυήθηκε κι ὁρκίσθηκε μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, κάπου στήν Πελοπόννησο, ἀπό τόν Ἄνθιμο Γαζῆ.

Αὐτό εἶναι μέ ἁδρές, γρήγορες πινελιές τό σκίτσο τοῦ Χ' Ἀντώνη Βισβίζη: Θρακιώτης - ἀπό τήν Αἶνο, Καραβοκύρης, βαθειά θρησκευόμενος καί ἔνθερμος Ἕλληνας πατριώτης, Φιλικός.

Μά πιό πολύ καί πάνω ἀπ' ὅλα, ὁ Βισβίζης εἶναι ὀνειροπόλος. Παραδίνεται στ' ὄνειρο, στήν ἔκσταση τοῦ ὁράματος καί ξεχνᾶ σάν ὅλους τούς ὀνειροφανταχτές πώς κάθε φορά πού τό Γένος ἐνθαρρύνεται σέ ξεσηκωμό, ἐγκαταλείπεται σέ λίγο ἀβοήθητο στήν ἐκδικητική μανία τῶν Τούρκων. Ξεχνᾶ πώς οἱ Τοῦρκοι ξεσποῦν τό αἱμοβόρο πάθος τους πάνω στούς κοντινότερους στήν ἕδρα τοῦ Σουλτάνου Ἑλληνικούς πληθυσμούς. Ξεχνᾶ ἀκόμα πώς ἡ Αἶνος, ἡ πατρίδα του, βρίσκεται στόν ἴσκιο πές τοῦ Σουλτάνου, λίγα χιλιόμετρα μακριά του.

Καί μέ τήν ὀνειροπόλα του διάθεση, μέ τήν πατριωτική του λαχτάρα, στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ καί τῆς πατρίδας, μπαίνει στόν ἀγώνα.

Ἀπό τήν ὥρα πού ὁρκίστηκε Φιλικός εἶναι πιά γνώστης τῆς μυστικῆς ἐντολῆς τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ Γένους (Ἀλεξ. Ὑψηλάντη) «πρός τούς ἐμπόρους καί τούς πλοιάρχους» πού στίς 8 Σεπτεμβρίου 1820 καθορίζει: «Ἐν ὀνόματι Θεοῦ Παντοκράτορος.... Ἀφ' ἧς ὥρας ἀναγνώσετε τό παρόν, προσπαθεῖτε νά ἐφοδιάζητε τά καράβια σας, μικρά εἴτε μεγάλα, μέ ὅσα δύνασθε πολεμικά ἐφόδια, ἤγουν μπαρούτι, κανόνια, βόλια».

Ἔτσι, ἁρματώνει τό ἰδιόκτητό του καράβι, τήν «Καλομοίρα», ἕνα

μπρίκι χτισμένο στήν Ὀδησσό μέ 16 κανόνια. Καί μέ τούς 140 ναῦτες του ξεκινᾶ νά μπεῖ στή δούλεψη τοῦ Γένους.

Ἐγκαταλείποντας δουλειές καί προσωπικά συμφέροντα πού δέν ἦταν δά ἀξιοκαταφρόνητα, τόν Φεβρουάριο τοῦ '21, μεταφέρει στόν Ἄθω μαζί μέ πολεμοφόδια καί ὅπλα τόν ἐπαναστάτη Ἐμμανουήλ Παπᾶ, τό Σερραῖο μεγαλέμπορο καί Τραπεζίτη, πού κι αὐτός ξόδεψε τήν περιουσία καί τή ζωή του γιά χάρη τῆς πατρίδας.

Τοῦτο τό ξεκίνημα γιά τή βοήθεια στόν ἀγώνα τῆς Χαλκιδικῆς εἶναι ἡ πρώτη γνωστή δραστηριότητα τοῦ Βισβίζη στήν ἐπανάσταση.

Ὅμως.... Ἀμέσως μετά τήν κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως στή Μολδαβία, ὁ Σουλτάνος χτυπᾶ ἀνελέητα: πρῶτα τό Χριστιανικό πληθυσμό τῆς Πόλης κι ὁλόκληρης τῆς Θράκης. Τό φερμάνι πού ὑπογράφει στίς 8 Μαρτίου ὁ Μαχμούτ ὁ Β΄ φανατίζει τούς ὄχλους καί διατάζει: «Ὁπλισθεῖτε ὅλοι, πουλώντας καί τά σκεπάσματα τῶν κρεβατιῶν σας ἀκόμα. Χτυπεῖστε τόν ἐχθρό...».

Ὕστερ' ἀπ' αὐτό, γιά τούς χριστιανούς τῆς Θράκης ἀρχίζει ἡ ὥρα τῆς θυσίας. Εἶναι ἡ ὥρα τῆς σφαγῆς, τῆς φυλακῆς, τῶν βασανιστηρίων.

Κι ὅταν οἱ ἔφιπποι μαντατοφόροι φέρνουν στίς 31 Μαρτίου τήν εἴδηση πώς κι οἱ ραγιάδες τοῦ Μωριά ξεσηκώθηκαν, νά ἡ καινούρια ἀφορμή γιά νά μεγαλώσει ἡ ἀλλοφροσύνη τοῦ δυνάστη. Ἡ ἀντίδρασή του δέ σταματᾶ στούς Γραικούς τῆς Πόλης, μεταδίνεται ἁλυσιδωτά σ' ὅλη τήν ἐπικράτεια.

3 Ἀπριλίου. Κυριακή τῶν Βαΐων, βράδυ. Οἱ Γενίτσαροι πιάνουν 26 προύχοντες καί τόν πρώην Πατριάρχη Κύριλλο τόν ΣΤ΄ στήν Ἀδριανούπολη. Τό φερμάνι τοῦ Σουλτάνου λέει, καί δέν εἶναι βέβαια ψέμματα, ὅτι «ἐνέχεται εἰς τό παρασκευαζόμενον ὑπό τοῦ Ρωμαϊκοῦ Ἔθνους κίνημα καί δέον νά ἐξαλειφθεῖ καί οὗτος ἐκ τοῦ προσώπου τῆς γῆς πρός παραδειγματισμόν τῶν ἄλλων, ἀπαγχονιζόμενος μετά τῆς ἣν περιβάλλεται ἐνδυμασίας...»

Καί γίνεται κι αὐτό τό κρίμα...

Κι ἀνήμερα τό Πάσχα, μετά τήν Ἀνάσταση, συλλαμβάνεται στήν Πόλη κι ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄ κι ἀπαγχονίζεται κι αὐτός στήν κεντρική πύλη τοῦ Πατριαρχείου.

Κι ὕστερα.... Ἡ σφαγή δέκα χιλιάδων Ἑλλήνων δέν κατευνάζει τό Σουλτάνο. Καί μπροστά στήν ἀδυσώπητη ἀλήθεια πού φανερώνεται στό Ὑπουργικό του Συμβούλιο πώς ὀργανωμένος κι ἀδιάσπαστος τούρκικος στρατός δέν ὑπάρχει, ἀποφασίζει — ὅπως γράφει ὁ Τοῦρκος ἱστορικός Ἀχμέτ Τζεβντέτ — ν' ἀφήσει ἐλεύθερο τό στρατό νά ἱκανοποιεῖ τήν ἁπληστία του — τή δίψα τοῦ χρήματος, τοῦ αἵματος καί τῆς σάρκας — γιατί, λέγει, δέν ὑπῆρχε ἄλλη διέξοδος νά παρακινηθεῖ ὁ στρατός σέ δράση.

Αὐτός ὁ παρακινημένος ἀπ' τή δίψα τοῦ αἵματος καί τῆς σάρκας

«στρατός» τοῦ Σουλτάνου κατασφάζει τόν ἄοπλο πληθυσμό καί τῆς Αἴνου, τόν Ἀπρίλη τοῦ '21.

Νά, τί θά εἶχαν ν' ἀντιμετωπίσουν στόν ἀγώνα τους γιά τήν ἐλευθερία οἱ Ἕλληνες ἀγωνιστές καί στήν καθημερινή τους ζωή οἱ ραγιάδες. Νά, τί θά εἶχε ν' ἀντιμετωπίσει κι ὁ Χ' Ἀντώνης Βισβίζης: ἕνα ἀποχαλινωμένο, ἀπειθάρχητο κι ἐξαγριωμένο ἀπό κατώτερα πάθη τουρκικό ἀσκέρι καί κυρίως ἕνα ἀσκέρι πού στρατολογιέται ἀπό τά βάθη τῆς Ἀνατολῆς καί ξεσπᾶ τήν πρώτη του αἱμοβόρα ὁρμή στούς πληθυσμούς τῆς Θράκης.

Στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ καί τῆς Πατρίδας, μ' ἀμείωτο φρόνημα, μπαρκάρει τήν οἰκογένειά του στήν «Καλομοίρα» — τό πλωτό κομμάτι τῆς Θρακιώτικιας γῆς — καί ξεκινᾶ μέ ἀμετάκλητη ἀπόφαση ν' ἀνταμώσει τή λευτεριά ἤ τό θάνατο!

Ἀπό κεῖ κι ὕστερα, ὁ Βισβίζης μεθᾶ πιά ἀπ' τήν ἰδέα καί τή γεύση τοῦ Ἀγώνα.

Συμμετέχει καί βρίσκεται παρών σ' ὁλόκληρο τό Αἰγαῖο, κυβερνώντας τήν «Καλομοίρα» του, ναυμαχώντας παλικαρίσια, ὑπερασπίζοντας παγιδευμένους ἀγωνιστές καί πολιορκώντας τόν ἐχθρό.

Εἶναι παρών ὅπου τό ἀπαιτεῖ ἡ πολεμική ἀνάγκη κι ὅπου ἡ ἀνώτατη ἡγεσία προστάζει.

Στίς 2 Μαΐου 1821 ἑνώνεται μέ 4 πλοῖα τοῦ Γιαννίτση καί 7 ἄλλα Ψαριανά μέ ἀρχηγό τό Σκανδάλη καί χτυποῦν τό κάστρο τῶν Κατελούζων στήν Αἶνο. Ἐξοντώνουν τήν Τουρκική φρουρά του καί παίρνουν τά 24 κανόνια του. Συνεχίζοντας, παίρνει μέρος στίς καταδρομές πού γίνονται στά Τουρκικά φρούρια στόν κόλπο τοῦ Ξηροῦ. Τό κοῦρσος εἶναι 70 κανόνια καί πολλά πολεμοφόδια πού χρησιμοποιοῦνται γιά νά ὀχυρώσουν τό φρούριο τῶν Ψαρῶν. Εἶναι ἕνα ἐντυπωσιακό, ἐπικίνδυνο καί γι' αὐτό συναρπαστικό ἀνδραγάθημα!

Παίρνει μέρος στίς ναυμαχίες τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τῆς Μυτιλήνης καί τῆς Σάμου. Αὐτά τά πιστοποιεῖ μέ ἔγγραφό της ἡ Δημογεροντία τῶν Ψαριανῶν πού στή ναυτική τους δύναμη ἔχει ἐνταχθεῖ ἡ «Καλομοίρα». Γράφουν: «... ἐστάθη εἰς τήν ἀρχήν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τήν νῆσον Ψαρά μέ τό πλοῖον του καί συνεισέφερεν εἰς τόν ὑπέρ τῆς πατρίδος πόλεμον τό κατά δύναμιν».

Βοηθᾶ στούς ἀγῶνες τῆς Κασσάνδρας καί τό Δεκέμβρη τοῦ ἴδιου χρόνου (1821) παίρνει ἀπ' τόν Ἄθω τό συντριμμένο ἀρχηγό τῆς Μακεδονικῆς Ἐπανάστασης, τόν Ἐμμανουήλ Παπᾶ, πού πεθαίνει μέσα στήν «Καλομοίρα» καθώς μεταφέρεται στά Ψαρά.

«Ἀπό τάς ἀρχάς Ἀπριλίου τοῦ 1822», γράφει ὁ Ἄνθιμος Γαζῆς, «δευτέρου ἔτους τῆς Ἐλευθερίας μέχρι τέλους τοῦ Ἰουλίου ἐδούλευσεν εἰς τόν Ἄρειον Πάγον μετά πάσης προθυμίας καί πίστεως ὡς οὐδείς ἄλλος,

περιπλέων ἀδιαλείπτως τό βόρειον στενόν τῆς Εὐβοίας καί καταπολεμῶν τόν ἐχθρόν... ρίπτων ἀκαταπαύστως κανόνια μέ τά ἴδιά του ἐφόδια πολεμικά καί φανείς εὐδόκιμος ἐν πᾶσι...».

Κι ὁ Καρατάσσος βεβαιώνει γιά τόν ἥρωα Βισβίζη: «Εἶναι φανερόν ὅτι τό καράβι του τό ἀφιέρωσεν εἰς τό Γένος καί ἐστάθη πολλά ὠφέλιμος ... καί ὁποῖον ὄφελος μᾶς ἤφερνε εἰς τά ἐπιχειρήματά μας δίχως νά ἔχει ἀπό κανένα μέρος καμμίαν βοήθειαν (...) καί ὅταν τό Γένος ἀποκατασταθῆ πρέπει νά θεωρηθῆ καί αὐτός ὡς καλός φιλογενής καί φιλόπατρις καί ἐν ταυτῷ νά πληρωθῆ διά τούς κόπους του, διότι τά ὅσα εἶδα ὁμολογῶ...».

Στίς ἀρχές τοῦ 1822 ὑποστηρίζει ἐπιχειρήσεις τῶν Ἀρχηγῶν τοῦ Ὀλύμπου. Τή μεγάλη βδομάδα τῆς ἴδιας χρονιᾶς βρίσκεται στό Μαλιακό κόλπο μέ τριάντα καράβια, ὅπου ἀποβιβάζει στρατιωτικό σῶμα ἀπό τρεῖς χιλιάδες πολεμιστές μέ τό Δημήτριο Ὑψηλάντη. Σκοπός τῆς ἐπιχειρήσεως αὐτῆς ἦταν νά μή περάσουν τά τουρκικά στρατεύματα στήν Πελοπόννησο.

Ὅταν ὕστερα ἀπό λίγο οἱ Ἕλληνες περικυκλώθηκαν ἀπό 18 χιλιάδες Τούρκους στήν Ἁγία Μαρίνα, μέ ἄμεση καί τολμηρή ἐπέμβασή του τούς σώζει ἀπό τό σοβαρώτατο κίνδυνο καί νά πῶς περιγράφουν καί διασώζουν τό περιστατικό οἱ δυό ὁπλαρχηγοί Ἀνδροῦτσος καί Νικηταρᾶς.

«... ὁ Χ' Ἀντώνης Βισβίζης, Αἰνίτης, εὑρισκόμενος μέ τό καράβι του εἰς νησίον Λιβάθα, ὅστις ἀπό τοῦ Ὀλύμπου ἔχει ἔλθει πρός τόν Ἄρειον Πάγον διά ὑπόθεσιν τοῦ Γένους καί ὄντες ἡμεῖς πολιορκημένοι ἀπό ἐχθρούς (...) καί ζητῶντες ἀπό αὐτόν διά μέσου τοῦ Ἀρείου Πάγου (...) ἀμέσως ἐσηκώθη μέ μεγάλον πατριωτισμόν εἰς τά πανιά καί ἦλθεν μέ τό καράβι του πρός βοήθειάν μας καί (...) ἐκράτησεν τρεῖς ἡμέρας πόλεμον ἀκαταπαύστως μέ κανόνια καί οὕτω ἠμπόρεσεν καί ἐμβαρκαρίσθη ἡ κολώνα μας ἀπό τρεῖς χιλιάδες καί νά σωθῆ καί τά προσδιορισθέντα Λιμνά καί Τρικεριώτικα ἀπό Ἄρειον Πάγον δι' αὐτήν τήν περίστασιν (πλοῖα) ἐστάθησαν δειλιόντα καί ἀδιαφορήσαντα εἰς τήν αὐτήν ἀνάγκην...».

Μαζί μέ τούς ὁπλαρχηγούς καί τούς ἄνδρες τους διασώζονται ἀπ' τό Βισβίζη καί τά μέλη τοῦ Ἀρείου Πάγου, τῆς Ἀνώτατης δηλαδή Πολιτικῆς Ἀρχῆς τῆς Ἀνατολικῆς Χέρσου Ἑλλάδος, πού παρακολουθοῦσαν τήν ἐκστρατεία αὐτή καί συνεδρίαζαν μέσα στήν εἰδική, εὐρύχωρη αἴθουσα τῆς «Καλομοίρας».

Ἀλλά ὁ Ἀνδροῦτσος εἶναι φαίνεται ἰδιαίτερα ὑποχρεωμένος, αἰσθάνεται ξεχωριστή εὐγνωμοσύνη, θέλει ν' ἀναγνωρισθεῖ ὁ μόχθος καί ἡ φιλοπατρία ὥς τήν αὐτοθυσία τοῦ Βισβίζη καί ξαναγράφει, δίνοντας καί ἄλλα στοιχεῖα γιά τή δράση του.

«... φανερώνω ὅτι ὁ Καπετάν Ἀντώνης Βισβίζης εὑρισκόμενος εἰς Λιβάθα μέ τό πλοῖον του, τό εἰς πολιορκίαν στρατόπεδόν μας ἔχων

μεγαλωτάτην ἀνάγκην τόσον ἀπό τροφάς ὅσον καί ἀπό πολεμοφόδια, μᾶς ἔδωσεν ὁ ρηθείς 3 κανόνια τοῦ κάμπου, διακοσίας πενήντα ἑπτά ὀκάδες μπαρούτι, πεντακόσια δεκάρια φυσέκια ντουφεκίων, πενήντα μπάλες τῶν κανονίων, ἐνενήντα μπάλες γρανάτες, εἴκοσι πέντε σακκέτα μπάλα μιδραλίων, ἑβδομήντα πέντε ὀκάδες παξημάδι καί 560 ὀκ. ἀλεύρι καί ὑπεσχέθη νά μᾶς οἰκονομήσει καί ἄλλα, ἄν λάβωμεν χρεία. Καί οὕτω ἐκρατήσαμεν τήν πολιορκίαν πάλιν καί ἐστάθημεν ἐπειδή εἴμεθα ἕτοιμοι νά σκορπίσωμεν ὅλοι. Δι ὅ δίδεται τό παρόν διά νά ἔχει νά παρρησιασθῆ ἐν καιρῷ εἰς τό Γένος διά ταύτην του τήν δούλευσιν καί τόν πατριωτισμόν».

Ὁ Βισβίζης δέν πρόλαβε νά δεῖ τήν «ἀποκατάστασιν» οὔτε νά «παρρησιασθῆ» εἰς τό Γένος. Στίς 21 Ἰουλίου 1822, ὑποστηρίζοντας ἀπ' τή θάλασσα τίς ἐπιχειρήσεις τῶν Ἑλλήνων ὁπλαρχηγῶν στά Βρυσάκια, πεθαίνει σέ ὥρα μάχης, μά ὁ θάνατός του παρέμεινε ἀνεξήγητος.

Πολλοί ὑποστηρίζουν πώς ἀποτέλεσε ἐξιλαστήριο θύμα στίς ἔριδες ἀνάμεσα στόν Ὀδυσσέα Ἀνδροῦτσο καί τόν Ἄρειο Πάγο.

Ὁ γραμματικός τοῦ Ἀνδρούτσου, ὁ Ἀντώνης Γεωργαντᾶς, μιλᾶ γιά τούτη τήν ἀντιδικία στίς «Ἀναμνήσεις» του.

«Εἰς τό πλοῖον τοῦ Χ' Βισβίζη, τό ὁποῖον ἐφάνη χρησιμώτατον εἰς »ὅλας τάς μάχας τῆς θέσεως ἐκείνης διότι ἦτο τό καλύτερον ἀπό ὅλα τά »ἄλλα, καθώς καί ὁ ὁπλισμός του ἦτο καλύτερος, ἐντός αὐτοῦ τοῦ πλοίου »εἶχεν ἔλθει τότε καί ἡ Ἀνώτερη Ἀρχή τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος »ὀνομασθεῖσα Ἄρειος Πάγος, ὁ ὁποῖος ἀντιφέρετο μέ τόν Ὀδυσσέα »Ἀνδροῦτσο ἀνέκαθεν. (...) Ἀφοῦ ὁ Ὀδυσσέας εἰδοποίησεν πώς θά μεταβῆ »ἐκεῖ εἰς τό πλοῖον (κληθείς ἀπό τόν Ἄρειον Πάγον διά νά ὁμιλήσουν) »ἐπιφόρτισαν τόν Γεώργιον Ζορμπᾶν ἀρχηγόν τῆς φρουρᾶς τοῦ Ἀρείου »Πάγου καθώς καί τόν Πλοίαρχον Βισβίζην, ἅμα ὁ Ὀδυσσεύς ἤθελεν »ἀνέλθει εἰς τήν κλίμακα τοῦ πλοίου νά ρίξουν νά τόν φονεύσουν. Ἀλλά »ἀκούσαντες οὗτοι ἀπό τό στόμα τοιούτων ἀνθρώπων αὐτήν τήν ἀποτρό»παιον ἀπόφασιν, ὄχι μόνον ἀπέκρουσαν γενναίως ἀλλά καί ὅστις ἤθελε »δοκιμάσει τοῦτο θά τόν τιμωρήσουν σκληρῶς».

Τόν Βισβίζη ἀναγνωρίζουμε καί στά ἀπομνημονεύματα τοῦ Μακρυγιάννη πού ἀναφέρονται στό γεγονός.

«... Τότε ὁ Δυσέος ἀφοῦ εἶδε ὅτι ὁ Ἀργειοπάγος θέλει νά χαθοῦνε καί »τ' ἀσκέρι θύμωσε ἐναντίον τους, τῶν ἀρχηγῶν, καί ἤθελαν νά τούς »σκοτώσουνε, ἀποφάσισε ν' ἀφήση τήν θέση ... εἶχε κάτι καραβοκυραίους »φίλους του καί ἔστειλε κρυφίως ... καί ἄρχισε τό μπαρκάρισμα μυστικῶς »ὅλη νύκτα.... Καί σώθηκαν ὅλοι εἰς τά καράβια».

Καί συνεχίζει:

«... Τότε οἱ Ἀργειοπαγίτες ἔστειλαν τούς καραβοκυραίους καί τόν

»ἀρχηγόν τῆς φρουρᾶς καί τοῦ εἶπαν τοῦ Δυσσέου νά τόν πᾶνε στό καράβι »πώς ἔχουν νά μιλήσουνε καί μ᾽ ἀπιστία νά τόν σκοτώσουνε. Κι αὐτῆνοι ὡς »πατριῶτες δέν θέλησαν νά γένη αὐτό, ὅτι ἐκινδύνευεν ἡ πατρίς...».

Ἡ στάση τοῦ Βισβίζη μέσα σέ τούτη τήν παραζάλη, τήν ἀντιδικία καί ἀντιζηλία, ἀποδεικνύεται ἀντρίκια, γενναία, ἀκέραια Ἑλληνόπρεπη. Εἶναι ἄξια στάση, πατριώτη πού ξεκίνησε νά βρεῖ καί πολεμᾶ γιά μιά πατρίδα ἀντάξια ἐλεύθερων ἀνθρώπων μέ ὑπεύθυνο καί ἀντρίκιο φρόνημα.

Ὁ Κάρπος Παπαδόπουλος, ὁ μεγάλος ὁμολογητής τοῦ Ἀνδρούτσου, σημειώνει:

«Ὁ Χ᾽ Βισβίζης μετ᾽ ὀλίγας ἡμέρας ἀπέθανε μέ αἰφνίδιον θάνατον.... »Περί δέ τοῦ αἰφνιδίου θανάτου, ὅστις θέλει νά μάθη πόθεν προῆλθεν, ἄς »ἐρωτήσει τούς εὑρισκομένους εἰς τήν Ἑλλάδα Αἰνίτας».

Ὅπως καί νά ᾽ναι, ἡ 21η Ἰουλίου 1822 σήμανε νεκρώσιμα γιά τό Βισβίζη.

Ὅμως.... Δίπλα ἀπ᾽ τό νεκρό πετιέται καί στέκεται ὀρθή στό δοιάκι τῆς «Καλομοίρας» μέ σθεναρό φρόνημα ἡ γυναίκα του, ἡ Δόμνα.

Συντρόφισσα στή ζωή του ἀπ᾽ τό 1808, συμπολεμιστής τοῦ ἀνδρός της μέχρι τούτη τήν ὥρα, ἡ Δόμνα παίρνει στά χέρια της στήν κρίσιμη στιγμή τή μοίρα τοῦ καραβιοῦ καί τῶν ναυτῶν, διατάζει νά κρατηθεῖ μυστικός ὁ θάνατός του γιά νά μή μειωθεῖ τό ἠθικό τῶν μαχητῶν καί πνίγοντας τόν ὀδυρμό της συνεχίζει τήν ὑποστήριξη στούς στεριανούς ἀγωνιστές ὡς τήν ἄλλη μέρα. Κι ὅταν ἡ ἔνταση τῆς μάχης κοπάζει, ἀποσύρεται στό Λιβάδι τῆς Εὔβοιας νά θάψει τόν ἄντρα της. Κι ἀφήνει νά ξεσπάσει ἡ κραυγή τῆς ὀδύνης της.

Ὁ Χ᾽ Ἀντώνης Βισβίζης ἐνταφιάστηκε ἐκεῖ, στήν ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, μακριά ἀπ᾽ τήν Αἶνο, τήν πατρίδα του, πού μέχρι σήμερα μένει ἀκόμα σκλάβα καρτερώντας, ἴσως, τό μέτρημα τῶν καιρῶν.

Ὕστερα ἀπ᾽ τήν ταφή ἡ Δόμνα ξαναγύρισε στό Ἑλληνικό της καθῆκον. Ξανάπιασε καί συνέχισε τό μπλόκο τοῦ Εὐρίπου, βοηθώντας ἔτσι κι ὑποστηρίζοντας μέ γενναιότητα καί ἀποτελεσματικά τούς στεριανούς.

Ὅμως.... Τελειώνοντας ἡ πολιορκία ἡ Δόμνα ὑποχρεώνεται ν᾽ ἀμυνθεῖ στούς δικούς της πολιορκητές καί ν᾽ ἀντισταθεῖ σ᾽ ὅσους ἅρπαγες κι ἀδικητές παραμονεύουν τούς ἀπροστάτευτους.

Κι ἀγωνίζεται. Κι ἀναφέρεται «πρός τήν Ὑπερτάτην Διοίκησιν, ὡς νόμιμος γυνή τοῦ ἀοιδήμου Χ᾽ Ἀντώνη Βισβίζη» νά τῆς ἀναγνωρισθεῖ ἡ κυριότητα τοῦ ἴδιου τοῦ καραβιοῦ της, «... καί τό δικαίωμα τόσον εἰς τάς δοσοληψίας ὅσον καί εἰς τόν διορισμόν καπετάνων ἐν αὐτῷ ... διά νά μή ἀπολεσθῆ τό πλοῖον παραμελούμενον ἤ ἀπό ἀδίκους διαρπαζόμενον ἤ σφετεριζόμενον» (!).

Τί περιπέτεια ... Πόση εἰρωνία!

Εὐτυχῶς, τό Μινιστέριον τῶν Ναυτικῶν Διατάττει:

«... τό εἰς τήν πολιορκίαν τῆς Εὐβοίας εὑρισκόμενον βρίκιον «Καλο-»μοίρα» ... νά ἐξακολουθήση τήν αὐτήν πολιορκίαν ... καί νά μείνει ἀνενό-»χλητος καί ἀνεπηρέαστος ἡ χήρα, τά ὀρφανά καί τό βρίκιον, χωρίς νά »τολμήση τινάς νά τούς ἀδικήσει εἰς τό παραμικρόν, μετά δέ τῆς »προθεσμίας τοῦ συμφωνητικοῦ θέλει παρρησιασθῆ ἡ χήρα Δόμνα, γυνή »τοῦ ποτέ Χ΄ Ἀντωνίου Βισβίζη, ὁμοῦ μέ τά ἀνήλικα αὐτῆς τέκνα καί σύν »αὐτοῖς τό βρίκιον «Καλομοίρα» εἰς τό Μινιστέριον τῶν Ναυτικῶν, ἵνα »γίνωσι τότε αἱ κατά νόμον ἀναγκαῖαι προβλέψεις...».

Ἐπειδή ὅμως «... λόγῳ τῆς κατεπειγούσης ἀνάγκης νά φυλάξωμεν τήν πολιορκίαν τοῦ Φρουρίου τῆς Εὐρίπου ἀδιάλειπτον» ὅπως γράφει, ἡ Δόμνα δέ μπόρεσε νά φέρει στήν Τριπολιτζά, ὅπου εἶχε τήν ἕδρα του τό Μινιστέριον τῶν Ναυτικῶν, οὔτε τά παιδιά της οὔτε βέβαια καί ... τό βρίκιον, τό Μινιστέριον δέν ἀνανεώνει τήν προστασία του «διότι κατά τάς συνήθεις καταχρήσεις τῶν ἄλλων ἔπραξες, ὄχι κατά τήν δοθεῖσάν σοι (ὡς χήρα) συμβουλήν τοῦ Ὑπουργείου» (!).

Ὅμως ... ὁ καιρός περνᾶ καί μαζί του τά γρόσια καί τά δίστηλα ἐξανεμίζονται. Ἡ κάσα τῆς Βισβίζαινας εἶναι πιά ἄδεια. Τά ἔξοδα γιά τή διατήρηση σέ διαρκή πολεμική ἑτοιμότητα ἑνός καραβιοῦ μέ 16 κανόνια καί 140 ναῦτες εἶναι δυσβάσταχτα. Ἔτσι, ἡ «Καλομοίρα» ἀσυντήρητη, μέ βαθειά τά σημάδια ἀπ᾽ τήν ἡρωϊκή συμμετοχή της σέ ναυμαχίες, πολιορκίες καί καταδρομές, δέν εἶναι πιά ἱκανή νά συνεχίσει τήν ἔνδοξη δραστηριότητά της.

Τό Σεπτέμβρη τοῦ 1824 βρίσκεται στά χέρια τοῦ Κράτους. Σέ λίγο μετατρέπεται σέ πυρπολικό καί μ᾽ αὐτό ὁ Πιπίνος ἀνατινάζει κοντά στόν Τσεσμέ τήν Τουρκική φρεγάδα «Χαζνέ Γκεμισί», θησαυροφυλάκιο τοῦ στόλου.

Ἡ Δόμνα εἶχε ἀναγκασθεῖ νά τήν παραχωρήσει, τό τελευταῖο πού τῆς ἀπόμεινε ἀπ᾽ τά ὑπάρχοντά της, ἄν καί ὁ ἱστορικός καί ἀγωνιστής Κάρπος Παπαδόπουλος γράφει πώς «... μετά τόν θάνατον τοῦ Βισβίζη, τό πλοῖον ἀφηρέθη ἀπό τήν σύζυγόν του χωρίς (κἄν) μικράν ἀποζημίωσιν ἡ δέ οἰκογένειά του ζεῖ μέ ἔλεος τήν σήμερον εἰς Σύρον ...».

Πραγματικά, ἡ Δόμνα δέν ἔχει πιά τίποτ᾽ ἄλλο νά δωρήσει στό Γένος. Ἔδωσε τόν καλό της ἄνδρα, παραχώρησε τό περήφανο καράβι, ἄδειασε γενναιόδωρα τή γεμάτη χρυσό παρά κασέλα, ἀφιέρωσε τήν ἰκμάδα τῆς νιότης της. Ἀναζητώντας πατρίδα καί λευτεριά παράτησε ἔρημα σπίτια κι ἀκίνητα στά χέρια τοῦ Τούρκου.

Τώρα, μή ἔχοντας ἄλλη προσφορά, χωρίς κανένα πόρο, ξεπατρισμένη γιά πάντα ἀπό τήν Αἶνο, ἀντιμετωπίζει ἄλλες μεγάλες φουρτοῦνες. Πρέπει

νά συντηρήσει καί ν' ἀναθρέψει σέ ξένο τόπο τά πέντε παιδιά της μέ ὅ,τι τῆς ἔχει ἀπομείνει, ὅ,τι ἔχει κρατήσει γιά τόν ἑαυτό της: τήν ἔσχατη ἔνδεια.

Ἡ ἡρωϊκιά στάση της, ἡ ἀντρίκια παλικαριά της, ἡ ἀγέρωχη ἀντιμετώπιση τῆς μοίρας στίς κρίσιμες στιγμές τῆς ζωῆς της καί τοῦ ἀγώνα τήν ἀναδεικνύουν πρόσωπο πρωταγωνιστικό ἀρχαίας τραγωδίας. Τήν ὑψώνουν σέ δυσθεώρητα μεγέθη καί τήν κατατάσσουν τουλάχιστο στήν ἴδια θέση μέ τή Μπουμπουλίνα καί τή Μαντώ Μαυρογένους, τή Τζαβέλαινα καί τίς Σουλιώτισσες.

Ὁ λαϊκός ἄγνωστος στιχουργός ἔκανε τραγούδι τό θρύλο τῆς Βισβίζαινας.

Πουλάκι πόθεν ἔρχεσαι; πουλάκι γιά ἀποκρίσου.
Μήν εἶδες καί μήν ἄκουσες γιά τήν κυρά Δομνίτσα
τήν ὄμορφη, τή δυνατή, τήν ἀρχικαπετάνα,
πούχει καράβι ἀτίμητο καί πρῶτο μές στά πρῶτα
καράβι πού πολέμησε στῆς Ἴμπρος τό μπουγάζι;
Τήν εἶδα, τήν ἀπάντησα, σιμά στό Ἁγιονόρος ...

Γι' αὐτήν ὁ ἱστορικός Ἰωάννης Φιλήμων ἔγραψε:

«Τοιαύτη (ὡς ἡ Μπουμπουλίνα) ἀνεδείχθη ἡ Δόμνα σύζυγος Ἀντωνίου »Χ' Βισβίζη, πλοιάρχου. Θανατωθέντος αὐτοῦ κατά τήν πολιορκίαν τῆς »Εὐβοίας ἀνέλαβεν ἡ ἰδία τήν διοίκησιν τοῦ πλοίου, ὡς ἄλλος ἀνήρ, ἐπί »πολύν χρόνον, ἵνα μή στερηθῆ ἡ πολιορκία τῆς ἀπό θαλάσσης βοηθείας».

Καί νά, τώρα, ξέμπαρκη, ἀπέναρη, δυναστευμένη ἀπ' τήν πραγματικότητα, πού δέν εἶναι καθόλου ὅπως τήν εἶχε ὁραματισθῆ μέ τόν ἄντρα της, ἡ Βισβίζαινα δέν παύει νά ἀγωνίζεται.

Τή βλέπουμε νά ζητᾶ ἀπ' τήν Ὑπερτάτη Διοίκηση συστατικό γράμμα γιά τό γιό της Θεμιστοκλῆ πού νά ἀποδεικνύει «... ποίου πατρός υἱός εἶναι καί ποίας ἐκδουλεύσεις ἔχει ὁ πατήρ του πρός τήν ἠγαπημένην Πατρίδα ὁπού τέλος καί ἐθυσιάσθη». Τό πιστοποιητικό τό θέλει γιά νά πάει κι ὁ γιός της στή Γαλλία νά σπουδάσει μέ ὑποτροφία μαζί μέ τά παιδιά ἄλλων ἀγωνιστῶν ὅπως τοῦ Κανάρη, τοῦ Μπότσαρη, τοῦ Γιαννίτση, τοῦ Μπαλάσκα, σύμφωνα μέ τό πρόγραμμα τοῦ Φιλελληνικοῦ Συλλόγου τοῦ Παρισιοῦ, πού ἔρχεται νά πραγματοποιήσει ὁ στρατηγός Ρός.

Τελικά, ὁ Θεμιστοκλῆς Βισβίζης πηγαίνει στό Παρίσι καί τόν παίρνουν στήν προστασία τους ἡ μαντάμ Ρεκαμιέ καί ἡ Δούκισσα ντ' Ἀμπραντές. Ἡ προσωπογραφία του, σάν ἀντιπροσωπευτική μορφή Ἑλληνόπουλου, φιλοτεχνημένη ἀπ' τή Γαλλίδα ζωγράφο Ἀντέλα Ταρντιέ, γίνεται δελτάριο καί κυκλοφορεῖ σέ χιλιάδες ἀντίτυπα στό ἐξωτερικό γιά τήν ἐνίσχυση τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

Κάτω ἀπ' τήν προσωπογραφία αὐτή ὑπάρχουν τά λόγια τῆς Δόμνας. «Ὅταν θά μεγαλώσεις γιέ μου, ἴσως νά μή ζῶ πιά. Παιδί μου, στοχάσου τότε πώς ἔχεις νά ἐκδικήσεις τόν πατέρα σου».

Εἶναι ἡ μοναχή κληρονομιά πού ἔχει ν' ἀφήσει στά παιδιά της. Τό καταξιωμένο πατρικό ὄνομα.

Ἡ Βισβίζαινα, ἡ καπετάνισσα πού κρατώντας τό δοιάκι βροντοφώναζε διαταγές σέ πλήρωμα κι ἁρματωμένους, εἶναι πιά, ὅπως προαναφέραμε, μιά φτωχή ἀποξεχασμένη ἡρωϊκιά γυναίκα πού προσπαθεῖ ν' ἀνταποκριθεῖ στίς καθημερινές ἀνάγκες τῆς ἴδιας καί τῶν παιδιῶν της.

Τήν παρακολουθοῦμε — μέσα ἀπ' τά ἔγγραφα πού σώθηκαν στά Ἑλληνικά ἀρχεῖα — νά τριγυρνᾶ ἀπό τόπο σέ τόπο, τήν Ἑρμιόνη, τό Ναύπλιο, τήν Αἴγινα, τήν Ἑρμούπολη τῆς Σύρου, στερημένη, περιφρονημένη, ἄστεγη. Καί νά προστρέχει «εἰς τό ἔλεος τῆς Σεβαστῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἑλλάδος ...» καί ζητᾶ βοήθεια. Ζητᾶ, ἡ ἀρχόντισσα, νά τῆς ἐπιτραπεῖ νά παραμείνει στό δωμάτιο πού μέ τόσο κόπο βρῆκε στό Ναύπλιο «μίαν κάμεραν εἰς ἓν ἐθνικόν ὀσπίτιον, χωρίς παράθυρον, χωρίς πόρταν καί σχεδόν κινδυνεύει νά πέση ἡ ἄκρα. Λοιπόν, προστρέχω εἰς τό ἔλεός (σας) ὁπού νά μοί δοθῆ μία διαταγή νά μείνω εἰς αὐτό ἀνενόχλητος ἐπειδή καί εἰς αὐτό ὁ καταλυμματίας δέν μέ ἀφήνει ἥσυχον, ἀλλά συχνά μέ βιάζει διά νά εὔγω ...».

Τή φανταζόμαστε, ἡλικιωμένη πιά, νά στέκεται ὄρθια μπροστά στόν ὑπαίθριο μπάγκο τοῦ ἐπαγγελματία αἰτησιογράφου, νά βγάζει μέ ὅση ἀξιοπρέπεια τῆς ἄφησε ὁ ξεπεσμός νά τοῦ πληρώσει τόν κόπο του καί μέ κόπο νά ὑπογράφει τήν αἴτηση: Εὐπειθής πατριώτισσα, ἡ χήρα τοῦ ποτέ Χ' Ἀντώνη Βισβίζη, Δόμνα.

Τή βιάζουν, λοιπόν, νά φύγει, ἡ πατριώτισσα, ἀπ' τήν «κάμεραν» τή χωρίς πόρτα καί παράθυρο, ὅπως προηγουμένως τήν ἀνάγκασαν νά φύγει ἀπό ἄλλο δωμάτιο γιά νά καταλύσουν στρατιῶτες ἀπ' τή Ρούμελη.

«Λοιπόν, θά κάνουμε πατρίδα μέ αὐτά;» θά ἀναρωτηθεῖ κάποτε ὁ Μακρυγιάννης.

Ὡστόσο, κάποτε, ἡ πατρίδα μέ τήν ὑπογραφή τοῦ ἴδιου τοῦ Καποδίστρια ἔρχεται νά ἐπιβεβαιώσει τίμια κι ἐμφαντικά τό θρύλο τῶν Βισβίζηδων.

Εἶναι ἕνα ἔγγραφο τοῦ Κυβερνήτη πού ἀπευθύνεται στήν κόρη τοῦ Θρακιώτη καπετάνιου, Μαριορίτζα Βισβίζη στήν Ἑρμούπολη, στίς 17 Ἰανουαρίου 1829.

Ἡ Μαριορίτζα εἶχε συντάξει ἡ ἴδια κι ἔστειλε στόν Καποδίστρια τόν ἐπιτάφιο λόγο γιά τόν πατέρα της. Κι ὁ Κυβερνήτης τῆς ἀπαντᾶ: «Τιμῶντες »τάς ὑπέρ πατρίδος θυσίας του καί τάς ὁποίας προσέφερεν εἰς αὐτήν »ἐκδουλεύσεις, ἀξιοῦμεν νά παραδεχθῶμεν τήν αἴτησίν σου, καί νά

»διατάξωμεν τήν ἔκδοσιν τοῦ Ἐπιταφίου τούτου λόγου, τοῦ ὁποίου »ἑπομένως θέλουν σέ σταλῆ τά ἀντίτυπα».

Εἶναι ἡ ἐπιβράβευση. Τῶν θυσιῶν ἡ ἀναγνώριση εἶναι καί τοῦτο ἀποτελεῖ τήν πληρωμή. Εἶναι τό τιμημένο στεφάνι τῆς ἀγριλιᾶς πού γι' αὐτό πολέμησαν, ξεπατρίστηκαν, χάρισαν τό τελευταῖο γρόσι καί τή στερνή ἀνάσα τους οἱ ἥρωες τοῦ '21.

Μιά σελίδα στό βιβλίο τῆς ἱστορίας μας ἀνήκει στόν καθένα. Ἂς ἀποδώσουμε αὐτό πού ἀνήκει καί στόν Χ' Ἀντώνη καί τή Δόμνα Βισβίζη, τούς ὀνειροπόλους Θρακιῶτες ἀγωνιστές.

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

1. Ἀχιλλ. Σαμοθράκη, «Λεξικόν γεωγραφικόν καί ἱστορικόν τῆς Θράκης».
2. Κ. Διαμάντη, «Θρᾶκες ἀγωνισταί κατά τήν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821» (29ος καί 30ος Τόμ. ἐκδόσεων Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν).
3. Β. Α. Μυστακίδου, «Ἕνια, Αἶνια» (2ος Τόμ. Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν).
4. Γ. Μαμέλη, «Ἡ προσφορά τῶν Θρακῶν εἰς τήν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821».
5. Μακρυγιάννη, «Ἀπομνημονεύματα».
6. Χρ. Ζαλοκώστα, «Ἑλλάς-Ἡ κυρά τῆς θάλασσας».
7. Ἀθαν. Μανιά, «Ἡρωϊκές μορφές τῆς Αἴνου».

ΘΑΝΑΣΗ ΠΑΠΑΖΩΤΟΥ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ «ΒΟΛΕΡΟΝ» ΤΟΥ ΣΤ. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ[1]

ΜΕΡΙΚΑ ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Στόχος αὐτοῦ τοῦ σημειώματος εἶναι ἡ συγκέντρωση νέων πληροφοριῶν γιά τό Βολερό μετά τόν ΙΙο αἰ., οἱ ὁποῖες προέρχονται ἀπό ἁγιορείτικα κυρίως ἔγγραφα. Ἡ ἐπιστημονική ἔκδοση τῶν ἐγγράφων στή σειρά Archives de l'Athos προκαλεῖ σήμερα ἔντονο τό ἐνδιαφέρον γιά τό πλῆθος τῶν πληροφοριῶν πού περιέχουν. Οἱ πληροφορίες αὐτές ἀνασκευάζουν ὡς ἕνα σημεῖο τίς ἀπόψεις τοῦ Στ. Κυριακίδη, ὁ ὁποῖος φυσικά στά 1939 δέν εἶχε ὑπόψη του μερικά ἔγγραφα ἤ εἶχε ἐλλειπεῖς πληροφορίες γιά ἄλλα πού χρησιμοποίησε στή μελέτη του.

Ἡ παράθεση τῶν ἱστορικῶν πληροφοριῶν θά γίνει κατά χρονική σειρά.

1. **1037**[2]. Ὑπόμνημα τοῦ κριτοῦ Βολεροῦ Κωνσταντίνου σπαθαροκανδιδάτου γιά τή μονή Δοχειαρίου. Ἀδημοσίευτο. Ὁ Γ. Σμυρνάκης δημοσίευσε μερικές σειρές τοῦ ἐγγράφου πού ὑπογράφει ὁ *Κωνσταντῖνος σπαθαροκανδιδᾶτος καί κριτής Βολεροῦ*[3].

Αὐτή ἡ πρώτη μνεία τοῦ Βολεροῦ εἶναι προβληματική, ἄν σκεφθεῖ κανείς ὅτι μετά τήν κατάληψη τῆς Βουλγαρίας ἀπό τό Βασίλειο Β΄ καί κατά τό δεύτερο τέταρτο τοῦ ΙΙου αἰ. ἔχουμε τή σύνθεση σέ θέμα (καί ὄχι χωριστῶν θεμάτων) τοῦ Βολεροῦ, Στρυμόνος καί Θεσσαλονίκης, ὅπως φαίνεται ἀπό τά ἀμέσως ἑπόμενα ἔγγραφα. Ἴσως ὅμως τό θέμα Βολεροῦ νά κράτησε τήν αὐτονομία του ὡς αὐτά τά χρόνια, ἄν δεχτοῦμε ὅτι τό ἵδρυσε ὁ Βασίλειος Β΄ τότε πού γιά καιρό ἔμενε σ' αὐτήν τήν περιοχή[4]. Στό πρόβλημα θά ἔδινε ἀπάντηση ἡ δημοσίευση τοῦ ἐγγράφου.

---

1. Βυζαντιναί Μελέται IV, Τό Βολερόν, Ἐπετηρίς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 3 (1939) 292-494.

2. Ὁ Στ. Κυριακίδης θεωρεῖ ὡς ἔτος ἔκδοσης τοῦ ἐγγράφου τό 1038, ὅ.π., σ. 314, ἀρ. 1, ἀντί τοῦ ὀρθοῦ 1037· βλ. P. Lemerle, Philippes et la Macedoine Orientale, Paris 1945, σ. 159, σημ. 5, ὅπου ὅλη ἡ παλιότερη βιβλιογραφία γιά τό ἔγγραφο.

3. Τό Ἅγιον Ὄρος, Ἀθῆναι 1903, σ. 565.

4. P. Lemerle, ὅ.π., σ. 159-160.

2. **1042**[5]. Πρακτικόν γιά τή μονή Ἰβήρων τοῦ προέδρου καί κριτοῦ Βολεροῦ, Στρυμόνος καί Θεσσαλονίκης Ἰωάννου[6]. Ἔχουμε τήν πρώτη σίγουρη μαρτυρία γιά τό θέμα Βολεροῦ, Στρυμόνος καί Θεσσαλονίκης.

3. **1044**[7]. Ἔγγραφο τοῦ Ἰωάννου ἀσηκρήτου νοταρίου καί ἀναγραφέως Βολεροῦ, Στρυμόνος καί Θεσσαλονίκης τοῦ ἀπό εἰδικῶν γιά τή μονή Παντελεήμονος. Ὑπογράφει ὡς *Ἰωάννης ἀσηκρῆτις νοτάριος ἀναγραφεύς Βολεροῦ Στρυμόνος Θεσσαλονίκης ὁ ἀπό εἰδικῶν.*

4. **1056**[8]. Σέ «ἀσφάλειαν» τοῦ Κωνσταντίνου Φασουλοῦ γιά τή μονή Παντελεήμονος τῶν Θεσσαλονικέων ἀναφέρεται ὁ *Λέων ὁ περίβλεπτος ὕπατος κριτής τοῦ βίλου τοῦ ἱπποδρόμου τοῦ Βολεροῦ, Στρυμόνος καί Θεσσαλονίκης*[9].

5. **1056**[10]. Πρακτικόν τοῦ κριτοῦ Λέοντος γιά τή μονή Ἰβήρων. Ἀδημοσίευτο.

6. **1060**[11]. Χρυσόβουλλο τοῦ Κωνσταντίνου Ι΄ Δούκα γιά τή μονή τῆς Λαύρας.

---

5. Στ. Κυριακίδη, ὅ.π., σ. 314 ἀρ. 2 καί Fr. Dölger, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges, München 1948, ἀρ. 120, 3.

6. Γιά τόν Ἰωάννη ἀσηκρήτη βλ. P. Lemerle, Notes sur la date de trois documents athonites et sur trois fonctionnaires du XIe siècle, REB. 10 (1952) 112. Τό πατρώνυμο Ἀσβεστᾶς προέκυψε ἀπό λανθασμένη ἀνάγνωση· βλ. P. Lemerle - A. Guillou - N. Svoronos - D. Papachryssanthou, Actes de Lavra I, Paris 1970, σ. 221.

7. Πρόκειται γιά τό ἔγγραφο ἀρ. 8 (1069), σ. 314 στοῦ Στ. Κυριακίδη. Δημοσιεύτηκε στά Akty russkago na Srjatom Afonê monastyrja Sv. relikomucenika celittelja Panteleimona, Kiev 1873, ἀρ. 19, σ. 156-158. Νεώτερη ἔκδοση στοῦ Fr. Dölger, Aus den Schatzkammern, ὅ.π., ἀρ. 64. Ὁ Dölger στηριγμένος στήν ἰνδικτιώνα τοῦ ἐγγράφου τό χρονολογεῖ στά 1044 ἤ 1059. Ὁ Lemerle, Notes, ὅ.π., σ. 111, χρονολογεῖ ὀρθά τό ἔγγραφο στά 1044, ἀφοῦ στά 1059 ἔχουμε ἄλλον κριτή στό θέμα.

8. Τό ἔγγραφο δέν γνώριζε ὁ Κυριακίδης.

9. N. Oikonomides, Actes de Dionysiou, Paris 1968, ἀρ. I_{16}.

10. Ὁ Κυριακίδης, ὅ.π., σ. 314 ἀρ. 3, ἀκολουθώντας τό Σιγάλα χρονολογεῖ τό ἔγγραφο στά 1057. Γιά τή νέα χρονολόγηση βλ. P. Lemerle, Notes, ὅ.π., σ. 113 καί Actes de Lavra I, σ. 221.

11. Στ. Κυριακίδη, ὅ.π., σ. 314 ἀρ. 4. Νέα ἔκδοση τοῦ ἐγγράφου στά Actes de Lavra I, ἀρ. 33.

7. **1062**[12]. Σέ χρυσόβουλλο τοῦ Νικηφόρου Γ΄ Βοτανειάτου γιά τή μονή τῆς Λαύρας (1081) ἀναφέρεται ἡ ἐκδίκαση ἀπό τόν πατρίκιο Νικήτα καί κριτή Βολεροῦ, Στρυμόνος καί Θεσσαλονίκης μιᾶς διαμάχης πού προέκυψε μεταξύ τοῦ Θεοδώρου Αἰχμαλώτου καί τῆς Λαύρας κατά τό ἔτος *ἑξακισχιλιοστόν πεντηκοστόν ἑβδομηκοστόν, πεντεκαιδεκάτη ἰνδικτιών καί μήν Φεβρουάριος*. Τό ἀναφερόμενο ἔτος 6570 τῆς 15ης ἰνδικτιῶνος ἀντιστοιχεῖ στό ἔτος 1062.

8. **1062**[13]. «Ὑπόμνημα» τῆς μονῆς Ἰβήρων. Σύμφωνα μέ τή νέα ἔκδοση τοῦ κειμένου ἔχουμε·

Μηνί Αὐγούστῳ ἰνδ. ιε΄ ἔτους ςφο΄

† *Νικηφόρος πρόεδρος καί δούξ Θεσσαλονίκης ὁ Βοτανειάτης*[14].

† *Νικόλαος ὕπατος κριτής τοῦ ἱπποδρόμου τοῦ βήλου Βολεροῦ, Στρυμόνος καί Θεσσαλονίκης ἐβεβαίωσεν*[15].

Ὁ Νικηφόρος πρόεδρος καί δούκας τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι ὁ μετέπειτα αὐτοκράτορας Νικηφόρος Γ΄ ὁ Βοτανειάτης. Ὁ ἴδιος ὡς δούκας ἐκδίδει καί πρακτικό γιά τή μονή Ἰβήρων (1061)[16].

Στό χρυσόβουλλο τοῦ Νικηφόρου Γ΄ γιά τή Λαύρα (1081) ἀναφέρεται ὁ πατρίκιος καί κριτής Βολεροῦ, Στρυμόνος καί Θεσσαλονίκης Νικήτας (1062). Στό «ὑπόμνημα» τῆς μονῆς Ἰβήρων ἀπό αὐτή τή χρονιά ὁ ὕπατος καί κριτής τοῦ ἴδιου θέματος Νικόλαος.

Ἡ συνύπαρξη τῶν δύο ὡς ὑπαλλήλων τοῦ κράτους στό ἴδιο θέμα δέν εἶναι προβληματική, ἀφοῦ ὁ τίτλος τοῦ Νικολάου *(ὕπατος)* εἶναι κατώτερος ἀπό ἐκεῖνον τοῦ Νικήτα *(πατρίκιος)*[17].

---

12. Στ. Κυριακίδη, ὅ.π., σ. 471 ἀρ. 2. Νέα ἔκδοση τοῦ ἐγγράφου στά Actes de Lavra I, ἀρ. 41. Γιά τό Νικήτα βλ. P. Lemerle, Philippes, ὅ.π., σ. 160 σημ. 4.

13. Στ. Κυριακίδη, ὅ.π., σ. 315, ἀρ. 6. Ἔκδοση τοῦ ἐγγράφου στοῦ Fr. Dölger, Aus den Schatzkammern, ὅ.π., ἀρ. 57.

14. Τή λανθασμένη ἀνάγνωση «ὁ καί Τορνίκης» τοῦ Σιγάλα πού μεταφέρει καί ὁ Κυριακίδης διορθώνει ὁ P. Lemerle, Philippes, ὅ.π., σ. 158, σημ. 2.

15. Λανθασμένη ἡ πρόταση τοῦ Lemerle, Philippes, ὅ.π., σ. 158, σημ. 2 καί 160, σημ. 4, γιά ἀντικατάσταση τοῦ ὀνόματος Νικόλαος μέ τό ὄνομα Νικήτας.

16. P. Lemerle, Philippes, ὅ.π., σ. 158.

17. Actes de Lavra I, σ. 221.

9. **1063**[18]. Πρακτικόν τοῦ προέδρου καί δουκός Θεσσαλονίκης καί Σερρῶν Θεοδώρου Δαλασσηνοῦ γιά τή μονή Ἰβήρων.

... πρός τόν τηνικαῦτα κριτήν Βολεροῦ, Στρυμόνος καί Θεσσαλονίκης τόν ἔπαρχον ... Θλακᾶν ...

Τό ἔγγραφο φέρει τήν ὑπογραφή *Θεόδωρος πρόεδρος καί δούξ Θεσσαλονίκης καί Σερρῶν ὁ Δαλασσηνός*. Ἡ ἀνάγνωση τοῦ Σιγάλα πού μεταφέρει καί ὁ Κυριακίδης εἶναι ἐλλειπής

10. **1074**[19]. Χρυσόβουλλο τοῦ Μιχαήλ Ζ΄ Δούκα γιά τή μονή τῆς Λαύρας.

11. **1078**[20]. Πρακτικόν τοῦ πρωτοσπαθαρίου Νικολάου γιά τή μονή Ἐσφιγμένου.

Κατά τόν Μάρτιον μήνα τῆς ἐνισταμένης πρώτης ἰνδικτιῶνος τοῦ ,ςφπς΄ ἔτους παρεκβόλιον ἐνεχειρίσθη ἐμοί Νικολάῳ πρωτοσπαθαρίῳ καί ἀνθρώπῳ τοῦ λαμπροτάτου πρωτοβεστάρχου κριτοῦ τοῦ βήλου Βολεροῦ Στρυμόνος καί Θεσσαλονίκης κυροῦ Χριστοφόρου τοῦ Λ[...]δ()...[21].

Στό ἔγγραφο γίνεται μνεία καί τοῦ δισυπάτου Λέοντος *κριτοῦ τοῦ βήλου καί δικαστοῦ χρηματίσαντος τοῦ καθ' ἡμᾶς τούτου θέματος*[22].

12. **1079**[23]. Ἔγγραφο γιά τή μονή τῆς Λαύρας τοῦ Ἰωάννου Καταφλορῶν, βέστου, βασιλικοῦ νοταρίου τῶν οἰκειακῶν, στρατηγοῦ καί ἀναγραφέως Σμολένων καί τῆς νέας διοικήσεως Θεσσαλονίκης καί Σερρῶν. Τό ἔγγραφο εἶναι ἀρκετά σημαντικό γιατί ἀναφέρονται τρεῖς προηγούμενοι κριταί τοῦ θέματος Βολεροῦ, Στρυμόνος καί Θεσσαλονίκης.

... Ἰωάννου ἀσηκρήτου καί γεγονότος κριτοῦ καί ἀναγραφέως Βολεροῦ Στρυμόνος καί Θεσσαλονίκης πρός δέ καί Ἀνδρονίκου πρωτοσπαθαρίου καί κριτοῦ χρηματίσαντος τῶν αὐτῶν θεμάτων καί μέχρι τοῦ δισυπάτου Λέοντος ὡς κακείνου κατά τήν

---

18. Στ. Κυριακίδη, ὅ.π., σ. 315, ἀρ. 7. Ἔκδοση τοῦ ἐγγράφου ἀπό τόν Fr. Dölger, Aus den Schatzkammern, ὅ.π., ἀρ. 58.

19. Στ. Κυριακίδη, ὅ.π., σ. 470, ἀρ. 1. Νεώτερη ἔκδοση τοῦ ἐγγράφου στά Actes de Lavra I, ἀρ. 36.

20. Ἄγνωστο γιά τόν Κυριακίδη.

21. J. Lefort, Actes d'Esphigmenou, Paris 1973, ἀρ. $4_{1.2}$.

22. Ὅ.π., ἀρ. 4_4 καί σημειώσεις γιά τό Λέοντα στή σ. 51.

23. Στ. Κυριακίδη, ὅ.π., σ. 318, ἀρ. 10, ὅπου λανθασμένη ἡ ἀνάγνωση *Ἰωάννης Βέρρης* ἀντί τῆς ὀρθῆς *Ἰωάννης βέστης*· βλ. P. Lemerle, Philippes, ὅ.π., σ. 161.

παρελθοῦσαν γην ἰνδικτιῶνα κριτοῦ καί ἀναγραφέως χρηματίσαντος ...[24].

Σύμφωνα μέ τούς ἐκδότες τοῦ ἐγγράφου ὁ Ἰωάννης ἀσηκρῆτις εἶναι κριτής στό θέμα κατά τό διάστημα 1042-1044, ὁ Ἀνδρόνικος μετά τό 1044 καί πρίν τό 1049/50, καί ὁ Λέων ἀπό τό 1049/50-1059[25]. Ὁ Ἰωάννης εἶναι γνωστός ἀπό τά ἔγγραφα 2 καί 3 αὐτοῦ τοῦ καταλόγου καί ὁ Λέων ἀπό τά ἔγγραφα 4, 5 καί 11. Ὁ Ἀνδρόνικος μνημονεύεται σέ μεταγενέστερα ἔγγραφα[26].

13. **1083**[27]. Τυπικόν τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου Πετριτζονιτίσσης τοῦ Γρηγορίου Πακουριανοῦ.

14. **1089**[28]. Χρυσόβουλλο τοῦ Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ γιά τή Λαύρα.

... μῆνα τῆς δωδεκάτης ἰνδικτιῶνος πρός τόν μάγιστρον Νικήταν κριτήν καί ἀναγραφέα Βολεροῦ, Στρυμόνος καί Θεσσαλονίκης τόν Ξιφιλῖνον ...

Ὁ μάγιστρος Νικήτας Ξιφιλῖνος ἀναφέρεται σέ ἀδημοσίευτο χρυσόβουλλο τοῦ 1089 γιά τή μονή Ξε-

---

24. Actes de Lavra I, ἀρ. 39_{2-3}.

25. Ὅ.π., σ. 221.

26. Σέ πρακτικό τοῦ κριτοῦ Γρηγορᾶ Ξηρίτου ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ἀνδρόνικος εἶχε ἐκδόσει ἰσοκώδικο· βλ. Actes de Lavra I, ἀρ. 47_{t} (1085). Μνημονεύεται ἀκόμη σέ τρία χρυσόβουλλα τοῦ Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ γιά τή μονή τῆς Λαύρας, Actes de Lavra I, ἀρ. 50_{1} (1089), 56_{100} (1104), 58_{28} (1109). Ὁ Lemerle, Philippes, ὅ.π., σ. 161, σημ. 2 τοῦ ἀποδίδει δύο μολυβδόβουλλα. Τό ἕνα σέ ἔγγραφο τῆς μονῆς Ζωγράφου, βλ. W. Regel-E. Kurtz-B. Korablev, Actes de Zographou, Viz. Vrem. 13 (1907), ἀρ. 2 (1023-1038), ἔχει τήν ἐπιγραφή *Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Ἀνδρονίκῳ πρωτοσπαθαρίῳ κριτῇ Βολεροῦ Στρυμόνος καί Θεσσαλονίκης*. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἤ τό ἔγγραφο δέν εἶναι ὀρθά χρονολογημένο ἤ ὅτι τό μολυβδόβουλλο πού συνοδεύει τό ἔγγραφο δέν εἶναι τό ἀρχικό.

27. Στ. Κυριακίδη, ὅ.π., σ. 321, ἀρ. 11. Νεώτερη ἔκδοση τοῦ Τυπικοῦ ἀπό τόν S. Kauchtschischwili, Typicon Georgii Pacuriani (Georgica V), Thbilissiis (Tiflis), 1963. Γιά τή μονή, E. Bakalova, Batzkovskata kostnitza, Sofia 1977. Γιά τό Παπίκιον ὄρος, Θ. Παπαζώτου, Προανασκαφικές ἔρευνες στό Παπίκιον ὄρος, Θρακική Ἐπετηρίδα 1 (1980) 113-136. Μία ἀκόμη μνεία τοῦ ὄρους ἀπό τό 14ο αἰ. ὑπάρχει σέ κώδικα τῆς μονῆς Δοχειαρίου· *τῇ μέν χειρ τῇ γράψασα καλύπτει τάφος, τῇ δέ γραφεῖ τῇ παραπεμπούσῃ εἰς χρόνους πληρεστάτους Γερασίμῳ ἀναξίῳ μοναχῷ καί ἱερεῖ ἀπό ὄρους τοῦ Παπικίου τῷ κε γραφεύς ... μηνί Ἰουλίῳ ἰνδ^{ιη} ς^{η}*. S. Lambros, Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos I, Amsterdam 1966 (ἀνατύπωση τῆς ἔκδοσης τοῦ Cambridge 1895), ἀρ. 2692.

28. Στ. Κυριακίδη, ὅ.π., σ. 472, ἀρ. 3. Ἐπανέκδοση τοῦ ἐγγράφου στά Actes de Lavra I, ἀρ. 50.

νοφῶντος καί σέ ἄλλα δύο ἔγγραφα τῆς μονῆς Δοχειαρίου[29]. Ὁ Ξιφιλῖνος δέν ἀσκεῖ τά καθήκοντά του στά 1094.

15. **1094**[30]. Χρυσόβουλλο τοῦ Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ γιά τή Λαύρα.

... ὅ τε μάγιστρος Νικήτας ὁ Ξιφιλῖνος πρότερον καί μετ' αὐτόν ὁ ὑπέρτιμος Ξηρός ...

Σύμφωνα μέ τό παραπάνω ἀπόσπασμα ὁ ὑπέρτιμος Γρηγόριος Ξηρός διαδέχεται τόν Νικήτα Ξιφιλῖνο. Ἔχει ἐκδώσει καί πρακτικό γιά τή μονή Ἰβήρων[31]. Σέ πατριαρχικό ἔγγραφο ἀναφέρεται ὡς δικαιοφύλαξ[32].

16. **1095**[33]. Ἔγγραφο τοῦ Εὐθυμίου πρωτοκουροπαλάτου, πραίτορος καί ἀναγραφέως Βολεροῦ, Στρυμόνος καί Θεσσαλονίκης γιά τή μονή Ἐσφιγμένου.

† *Εὐθύμιος πρωτοκουροπαλάτης πραίτωρ καί ἀναγραφεύς Βολεροῦ, Στρυμόνος καί Θεσσαλονίκης, κατά θείαν καί βασιλικήν πρόσταξιν διερευνώμενος τάς πράξεις τῶν πρό ἡμῶν γεγονότων ἀναγραφέων τῶν αὐτῶν θεμάτων, ἤγουν τοῦ τε μαγίστρου Νικήτα τοῦ Ξιφιλίνου καί τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Γρηγορίου καί ὑπερτίμου τοῦ Ξηροῦ ...*

Ὁ Εὐθύμιος ὡς ἀναγραφεύς τοῦ θέματος ἀναφέρεται καί σέ ἔγγραφο τῆς μονῆς Ζωγράφου[34].

---

29. Actes de Lavra I, σ. 266. Τό ἕνα ἔγγραφο εἶναι τοῦ Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ ἀπό τό Φεβρουάριο τῆς 12ης ἰνδικτιῶνος καί τό ἄλλο τῆς Ἄννας Δαλασσηνῆς ἀπό τίς 25 Μαρτίου τῆς ἴδιας ἰνδικτιῶνος, δηλαδή θά μποροῦσαν νά χρονολογηθοῦν στά 1090 καί ὄχι στά 1105 ἤ 1118 πού προτείνει ὁ Κυριακίδης, ὅ.π., σ. 317.

30. Στ. Κυριακίδη, ὅ.π., σ. 472, ἀρ. 4. Νέα ἔκδοση τοῦ ἐγγράφου στά Actes de Lavra I, ἀρ. 52.

31. Τό ἔγγραφο τῆς μονῆς Ἰβήρων εἶναι ἀδημοσίευτο. Τήν ἐπιγραφή τοῦ μολυβδόβουλλου *Θεοτόκε βοήθει Γρηγορίῳ μοναχῷ πανυπερτίμῳ δικαιοφύλακι καί ἀναγραφεῖ τῷ Ξηρῷ* δημοσιεύει ὁ Fr. Dölger, Aus den Schatzkammern, ὅ.π., ἀρ. 120, 9. Σύμφωνα μέ τά παραπάνω ἐλέγχεται ὁ ἀρ. 17 (πρό τοῦ 1204) τοῦ Κυριακίδη, ὅ.π., σ. 336.

32. V. Grumel, Régestes des actes du patriarcat de Constantinople III, Paris 1947, ἀρ. 964.

33. Τό ἔγγραφο δέν γνώριζε ὁ Κυριακίδης. Δημοσίευσή του στά Actes d'Esphigmenou, ἀρ. 5.

34. Actes de Zographou, ὅ.π., ἀρ. 35. Ὁ Κυριακίδης στηριγμένος στό ἔγγραφο τῆς μονῆς προσδιορίζει τή δράση τοῦ Εὐθυμίου στά 1089, ὅ.π., σ. 329, ἀρ. 12.

17. **1098**[35]. Ἰσοκώδικον γιά τήν κουροπαλάτισσα Βασιλακίνα τοῦ μαγίστρου καί κριτοῦ τοῦ βήλου, χαρτουλαρίου τοῦ σεκρέτου τῆς διοικήσεως Βολεροῦ καί Στρυμόνος, Νικήτα Ἀνζᾶ. Τό ἔγγραφο φυλάγεται στή μονή Ἰβήρων.

Ἐν τῇ διοικήσει Βολεροῦ καί Στρυμόνος, θέματος Στρυμόνος καί Ζαβαλτείας ...

18. **1102**[36]. Πρόσταγμα τοῦ Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ πρός τόν ἀναγραφέα Ἰωάννη Ταρωνίτη. Τό ἔγγραφο ἔχει καταστραφεῖ.

19. **1104**[37]. Χρυσόβουλλο τοῦ Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ γιά τή μονή τῆς Λαύρας. Ὁ ἀναφερόμενος στό ἔγγραφο πρόεδρος καί κριτής τοῦ θέματος Βολεροῦ, Στρυμόνος καί Θεσσαλονίκης ὁ Ρόδιος εἶναι ἀναμφίβολα ὁ Μιχαήλ Ρόδιος πού ἀναφέρεται σέ χρυσόβουλλο τοῦ Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ (1084) καί σέ πρακτικό τοῦ κριτοῦ καί νοταρίου Γρηγορᾶ Ξηρίτου (1085)[38].

20. **1118**[39]. Σημείωμα τοῦ δουκός Θεσσαλονίκης Ἰωάννου Κοντοστεφάνου γιά τή μονή τῆς Λαύρας (1162).

... τοῦ Ξιφιλίνου ἐκείνου νασαι τοῦ λογαριαστοῦ τοῦ γεγονότος δουκός καί πράκτορος Βολεροῦ, Στρυμόνος καί Θεσσαλονίκης κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα, γενομένην μέν κατά τόν Δεκέμβριο μῆνα τῆς τρίτης καί δεκάτης ἰνδικτιῶνος τοῦ ΄ςχκζ΄ ἔτους ... (6627 = 1118).

Ὁ λογαριαστής καί πράκτωρ Ξιφιλῖνος τοῦ ἐγγράφου εἶναι διαφορετικό πρόσωπο ἀπό τό μάγιστρο Νικήτα Ξιφιλῖνο τοῦ 1089.

21. **1198**[40]. Χρυσόβουλλο τοῦ Ἀλεξίου Γ΄ Ἀγγέλου.

---

35. Τό ἔγγραφο δέν γνώριζε ὁ Κυριακίδης. Δημοσιεύτηκε ἀπό τόν Fr. Dölger, Aus den Schatzkammern, ὅ.π., ἀρ. 65.

36. Στ. Κυριακίδη, ὅ.π., σ. 331, ἀρ. 13.

37. Ὅ.π., σ. 473, ἀρ. 5. Νεώτερη ἔκδοση τοῦ ἐγγράφου στά Actes de Lavra I, ἀρ. 56.

38. Βλ. Actes de Lavra I, σ. 291 καί ἀρ. 46_{37} (1084) καί 47_{t} (1085). Ἀκόμη βλ. P. Lemerle, Philippes, ὅ.π., σ. 164-165.

39. Στ. Κυριακίδη, ὅ.π., σ. 473, ἀρ. 6 καί Actes de Lavra I, ἀρ. 64.

40. Στ. Κυριακίδη, ὅ.π., σ. 331, ἀρ. 15 καί P. Lemerle, Philippes, ὅ.π., σ. 168.

22. **1199**[41]. Χρυσόβουλλο τοῦ Ἀλεξίου Γ΄ Ἀγγέλου γιά τή μονή Χελανδαρίου.

23. **1265**[42]. Συνθήκη μεταξύ Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου καί Βενετῶν.

24. **1299**[43]. Χρυσόβουλλο τοῦ Ἀνδρονίκου Β΄ Παλαιολόγου γιά τή μονή Χελανδαρίου.

25. **1312**[44]. Πρακτικόν Ἰωάννου τοῦ Παναρέτου, ἀπογραφέως τοῦ θέματος Βολεροῦ καί Μοσυνοπόλεως, Σερρῶν καί Στρυμόνος, γιά τή μονή Βατοπεδίου.

26. **1316**[45]. Πρακτικό τοῦ ἀπογραφέως ὀρφανοτρόφου Τρύφωνος Κεδρηνοῦ.

Ἐπεί ὡρίσθην παρά τοῦ κραταιοῦ καί ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καί βασιλέως ἀναθεωρῆσαι καί ἀποκαταστῆσαι τά ἐν τῷ θέματι Βολεροῦ καί Μοσυνοπόλεως, Σερρῶν καί Στρυμόνος ἐκκλησιαστικά, μοναστηριακά, προσωπικά ...

27. **1316**[46]. Γράμμα τῶν ἀπογραφέων τοῦ θέματος Βολεροῦ καί Μοσυνοπόλεως, Σερρῶν καί Στρυμόνος Γεωργίου Στρατηγοῦ καί Νικολάου Θεολογίτου.

---

41. Στ. Κυριακίδη, ὅ.π., σ. 335, ἀρ. 16.

42. Ὅ.π., σ. 337, ἀρ. 19. Βιβλιογραφία καί περίληψη τοῦ ἐγγράφου στοῦ Fr. Dölger, Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches 1, 3 (zweite, erweiterte und verbesserte Aufgabe bearbeitet von Peter Wirth), München 1977, ἀρ. 1934.

43. Στ. Κυριακίδη, ὅ.π., σ. 337, ἀρ. 21 καί Fr. Dölger, Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches, 4 Teil, München 1960, ἀρ. 2215.

44. Ὁ Στ. Κυριακίδης, ὅ.π., σ. 337, ἀρ. 20 χρονολογεῖ τό ἔγγραφο στά 1297. Γιά τή νέα χρονολόγηση βλ. Fr. Dölger, Regesten, ὅ.π., ἀρ. 2335. Ὁ Ἰωάννης Πανάρετος ἀναφέρεται καί σέ ἔγγραφο τοῦ 1313 γιά τή μονή τοῦ Τιμίου Προδρόμου Σερρῶν, βλ. A. Guillou, Les archives de Saint Jean Prodrome sur le mont Menécée, Paris 1955, ἀρ. 6 καί Fr. Dölger, Regesten, ὅ.π., ἀρ. 2345. Βλ. καί C. Asdracha, Les Phodopes au XIVe siècle. Histoire administrative et Prosopographie, R.E.B 34(1976)186.

45. Στ. Κυριακίδη, ὅ.π., σ. 345, ἀρ. 43 (πρό τοῦ 1341). Τό ἔγγραφο χρονολογεῖ καί δημοσιεύει ὁ Fr. Dölger, Aus den Schatzkammern, ὅ.π., ἀρ. 74/7. Βλ. καί C. Asdracha, ὅπ., σ. 186.

46. Στ. Κυριακίδη, ὅ.π., σ. 345, ἀρ. 44 (πρό τοῦ 1341). Ἔκδοση τοῦ ἐγγράφου στῶν P. Lemerle A. Guillou - N. Svoronos - D. Papachryssanthou, Actes de Lavra II, Paris 1977, Απ. ΩΙΙΙ. Τό ἔγγραφο εἶναι γνωστό μόνον ἀπό τήν ἔκδοση τοῦ Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου (1899). Γιά τούς δύο ἀπογραφεῖς βλ. καί C. Asdracha, ὅπ., σ. 187.

† *Θείῳ καί βασιλικῷ προσκυνητῷ ὁρισμῷ τήν ἀπογραφικήν ἐξίσωσιν καί ἀποκατάστασιν τοῦ θέματος Βολεροῦ καί Μοσυνοπόλεως, Σερρῶν καί Στρυμόνος ποιούμενοι ...*

28. **1317**[47]. Πρακτικό τῶν σεβαστῶν Γεωργίου Στρατηγοῦ δομεστίκου τῶν δυτικῶν θεμάτων καί Νικολάου Θεολογίτου γιά τή μονή τῆς Λαύρας.

† *Θείῳ καί βασιλικῷ προσκυνητῷ ὁρισμῷ τήν ἀπογραφικήν ἐξίσωσιν τοῦ θέματος Βολεροῦ καί Μοσυνοπόλεως, Σερρῶν καί Στρυμόνος ...*

29. **1317**[48]. Πρακτικό τῶν σεβαστῶν Γεωργίου Στρατηγοῦ δομεστίκου τῶν δυτικῶν θεμάτων καί Νικολάου Θεολογίτου γιά τή μονή τῆς Λαύρας.

† *Θείῳ καί βασιλικῷ προσκυνητῷ ὁρισμῷ τήν ἀπογραφικήν ἐξίσωσιν καί ἀποκατάστασιν τοῦ θέματος Βολεροῦ καί Μοσυνοπόλεως, Σερρῶν καί Στρυμόνος ποιούμενοι ...*

30. **1317**[49]. Χρυσόβουλλο τοῦ Ἀνδρονίκου Β΄ Παλαιολόγου γιά τή μονή τοῦ Τιμίου Προδρόμου Σερρῶν.

31. **1321**[50]. Πρακτικό τῶν σεβαστῶν Ἰωάννου Οἰναιώτου καί Θεοδώρου Ἀαρών γιά τή μονή τῆς Λαύρας.

Ἐπεί ὡρίσθημεν παρά τοῦ κραταιοῦ καί ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καί βασιλέως ποιῆσαι ἀπογραφικήν ἐξίσωσιν καί ἀποκατάστασιν εἰς τό θέμα Βολεροῦ καί Μοσυνοπόλεως, Σερρῶν καί Στρυμόνος ...

32. **1322**[51]. Πρόσταγμα τοῦ Ἀνδρονίκου Β΄ Παλαιολόγου γιά τή μονή τοῦ Τιμίου Προδρόμου Σερρῶν.

33. **1325**[52]. Πρόσταγμα τοῦ Ἀνδρονίκου Β΄ Παλαιολόγου γιά τή μονή τοῦ Τιμίου Προδρόμου Σερρῶν.

---

47. Τό ἔγγραφο ἄγνωστο γιά τόν Κυριακίδη. Ἔκδοσή του στά Actes de Lavra II, ἀρ. 104.

48. Τό ἔγγραφο ἄγνωστο γιά τόν Κυριακίδη. Ἔκδοσή του στά Actes de Lavra II, ἀρ. 105.

49. Στ. Κυριακίδη, ὅ.π., σ. 339, ἀρ. 30 καί A. Guillou, ὅ.π., ἀρ. 7.

50. Ἄγνωστο γιά τόν Κυριακίδη. Δημοσίευση τοῦ ἐγγράφου στά Actes de Lavra II, ἀρ. 112.

50. Ἄγνωστο γιά τόν Κυριακίδη. Δημοσίευση τοῦ ἐγγράφου στά Actes de Lavra II, ἀρ. 112. Βλ. καί C. Asdracha, ὅ.π., σ. 188.

51. Στ. Κυριακίδη, ὅ.π., σ. 339, ἀρ. 37, A. Guillou, ὅ.π., ἀρ. 11 καί P. Lemerle, Philippes, ὅ.π., σ. 225.

52. Στ. Κυριακίδη, ὅ.π., σ. 341, ἀρ. 39, A. Guillou, ὅ.π., ἀρ. 16. καί C. Asdracha, ὅ.π., σ. 189.

34. 1326[53]. Πρόσταγμα τοῦ Ἀνδρονίκου Β΄ Παλαιολόγου γιά τή μονή τοῦ Τιμίου Προδρόμου Σερρῶν.

... *καί ὡς εὑρίσκεται ἡ αὐτόθι δημοσιακή ἐνοχή ἀνατεθειμένη μετά τῶν λοιπῶν χρηματικῶν δουλειῶν τῆς χώρας Βολεροῦ καί Σερρῶν πρός τόν οἰκεῖον τῇ βασιλείᾳ μου δομέστικον κῦρ Ἰωάννην τόν Ταρχανειώτην καί πρός τόν οἰκεῖον τῇ βασιλείᾳ μου κῦρ Θεόδωρον τόν Παλαιολόγον* ...

35. 1334[54]. Ὁρισμός τοῦ Ἀνδρονίκου Γ΄ Παλαιολόγου γιά τή μονή τοῦ Τιμίου Προδρόμου Σερρῶν.

Συνεπῶς ὁ κατάλογος τῶν ἀρχόντων τοῦ θέματος Βολεροῦ, Στρυμόνος καί Θεσσαλονίκης ἤ τοῦ θέματος Βολεροῦ καί Μοσυνοπόλεως, Σερρῶν καί Στρυμόνος πού σύνταξε ὁ Στ. Κυριακίδης διαμορφώνεται τώρα ὡς ἑξῆς·

ΘΕΜΑ ΒΟΛΕΡΟΥ (;)

1037	Κωνσταντῖνος σπαθαροκανδιδᾶτος καί κριτής.

ΘΕΜΑ ΒΟΛΕΡΟΥ ΣΤΡΥΜΟΝΟΣ ΚΑΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

1042-1044	Ἰωάννης ἀσηκρῆτις, πρόεδρος καί κριτής.
Μετά τό 1044 καί πρίν ἀπό τό	
1049/50	Ἀνδρόνικος πρωτοσπαθάριος καί κριτής.
1049/50-1059	Λέων ὕπατος, κριτής τοῦ βήλου τοῦ ἱπποδρόμου.
1062	Νικήτας πατρίκιος καί κριτής.
1062	Νικόλαος ὕπατος, κριτής τοῦ βήλου τοῦ ἱπποδρόμου.
1063	Θλακᾶς ἔπαρχος καί κριτής.
1078	Χριστόφορος πρωτοβεστάρχης καί κριτής τοῦ βήλου.
1084	Μιχαήλ Ρόδιος πρωτοανθύπατος καί κριτής ἐπί τοῦ ἱπποδρόμου.

53. Στ. Κυριακίδη, ὅ.π., σ. 344, ἀρ. 41, A. Guillou, ὅ.π., ἀρ. 19. καί C. Asdracca, ὅ.π., σ. 190.

54. A. Guillou, ὅ.π., ἀρ. 31. Ὁ Κυριακίδης εἶχε προτείνει τά ἔτη 1304 ἤ 1319 ἤ 1334, ὅ.π., σ. 338 ἀρ. 28, ὅπου δημοσιεύεται λανθασμένα καί ἡ ἀρχή τοῦ ἐγγράφου *Πάνσεπτε σεπτέ δούξ* ... ἀντί τοῦ ὀρθοῦ *Πανσέβαστε σεβαστέ δούξ* .... Βλ. καί C. Asdracha, ὅπ., σ. 192.

1089 καί πρίν ἀπό τό 1094	Νικήτας Ξιφιλῖνος μάγιστρος, κριτής καί ἀναγραφεύς.
Λίγο πρίν ἀπό τό 1094	Γρηγόριος Ξηρός ὑπέρτιμος, κριτής καί ἀναγραφεύς.
1095	Εὐθύμιος πρωτοκουροπαλάτης, πραίτωρ καί ἀναγραφεύς.
1098	Νικήτας Ἀνζᾶς, μάγιστρος, κριτής τοῦ βήλου.
1102	Ἰωάννης Ταρωνίτης, ἀναγραφεύς.
1118	Ξιφιλῖνος λογαριαστής, δούξ καί πράκτωρ.

ΘΕΜΑ ΒΟΛΕΡΟΥ ΚΑΙ ΜΟΣΥΝΟΠΟΛΕΩΣ ΣΕΡΡΩΝ ΚΑΙ ΣΤΡΥΜΟΝΟΣ

1312	Ἰωάννης Πανάρετος, ἀπογραφεύς.
1316	Τρύφων Κεδρηνός, ἀπογραφεύς.
1316-17	Γεώργιος Στρατηγός, σεβαστός, δομέστικος τῶν δυτικῶν θεμάτων.
1316-17	Νικόλαος Θεολογίτης, σεβαστός.
1321	Ἰωάννης Οἰναιώτης, ἀπογραφεύς.
1321	Θεόδωρος Ἀαρών, ἀπογραφεύς.
1322	Ἀνδρόνικος Καντακουζηνός, μέγας χαρτουλάριος, κεφαλή τοῦ θέματος.
1325	Θεόδωρος Παλαιολόγος, κεφαλή τοῦ θέματος.
1326	Ἰωάννης Ταρχανειώτης, δομέστικος.
1334	Μανουήλ Λιβερός, πανσέβαστος σεβαστός δούξ.

Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης.

Π. Γ. ΜΑΡΙΝΟΥ, Ι. Β. ΔΙΑΜΑΝΤΗ καί Γ. Κ. ΣΤΟΥΡΝΑΡΑ

ΤΑ ΥΠΟΓΕΙΑ ΥΔΑΤΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στήν ἐργασία παρουσιάζεται μιά συνοπτική εἰκόνα σχετικά μέ τήν κατάσταση καί τίς δυνατότητες τῶν ὑπογείων ὑδάτων τῆς περιοχῆς Κομοτηνῆς. Ἐκτός ἀπό τίς λοφώδεις περιοχές ὅπου ἀναπτύσσονται σέ βάθος ὑδροφόροι ὁρίζοντες, μέ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον στά δυτικά τῆς πόλης, ἕνας ἀξιόλογος φρεάτιος ὑδροφόρος ὁρίζοντας, μέ σημαντικές πηγαῖες ἐκδηλώσεις, ἀναπτύσσεται στόν κάμπο ΒΔ τῆς πόλης. Ἀπό τόν ὁρίζοντα αὐτόν ἐνισχύεται ἐξ ἄλλου ἡ ὑδροληψία τῆς πόλης, πού συλλαμβάνει, στά Σύμβολα, τήν ἐπιφανειακή ροή τοῦ Ποσπός, καί ὁ ὁποῖος παρέχει δυνατότητες περαιτέρω ἐκμεταλλεύσεως καί ἱκανοποιήσεως εὐρυτέρων ἀναγκῶν.

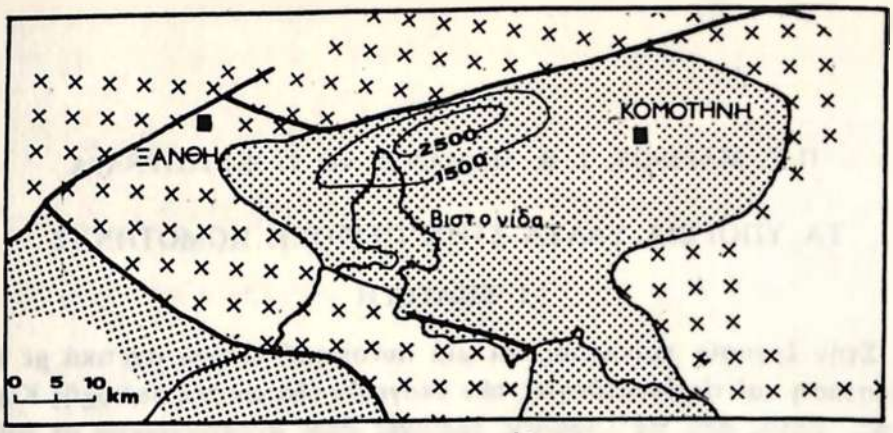
Γιά λεπτομέρειες πάνω στήν ὑδρογεωλογία τῆς περιοχῆς παραπέμπουμε στήν ἐργασία μας, «Τά ὑπόγεια ὕδατα στήν περιοχή Κομοτηνῆς. Μιά περίπτωση φρεάτιων πηγῶν, φρεάτιων ἀρτεσιανισμῶν καί διασυνδέσεως φρεάτιων καί βαθιῶν ὑδροφοριῶν» πού δημοσιεύθηκε στό περιοδικό Annales Géologiques des Pays Hellénique, Vol XXX, 315-332, 1980.

2. ΓΕΝΙΚΗ ΓΕΩΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Ἡ εὐρύτερη περιοχή τῆς Κομοτηνῆς ἀποτελεῖ τμῆμα τοῦ βυθίσματος τῆς μεγάλης πεδινῆς ἐκτάσεως Κομοτηνῆς - Ξάνθης πού ἡ δημιουργία του ἀρχίζει ἀπό τήν τριτογενή γεωλογική περίοδο.

Τό ὑπόβαθρο τοῦ βυθίσματος αὐτοῦ ἐμφανίζεται στό βόρειο τμῆμα τῆς περιοχῆς ἀπ' ὅπου ἀρχίζει καί ἡ ὀρεινή μάζα τῆς Ροδόπης. Ἀποτελεῖται ἀπό μεταμορφωμένα πετρώματα, ὅπως γνευσίους, σχιστολίθους, μάρμαρα κ.τ.λ. πού ἀνήκουν στή γεωτεκτονική ζώνη τῆς Ροδόπης. Τό ὑπόβαθρο αὐτό κάτω ἀπό τίς ἀποθέσεις τῆς πεδινῆς περιοχῆς εὑρίσκεται σέ πολύ μεγάλα βάθη, ἐξ αἰτίας μεγάλης μεταπτώσεως - ρήγματος πού ἔχει διεύθυνση περίπου Α-Δ καί ἐντοπίζεται στή γραμμή τῶν κρασπέδων τῆς ὀρεινῆς αὐτῆς μάζας. Χαρακτηριστικό εἶναι ὅτι γεώτρηση γιά ἔρευνα πετρελαίου πού ἔγινε ἀπό τή Δ.Ε.Π. στήν περιοχή Σάλπης (ἀνατολικά τῆς Βιστωνίδας καί 8 χιλ. ἀπό τά κράσπεδα) συνάντησε τό ὑπόβαθρο σέ βάθος 1700 μ. περίπου (σχ. 1).

Νοτιότερα ἀπό τή μετάπτωση αὐτή, στήν πεδινή περιοχή, τό μεταμορφωμένο ὑπόβαθρο ἐπανεμφανίζεται πρός Δ, στόν ἄξονα Τοξότες, Νέα Ἀμισ-

Σχ. 1. ΤΟ ΒΥΘΙΣΜΑ ΞΑΝΘΗΣ—ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ (ἀπό Latochos, N καί Savoyat, E)

× × Προνεογενές (Μεταμορφωμένο ὑπόβαθρο καί Παλαιογενές)

Νεογενές καί σύγχρονες προσχώσεις

-1500- Ἰσοπαχής τοῦ Νεογενοῦς σέ μέτρα — Ρῆγμα

σός, Μυρωδάτο (περιοχή Ξάνθης), πρός Α στήν Ξυλαγανή λεκάνης Φιλουρῆ καί πρός ΝΑ στό ἀκρωτήριο Καλόγερος. Τελικά δηλαδή ἡ γεωμετρία τοῦ γενικοῦ βυθίσματος τοῦ πεδινοῦ τμήματος παρουσιάζει μιά ἁδρή κυκλοειδή μορφή ἀνοικτή πρός τή θάλασσα. Τό τεκτονικό αὐτό βύθισμα εἶναι πληρωμένο μέ πετρώματα τριτογενῶν (παλαιογενῶν καί νεογενῶν) ἱζημάτων πού, μέ τή σειρά τους, καλύπτονται ἀπό τίς πρόσφατες τεταρτογενεῖς ἀποθέσεις, στίς εὐρύτερες ζῶνες τῶν ἀξόνων τῶν χειμάρρων καί στήν περιοχή τῆς λίμνης Βιστωνίδας.

Τό σύνολο τῶν ἱζημάτων τῆς λεκάνης αὐτῆς ἔχει προσβληθεῖ ἀπό ἕνα σύστημα ρηγμάτων - μεταπτώσεων πού ἔχουν συμβάλει στήν ἐξέλιξη τοῦ βυθίσματος καί πού ἔχει κύριες διευθύνσεις ΒΑ-ΝΔ ἤ Α-Δ καί τοπικά ΒΔ-ΝΑ. Τά τριτογενή αὐτά ἱζήματα ἐμφανίζουν τέλος μία ἐλαφρά πτύχωση μέ ἄξονες διευθύνσεως περίπου ΒΑ-ΝΔ. Τά ρήγματα παίζουν τό ρόλο τους στήν ὑδρογεωλογική διαμόρφωση τῆς περιοχῆς, μέ τήν ἐμφάνιση σέ ὁρισμένες περιοχές ἀνομοιογενοῦς ὑδροφορίας στό βάθος, ἀφοῦ μεταβάλλουν τή γεωμετρία τῶν ἐπί μέρους ὑδροφόρων ὁριζόντων.

3. ΓΕΝΙΚΕΣ ΥΔΡΟΓΕΩΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

3.1. Ὀρεινή ζώνη

Ἡ ὀρεινή ζώνη πού ἀναπτύσσεται βόρεια τῆς Κομοτηνῆς ἀποτελεῖται ἀποκλειστικά, ὅπως ἀναφέρθηκε, ἀπό μεταμορφωμένα πετρώματα. Οἱ σχη-

ματισμοί αὐτοί δέν τροφοδοτοῦν τούς ὑπόγειους ὑδροφόρους ὁρίζοντες τοῦ κάμπου μέ τούς ὁποίους ἔρχονται σέ ἐπαφή. Ὑδροφορίες ἀναπτύσσονται κυρίως μόνο στό ἐπιφανειακά ἀποσαθρωμένο ἤ χαλαρωμένο ἀπό ρωγμές τμῆμα τους, πού ὅμως δέν ἔχει οὔτε μεγάλο πάχος, οὔτε συνεχή ἀνάπτυξη, ὥστε νά μπορεῖ νά παρουσιάζει ἕνα γενικότερο ἐνδιαφέρον γιά εὐρύτερη ἤ συστηματική ἐκμετάλλευση. Ἐκδήλωση τῆς ὑδροφορίας αὐτῆς εἶναι ἕνας ἀριθμός πηγῶν μικρῆς παροχῆς πού ἐμφανίζονται στίς πλαγιές καί πού ἀποστραγγίζουν τό ἀσυνεχές αὐτό χαλαρό τμῆμα τῶν ἀδιαπέρατων σχηματισμῶν.

Ἡ βελτίωση τῆς πιό πάνω καταστάσεως ἀπό τήν παρουσία ὑδροπερατοῦ μαρμάρου εἶναι περιορισμένη καί ἐντελῶς τοπική, τουλάχιστον στή στενή περιοχή Κομοτηνῆς (πηγές Δύμης). Τό γεγονός αὐτό ὀφείλεται στό μικρό ἐπιφανειακό ἀνάπτυγμα τοῦ μαρμάρου, στό μικρό πάχος του καί τίς ἀπότομες κλίσεις του, ἐκεῖ ὅπου ἀναπτύσσεται στήν ἐπιφάνεια.

3. 2. Οἱ παλαιογενεῖς σχηματισμοί τῶν λοφοσειρῶν

Τό παλαιογενές ἀποτελεῖ τήν πρώτη σειρά ἰζημάτων πάνω στό βυθισμένο ὑπόβαθρο τοῦ κάμπου. Στήν ἐπιφάνεια ἐμφανίζεται ΝΑ τῆς πόλης στήν περιοχή τῆς βιομηχανικῆς ζώνης καθώς ἐπίσης καί στήν ἡμιορεινή περιοχή ἀνατολικά τοῦ Πανδρόσου. Ἀπό ἐργασίες τοῦ ΙΓΜΕ καί τῆς ΔΕΠ τό Παλαιογενές ἐμφανίζει στή βάση του λατύπες κροκάλες ἤ κροκαλοπαγή σέ πάχη 50-70 μ. ἤ καί περισσότερο. Στή συνέχεια ὑφαλογενεῖς ἀσβεστόλιθους μέ ποικίλο ἀλλά μικρό πάχος. Στή συνέχεια ἔρχεται ἡ κύρια σειρά τῶν παλαιογενῶν ἰζημάτων πού ἐμφανίζει μεταβολές στή σύσταση καί στίς ἐναλλαγές της, ἀνάλογα μέ τίς θέσεις τους μέσα στήν εὐρύτερη λεκάνη τῆς Κομοτηνῆς - Ξάνθης. Ἡ κύρια σειρά ἔχει μεγάλο πάχος πού ἔχει ἐκτιμηθεῖ περί τά 700 μ.

Στήν περιοχή τῆς Κομοτηνῆς, συνίσταται, ἐκεῖ ὅπου ἐμφανίζεται, ἀπό ἐναλλαγές ψαμμιτῶν, ἰλυολίθων μέ ἀργιλομαργαϊκούς σχιστόλιθους καί κροκαλοπαγή.

Οἱ παλαιογενεῖς σχηματισμοί εἶναι δυνατόν τοπικά νά ὑδροφοροῦν σέ ὁρισμένους ψαμμιτικούς τους ὁρίζοντες, γενικά ὅμως ἐμφανίζουν ὄχι μεγάλες παροχές, τουλάχιστον σύμφωνα μέ ἀποτελέσματα γεωτρήσεων πού ἔχουν ἐκτελεσθεῖ στή μείζονα περιοχή ἀναπτύξεώς του[5].

3.3. Οἱ νεογενεῖς σχηματισμοί τῶν λοφοσειρῶν

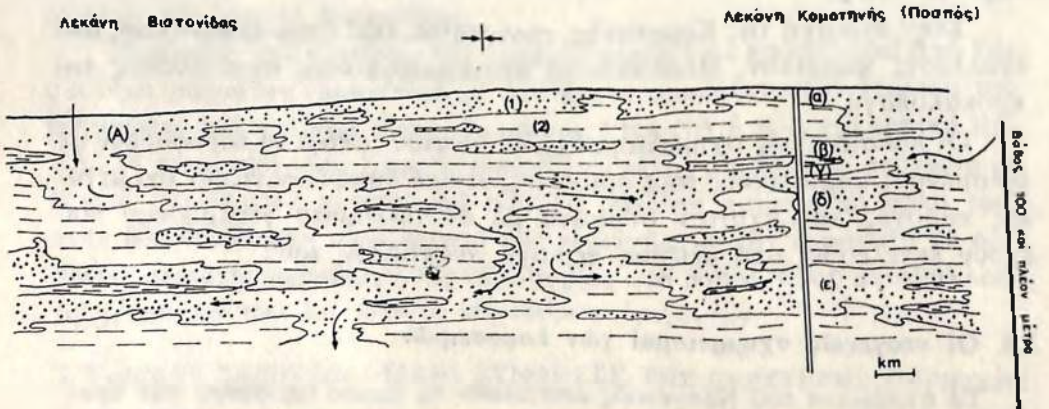
Τά στρώματα τοῦ Νεογενοῦς ἀποτελοῦν τό ἄμεσο ὑπόβαθρο τῶν προσχώσεων τοῦ κάμπου στό μέγιστο τμῆμα του. Στήν ἐπιφάνεια ἐμφανίζονται καί ἀποτελοῦν τή λοφοσειρά πού ὁρίζει δυτικά τή λεκάνη τοῦ Ποσπός ἀπό

τή λεκάνη τῆς Βιστωνίδας (περιοχή Φαναρίου - Πόρπης - Αἰγείρου - Ὑφαντῶν) καί τή λοφοσειρά ἄμεσα βόρεια τῆς Κομοτηνῆς (δρόμος πρός Νυμφαία).

Στό σύστημα αὐτό ἐπικρατοῦν οἱ κροκάλες, χάλικες καί ἄμμοι σάν στρώματα ἤ σάν φακοειδεῖς ἐνστρώσεις, προϊόντα παλαιότερων ποτάμιων ἤ λιμναίων ἀποθέσεων. Γενικά παρατηροῦνται ὅτι στά βόρεια τμήματα οἱ ἀποθέσεις εἶναι πλουσιότερες σέ κροκάλες καί γενικότερα ἀδρομερή ὑλικά, ἐνῶ ἀντίθετα οἱ ἀποθέσεις αὐτές γίνονται ὅπως εἶναι φυσικό πιό λεπτόκοκκες πρός Ν. Οἱ χάλικες καί οἱ ἄμμοι αὐτοί ἐναλλάσσονται μέ ἀργιλικά στρώματα. Χαρακτηριστικό τῶν νεογενῶν ἱζημάτων εἶναι ὅτι δέν ἀναπτύσσονται σέ σαφεῖς καί κανονικούς ὁρίζοντες ἀλλά ἐμφανίζουν χαρακτηριστική πρωτογενή ἀνομοιομορφία μέ μεταβάσεις, ὁριζόντιες ἤ κατακόρυφες καί ἀποσφηνώσεις. Τό πάχος τῆς σειρᾶς αὐτῆς εἶναι δύσκολο νά ἐκτιμηθεῖ ἀκριβῶς.

Στίς λοφώδεις περιοχές, πού ἀναφέρθηκαν, γύρω ἀπό τό πεδινό τμῆμα, οἱ ἀμμώδεις καί ψαμμιτικοί ὁρίζοντες, συνέχεια τῶν ἀνάλογων ὁριζόντων τοῦ πεδινοῦ τμήματος, παρουσιάζουν μιά γενική ὑδροφορία σ' ἐπάλληλους πάντα ὑδροφόρους ὑπό πίεση ὁρίζοντες. Γεωτρήσεις στούς σχηματισμούς αὐτούς, κυρίως ὅμως στίς λοφοσειρές δυτικά τῆς Κομοτηνῆς (περιοχή Πόρπης, Μέσης, Παγουρίων) ἔχουν δώσει παροχές 100-350 m^3/h μέ μικρές πτώσεις στάθμης. Βέβαια καί ἐδῶ ὑπάρχουν ζῶνες πάντα μέν ὑδροφόρες ἀλλά μέ μικρότερες παροχές (Ὑφανταί, Παραδημή: παροχές 30-50 m^3/h).

Ἡ τροφοδοσία σέ νερό τῶν ὁριζόντων τοῦ Νεογενοῦς, στίς λοφώδεις ζῶνες, πρέπει νά ἐξασφαλίζεται ἀπό τήν ὑπόγεια σύνδεσή τους μέ τούς ἀντίστοιχους ὁρίζοντες πού ἀναπτύσσονται στήν πεδινή περιοχή ἤ ἀπό τίς

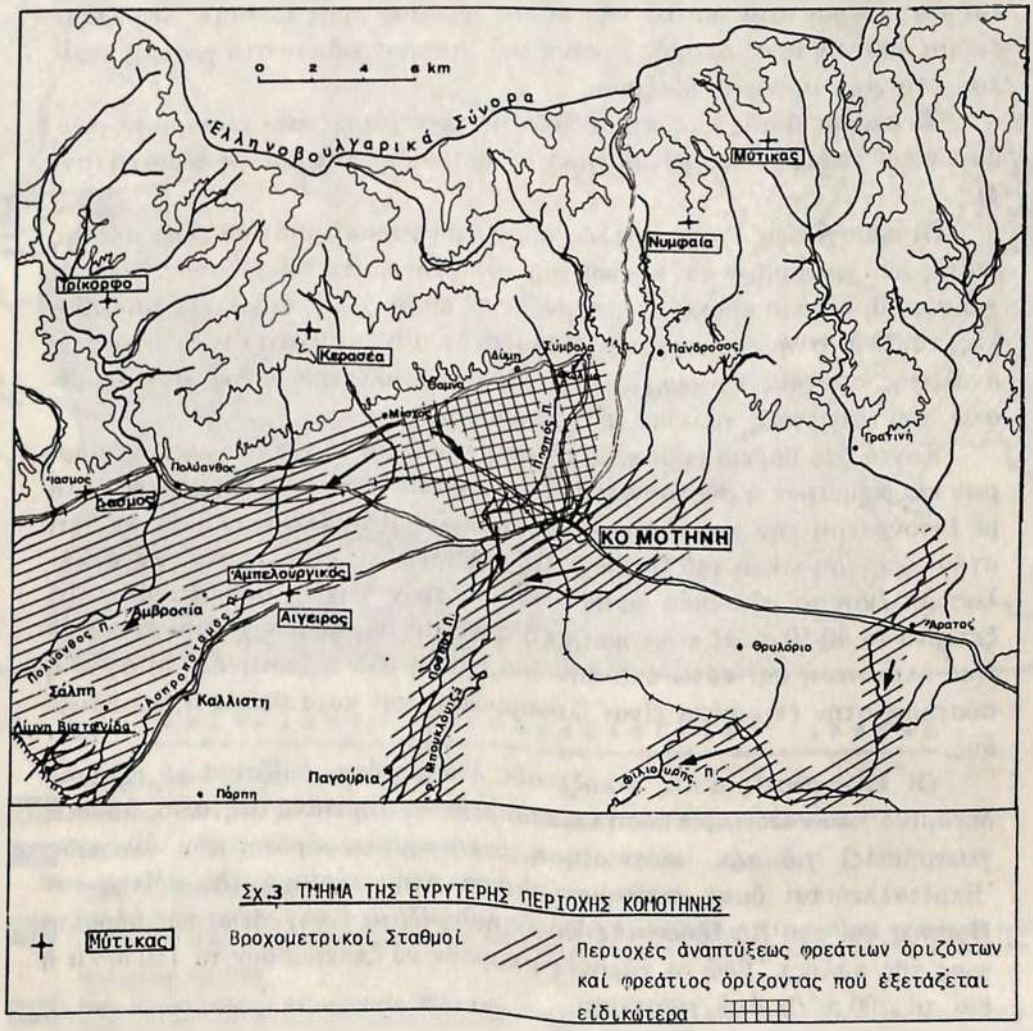

Σχ.2 Ἀπλοποιημένο σκαρίφημα γεωμετρίας βαθέων ὑπό πίεση ὁριζόντων (π.χ. β,γ,δ,κλπ.) καί ὑδραυλική σύνδεση-ἐξασφάλιση λειτουργίας τους ἀπό ἄμεσες (α) ἤ μακρύτερες (A) ἐπιφανειακές ὑδροφορίες (1) ὑδρομερεῖς ἀποθέσεις, (2) λεπτομερεῖς ἀποθέσεις

πρόσφατες προσχώσεις μέ τούς ὁποίους πάλι ὁρισμένοι ἀπό τούς νεογενεῖς ὁρίζοντες ἔρχονται σέ ἐπαφή κάτω ἀπό τήν πεδινή περιοχή. Τό πιό πάνω καθεστώς τροφοδοσίας σημαίνει ὅτι οἱ ὑδροφόροι ὁρίζοντες τοῦ Νεογενοῦς στή λοφώδη περιοχή δέν μποροῦν νά θεωρηθοῦν ξεχωριστά ἀπό πλευρᾶς ἰσοζυγίου ὑπογείων ὑδάτων χωρίς ἀλληλοεξάρτηση μέ τούς ὑδροφόρους ὁρίζοντες τῆς πεδινῆς περιοχῆς (σχ. 2).

3.4. Οἱ τεταρτογενεῖς προσχώσεις τῶν πεδινῶν περιοχῶν

Τό τεταρτογενές μέ τίς παλαιότερες καί νεώτερες ἀποθέσεις (προσχώσεις) τῶν χειμάρρων, ρεμμάτων καί ποταμῶν καλύπτει τόν κάμπο ΒΔ τῆς

Κομοτηνῆς καί τίς μείζονες κοίτες τῶν χειμάρρων, φιλοξενεῖ δέ φρεάτιους ὑδροφόρους ὁρίζοντες πού πρέπει, στίς περιοχές ὅπου τό νεογενές ὑπόβαθρο εἶναι ἀβαθές, νά ἀφοροῦν καί τά ἀνώτερα στρώματά του.

Γενικά ὁ ὑδροφόρος ὁρίζοντας παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον ἐκμεταλλεύσεως κατά τούς ἄξονες τῶν χειμάρρων, μέ τούς ὁποίους βρίσκεται σέ στενή ὑδραυλική σχέση (σχ. 3).

4. ΤΑ ΥΠΟΓΕΙΑ ΝΕΡΑ ΣΤΗ ΛΕΚΑΝΗ ΤΟΥ ΚΑΜΠΟΥ ΒΔ ΤΗΣ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ

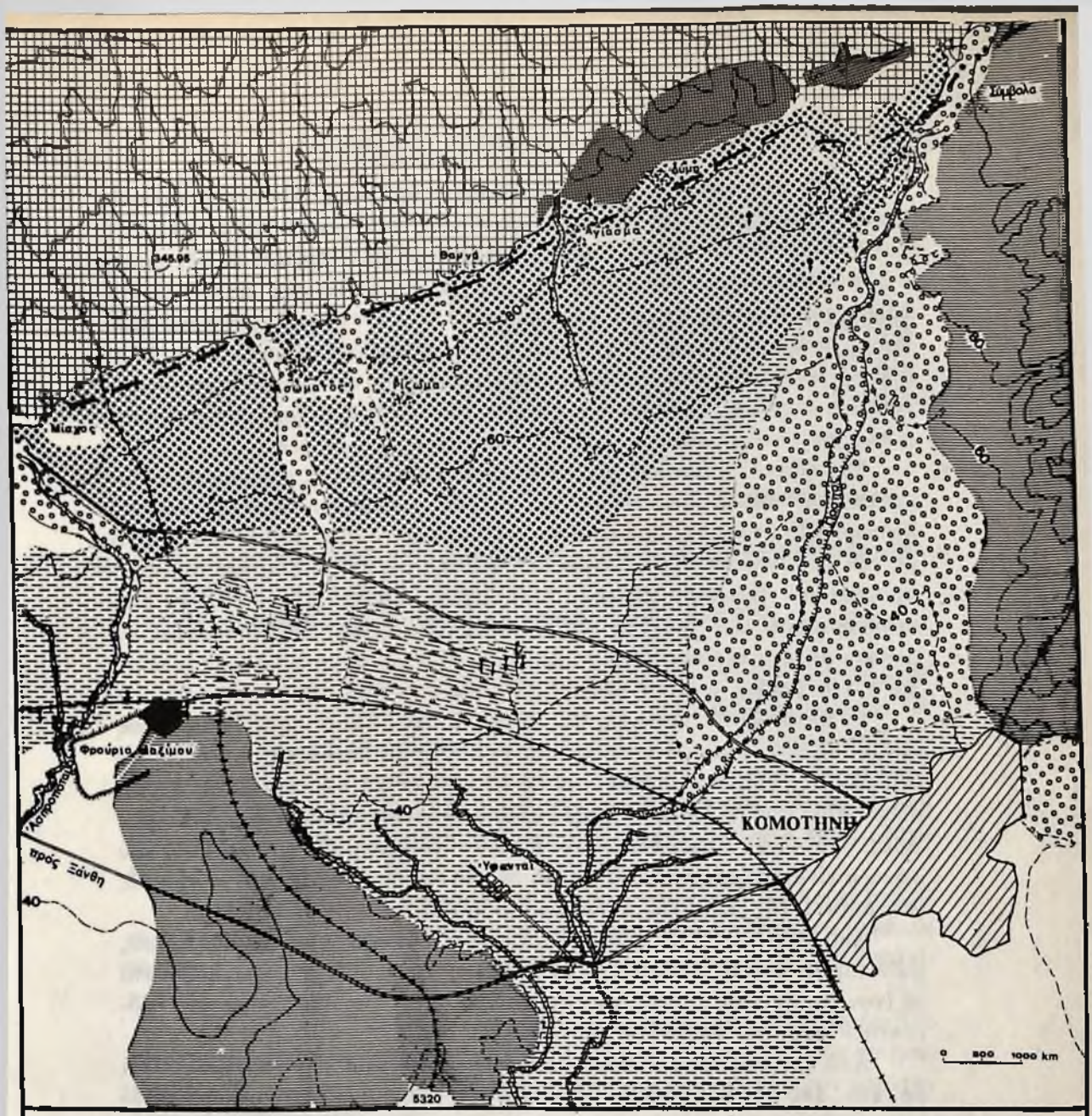
Ἡ λεκάνη τῆς πεδινῆς αὐτῆς περιοχῆς ξεκινᾶ ἀπό τήν πρός βορρᾶ μεταμορφωμένη ὀρεινή μάζα. Στό πεδινό τμῆμα ὁρίζεται ἀπό τά νεογενή λοφώδη ὑψώματα πού ἀναπτύσσονται ἀφ' ἑνός ἀμέσως Β τῆς Κομοτηνῆς καί ἀφ' ἑτέρου στά δυτικά τῆς πόλης (δρόμος πρός Ξάνθη). Χωρίζεται ἀκόμη ἀπό τήν πρός Δυσμάς λεκάνη τοῦ Ἀσπροποτάμου στή γραμμή περίπου Μίσχος - φρούριο Μαξίμου.

Ὁ κάμπος αὐτός καλύπτεται ἀπό τίς προσχώσεις τῶν χειμάρρων, ρεμμάτων καί ποταμῶν πού καταλήγουν σ' αὐτόν ἀπό τήν ὀρεινή περιοχή (σχ. 4).

Οἱ προσχώσεις ἔχουν ἐντελῶς ἀδρομερή χαρακτηριστικά γύρω ἀπό τίς κοίτες τῶν χειμάρρων καί κυρίως γύρω ἀπό τήν κοίτη τοῦ Ποσπός. Ἐκεῖ οἱ χάλικες, ἄμμοι καί κροκάλες ξεπερνοῦν σέ πάχη, χωρίς ἀργιλικές παρεμβολές, τά 30 μ. στήν περιοχή τῆς Κομοτηνῆς. Εἶναι πιθανό ὅτι προσχώσεις ἀνάλογης συστάσεως συνεχίζονται καί σέ μεγαλύτερο βάθος, σάν ἀποθέσεις τοῦ νεογενοῦς ἡλικίας πιά χειμάρρου.

Κοντά στά βόρεια κράσπεδα τοῦ κάμπου, στήν ἔξοδο τῶν μικροχειμάρρων καί ρεμμάτων ἡ σύσταση τῶν προσχώσεων εἶναι πάλι ἀδρομερής ἀλλά μέ ἐντονώτερη τήν παρουσία τοῦ ἀργιλικοῦ καί ἰλυώδους ὑλικοῦ, ἀπ' ὅτι στήν εὐρύτερη κοίτη τοῦ Ποσπός. Οἱ χειμαρρώδεις αὐτοί κῶνοι, πού ἀλληλοσυμπλέκονται πλευρικά μεταξύ τους, ἔχουν πάχος πού ἐκτιμᾶται ὅτι ξεπερνᾶ τά 40-50 μ. Ἡ κοκκομετρική σύνθεση τῶν κώνων γίνεται προοδευτικά λεπτότερη καί κάτω ἀπό τήν ἐπαρχιακή ὁδό Κομοτηνῆς - Μίσχου ἡ σύσταση στήν ἐπιφάνεια εἶναι ἰλυοαμμώδης καί κατά θέσεις ἀργιλοϊλυώδης.

Οἱ προσχώσεις αὐτές φιλοξενοῦν ἕνα φρεάτιο ὁρίζοντα μέ πλούσιο δυναμικό πού κατά περίπτωση ἐκμεταλλεύεται σημειακά (πηγάδια, ἀβαθεῖς γεωτρήσεις) γιά τήν ἱκανοποίηση μεμονωμένων ἀρδευτικῶν ἀναγκῶν. Ἐκμεταλλεύεται ὅμως συστηματικώτερα στήν περιοχή τῆς κοίτης τοῦ Ποσπός καί στή ΒΔ ἔξοδο τῆς Κομοτηνῆς (ἔργα ἐνισχύσεως τῆς ὑδροληψίας τῆς πόλης). Ἐδῶ οἱ παροχές μποροῦν νά ξεπεράσουν τά 150 m^3/h ἤ καί τά 200 m^3/h ἀνά γεώτρηση.

Σχ.4 **ΓΕΩΛΟΓΙΚΟΣ ΥΔΡΟΛΙΘΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ**

ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΜΕΝΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Γνεύσιοι, Γνευσιακοί σχιστόλιθοι Ἀμφιβολίτες-Ἀδιαπέρατοι στό σύνολο σχηματισμοί.

Μάρμαρο-Τοπική μικρή ὑδροφορία. Μικρές πηγές στήν περιοχή Δύμης-Ἀγιάσματος.

ΣΥΣΤΗΜΑ ΙΖΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙΠΟΥ

Νεογενή ἱζήματα-Ἄμμοι, χάλικες, κροκάλες καί ἄργιλοι σέ ἐναλασσόμενους πλευρικά καί κατακόρυφα ὁριζόντες -Ἀνάπτυξη ὑδροφόρων ὁριζόντων ὑπό πίεση. Στά ἀνώτερα στρώματα συχνά ἑνοποιοῦνται μέ τό φρεάτιο ὁρίζοντα.

ΠΡΟΣΧΩΣΕΙΣ ΝΕΩΤΕΡΕΣ

Κῶνοι μικροχειμάρρων καί κορήματα. Ἀδρομερής γενικά σύσταση μέ παρουσία καί ἀργιλικῶν στοιχείων. Κοκκομετρική μείωση πρός Ν. Ἀνάπτυξη φρεάτιου ὁρίζοντα. Ζῶνες ἐντονώτερης τροφοδοσίας ἀπό ἐπιφανειακή διήθηση.

Προσχώσεις ἰλυοαμμώδεις ἢ ἀργιλοιλυώδεις ἐπιφανειακά. Ἀνάπτυξη φρεάτιου ὁρίζοντα. Ἀναστόμωση τοπικά τῆς ὑπόγειας ροῆς καί ἐκδήλωση τῶν πηγῶν (μέτωπο πηγῶν κάμπου).

Κροκαλομιγεῖς ἀποθέσεις στενῆς καί εὐρείας κοίτης χειμάρρων (κυρίως Πός-Πός). Ἀνάπτυξη φρεάτιας ὑδροφορίας. Ζῶνες τροφοδοσίας ἀπό ἐπιφανειακή διήθηση τῆς ἀπορροῆς τῶν χειμάρρων.

Πηγές

Ὑδροκρίτης

Ρῆγμα

Ἀπό τά βόρεια ὅρια τοῦ ὑδροφόρου ὁρίζοντα (κράσπεδα ὀρεινῆς ζώνης), τό ὑπόγειο νερό κινεῖται ἀρχικά πρός N μέ γενικά παράλληλη ροή καί αὐτό ὀφείλεται στό ὑδροφόρο μέσο πού ἀποτελεῖται ἀπό τό ἀδρομερέστερο κυρίως τμῆμα τῶν ἀποθέσεων τῶν χειμάρρων καί πού προσφέρει ἕνα ὑδροφορέα μεγάλης σχετικά ὁμοιομορφίας. Στό ἀνατολικό τμῆμα τοῦ κάμπου ἡ γραμμική καί ὁμοιόμορφη αὐτή ροή διατηρεῖται μέχρι περίπου 2 Km ἀπό τά κράσπεδα. Στή συνέχεια στό σημεῖο αὐτό τά ὑπόγεια νερά συναντοῦν τίς ἀποθέσεις τῆς εὐρύτερης κοίτης τοῦ Ποσπός, μεγαλύτερης ὑδροπερατότητας καί ἀλλάζουν διεύθυνση κινούμενα πλέον NA.

Στό δυτικό τμῆμα τοῦ κάμπου καί στή ζώνη ὅπου οἱ ἀδρομερεῖς καταλήξεις τῶν κώνων ἀποθέσεων τῶν μικρῶν χειμάρρων συμπλέκονται μέ λεπτομερεῖς ἀποθέσεις κυρίως ἀπό ἀργιλοϊλυῶδες ὑλικό καί σέ συνδυασμό μέ τήν ἐκεῖ μείωση τῆς τοπογραφικῆς κλίσης τῆς ἐπιφάνειας τοῦ ἐδάφους, προκαλεῖται ἐμφάνιση πηγαίων ἐκδηλώσεων. Οἱ πηγές αὐτές ἔχουν εἴτε συγκεκριμένα, εἴτε διάχυτα σημεῖα ἀναβλύσεως πού ἀναπτύσσονται σέ μέτωπο μήκους περίπου 4 Km διευθύνσεως Α-Δ καί ἀποστραγγίζονται τελικά σ᾽ ἕνα βαθμό, ἀπό τό ρέμμα τῶν Ὑφαντῶν (σχ. 5).

Ἡ τροφοδοσία ἐπομένως τῶν πηγῶν αὐτῶν εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ὑδροφόρος ὁρίζοντας πού «φουσκώνει» λόγω τῆς μείωσης τῆς περατότητας τῶν ἐπιφανειακῶν στρωμάτων. Οἱ πηγές αὐτές πού ἡ παροχή τους ἐκτιμᾶται ἀθροιστικά πάνω ἀπό τά 300 m^3/h, χωρίς νά ἀποκλείονται καί σαφῶς μεγαλύτερες τιμές, ἀποτελοῦν ὁπωσδήποτε ἕνα ἀξιόλογο δυναμικό γιά τήν περιοχή πού σήμερα εἶναι ἀνεκμετάλλευτο. Κατάντη τῶν πηγῶν τά πηγάδια ἤ οἱ ἀβαθεῖς γεωτρήσεις τῆς περιοχῆς ἐκδηλώνουν συχνά ἀβαθή ἀρτεσιανισμό.

Ἀπό ποσοτικῆς πλευρᾶς παρ᾽ ὅλες τίς συντηρητικές ἐκτιμήσεις μας φαίνεται ὅτι ἀπό τό φρεάτιο ὁρίζοντα πλεονάζει ποσότητα πού εἶναι δυνατό νά ἱκανοποιήσει τίς ἄμεσες, τουλάχιστον, μεγαλύτερες ἀπαιτήσεις πού προκύπτουν ἀπό τήν ἀνάπτυξη τῆς πόλης.

Ἀπό πλευρᾶς τροφοδοσίας ὁ φρεάτιος αὐτός ὁρίζοντας τροφοδοτεῖται ἀφ᾽ ἑνός ἀπό τήν κατείσδυση ποσοστοῦ τῶν βροχοπτώσεων πού δέχεται τό ἐπιφανειακό ἀνάπτυγμα τοῦ κάμπου (περίπου $3{,}5.10^6$ m^3 κατά μέσο ὑδρολογικό ἔτος) καί ἀφ᾽ ἑτέρου ἀπό διήθηση ὑδάτων τῆς ἐπιφανειακῆς ἀπορροῆς τῶν χειμάρρων στόν κάμπο (ποσό πού ἐκτιμᾶται περίπου σέ $8\text{-}14.10^6$ m^3 ἐτησίως*). Τέτοια σημεῖα διηθήσεως εἶναι οἱ ζῶνες τῆς κοίτης τῶν χειμάρρων κατά τή διαδρομή τους στόν κάμπο καί κυρίως ἐκείνη τοῦ Ποσπός.

---

* Οἱ ποσότητες αὐτές βρέθηκαν ἀπό τή σύνταξη τοῦ ἰσοζυγίου ὑπογείων ὑδάτων τῆς περιοχῆς. Γιά σχετικές λεπτομέρειες βλ. Π. Μαρῖνος, Ι. Διαμαντῆς καί Γ. Στουρνάρας: Τά ὑπόγεια ὕδατα στήν περιοχή Κομοτηνῆς. Annales Géologiques des Pays Helleniques, Vol. XXX, 1980.

Σχ.5 Σκαρίφημα ἐκδηλώσεων πηγαίου μετώπου καί ἀβαθοῦς φρεατίου ἀρτεσιανισμοῦ στίς προσχώσεις τοῦ κάμπου ΒΔ Κομοτηνῆς
(1) ἀδρομερέστερες ἀποθέσεις, (2) λεπτομερέστερες ἀποθέσεις

Ἄν ληφθεῖ ὑπ' ὄψη τό συντηρητικότερο ὕψος διηθήσεων ἀπό χειμάρρους (8.10^6 m³), τά ἐτησίως διακινούμενα ὑπόγεια ὕδατα ἀνέρχονται σέ $11,5.10^6$ m³. Τό σύνολο πρακτικά τῆς ποσότητας αὐτῆς ἐξέρχεται ἀπό τόν κάμπο ΒΔ τῆς Κομοτηνῆς ἀπό τό στένωμα ἀμέσως δυτικά τῆς πόλης.

Στήν περιοχή αὐτή ὑπάρχουν καί τά ἔργα ὑδροληψίας τοῦ Δήμου πού ἐνισχύουν τό ἔργο τῶν Συμβόλων. Σήμερα ἡ ἐτήσια ἀπόληψη ἀπό τά ἔργα αὐτά ὑπολογίζεται ὅτι δέν ξεπερνᾶ τά 2.10^6 m³/h.

Ἄν ληφθοῦν καί οἱ ἀπώλειες μέ τίς ποσότητες πού τελικά καταφέρνουν καί ἀπομακρύνονται ἐπιφανειακά ἀπό τήν ἐκροή τοῦ πηγαίου μετώπου τοῦ κάμπου καί ἀπό τίς λοιπές ἐκμεταλλεύσεις, πρέπει τελικά νά ὑπολείπονται πάνω ἀπό 5.10^6 m³ ἐτησίως.

Παρ' ὅλες αὐτές τίς μᾶλλον συντηρητικές ἐκτιμήσεις φαίνεται ὅτι ἀπό τό φρεάτιο ὁρίζοντα πλεονάζει ποσότητα πού εἶναι δυνατό νά ἱκανοποιήσει τίς ἄμεσες, τουλάχιστο, μεγαλύτερες ἀπαιτήσεις πού προκύπτουν ἀπό τήν ἀνάπτυξη τῆς πόλης.

Ἄν ληφθεῖ ἐπί πλέον ὑπ' ὄψη:

— ὅτι μιά δυναμική ἐκμετάλλευση, κυρίως κοντά στίς ζῶνες διηθήσεων τῶν χειμάρρων προκαλεῖ αὔξηση στίς ποσότητες πού διηθοῦνται·
— ὅτι εἶναι εὔκολα δυνατός ὁ τεχνικός ἐμπλουτισμός ἀπό τήν εὐρεία κοίτη τοῦ Ποσπός μέ ἐκσκαφές, φρέατα καί τάφρους·
— καί ὅτι ὑπάρχει ἐπί πλέον τό δυναμικό τῶν ὑπό πίεση νεογενῶν ὁριζόντων τῆς περιοχῆς τοῦ κάμπου,

φαίνεται ὅτι ἡ ἀνωτέρω ποσότητα πού πλεονάζει δέν καθορίζει καί τίς ποσότητες πού εἶναι δυνατό νά ἐκμεταλλευθοῦν καί πού μποροῦν νά εἶναι σημαντικά μεγαλύτερες.

Τέλος πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι κατάντη τοῦ κάμπου πού ἐξετάστηκε, ἡ ὑπόγεια ζώνη τῆς κοίτης τοῦ Κάτω Ποσπός δέχεται καί τήν τροφοδοσία ἀπό τίς ὑπόγειες διηθήσεις τοῦ Μπουκλουτζᾶ καί τοῦ Ντελῆ Ἰμπραήμ ρέμμα, ἡ ὁποία, ἄν καί μικρότερη ἀπ' αὐτή τοῦ Μέσου Ποσπός, ἐνισχύει περαιτέρω τίς δυνατότητες γενικά τῶν ὑπογείων ὑδάτων στήν εὐρύτερη περιοχή (σχ. 3).

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ὕστερα ἀπό μιά γενική ἐξέταση τοῦ γεωλογικοῦ καί ὑδρογεωλογικοῦ πλαισίου τῆς εὐρύτερης περιοχῆς Κομοτηνῆς, δίνεται μιά πιό συγκεκριμένη εἰκόνα γιά τά ὑπόγεια νερά τοῦ κάμπου ΒΔ τῆς πόλης. Στήν περιοχή αὐτή ἀναπτύσσεται φρεάτιος ὁρίζοντας πού ἐλέγχεται ἀπόλυτα ἀπό τήν σύσταση τῶν προσχώσεων τῆς κυρίως κοίτης τοῦ ποταμοῦ καί τῶν κώνων διαφόρων μικροχειμάρρων. Ἡ τροφοδοσία τοῦ ὁρίζοντα ἐξαρτᾶται κατά τό μεγαλύτερο μέρος της ἀπό τίς διηθήσεις τῆς ἐπιφανειακῆς ἀπορροῆς.

Εἰδικό ἐνδιαφέρον στήν περιοχή τοῦ φρεάτιου ὁρίζοντα ἔχει ἡ ἐμφάνιση ἐκτεταμένου μετώπου πηγῶν μέσα στό κεντρικό τμῆμα τοῦ κάμπου πού ὀφείλεται κυρίως στήν ἐμπλοκή τῶν διαφόρου συστάσεως καί περατότητας προσχωματικῶν ὑλικῶν πού προκαλοῦν μία ὑπερύψωση τῆς ὑδροστατικῆς στάθμης τοῦ ὁρίζοντα.

Ἀπό ἐφαρμοσμένης πλευρᾶς τόσο οἱ ὑπόγειες αὐτές ἐκφορτίσεις (πηγές) ὅσο καί τό ὅλο δυναμικό τοῦ φρεάτιου ὁρίζοντα προσφέρουν πλεονάσματα γιά κάλυψη ἄμεσων μελλοντικῶν ἀναγκῶν τῆς περιοχῆς.

Στίς λοφώδεις σειρές, κυρίως πρός τά δυτικά τῆς πόλης, ἡ ὑδροφορία παρουσιάζεται σέ βάθος, ὑπό πίεση, στά νεογενή στρώματα ἀλλά εἶναι ἀσυνεχής μέ διακεκριμένους τομεῖς μέσου ὡς ὑψηλοῦ δυναμικοῦ. Σχεδόν ὅλοι οἱ ὑπό πίεση ὁρίζοντες φαίνεται ὅτι ἔχουν ὑδραυλική ἐξάρτηση μέ τό φρεάτιο ὁρίζοντα τῆς εὐρύτερης ὅμως, πιά, λεκάνης τῆς Βιστωνίδας, ὁ ὁποῖος ἐξασφαλίζει ἄμεσα ἤ ἔμμεσα τή λειτουργία καί τροφοδοσία τους. Οἱ ποσοτικές συνεπῶς δυνατότητές τους, σέ συστηματική ἐκμετάλλευση, ἐξαρτῶνται ἀπό τήν ἐκμετάλλευση καί τροφοδοσία τοῦ μείζονα αὐτοῦ φρεάτιου ὁρίζοντα.

Ἕδρα Τεχνικῆς Γεωλογίας, Πολυτεχνική Σχολή,
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.

ΧΡΗΣΤΟΥ ΤΣΙΤΣΩΝΗ

ΣΑΠΑΙ

ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΣΑΠΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εἰς τάς Σάπας ἔζησα καί ἠργάσθην ἐπί πενήντα δύο (52) ἔτη ὡς ἐλεύθερος ἐπαγγελματίας καί Κοινοτικός Ἰατρός, καί τέλος ὡς Δήμαρχος, ἐν συνεχείᾳ δέ ὡς ἁπλοῦς δημότης. Κατά συνέπειαν ἦλθον εἰς ἄμεσον ἐπαφήν μέ τούς κατοίκους τῆς Κωμοπόλεως καί περιοχῆς της. Μετέσχον εἰς τήν ζωήν τούτων. Ἔλαβον ἄμεσον γνῶσιν τῶν προβλημάτων, τῶν δυσκολιῶν καί τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεώς των, ἀλλά καί τῶν παραπόνων των.

Ἀποτέλεσμα ὅλων τῶν ἀνωτέρω ἦτο ἡ ἀπόφασις νά φέρω εἰς φῶς τήν ζωήν τῶν κατοίκων τῶν Σαπῶν, ἀλλά μέ στοιχεῖα ἀποδεικτικά κατά τό ἀνθρωπίνως δυνατόν (φωτογραφίαι κλπ.) καί τοῦτο διά νά μείνῃ μιά μικρά ἱστορία διά τήν Κωμόπολιν, ἀλλά καί ὡς προσφοράν μου πρός τήν θετήν πατρίδα μου. (Τυγχάνω Δημότης Σαπῶν).

Ἐκτός τῶν ἀνωτέρω τά προσκομιζόμενα διά τῆς ἐργασίας μου στοιχεῖα τῆς ζωῆς τῶν κατοίκων τῶν Σαπῶν, συσχετιζόμενα μέ τά νεώτερα, πιθανόν νά συμβάλλουν εἰς τήν ἔκδοσιν νεωτέρων ἐργασιῶν παρ' ἐνδιαφερομένων διά τάς Σάπας ἤ καί τήν Θράκην, ἐντοπίων ἤ ξένων. Πολύ δέ περισσότερον σήμερον, ὁπότε ἔχει προγραμματισθῆ ἀνέγερσις χιλίων (1.000) νέων κατοικιῶν εἰς τάς Σάπας, αἱ ὁποῖαι θά μετατραποῦν εἰς μικράν πόλιν μέ τά πλεονεκτήματά της κλπ.

Ἡ ἐν τῇ ἐργασία μου περιγραφή τῆς ζωῆς τῶν κατοίκων τῆς Κωμοπόλεως κατά περιόδους χρονικάς 1924-1940, 1949-1951, 1951-1954, 1955-1958, 1959-1964, 1964-1968, 1969-1974, 1975-1978, 1978-1981 ὡς καί οἱ πίνακες τῶν ἐκτελεσθέντων κατά τάς ὡς ἄνω χρονολογίας ἔργων δίδει εἰς τόν ἀναγνώστην τήν δυνατότητα νά κρίνῃ περί τῆς προόδου της. Ἄλλως τε καί ἡ ἁπλῆ σύγκρισις τῶν ἐκτελεσθέντων ἐν Σάπαις ἔργων κατά τάς ἰδίας περιόδους παρέχει τήν τοιαύτην εὐχέρειαν εἰς τοῦτον.

Αἰσθάνομαι τήν ἀνάγκην νά τονίσω, ἔστω καί ἄν εἶμαι ὁ τελευταῖος διαπιστώσας, ὅτι πρέπει οἱ τοπικοί ἄρχοντες (Δήμαρχοι, Πρόεδροι Κοινοτήτων) νά εὔχωνται, ἀλλά καί νά ἐνεργοῦν, νά παραχωρήσῃ τό Κράτος πλήρη ἀποκέντρωσιν εἰς τά περιφερειακά ὄργανά του, ὅσον τό δυνατόν ταχύτερον, διότι ἄνευ καί οἰκονομικῆς τοιαύτης θά ὑποχρεοῦνται νά προσφεύγουν εἰς τό Κέντρον ἤ εἰς τήν εὔνοιαν τῆς Προϊσταμένης αὐτῶν ἀρχῆς διά τήν λύσιν ζωτικῶν τῆς περιφερείας των προβλημάτων, καί δή δαπανηρῶν, μέ ὅλας τάς σχετικάς συνεπείας.

Ὁ ὑποφαινόμενος προσέφυγεν εἰς τήν Πρωτεύουσαν πολλάκις, πότε ἀνεπιτυχῶς καί πότε ἐπιτυχῶς. Αὐτά μοῦ ἐδίδαξε 15,5 ἐτῶν ὑπηρεσία ὡς Δημάρχου (Βλέπε Κεφάλαιον δαπανηρῶν ἔργων).

Τήν ἐργασίαν ταύτην ἔγραψα χωρίς νά ἀναφέρω πρόσωπα, περιγράψας τόν τρόπον τῆς ζωῆς τῶν κατοίκων τῶν Σαπῶν, ὅπως τήν ἔζησα, ὅπως τήν ἀντελήφθην. Ἐπίσης ἐνέγραψα τά ὅσα ἐπετεύχθησαν ὑπέρ τῆς Κωμοπόλεως ταύτης ἀπό τοῦ 1924 ἕως καί τό 1981. Παρά ταῦτα αἰσθάνομαι τήν ὑποχρέωσιν νά εὐχαριστήσω ἐκ μέρους τῆς Κωμοπόλεως, ὡς τέως Δήμαρχος, πάντα, ὅστις, εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως, ἐβοήθησεν εἰς τήν λύσιν τῶν ζωτικῶν προβλημάτων της κατά τά ἀναφερόμενα χρονικά διαστήματα.

Χρονικόν

τῆς Διοικήσεως Κοινότητος καί Δήμου Σαπῶν τῶν ἐτῶν 1924 ἕως καί 1981

Μετά τήν ἀπελευθέρωσιν τῆς Θράκης τό 1920 αἱ «Σάπαι» ὡρίσθησαν ὡς πρωτεύουσα τῆς Κοινότητος Σαπῶν, ἱδρυθείσης διά τοῦ Δ. 30/7/1924 (ΦΕΚ Α. 194/1924) καί παρέμεινεν ὡς τοιαύτη μέχρι τῆς 26/9/1946.

Διά τήν λειτουργίαν της εἶχε τό «Κοινοτικόν κατάστημα», κτίριον παλαιόν, ἰσόγειον ἐκ δύο δωματίων (βλέπε κεφάλαιον δαπανηρῶν ἔργων, πρώτη φωτογραφία).

Ἡ Κοινότης Σαπῶν κατ' ἀρχήν περιελάμβανε τά ἑξῆς χωρία: Σάπας, Ἀρσάκειον, Χαμηλόν, Βέλκιον, Ἀετοκορυφήν, Ἀετόλοφον, Πρωτάτον, Τσιφλίκι, Λύκειον καί τά Κασσιτερά. Ἀργότερον ὁ Ἀετόλοφος ἀπεσπάσθη τῆς Κοινότητος Σαπῶν καί προσετέθη εἰς τήν Κοινότητα Λοφαρίου, τό δέ Λύκειον εἰς τήν Κοινότητα Ἀρριανῶν. Καί οὕτω ὁ συσταθείς τό 1946 Δῆμος Σαπῶν περιλαμβάνει ἔκτοτε τά ὑπόλοιπα ὡς ἄνω χωρία. Ὁ Δῆμος Σαπῶν συνεστήθη διά τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 107 Β.Δ. τῆς 26/8/1946 (ΦΕΚ Α. 290 τῆς 26/9/1946).

Ἀργότερον κατά τά ἔτη 1947-1948 οἱ κάτοικοι τοῦ ἀναφερομένου

χωρίου «Κασσιτερά» μετῴκησαν καί ἐγκατεστάθησαν εἰς τάς Σάπας πρός αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν ἀλλά καί πρόοδόν των. Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν ὡρισμένοι κάτοικοι τῶν Κασσιτερῶν καί ἰδιαιτέρως ὁ Γεώργιος Παπαδόπουλος, πρῴην Πρόεδρος τῆς Κοινότητος Σαπῶν καί ὁ Σωκράτης Βασιλειάδης, τέως Κοινοτικός Σύμβουλος. Ἡ Κοινότης Σαπῶν ἐλειτούργησε συνεχῶς καί ἀδιαταράκτως ἀπό τό 1924 ἕως τό 1940. Κατά τό ἔτος τοῦτο ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος. Ἄλλοι ἐπεστρατεύθησαν, ἄλλοι φόβῳ κινούμενοι ἀνεχώρουν ἐκ Σαπῶν. Κατά τήν ἀναφερομένην ἤρεμον λειτουργίαν τῆς Κοινότητος ἐχρημάτισαν Πρόεδροι, κατόπιν τῆς ἑκάστοτε ἐκλογῆς, οἱ Νικόλαος Καπζάλας, Δαμιανός Χαστᾶς φαρμακοποιός, Στέργιος Παπαστεργίου, Γεώργιος Παπαδόπουλος καί Κων/νος Ποάλας. Ἅπαντες κατέβαλον κάθε δυνατήν προσπάθειαν νά καλύψουν τάς διαφόρους ἀνάγκας τῶν Σαπῶν καί τῶν χωρίων τῆς Κοινότητος. Λόγῳ ὅμως τῆς πενιχρᾶς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς Κοινότητος καί τῆς περιωρισμένης οἰκονομικῆς βοηθείας τῆς Προϊσταμένης της ἀρχῆς - Νομαρχίας Ροδόπης - ἐξετελέσθησαν κατά τήν θητείαν τούτων ἔργα μικρᾶς, σχετικῶς, δαπάνης. Ταῦτα ἀναγράφονται εἰς τόν πίνακα «Κοινοτικῶν ἔργων τῶν ἐτῶν 1924-1940». Πρός τιμήν τῆς μνήμης τούτων παρατίθενται ἀμέσως κατωτέρω δύο φωτογραφίαι παλαιαί.

Ἡ πρώτη παρουσιάζει τό πρῶτον Κοινοτικόν Συμβούλιον Σαπῶν ἔτους 1924. Ἡ δευτέρα παρουσιάζει τό προτελευταῖον Κοινοτικόν Συμβούλιον τῆς Κοινότητος Σαπῶν ἔτους 1937-1938.

Τό πρῶτον Κοινοτικόν Συμβούλιον Σαπῶν.

Τό προτελευταῖον Κοινοτικόν Συμβούλιον Σαπῶν.

Μετά τόν πόλεμον τοῦ 1940 ἐπηκολούθησεν ἡ κατάληψις τῆς Θράκης ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Τήν 6/4/1941 εἰσῆλθον εἰς Σάπας πρῶτοι ὀλίγοι Γερμανοί. Τήν 15/4/1941 εἰσῆλθεν ὁ Βουλγαρικός Στρατός καί οἱ πρώην κάτοικοι Σαπῶν Βούλγαροι, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀναχωρήσει ἐκ Σαπῶν κατά τό 1927, δυνάμει τῆς περί ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν Ἑλλάδος καί Βουλγαρίας συνθήκης.

Τότε τήν διοίκησιν τῆς Κοινότητος Σαπῶν ἀνέλαβον οἱ Βούλγαροι. Τόν Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους 1944 οἱ Βούλγαροι ἀπεχώρησαν τῶν Σαπῶν (καί Θράκης) ἀφήσαντες ὄπισθέν των φτώχειαν, δεινοπαθήματα γνωστά καί περιγραφέντα παρ' ἄλλων. Τό ἀρχεῖον τῆς Κοινότητος διεσπάρη. Μετά τήν ἀποχώρησιν τῶν Βουλγάρων τήν διοίκησιν τῆς Κοινότητος ἀνέλαβε τό Ἐθνικόν Ἀπελευθερωτικόν Μέτωπον (Ε.Α.Μ.) μέ ἐκπρόσωπόν του τόν Κουκούτσην.

Τόν Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους 1945 διωρίσθη πρόεδρος τῆς Κοινότητος ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν ἀρχῶν ὁ Δημήτριος Καραθανάσης, κάτοικος Σαπῶν. Τόν Ἰανουάριον τοῦ 1946 διωρίσθη ὡς νέος Πρόεδρος ὁ Γεώργιος Παπαδόπουλος καί μετά τινας μῆνας ὡς Δήμαρχος Σαπῶν. Οὗτος ὑπηρέτησε μέχρι τοῦ μηνός Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους 1949, ἀντικατασταθείς τόν ἴδιον μῆνα ὑπὸ τοῦ διορισθέντος ὡς Δημάρχου Εἰσαγγελέως Πρωτοδικῶν Κομοτηνῆς Παν. Παναγιωτοπούλου, ὑπηρετήσαντος τόν Δῆμον μέχρι τοῦ Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1951 καί ἔχοντος ὡς Πρόεδρον τοῦ Δημ. Συμβουλίου Σαπῶν τόν Δημήτριον Παπαδημητρίου, κάτοικον Σαπῶν. Τότε ἐπετρέπετο ὁ διορισμός Δικαστι-

κῶν λειτουργῶν ὡς Δημάρχων. Τόν Μάρτιον τοῦ 1951 ἐγένοντο αἱ πρῶται Δημοτικαὶ ἐκλογαί διά τήν τετραετίαν 1951-1954.

Κατά τάς ἐκλογάς αὐτάς ἀνεδείχθη Δήμαρχος ὁ Δημήτριος Καραθανάσης, ὑπερτερήσας τοῦ ἀντιπάλου του Γεωργίου Παπαδοπούλου καί οὕτω ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος αἱρετός Δήμαρχος Σαπῶν. Ἐπίσης ἐξελέγη Δήμαρχος ὁ ἴδιος καί διά τήν τετραετίαν 1955-1958.

Τήν 5/4/1959 αἱ γενόμεναι Δημοτικαί ἐκλογαί ἀνέδειξαν Δήμαρχον τόν γράφοντα. Εἰς τάς ἐκλογάς τῆς 5/6/1964 ἐπανεξελέγη, παραμείνας Δήμαρχος μέχρι τῆς 20/9/1974, ὁπότε ἀντεκατεστάθη ὑπὸ ἀνωτέρου ὑπαλλήλου τῆς Νομαρχίας Ροδόπης.

Κατά τάς γενομένας δημοτικάς ἐκλογάς τῆς 31-3-1975 ἀνεδείχθη Δήμαρχος Σαπῶν ὁ Δῆμος Κρυστάλλης. Ὁ ἴδιος ἐπανεξελέγη Δήμαρχος καί κατά τάς ἐκλογάς τῆς 15/10/1978.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΣΑΠΑΙ

Ἡ κωμόπολις αὐτή εἶναι πρωτεύουσα τοῦ Δήμου Σαπῶν, προπολεμικῶς Κοινότητος, καθώς καί τοιαύτη ὁλοκλήρου τῆς Ἐπαρχίας Σαπῶν, καταλαμβανούσης τό Ἀνατολικόν τμῆμα τοῦ Νομοῦ Ροδόπης καί ὑπαγομένης εἰς τήν Νομαρχίαν Ροδόπης ἐδρεύουσαν εἰς τήν πόλιν τῆς Κομοτηνῆς.

Φωτογραφία τῶν Σαπῶν.

Ὀνομασία τῆς Κωμοπόλεως

Αἱ Σάπαι ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἦσαν τὸ κεντρικώτερον χωρίον τῆς Ἐπαρχίας Σαπῶν καὶ τὸ ἐμπορικώτερον, εἶχε καὶ δύο τζαμιά (ὅρα κτίρια γενικῶς). Ὠνομάζετο Σιαπτσί ἢ Σαπ-χανέ καὶ κατελάμβανε μικράν ἔκτασιν (ὅρα γεωγραφικὴ θέσις Σαπῶν Κεφ. β΄).

1) Σιαπτσί: Ὠνομάζετο οὕτω, διότι εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Κωμοπόλεως ταύτης καὶ εἰς διάφορα σημεῖα κατὰ παραδοσιακὴν ἀφήγησιν ὑπῆρχε μεταλλεῖον πετρωμάτων, πού περιεῖχον Στύψην, τουρκιστί «Σιάπ», τῆς ὁποίας εἶχον ἄμεσον ἀνάγκην τὰ τότε βυρσοδεψεῖα Σαπῶν καὶ ἄλλων ἴσως περιοχῶν (1920-1950), ἀπαγορευθείσης τῆς λειτουργίας των μετὰ τὸ 1950.

Βυρσοδεψεῖον Χαφούζ Χουσεῖν Ἰμπράμ.

Βυρσοδεψεῖον Ταμπάκ Μουσταφᾶ.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι βορειοανατολικῶς τῆς Κωμοπόλεως ὑπάρχει εἰς τὴν θέσιν «Ἀσάρ» παλαιόθεν ἔργον ἀνορύξεως μέ μερικὰς στοάς (κοιλώματα ὑπὸ τὴν γῆν), χαρακτηριζομένας ὡς ὀρυχεῖον, ἀπέχον δὲ τῶν Σαπῶν 3-4 χιλιόμετρα ΒΑ τούτων. Εἰς τὴν θέσιν Ὀντούν-Γιουλοῦ ἢ Μαγαράδες ὑπάρχουν δύο ἀνοίγματα, τὰ ὁποῖα ὁ γράφων εἶδε κατὰ τὰς κυνηγετικάς ἐκδρομάς του. Ἐπίσης παρατηροῦνται μικραὶ πηγαὶ δίδουσαι στυφὸ νερό, ξυνόνερον λεγόμενον, παρὰ τὴν ἀριστερὰν τοῦ ἀνερχομένου ὄχθην τοῦ χειμάρρου Σιάπ - Ντερέ, ἐξ οὗ καὶ ὁ χείμαρρος οὗτος ὀνομάζεται ἔκπαλαι Σιάπ-Ντερέ (Στυφὸ ρέμα). Ἰδιαιτέρως φημίζεται ἡ θέσις «Σαρλάκ» περὶ τὰ 3-4 χιλιόμετρα βορειανατολικῶς τῆς Κωμοπόλεως.

Εἰς σχετικὴν ἔρευνάν μου ἐπληροφορήθην παρὰ 85ετοῦς Μουσουλμάνου, ὀνόματι Ἀμέτ, ὅτι παλαιὰ ὑπῆρχε φοῦρνος ἢ ἐργαστήριον ΒΑ τῶν

Σαπῶν, εἰς τόν ὁποῖον ἐπεξεργάζοντο τά πετρώματα τῆς στύψης πρός καθαρισμόν της. Τά δέ ὑπολείμματα τῆς τοιαύτης ἐπεξεργασίας ἀπερρίπτοντο εἰς τήν περιοχήν τοῦ φούρνου. Ἐπ' αὐτῶν ἀργότερον ἐφυτεύθη ἄμπελος, ἥτις ὅμως δέν ἀπέδωκεν. Ὠνομάζετο δὲ ἡ θέσις Κιούλ - Μπαλάρ (σταχτοάμπελος). Εἰς σχετικήν συζήτησιν μέ τόν Μπαλντά - Μεμέτ Χασάν, τέως Δημ. Σύμβουλον, ἐπληροφορήθην ὅτι εἰς τήν περιφέρειαν «Τρυφιλίτσα» καί τήν δεξιάν ὄχθην τοῦ ἰδίου χειμάρρου Σιάπ-ντερέ, καί εἰς σημεῖον ὑψηλότερον τῆς ἀναφερομένης θέσεως Σαρλάκ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ἰδίου χειμάρρου, ὑπάρχει μεγάλη πέτρα, πιθανῶς κοίλη ἐλαφρῶς, ὀνομαζομένη Σολούκαγιά (νερολίθαρο), πέριξ τοῦ ὁποίου τά ὕδατα τοῦ Σιάπ-ντερέ ἀφίνουν ἤ σχηματίζουν ἕνα ὑπόλειμμα. Τοῦτο χρωματίζει τά δέρματα κ.λ.π. μαῦρα.

Ὁ ὑποφαινόμενος ἐπληροφορήθη ὅτι κάποιος Γάλλος, ὀνόματι A. Vi - quesuel, ἔχει γράψει σχετικῶς. Κατόπιν προσπαθείας ἀνεῦρε τό σχετικόν ἐδάφιον διά τήν ὀνομασίαν τῶν Σαπῶν. Τό μετέφρασε καί τό ἐφωτοτύπησε. Ἰδού ἡ μετάφρασις τοῦ κειμένου:

«Σαπτσιλάρ
7-8 λεῦγες Νοτιανατολικῶς τῆς Γιουμουρτζίνας βρίσκεται
Σαπ χανά ἤ
Σιαπτσί (ἤ ἀκόμη Σιαπτσιλάρ. πληθυντικός τοῦ Σιαπτσί). κλπ.
Σαπ σημαίνει στύψη, Χανά σημαίνει πανδοχεῖον ἤ ἐργοστάσιον.
Τό χωρίον πῆρε τό ὄνομά του ἀπό τά πετρώματα τῆς στύψης, τῶν ὁποίων ἡ ἐκμετάλλευσις γίνεται εἰς ἀπόστασιν ἑνός τετάρτου καί μισῆς λεύγας (εἰκ. 14) καί τά ὁποῖα χρησιμεύουν εἰς τήν κατασκευήν τῆς στύψης.
Κάνομεν αὐτήν τήν παρατήρησιν διότι ὁ D. AUVILLE ἐξομοιώνει αὐτήν τήν τοποθεσίαν μέ τό SCAPTA-HYLA. Ἐάν οὗτος ὁ γεωγράφος ἐγνώριζε αὐτάς τάς λεπτομερείας θά εἶχε ἴσως κυττάξει καλύτερα πρίν κάμει αὐτόν τόν συσχετισμόν».

Ἐν συνεχείᾳ γράφει παραπλεύρως ἐν μεταφράσει τόν τίτλον τῆς γραφῆς του· «Ταξείδι εἰς τήν Εὐρωπαϊκήν Τουρκίαν. Φυσική καί γεωλογική περιγραφή τῆς Θράκης». Παρίσι 1868 Τόμος II σελίς 298-299.

Ταῦτα συμπίπτουν μέ τήν ἀφήγησιν τοῦ Μουσουλμάνου Ἀμέτ καί ὅτι πράγματι μεταξύ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ χειμάρρου Σιάπ-ντερέ καί τῶν θέσεων Ἀσάρ καί Ὀντούν-Γιολοῦ ὑπάρχουν πετρώματα στύψης.

2) Σ α π-χ α ν ά ἤ Χ α ν έ: Ἡ κωμόπολις ὠνομάζετο καί οὕτω. Πράγματι ἡ ὀνομασία αὐτή συνήνωνε τά δύο στοιχεῖα της, τήν ρίζαν Σιάπ (στύψη) καί τό Χανά ἤ Χανέ, δηλοῦσαν «τό πανδοχεῖον». Τοιαῦτα πανδοχεῖα παλαιόθεν, ἀλλά καί κατά τό 1922-1935 ἦσαν λίαν ἀπαραίτητα διά τήν ἐξυπηρέτησιν τῶν τε διερχομένων ἐκ Σαπῶν καί τῶν ὑποχρεωτικῶς διανυκτε-

ρευόντων εἰς αὐτάς ἀνθρώπων, ἐλλείψει ἄλλης εὐκόλου καί ταχείας συγκοινωνίας μέ ἄλλα κέντρα, ἀλλά καί διά τήν ἐξασφάλισιν καί περιποίησιν τῶν ἐξυπηρετούντων αὐτούς ζώων (ὄνων, βοδιῶν, βουβάλων, ἀργότερον ἡμιόνων, ἁλόγων, σπανιώτερον καί καμηλῶν).

Πλήν τῶν διερχομένων καί διανυκτερευόντων εἰς Σάπας προσήρχοντο διά τήν πλήρωσιν τῶν βιοτικῶν ἤ ἄλλων ἀναγκῶν των εἰς Σάπας καί οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τῆς ἐπαρχίας Σαπῶν, καί μάλιστα τόν χειμῶνα, ἐξυπηρετούμενοι, ὡς καί τά ζῶα των, δι' ὅ καί τά πανδοχεῖα (Χάνια) ἦσαν ἀπαραίτητα.

Πρός ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ των ἦσαν εὐρύχωρα καί εἶχον τόν ἀνάλογον ὁπλισμόν, τόσον διά τήν ἀσφαλῆ πρόσδεσιν τῶν ζώων, τήν περιποίησίν των, τροφήν κλπ., ὅσον καί διά τόν διανυκτερεύοντα ἄνθρωπον. Διά τοῦτον διέθετον μικρόν δωμάτιον παρά τήν εἴσοδον τοῦ Χανιοῦ μέ πρωτόγονον βεβαίως περιποίησιν.

Παλαιά φωτογραφία καμηλῶν ὁδηγουμένων εἰς τό χάνι τοῦ Ντερτλῆ Ἀμέτ

Κατά τήν περίοδον 1920-1935 τά ὀργανωμένα χάνια ἦσαν δύο:

1) τοῦ Ντερτλῆ Ἀμέτ. Τοῦτο ὡς εὐρύχωρον καί κεντρικόν κτίσμα χρησιμοποιεῖται ἀπό ἐτῶν ὡς ὑφασματοπωλεῖον ὑπό τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀμέτ, Ἰδρίς καί τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰδρίς Ἀμέτ. Κεῖται εἰς τό μέσον τοῦ κεντρικοῦ δρόμου (τμῆμα 2) (Παπαδήμου). Ἡ κατωτέρω φωτογραφία μαρτυρεῖ περί τούτου.

Τό πρώην χάνι, ἤδη ὑφασματοπωλεῖον.

Αἱ τότε Ἀρχαί Σαπῶν πρό τοῦ καφενείου Β. Πίνιου (μέ μαῦρο χρῶμα ἡ εἴσοδος τοῦ Χανιοῦ τοῦ Χατζηχουσεΐν).

Κάτοικοι τῶν Σαπῶν καθήμενοι πρό τῆς εἰσόδου τοῦ Χανίου Χατζηχουσεΐν καί τά ἐπί τοῦ τοίχου μαγαζάκια.

2) Τό τότε Χάνι τοῦ Χατζηχουσεΐν καί τῶν τέκνων του. Ἦτο καί τοῦτο εὐρύχωρον καί ἔκειτο εἰς τόν κεντρικόν δρόμον τῶν Σαπῶν (τμῆμα 2) μέ κυρίαν εἴσοδον μεγάλην. Ἡ πρός τόν κεντρικόν δρόμον πλευρά του ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς στήριγμα (τοῖχος) διά τήν δημιουργίαν, μέ προσθέσεις ξυλίνας κλπ., μικρῶν μαγαζιῶν τοῦ ἑνός δωματίου. Αἱ προηγούμεναι φωτογραφίαι μαρτυροῦν περί τούτου. Εἰς ταύτας ἡ εἴσοδος τοῦ Χανιοῦ παρουσιάζεται ἀνοικτή με μαῦρο χρῶμα.

Ἐκτός ὅμως τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος, ὡς ἄνω, πανδοχείων (χανιῶν) διάφοροι ἐλεύθεροι ἐπαγγελματίαι, καί δή παντοπῶλαι, διά τήν συγκράτησιν καί αὔξησιν τῶν πελατῶν των, καί προπαντός τῶν ἐκ τῶν χωρίων τῆς Ἐπαρχίας τοιούτων, διέθετον προσωρινῶς μικρά χάνια διά τήν πρόσδεσιν τῶν ζώων των, κυρίως ὄνων. Τότε οἱ ὄνοι ἦσαν τό συνηθέστερον μέσον κινήσεως. Τοιαῦτα διέθετον οἱ Μ. καί Κων. Ποάλας, Χριστόδουλος Χαδόλιας καί λοιποί.

Ἡ πόρτα τοῦ Χανιοῦ Κ. Ποάλα (μέ βέλος) παραπλεύρως τοῦ παντοπωλείου του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΙΣ ΤΩΝ ΣΑΠΩΝ

1) *Θέσις καί περιβάλλον τῆς Κωμοπόλεως*

Ἡ Κωμόπολις αὐτή μετά τῶν περί αὐτήν οἰκισμῶν καταλαμβάνει τό Νοτιοανατολικόν τμῆμα τῆς Ἐπαρχίας Σαπῶν, ὡς καί τοῦ Νομοῦ Ροδόπης, καί περιβάλλεται ὑπό λόφων καλυπτομένων βορείως καί ἀνατολικῶς ὑπό

δασυλίων πεύκης ἐξ ἀναδασώσεως καί δρυός, ἀλλοῦ δέ ὑπό χλωρίδος χαμηλῆς ἀναπτύξεως (Πυρένια κ.λ.π.).

Διαρρέεται ὑπό δύο χειμάρρων, νοτίως μέν ὑπό τοῦ Σάπ-ντερέ, βορείως δέ ὑπό τοῦ Μπουκλοτζᾶ.

Ἀρχή ἐγκυβωτισμοῦ χειμάρρου Μπουκλοτζᾶ.

Διαμόρφωσις κοίτης χειμάρρου Σαπ-ντερέ.

2) *Ἔδαφος - Κλῖμα*

Τό ἔδαφος τῆς Κωμοπόλεως καί τῆς περιοχῆς της εἶναι ἐλαφρῶς ἀνώμαλον (μικρολοφῶδες) κατά τμήματα. Τό ὑψόμετρόν της φθάνει τά 130-145 μ., εἶναι κατάλληλον διά γεωργικήν ἐκμετάλλευσιν ὅπως καί ἡ περιοχή της, ἰδίᾳ δέ διά δημητριακά, καπνόν, ὀλίγον καλαμπόκιον, ἐλλείψει πολλοῦ ὕδατος, καί ὀλίγον τριφύλλιον. Τό κλῖμα της γενικῶς εἶναι εὔκρατον καί ὑγιεινόν. Ὅπως καί εἰς ἄλλας περιοχάς καί εἰς τάς Σάπας παρατηροῦνται καί βροχαί καί χιόνια, στά ὑψώματα περισσότερα κατά τόν χειμῶνα.

3) *Χωροταξία*

Ἡ κωμόπολις εἶναι κτισμένη κατ' ἄξονα τοῦ διαρρέοντος ταύτην χειμάρρου Μπουκλοτζᾶ καί τῶν κυριωτέρων κεντρικῶν δρόμων ταύτης (σήμερον Παπαδήμου, Μπακαλμπάση, Ἀλκιβιάδου καί Ἡφαίστου πρός τήν συνοικίαν τῶν ἀθιγγάνων) καί λοιπῶν μικροτέρων τοιούτων. Ὅθεν ἀρχικῶς ἀπό τοῦ 1923-1926 ἔδιδε τήν ἐντύπωσιν «Κωμοπόλεως εἰς μῆκος». Μετά τήν πλήρη ἐγκατάστασιν τῶν τότε προσφύγων Ἑλλήνων καί τήν φιλότιμον προσπάθειαν πολλῶν κατοίκων ἡ κωμόπολις ἐκτείνεται καί εἰς πλάτος, διότι πολλοί ἐλεύθεροι χῶροι πέριξ τῆς παλαιᾶς κωμοπόλεως ἐκαλύφθησαν μέ νέα οἰκήματα π.χ. περιοχή Δημαρχείου. Βορείως τούτου, ὁλόκληρος συνοικισμός Ποντίων ἐκ Κασσιτερῶν. Ἡ κατωτέρω ἀεροφωτογραφία μαρτυρεῖ περί τούτου.

Ὁ βορείως τοῦ Δήμαρχείου Νέος συνοικισμός Ποντίων ἐκ Κασσιτερῶν.

Πλήν τοῦ ἀνωτέρω συνοικισμοῦ, ἐκάλυψαν ἐλευθέρους χώρους πέριξ τῆς παλαιᾶς κωμοπόλεως τῶν Σαπῶν καί ἄλλοι συνοικισμοί:

α) Πρός νότον καί ἐπί τῆς ὁδοῦ Ἀλεξανδρουπόλεως ἀπό τοῦ ναϊδρίου

Συνοικισμός Ποντίων καί Ἀρσακιωτῶν.

Ἀγίας Μαρίνας μέχρι τῆς παρά τό χωρίον Ἀρσάκειον γεφύρας, ἐπί τῆς ἰδίας ὁδοῦ, ὁ συνοικισμός Ποντίων ἐκ Κασσιτερῶν καί Ἀρσακιωτῶν. Ἡ προηγηθεῖσα φωτογραφία δεικνύει...

β) Πρός βορρᾶν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καί Ἑλένης καί πέριξ τῶν ὁδῶν Ἀφροδίτης-Περσεφόνης-Ἀθηνᾶς-Δήμητρας καί Γυμνασίου οἱ συνοικισμοί Ποντίων ἐκ Κασσιτερῶν, Θρακῶν, Σαρακατσαναίων κ.λ.π. Εἰς ἔνδειξιν αἱ δύο κατωτέρω φωτογραφίαι.

Μερικοί συνοικισμοί Ποντίων, Θρακῶν, καί Σαρακατσαναίων.

4) *Πολεοδομία*

Ἡ δομή τῆς κωμοπόλεως ποικίλλει:

α) Παραδοσιακή μουσουλμανική διά γεωργούς: Χαρακτηριστικός τύπος ταύτης εἶναι ἡ ἀνέγερσις δύο ἤ τριῶν τό πολύ δωματίων, μονορόφων ἤ ἁπλῶς 50-70 ἑκατ. ὑψηλότερον τοῦ ἐδάφους, εἰς τό βάθος αὐλῆς, πότε μεγάλης ἤ πότε μικρᾶς, μικροῦ σταυλίου ἤ ἀποθήκης ἤ ἁπλῶς ὑποστέγου. Καί ὅλη ἡ αὐλή μαζί μέ τά κτίσματα περιβάλλεται ὑπό ὑψηλοῦ τοίχου, ὅστις καταλήγει εἰς ἐξώπορταν πρός τόν ὑπάρχοντα δρόμον ἤ σοκάκι. Τό αὐτόματο τοῦτο κύτταρον ὀνομάζεται (τότε) καί σήμερον «Χαρέμι». Ὑπάρχουν, ὅμως, καί ἐξαιρέσεις. Μουσουλμάνοι τοπικῶς ἰσχυροί, κοινωνικῶς ἤ οἰκονομικῶς, πλήν τοῦ χαρεμίου, διέθετον μέχρι πρό ἐτῶν καί ἰδιαίτερον οἴκημα ἑνός δωματίου ἤ δύο μικρῶν, μέ ἰδιαιτέραν εἴσοδον καί αὐλήν. Τό κτίσμα τοῦτο ἐλέγετο «Μουσαφίρ ὀντάς» (δωμάτιον ὑποδοχῆς τῶν ξένων). Τά παλαιότερα χρόνια εἰς τό κυρίως χαρέμι δέν εἰσήρχοντο ἀρσενικοί ἐπισκέπται.

Χαρέμι μέ μεγάλην αὐλήν

Φωτ. Μουσαφίρ ὀντά

Τό γεωργικόν συγκρότημα τοῦτο ἀποτελεῖται 1) ἀπό τό κυρίως χαρέμι κάτω θεν τοῦ φωτιστικοῦ στύλου καί 2) ἀπό τό ὑψηλόν ἰδιαίτερον κτίριον τοῦ Μουσαφίρ ὀντά μέ ἰδιαιτέραν εἴσοδον καί αὐλήν.

Χαρέμι μέ μικράν αὐλήν

β) Παρατηρεῖται ἐπίσης δομή μονορόφων ἤ διορόφων οἰκιῶν διακρινομένη διά τήν ἐπικράτησιν ὡς ὑλικοῦ κατασκευῆς «τοῦ ξύλου», ὑπό διάφορον μορφήν καί σχέδιον. Μεγάλοι στῦλοι ἀγρίων δένδρων, κυρίως δρυός, ἀποτελοῦν τό στήριγμα τοῦ κτίσματος καί γενικῶς μικρότεροι δοκοί τό συμπλήρωμα τοῦ σκελετοῦ τοῦ οἰκήματος. Οἱ μεγάλοι στῦλοι ἐπί τοῦ ἐδάφους στηρίζονται εἰς πέτραν ἀνάλογον. Ἀκολούθως τά διάκενα τοῦ σκελετοῦ ἐκαλύπτοντο διά λωρίδων σανίδος καρφωμένων στερεῶς ἤ δι' εὐλυγίστων κλάδων δένδρου πλεκομένων. Ὁ τρόπος οὗτος ὠνομάζετο «μπαγδατί». Ἀκολουθεῖ ἐσωτερική καί ἐξωτερική ἀνάλογος ἐπάλειψις καί ἕτοιμον εἶναι πλέον τό κτίσμα. Λέγεται ὅτι εἶναι μέθοδος Βουλγαρικῆς προελεύσεως. Τοιαύτης κατασκευῆς εἶναι αἱ κατωτέρω εἰκονιζόμεναι οἰκίαι 1) Χριστοδούλου Χαδόλια καί 2) τοῦ Κωνστ. Μ. Ποάλα καί ἄλλαι. Ὁ πρῶτος τούτων ἐλθών πρόσφυξ ἐξ Ἀνατολικῆς Θράκης ἠγόρασε παρά Βουλγάρου, κατοίκου Σαπῶν, τήν οἰκίαν ταύτην. Πιθανῶς καί ὁ δεύτερος. Καί ἄλλα τοιαῦτα κτίσματα ὑπῆρχον παλαιότερον ἀρκετά.

Οἰκία Χριστ. Χαδόλια.

Οἰκία Κωνστ. Ποάλα.

γ) Ἀπό τῆς ἀστικῆς, ὅμως, ἀποκαταστάσεως τῶν Ἑλλήνων, τότε προσφύγων, εἰς τήν Κωμόπολιν ἡ δομή τῶν περισσοτέρων οἰκιῶν ἐγένετο συμφώνως πρός τόν ἐκάστοτε ἰσχύοντα οἰκοδομικόν κανονισμόν καί μέ τά

Φωτογραφία ἀρχικῶν κτισμάτων τῶν τότε προσφύγων Ἑλλήνων.

Ἀνέγερσις συγχρόνων κατοικιῶν.

ἀνάλογα ὑλικά, πλήν τῶν κτισμάτων τῶν πρώτων τότε προσφύγων 1922-26, τήν δομήν τῶν ὁποίων λόγῳ τοῦ ἐπείγοντος τοῦ ζητήματος καθώριζεν ἡ ὑπηρεσία οἰκισμοῦ. Ἀπό τοῦ 1950 καί μέχρι σήμερον παρατηρεῖται ἀνέγερσις συγχρόνων κτισμάτων, πλήν ὅμως παρατηροῦνται περιπτώσεις τινές ἀρχιτεκτονικῆς παρεκκλίσεως.

Εἰς τήν μίαν φωτογραφίαν ἡ παλαιά κωμόπολις μόλις διαφαίνεται ἀριστερά. Ἐλεύθεροι χῶροι παρέμεινον τότε πολλοί καλυφθέντες σύν τῷ χρόνῳ (βλ. ἀνωτέρω).

5) *Κυκλοφορία -Δρόμοι*

Ἡ κυκλοφορία ἀφορᾶ δύο τομεῖς: α) τήν ἐντός τῆς Κωμοπόλεως καί β) τήν ἐκ τῆς Κωμοπόλεως πρός ἄλλα μεγαλύτερα κέντρα, ἰδίᾳ Κομοτηνήν καί Ἀλεξανδρούπολιν.

α) Ἐντός τῆς κωμοπόλεως: Ἡ κυκλοφορία τῶν κατοίκων ταύτης ἤ τῶν ἐπισκεπτῶν της ἐξ ἄλλων χωρίων ἤ περιοχῶν ξένων κατά τά ἔτη 1922-1927 ἐγένετο διά τῶν παλαιῶν δρόμων καί τῶν ἐν τῷ μεταξύ διανοιγέντων δρομίσκων, διαφόρου πλάτους καί ἀκαθορίστου διαδρομῆς. Ἦσαν ὅλοι χωματόδρομοι, γενόμενοι κατά τόν χειμῶνα ἤ μεθ' ἑκάστην ραγδαίαν βροχήν «λασπώδεις». Διά τοῦτο τήν νύκτα οἱ κυκλοφοροῦντες κάτοικοι καί ξένοι ἐκράτουν λάμπαν εἰδικήν ἤ φαναράκια πετρελαίου, τοῦ τότε Κοινοτικοῦ φωτισμοῦ ὄντος ἀνεπαρκοῦς ἤ ἐλλείποντος παντελῶς (ὅρα κεφαλ. φωτισμοῦ). Καί ὁ γράφων κατά τάς νύκτας ὁμοίως ἔπραττεν ὡς Ἰατρός.

Ἀκριβῶς διά τόν λόγον τοῦτον ὁ μεγαλύτερος εἰς μῆκος καί πλάτος «Κεντρικός δρόμος» (σήμερον Παπαδήμου Α.) εἶχεν ἀπό τῆς τουρκοκρατίας «γκαλτερίμι» κτισμένο κατά μῆκος τοῦ ἄξονός του καί εἰς τό κέντρον τούτου μέ πέτρας, δηλαδή διάβασιν πλάτους 60-70 ἑκατ. τοῦ μέτρου, ὕψους 20-25 ἑκατοστῶν. Σκοπός τοῦ γκαλτεριμιοῦ ἦτο ἡ προστασία τῶν κυκλοφορούντων, καί δή κατά τόν χειμῶνα, ἀπό τάς λάσπας τῶν ἑκατέρωθεν τούτου τμημάτων τοῦ δρόμου, ὡς καί τῶν ρεόντων δι' αὐτοῦ ὑδάτων μετά ραγδαίαν βροχήν, τῶν προερχομένων ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων σημείων τῆς κωμοπόλεως. Ταῦτα διεχέοντο ὡσάν ὁ κεντρικός οὗτος δρόμος ἦτο κοίτη «προσωρινοῦ χειμάρρου». Ὁ δρόμος οὗτος ἦτο τό ἐμπορικόν καί κοινωνικόν κέντρον καί τοιοῦτον ἐξακολουθεῖ τό ἴδιον καί σήμερον.

Ὁ ἐν λόγῳ Κεντρικός δρόμος ἀναλόγως τῆς διαδρομῆς του διαιρεῖται ἤ μᾶλλον ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν τμημάτων.

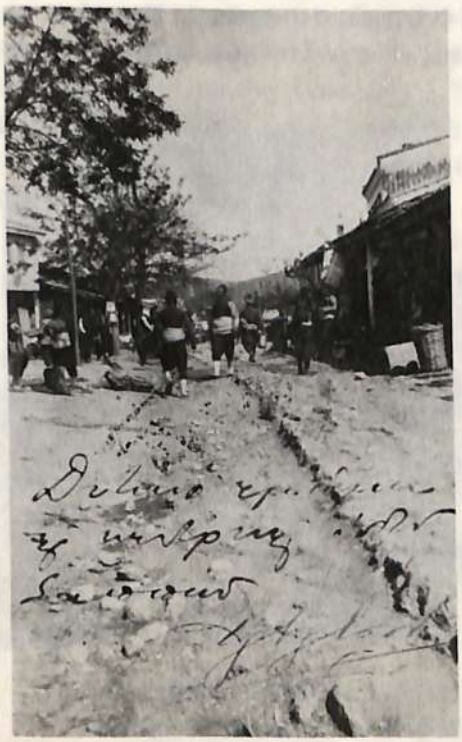
1) Τό πρῶτον τμῆμα του ἀρχίζει ἀπό τήν Ἐκκλησίαν «Ἁγίου Κωνσταντίνου καί Ἑλένης» καί τελειώνει εἰς γραμμήν ἑνοῦσαν τήν οἰκίαν Χρ. Χαδόλια καί οἰκίαν Ἀθανασίου Τζάκη τότε (ἤδη ἄλλος ἔκτισε ἐπί τοῦ οἰκοπέδου τοῦ Τζάκη).

2) Τό δεύτερον καί ἐμπορικόν ἀρχίζει ἀπό τάς ὡς ἄνω οἰκίας καί λήγει εἰς τό σημερινόν παντοπωλεῖον Ἀλ. Νάνου. Τοιοῦτον ἦτο ἀπό τουρκοκρατίας ὡς καί σήμερον.

3) Καί τό τρίτον τμῆμα ἀρχίζει ἀπό τοῦ ἀναφερομένου παντοπωλείου Ἀλεκ. Νάνου μέχρι συναντήσεως τῆς Ἐθνικῆς ὁδοῦ Θεσσαλονίκης - Κομοτηνῆς - Ἀλεξανδρουπόλεως.

Ὁ δρόμος οὗτος παρέμεινε μέ τό γκαλτερίμι ἀπό τῆς ἀπελευθερώσεως καί μέχρι τοῦ 1949, ὁπότε ὁ τότε διορισθείς Δήμαρχος Π. Παναγιωτόπουλος, εἰσαγγελεύς Πρωτοδικῶν, διεμόρφωσε τοῦτον καί ἀσφαλτόστρωσε προσωρινά διά τῆς «Ἀμάγκ». Ἀργότερον ἐπανελήφθη ἡ ἀσφαλτόστρωσις τό 1961 (ὅρα πίνακα 5 δαπανηρά ἔργα).

Ἡ ἀμέσως κατωτέρω παλαιά φωτογραφία τοῦ ἔτους 1922 δεικνύει ἐξωφθάλμως τό «γκαλτερίμι». Παραπλεύρως ταύτης δημοσιεύεται μικρά φωτογραφία τῆς ἰδίας ἐποχῆς, ἀλλ' εἰς μεγαλυτέραν ἐμφάνισιν, παλαιοῦ κτίσματος, ὅπερ τότε ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς καφενεῖον τοῦ Β. Πίνιου. Ἔκειτο δέ ἔμπροσθεν τοῦ μεγαλυτέρου δένδρου (ἀριστερά) τῆς ἀναφερομένης παλαιᾶς φωτογραφίας τοῦ κεντρικοῦ δρόμου.

Παλαιά φωτογραφία τοῦ κεντρικοῦ δρόμου 1922. Κεντρικόν (2ον) τμῆμα.

Παλαιόν κτίσμα, καφενεῖον. 2ον τμῆμα Κεντρικοῦ δρόμου 1922.

β) Ἐκ Σαπῶν πρός Κέντρα, ἰδίᾳ Κομοτηνήν. Διά νά ἐπικοινωνήσουν οἱ κάτοικοι τῶν λοιπῶν χωρίων τῆς Ἐπαρχίας μετά τῆς Κωμοπόλεως Σαπῶν κατά τά ἔτη ἰδίως 1921-1926, δέν διέθετον μηχανικά μέσα, εἰ μή διά τούς ὀρεινούς τά πόδια, ἡμιόνους, σπανιώτερον ἄλογα καί ὄνους. Διά τούς πεδινούς τά πόδια, ὄνους καί ἀραμπάδες βοδιῶν ἤ βουβάλων, ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν των καί τῶν παλαιῶν ὁδῶν, τοῦ ἐδάφους των, τῆς καταστάσεως αὐτῶν καί τῶν καιρικῶν συνθηκῶν.

Διά τήν μετάβασιν, ὅμως, τῶν ἀνθρώπων ἐκ Σαπῶν εἰς Κομοτηνήν ἡ κατάστασις ἦτο δύσκολος, ἄν μή περιπετειώδης. Τά χρόνια ἐκεῖνα αἱ Σάπαι ἐπικοινωνοῦσαν διά τοῦ σιδηροδρόμου Ἀλεξανδρουπόλεως-Κομοτηνῆς, μέ σταθμόν τούτου εἰς Μέστην, ἀπέχοντα τῆς Κωμοπόλεως 7,5-8 χιλιόμετρα. Τό τραῖνον διά Κομοτηνήν διήρχετο ἐκ τοῦ «Σταθμοῦ Μέστης» τήν 6ην πρωϊνήν. Πρό τῆς 6ης πρωϊνῆς ἔπρεπεν ὁ ταξιδιώτης νά εὑρίσκεται ἐκεῖ, ἵνα μή ματαιωθῇ τό ταξίδι του, ὡς μή ὑπάρχοντος ἄλλου μέσου εὐδοκίμου. Ὁ δρόμος ὅμως Σαπῶν - «Σταθμοῦ Μέστης» ἦτο χωματόδρομος, ὡς ἐκ τούτου λίαν λασπώδης καί ἰδίως τόν χειμῶνα, διεκόπτετο δέ ἀπό μικρούς χειμάρρους (βαθειά χανδάκια) γεμάτους νερό τόν χειμῶνα, χωρίς καί νά ὑπάρχῃ γέφυρά τις, μικρή ἤ μεγάλη, ἐπ' αὐτῶν. Μάλιστα εἰς τό μεγαλύτερον ἐξ αὐτῶν τότε (1924-25) ἐπνίγη εἷς στρατιώτης. Καί οὕτω τό μέν θέρος ἠδύνατο νά φθάσῃ ὁ ταξιδιώτης εἰς τόν Σταθμόν, ἔστω καί μέ τά

Τρίτον τμῆμα Κεντρικοῦ δρόμου (νότιον).

Πρῶτον τμῆμα κεντρικοῦ δρόμου (ἀνατολικόν).

πόδια, τόν χειμῶνα,ὅμως, ὁ ταξιδιώτης καί μάλιστα ὁ πεζός μή διαθέτων ἄλλο μέσον ἐμαρτύρει. Ἔπρεπε τό καθαρόν (ἐπίσημον) πανταλόνι καί τά παπούτσια του νά βάλῃ εἰς σάκκον. Αὐτόν ἐσήκωνεν εἰς τόν ὦμον του καί ἀνεχώρει διά τόν Σταθμόν Μέστης, κρατῶν συνάμα μικρό φαναράκι πετρελαίου διά νά καθοδηγῆται εἰς τήν πορείαν του. Ταξίδι μέ ἁραμπᾶ δέν ἦτο συνήθως χρήσιμον, λόγῳ κινδύνου νά μή προφθάσῃ τό τραῖνο, βραδέως κινουμένου τούτου. Μόνον ἄλογον ἤ ἡμίονος ἦτο κατάλληλος διά τό ταξίδι αὐτό, ἀλλά καί τοῦτο δύσκολον μή ὑπαρχόντων τότε πολλῶν τοιούτων.

Μόλις ὁ ταξιδιώτης ἔφθανεν εἰς τόν Σταθμόν Μέστης, ἐτοποθέτει κάπου τά λασπωμένα εἴδη του διά νά τά χρησιμοποιήσῃ κατά τήν ἐπιστροφήν του, ἀναχωρῶν ἐν συνεχείᾳ πρός Κομοτηνήν σιδηροδρομικῶς ἀλάσπωτος.

Ὁ γράφων δίς, λόγῳ ἐπειγουσῶν ἀναγκῶν του τό 1924, ἐδοκίμασε «τή γλύκα» τοῦ τοιούτου ταξιδίου. Κατά τό τέλος τοῦ 1925-27 ὁ ἐξ Ἠπείρου τήν καταγωγήν, ἀλλά πρόσφυξ ἐξ Ἀνατ. Θράκης Χριστόδουλος Χαδόλιας ἤ ἁπλῶς Μπαρμπα-Τόζιος, τόσον πρός τό συμφέρον του, τήν ἐξυπηρέτησιν τῆς τοιαύτης συγκοινωνίας, ὅσον καί διά νά μεταφέρῃ τό ταχυδρομεῖον (διά τοῦ Σταθμοῦ Μέστης διεκινεῖτο), διέθεσε μίαν «σούσταν», τετράτροχον ὄχημα συρόμενον ὑπ' ἀλόγου. Ἐπί τοῦ κενοῦ ταύτης καθώρισε θέσεις ἐπιβατῶν τιμολογήσας ἑκάστην 17,50 δραχ. δι' ἁπλῆν μετάβασιν εἰς τόν Σταθμόν Μέστης, ὁμοίως δέ καί διά τήν ἐπιστροφήν εἰς Σάπας. Οὕτω δέ ἐξυπηρετεῖτο ἀριθμός τις τῶν ταξιδιωτῶν, διότι αἱ θέσεις ἦσαν 4 συνήθως καί ὁ ἴδιος ἔβγαζε τό ψωμί του.

Παλαιά «σούστα» ὁμοίου τύπου πρός τήν τοῦ Χαδόλια.

Τό 1927 ὅμως ὁ Εὐστράτιος Μπακιρτζῆς, κάτοικος Σαπῶν, ἠγόρασεν αὐτοκίνητον τύπου «OVERLAY». Τό 1928 ὁ Σάββας Χαρμπαντίδης

ἠγόρασεν ἕνα αὐτοκίνητο τύπου «FORD» ἀντικαταστήσας τοῦτο ἀργότερον (1929-1930) μέ μεγαλύτερον τύπου «CHEVROLET». Τό 1930 ὁμοίως ὁ Βασίλης Βοσβολίδης καί τό 1937 ὁ Κυριάκος Οἰκονομίδης. Διά τῶν αὐτοκινήτων αὐτῶν ἤρχισεν ἡ συγκοινωνία νά γίνεται κάπως εὐκολότερη. Ἐκινοῦντο προσεκτικά, ἀναλόγως τοῦ καιροῦ καί τῆς ἀνάγκης τῶν γύρω χωρίων. Διά τήν Κομοτηνήν εὕρισκον δυσκολίαν καί ἰδίως τόν χειμῶνα. Ὁ δρόμος Σαπῶν - Κομοτηνῆς καί ἰδίως Σαπῶν-Ἀράτου τότε ἦτο, ὡς χωματόδρομος ἀπό παλαιᾶς ἐποχῆς, δύσκολος, λασπώδης, πλάτους 4-4,50 μ. Αἱ ἐκάστοτε φθοραί του ἐπιδιορθώνοντο ἀναλόγως, μερίμνῃ τῆς ἁρμοδίας ἀρχῆς τοῦ Νομοῦ. Ἀπό τοῦ ἔτους 1935, ἤρχισε τμηματική σκυρόστρωσις. Τό 1936 ἐδενδροφυτεύθη ὁ δρόμος προσωπικῇ ἐργασίᾳ τῶν κατοίκων τῶν πλησιοχώρων χωρίων. Ἡ δενδροφύτευσις ἐγίνετο εἰς ἀπόστασιν 2-2,5 μ. ἐκατέρωθεν ἑκάστης πλευρᾶς τοῦ δρόμου διά μελλοντικήν διεύρυνσίν του. Μετ' ὀλίγον ἤρχισε κατά τμήματα ἡ ἀσφαλτόστρωσις τούτου. Ἀπό τό 1936 ἐνεφανίσθησαν δύο ἰδιωτικά λεωφορεῖα. Τό ἕν ἦτο τοῦ Μανώλη Σάρδη, Ἠλ. Παπαδοπούλου καί Γαζῆ. Τό δέ ἕτερον τῶν Σωκράτη Ναθαναηλίδου, Β. Βοσβολίδου καί Γεωργίου Παπαγεωργίου, κατοίκων Κομοτηνῆς. Ταῦτα ἐκινοῦντο Κομοτηνή - Σάπαι δίς ἡμερησίως μετά πολλῆς προσοχῆς. Τό 1946 ὁ Συνεταιρισμός πληγέντων αὐτοκινητιστῶν Ροδόπης (Σ.Π.Α.) ἤρχισε νά ἐκτελῇ ταξίδια πρός Σάπας, πυκνότερα, μέ στρατιωτικά αὐτοκίνητα (Τζέϊμς διασκευασθέντα εἰς λεωφορεῖα). Τό 1951-1952 ὁ δρόμος Κομοτηνῆς-Σαπῶν-Ἀλεξανδρουπόλεως διεμορφώθη καί ἀσφαλτοστρώθηκε ὁριστικῶς ὑπό τοῦ ἐργολάβου Ζωγράφου κλπ. ἀποκατασταθείσης πλήρως τακτικῆς καί συχνῆς συγκοινωνίας Σαπῶν-Κομοτηνῆς πρός πλήρη ἐξυπηρέτησιν τῶν ἐπιθυμούντων νά ταξιδεύσουν, συσταθέντος ἐν τῷ μεταξύ καί τοῦ 46ου ΚΤΕΥΛ. Ἡ τοιαύτη εὔκολος καί καθ' ὁμάδας κίνησις τῶν κατοίκων τῶν Σαπῶν καί χωρίων τῆς Ἐπαρχίας Σαπῶν ἔπληξε τήν ἀγοράν τῶν Σαπῶν, ἡ ὁποία δέν ἠδύνατο νά ἀντιδράσῃ, διότι πλήν τῶν ἄλλων ἐστεροῦντο Εἰρηνοδικείου, ὑποκαταστήματος Ἐθνικῆς Τραπέζης καί λοιπῶν ὑπηρεσιῶν. Αὐταί ἦσαν αἱ εὐκολίαι καί δυσκολίαι διά τήν κυκλοφορίαν τῶν ἀνθρώπων. Τώρα μένει νά γραφῇ καί διά τήν διακίνησιν τῶν εἰδῶν ἐμπορίου, ὡς καί ἄλλων βαρέων ἀντικειμένων (μηχανῶν) πρός Σάπας, μοναδικόν κατά τά χρόνια 1921-1930 ἐμπορικόν κέντρον. Ἡ διακίνησις αὕτη ἐγίνετο μέσῳ τοῦ σιδηροδρομικοῦ Σταθμοῦ Μέστης.

Ἡ μεταφορά τῶν ἐμπορικῶν κλπ. εἰδῶν διενεργεῖτο μέ ἁραμπάδες βουβαλιῶν κυρίως. Μάλιστα δέ διά τήν τοιαύτην ἐκλεκτικῶς ἐπροτιμῶντο οἱ Βασίλειος Γολγάκης, Παναγιώτης Τζιμορτάγκας καί Εὐθύμιος Χριστακάκης, κάτοικοι τοῦ χωρίου «Ἀρσάκειον». Οὗτοι διέθετον ἁραμπάδες μέ

μεγάλα βουβάλια. Τά εἶχον στολισμένα μέ κομπολόγια ἀπό πολυχρώμους χονδράς χάνδρας γύρω εἰς τόν λαιμόν τῶν ζώων των. Ἀκόμη καί εἰς τάς κορυφάς (αἰχμάς) τῶν κεράτων τούτων εἶχον ἐνσφηνώσει μικράς φούντας ἀπό μικράς χρωματιστάς χάνδρας. Ἴσως, πλήν τῆς εὐμορφίας τῶν ζώων, ἤθελον νά προφυλάξουν ταῦτα καί ἐκ τῆς βασκανίας. Δέν λησμονεῖ ὁ γράφων ὅτι ἐπιστρέφων ἐξ Ἀθηνῶν τόν Ἰανουάριον τοῦ 1930 ἐπέβη ἁραμπᾶ βουβαλιῶν τοῦ Κων. Γκάζου, κατοίκου Ἀρσακείου, ἀπό τόν σιδηρ. σταθμόν Μέστης διά Σάπας, φθάσας ἐκεῖ μετά 3 1/2 ὥρας μετά ἀγωνιώδη προσπάθειαν τῶν βουβαλιῶν λόγῳ τῆς ἀφθόνου λάσπης. Ἐξ ὅλων τούτων ἀποδεικνύεται ὁ λόγος διά τόν ὁποῖον αἱ Σάπαι κατά τά ἀνωτέρω ἔτη ἦτο τό μοναδικόν ἐμπορικόν κέντρον τῆς Ἐπαρχίας Σαπῶν.

6) *Ἐλεύθεροι χῶροι Κωμοπόλεως σήμερον*

α) Ἡ κεντρική πλατεῖα τοῦ Δημαρχείου Σαπῶν (ὅρα κεφ. διαμορφ. Πλατείας Δημαρχείου).

β) Ἡ πλατεῖα τοῦ Δημοτικοῦ Πάρκου (βλέπε διαμόρφωσις πάρκου).

γ) Κεντρική Πλατεῖα Κωμοπόλεως Βασιλ. Γεωργίου.

δ) Πλατεῖα περί τό Ἡρῶον Πεσόντων.

ε) Τό ἄλλοτε Δημοτ. Στάδιον· «χῶρος μεταξύ ἀφ' ἑνός τῆς Ἐκκλησίας καί Ἑλληνικοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου (νοτίως) καί ἀφ' ἑτέρου τοῦ Γυμνασίου Σαπῶν (ἀνατολικῶς)».

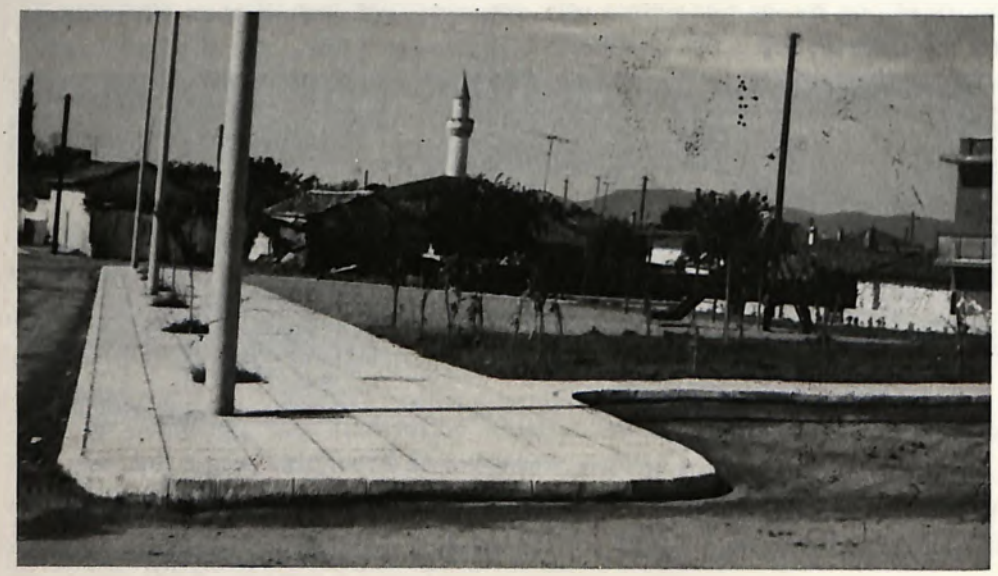
στ) Ἀνώνυμος Πλατεῖα. Δημιουργηθεῖσα διά τῆς ἐπικαλύψεως τοῦ χειμάρρου Μπουκλουτζᾶ καί συναντήσεως τῆς ἀσφαλτοστρωμένης ὁδοῦ Μπακάλμπαση.

Κεντρική Πλατεῖα Κωμοπόλεως Βασ. Γεωργίου.

Πλατεῖα Ἡρώων Πεσόντων.

Ἀνώνυμος Πλατεῖα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄

ΥΔΡΕΥΣΙΣ-ΦΩΤΙΣΜΟΣ-ΑΠΟΧΕΤΕΥΣΙΣ

1) *Ὕδρευσις.*

Ἡ ὕδρευσις ταύτης ἐγένετο παλαιόθεν καί πρό τῆς ἀπελευθερώσεώς της διά τῆς παροχῆς τοῦ ὕδατος μιᾶς ὑδρομαστεύσεως, κειμένης εἰς τήν θέσιν «Καρυδιά», καί εἰς τήν δεξιά τοῦ ἀνερχομένου ὄχθην τοῦ χειμάρρου Σιάπντερέ. Ὁ ἐκ ταύτης ἐξερχόμενος κεντρικός σωλήν κατέληγεν εἰς μικράν παλαιάν δεξαμενήν, κειμένην Β.Α. τοῦ Γυμνασίου, σήμερον καί Λυκείου Σαπῶν, ἐπισκευασθεῖσαν ἀργότερον (1955). Ἐκ τῆς δεξαμενῆς ταύτης ἐξήρχετο ὑδροφόρος σωλήν, ὅστις εἰς τό ὕψος τοῦ Γυμνασίου περίπου διεχωρίζετο εἰς δύο κλάδους, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς παρεῖχε τό ὕδωρ εἰς τό ἓν τμῆμα τῆς Κωμοπόλεως, ὁ δέ ἄλλος εἰς τό ἕτερον τμῆμα ταύτης. Ἕκαστος τῶν σωλήνων τούτων ἐν τῇ διαδρομῇ του διεκλαδίζετο εἰς μικροτέρους σωλῆνας τῶν ὁποίων τό τέρμα κατέληγεν εἰς «Κρήνην», κοινόχρηστον οὖσαν. Ἐξ ἑκάστης τοιαύτης ὑδρεύοντο οἱ περίοικοι καί τά ζῶα των ἐν ἀνάγκῃ.

Παλαιά κοινόχρηστος Κρήνη.

Παλαιά δεξαμενή ἀργότερον ἀνακαινισθεῖσα.

Ἑκάστη κοινόχρηστος κρήνη περί τήν βάσιν της (ἔδαφος) εἶχε καί ὑποδοχεῖς, διά τό ἐκ ταύτης ῥέον ὕδωρ (γιαλάκια λεγόμενα) ἐκ τσιμέντου ἤ ἄλλης οἰκείας ὕλης, ἀπαραιτήτους διά πολλάς χρήσεις ἀνθρώπων καί ζώων (πότισμα). Αἱ βλάβαι τοῦ ὑδραγωγείου ἦσαν συχναί, λόγῳ τῆς παλαιότητος τούτου, δι' ὅ αἱ ἐπισκευαί του ἦσαν συχναί καί πρόχειροι, τῆς Κοινότητος

ἀδυνατούσης οἰκονομικῶς νά λύση ριζικῶς τό θέμα τῆς ὑδρεύσεώς της. Τό παρεχόμενον τότε ὕδωρ ἦτο ἀνεπαρκές διά νά καλύψη ἔστω καί τάς στοιχειώδεις ἀνάγκας τῶν κατοίκων.

Κατά τά ἔτη 1933-34 ἡ τότε Κοινοτική ἀρχή ἀντικατέστησε τόν κεντρικόν σωλῆνα (ὑδρομάστευσις-δεξαμενή) διά τσιμεντοσωλῆνος διαμέτρου Φ100 καί προσέθηκε καί νέαν μικράν ὑδρομάστευσιν, ἀλλά καί πάλιν ἡ παρεχομένη ποσότης νεροῦ κατά 24ωρον ἦτο ἀνεπαρκής.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπιδιορθώσεως τοῦ ὑδραγωγείου τό Κοινοτικόν Συμβούλιον κατεσκεύασε καί κοινόχρηστον Κρήνην εἰς τήν πρό τοῦ «Τσαρσί-Τζαμί» μικράν πλατεῖαν ἐπί τῆς ὁποίας ἐπέθεσε μαρμαρίνην πλάκαν (κεφαλήν) ἀναγράφουσαν καί τά ὀνόματα τῶν τότε Κοινοτικῶν συμβούλων.

Ταύτην ὅμως ἀργότερον ἐξερρίζωσαν διά λόγους συγκοινωνίας πιθανῶς καί ἀπέθεσαν τό τε σῶμα της καί τήν μαρμαρίνην πλάκαν ἐπί τῶν ἐρειπίων τῆς οἰκίας Ζινέλ Μουσταφᾶ: Αἱ ἀμέσως κατωτέρω φωτογραφίαι πιστοποιοῦν ταῦτα.

Τό σῶμα τῆς ἐκριζωθείσης κρήνης.

Ἡ ἐπί τῆς κρήνης τοποθετηθεῖσα μαρμάρινη πλάξ.

Τόν Ἰούλιον 1959 ὁ τότε ἐκλεγείς Δήμαρχος διαπιστώσας τά ἀνωτέρω ἐκάλεσε τόν Προϊστάμενον τῆς Τεχνικῆς Ὑπηρεσίας Δήμων καί Κοινοτήτων (Τ.Υ.Δ.Κ.) τῆ Νομαρχίας Ροδόπης Ἀνδρ. Παριανόν νά ἐλέγξη τό

ὑδραγωγεῖον γενικῶς. Οὗτος διά τῆς ἀπό 14/7/1959 τεχνικῆς ἐκθέσεως καί ὁριζοντογραφίας τοῦ δικτύου ὑδρεύσεως τῆς Κωμοπόλεως ἐβεβαίωσε τήν ἀνωτέρω κατάστασιν τοῦ ὑδραγωγείου, προσθέσας ἐν τῇ ἐκθέσει του ταύτῃ ὅτι τό παρεχόμενον ὕδωρ «εἶναι καί ἐπικίνδυνον, ὡς περιέχον καί ὑδροξείδιον τοῦ σιδήρου καί ὅτι ἡ παρεχομένη ποσότης ὕδατος ἀνήρχετο μ ό ν ο ν εἰς ὀγδοήκοντα κυβικά μέτρα τό 24ωρον (80m³)» διά τάς 2.500 κατοίκους τῆς Κωμοπόλεως, ξένους ἐπισκέπτας καί ζῶα τούτων. Δυστυχῶς ἡ τοιαύτη κατάστασις τοῦ ὑδραγωγείου καί ἡ μικρά ποσότης τοῦ παρεχομένου ὕδατος ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1961, ὁπότε ἐνισχύθη κάπως διά τῆς συμπληρωματικῆς παροχῆς 8 κ.μ. τήν ὥρα, ὕδατος, ἐκ τῆς γενομένης γεωτρήσεως Μελεμέ, χωρίς καί πάλιν νά γίνῃ αἰσθητή ἡ αὔξησις αὕτη· δυστυχῶς μόλις τό 1968 ἐλύθη ὁριστικῶς τό θέμα τῆς ὑδρεύσεως Σαπῶν (ὅρα ἔργα πίνακα 5ον δαπανηρῶν ἔργων).

2) *Φωτισμός τῆς Κωμοπόλεως*

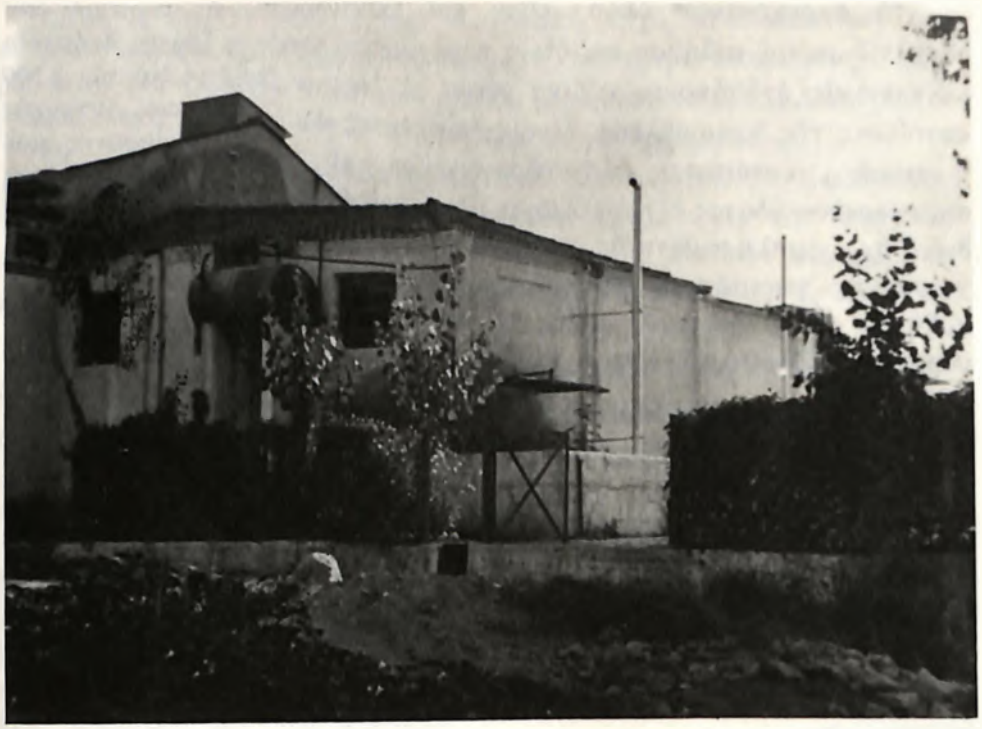
Ἀρχικῶς, τά ἔτη 1924-1927, ὁ φωτισμός τῶν ὁδῶν καί πλατειῶν ἐγένετο διά λαμπῶν πετρελαίου, τοποθετουμένων ἐπί ξυλίνων στύλων καί εἰς σχετικήν μεταξύ των ἀπόστασιν. Ἀνάδοχος τοῦ τοιούτου φωτισμοῦ εἶχεν ἀναδειχθῆ ὁ ὀνομαζόμενος «Χρυσάφης» πρόσφυξ ἐξ Ἀνατ. Θράκης. Ὁ φωτισμός αὐτός ἦτο ἀνεπαρκής, ὄχι μόνον διά τόν μικρόν ἀριθμόν τῶν λαμπῶν καί τῆς μικρᾶς φωτιστικῆς ἐντάσεώς των, ἀλλά καί λόγῳ οἰκονομικῆς ἀδυναμίας τῆς τότε Κοινότητος νά ἐπιτύχῃ καλύτερον τοῦ ὑπάρχοντος.

Ἐλέγετο ὅτι πλήν τῶν ἀναφερομένων αἰτιῶν, ὑπῆρχεν ἀμέλεια ἤ τό συμφέρον τοῦ ἀναδόχου (ὅτι δέν ἀνάβει τίς λάμπες, δέν βάζει πετρέλαιον κ.λ.π.).

Εἰς κάθε παράπονον ἤ παρατήρησιν τοῦ τότε Προέδρου τῆς Κοινότητος Ν. Καπζάλα, ὁ ἀνάδοχος ἐδικαιολογεῖτο διά τήν ἀνεπάρκειαν τοῦ φωτισμοῦ προβάλλων διαφόρους αἰτίας π.χ. «Μοῦ ἔκλεψαν τίς λάμπες, μοῦ ἔσπασαν καί λαμπογυάλια καί τοιαῦτα». Εἰς τήν Κωμόπολιν ὅμως διεδίδετο ὅτι ὁ ἴδιος παραβαίνει τάς ὑποχρεώσεις του πρός τό συμφέρον του. Σημειοῦται ἐπ' εὐκαιρίᾳ ὅτι τήν ἐποχήν ἐκείνην καί αἱ οἰκίαι ἐφωτίζοντο μέ πετρελαιο-λάμπας. Εὐτυχῶς κατά τό 1927 τόν φωτισμόν ὁδῶν καί Πλατειῶν τῆς Κωμοπόλεως ἀνέλαβεν ὁ νέος ἀνάδοχος Θεολόγος Ἐξηντάρης καί μάλιστα δι' ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Τοῦτον διετήρησε μέχρι τοῦ 1959. Τήν 30/10/1958 ὑπεγράφη ἡ σύμβασις ἐξαγορᾶς ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς-μεταφορᾶς καί διανομῆς.

Τήν 1/1/1959 ἐγένετο ἡ ὑπαγωγή τοῦ φωτισμοῦ τῆς Κωμοπόλεως εἰς τήν Δ.Ε.Η., πρός πλήρη πλέον ἱκανοποίησιν τῶν φωτιστικῶν ἀναγκῶν, ὁδῶν, πλατειῶν καί οἰκιῶν.

Μάρτυς ἡ κατωτέρω φωτογραφία τοῦ ἐργοστασίου ἠλεκτροφωτισμοῦ τούτου.

Ἐργοστάσιον ἠλεκτροφωτισμοῦ Θ. Ἐξηντάρη ἐν Σάπαις.

3) *Ἀποχέτευσις*

Τοιαύτη ἐν κυριολεξίᾳ δέν ὑπῆρχε τότε (1922-1951). Ἐλάχισται οἰκίαι διέθετον βόθρον, ἔστω καί ἀπορροφητικόν. Εἶχον, αἱ πλεῖσται, μικρά ἀποχωρητήρια «τουρκικοῦ τύπου» μέ ἀβαθῆ βόθρον, ἐκ τοῦ ὁποίου πολλάκις ἐξεχέοντο ὑγρά εἰς τά παρακείμενα τεχνικά ἤ φυσικά ρεῖθρα τῶν ὁδῶν ἤ σοκακίων. Διά τήν ἐκκένωσιν τῶν βόθρων οἱ ἔχοντες τοιοῦτον κατέφευγον εἰς τόν Ἀθίγγανον «Χασάν», ὅστις διά ἐκκένωσιν τοῦ βόθρου δέν ἐδίσταζε νά εἰσέλθῃ ἐντός αὐτοῦ. Κατέστη οὕτος εἰδικός καί ἀπαραίτητος, μέχρις οὗ τό ἔργον τοῦτο ἀνέλαβον σταδιακῶς οἱ μέ μηχανικά μέσα ἐκκενωταί βόθρων τῆς Κομοτηνῆς.

Ἀκριβῶς, διά τήν ἔλλειψιν ἀποχετεύσεως, αἱ ἑκάστοτε δημοτικαί ἀρχαί ἐπεδόθησαν εἰς τήν κατασκευήν ὑπονόμων (ὅρα ἔργα τούτων) κατά τμήματα, εἰς τάς ὁποίας συνέδεσαν τούς βόθρους των οἱ κάτοικοι, ἄλλοτε νομίμως καί ἄλλοτε παρανόμως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΑΡΧΑΙ ΚΩΜΟΠΟΛΕΩΣ

Ἀπό τοῦ ἔτους 1924-1927 ὑπῆρχον αἱ κάτωθι Ἀρχαί:

1) Ὑποδιοίκησις (Πολιτική): Ὑποδιοικηταί: Τουργούτης, Κασσιμάτης Κλ. Δημητρακόπουλος καί ἀργότερον ὅτε μετωνομάσθη «Ἐπαρχία»: Ἔπαρχος: Ἀναγνώστου Δ. κ.λ.π. καί μετέπειτα κατηργήθη ἡ θέσις καί τοῦ Ἐπάρχου, τῆς Κοινότητος Σαπῶν ὑπαχθείσης, ὡς καί τοῦ Δήμου ἀργότερον, εἰς τήν Νομαρχίαν Ροδόπης ἀπ' εὐθείας.

2) Κοινότης Σαπῶν: ὑπαγομένη κατ' ἀρχήν εἰς τήν Ὑποδιοίκησιν Σαπῶν, μέχρι τῆς καταργήσεως ταύτης καί τῆς Ἐπαρχίας.

3) Ὑποδιοίκησις Χωροφυλακῆς: Διοικηταί: Κ. Λυμπέρης (πολλάς ὑπηρεσίας τότε προσέφερε, τήν ἐποχήν τῶν Κομιτατζήδων), Γρίβας, Περιμένης κλπ. Ἀργότερον μετωνομάσθη εἰς Ἀστυνομικόν Τμῆμα.

Παλαιόν οἴκημα Ὑποδιοικήσεως Χωρ/κῆς καί σήμερον ἀστυνομικοῦ τμήματος Σαπῶν.

4) Ἔφιππον ἀπόσπασμα: Διοικητής ἀρχικῶς Γεωργ. Σταματᾶς, λοχαγός κ.λ.π. Τοῦτο ἦτο τότε ἐστεγασμένον εἰς τόν ἐλεύθερον χῶρον τῆς νοτιοανατολικῆς γωνίας τῆς σημερινῆς Πλατείας τοῦ Δημαρχείου. Εἰς τόν χῶρον τοῦτον ὑπῆρχε σταῦλος διά τούς ἵππους, δωμάτια διά τούς στρατιώτας, γραφεῖα κλπ. Ἀργότερον κατηργήθη. Ἀμφότεραι αἱ στρατιωτικαί αὐταί μονάδες (Χωροφυλακῆς καί Ἐφίππων) ἦσαν τά χρόνια ἐκεῖνα προστάται τῶν κατοίκων τῆς ὅλης ἐπαρχίας Σαπῶν ἐκ κινδύνων, τόσον ἐσωτερικῶν, ὅσον καί ἐξωτερικῶν, ἰδίως μέχρις ὅτου ἐγένετο ἀνταλλαγή τῶν πληθυσμῶν Ἑλλάδος-Βουλγαρίας τό ἔτος 1927. Προηγουμένως ταύτης Βούλγαροι Κομιτατζῆδες ἔδρων δραστηρίως εἰς ὅλην τήν Ἐπαρχίαν Σαπῶν καί τούς κόμβους τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ἀλεξανδρουπόλεως-Κομοτηνῆς. Πολλάκις ἐφόνευσαν ἀνθρώπους ἤ ἐτοποθέτησαν βόμβας εἰς τήν ὡς ἄνω σιδηροδρομικήν γραμμήν μέ τά γνωστά ἀποτελέσματα. Ἰδίως περί τό χωρίον Συκορράχη (Τσοπάνκιοι τότε).

Τμῆμα τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ Ἐφίππου Ἀποσπάσματος.

5) Δασονομεῖον Σαπῶν: Ἐργαζόπουλος, Τζέμος Βλ., Ἀν. Κόλιας κλπ. Τοῦτο κατ' ἀρχήν ἐστεγάζετο εἰς παλαιάν μικράν ἀνώγειον οἰκίαν τοῦ Νικολ. Καπζάλα κατεδαφισθεῖσαν ἀργότερον. Τό 1951 μέ

δωρεάν οἰκοπέδου τοῦ Δήμου Σαπῶν ἀνηγέρθη ὑπό τοῦ ἐργολάβου Ζωγράφου Σ.Σ. κλπ. τό νέον καί σημερινόν Δασονομεῖον, δαπάναις τοῦ Δημοσίου. Ἀπόδειξις ἡ συνημμένη φωτογραφία.

Τό Δασονομεῖον Σαπῶν.

Κτίριον Ἀγροτικῆς Τραπέζης.

6) Τηλεγραφεῖον - Ταχυδρομεῖον: Προϊστάμενοι Παν. Γερασίμου καί Νανόπουλος κλπ. (ἐπ' ἐνοικίῳ οἰκία Ζινέλ ἀγά).

7) Ὑπηρεσία Ἐποικισμοῦ: Ἐπιμελητής Α. Μπουχοῦτσος.

8) Ἀγροτική Τράπεζα: Ἐπ' ἐνοικίῳ οἴκημα Δ. Παπαϊωάννου, κατοίκου Σαπῶν. Αὕτη ἐπυρπολήθη τόν Νοέμβριον τοῦ 1946 ὑπό ἀνδρῶν τοῦ Ε.Α.Μ. Ἀργότερον ἱδρύθη πάλιν καί ἐστεγάσθη εἰς ἴδιον κτίριον, τοῦ ὁποίου ἡ φωτογραφία παρατίθεται ἀνωτέρω.

9) Εἰρηνοδικεῖον κατά μῆνα (περιοδεῦον):

Ἦρχετο ὁ Εἰρηνοδίκης καί ὁ γραμματεύς τοῦ Εἰρηνοδικείου Κομοτηνῆς εἰς Σάπας διά δικασίμους ὑποθέσεις (μάρτυς ἡ κατωτέρω φωτογραφία).

Τό Εἰρηνοδικεῖον εἰς Σάπας περιοδικῶς. Εἰρηνοδίκης Κομοτηνῆς Α. Κατσαντώνης. Γραμματεύς Εἰρηνοδικείου Ν. Μπιτσάκος μετά τοῦ Ἐπάρχου Σαπῶν Δ. Ἀναγνώστου.

10) Ταμεῖον ἐπ' ἐνοικίῳ: Καταργηθέν μετ' ὀλίγον ἀνεσυστήθη ἀργότερον.

Μετά τό ἔτος 1946, ἐλειτούργησαν καί αἱ κάτωθι ἀρχαί κατ' ἀλφαβητικήν σειράν. Δημαρχεῖον, Ἀγρονομεῖον, Γραφεῖον Γεωργικῆς ἀναπτύξεως, Δασονομεῖον (βλέπε προηγουμένως), Εἰρηνοδικεῖον, Ἐφορία Οἰκονομική, Ἰατρεῖον Ἀγροτικόν (Κοινοτικόν), Κτηνιατρεῖον ἀγροτικόν, ΤΕΑ, Ταμεῖον Δημόσιον, Τμῆμα Ἀστυνομικόν (βλέπε προηγ. Ἀρχαί).

Ἄλλαι ὑπηρεσίαι

Τράπεζα Ἀγροτική (βλέπε προηγουμένως ἀριθ. 8), Τράπεζα Ἐθνική (βλέπε πίνακα 5ον ἔργων Δαπανηρῶν), ΕΛ-ΤΑ, Ο.Τ.Ε., Ἕνωσις Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν, 7ον ΚΤΕΥΛ Πρακτορεῖον Σαπῶν, Ὀργανισμός ἀπασχολήσεως Ἐργατικοῦ Δυναμικοῦ.

Τό ἀγροτικόν Κτηνιατρεῖον Σαπῶν

Ὀργανώσεις

Ἕνωσις Ἐπαγγελματιῶν καί βιοτεχνῶν, Ἀγροτικός Συνεταιρισμός Σαπῶν, Ἀγροτικός Συνεταιρισμός Κασσιτερῶν, Σῶμα Ἑλλήνων Προσκόπων Σαπῶν, Σῶμα Ἑλληνίδων ὁδηγῶν Σαπῶν (κτίριον δέν ἔχουν ἀκόμη).

Κέντρον Ἑλλήνων Προσκόπων Σαπῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΩΜΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΕΙΣ ΑΥΤΟΥ

1) *Πληθυσμός*

Οὗτος τό	1928	ἀνήρχετο εἰς	1.868	κατοίκους
» τό	1940	» »	2.351	»
» τό	1951	» »	2.440	»
» τό	1961	» »	2.589	»
» τό	1971	» »	2.456	»
καί τό	1981	» »	2.513	»

Σύνθεσις πληθυσμοῦ σήμερον: Χριστιανοί (Ἕλληνες) 1.609 καί Μουσουλμάνοι 854 (Μωαμεθανοί, ἀθίγγανοι καί Πομάκοι).

Εἰς τούτους δέν συμπεριλαμβάνονται: α) ὁ ἀριθμός ἐκείνων οἱ ὁποῖοι λόγῳ μορφώσεως ἀνέλαβον θέσιν ἐκτός τῆς Κωμοπόλεως (Ἰατροί, Φαρμακοποιοί, ὀδοντίατροι, διδάσκαλοι, καθηγηταί κ.λ.π.), ὡς καί οἱ ἐξ ἀλλαγῆς τόπου ἀσκήσεως διαφόρων ἐπαγγελμάτων ἤ ἐργασίας (Γερμανία κ.λ.π.) καί οἱ παραμένοντες μονίμως εἰς τό ἐξωτερικόν.

2) *Ἀπασχολήσεις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κωμοπόλεως.*

Οἱ περισσότεροι κάτοικοι τῆς Κωμοπόλεως ἠσχολοῦντο τό 1920-1950 μέ τήν γεωργίαν κυρίως, οἰκόσιτον κτηνοτροφίαν καί ὀλίγοι μέ τήν μεγάλην κτηνοτροφίαν. Ἀρκετοί ὅμως ἤσκουν καί ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα, ἀπαραίτητα διά τήν κάλυψιν τῶν οἰκείων ἀναγκῶν τῶν κατοίκων τῆς τε Κωμοπόλεως, ἀλλά καί τῶν χωρίων τῆς Ἐπαρχίας Σαπῶν. Καί πρῶτον περί γεωργίας:

α) **Γεωργία:** Καλλιέργεια δημητριακῶν (σῖτος, κριθή), καπνοῦ, ὀλίγου καλαμποκίου καί τριφυλλίου ἦσαν τά κυρίως ἀντικείμενα ταύτης.

Ι) Δημητριακά: Σῖτος - κριθή. Ἡ σπορά ἐγένετο κατά τούς μῆνας Ὀκτώβριον - Νοέμβριον ἀναλόγως τῶν καιρικῶν συνθηκῶν ἐπί προετοιμασμένου ἀγροῦ. Μέχρι τοῦ ἔτους 1940 ἡ καλλιέργεια τοῦ ἀγροῦ ἐγίνετο μέ τό πρωτόγονον ὄργανον «τό ξύλινο ἀλέτρι». Τοῦτο ἔφερε σιδηροῦν ρύγχος διά νά σχίζῃ εὐκολώτερον τήν σκληράν ἐπιφάνειαν τοῦ ἀγροῦ. Ἐσύρετο τό ἀλέτρι ὑπό ζεύγους βοδιῶν ἤ βουβαλιῶν, ὡς δεικνύει ἡ ἑπομένη φωτογραφία.

Ἀπό τοῦ ἔτους 1945 τό ὡς ἄνω ξύλινον ἀλέτρι ἀντεκατεστάθη βαθμιαίως διά τοῦ σιδηροῦ, συρομένου κατ' ἀρχήν ὑπό ζώων. Ἀπό τοῦ 1949 τήν θέσιν τῶν ζώων ἀνέλαβε σποραδικῶς κατ' ἀρχήν τό εἰσαχθέν «Τρα-

Ξύλινον ἄροτρον ἑτοιμαζόμενον δι' ἐργασίαν.

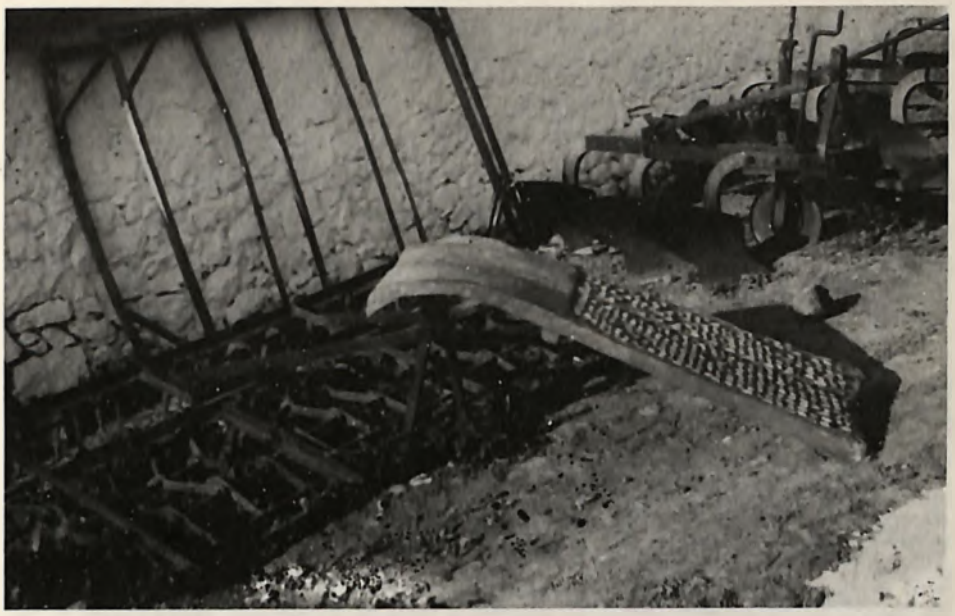
κτέρ», εἰς τό ὁποῖον συνέδεον στερεά τό σιδηροῦν ἀλέτρι (ἁπλοῦν ἤ διπλοῦν ἤ τριπλοῦν). Διά τοῦ συμπλέγματος τούτου ἡ καλλιέργεια τοῦ ἀγροῦ ἐγίνετο ταχύτερον καί ἀποδοτικώτερον. Ἡ τιμή ὅμως τοῦ τρακτέρ, πρό παντός, δέν ἐπέτρεπεν εἰς τούς περισσοτέρους γεωργούς τήν ἀγοράν του, δι' ὅ καί κατεβάλλετο εἰς τόν κάτοχον τοῦ τρακτέρ ἀμοιβή καλλιεργείας κατά στρέμμα ἤ ὥρας ἀπό τούς προτιμῶντας τήν βοήθειαν τοῦ τρακτέρ γεωργούς.

Μετά τήν ἀνάπτυξιν τοῦ σιτηροῦ ἠκολούθει τό καθάρισμά του ἀπό τά ζιζάνια (βοτάνισμα). Τότε δέν ἐγίνετο χρῆσις φυτοφαρμάκων. Κόπος ἀρκετός. Ἠκολούθει ἐν καταλλήλῳ χρόνῳ ὁ θερισμός τοῦ σιτηροῦ. Αὐτός

Τρακτέρ συνδεδεμένον μέ σιδηροῦν ἀλέτρι (τριῶν γωνιῶν).

τότε ἐγίνετο διά τῆς χειρός τοῦ γεωργοῦ, κρατοῦντος εἰς τό χέρι του, δεξιόν ἤ ἀριστερόν, σιδηροῦν δρεπάνι πρός κοπήν τῶν στάχεων καί συγκέντρωσίν των εἰς μικρά δεμάτια. Μετά τόν θερισμόν ἤρχετο ὁ ἀλωνισμός τῶν συγκεντρωθέντων δεματίων τῶν στάχεων τοῦ σιτηροῦ. Ὁ ἀλωνισμός ἐγίνετο τότε εἰς κατάλληλον θέσιν «ἀλῶνι» διά κυκλικῆς περιφορᾶς περί τό κέντρον τοῦ ἀλωνιοῦ καί ἐπί τῶν δεμάτων τῶν στάχεων, τοῦ πρωτογόνου μέσου ἀλωνισμοῦ, τῆς «Δ ο υ κ ά ν α ς» ὀνομαζομένης, συρομένης καί αὐτῆς ὑπό ζεύγους βουβάλων ἤ βοῶν, σπανιώτερον ὑπό ἄλλων τετραπόδων. Ἡ περιφορά ταύτης διήρκει πολλάς ὥρας καί ὑπό θερινόν καύσωνα. Ἐπί τῆς δουκάνας ἐκάθητο ὑποχρεωτικῶς ὁ γεωργός διά νά προσθέτῃ εἰς αὐτήν βάρος. Ἡ Δουκάνα εἶναι ξύλινον ὄργανον σχήματος ὀρθογωνίου. Εἰς τήν κάτω ἐπιφάνειαν αὐτῆς ἐσφηνώνοντο σκληραί καί κοπτεραί πέτραι, (στουρνάρια), ἵνα δι' αὐτῶν τεμαχίζωνται οἱ στάχεις καί τέλος θρυματίζωνται πρός ἀποχωρισμόν τοῦ καρποῦ ἀπό τῶν ἀχύρων, γενόμενον διά τοῦ «ἀνεμίσματος», ἐργασίας κοπιώδους καί ὑπό τόν ἥλιον.

Αὐτὴ εἶναι ἡ Δουκάνα πού ἀλώνιζεν.

Κατά τό ἔτος 1938-1939 εἰσήχθη διά τόν ἀλωνισμόν ἡ μηχανή, «Μπατόζα» λεγομένη. Ἡ κίνησις πρός λειτουργίαν της ἐδίδετο ἀπό τρακτέρ, τῆς ἰδίας μέ τάς μηχανάς ἰδιοκτησίας, διότι καί ἡ μετακίνησις

Μπατόζα ἐν λειτουργίᾳ - Τρακτέρ - Ταινία

ταύτης ἀπήτει τρακτέρ. Μακρά καί ἀντοχῆς ταινία συνέδεε τό τρακτέρ μέ τήν μηχανήν. Αὕτη περιστρεφομένη μετέδιδε τήν κίνησιν ἀπό τό τρακτέρ εἰς τήν μηχανήν πρός λειτουργίαν της. Ἡ Μπατόζα μετεφέρετο ὑπό τοῦ τρακτέρ εἰς κατάλληλον χῶρον, εἰς τόν ὁποῖον ἦσαν συγκεντρωμένα τά δέματα τῶν σιτηρῶν («Θημωνιές»). Ἐχρησιμοποιεῖτο δέ ὑπό τῶν γεωργῶν κατά τήν ἐκτίμησιν τῶν συμφερόντων αὐτῶν. Ὁ θερισμός ὅμως ἐξηκολούθει νά γίνεται διά τῆς χειρός τοῦ γεωργοῦ, ὡς καί πρίν ὑπό τόν θερινόν ἥλιον καί καύσωνα.

Ἀπό τοῦ ἔτους 1951-1952 εἰσήχθη βαθμιαίως καί προοδευτικῶς θεριστική καί ἀλωνιστική μηχανή, ἡ λεγομένη «Κομπίνα» κοινῶς. Αὕτη ἀποτελεῖται ἀπό δύο τμήματα α) τό ἐμπρόσθιον «θεριστικόν» καί β) τό ὀπίσθιον «ἀλωνιστικόν». Ταῦτα συνενοῦνται (συνδέονται) στερεά διά την πλήρη λειτουργίαν της καί ἀπόδοσίν της. Καί οὕτω ἀνέπνευσε καί ὁ γεωργός. Ἀπηλλάγη τοῦ μόχθου καί τῆς ἀγωνίας τοῦ ὑπό τόν καυστικόν ἥλιον τοῦ καλοκαιριοῦ θερισμοῦ, καταβάλλων διά τήν ἐργασίαν της ποσοστόν 10-12% ἐπί τοῦ παραγομένου ποσοῦ σιτηρῶν εἰς τόν ἰδιοκτήτην τῆς Κομπίνας.

Ἡ Κομπίνα μέ τά δύο τμήματά της

2) Καλαμπόκιον. Διά τήν σποράν τούτου κατά τήν ἄνοιξιν ὁ γεωργός προετοίμαζεν ἐπίσης τόν ἀγρόν του, ὡς ἀνωτέρω, ἀνάλογα μέ τάς καιρικάς συνθήκας, ὅπως καί σήμερον. Διά τάς Σάπας ὅμως τοῦτο δέν ἀποτελεῖ ἀποκλειστικόν εἰσόδημα, διότι ἡ καλλιέργειά του ἀπαιτεῖ πολύ νερό, τοῦ ὁποίου στερεῖται ἡ περιοχή Σαπῶν. Μόνον ὡς συμπλήρωμα τοῦ εἰσοδήματος τοῦ γεωργοῦ ἤ ἐν ἀποτυχίᾳ ἄλλης ἐπιδιώξεως τούτου, ὁπότε σπείρει ὁ γεωργός «στήν τύχη», εἰς τήν εὔνοιαν τοῦ καιροῦ, συνήθως μικράν ἔκτασιν. Ἡ καλλιέργεια τούτου δέν εἶναι κουραστική ὅσον τῶν δημητριακῶν.

3) Καπνός. Οὗτος ἀποτελεῖ μέρος τοῦ βασικοῦ εἰσοδήματος τοῦ γεωργοῦ, ἐνίοτε δέ εἰς κακοτυχίας τοῦ σίτου, τό κύριον τοιοῦτον. Ἡ καλλιέργεια τούτου εἶναι ἐπίσης κουραστική καί βασανιστική ἀλλ' ὄχι ὅμως ὑπό καυστικόν ἥλιον. Ἡ καλλιέργειά του ἀρχίζει μέ τήν δημιουργίαν τοῦ φυτωρίου, ἐξ οὗ θά ἐκριζωθοῦν τά μικρά καί κατάλληλα διά φύτευσιν εἰς τόν ἀγρόν «φυντάνια». Τό φυτώριον τοῦτο ἀπαιτεῖ δίς τῆς ἡμέρας πότισμα, συχνά καθαρισμόν ἀπό διάφορα ζιζάνια, τακτικήν ἐπίπασιν μέ κατάλληλον κόπρον μέχρι τῆς ἀναπτύξεως τῶν φυντανίων. Ἡ κατωτέρω φωτογραφία δίδει μίαν ἰδέαν σχετικήν. Ταυτοχρόνως γίνεται καί ἡ καλλιέργεια τοῦ ἀγροῦ, ὡς ἀνεγράφη περί σιτηρῶν, καί κατάλληλος διευθέτησις τούτου εἰς αὐλάκια κατά γραμμάς. Εἰς αὐτά θά φυτευθοῦν κατά

Φυτώριον Καπνοῦ

τάς 20-25 Μαΐου τά νεαρά φυντάνια. Ἡ κατωτέρω φωτογραφία μάρτυς τούτου.

Φύτευσις τῶν φυντανίων κατά σειράν.

Μετά τήν ἀνάπτυξιν τῶν «φυντανίων» εἰς τόν ἀγρόν εἰς τέλεια φυτά ἀρχίζει ἡ συγκέντρωσις τῶν ὡρίμων φύλλων τοῦ καπνοῦ-φυτοῦ. Ἐν συνεχείᾳ δέ τό «βελόνιασμα» διά τήν δημιουργίαν τῶν ἁρμαθῶν μήκους 1,50 μ. συνήθως. Κατά τήν ἐργασίαν ταύτην λαμβάνουν μέρος καί τά μεγαλύτερα μέλη τῆς οἰκογενείας τοῦ γεωργοῦ. Τάς ἁρμάθας τοποθετοῦν (μᾶλλον κρεμοῦν) εἰς κρεββάτια πρός ἀποξήρανσιν αὐτῶν. Μετά τήν πλήρη ἀποξήρανσίν των, μίαν πρωΐαν καί μόλις μαλακώσουν τά φύλλα ἑνώνονται 5-6 ἁρμάθαι εἰς «Βαντάκια», τά ὁποῖα ὁ γεωργός κρεμᾷ εἰς ἀποθήκην ἤ οἰκίαν του.

Κατά τόν μῆνα Νοέμβριον, ὅταν αἱ ἁρμάθαι τῶν βαντακίων εἶναι μαλακαί λόγῳ τοῦ τότε κρατοῦντος ὑγροῦ καιροῦ, ἀρχίζει ἡ ἐπεξεργασία τούτων. Γίνεται διαλογή «φύλλο τό φύλλο». Ἀπορρίπτεται πᾶν ἄχρηστον, πᾶν ἀσθενές, καθαρίζονται τά ὑπόλοιπα καί δεματοποιοῦνται ἐν συνεχείᾳ. Ἕκαστον τῶν δεμάτων ζυγίζει 25-35 κιλά. Εἶναι πλέον τό ποσόν τοῦ καπνοῦ ἕτοιμον διά τό ἐμπόριον. Ἡ τοιαύτη ἐπεξεργασία ἀπαιτεῖ δίμηνον τοὐλάχιστον. Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω γίνεται ἀντιληπτόν εἰς ποίους κόπους ὑποβάλλεται ὁ γεωργός καί τά περισσότερα μέλη τῆς οἰκογενείας του διά τήν καλλιέργειαν τοῦ καπνοῦ, ἀναγκαζόμενοι νά ἐγείρωνται λίαν πρωΐ, ἐνίοτε καί νύκτα νά προφθάσουν τήν ἐργασίαν των.

Εἰδικός χῶρος μέ ξύλινα κρεβάτια δι' ἀποξήρανσιν τῶν ἀρμαθῶν.

4) Τ ρ ι φ ύ λ λ ι ο ν. Τοῦτο ἁπλῶς βοηθητικόν εἰσόδημα διά τόν γεωργόν εἶναι καί μάλιστα διά τούς διαθέτοντας ἀγρόν καλόν (παχύν) ἤ πολύ νερό, δι' ὅ πολλοί ὀλίγοι καλλιεργοῦν τοιοῦτον.

Οἰκονομική κατάστασις τῶν γεωργῶν

Ἐφ' ὅσον ὁ γράφων ἠσχολήθη μέ τά θέματα τῆς Γεωργίας γενικῶς, ἦτο ὑποχρεωμένος νά ἀναφέρῃ καί περί τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν γεωργῶν.

Ἡ οἰκονομική κατάστασις τούτων κατά τά ἔτη 1923-1936 ἦτο πενιχρά. Εἶχον φτώχειαν. Εἰς αὐτήν συνέβαλον πολλοί λόγοι. 1) Ἔκτασις ἀγρῶν περιωρισμένη, μικρά. Ὁ μεγαλύτερος γεωργικός κλῆρος ἀνήρχετο εἰς 40 στρέμματα γῆς. 2) Ἀπόδοσις μικρά, λόγῳ ἀναπτύξεως ἐν τῷ ἀγρῷ ποικίλων καί πολλῶν ζιζανίων. Δέν ὑπῆρχον τότε φυτοφάρμακα. Ἀπόδοσις ἐξαρτωμένη ἐκ τῶν καιρικῶν συνθηκῶν. 3) Τιμή σίτου καί καπνοῦ χαμηλή 4) Νόσοι διάφοροι: Ἐλονοσία κλπ. 5) Βιοτικαί ἀνάγκαι πολλαί. Ἀκριβῶς λόγῳ τῆς ἀνεχείας ταύτης οἱ γεωργοί κατέφευγον εἰς συναλλαγήν ἐπί πιστώσει εἰς τούς οἰκείους ἐπαγγελματίας διά τήν κάλυψιν τῶν

ἑκάστοτε ἀναγκῶν των. Τόν Σεπτέμβριον, μῆνα πωλήσεως τῶν σιτηρῶν, καί Μάϊον, μῆνα πωλήσεως τοῦ καπνοῦ των, ἔβλεπον «στά χέρια των» ὀλίγα χρήματα διά τῶν ὁποίων ἐξώφλουν μέρος μόνον τῶν χρεῶν των. Ἀργότερον ἦλθε ἀρωγός ἡ Ἀγροτική Τράπεζα, χωρίς νά καλύπτῃ ὅλας τάς ἀνάγκας τούτων. Ἀπό τοῦ 1936, ὁπότε ὡρίσθη ἡ τιμή τοῦ σίτου εἰς δραχ. 8 καί ηὐξήθη κάπως καί ἡ παραγωγή του, μέ λιπάσματα κ.λ.π., ὡς καί ἡ τιμή τοῦ καπνοῦ, ἀνεκουφίσθησαν καί περιώρισαν ἐν μέρει τήν ἐπί πιστώσει συναλλαγήν. Μετά τήν βελτίωσιν τῶν ὅρων καλλιεργείας (1952 καί πλέον), ὅτε ἐφηρμόσθησαν βοηθητικαί ἐνέργειαι καί μέσα ὡς ἀνωτέρω, εἶδον οἱ γεωργοί χρήματα «στά χέρια των», ἀλλά πάντοτε ἀναλόγως τῆς ἐργατικότητος καί τιμιότητος ἑκάστου.

β) **Κτηνοτροφία:** Αὕτη διακρίνεται εἰς Οἰκόσιτον (5-50 ζῶα) καί μεγάλην κτηνοτροφίαν (200-500).

1) Οἰκόσιτος: Αὐτή εἶναι σχετική ἤ μᾶλλον συναφής τῆς γεωργίας, διότι ὁ γεωργός ἐκτός τῶν μεγάλων ζώων του (βόδια, ἀγελάδες, βουβάλια, ὄνους) ἠτο δυνατόν νά διατηρῇ καί περιποιῆται ὁ ἴδιος ἤ ἕν μέλος τῆς οἰκογενείας του μικρά ζῶα (γίδα, γουρούνι, πρόβατα) μικροῦ ἀριθμοῦ, καθ' ὅσον καί ἐκ τούτων περιμένει βοηθητικόν κέρδος. Διά μεγαλύτερον ἀριθμόν τοιούτων ζώων ἀσφαλῶς θά ἀπασχοληθῇ τό μεγαλύτερον εἰς ἡλικίαν μέλος τῆς οἰκογενείας τοῦ γεωργοῦ, χωρίς ὁ ἴδιος ὁ γεωργός νά ἔχῃ παραιτηθεῖ πλήρως τῆς ἀναγκαίας ἐποπτείας των.

2) Μεγάλη κτηνοτροφία: Ἡ τοιαύτη ἐγκαθίσταται μακράν τῆς Κωμοπόλεως καί εἰς ἐκλεγόμενον τόπον. Ἐκεῖ ἐγκαθιστᾷ τήν «Στάνη» του, τό κέντρον συγκεντρώσεως τοῦ ποιμνίου του, προστασίας τῶν νεογεννήτων ἐξ ἀγρίων ζώων καί τῆς ἐγκαταστάσεώς των. Τό κέντρον τοῦτο παλαιόθεν ἐστεγάζετο εἰς ξυλίνας καλύβας, νεώτερα δέ εἰς κατασκευάς ἐκ λαμαρίνας. Φροντίζει πάντοτε νά ἔχῃ σκύλους ἀγρίους πρός παρεμπόδισιν καί καταδίωξιν τῶν λύκων καί λοιπῶν ἀγρίων ζώων. Κατασκευάζει «τό μαντρί», πού συγκεντρώνει τά ζῶα του πρός «ἄρμεγμα» κλπ. Παρακολουθεῖ τήν ἐπάρκειαν τροφῆς τῶν ζώων του, ἀλλάζει ἐν ἀνάγκῃ τόπον βοσκῆς. Φροντίζει διά τήν κανονικήν ὕδρευσιν τούτων. Τόν χειμῶνα κακουχεῖται καί ἰδίως κατά «τήν γέννα» τῶν μητέρων. Καί μέ ἕνα λόγον μεριμνᾷ, διά τήν, κατά τό δυνατόν, καλήν διαμονήν καί ἐξυπηρέτησιν τῶν ζώων του καί πρό παντός κατά τόν χειμῶνα.

Οἰκονομική κατάστασις κτηνοτρόφων

Ἡ ὀργανωμένη μεγάλη κτηνοτροφία ἔχει κέρδη ἀλλά καί κόπους καί φροντίδας μεγάλας. Πάντως ἡ οἰκονομική κατάστασις τῶν κτηνοτρόφων γενικῶς εἶναι σχετικῶς καλή, πολύ δέ καλυτέρα ἐκείνης τῶν γεωργῶν.

Ὁ κτηνοτρόφος ἔχει πάντοτε καθ' ὅλον τό ἔτος σχετικήν εὐχέρειαν χρημάτων, διότι, καί ἐν ἀπολύτῳ ἀνάγκη εὑρισκόμενος, πρός κάλυψιν αὐτῆς δύναται νά πωλήσῃ κάποιον προϊόν, ἔστω καί ζῶον πρός τοῦτο. Λόγῳ τῆς εὐχερείας ταύτης ὁ κτηνοτρόφος εἶναι ὁ προτιμώμενος καί διά συναλλαγήν ἐπί πιστώσει.

Ἐγκαταστάσεις μεγάλης κτηνοτροφίας (250-300 προβάτων).

γ) **Ἐλεύθεροι ἐπαγγελματίαι (ἔτη 1924-1940).**

Ἡ Κωμόπολις «Σάπαι», ὡς ἀνωτέρω ἀναφέρεται, κατέστη τό μοναδικόν ἐμπορικόν καί κοινωνικόν κέντρον διά τόν πληθυσμόν της καί τοιοῦτον ὁλοκλήρου τῆς Ἐπαρχίας Σαπῶν, εἰς τό ὁποῖον ἀναγκαστικῶς καί δή τόν χειμῶνα κατέφευγε πρός ἱκανοποίησιν τῶν παντοίων ἀναγκῶν του. Πρός τοῦτο ἤσκουν ἐκεῖ τά ἀνάλογα ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα κατά τά ἔτη 1924-1940.

1) Παντοπῶλαι: Ν. Καπζάλας, Κωνστ. Ποάλας, Κωνστ. Πασχαλίδης, Χριστόδουλος Χαδόλιας, Φωκίων Μπακιρτζῆς, Μᾶρκος Ἀδαμίδης, Θεοδ. Ζαμπογιάννης, Δημ. Τοπαρίτσας, Ἀδελφοί Ἰωάννης καί Δημ. Σαγίρης, Ἀλέκος Σκοπιανός.

2) Ὑφασματοπῶλαι: Σωτήριος Καπζάλας, Ἄγγελος Ἀγγελίδης, Χη' Ἰσμαήλ Μουσταφᾶς.

3) Ὑποδηματοποιοί: Λεωνίδας Ἀγγελίδης, Γεώργιος Βαφειάδης καί Τσαούς Μουσταφᾶ Μεμέτ Ἄμετ καί ἄλλοι ἴσως.

4) Ἀρτοποιοί: Θεοδ. Ζαμπογιάννης, Θεοδόσιος Κηπουρός, Γεώργιος Παρτάλης.

5) Ἀλευρόμυλοι: Δημ. Μπακιρτζῆ, Θεολόγη Ἑξηντάρη.

6) Ξενοδοχεῖα ὕπνου: Γ. καί Κ. Χατζηθεοδώρου, Στέργιου Παπαστεργίου.

7) Ἑστιατόρια: Β. Πίνιου, Μπαϊβασίλη (Βούλγαρος), Ἠλία Καβράκου.

8) Κρεοπῶλαι: Μπάρμπα Πασχάλης, Σουλεϊμάν, Π. Ἐμιρζᾶς.

9) Καφενεῖα: Θωμᾶ Ρωμαΐδη, Στέφ. Σεραφειμίδη, Β. Πίνιου, Κωνστ. Χατζηθεοδώρου.

10) Κουρεῖα: Γεωργίου Κωνσταντινίδου, Ἰτζέ Ἀμέτ, Ἰμπράμ (Κυνηγός).

11) Ξυλουργοί: Κων/νος Ἀγγελίδης, Ἀθανάσιος Τζάκης.

12) Ἀγγειοπλάσται: Βασιλ. Σεραφειμίδης, Ἀθαν. Κιουπτσής.

13) Βυρσοδεψεῖα: Τοῦ Ταμπάκ Μουσταφᾶ, Χαφούζ Χουσεΐν Ἰμπράμ.

14) Σισαμοτριβεῖα: Κωστ. Ποάλα.

15) Χαλκουργοί: Φωκίων Μπακιρτζῆς.

16) Ἔμποροι πουλερικῶν: Γρηγόριος Λεοντιάδης, Μηνᾶς...

17) Σιδηρουργοί: Ἀλῆ Μεμέτ Ἀλῆ (ἀθίγγανος) καί Ἀμέτ ὁμοίως.

18) Πεταλωταί ζώων: Ντελῆ Χουσεΐν, Ζινέλ Μουσταφᾶ κλπ.

Καθ' ὅλον τό διάστημα τοῦτο διά τήν προστασίαν τῆς ὑγείας τῶν κατοίκων τῆς Κωμοπόλεως καί περιοχῆς της ὑπηρέτουν τό 1924-1934 δύο ἰατροί Κ. Μαλακόπουλος, Χρ. Τσιτσώνης (ἀπό τό 1935) καί ὁ Ἀνδρέας Οἰκονομίδης. Ἐπίσης καί ὁ Φαρμακοποιός Δαμιανός Χαστάς.

Ἐκ τῶν ἀναφερομένων εἰς τόν σχετικόν κατάλογον τῶν ἐτῶν 1924-1940 ἐπαγγελματιῶν ἄλλοι ἀπέθανον, ἄλλοι ἠτύχησαν, ἄλλοι μετηναστευσαν καί ἄλλοι ἐδημιούργησαν νέας ἐργασίας καί οὕτω ὁ κατάλογος τῶν ἐλευθέρων ἐπαγγελματιῶν περιλαμβάνει καί νέους τοιούτους ὡς κατωτέρω, ἀπό τοῦ ἔτους 1950.

1) Παντοπῶλαι: Κωνστ. Ζαμπογιάννης, Δ. Σκοπιανός, Ἐλευθέριος Κεραμιδᾶς, Π. Καραπασχάλης, Ἀντώνιος Φελᾶς, Ἀντώνιος Ροῦφος, Σπῦρος Κηπουρός, Μπεϊλεξίδης Παν., Νάνος Ἀλέκος, Πέτρος Κελέσης, Πανταζῆς Νικόλαος, Ρεφειάδου Δαμάσκου.

2) Ὑφασματοπῶλαι: Κ. Κηπουρός, Ντερτλί Ἰδρίς, Ἀλῆ Μεμέτ, Χαφούζ Μουσταφᾶ κλπ.

3) Ὑποδηματοποιοί: Κωνστ. Γυφτσιάδης, Κ. Λουΐζος, Ἀμέτ Μουσταφᾶ.

4) Ἀρτοποιοί: Γεώργιος Σαμίδης, Δῆμος Ροῦφος καί Δημήτριος Ροῦφος.

5) Ἑστιατόρια: Σκαμνοῦ Ἰωαν., Β. Τσερέπη, Φωτιάδου Βύρωνος.

6) Μαγειρεῖα: Κιασίφ Μεμέτ, Γιουβέ Ἀλῆ.

7) Κρεοπῶλαι: Β. Τζανίδης, Δημ. Ἐμιρζάς, Ἀποστ. Τσαβδάρης, ἀδελφοί Κεχαγιά, Χρῆστος Πανέρης, Ν. Παξεβάνης.

8) Καφεπῶλαι: Χρῆστος Θ. Ζαμπογιάννης.

9) Καφενεῖα: Συμεών Παυλίδου, Κώστας Φωτακάκη, Κ. Ρούφου, Ἐλευθ. Ν. Κολάκη, Χαραλάμπους Χαριτοπούλου, Φώτη Καραβασίλη, Παναγ. Εὐσταθοπούλου καί Τοπάλ Χασάν Χουσεΐν.

10) Κουρεῖα: Δούκα Καζάκου, Γιλμάς Μεμέτ καί ὁ Γιλμάς Τσελάλ.

11) Ξυλουργοί: Ἀλ. Κιρκινέζης, Κενανίδης Ζαχαρίας, Ἀντωνιάδης Παναγιώτης.

12) Χαλκουργοί: Ἀθανάσιος Μπακιρτζῆς.

13) Σιδηρουργοί: Ἰωαν. Μαρῖνος (αὐτοκινήτων), Πολυχρ. Πολυχρονιάδης καί Ἀμέτ Χουσεΐν (ἀθίγγανος).

14) Χαρτικά: Ἰωάννης Παναγόπουλος.

15) Εἴδη οἰκοδομῶν: Δημ. Καραθανάσης, Παναγ. Κιρκινέζης, Νικολ. Καπέτσης, Σταῦρος Ἀγγελίδης, Ἀθ. Παπαδόπουλος καί Ρεφειάδης Κων.

16) Νεωτερισμοί-Ψιλικά: Βασιλ. Μαλλίδης, Χαρ. Σεραφειμίδης, Γεώργιος Ἀντωνιάδης, Γεώργιος (τοῦ ἀδελφοῦ του Κώστα ἀποθανόντος) Κηπουρός καί Ζεμπέκος Ἰωάννης.

17) Ἐμπορορά πται: Νικολ. Μοσχάκης, Πέτρος Δημητρακάκης καί Δημ. Μπαλαμπουγιούκης.

18) Ἰχθυοπῶλαι: Θεολόγος Μουλάκης.

19) Λαχανοπῶλαι: Γεωργ. Λυπουρδέζης, Κων/νος Ψωμιάδης καί υἱός.

20) Ποτοποιοί: Κωνστ. Φ. Μπακιρτζῆς.

21) Ἐπιπλοποιοί: Κ. Δραγουμάνης, Κούβας Ἰωαν..

22) Ἠλεκτρικά εἴδη: Βασιλειάδης Πέτρος, Βασιλειάδης Θεοδ., Μπεκιαρίδης Δημ. καί Θεοδ. Παπαδόπουλος.

23) Ζωέμποροι: Καραθανάσης Ἀθανάσιος, Τσαβδάρης Νικ., Δ. Κεχαγιᾶς.

24) Γραφεῖον ταξί καί φορτηγῶν: Κίμων Μπακιρτζῆς, Χαραλ. Μαλλίδης.

25) Γραφεῖον τουρισμοῦ: Καβούνης Ἀθανάσιος.

26) Γρ. Τουρισμοῦ, διαβατήρια: Ἀντώνης Σταυρίδης.

27) Ἀλευροβιομηχανία ἀδελφῶν Δ. Μπακιρτζῆ. Αὐτή ἀντικατέστησε τόν παλαιόν ἀλευρόμυλον τοῦ πατρός των Δ. Μπακιρτζῆ. Ἐξυπηρετεῖ ὄχι μόνον τάς σχετικάς ἀνάγκας τῆς περιοχῆς, ἀλλά κάνει καί ἐξαγωγή πρός ἄλλας περιοχάς (Καβάλα κλπ.)· διαθέτει καί μερικούς ἐργάτας.

28) Βυρσοδεψεῖα: Μεμέτ Μπαλτᾶ Χασάν καί Ἰμπράμ Ἰσμαήλ, μακράν τῆς Κωμοπόλεως.

Ἡ Ἀλληφημιχανία ἀδελφῶν Δ. Μπακιρτζῆ

29) Διά τήν προστασίαν τῆς ὑγείας τῶν κατοίκων τῆς Κωμοπόλεως καί περιοχῆς της ὑπηρέτουν οἱ Ἰατροί: Ἰωαν. Πασχαλίδης, Βραδέλης Ἄγγελος, Γιαννόπουλος Διονύσιος καί ὁ Χρ. Τσιτσώνης.

Ὀδοντίατροι: Μαρίκα Μαργαρίτου, Ρένα Χαστά καί Λίλιαν Ἰωακειμίδου.

Φαρμακοποιοί: Φωτεινή Κάσα. Τό κληρονομικόν φαρμακεῖον Δ. Χαστά μέ διπλωματοῦχον φαρμακοποιόν ἑκάστοτε.

30) Διά τήν προστασίαν τῆς περιουσίας Συμβολαιογράφος Αὐγετίδης Κωνστ..

Οἰκονομική κατάστασις τῶν ἐπαγγελματιῶν

Ἡ οἰκονομική κατάστασις των ἦτο καλή. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι ἡ

Τμῆμα τῆς Κωμοπόλεως Σαπῶν

Οἰκία ἐργάτου Σαπῶν ἐπανελθόντος ἐκ Γερμανίας

ὑπό πολλῶν ἀγορά διαμερισμάτων εἰς Θεσσαλονίκην ἤ ἀλλοῦ ἤ ἄλλων χρησίμων εἰδῶν. Ἀπό τοῦ 1950 μάλιστα ἀνήγειρον βαθμηδόν καί προοδευτικῶς οἰκίας, καταστήματα, συμφώνως πρός τούς ἑκάστοτε ἰσχύοντας οἰκοδομικούς κανονισμούς. Ἐν μέρει εἰς τοῦτο συνέβαλον καί οἱ ἐκ Γερμανίας ἐπιστρέψαντες ἐργάται. Ἀποδεικνύουν ταῦτα τήν πρόοδον τῆς Κωμοπόλεως. Χαρακτηριστικαί αἱ προηγούμεναι φωτογραφίαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ.

ΓΕΝΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΕΚΤΕΛΕΣΘΕΝΤΩΝ ΕΝ ΣΑΠΑΙΣ ΕΡΓΩΝ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1924 ἕως καί 1981

α) *Ἐκτελεσθέντα ἔργα ὑπό τῶν Κοινοτικῶν ἀρχῶν* κατά τά ἔτη 1924-1940.

1) Φωτισμός ὁδῶν καί πλατειῶν μέ πετρελαιόλάμπας 1924-1927.
2) Φωτισμός ὁδῶν καί πλατειῶν δι' ἠλεκτρικοῦ ρεύματος 1927-1959.
3) Δημιουργία μεγάλου πάρκου Κοινοτικοῦ 1932-1934 (βλέπε «πάρκα» τῆς ἐργασίας μου).
4) Συχναί ἐπιδιορθώσεις ὑδραγωγείου Σαπῶν (βλέπε Κεφ. Γ', ὕδρευσις Σαπῶν).
5) Κοινοτικόν κατάστημα (ὅρα φωτογραφία τοῦ Κεφαλαίου, δαπανηρά ἔργα).
6) Ἀνακατασκευή Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καί Ἑλένης (βλέπε Κτίρια, Κεφ. Η').
7) Ἀνέγερσις Ἑλληνικοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου 1926.
8) Ἐπιδιορθώσεις καί βελτιώσεις τοῦ δικτύου ὑδρεύσεως Σαπῶν.
9) Σύστασις Ζωαγορᾶς.
10) Συνέχισις λειτουργίας τῆς Λαϊκῆς ἀγορᾶς ἐν τῷ Κεντρικῷ δρόμῳ.
11) Δημιουργία καί περιτοίχισις Χριστιανικοῦ νεκροταφείου (Ἑλληνικόν).

Περισσότεραι λεπτομέρειαι περί τῆς δράσεως τῶν ἑκάστοτε τότε Κοινοτικῶν ἀρχῶν δέν ὑπάρχουν, καθ' ὅσον τό ἀρχεῖον τῆς Κοινότητος διεσκορπίσθη κατά τήν Βουλγαρικήν κλπ. κατοχήν.

β) Ἐκτελεσθέντα ἔργα ἐπί δημαρχίας Π. Παναγιωτοπούλου 1949-1951

1) Ἀγορά τεσσάρων οἰκοπέδων ἐκτάσεως 4.400 τ.μ. δι' ἀνέγερσιν Δημαρχείου διά τῶν 18077, 18078, 18079 καί 18080 συμβολαίων τοῦ 1950.
2) Ἐφαρμογή τοῦ ὑπό τοῦ προκατόχου του Γ. Παπαδοπούλου συνταχθέντος σχεδίου πρός ἀνέγερσιν Δημαρχείου.

3) Ἐκλογή καί σύστασις Δημοτικοῦ Πάρκου εἰς παλαιόν νεκροταφεῖον παραπλεύρως τῆς Πλατείας τοῦ σημερινοῦ Δημαρχείου, μέ πρόεδρον τοῦ Δημοτ. Συμβουλίου τόν Δημ. Παπαδημητρίου κάτοικον Σαπῶν.
4) Ἁπλῆ ἀσφαλτόστρωσις τοῦ Κεντρικοῦ Δρόμου τῶν Σαπῶν διά τῆς «Ἀμάγκ».
5) Θεμελίωσις τοῦ Δημαρχείου.

γ) Ἐκτελεσθέντα ἔργα ἐν Σάπαις κατά τά ἔτη 1951-1954

1) Ἀνέγερσις Δημαρχείου	600.000
2) Προστασία καί ἐνίσχυσις τοῦ πάρκου Σαπῶν	50.000
3) Ἀσφαλτόστρωσις Παπαδήμου	100.000
4) Δεξαμενή καί ἐπέκτασις ὑδραγωγείου Σαπῶν	360.000
5) Ἀγορά οἰκίας διά χρῆσιν Γυμνασίου	50.000
6) Διά ναόν Ἁγίας Μαρίνας	60.000
	1.220.000

δ) Ἐκτελεσθέντα ἔργα κατά τά ἔτη 1955-1958

Συντήρησις ὑδραγωγείου Σαπῶν καί καλλιέργεια πηγῶν αὐτοῦ	58.417
Κατασκευή ὑπονόμων Κωμοπόλεως Σαπῶν (ὅρα κεφ. Ἀποχέτευσις)	191.610
Ἐπισκευή ὁδοῦ Σαπῶν - Ἀρριανῶν	8.236
Κατασκευή πεζογεφυρῶν Κωμοπόλεως Σαπῶν	6.600
Κατασκευή Δημοτικῶν ἀφοδευτηρίων	41.200
Ἐπισκευή Σφαγείου	16.500
Ἀνέγερσις Ἡρώου Πεσόντων	34.750
Ἐπέκτασις τουρκικοῦ Σχολείου Σαπῶν	9.359
Ἐπισκευή Τεμένους Σαπῶν	3.500
Σύνολον Δραχμῶν	370.172
Γενικόν σύνολον τῶν ἐτῶν 1951-καί 1958 δρχ.	1.590.172

ε) Ἀπό 1959-1964 ἐκτελεσθέντα ἔργα ἐν Σάπαις

Τρεῖς γεωτρήσεις ἐρευνητικαί	δρχ.	312.100
Ἐξαγορά Α΄ γεωτρήσεως (ἀξία μόνον σωλήνων)	»	85.571
Ἐξαγορά Β΄ γεωτρήσεως (ἀξία μόνον σωλήνων)	»	56.203
Κατασκευή ἐξωτερικοῦ ὑδραγωγείου Σαπῶν (Μελεμές)	»	476.895
Τμηματικαί ἐπεκτάσεις ἐσωτερικοῦ δικτύου	»	34.401
Ἐπέκτασις ὑπονόμων Σαπῶν (κατά τμήματα)	»	167.205
Καθαρισμός καί διευθέτησις κοίτης χειμάρρου Σαπῶν	»	50.000

Κατασκευή οἰκίσκου χλωριώσεως ἐσωτ. δικτύου Σαπῶν	»	13.736
Κατασκευή γεφύρας ἐπί τῆς ὁδοῦ Σαπῶν - Κασσιτερά	»	55.000
Κατασκευή ῥείθρων τμήματος Σαπῶν	»	4.000
Ἀσφαλτόστρωσις προσωρ. καί ἀνακαίνισις κεντρικῆς ὁδοῦ Σαπῶν	»	861.000
Ἀσφαλτόστρωσις ἐπαρχιακῆς ὁδοῦ Λυκείου Σαπῶν, ἀρχομένης ἐκ Κεντρικῆς Πλατείας Σαπῶν	»	1.000.000
Ἐπισκευή Ἱεροῦ Ναοῦ Σαπῶν	»	48.500
Ἐπισκευή Ἱεροῦ Τεμένους Σαπῶν	»	19.624
Δι' ὑπόστεγον τῆς Ζωαγορᾶς Σαπῶν	»	10.000
Δωρεά ὑπέρ Γυμνασίου Σαπῶν	»	14.000
Ἐπέκτασις ἠλεκτροδοτικοῦ δικτύου Σαπῶν	»	81.000
Δι' ἀγροτικόν κτηνιατρεῖον	»	92.923
Ἐπέκτασις σφαγείου	»	97.248
Σύστασις Φιλαρμονικῆς Σαπῶν	»	100.000
Διαμόρφωσις μερική δημοτ. σταδίου Σαπῶν	»	20.406
Ἐπισκευή Δημοτικοῦ οἰκήματος (Γυμνασίου)	»	48.000
Συντήρησις καί ἐπισκευή δικτύου ὑδρεύσεως (τμηματικά)	»	18.000
Κατασκευή γεφύρας ἐπί χειμάρρου Μπουκλουτζᾶ	»	45.000
Κατασκευή γεφύρας ἐπί χειμάρρου Σιαπ-Ντερέ	»	64.000
Ἀποπεράτωσις τρούλου Ἱεροῦ Ναοῦ Σαπῶν	»	7.650
Διευθέτησις χειμάρρου Μπουκλουτζᾶ	»	55.220
	δρχ.	3.837.682

στ) Ἀπό 1965 - 1968 ἐκτελεσθέντα ἔργα ἐν Σάπαις

Καθαρισμός γεωτρήσεως Σαπῶν	δρχ.	6.910
Ἐπισκευή πομόνας Σαπῶν	»	19.000
» » »	»	8.260
» » »	»	18.655
Ἀνακατασκευή φρεάτων παλαιοῦ ἐξωτερ. ὑδραγωγείου Σαπῶν	»	11.913
Συντήρησις ὑδραγωγείου Σαπῶν	»	4.994
Ἀντικατάστασις σωλήνων δικτύου ὑδρεύσεως (συνοικία Καλογιάννη)	»	10.820
Ἐπέκτασις δικτύου ὑδρεύσεως συνοικισμοῦ Α. Κωνσταντινίδη	»	2.992

Ἐπισκευή πομόνας Δημοτ. Ἀντλιοστασίου Σαπῶν	»	33.000
Ἐγκατάστασις κεντρόφυγος εἰς Ἀντλιοστάσιον Σαπῶν	»	25.000
Ἀμμοχαλίκωσις ὁδῶν Σαπῶν	»	3.800
Κατασκευή ἐξωτερικοῦ ὑδραγωγείου Σαπῶν (Μπουναρ)	»	1.990.000
Καθαρισμός γεωτρήσεως	»	13.638
Ἐπισκευή πομόνας ὑδραγωγείου Σαπῶν	»	13.000
Συντήρησις ὑδραγωγείου Σαπῶν	»	4.976
Κατασκευή ἐξωτερικοῦ ὑδραγωγείου Σαπῶν (Μπουνάρ)	»	510.000
Ἐπισκευή καί συντήρησις δημ. καταστήματος	»	14.848
Διαρρύθμισις παλαιοῦ Γυμνασίου (οἴκημα Δήμου)	»	4.800
Ἐπισκευή πετρελαιομηχανῆς ὑδραγωγείου Σαπῶν	»	10.170
Κατασκευή ἐξωτερικοῦ ὑδραγωγείου (Μπουνάρ)	»	397.612
Κατασκευή ἐσωτερικοῦ δικτύου ὑδρεύσεως Σαπῶν	»	452.750
Ἐπέκτασις ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ παντορροϊκοῦ συστήματος	»	47.380
Ἐπισκευή τοίχου περιφράξεως Χριστιαν. Νεκροταφείου	»	48.470
Διαμόρφωσις ὁδοῦ Μελεμέζ	»	5.615
Κατασκευή γεφύρας ἐπί τῆς πρός Γυμνάσιον ὁδοῦ	»	9.950
Προστασία ὄχθης χειμάρρου Σαπῶν	»	495.800
Συνολον δαπανης		4.164.353

ζ) Ἀπό 1969 - 1974 ἐκτελεσθέντα ἔργα ἐν Σάπαις

Κατασκευή - συμπλήρωσις ἐξωτερικοῦ ὑδραγωγείου Σαπῶν	δρχ.	17.900
Κατασκευή ἐσωτερικοῦ ὑδραγωγείου Σαπῶν	»	506.206
Ἀσφαλτόστρωσις ὁδῶν Μαρινάκη καί Ξενοφῶντος	»	240.000
Ἐπέκτασις ὑπονόμων Σαπῶν	»	230.000
Κατασκευή ἀποχετευτ. ἀγωγοῦ παντορροϊκοῦ συστήματος Σαπῶν	»	60.000
Κατασκευή γεφύρας ἐπί τοῦ χειμάρρου Μπουκλουτζᾶ	»	37.000
Διαμόρφωσις πλατείας τοῦ Δημαρχείου	»	382.000
Ἀποπεράτωσις ἀσφαλτοστρώσεως ὁδῶν Ξενοφῶντος - Ἀγησιλάου	»	541.000

Ἀμμοχαλίκωσις ὁδῶν Σαπῶν	»	56.236
Διαμόρφωσις ὁδῶν Σαπῶν	»	9.939
Ἐπισκευή Ἡρώου Σαπῶν	»	9.600
Ἀποπεράτωσις διαμορφώσεως Πλατείας Δημαρχείου	»	559.631
Ἀποπεράτωσις τῆς ἀσφαλτοστρώσεως τῶν ὁδῶν Ξενοφῶντος - Ἀγησιλάου	»	434.000
Ἀποπεράτωσις ἐπεκτάσεως ὑπονόμων Σαπῶν	»	6.740
Τοποθέτησις πινακίδων ἀριθμήσεως οἰκιῶν καί ὀνοματοθέτησις	»	15.975
Ἐπισκευή δημοτικοῦ καταστήματος	»	23.375
Παιδικός Σταθμός	»	450.000
Ἐπέκτασις δικτύου φωτισμοῦ	»	61.269
Ἐπισκευή Μουσουλμανικοῦ Σχολείου Σαπῶν	»	4.996
Ἐπισκευή στέγης οἰκίσκου Ζωαγορᾶς	»	3.116
Προσθήκη ἓξ (6) αἰθουσῶν καί αἰθούσης συγκεντρώσεων τοῦ τότε Γυμνασίου Σαπῶν (προϋπολογισμός)	»	3.300.000
Δημοτικόν Σφαγεῖον (νέον) Σαπῶν	»	4.000.000
Ἐπισκευή καί ἀνακαίνισις παρακαμπτηρίου ὁδοῦ ἐντός Σαπῶν (προϋπολογισμός)	»	2.200.000
Διαμόρφωσις, ἐξωραϊσμός τμήματος τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ ἐντός τῆς Κωμοπόλεως Σαπῶν	»	1.000.000
Ἀπαλλοτριώσεις, διαμορφώσεις, ἀσφαλτοστρώσεις καί ἐξωραϊσμός Κεντρικῆς ὁδοῦ καί λοιπῶν ὁδῶν Σαπῶν (προϋπολογισμός)	»	2.000.000
Ἐπισκευή ὁδοῦ Σαπῶν - Συκοράχης (προϋπολογ.)	»	200.000
Ἐκχώρησις τῷ Δήμῳ (Σαπαί) τοῦ ἀγροκτήματος Μπέϊλικ Τσαΐρ (ἀξίας τότε)	»	1.000.000
Εἰρηνοδικεῖον Σαπῶν (ἐκχώρησις Δημ. οἰκοπέδου εἰς Ὑπουργεῖον Δικαιοσύνης) δι' ἀνέγερσιν.		
Ἐπικάλυψις χειμάρρου Μπουκλουτζᾶ μήκους 1.600 μέτρων (προϋπολογ.)	»	20.000.000
Διάνοιξις δασικῆς ὁδοῦ πρός νέας ἀναδασώσεις		
Ἐκχώρησις τοῦ οἰκοπέδου τοῦ πρώην Κοινοτ. Καταστήματος 352,38 τ.μ. εἰς τό Δημόσιον		
Κατασκευή Ἐθνικοῦ Σταδίου Σαπῶν Δαπάνης	»	8-8.500.000
Ἐγκατάστασις Πρακτορείου Ἐθνικῆς Τραπέζης		
Σύνολον δραχ.		46.148.983
ΓΕΝΙΚΟΝ ΣΥΝΟΛΟΝ τῶν ἐτῶν 1959-1974	δρχ.	54.151.018

η) Ἐκτελεσθέντα ἔργα ἐν Σάπαις κατά τά ἔτη 1975-1981.

Εἰς τά ἀναπτυξιακά προγράμματα τῆς Νομαρχίας Ροδόπης τῶν 1975-1982 περιελήφθησαν καί τά κάτωθι ἔργα διά τάς Σάπας.

Ἐκτελεσθέντα ἔργα κατά τά ἔτη 1975-1978.

1) Τσιμεντόστρωσις ὁδῶν τῆς Κωμοπόλεως.
2) Ἀνέγερσις κυλικείου εἰς τό Β.Α ἄκρον τοῦ Δημοτικοῦ Πάρκου.
3) Βελτίωσις τοῦ φωτισμοῦ τμημάτων τῆς Κωμοπόλεως.

(Τοποθέτησις ὀγδοήκοντα (80) νέων φωτιστικῶν σωμάτων καί εἴκοσι τριῶν (23) στύλων.

Ἐκτελεσθέντα ἔργα ἐν Σάπαις κατά τά ἔτη 1978-1981.

1) Τουριστικόν περίπτερον (ἤδη ἀνεγειρόμενον) ἐπί τοῦ λόφου «Δενδράκι» τῆς Κωμοπόλεως.

2) Ἐπικάλυψις τμήματος τῆς κοίτης τοῦ χειμάρρου Σιαπ-ντερέ καί εἰς τό μῆκος ἑκατό (100) μέτρων καί ἔναντι τοῦ τέρματος τῆς ὁδοῦ «Μαρινάκη».

Τέλος ὁ κατά τά ἔτη ταῦτα Δήμαρχος Σαπῶν (ὅρα πίνακα Δημάρχων) κατέβαλε πᾶσαν δυνατήν προσπάθειαν πρός τό Ὑπουργεῖον Συντονισμοῦ, ἵνα ἐπιταχυνθῇ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ πρό πολλοῦ προγραμματισθέντος διά τάς Σάπας προτύπου οἰκισμοῦ τῆς Ἐθνικῆς Κτηματικῆς Τραπέζης Ἑλλάδος δι' ἀνέγερσιν χιλίων (1000) νέων οἰκημάτων ἐπί 500 στρεμμάτων γῆς, βορείως τῆς Κωμοπόλεως ταύτης. Πολύ δέ περισσότερον σήμερον πού ἔχει συνταχθῇ πλήρης μελέτη καί προχωρεῖ ἡ διαδικασία ἀπαλλοτριώσεως τῆς ἀπαιτουμένης γῆς.

Ἐκ τῶν ἐκτελεσθέντων ἐν τῇ Κωμοπόλει ἔργων κατά τά ἔτη 1951 ἕως καί 1974 ἅτινα περιλαμβάνονται καί εἰς τάς παραγράφους γ΄ ἕως καί ζ΄ τοῦ Πίνακος διαχωρίζονται καί ἀναλύονται εἰς τό κατωτέρω Κεφάλαιον τά πλέον δαπανηρά ἔργα. Διά ταῦτα πλήν τῶν συντόνων ὑπηρεσιακῶν καί προσωπικῶν ἐνεργειῶν τῶν κατά τά ἔτη ταῦτα ἑκάστοτε Νομαρχῶν, ἔπρεπε ὁ Δήμαρχος νά προσφύγῃ καί πρός τό Κέντρον, ἵνα αὐτοπροσώπως ἐκθέσῃ τάς ἀνάγκας τοῦ Δήμου καί τῆς Κωμοπόλεως Σαπῶν, αἰτούμενος τήν συμπαράστασιν τούτου.

Ἡ ἀνάγκη αὐτή ἀποδεικνύεται καί ἐκ περικοπῶν τῆς «ἐτησίας λογοδοσίας τοῦ ἔτους 1959» τοῦ τότε Δημάρχου Σαπῶν πρός τό Δημ. Συμβούλιον.

Καί τώρα ἡ πρώτη παράγραφος τῆς λογοδοσίας τοῦ Δημάρχου τοῦ 1959 ἀναγράφει «.....Τήν 22/6/1959 *(ἕνα μῆνα μετά τήν ἀνάληψιν τῶν καθηκόντων του) ὑπέβαλον εἰς τό Ὑπουργεῖον Βορείου Ἑλλάδος τό ὑπ' ἀριθμ. 2302/22.6.59 λεπτομερές ὑπόμνημά μου, αἰτούμενος τήν ἀποστολήν Γεωλόγου πρός γεωλογικήν ἔρευναν τῆς περιοχῆς τῆς Κωμοπόλεως, διά τυχόν καθορισμόν ἐλπιδοφόρου σημείου ὑπάρξεως ὑπογείων ὑδροφόρων στρωμάτων, ἐφ' ὅσον φυσικήν πηγήν ὕδατος, πλησιόχωρον, δέν ἔχει ἡ περιοχή της, εἶτα δέ ἀποστολήν γεωτρυπάνου ἐν θετικῇ γνωμοδοτήσει τούτου*». Δυστυχῶς τό Ὑπουργεῖον τοῦτο μετά τέσσαρας μῆνας περίπου ἀπέστειλεν εἰς τόν Δῆμον ἁπλῆν κοινοποίησιν ἐγγράφου του ὑπ' ἀριθμ. 8181/2181/1959 πρός ἄλλην ὑπηρεσίαν καί μάλιστα, καθ' ἥν ἡμέραν τό ὑπό τοῦ Ὑπουργοῦ Γεωργίας διατεθέν γεωτρύπανον ἤρξατο τῆς ἤδη περατουμένης γεωτρήσεως ἐν θέσει «Μελεμές» (ὁποία διαφορά ἀποτελέσματος ἐνεργειῶν διά τῆς γραφειοκρατικῆς ὁδοῦ καί αὐτοπροσώπου ἐνεργείας). Ἄλλη παράγραφος τῆς ἐν λόγῳ λογοδοσίας γράφει «*..ὡς ἦτο φυσικόν ἐγκατέλειψα τήν ὁδόν αὐτήν (γραφειοκρατικήν) καί ἐστράφην πλέον πρός τάς Ἀθήνας, διά τήν ὁριστικήν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου, θετικήν ἤ ἀρνητικήν*».

Πράγματι ὁ τότε Δήμαρχος παρουσιασθείς εἰς τόν Ὑπουργόν Γεωργίας τήν 20/8/1959 καί ἐκθέσας τό θέμα τῆς ὑδρεύσεως τῆς Κωμοπόλεως ἐπέτυχε τήν ἀποστολήν τοῦ ὑφηγητοῦ τῆς Γεωλογίας Γεωρ. Παρασκευοπούλου, ἐλθόντος μετά τοῦ Δημάρχου εἰς Σάπας. Ἐκεῖ οὗτος παρέμεινεν ἐπί (7) ἑπτά ἡμέρας καί ἠρεύνησε γεωλογικῶς τήν περιοχήν συντάξας τήν ἀπό 2/9/1959 ἔκθεσίν του. Μετά τήν ὑποβολήν ταύτης εἰς τόν τότε Ὑπουργόν Γεωργίας ἀπεστάλη τό γεωτρύπανον καί ἐξετέλεσε τρεῖς γεωτρήσεις. Ἡ γεώτρησις Μελεμές μόνον εἶχε ἀποτέλεσμα παροχῆς 8κμ. καθ' ὥραν. Ἔκτοτε ἡ πρός κέντρον προσφυγή συνεχίσθη ὡς κατωτέρω ἀποδεικνύεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

ΔΑΠΑΝΗΡΑ ΕΡΓΑ

1) *Ἀνέγερσις Δημαρχείου Σαπῶν.*

Ἡ Κωμόπολις, ὡς πρωτεύουσα τοῦ Δήμου καί τῆς Ἐπαρχίας Σαπῶν ἐστερεῖτο Δημαρχείου. Εἶχε μόνον τό Κοινοτικόν κατάστημα, ἁπλῆς κατασκευῆς, ἰσόγειον: «*Κοινότης Σαπῶν*»· μάρτυς ἡ φωτογραφία.

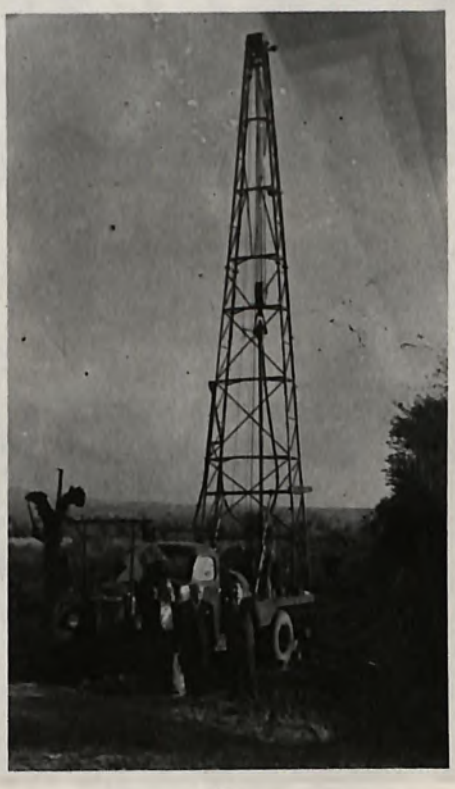
Τό οἴκημα τῆς τότε Κοινότητος Σαπῶν (1937).

Ὁ Δῆμος ἐστερεῖτο ἐπαρκῶν ἐσόδων. Ὁ κατά τό ἔτος 1949 διορισθείς Δήμαρχος, Εἰσαγγελεύς Πρωτοδικῶν Π. Παναγιωτόπουλος, ἐφρόντισε νά κτίσῃ Δημαρχεῖον, βάσει τοῦ σχεδίου τοῦ προηγουμένου Γ. Παπαδοπούλου, εἰς τό ὁποῖον θά ἐστεγάζοντο ὅλαι αἱ δημόσιαι ὑπηρεσίαι Σαπῶν, ἀνοίξας πρός τοῦτο τά θεμέλιά του. Τό 1951 ἀντεκατεστάθη ὑπό τοῦ δι' ἐκλογῶν τοῦ Μαρτίου 1951 ἀναδειχθέντος αἱρετοῦ πλέον Δημάρχου, τοῦ Δημητρίου Καραθανάση.

Οὗτος ἐρευνήσας τήν οἰκονομικήν κατάστασιν τοῦ Δήμου πλέον ἀλλ' ἔχων ὅμως ὑπ' ὄψιν του καί τήν ἀνάγκην νά στεγασθῇ ὁ Δῆμος, κατέβαλε πᾶσαν δυνατήν προσπάθειαν ἐξοικονομήσεως τῆς ἀπαραιτήτου δαπάνης καί διά νά εἶναι μικροτέρα αὕτη ἠναγκάσθη νά τροποποιήσῃ τό πρῶτον πολυδάπανον σχέδιον ἀνεγέρσεως τοῦ Δημαρχείου· τοῦ νέου σχεδίου ἡ δαπάνη ἀνῆλθε εἰς τάς 600.000 δραχμάς, ποσόν καί πάλιν ἀδύνατον νά ἐξοικονομηθῇ ἐκ τῶν πόρων τοῦ Δήμου. Ἀπηυθύνθη (ὁ τότε Δήμαρχος) πρός πᾶσαν κατεύθυνσιν καί τέλος ἐπέτυχε τό Ἐθνικόν Ἵδρυμα νά διαθέσῃ τό ποσόν τῶν 200.000 δραχ. Οὕτω δέ μέ τήν βοήθειαν καί τῆς Νομαρχίας Ροδόπης καί πόρων τοῦ Δήμου ἐκτίσθη τό σημερινόν Δημαρχεῖον, πρός ἱκανοποίησιν ὅλων καί πρῶτον τοῦ ἰδίου Δημάρχου.

Δημαρχεῖον Σαπῶν.

Ἐγκατάστασις τοῦ Γεωτρυπάνου εἰς Μελεμές.

2) *Ὕδρευσις Κωμοπόλεως Σαπῶν.*

Πρός αὔξησιν τοῦ μέχρι τότε παρεχομένου νεροῦ εἰς τήν Κωμόπολιν ἐγένοντο τρεῖς γεωτρήσεις ἀποφάσει τοῦ Ὑπουργοῦ Γεωργίας τό 1959-60. Ἐκ τούτων μία ἦτο σχεδόν ἐπιτυχής μέ παροχήν 8 κ.μ. νεροῦ μόνον τήν ὥραν εἰς θέσιν Μελεμές, ἀπεῖχε δὲ αὐτή τῆς Κωμοπόλεως περί τά 2-2,5 χιλιομ. καί ἔκειτο παρά τόν κατά περιόδους χείμαρρον ἐξ «Ἀτκιοϊ» προερχομένου.

Ἀντλιοστάσιον μετά τοῦ κεντρικοῦ ἀγωγοῦ ὑδραγωγείου Μελεμές.

Δεξαμενή ἐξωτερικοῦ ὑδραγωγείου Μελεμές

3) *Κατασκευή ἐξωτερικοῦ ὑδραγωγείου Σαπῶν.*

Μετά τήν μικράν ἔστω παροχήν τῆς γεωτρήσεως «μελεμές» ταχύτατα ἔδει νά κατασκευασθῇ τό ἐξωτερικόν ὑδραγωγεῖον, πρός ἐνίσχυσιν τοῦ παρεχομένου ἕως τότε νεροῦ εἰς τήν Κωμόπολιν, τῶν (80) ὀγδόντα κ.μ. τό 24ωρον, ὅπερ καί ἐγένετο, ὡς δεικνύουν αἱ ἀνωτέρω φωτογραφίαι.

4) *Ἀσφαλτόστρωσις Κεντρικοῦ δρόμου Σαπῶν.*

Ὁ δρόμος οὗτος, παρά τήν ἀσφαλτόστρωσιν ὑπὸ τῆς «Ἀμάγκ» καί ἁπλῆν ἐπιδιόρθωσιν κατά τό 1951-54, ἐφθάρη βαθέως καί εἶχεν ἀνάγκην διαμορφώσεως καί ἀσφαλτοστρώσεως πραγματικῆς. Κατόπιν παρακλήσεως τοῦ τότε Ὑπουργοῦ Δ.Ε. διετέθησαν δραχμαί 800.000. Τοῦτο ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ σχετικοῦ πίνακος.

Κεντρικός δρόμος διαμορφωμένος καί ἀσφαλτοστρωμένος.

Παιδικός Σταθμός Σαπῶν.

5) *Παιδικοί Σταθμοί.*

Ἦτο ἀπαραίτητος διά τήν συγκέντρωσιν τῶν μικρῶν παιδιῶν. Τό 1969 ὁ Γεν. Γραμματεύς Ὑπουργείου Βορείου Ἑλλάδος διέθεσεν δρχ. 450.000 διά τήν ἀνέγερσίν του. Ἡ ἀνωτέρω φωτογραφία δεικνύει, πρός ἱκανοποίησιν τῶν ἐργαζομένων γυναικῶν.

6) *Ἀνέγερσις νέου Σφαγείου (Κτίριον).*

Ἡ καθημερινή αὔξησις τῆς καταναλώσεως τοῦ κρέατος ἐπέβαλε φροντίδα διά τήν ἀνέγερσιν εὐρυχώρου Σφαγείου ἐν Σάπαις ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δέ ἡ λειτουργία τοῦ παλαιοῦ σφαγείου ἀποτελοῦσε κίνδυνον διά τήν ὑγείαν τῶν περιοίκων Σαπαίων. Τήν κατάστασιν ταύτην ἀνέπτυξεν ὁ τότε Δήμαρχος εἰς τόν Ἀντιπρόεδρον τῆς τότε Κυβερνήσεως κατά τό συγκληθέν ἐν Κομοτηνῇ συνέδριον Προέδρων Κοινοτήτων. Εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν ὑπενθύμιζε τό θέμα τοῦτο εἰς τόν ἀναφερόμενον Ἀντιπρόεδρον, ἐπιτυχών τελικῶς διά τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας τήν κατασκευήν τοῦ νέου Σφαγείου.

7) *Κατασκευή ἐξωτερικοῦ ὑδραγωγείου Σαπῶν (Μπουνάρ).*

Εἰς τό Κεφάλαιον «Ὑδρευσις τῆς Κωμοπόλεως» λεπτομερῶς ἀνεγράφη ὅτι ἀφ' ἑνός μέν ἡ παροχή τοῦ νεροῦ ἦτο μικρά, ἀφ' ἑτέρου δέ καί ἐπικίνδυνος, κατά τήν σχετικήν ἔκθεσιν τοῦ Προϊσταμένου τῆς ΤΥΔΚ. Τό πρόβλημα τοῦτο ἦτο ὀξύτατον μέχρι τοῦ 1967-1968, δι' ὅ καί ἐπεβάλλετο ἡ λύσις του ἐπειγόντως, καίτοι ἦτο δυσκολωτάτη. Φυσική πηγή εἰς τήν περιοχήν τῶν Σαπῶν πλησιόχωρος δέν ὑπῆρχε. Ἀνευρέθη ὑπό τοῦ τότε Δημάρχου φυσική πηγή αὐτομάτου ροῆς, κατόπιν πολλῶν ἐρευνῶν του, ἀλλ' αὕτη ἀνῆκεν εἰς ξένην «Κοινότητα καί Νομόν» (Νομόν Ἔβρου). Τό Κοινοτικόν Συμβούλιον αὐτῆς τῆς Κοινότητος, ὀνόματι «Συκορράχη», ἠρνεῖτο τήν παροχήν τοῦ νεροῦ τῆς πηγῆς ταύτης πρός τήν Κωμόπολιν. Ἡ πηγή ἔκειτο εἰς ἀπόστασιν 13.500 μ. ὀνομαζομένη «Μπουνάρ».

Σχετικῶς μέ τήν κατάστασιν ταύτην καί ἄμεσον ἀνάγκην νεροῦ διά τάς Σάπας συνεννοήθησαν οἱ δύο Νομάρχαι Ροδόπης καί Ἔβρου καί ὁ Δήμαρχος Σαπῶν. Τελικῶς ἀπεφασίσθη ὁ Νομάρχης Ἔβρου νά ἐκδώσῃ διαταγήν πρός τόν Πρόεδρον τῆς Κοινότητος νά συγκαλέσῃ τό Κοινοτικόν Συμβούλιον ὡρισμένην ἡμέραν, εἰς τήν ὁποίαν θά παρευρίσκοντο ὁ Δ/τής τῆς Νομαρχίας καί ὁ Προϊστάμενος τῆς ΤΥΔΚ τῆς ἰδίας Νομαρχίας καί ὁ αἰτῶν τήν παροχήν τοῦ νεροῦ Δήμαρχος Σαπῶν διά τήν λῆψιν τελικῆς ἀποφάσεως τοῦ Κοινοτ. Συμβουλίου. Τό Συμβούλιον συνῆλθεν, ἤκουσε τόν τε Δ/τήν καί Προϊστάμενον τῆς ΤΥΔΚ ἐκθέσαντας τήν ἀνάγκην συμφωνίας του διά τήν παροχήν τοῦ νεροῦ εἰς Σάπας.

Παρά τά παρ' αὐτῶν λεχθέντα καί ὑποδειχθέντα τό Κοινοτ. Συμβούλιον ἔμενεν ἀρνητικόν καί ἑτοιμάζετο νά ἐκδώσῃ τήν σχετικήν ἀρνητικήν

ἀπόφασιν.

Τότε ὁ Δήμαρχος Σαπῶν εἰσῆλθεν εἰς τήν αἴθουσαν τῆς συνεδριάσεως τοῦ Συμβουλίου παρανόμως καί, μετά σκληρόν ἀγῶνα του, ὁ Σύμβουλος τῆς μειοψηφίας τοῦ Συμβουλίου Νικόλαος Παπάζογλου ἐγερθείς εἶπε «ἐγώ θά ψηφίσω διά τάς Σάπας· ὁ Δήμαρχος ἔχει δίκηο». Ἠκολούθησε καί ὁ δεύτερος τῆς μειοψηφίας Κτίστης. Τέλος ὁ Ἀντιπρόεδρος τοῦ Κοινοτ. Συμβουλίου μετά προσωπικόν ζωηρόν πλέον διάλογον, ὁ ὀνομαζόμενος Τριάντης, συνεφώνησε μέ τούς προηγουμένους δύο, ὁπότε συνεφώνησαν καί ὁ Πρόεδρος καί ὁ 5ος Σύμβουλος μέ παραχωρήσεις τοῦ Δήμου Σαπῶν διά τό ποσόν τοῦ νεροῦ ἀντί 600-800 κμ. τοῦ 24ωρου νά ἀφήσῃ διά τήν Κοινότητα τά 200 κ.μ. τό 24ωρον. Ἔγινεν ἀμέσως ἡ σχετική ἀπόφασις ὑπέρ τοῦ Δήμου.

Μετά τήν ἔγκρισιν ταύτης ὑπό τῆς Νομαρχίας καί πολλάς ὑπεκφυγάς τοῦ Προέδρου τῆς Κοινότητος, κατόπιν νέας διαταγῆς τοῦ Νομάρχου Ἔβρου νά ὑπογραφῇ ταχέως συμβόλαιον διά τήν παροχήν τοῦ νεροῦ, ὑπεγράφη τό ὑπ' ἀριθμ. 4029/24-11-1960 τοιοῦτον, διά τοῦ ὁποίου συνεστήθη «Δουλεία» ἐπί τῆς πηγῆς Μπουνάρ ὑπέρ τοῦ Δήμου Σαπῶν.

Ἠκολούθησε ταχέως ἡ σύνταξις τῆς μελέτης κατασκευῆς τοῦ ἐξωτερικοῦ ὑδραγωγείου Σαπῶν, ἀπαιτήσασα ἀρκετόν χρόνον λόγῳ τῆς ἀποστάσεως καί ἀνωμαλίας ἐδαφικῆς τῆς μεταξύ τῆς πηγῆς καί Σαπῶν ἀποστάσεως.

Μετά ταύτην ἠγέρθη τό θέμα τῆς χρηματοδοτήσεως τοῦ ἔργου. Ὁ Δήμαρχος μέ ὑπομνήματα καί τήν μελέτην ἀπετάθη εἰς τούς Ὑπουργούς Ἐσωτερικῶν, Ὑγιεινῆς τότε καί Γεωργίας μέ ἀρνητικόν ὅμως ἀποτέλεσμα. Μόνον ὁ Γεωργίας διεβίβασε τό ὑπόμνημα τοῦ Δημάρχου εἰς τόν Ὑπουργόν Βορείου Ἑλλάδος. Τότε ὁ Ὑπουργός Β.Ε. ἦτο παλαιός φίλος τοῦ γράφοντος, συμφοιτητής, συνεργάτης διά τήν καταπολέμησιν τῆς ἐλονοσίας. Ἀμέσως ὁ Δήμαρχος τόν ἐπεσκέφθη καί ἐζήτησε τήν ἔγκρισιν τῆς δαπάνης τοῦ ὑδραγωγείου Σαπῶν ὕψους 3.500.000 - 4.000.000 συμφώνως τῇ μελέτῃ τῆς ΤΥΔΚ ἀπό τά παραμεθόρια κονδύλια του. Ὁ Ὑπουργός ἐκάλεσε τόν Δ/τήν παραμεθορίων. Ὁ κληθείς ὅμως Διευθυντής ἠρνήθη τήν τοιαύτην ἔγκρισιν. Μετά ζωηρόν διάλογον μαζί του ἔφυγεν ὁ Δήμαρχος. Μετά τινας ἡμέρας ὁ Δήμαρχος ἔλαβε τό ὑπ' ἀριθμ. 17631/631 τῆς 4/3/1966 ἔγγραφον τοῦ Ὑπουργείου μέ ὑπογραφήν τοῦ ἰδίου Διευθυντοῦ «κατ' ἐντολήν Ὑπουργοῦ» ὅτι «τά σχετικά» ἀπεστάλησαν εἰς τό Ὑπουργεῖον Συντονισμοῦ.

Ἀμέσως ὁ Δήμαρχος μετέβη καί παρουσιάσθη εἰς τόν τότε Ὑπουργόν Συντονισμοῦ καί ἐξέθηκε τήν ὑδρευτικήν κατάστασιν τῆς Κωμοπόλεως καί μετά συζήτησιν μακράν (500 κάτω, 1.000 ἐπάνω) ἐδόθη ἡ ἔγκρισις τῆς δαπάνης τοῦ ἔργου παρά τοῦ Ὑπουργοῦ, δημοσίως δέ ἐν Σάπαις κατά τήν

εἰς Σάπας ἄφιξίν του τήν 3ην Ἀπριλίου 1966, καί οὕτω ἡ Κωμόπολις ἐσώθη ὑδρευτικῶς ἀλλά καί ὑγιεινῶς μέ παροχήν 800 μ³ τό 24ωρον συνολικῶς (ἀκολουθοῦν αἱ σχετικαί φωτογραφίαι).

Προστασία τῆς Πηγῆς (κτίσμα) καί δοκιμή τοῦ νεροῦ.

Ἰδιαιτέρα δεξαμενή τοῦ ὑδραγωγείου (τούτου).

8) *Διαμόρφωσις τῆς Πλατείας τοῦ Δημαρχείου.*

Ὁ πρό τοῦ Δημαρχείου χῶρος ἦτο παλαιόθεν ἀπεριποίητος. Περιεβάλετο ἀπό τοῖχον ἐκ πετρῶν, ἄνευ δένδρων καί λουλουδιῶν. Τό ἀνατολικόν τμῆμα τούτου ἀπό τοῦ 1922-27 κατείχετο ἀπό κτίσματα διά τό ἔφιππον ἀπόσπασμα (ὅρα ἀρχαί Κωμοπόλεως). Εἰς τόν τότε (1969) Νομάρχην Ροδόπης παρεχωρήθη πίστωσις διά τήν διαμόρφωσιν πλατειῶν. Οὗτος ἐκάλεσε τόν Δήμαρχον καί τοῦ ἐδήλωσε νά φροντίσῃ δι' ἀνάλογον ἐνέργειαν. Πράγματι συνεργασίᾳ τοῦ Προϊσταμένου τῆς τότε ΤΥΔΚ καί μιᾶς ἐκ Θεσσαλονίκης ἀρχιτέκτονος ἐγένετο τό σχέδιον καί ἐφηρμόσθη εἰς δύο ἔτη ἀντί δαπάνης 950.000. Τό 1970 ἐφυτεύθησαν δένδρα, πλατάνια, ἰτέαι, κλαίουσαι καί τριανταφυλλιές. Τήν 20 Νοεμβρίου 1970 τόν πρῶτον πλάτανον ἐφύτευσεν ἰδιοχείρως ὁ τότε Δήμαρχος. Ἀργότερον ἐφρόντισε καί ἐγένετο τῆς διαμορφωμένης πλατείας ἀεροφωτογραφία, ἥτις κατωτέρω ἐπικολλᾶται.

Ἡ διαμορφωθεῖσα Πλατεῖα τοῦ Δημαρχείου.

9) *Ἐπισκευή καί ἀνακαίνισις παρακαμπτηρίου ὁδοῦ ἐντός Σαπῶν (προϋπολογ. 2.200.000).*

Περί τῆς ἀνάγκης ἐκτελέσεως τοῦ ἔργου τούτου ὁ τότε Δήμαρχος παρεκάλεσε προσωπικῶς τόν τότε Ὑπουργόν Δ. Ἔργων, ὅστις κατ' ἀρχήν διέθεσε 500.000 δραχ., τῇ εἰσηγήσει δέ τῆς Νομαρχίας Ροδόπης ἀνεβίβασε τό ποσόν εἰς δραχ. 2.200.000 τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ ἔργου.

Διά τοῦ ἔργου τούτου ἐγένοντο εἰς τό πρῶτον (Ιο) τμῆμα τοῦ Κεντρικοῦ δρόμου (ἀπό τῶν οἰκιῶν Χ. Χαδόλια εἰς Ἀθαν. Τζάκη μέχρι τῆς Ἐκκλησίας Ἁγ. Κωνσταντίνου καί Ἑλένης) ὑπόνομοι παντορροϊκοῦ συστήματος, διαμορφώσεις τοῦ χώρου, ἀσφαλτόστρωσις τούτου καί τοῦ χώρου τοῦ Ἡρώου, πλακόστρωσις τῶν πεζοδρομίων, φωτισμός τοῦ τμήματος μέ μεγάλα φωτιστικά σώματα. Κατωτέρω σχετική φωτογραφία.

Κατόπιν τῆς κατασκευῆς τῶν ὑπονόμων ἡ διαμόρφωσις καί ἀσφαλτόστρωσις τοῦ Τμήματος Ι τοῦ Κεντρικοῦ δρόμου (Παπαδήμου).

10) *Ἐκχώρησις τοῦ ἀγροκτήματος Μπεϊλίκ Τσαΐρ* εἰς τόν Δῆμον.

Τοῦτο ἦτο περί τά 40 στρέμματα, τό ἥμισυ κατάφυτον ἀπό φυστικόδενδρα. Ἐντός δέ τούτου ὑπῆρχον κτίσματα διά γραφεῖα, κατοικίαν καί ἀποθήκας. Κατά τό ἥμισυ ἦτο καλλιεργήσιμον διά σιτηρά, ἀλλ' οὐχί μεγάλης ἀποδόσεως, διότι τό ἔδαφος τοῦ τμήματος εἶναι ὑγρόν. Ἀπέχει τῶν Σαπῶν περί τό χιλιόμετρον.

Τμήματα τῆς φυστικοφυτείας καί ἐν τῷ ἀγροκτήματι κτίσματα, δωμάτια, γραφεῖα, ἀποθήκας, ὑπόστεγα κλπ.

Κέντρον Νεότητος Σαπῶν.

11) *Κατασκευή Ἐθνικοῦ Σταδίου Σαπῶν.*

Εἶναι κτισμένον εἰς χῶρον ἔναντι τοῦ Χριστιανικοῦ νεκροταφείου, διαχωριζόμενον μέ τήν ὁδόν Κομοτηνῆς, παραπλεύρως δέ τοῦ Μουσουλμανικοῦ τοιούτου.

Ὁ Δῆμος εἶχε δικό του «Δημοτικόν Στάδιον», χῶρον μεταξύ Ἐκκλησίας Ἁγίου Κωνσταντίνου καί Ἑλένης καί Ἑλλ. Δημοτ. Σχολείου καί Γυμνασίου Σαπῶν. Δέν εἶχεν ὁ Δῆμος εὐχέρειαν ἐσόδων νά ἐξοπλίσῃ τοῦτο καί παρέμεινεν ἀνεκμετάλλευτον. Ἐγράφη ὅτι ἡ Γ.Γ. Ἀθλητισμοῦ ἱδρύει τοιαῦτα. Κατόπιν τούτου ἐζήτησε καί ὁ Δῆμος βοήθειαν. Ἡ ἀπάντησις ἦτο «ἄν θέλωμεν Στάδιον πραγματικόν νά διαθέσῃ ὁ Δῆμος ἔκτασιν 25 στρεμμάτων περίπου», ὅπερ καί ἐγένετο διά διαφόρων συνδυασμῶν. Κατόπιν τούτου ἀνηγέρθη τό Ἐθνικόν Στάδιον Σαπῶν, ὡς καί Κέντρον Νεότητος, εὐρύχωρον, μέ βιβλιοθήκην, αἴθουσαν πίνκ-πόνγκ. κλπ. Ἀπέχει τῆς Κωμοπόλεως περίπου χιλιόμετρον δυτικῶς. Ἐκεῖ οἱ μαθηταί κλπ. διαβάζουν τά ἐνδιαφέροντα αὐτούς βιβλία, οἱ δέ παῖκται ἀσχολοῦνται μέ τό ποδόσφαιρον κλπ. παιχνίδια. Ἀνωτέρω σχετική φωτογραφία.

12) *Ἐπικάλυψις χειμάρρου Μπουκλουτζᾶ, μήκους 1,600 μ.* (προϋπ. 20.000.000)

Ἡ Κωμόπολις διερρέετο ὑπό τοῦ χειμάρρου, πολλάκις πλημμυρίζοντος καί μεταφέροντος παντοίου εἴδους ἀπόβλητα. Πλήν τούτου κατά τό θέρος ἐσχημάτιζεν ἑστίας νεροῦ, καταλλήλους διά ἀνάπτυξιν κωνώπων, μυῶν κλπ., καθιστάμενος οὕτω ἐπικίνδυνος διά τήν δημοσίαν ὑγείαν. Μεταξύ τῶν προβλημάτων τῆς Κωμοπόλεως εἶχε σπουδαίαν θέσιν καί αὐτό. Πρός τοῦτο ἐγένοντο πολλαί ἐνέργειαι, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος, λόγῳ τῆς δαπανηρότητος τῆς κατασκευῆς. Εἰς δοθεῖσαν εὐκαιρίαν, ὁ τότε Δήμαρχος Σαπῶν ἐξέθεσε τήν κατάστασιν ταύτην καί τούς κινδύνους ἐξ αὐτῆς εἰς τόν τότε Ἀντιπρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως. Ἐπανέλαβε τάς παρακλήσεις, ἀνέφερεν εἰς τούς ἑκάστοτε Νομάρχας τό θέμα, ὁπότε εἰς μίαν ἐπίσκεψιν εἰς Κομοτηνήν τοῦ Ἀντιπροέδρου ἐδήλωσεν εἰς τόν Δήμαρχον ὅτι βρῆκε τά λεπτά καί θά γίνῃ τό ἔργον. Ὡς δέ ἀναφέρει ὁ τότε Δήμαρχος εἰς τήν ἐτησίαν λογοδοσίαν του πρός τό Δημ. Συμβούλιον τοῦ ἔτους 1972, ὁ Νομάρχης Ροδόπης εἰδοποίησε τόν Δῆμον ὅτι διαθέτει ἐκ τῆς πιστώσεως τῶν 20.000.000 δραχ. τά 5.000.000 δι' ἔναρξιν τοῦ ἔργου ἐντός τοῦ ἔτους τούτου (1972). Δυστυχῶς κατά τήν δημοπρασίαν δέν προσῆλθον οἱ ἐργολάβοι Δ.Ε. καί ἐματαιώθη. Ἀργότερον ἤρχισε καί ἐπερατώθη τό ἔργον, πλήν τοῦ βορειοτάτου τμήματος αὐτοῦ. Ἡ κατωτέρω φωτογραφία ἐλήφθη ἀπό νότιον μέρος τῆς Πλατείας τοῦ Δημαρχείου καί προχωρεῖ πρός τά βόρεια ἡ ἐπικάλυψις, ἀπόρροια τῆς ὁποίας εἶναι ἡ δημιουργία-πλατείας «ἀνωνύμου παραμεινάσης» (ὅρα ἐλεύθεροι χῶροι).

Τμῆμα ἐπικαλύψεως τοῦ χειμάρου Μπουκλουτζᾶ.

13) *Ἵδρυσις Πρακτορείου Ἐθνικῆς Τραπέζης ἐν Σάπαις.*

Ἀπό μακροῦ χρόνου 1925-1969 οἱ διάφοροι ἐπαγγελματίαι ἔμποροι κλπ. διά τήν παντοίαν ἐξυπηρέτησίν των κατέφευγον εἰς τό Ὑπ/μα Κομοτηνῆς. Συγκοινωνία λίαν δύσκολος καί κοπιαστική (ὅρα κεφ. Κυκλοφορία - δρόμοι 1924-1935), ἀλλά καί ἀσύμφορος. Ἔχαναν χρόνον ἀπό τό κοπιῶδες ταξίδι πρός Κομοτηνήν καί ἀπό τήν ἀπουσίαν τῆς δουλειᾶς των. Πολλά διαβήματα ἔκαμε ἡ Ἕνωσις Ἐπαγγελματιῶν καί Βιοτεχνῶν, χωρίς ἀποτέλεσμα. Κατά τόν Μάϊον 1969 ὁ τότε Δήμαρχος κατήρχετο εἰς Ἀθήνας. Θυμήθηκε τό θέμα καί ἐζήτησεν ἀπό τήν Ἕνωσιν ταύτην, προσωπικῶς ἀπό τόν Κ. Ζαμπογιάννην, μέλος ταύτης, ἓν ἀντίγραφον τοῦ ὑπομνήματός της. Ἔλαβε τό ἀντίγραφον τοῦ ὑπομνήματος τῆς Ἑνώσεως ταύτης καί ἐζήτησε νά παρουσιασθῇ εἰς τόν τότε Διοικητήν τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης Κομνηνόν. Ἀπήντησε διά τῆς ἰδιαιτέρας του, «ἄν ἔχῃ τίποτε χαρτιά νά τά παραδώσῃ εἰς αὐτήν». Παρέδωσε ταῦτα καί ἀνέμενε ἀπόφασιν ἄν θά δεχθῇ ἤ ὄχι τοῦτον προσωπικῶς. Ἐξελθοῦσα ἡ ἰδιαιτέρα ἐπέστρεψε τό ὑπόμνημα μέ τήν προσθήκην «δέν γίνεται τίποτε». Ἡ τοιαύτη ἀπάντησίς του ἔθιξε τόν Δήμαρχον. Οὗτος παραμερίσας τήν ἰδιαιτέραν

εἰσῆλθε πλέον ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ Διοικητοῦ καί ἀντί χαιρετισμοῦ εἶπεν εἰς τόν Διοικητήν «Κύριε Διοικητά, δέν ἦλθα ἐδῶ ὡς γραμματοκομιστής τοῦ ὑπομνήματος, ἦλθα ὡς Δήμαρχος Παραμεθορίου Ἐπαρχίας, ἡ ὁποία πάσχει ἐπί 40 χρόνια ἀπό ἀνυπαρξίαν ἀντιπροσώπου σας ἐν Σάπαις». Μετά ζωηρόν διάλογον καί ἐπιμονήν τοῦ τότε Δημάρχου συνεστήθη «Πρακτορεῖον Ἐθνικῆς Τραπέζης Ἑλλάδος» καί ἤρχισε τήν λειτουργίαν του τήν 29/9/69.

14) *Τό Εἰρηνοδικεῖον Σαπῶν*

Ἦτο προφανής ἡ ἀνάγκη ἀνεγέρσεως τοιούτου ἐν Σάπαις διότι α) ἐταλαιπωροῦντο διά νά μεταβαίνουν εἰς Κομοτηνήν, ἰδίως τόν χειμῶνα, οἱ κάτοικοι τῆς Ἐπαρχίας Σαπῶν ὁλοκλήρου. β) Εἶχον οἰκονομικήν ζημίαν, τό δέ σπουδαιότερον ὅτι ἡ ἀνυπαρξία Εἰρηνοδικείου ἐν Σάπαις οἰκονομικῶς ἐζημίωνεν ταύτας. Διά τοῦτο ὁ Δῆμος ἐζήτησε ἀπό τό Ὑπουργεῖον Δικαιοσύνης τήν ἵδρυσιν τοιούτου. Τό Ὑπουργεῖον ἐζήτησε παραχώρησιν αὐτῷ Δημοτικοῦ οἰκοπέδου. Τοιοῦτον δέν ὑπῆρχε. Συνελθόν τό Δημοτικόν Συμβούλιον ἀπεφάσισε κατά πλειοψηφίαν νά δοθῇ ἡ ἀνάλογος ἔκτασις ἐκ τοῦ Δημοτικοῦ Πάρκου, τεμνομένων τῶν φυομένων ἐκεῖ πεύκων. Ἡ τοιαύτη ἀπόφασις ὑπῆρξεν ἀτυχής καί οὕτω ἔμεινε τό θέμα τοῦ οἰκοπέδου ἐν ἐκκρεμότητι. Ὑπῆρχεν ἡ γνῶσις ὅτι ἡ Ἀγροτική Τράπεζα εἶχε ἀγοράσει παρά τήν Ἐκκλησίαν τῆς Κωμοπόλεως ἓν οἰκόπεδον διά λογαριασμόν της. Ἀργότερον ὅμως μετέβαλε γνώμην καί ἔκτισεν ἀλλοῦ, παραμείναντος τοῦ οἰκοπέδου αὐτοῦ ἄνευ κτίσματος. Ὑπῆρχε συνεπῶς ὁ κίνδυνος νά παραμείνῃ ἡ Κωμόπολις ἄνευ τοῦ τόσον χρησίμου οἰκονομικῶς καί κοινωνικῶς διά τήν ἰδίαν, ὅσον καί κατοίκους τῆς Ἐπαρχίας Σαπῶν. Ὁ τότε Δήμαρχος ἐσκέφθη νά τό ζητήσῃ ἀπό τήν Τράπεζαν. Ἦλθεν εἰς ἐπαφήν μέ τόν Δ/τήν τοῦ Ὑποκαταστήματος, ἀλλ' οὐδέν ἐπέτυχε. Τάς ἀρχάς Ἀπριλίου (4/4/1970) ὁ Δήμαρχος ἐπληροφορήθη τήν ἄφιξιν τοῦ Διοικητοῦ τῆς Ἀγροτικῆς. Ἔσπευσεν ἐκεῖ νά χαιρετήσῃ τοῦτον, ἅμα δέ νά τόν παρακαλέσῃ διά τήν παραχώρησιν (πώλησιν) τοῦ οἰκοπέδου εἰς τόν Δῆμον, ὅστις ἐκ τῆς ἐλλείψεως τοιούτου ὠπισθοδρόμησεν ἀρκούντως ἀλλά καί πρός διευκόλυνσιν καί ἐξυπηρέτησιν τῶν κατοίκων τῆς Ἐπαρχίας. Μετά πολλάς συζητήσεις ὁ Διοικητής ὑπεσχέθη τήν παραχώρησιν εἰς τόν Δῆμον τοῦ οἰκοπέδου της. Πλήν τούτου ὁ Δήμαρχος ἐζήτησεν ἐπιχορήγησιν ὑπέρ τοῦ Γυμνασίου Σαπῶν κατ' ἔτος μέ 15.000 δραχμάς, ἵνα οἱ τελειόφοιτοι γνωρίσουν τήν Ἑλλάδα (ὅπερ ἐγίνετο ἐπί 2 ἔτη). Μετά τήν διά συμβολαίου ἐκχώρησιν τοῦ οἰκοπέδου εἰς τόν Δῆμον, παρεχωρήθη τοῦτο εἰς τό Ὑπουργεῖον Δικαιοσύνης διά τήν δαπάναις του ἀνέγερσιν τοῦ Εἰρηνοδικείου Σαπῶν.

Μετά τήν ἐκχώρησιν τοῦ οἰκοπέδου τούτου πρός τό Ὑπουργεῖον

Δικαιοσύνης προσῆλθεν ὁ ἴδιος Ὑπουργός τῆς Δικαιοσύνης καί ἐθεμελίωσεν τό μετ' ὀλίγον ἀνεγερθέν Εἰρηνοδικεῖον Σαπῶν. Τοῦτο κεῖται εἰς τόν πρό τῆς Ἐκκλησίας Ἁγίου Κωνσταντίνου καί Ἑλένης χῶρον καί παρά τό Ἡρῶον πεσόντων, διαχωριζόμενον τούτου δι' ἀσφαλτοστρωμένης ὁδοῦ (κατωτέρω ἡ φωτογραφία του).

Τό Εἰρηνοδικεῖον Σαπῶν.

15) *Προσθήκη 6 αἰθουσῶν καί αἰθούσης συγκεντρώσεων εἰς τό Γυμνάσιον Σαπῶν* (προϋπολογισμοῦ 3.300.000).

Εἰς τό ἀναπτυξιακόν πρόγραμμα τοῦ ἔτους 1972 τῆς Νομαρχίας Ροδόπης περιελήφθη καί τό ἀναφερόμενον ἔργον. Ἡ κατ' ἔτος αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου Σαπῶν ἐπέβαλλε τήν αὔξησιν τῶν αἰθουσῶν πρός ἄνετον διδασκαλίαν αὐτῶν. Παρατηρεῖται ἔφεσις τῆς νεολαίας πρός μόρφωσιν. Προπολεμικῶς ἐλειτούργει ἐν Σάπαις Ἀστική Σχολή τριετοῦς φοιτήσεως, ὀνομασθεῖσα ἀργότερον ἡμιγυμνάσιον. Τοῦτο ἐστεγάζετο εἰς Δημοτικόν κτίριον, ὅπως ἐπ' ἀρκετόν χρόνον καί τό κατά τό ἔτος 1946 ἱδρυθέν Γυμνάσιον Σαπῶν. Ἀργότερον ἐκτίσθη ἴδιον κτίριον διά τό Γυμνάσιον μέ 6 αἰθούσας διδασκαλίας τό 1956-1958. Καί τοῦτο ὅμως λόγῳ αὐξήσεως τῶν μαθητῶν του, ὡς ἐγράφη ἀνωτέρω, ἐκρίθη ἀνεπαρκές, δι' ὅ καί εἰς τό ἀναπτυξιακόν πρόγραμμα τῆς Νομαρχίας τοῦ 1972 περιελήφθη τό ἀναφερόμενον ἔργον «προσθήκη 6 αἰθουσῶν κλπ.».

Αἱ 6 παλαιαὶ αἴθουσαι.

Ὁλόκληρον τό κτίριον τοῦ Γυμνασίου καί Λυκείου Σαπῶν.

16) *Ἐπέκτασις καί τροποποίησις τοῦ ρυμοτομικοῦ σχεδίου πόλεως.*

Τοῦτο ἐγένετο. Καί διά τούτου ὁ Δῆμος παρεχώρησεν τό οἰκόπεδον τῆς πρώην Κοινότητος Σαπῶν εἰς τό Ὑπουργεῖον Δημοσίας Τάξεως διά νά ἀνεγείρῃ ἐπί τοῦ κοινοῦ πλέον οἰκοπέδου ἐπιβλητικόν οἴκημα διά τήν Χωροφυλακήν. Τοῦτο κεῖται ἐντός τῆς Κωμοπόλεως καί εἶναι παλαιόν οἴκημα ἀπό τό 1923 ἐπεκταθέν ἀργότερον καί ἐπισκευασθέν.

17) *Ἀπαλλοτριώσεις, διαμόρφωσις, ἀσφαλτόστρωσις καί ἐξωραϊσμός κεντρικῆς καί λοιπῶν ὁδῶν Κωμοπόλεως Σαπῶν (προϋπολογ.* 2.000.000)

Ἐπρόκειτο κυρίως διά τήν διάνοιξιν τοῦ Κεντρικοῦ δρόμου (Παπαδήμου), καί δή τοῦ νοτίου (3ου) τμήματος τούτου, ἀπό καταστήματος Α. Νάνου μέχρι Ἐθνικῆς ὁδοῦ καί τοῦ πρός Ἀρριανά δρόμου (Μπακάλμπαση).

Δυστυχῶς ὅμως ἐπέμβασις Ὑφυπουργοῦ, τότε Διοικητοῦ Ἀν. Μακεδονίας καί Θράκης, κατόπιν παραπόνων τεσσάρων κατοίκων τοῦ τμήματος τούτου τοῦ Κεντρικοῦ δρόμου ἐματαίωσε τήν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου τούτου διά τό ἀναφερόμενον τμῆμα τοῦ δρόμου. Οἱ τότε παραπονηθέντες σήμερον ἀντελήφθησαν τό τότε συμφέρον των, ὁ δρόμος ὅμως ἔμεινε στενός καί ἐπικίνδυνος. Εὐτυχῶς ἐξετελέσθη τό ἔργον τοῦτο ὡς πρός τόν ἕτερον δρόμον Α. Μπακάλμπαση πρός εὔκολον κυκλοφορίαν καί κίνησιν διαφόρων μέσων ἐλευθέρως. Αἱ φωτογραφίαι μαρτυροῦν.

Τό 3ον νότιον τμῆμα τοῦ δρόμου «Παπαδήμου» τοῦ ὁποίου ἐματαιώθη ἡ διεύρυνσις (τό 1ο κατάστημα Α. Νάνου).

Ἀσφαλτόστρωσις τῆς ὁδοῦ Μπακάλμπαση.

18) *Διαμόρφωσις, ἐξωραϊσμός τμήματος Ἐθνικῆς ὁδοῦ ἐντός πόλεως Σαπῶν* (προϋπολογ. 1.000.000).

Τό ἔργον τοῦτο περιλαμβάνει: α) τόν φωτισμόν τοῦ τμήματος ἀπό

Ἀποπεράτωσις τοῦ Ναοῦ. Σήμερον ὁ ἴδιος (λοξά φωτογραφημένος).

β) Ἅγιος Νεκτάριος. Μικρότερος τοῦ προηγουμένου. Ἐκτίσθη δαπάναις καί φροντίδι δι' εἰσφορᾶς τῆς Παρθένας Ψωμιάδου πρό ὀλίγων ἐτῶν. Κεῖται εἰς μαγευτικήν θέσιν, ὀνομαζομένην «Δενδράκι», εἰς τό νότιον ἄκρον περίπου τῆς Πλατείας τῆς τοποθεσίας ταύτης. Ἡ φωτογραφία του δεικνύει τοῦτον.

Ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου Σαπῶν.

γ) Ναΐδριον τῆς Ἁγίας Μαρίνας. Τοῦτο κεῖται εἰς τὴν συμβολὴν τῆς Ἐθνικῆς ὁδοῦ Θεσσαλονίκης -Ἀλεξανδρουπόλεως καί

Κεντρικόν Τζαμί Σαπῶν.

Τσαρσί τζαμί Σαπῶν.

Δημοτικῆς τοιαύτης ἐνουμένης μετά τῆς ἀναφερομένης ὁδοῦ καί πλησίον τοῦ κτιρίου τοῦ Ο.Τ.Ε. Ἐκτίσθη κατά τό 1949-1955 δαπάναις τοῦ Δημητρίου Παπαϊωάννου καί Δήμου Σαπῶν.

δ) Ναΐδριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Τοῦτο ἐκτίσθη εἰς τό ἀνατολικόν ἄκρον τῆς θέσεως «Δενδράκι» δαπάναις τῆς οἰκογενείας Πασχαλίδου.

2) *Μουσουλμανικά (Ἱερά Τέμενη).*

α) Τό Κεντρικόν τοιοῦτον μέ μιναρέ κτισθέν τό 1550 ἀριθμ. καταλόγου 26 καί

β) Τό «τσαρσί τζαμί», χωρίς μιναρέ, κτισθέν τό 1981 ἀριθμ. καταλόγου 25. Εἰς ταῦτα προσέρχονται ἀπό ὅλα τά χωρία τῆς Ἐπαρχίας ἵνα προσευχηθοῦν οἱ Μουσουλμάνοι κάτοικοί των. Ἀνωτέρω αἱ φωτογραφίαι των.

ΙΙ) Ἐκπαιδευτικά κτίρια

1) *Ἑλληνικόν Δημοτικόν Σχολεῖον.*

Τοιοῦτον ἐλειτούργει ἀπό τοῦ 1921 ὡς «μικτόν δημοτικόν Σχολεῖον» ὡς δηλοῖ καί ἡ παμπάλαια κατωτέρω φωτογραφία του, ὑπό τήν διεύθυνσιν τοῦ τότε ἀρχιμανδρίτου Ἰωακείμ.

Δημοτικόν Σχολεῖον Μικτόν τοῦ 1921.

Τό 1926 ὅμως ἡ τότε Κοινοτική Ἀρχή ἔκτισε νέον Ἑλληνικόν Δημοτικόν Σχολεῖον ἐπί τοποθεσίας κειμένης δεξιά τῆς Ἐκκλησίας Ἁγίου Κωνσταντίνου καί Ἑλένης καί τοῦ πρώτου τμήματος τοῦ Κεντρικοῦ δρόμου (Παπαδήμου). Κατά τό 1932-34 ἡ τότε Κοινοτική ἀρχή ἐπεξέτεινε τοῦτο διά προσθήκης δύο αἰθουσῶν, διότι ἡ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν ἐδυσκόλευε τήν διδασκαλίαν εἰς τάς παλαιάς αἰθούσας, τό δέ διδακτικόν προσωπικόν νά ἔχῃ διά τάς ὑπηρεσιακάς ἀνάγκας του ἰδιαίτερον Γραφεῖον κατάλληλον.

Ἑλληνικόν Δημοτικόν Σχολεῖον Σαπῶν.

Νηπιαγωγεῖον λειτουργεῖ ἐπ' ἐνοικίῳ εἰς αἴθουσαν πρῴην Ταχυδρομείου Σαπῶν, βορείως τοῦ Δημαρχείου.

2) *Μουσουλμανικόν Δημοτικόν Σχολεῖον*

Τοῦτο ἡ Δημοτική ἀρχή κατά τό 1955-58 ἐπεξέτεινεν.

III) Δημοτικά κτίρια

Κατά τήν περίοδον τῆς Κοινότητος Σαπῶν διέθετε τό κτίριον, παλαιόν καί μικρόν, τῆς Κοινότητος, τό ὁποῖον κατηδαφίσθη ὑπό τοῦ Δήμου, τό δέ οἰκόπεδόν του παρεχωρήθη εἰς τό Ὑπουργεῖον Δημοσίας Τάξεως (ὅρα σχετικ. Ἀρχαί τῆς Πόλεως). Τώρα ἀπό τοῦ 1951 ἔχει:

1) Τό Δημαρχεῖον

2) Τό ἀγορασθέν ὑπό τοῦ Δήμου (Δημαρχία Δ. Καραθανάση) κτίριον, τό ἔτος 1953. Τοῦτο ἐπισκευασθέν ἐχρησιμοποιήθη ὡς τόπος διδασκαλίας τῆς Ἀστικῆς Σχολῆς ἤ ἡμιγυμνασίου καί ἀργότερον τοῦ Γυμνασίου Σαπῶν, μέχρι οὗ ἐγκατεστάθη τοῦτο εἰς τό ἴδιον κτίριόν του, τῶν 6 αἰθουσῶν (παλαιόν).

Μουσουλμανικόν Δημοτικόν Σχολεῖον.

3) Τό παλαιόν Σφαγεῖον, ἐπεκταθέν ἀργότερον διά νά ἀνταποκριθῇ εἰς τάς ἀνάγκας τῆς κινήσεώς του. Κεῖται δέ παρά τόν χείμαρρον Σιάπ-Ντερέ

Παλαιόν καί ἐπεκταθέν Σφαγεῖον Σαπῶν.

καί πλησίον τῆς πρός «Συκορράχην» ὁδοῦ καί τῆς ἐπί τοῦ Σιάπ-ντερέ γεφύρας.

4) Δημοτικόν Νέον Σφαγεῖον (κτίριον) (σχετικῶς βλέπε τόν 5ον πίνακα ἔργων).

5) Τά οἰκήματα ἐν τῷ Ἀγροκτήματι Μπεϊλίκ-Τσαΐρ (βλέπε τόν 5ον πίνακα ἔργων).

IV. Δημόσια κτίρια (ἤ κτισθέντα δαπάνῃ ἄλλων) ἤ τοῦ Δημοσίου.

1) Τό Δασονομεῖον. Τοῦτο ἀνηγέρθη τό 1951-52 καί κεῖται ἔναντι τοῦ Δημοτ. Πάρκου Σαπῶν καί παρά τήν Ἐθνικήν ὁδόν Κομοτηνῆς (βλέπε σχετ. ἔργα).

2) Τό Εἰρηνοδικεῖον (βλέπε τόν 5ον πίνακα δαπανηρῶν ἔργων).

3) Το Ἐθνικόν Στάδιον (Γ.Γ. Ἀθλητισμοῦ).

4) Τό κτηνιατρεῖον.

5) Ὁ παιδικός Σταθμός.

6) Ἡ λέσχη τῶν Προσκόπων.

7) Γυμνάσιον-Λύκειον (ὅρα πίνακα 5ον δαπανηρῶν ἔργων).

8) Τό Κυλικεῖον τοῦ Πάρκου.

9) Τό ἀνεγειρόμενον Τουριστικόν Περίπτερον.

V) Πάρκα

Κατά τά ἔτη 1932-1934 ὑπό τῆς τότε Κοινοτικῆς ἀρχῆς κατεβλήθη προσπάθεια δημιουργίας ἑνός καλοῦ πάρκου ἐκτάσεως 15 περίπου στρεμμάτων εἰς τόν τότε ἐλεύθερον κοινοτικόν χῶρον. Ἤρχισεν ἡ δημιουργία του διά προσωπικῆς ἐργασίας τῶν κατοίκων Σαπῶν καί τῶν ἀραμπάδων αὐτῶν. Ἐπέτυχον οὕτω ἐπιχωμάτωσιν τοῦ ἐκλεγέντος χώρου καί οὕτω ἤρχισε νά λειτουργῇ καί οἱ κάτοικοι νά προσέρχωνται εὐχαρίστως, καμαρώνοντες τό ἔργον. Δυστυχῶς ὅμως μετά τινα ἔτη, τρία ἤ τέσσαρα, ἐγκατελείφθη ὡς ἀποτυχόν ἐλλείψει ἀσφαλῶς τοῦ ἀπαιτουμένου ὕδατος, τοῦ ὁποίου ἐστερεῖτο ἡ Κωμόπολις (ὅρα σχετικά κεφάλαια τῆς ἐργασίας ταύτης).

Τόν ὡς ἄνω χρησιμοποιηθέντα διά τό πάρκον χῶρον παρεχώρησαν εἰς τό Γυμνάσιον, ἵνα ἀνεγερθῇ εἰς αὐτόν τό παλαιόν κτίριον τοῦ Γυμνασίου ἐξ ἓξ (6) αἰθουσῶν διδασκαλίας (ὅρα κεφαλ. Γυμνασίου Σαπῶν) (ἔτη 1956-1958).

Σήμερον ὑπάρχει τό μικρόν Δημοτ. Πάρκον ἀλλά περιποιημένον (βλέπε σχετικῶς τόν 5ον πίνακα δαπανηρῶν ἔργων). Τοῦτο κεῖται ἐν συνεχείᾳ πρός τήν πλατεῖαν τοῦ Δημαρχείου καί ἔναντι τοῦ Δασονομείου. Ἦτο παλαιά μικρόν νεκροταφεῖον.

VI) Νεκροταφεῖα

1) Εἰς τήν εἴσοδον τοῦ ἐρχομένου ἀπό Κομοτηνήν καί ἀπέναντι τοῦ

Ἐθνικοῦ Σταδίου Σαπῶν καί παρά τήν Ἐθνικήν ὁδόν Κομοτηνῆς - Ἀλεξανδρουπόλεως εὑρίσκεται τό Χριστιανικόν Νεκροταφεῖον. Τούτου ἡ τοποθεσία ἐπελέγη ὑπό τῆς τότε Κοινοτικῆς ἀρχῆς καί περιετοιχίσθη κατά τό 1933-34, ἔχει δέ ἔκτασιν ἀρκετήν διά σήμερον.

2) Ἀνατολικῶς τοῦ Ἐθνικοῦ Σταδίου Σαπῶν καί βορείως τοῦ Χριστιανικοῦ τοιούτου ὑπάρχει παλαιόθεν τό Μουσουλμανικόν Νεκροταφεῖον, μεγάλης ἐκτάσεως, κείμενον καί παρά τήν Ἐθνικήν ὁδόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄

ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΕΟΡΤΑΙ, ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ ΥΨΗΛΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ, ΤΕΛΕΤΑΙ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Κατωτέρω ἀναφέρονται αἱ διάφοροι ἑορταί, ὑποδοχαί ὑψηλῶν προσώπων, τελεταί, ὡς καί κοινωνικαί ἐκδηλώσεις, αἵτινες ἔλαβον χώραν, ἄλλαι μέν σταθερῶς κατ' ἔτος, ἄλλαι δέ κατά περίπτωσιν, ἀναλόγως τῆς ἀξίας των. Ἐπίσης περιελήφθησαν αἱ σημαντικώτεραι καί ἀποκαλυπτικώτεραι τῶν κοινωνικῶν ἐκδηλώσεων τῶν κατοίκων τῆς Κωμοπόλεως «Σάπαι». Προτιμᾶται νά παρουσιάζωνται μέ μερικάς φωτογραφίας, παλαιάς καί νέας.

Αἱ τότε Ἀρχαί Σαπῶν συνελθοῦσαι 1925 ἀναμένουσι τήν παρέλασιν μαθητῶν καί Στρατοῦ.

1) Ἐθνικαί Ἑορταί

Ἐκάστην 25ην Μαρτίου γίνεται δοξολογία ἐν τῷ ἱερῷ Ναῷ Ἁγίου Κωνσταντίνου καί Ἑλένης καί ἀκολουθεῖ ἡ καθιερωμένη παρέλασις τῶν μαθητῶν τῶν Σχολείων καί τμημάτων Στρατοῦ, Χωρ/κῆς, ἐάν ὑπάρχουν.

Παρέλασις τοῦ Ἐφίππου ἀποσπάσματος, χωρ/κῆς καί μαθητῶν.

Κατάθεσις στεφάνου τήν 25ην Μαρτίου εἰς τό Ἡρῶον Πεσόντων.

II) Θρησκευτικαί Ἑορταί

1) *Χριστιανῶν*

Κατ' ἔτος γίνεται λιτάνευσις τῆς ἱερᾶς εἰκόνος τῶν πολιούχων Ἁγίων Κωνσταντίνου καί Ἑλένης, τήν ὁποίαν ἀκολουθοῦν οἱ κάτοικοι Σαπῶν καί Ἀρχαί.

Λιτάνευσις ἱερᾶς Εἰκόνος.

2) *Μουσουλμανικαί*

Κατ' ἔτος γίνονται δύο ἑορταί α) τό ραμαζάν Μπαϊράμ' (ἤ Σεκέρ Μπαϊράμιον, ὅπως λέγεται κοινῶς) καί β) Τό Κουρπάν Μπαϊράμιον.

Κατά ταύτας προσέρχονται οἱ μουσουλμάνοι κάτοικοι καί προσεύχονται εἰς τά τζαμιά, μετά δέ τήν ἑορτήν ἀλληλοεύχονται.

III) Πολλάκις τάς Σάπας ἐπισκέπτονται πολλοί ξένοι διαφόρου θέσεως, διότι αἱ Σάπαι κεῖνται ἐπί τῆς Ἐθνικῆς ὁδοῦ Κομοτηνῆς-Ἀλεξανδρουπόλεως, ἐνίοτε ὅμως δι' ὡρισμένους σκοπούς προσέρχονται καί πρόσωπα ὑψηλά, εἰς τά ὁποῖα ὁ Δήμαρχος καί οἱ κάτοικοι τῆς Κωμοπόλεως ν' ἀποδώσουν τιμάς ὀφείλουν. Μία τοιαύτη ἐπίσκεψις συνέβη τήν 3/8/1962. Ὁ Διοικητής καί ὁ Δήμαρχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς ἐκπρόσωποι τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως προσῆλθον εἰς τάς Σάπας. Τούτους ὑπεδέχθη ὁ Δήμαρχος μετά τοῦ λαοῦ τῶν Σαπῶν, ὡς δεικνύει ἡ κατωτέρω φωτογραφία.

Ἐπίσκεψις τοῦ Διοικητοῦ καί Δημάρχου Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐπίσης τήν 3/8/1963 τάς Σάπας ἐπεσκέφθη ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἀθηναγόρας. Τοῦτον ὑπεδέχθη ὁ Δήμαρχος καί ὁ λαός τῶν Σαπῶν, ὡς δεικνύει ἡ κατωτέρω φωτογραφία.

Ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἀθηναγόρας.

IV) Συνέδρια - Διαλέξεις - Χορωδίαι.

1) Συνέδριον προέδρων κοινοτήτων Ἐπαρχίας Σαπῶν ὑπό τοῦ Νομάρχου Ροδόπης κατά τό 1960 (ἄνευ φωτογραφίας).

2) Συνέδριον διδασκάλων Β΄ Περιφερείας Κομοτηνῆς εἰς Σάπας 1932.

Συνέδριον διδασκάλων ὑπό τόν Ἐπιθεωρητήν των.

3) Τότε, 1927, ἐγίνετο μία κίνησις πρός προστασίαν τοῦ πρασίνου διά νά ἀναπτυχθοῦν εἰς τούς κατοίκους αἱ ὠφέλειαι πού προέρχονται ἀπό τό δάσος, ἀπό τό πράσινο γενικῶς, δι' ὅ καί καθώρισαν μίαν ἡμέραν νά γίνῃ ἑορτή τοῦ πρασίνου, ὀνομάσαντες ταύτην «πρασίνην ἑορτήν». Τοιαύτη ἐγένετο τήν 6/2/1927 καί εἰς Σάπας μέ ὁμιλητήν τόν Ἰατρόν Χρ. Τσιτσώνην. Ἡ κατωτέρω φωτογραφία δεικνύει σχετικῶς.

V) Κοινωνικαί ἑορταί, πανηγύρεις, χοροί.

Πλήν τῶν καθιερωμένων ὀνομαστικῶν ἑορτῶν, καθ' ἅς ἐκινεῖτο τότε ἀρκετός λαός, ὑπῆρχον καί ἑορταί μέ συνεστιάσεις, χορούς, ἀπόκρεω κλπ., ὑπῆρχον ὅμως καί ἐξαιρετικαί διασκεδάσεις πρός χαιρετισμόν γεγονότος τινός π.χ. εἰς τήν δασώδη περιφέρειαν τῶν Σαπῶν, εἰς τήν ὁποίαν ἔβοσκον χιλιάδες ζώων, μικρῶν καί μεγάλων, δέν ὑπῆρχε πηγή ἤ κρήνη νά ὑδρεύωνται ταῦτα. Ἐκτός δέ τούτου εἰς τήν δασώδη ταύτην περιφέρειαν οἱ πτωχότεροι κάτοικοι Σαπῶν ἐξυλεύοντο. Μετέβαινον πρός τοῦτο 2-2,30 ὥρας μακρυά καί ἐπανήρχοντο διψασμένοι ἐλλείψει νεροῦ καθ' ὁδόν. Ὁ

Διάλεξις ὑπό του Ἰατροῦ Χρ. Τσιτσώνη περί πρασίνου.

τότε Δήμαρχος, βοηθείᾳ καί τοῦ Νικολάου Τσαβδάρη ζωεμπόρου, ἀνεῦρε πηγήν παλαιάν κατεστραμμένην. Τήν ἀνεκαίνισε καί κατεσκεύασε κρήνην ἐπί τῆς ὁδοῦ, ὡς καί ποτίστραν διά πολλά ὁμοῦ ζῶα. Ὀνομάζεται δέ ἡ

Ἡ ἀναγκαιότης τῆς Κρήνης.

κρήνη «Τσοκέκ.» Ἡ τοιαύτη ἐπιτυχία ἐνεθουσίασε τούς κατοίκους Σαπῶν καί κατά τά ἐγκαίνια τῆς κρήνης ἑώρτασαν τό γεγονός, ὡς δεικνύουν αἱ κατωτέρω φωτογραφίαι.

Προετοιμασία τῆς ἑορτῆς.

Συνεστίασις τῶν κατοίκων.

Ὁ Ἐπακολουθήσας χορός διά τό τσοκέκ.

Συνεστίασις καί χορός τῶν μελῶν συλλόγου Κυνηγῶν 1936.

Ἀποκρηάτικη ἑορτή - διασκέδασις 1934.

ΔΙΑΜΑΝΤΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Παράλληλα μέ τό ἔργο τῆς διάσωσης, προστασίας, ἐπιστημονικῆς μελέτης καί προβολῆς τῶν μνημείων τῆς ἀρχαίας Θράκης, ἔχει ἐκδηλωθεῖ πολλές φορές μέχρι σήμερα, ἔντονο τό ἐνδιαφέρον μας γιά τά διάφορα μνημεῖα τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας καί τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ πού σώζονται ἀκόμα στήν περιοχή.

Τό ἐνδιαφέρον αὐτό χαρακτηρίζει γενικά τόν ἕλληνα Ἀρχαιολόγο καί ἐξηγεῖται εὔκολα, ἄν σκεφτεῖ κανείς τίς ρίζες τοῦ νεοελληνικοῦ μας πολιτισμοῦ, πού βρίσκονται γερά ριζωμένες στά βάθη τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Ὅταν ὁ Ἀρχαιολόγος μέ τή μελέτη τῶν ἀρχαίων μνημείων ἀνακαλύπτει τίς ρίζες αὐτές, δέν εἶναι δυνατόν παρά νά αἰσθάνεται ἰδιαίτερη συγκίνηση καί συγχρόνως ἔντονη διάθεση νά παρακολουθήσει τή μακραίωνη πορεία τους, τή μετάπλαση τῶν στοιχείων τους, τήν ἐξέλιξή τους, τόν ἐμπλουτισμό τους καί τή δυναμική παρουσία τους στή νεοελληνική παράδοση.

Γιά τό λόγο αὐτό οἱ ἕλληνες Ἀρχαιολόγοι ἔχουν προσφέρει ἐδῶ καί πολλά χρόνια πολύτιμες ὑπηρεσίες γιά τή διάσωση τῶν νεωτέρων μνημείων. Ἡ διατήρηση ἱστορικῶν κτηρίων, παραδοσιακῶν οἰκισμῶν ἤ μεμονωμένων κτισμάτων μέ παραδοσιακή ἀρχιτεκτονική, νεωτέρων κάστρων, ἱστορικῶν τοπίων κλπ., ὀφείλεται κατά γενική ὁμολογία στήν ἀγάπη καί τό ἐνδιαφέρον τους, πού εἶχε ν' ἀντιμετωπίσει τίς περισσότερες φορές, ἀπό τή μιά τήν κρατική ἀδιαφορία καί ἀπό τήν ἄλλη τά ἰδιωτικά οἰκονομικά συμφέροντα. Καί σήμερα ἀκόμα πού δέν ἔχουν πιά τήν ἁρμοδιότητα τοῦ ἐλέγχου τῶν νεωτέρων μνημείων, οἱ Ἀρχαιολόγοι δέν ἀδρανοῦν καί νιώθουν πραγματικά θλίψη καί ἀγανάκτηση, ὅταν ἀντιμετωπίζουν περιπτώσεις ἀνεπανόρθωτων καταστροφῶν. Σπεύδουν τότε χωρίς ὑποχρέωση καί φροντίζουν γιά τήν ὕστατη φωτογραφική ἤ σχεδιαστική διάσωση τῶν μνημείων στά ἀρχεῖα τῶν Ἐφορειῶν τους.

Πέρα ἀπό τά ἱστορικά καί παραδοσιακά κτήρια ἕνα πλῆθος ἀντικειμένων τοῦ ἱστορικοῦ, ἐθνολογικοῦ καί λαογραφικοῦ μας θησαυροῦ χωρίς νομοθετική προστασία καί κρατική μέριμνα, γνωρίζει ἀκόμα μεγαλύτερη

καταστροφή. Ὁ ἀφανισμός αὐτός εἶναι ὀλέθριος γιά τή νεοελληνική μας ἱστορία καί τό νεοελληνικό μας πολιτισμό. Εἶναι καιρός πιά ὄχι μονάχα ἡ Πολιτεία νά φροντίσει νομοθετικά γιά τήν προστασία τους καί τή διαφύλαξή τους σέ ἱστορικά, λαογραφικά καί ἐθνολογικά Μουσεῖα, ἀλλά καί μεῖς ὅλοι οἱ πολῖτες της συνειδητοποιώντας τό ἐθνικό μας χρέος νά φροντίζουμε μέ κάθε τρόπο γιά τή διάσωσή τους.

Μέ τίς σκέψεις αὐτές καί μέ πόνο γιά ὅσα χάθηκαν γιά πάντα, ἀποφασίσαμε νά καταγράψουμε τά νεώτερα ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα (17ος-19ος αἰ.) πού σώζονται ἀκόμα σέ διάφορα χωριά τῆς Θράκης. Τό ὑλικό αὐτό, ἀρκετά ξεχασμένο στήν ἐποχή μας, τό ἐντοπίσαμε κατά καιρούς στίς συχνές περιοδεῖες πού κάναμε σέ ὅλη τήν περιοχή γιά ὑπηρεσιακούς ἢ ἐπιστημονικούς λόγους. Ἡ καταγραφή τοῦ ὑλικοῦ, πού ἄρχισε πρόσφατα, περιλαμβάνει μετρήσεις, σχέδιο, ἀντιγραφή τοῦ κειμένου, φωτογράφηση, συλλογή ἱστορικῶν στοιχείων καί μαρτυριῶν, ταξινόμηση ὑλικοῦ κατά χωριά καί περιοχές[1]. Ἡ ἐργασία αὐτή δέν ἔχει ἀκόμα ὁλοκληρωθεῖ. Γι᾽ αὐτό τό λόγο στήν πρώτη ἐδῶ ἀνακοίνωσή μας θά παρουσιάσουμε ἕνα μέρος μονάχα τοῦ ὑλικοῦ.

Ἐπιτύμβιες πλάκες καί στῆλες ἔχουν ἐπισημανθεῖ μέχρι τώρα στά ἑξῆς χωριά τῆς Θράκης:

1. Μαρώνεια: Ἐπιτύμβιες πλάκες στό δάπεδο τοῦ νάρθηκα τοῦ Ναοῦ τῆς Παναγίας (Κοίμηση τῆς Θεοτόκου), στήν αὐλή τοῦ ἴδιου Ναοῦ καί στό νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ. Στό νάρθηκα ἐπίσης τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου ὑπάρχουν δύο ἀκρωτηριασμένες στῆλες τοῦ 18ου αἰ..
2. Κομοτηνή: Στό Μητροπολιτικό Ναό τῆς Παναγίας μέσα στό βυζαντινό φρούριο σώζονταν παλιότερα ἀρκετές ἐπιτύμβιες στῆλες καί πλάκες. Μέ τήν ἀνακαίνιση τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Ναοῦ καί τή διαμόρφωση τοῦ γύρω χώρου ἀπομακρύνθηκαν, χωρίς νά ληφθεῖ μέριμνα γιά τή διαφύλαξή τους. Σήμερα σώζονται δυό-τρεῖς μονάχα στῆλες τοποθετημένες πίσω ἀπό τό Ἱερό τοῦ Ναοῦ. Ἡ τύχη ὅλων τῶν ἄλλων παραμένει ἄγνωστη.
3. Μεταξᾶδες: Ἐπιτύμβιες στῆλες γύρω ἀπό τόν μεταβυζαντινό Ναό τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, στό νοτιοανατολικό ἄκρο τοῦ χωριοῦ. Οἱ περισσότερες βρίσκονται στή θέση τους. Στή βόρεια πλευρά τοῦ ναοῦ ὑπάρχει ἡ παλιότερη ἐπιτύμβια πλάκα πού συναντήσαμε μέχρι τώρα στήν

---

1. Στήν καταγραφή βοήθησε σημαντικά ὁ φύλακας Ἀρχ/των Μαρώνειας Φώτιος Κωνσταντινίδης πού ἔκανε καί ὡραιότατα ἐλεύθερα σχέδια τῶν στηλῶν καί τῶν πλακῶν. Πολύτιμη ἦταν ἐπίσης ἡ συμμετοχή τοῦ φύλακα Ἀρχ/των περιοχῆς Διδυμοτείχου Κων. Χατζηιωαννίδη. Καί οἱ δύο τους ἀπασχολήθηκαν ἀρκετές ὧρες πέρα ἀπό τά κύρια καθήκοντά τους καί χωρίς καμιά ὑπηρεσιακή ὑποχρέωση.

περιοχή. Ἡ χρονολογία της εἶναι 1691. Τό παλιό αὐτό νεκροταφεῖο δέν χρησιμοποιεῖται σήμερα. Πρέπει ἡ Κοινότητα ἤ ἡ Ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ νά φροντίσουν γιά τήν προστασία του. Οἱ στῆλες κινδυνεύουν ἰδιαίτερα, γιατί ἔχουν μικρό βάρος καί μεταφέρονται πολύ εὔκολα. Ὅπως διαπιστώσαμε τό κακό ἔχει ἀρχίσει. Μιά στήλη βρέθηκε πεταμένη κοντά σέ μιά ποτίστρα 200 μ. περίπου νοτιοδυτικά τοῦ νεκροταφείου. Τή μεταφέραμε καί τήν τοποθετήσαμε κοντά στίς ἄλλες.

4. Ἀλεποχώρι: Γύρω ἀπό τόν μεταβυζαντινό Ναό τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ὑπάρχει ἐκτεταμένο παλιό νεκροταφεῖο, πού χρησιμοποιεῖται μέχρι σήμερα. Σώζονται ἀρκετές παλιές στῆλες, ἄλλες στή θέση τους, ἄλλες πεσμένες στό ἔδαφος καί λίγες μεταφερμένες ἔξω ἀπό τό Ναό. Εἶναι ἀνάγκη κι' ἐδῶ νά φροντίσει κάποιος γιά τήν προστασία τους. Πρέπει ὅσες ἔχουν μετακινηθεῖ ἀπό τή θέση τους νά συγκεντρωθοῦν κάπου καί νά διαφυλαχτοῦν. Ἐκεῖ θά μεταφέρονται καί ὅσες κατά καιρούς ἀφαιροῦνται σέ περιπτώσεις νέων ταφῶν. Στό νεκροταφεῖο τοῦ Ἀλεποχωρίου καταγράψαμε συνολικά 56 στῆλες πού χρονολογοῦνται στούς 18ο-19ο αἰ.. Πολλές ἀπ' αὐτές ἔχουν ἐνδιαφέρουσες ἐγχάρακτες παραστάσεις.
5. Παλιούρι: Στή βόρεια πλευρά τοῦ Ναοῦ τοῦ χωριοῦ ἔχουμε δεῖ μερικές στῆλες πού ἀκόμα δέν ἔχουν καταγραφεῖ. Πιθανόν νά ὑπάρχουν κι ἄλλες στό νεκροταφεῖο πού δέν μπορέσαμε νά ἐπισκεφτοῦμε ἀκόμα.
6. Κυανή: Οἱ στῆλες πού καταγράψαμε, βρίσκονται στήν αὐλή τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καί στό παλιό νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ πού χρησιμοποιεῖται μέχρι σήμερα.
7. Διδυμότειχο: Ἐκτός ἀπό τίς ἐπιτύμβιες πλάκες τῆς Ἀρχ/κῆς Συλλογῆς, πού ἀναφέρουμε πιό κάτω, ὑπάρχουν κι ἄλλες πού δέν ἔχουν καταγραφεῖ στό Ναό τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου πάνω στό βυζαντινό φρούριο. Μερικές μάλιστα εἶναι ἀπό παλιά τοποθετημένες στά μαρμάρινα σκαλοπάτια ἔξω ἀπό τή δυτική πλευρά τοῦ Ναοῦ καί ἡ ἐπιφάνειά τους ἔχει ἀρκετά καταστραφεῖ.
8. Μαράσια: Οἱ ἐπιτύμβιες πλάκες, πού ἔχουν σωθεῖ, βρίσκονται στό νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ. Οἱ περισσότερες ἔχουν συγκεντρωθεῖ στό ἀνατολικό ἄκρο τοῦ νεκροταφείου. Δυό βρίσκονται στή θέση τους πάνω στούς τάφους.
9. Ἀλεξανδρούπολη: Στήν Ἀρχ/κή Συλλογή ὑπάρχουν τρεῖς ἐπιτύμβιες στῆλες πού χρονολογοῦνται στά ἔτη 1747, 1759, 1797 καί προέρχονται ἀπό τήν περιοχή τοῦ χωριοῦ Κορνοφωλιά. Φωτογραφίες τους ἔχουν ἤδη δημοσιευτεῖ στά Χρονικά τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τοῦ 1973.

Πολλά ἀπό τά ἐπιτύμβια αὐτά μνημεῖα εἶναι διακοσμημένα μέ ἐγχάρακτες ἤ ἀνάγλυφες παραστάσεις πού περιλαμβάνουν διάφορα ἐντυπωσιακά θέματα. Εἰκονίζονται ἀνθρώπινες μορφές, προφανῶς τῶν νεκρῶν, μέ τίς χαρακτηριστικές ἐνδυμασίες τῆς ἐποχῆς, διάφορα ἀντικείμενα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ἐργαλεῖα καί σκηνές ἀπό τή γεωργική ζωή, ἱερατικά ἄμφια καί ἐκκλησιαστικά σκεύη στούς τάφους ἱερέων, δέντρα, ἄνθη, πουλιά καί πολλά ἄλλα διακοσμητικά σχέδια. Ὅταν τά βλέπεις, φέρνεις στό νοῦ σου τίς ἀρχαῖες ἐπιτύμβιες στῆλες μέ τίς ἀνεπανάληπτες παραστάσεις τους, τίς ὑπερκόσμιες μορφές τῶν νεκρῶν καί τόν πλούσιο ἀνάγλυφο διάκοσμό τους.

Ἡ τέχνη βέβαια τῶν νεωτέρων δέν μπορεῖ νά συγκριθεῖ μέ τήν κλασσική τέχνη τῶν ἀρχαίων στηλῶν. Συνεχίζεται ὅμως ἡ ἴδια παράδοση μετά ἀπό τόσους αἰῶνες, ἡ ἴδια στάση ἀπέναντι στό θάνατο καί τούς νεκρούς. Ἡ χαραγμένη μορφή σέ στήλη τοῦ Ἀλεποχωρίου μιᾶς Θρακιώτισσας μάνας, τῆς Ἀργυρῶς πού κρατάει ἀπ' τό χέρι τή μικρή της κόρη, βρίσκεται τόσο κοντά στά ἀρχαῖα ἀνάγλυφα μέ τίς μορφές τῶν νεκρῶν μανάδων πού ἀποχαιρετοῦν γιά τελευταία φορά τ' ἀγαπημένα τους παιδιά. Νιώθει ἔτσι κανείς νά μηδενίζονται οἱ αἰῶνες καί νά μένει ὁ θάνατος πέρα ἀπ' τό χρόνο μέ τήν ἴδια πάντα μορφή στήν αἰώνια καί διαχρονική παρουσία του.

Τά νεώτερα ἐπιτύμβια μνημεῖα τῆς Θράκης παρουσιάζουν πολύπλευρο ἐνδιαφέρον γιά τόν ἐρευνητή. Δίνουν κατ' ἀρχήν πολύτιμες ἱστορικές πληροφορίες γιά τή ζωή τῶν χωριῶν της σέ μιά ἐποχή πρόσφατη μέν, ἀλλά σκοτεινή λόγω τῶν συνθηκῶν τῆς ὀθωμανικῆς δουλείας. Ἐπιβεβαιώνουν δηλαδή τή συνεχή παρουσία ἑλληνικοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ σέ διάφορα χωριά τῆς ἀκριτικῆς αὐτῆς περιοχῆς, πού ἡ ἐθνική της ὑπόσταση ἔχει πολλές φορές μέχρι σήμερα ἀμφισβητηθεῖ. Ἡ παλιότερη πλάκα τοῦ 1691 στό χωριό Μεταξᾶδες, πού ἀνήκει στήν πρεσβυτέρα Νεράντζω, δέν εἶναι ἀσφαλῶς ἡ πρώτη. Πολλές ἄλλες θά ὑπῆρχαν πρίν ἀπ' αὐτήν πού ἔχουν καταστραφεῖ ἤ βρίσκονται θαμένες στά παλιά νεκροταφεῖα.

Τά γλωσσολογικά ἐπίσης στοιχεῖα πού ὑπάρχουν στά ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα παρουσιάζουν μεγάλο ἐνδιαφέρον γιά τόν ἐρευνητή, πού θά θελήσει νά μελετήσει τά μορφολογικά στοιχεῖα τῆς γλώσσας τοῦ τόπου αὐτήν τήν ἐποχή. Τύποι ὀνομάτων, ἀπόδοση γραμμάτων καί λέξεων, ἰδιωματικές ἐκφράσεις, ἐπιδράσεις ἀρχαίας καί ἐκκλησιαστικῆς γλώσσας καί φιλολογίας, ἐπιδράσεις δημοτικῆς ποίησης εἶναι μερικά ἀπό τά στοιχεῖα αὐτά. Ὁρισμένα ἐπιγράμματα εἶναι δημιουργήματα λαϊκῶν ποιητῶν καί ἔχουν τήν ἴδια λογοτεχνική ἀξία μέ τά γνωστά μοιρολόγια τῆς δημοτικῆς μας ποίησης.

Ἐκτός ἀπό τά στοιχεῖα αὐτά, τά ἐπιτύμβια μνημεῖα ἔχουν νά δώσουν ἀκόμα πολλές ἄλλες ἀποσπασματικές ἀλλά σημαντικές πληροφορίες σ'

αὐτόν πού θά μελετήσει τή λαϊκή τέχνη ἤ τήν ἐκκλησιαστική, κοινωνική καί οἰκονομική ζωή τῆς Θράκης στά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας.

Γιά τούς λόγους αὐτούς εἶναι ἀνάγκη νά διασωθοῦν ὅλα τά ἐπιτύμβια μνημεῖα τῆς νεώτερης Θράκης. Τή φροντίδα γιά τή διάσωσή τους πρέπει νά ἀναλάβουν οἱ Κοινότητες καί οἱ ἐκκλησίες τῶν χωριῶν, μιά πού δέν ὑπάρχει κανένας ἄλλος ἁρμόδιος φορέας γιά νά τά προστατεύσει. Τά παλιά νεκροταφεῖα πού σήμερα ἔχουν ἐγκαταλειφθεῖ, πρέπει νά καθαριστοῦν, νά περιφραχτοῦν καί νά γίνουν ἱστορικοί χῶροι. Οἱ ἐπιτύμβιες στῆλες πού ἔχουν μετακινηθεῖ καί εἶναι πεσμένες σέ διάφορα σημεῖα, νά μεταφερθοῦν καί νά φυλαχτοῦν σέ λαογραφικές ἤ ἐκκλησιαστικές Συλλογές τῶν γειτονικῶν χωριῶν. Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Διδυμοτείχου μᾶς εἶχε πληροφορήσει ὅτι ἑτοιμάζει στό Διδυμότειχο τό κτήριο ἑνός μεγάλου ἐκκλησιαστικοῦ - πνευματικοῦ κέντρου. Ἐκεῖ σέ κάποια αἴθουσά του θά μποροῦσε νά στεγαστεῖ τό Ἱστορικό Μουσεῖο τῆς περιοχῆς. Ἔτσι μαζί μέ τά ἄλλα ἱστορικά κειμήλια θά εὕρισκαν τή θέση τους ἐκεῖ καί οἱ ἐπιτύμβιες στῆλες τῶν παλιῶν νεκροταφείων.

Ἄν δέν ληφθεῖ πάντως κάποια μέριμνα γιά τήν τύχη τους, πολύ φοβόμαστε ὅτι θά δοῦμε σύντομα τίς μικρές ἐπιτύμβιες στῆλες νά παίρνουν τό δρόμο τοῦ ἐμπορίου τῶν ἱστορικῶν κειμηλίων καί τῶν ἔργων λαϊκῆς τέχνης, πού γνώρισε μεγάλη ἄνθιση τά τελευταῖα δέκα χρόνια. Πρίν ἀρκετό καιρό εἴχαμε δεῖ σέ παλαιοπωλεῖο τῆς Θεσσαλονίκης νά πουλιέται ἀκριβά μιά ὁλόκληρη σειρά ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, ὅλα μέ πολύ παλιές χρονολογίες ἐκδόσεως καί μέ σημειώσεις - μαρτυρίες ἱερέων στό ἐσωτερικό τῶν ἐξωφύλλων τους, πού προέρχονταν ἀπό τό Ναό κάποιου χωριοῦ στόν Ἕβρο[2]. Τό ἴδιο εὔκολα κυκλοφοροῦν καί διάφορα ἄλλα ἐκκλησιαστικά σκεύη, πού εἴτε εἶναι προϊόντα κλοπῶν ἤ ἀνταλλάχτηκαν κάποτε μέ καινούργια ἀπό τούς ὑπεύθυνους τῶν Ναῶν, ἀγνοώντας τήν ἱστορική τους ἀξία. Ἄς εὐχηθοῦμε νά μήν ἔρθει καί ἡ σειρά τῶν στηλῶν.

ΜΑΡΩΝΕΙΑ

Τά στοιχεῖα πού ἔχουν διασωθεῖ γιά τή νεώτερη ἱστορία τῆς Μαρώνειας εἶναι λιγοστά. Εἶναι γνωστό ὅτι μετά ἀπό μακραίωνη καί συνεχή ζωή στό χῶρο τῆς ἀρχαίας πόλης, κοντά στή θάλασσα (7ος αἰ. π.Χ. - μεταβυζαντινά χρόνια) οἱ Μαρωνῖτες ἐγκαταστάθηκαν στή θέση τοῦ σημερινοῦ

2. Ἔγινε τότε σχετική προσπάθεια νά ἀγοραστοῦν ἀπό τό Μ.Ο.Κ., ἀλλά οἰκονομικοί λόγοι δέν ἐπιτρέψανε νά γίνει τελικά ἡ ἀγορά.

χωριοῦ, γιά ν' ἀποφύγουν τίς συχνές πειρατικές ἐπιδρομές. Πότε ἀκριβῶς ἔγινε αὐτή ἡ ἐγκατάσταση δέν εἶναι γνωστό. Ὁ Μελίρρυτος ἀναφέρει στό βιβλίο του τό ἔτος 1513, χωρίς ὅμως νά μᾶς δίνει πληροφορίες, ἀπό ποῦ προέρχεται αὐτή ἡ χρονολόγηση. Μερικοί χριστιανικοί τάφοι πού βρέθηκαν κατά καιρούς στή θέση Ἀσπρόβολος (Χρονικά Ἀρχ. Δελτίου 28/1973 σ. 464, 465) στή ΝΑ πλευρά τοῦ χωριοῦ, πρέπει νά ἀνήκουν στήν ἐποχή μετά τήν ἐγκατάσταση, ἀλλά δέν μᾶς ἔδωσαν ἀκριβέστερα χρονολογικά στοιχεῖα. Οἱ συστηματικές ἀνασκαφές πού θ' ἀρχίσουν σύντομα στόν ἀρχαιολογικό χῶρο, θά καθορίσουν ἀσφαλῶς καί τό χρόνο ἐγκατάλειψης τοῦ παλιοῦ παραλιακοῦ μεταβυζαντινοῦ οἰκισμοῦ.

Γιά τούς δυό τελευταίους αἰῶνες (18ος, 19ος) καί τίς ἀρχές τοῦ δικοῦ μας αἰώνα ὑπάρχουν, ὅπως εἶναι φυσικό, περισσότερα στοιχεῖα, πού πρέπει νά συγκεντρωθοῦν καί νά μελετηθοῦν. Ὁ Κώδικας, πού βρέθηκε τά τελευταῖα χρόνια στό Ναό τῆς Παναγίας, εἶναι ἕνα σημαντικό γραπτό μνημεῖο γιά τή νεώτερη ἱστορία τοῦ χωριοῦ. Τό πλῆθος τῶν ἐγγράφων πού περιέχει, δίνουν πάρα πολλές πληροφορίες γιά τή ζωή τῆς Μαρώνειας τό 19 αἰ. καί τίς ἀρχές τοῦ 20ου αἰ.. Ἕνα μέρος τῶν ἐγγράφων αὐτῶν δημοσιεύτηκε ἤδη στόν πρῶτο τόμο τῆς Θρακικῆς Ἐπετηρίδας.

Ὁ Φώτιος Κωνσταντινίδης μέ τήν ἰδιαίτερη ἀγάπη πού τόν διακρίνει γιά τά μνημεῖα καί τήν ἱστορία τοῦ χωριοῦ του, ἔχει ἀρχίσει ἀπό χρόνια νά συγκεντρώνει κάθε εἴδους ὑλικό, κυρίως ἀπό ἀφηγήσεις ἀνθρώπων τῆς παλιότερης γενιᾶς. Τό ὑλικό αὐτό περιλαμβάνει ἱστορικά στοιχεῖα γιά πρόσωπα καί γεγονότα, τοπωνύμια περιοχῆς καί προέλευσή τους, ἤθη καί ἔθιμα, γεωργική ζωή, τραγούδια, παραμύθια, ἐνδυμασίες κλπ. Ὅλο αὐτό τό ὑλικό, ὅταν κάποτε δημοσιευτεῖ, θά ἀποτελέσει μεγάλη προσφορά στή νεώτερη ἱστορία τῆς Μαρώνειας.

Σημαντικά μνημεῖα γιά τήν ἐποχή εἶναι καί οἱ ἐπιτύμβιες πλάκες μέ τά χαραγμένα ἐπιγράμματά τους, πού σώθηκαν μέχρι σήμερα στή Μαρώνεια. Ἡ πιό παλιά εἶναι στήλη σέ σχῆμα σταυροῦ καί βρίσκεται στό νάρθηκα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Ἡ χρονολογία της 1753 εἶναι ἡ παλιότερη γραπτή χρονολογία στή νεώτερη ἐποχή τοῦ χωριοῦ. Στήν ἄλλη στήλη τοῦ ἴδιου ναοῦ δέν ἔχει σωθεῖ χρονολογία. Ἀπό τό σχῆμα ὅμως τῶν γραμμάτων φαίνεται ὅτι εἶναι προγενέστερη τῆς πρώτης.

Στό Ναό τῆς Παναγίας ὑπάρχουν πέντε πλάκες στό νάρθηκα καί μιά στήν αὐλή (εἰκ. 1). Χρονολογοῦνται ἀπό τό 1855 μέχρι τό 1867. Ἡ ἐπιφάνεια τῶν πλακῶν τοῦ νάρθηκα φθείρεται συνεχῶς, μέ ἀποτέλεσμα τά γράμματα νά χάνονται σιγά-σιγά. Στήν ἀνάγνωση πολλῶν λέξεων δυσκολευτήκαμε ἀρκετά. Γιά νά μή χαθοῦν ὁλοκληρωτικά τά ἐπιγράμματα, πρέπει οἱ πλάκες νά ἀφαιρεθοῦν καί νά τοποθετηθοῦν σέ ἄλλο μέρος τοῦ ναοῦ ἤ νά μεταφερθοῦν στήν Ἀρχ/κή Συλλογή τῆς Μαρώνειας.

1. Μαρώνεια. Ὁ νάρθηκας τοῦ Ναοῦ τῆς Παναγίας μέ τίς ἐπιτύμβιες πλάκες.

Στόν ἴδιο Ναό σώζεται ἐπίσης μιά παλιότερη χρονολογία, πού ἀποτελεῖ ἕνα terminus post quem καί βοηθάει στή χρονολόγηση τῆς κατασκευῆς του. Στή ΝΑ κόγχη τοῦ Ἱεροῦ ὑπάρχει ἐντοιχισμένη μιά σπασμένη ἐνεπίγραφη πλάκα. Τήν ἀκρωτηριασμένη ἐπιγραφή πού σώζεται σέ 4 στίχους τή συμπληρώσαμε ὅσο ἦταν δυνατό.

[τούς δού]λους τοῦ Θεοῦ
[Γεω]ργούδης Χα[τζέας]
Γιανούδη 1803
Ἰουνίου 26

Εἶναι πολύ πιθανό νά προέρχεται ἀπό ἕνα προγενέστερο Ναό στήν ἴδια θέση καί νά ἐντοιχίστηκε, ὅταν χτίστηκε ὁ νέος Ναός.

Στό νεκροταφεῖο τῆς Μαρώνειας ὑπάρχει μόνο μιά παλιά πλάκα στόν τάφο τοῦ Π. Προεστόπουλου, πού χρονολογεῖται τό 1895. Ὁ Π. Προεστόπουλος πρίν πεθάνει, εἶχε διαθέσει χρήματα γιά τήν ἀνακαίνιση τοῦ νεκροταφείου, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ἡ πλάκα πού βρίσκεται στήν εἴσοδό του: «Νεκροταφεῖον Προφήτης Ἠλίας, Ἀνακαινισθέν δαπάνῃ Π.Δ. Προεστό-

πουλου, Μαρώνεια 1 Ἀπριλίου 1891». Τό νεκροταφεῖο ὀνομάστηκε τότε Προφήτης Ἠλίας, γιατί μαζί μέ τόν τοῖχο τῆς περίφραξης χτίστηκε κοντά στήν εἴσοδό του ἕνα ἐκκλησάκι τοῦ Προφήτη Ἠλία, πού δέν ὑπάρχει σήμερα, στή μνήμη τοῦ πεθαμένου γιοῦ τοῦ Προεστόπουλου.

Σύμφωνα μέ πληροφορίες τοῦ Φ. Κωνσταντινίδη οἱ Μαρωνῖτες ἀποκαλοῦσαν τό νεκροταφεῖο πρίν τήν ἀνακαίνισή του Τάταρης, γιατί ὁ χῶρος πρίν ἀγοραστεῖ ἦταν χωράφι κάποιου Τάταρη. Δέν εἶναι γνωστό ποιός τό ἀγόρασε καί τό δώρησε στίς ἐκκλησίες τοῦ χωριοῦ. Τό νεκροταφεῖο ἄρχισε νά χρησιμοποιεῖται τό 1875. Ἀκόμα καί σήμερα οἱ παλιοί Μαρωνῖτες ἐξακολουθοῦν νά τό ὀνομάζουν Τάταρης καί νά λένε σέ στιγμές στενοχώριας ἤ θυμοῦ: «Ἐγώ θά ἡσυχάσω, ὅταν θά μέ πᾶνε στόν Τάταρη».

Ἐφόσον τό νεκροταφεῖο προϋπῆρχε, ὅπως φαίνεται ἀπό τήν ἀνακαίνιση τοῦ 1891, καί μάλιστα ἀπό τό 1875, εἶναι περίεργο πῶς δέν ἔχουν διασωθεῖ πλάκες ἤ στῆλες ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Εἶναι πιθανό, ὅταν ἔγιναν οἱ ἐργασίες τῆς ἀνακαίνισης, νά ἀπομακρύνθηκε τό παλιό ὑλικό τῶν τάφων καί νά ἐνταφιάστηκε σέ κάποια ἄκρη τοῦ νεκροταφείου ἤ σέ ἄλλο ἄγνωστο σέ μᾶς μέρος. Ὁ ἐνταφιασμός τῶν νεκρῶν πρίν τό 1875 γινόταν στίς αὐλές τῶν δυό Ναῶν. Γιά νά ταφεῖ κάποιος στό νάρθηκα τῶν ἐκκλησιῶν ἔπρεπε νά δοθεῖ ἕνα σεβαστό ποσό χρυσῶν ὀθωμανικῶν λιρῶν.

Ὁ τόπος, ὅπου κατασκευάστηκαν οἱ ἐπιτύμβιες πλάκες καί γράφτηκαν τά ἔμμετρα ἐπιγράμματα, παραμένει ἄγνωστος. Ὑπάρχει μιά πληροφορία ὅτι ἔχουν γίνει στή Σμύρνη καί ἀπό ἐκεῖ μεταφέρθηκαν στή Μαρώνεια. Κάτι τέτοιο εἶναι πιθανό, ἀλλά καθόλου σίγουρο, ἀφοῦ δέν διαθέτουμε ἀκριβέστερα στοιχεῖα. Ἄν μποροῦσε νά δεῖ κανείς στή Σμύρνη ἑλληνικούς τάφους ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, θά λυνόταν ἀμέσως τό πρόβλημα.

Ἀπό πολλούς χαρακτηριστικούς στίχους τῶν ἐπιγραμμάτων συμπεραίνουμε ὅτι οἱ ἄγνωστοι χαράκτες εἶχαν ἕτοιμους ὁρισμένους τύπους ἐπιγραμμάτων, πού τούς προσάρμοζαν ἀνάλογα σέ κάθε περίπτωση. Ἐκτός βέβαια, ἄν οἱ συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ ἀπευθύνονταν σέ κάποιο εἰδικό στιχουργό, ἤ σέ κάποιο ποιητή λόγιο ἤ λαϊκό, πού ἑτοίμαζε αὐτός τό ἐπίγραμμα καί στή συνέχεια τό ἔδιναν στό χαράκτη.

1. Μαρμάρινος σταυρός στό νάρθηκα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Λείπει ἡ κάτω κεραία του. Οἱ ἄλλες ἔχουν σχῆμα «τριγωνικό» μέ τήν κορυφή πρός τό κέντρο τοῦ σταυροῦ. Τό ἐπίγραμμα μέ ἀνάγλυφα κεφαλαῖα γράμματα σέ 6 στίχους[3]:

3. Στή μεταγραφή τῶν κειμένων χρησιμοποιήσαμε τό εἶδος τῶν γραμμάτων τους, μικρά ἤ κεφαλαῖα ἀντίστοιχα, γιά νά ἔχει ὁ ἀναγνώστης μιά πιό ἄμεση ἐπαφή μέ τά ἐπιγράμματα.

ΕΝΘΑΔΕ
ΚΗΤΕ Ο ΔΟΥ
ΛΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ
[Δ]ΗΜΗΤΡΗΣ ΗΟΣ ΤΟΥ
ΚΗΡΓΗΑΝΗ ΕΤΟΣ 1753
ΜΑΡΤΗΟΥ 10

Τό ΟΥ ἀποδίδεται μέ βραχυγραφικό τύπο. Τό Σ στό τέλος τῶν λέξεων γράφεται μέ S. Ὁρισμένα γράμματα σχηματίζουν συμπλέγματα, ὅπως τά ΗΣ, ΗΡ, ΟΣ, ΑΡ. Πρίν τή λέξη ΗΟΣ ὑπάρχει διαχωριστικός ρόδακας. Πρίν τή λέξη ΕΤΟΣ διαχωριστικά φύλλα ἄνθους.

2. Ἡ δεύτερη στήλη τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἔχει διαφορετική μορφή. Στό πάνω μέρος εἶναι τρίπλευρη. Ὑπάρχει ἀνάγλυφος σταυρός ἐδῶ μέ τρεῖς τριγωνικές κεραῖες. Στό κέντρο ἄλλος μικρότερος, ἐγγεγραμμένος σέ κύκλο. Στήν πάνω κεραία τοῦ μεγάλου σταυροῦ γλάστρα μέ φυτό, ἐνῶ στίς ὁριζόντιες φυτικά κοσμήματα. Στή βάση τοῦ σταυροῦ τό ἀκρωτηριασμένο ἐπίγραμμα. Σώζονται 2 στίχοι καί μικρό τμῆμα τοῦ τρίτου:

ΕΚΙΜΗΘΗ
Ο ΔΟΥΛΟΥΣ ΤΟΥ ΘΕ
[ΟΥ-]....

2. Μαρώνεια. Πλάκα Λεονταρῆ Ἰωάννου.

3. Βρίσκεται στό Β. ἄκρο τοῦ νάρθηκα τῆς Παναγίας, δίπλα στό διαχωριστικό τοῖχο τῆς μικρῆς συνεχόμενης ἀποθήκης τοῦ ναοῦ (εἰκ. 2). Προσανατολισμός Δ-Α. Διαστ. μῆκ. 1,50 μ., πλάτ. 0,73 μ.. Ἀνάγλυφο πλαίσιο μέ στενή καί χαμηλότερη ταινία ἐσωτερικά ἐξέχει ὁλόγυρα καί τονίζει τήν ἐπιφάνεια μέ τό κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς. Τό ὄνομα τοῦ νεκροῦ καί τό ἐπίγραμμα εἶναι χαραγμένα σέ 14 στίχους μέ μικρά καλλιγραφικά γράμματα στή λόγια γλώσσα τῆς ἐποχῆς. Ὕψ. γραμμ. 0,035-0,065 μ.. Στόν τελευταῖο στίχο συμπεριλαμβάνεται ἡ χρονολογία θανάτου, τό ἔτος καί ἡ ἡμερομηνία[4]. Ὁ χωρισμός τῶν στίχων δέν ἀνταποκρίνεται στό μέτρο τοῦ ἐπιγράμματος, πού εἶναι ὁ ἰαμβικός δεκαπεντασύλλαβος. Πρός τό τέλος μετά τή λέξη «λύπην» ἔχουμε ἀλλαγή τοῦ μέτρου. Ἀκολουθεῖ ἕνας στίχος ἰαμβικός ὀκτασύλλαβος, ἕνας δεκασύλλαβος μέ δυό δακτύλους καί δυό τροχαίους, ἕνας ἰαμβικός ἑπτασύλλαβος καί ἕνας δεκασύλλαβος πάλι μέ δακτύλους καί τροχαίους.

Λεονταρῆς Ἰωάννου
Ὁ χείμαρρος τοῦ βίου
μου ἤδη τέλος ἐκβάλλει
καί εἰς αἰωνιότητα ἐκ τούτου
πάντας ἄγει. πλήρεις (ἐ)τῶν πεν-
τήκοντα (σ)τροφάς ἡλίου εἶδα, τόν
ἄωρόν μου θάνατον ἀπήντησα ἐν
βίᾳ. ὑπῆρξα εὐυπόληπτος κανών φι-
λοτιμίας, μουσίφθογγος φιλόπατρις μετά φι-
λοκαλίας. ἀλλ' ὧδε νῦν ἐνθάπτομαι ἀφείς ἄ-
ληκτον λύπην τά τέκνα μου μοναχικά. εὔ-
χομαι χαίρων λειπών τήν ὕλην, τιμαί δό-
ξαι καί πλούτη κατασταλάζουν στήν πλάκα
τούτην. 1857 Ἀπριλίου 6.

— Τό ὄνομα τοῦ νεκροῦ συνοδεύεται ἀπό τό πατρώνυμο χωρίς νά ὑπάρχει ἐπώνυμο, ὅπως συνηθιζόταν στά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Μᾶς θυμίζει τά ἀρχαῖα ἑλληνικά ὀνόματα, ὅπως τά βρίσκουμε χαραγμένα στίς ἐπιτύμβιες στῆλες τῶν ἀρχαίων νεκροταφείων, π.χ. Διονύσιος Δωρίωνος ἀπό τήν ἀρχαία Μαρώνεια.

4. Στήν ἀρίθμηση πού σημειώνουμε στά ἐπιγράμματα, ὑπολογίζονται ὡς στίχοι οἱ σειρές τῶν λέξεων, ὅπως ἔχουν χωριστεῖ ἀπό τό χαράκτη καί ὄχι οἱ ἔμμετροι στίχοι τῶν ἐπιγραμμάτων.

— Στή λέξη τροφάς πρέπει νά προσθέσουμε στήν ἀρχή τό γράμμα σ πού δέν ὑπάρχει ἀπό λάθος τοῦ χαράκτη καί νά διαβάσουμε στροφάς. Ἡ ἔκφραση «πεντήκοντα στροφάς ἡλίου» σημαίνει πενήντα χρόνια, ἀφοῦ ὁ ἥλιος συμπληρώνει τήν τροχιά του, τό ζωδιακό του κύκλο σέ ἕνα χρόνο.

— Ὁ πρόωρος θάνατος τοῦ Λεονταρῆ στά πενήντα του χρόνια συνέβη μέ βίαιο τρόπο, ὅπως ἀναφέρει τό ἐπίγραμμα. Οἱ πληροφορίες πού συγκεντρώσαμε, γιά νά ἐξηγήσουμε αὐτό τό βίαιο θάνατο, ἀναφέρουν ὅτι ὁ Λεονταρῆς ἦταν μεγάλος καπνέμπορος στήν Κωνσταντινούπολη. Ὅταν ὅμως τό ἐμπόριο τοῦ καπνοῦ πέρασε ἀποκλειστικά στά χέρια τῶν Γάλλων, ἔγινε δηλ. μονοπώλιό τους, ὁ Λεονταρῆς ἐγκατέλειψε τήν Πόλη καί ἐγκαταστάθηκε στή Γενισαία τῆς Ξάνθης, πού ἦταν μεγάλο ἐμπορικό κέντρο ἐκείνη τήν ἐποχή. Ἐκεῖ συνέχισε νά ἀσχολεῖται μέ τό ἐμπόριο τῶν καπνῶν. Οἱ σχέσεις του μέ τόν Τοῦρκο Διοικητή τῆς περιοχῆς, γιά κάποια ἄγνωστη αἰτία, δέν πήγαιναν καλά. Ξαφνικά κάποια μέρα ὁ Τοῦρκος αὐτός Διοικητής πλήρωσε ἕνα γύφτο καί τόν ἔστειλε νά τοῦ στήσει ἐνέδρα καί νά τόν σκοτώσει. Τόν σκότωσε τήν ὥρα πού ταξίδευε ἔφιππος γιά τό χωριό του τή Μαρώνεια. Ἐγγόνια τοῦ Λεονταρῆ ἦταν ὁ Τηλέμαχος, ὁ Χαράλαμπος, ὁ Λεονταρῆς, ἡ Εὐδοξία, ἡ Μαργίτσα καί ὁ Ἀνδρομέγας πού ζεῖ μέχρι σήμερα στή Μαρώνεια.

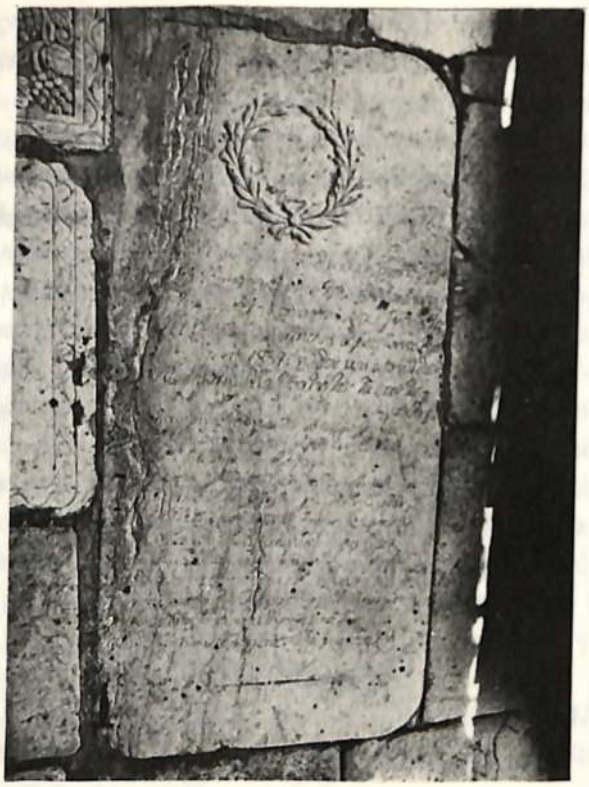
— Τό ἐπίθετο «ἄληκτος» εἶναι ὁμηρικό καί σημαίνει ἀδιάλειπτος, συνεχής.

— Ἡ ἀρχή τῆς λέξης «λειπών» δέν διαβάζεται καθαρά. Ἡ συμπλήρωσή της ὅμως, πιστεύουμε, ὅτι ἀνταποκρίνεται στό νόημα τοῦ ἐπιγράμματος.

— Μετά τούς δυό πρώτους κανονικούς ἰαμβικούς δεκαπεντασύλλαβους στίχους, ὁ τρίτος ἔχει δεκατέσσερις συλλαβές καί ἑπομένως ὑπάρχει ἀνωμαλία στό μέτρο. Ὁ ἄγνωστος χαράκτης παρέλειψε ἀσφαλῶς ἀπό τή λέξη «ἐτῶν» τό ἀρχικό ε καί ἔγραψε τῶν. Συμπληρώνοντας τό ε διορθώνουμε τό στίχο νοηματικά καί μετρικά. Ἂν σκεφτοῦμε ὅτι ὁ χαράκτης εἶχε ἀπομνημονεύσει ὁρισμένους στίχους ἀπό παλιότερα ἐπιγράμματα καί τούς προσάρμοζε σέ ἄλλα νεώτερα, τότε μποροῦμε νά ἐξηγήσουμε καί νά δικαιολογήσουμε τά λάθη του.

— Τό ἔτος γεννήσεως πού ἀναφέρεται σέ ἄλλες περιπτώσεις, ἐδῶ παραλείπεται. Ἀφοῦ ὅμως ἀναφέρεται ἡ ἡλικία τοῦ νεκροῦ στό ἐπίγραμμα, γίνεται ἀμέσως γνωστό ὅτι ὁ Λεονταρῆς γεννήθηκε τό 1807.

4. Τοποθετημένη ἀμέσως δεξιά ἀπό τήν εἴσοδο τοῦ νάρθηκα, εἶναι ἡ μόνη ἀπό τίς ἐπιτύμβιες πλάκες, πού ἔχει προσανατολισμό Β-Ν, δέν ἀκολουθεῖ δηλ. τόν προσανατολισμό τῶν χριστιανικῶν τάφων. Εἶναι πολύ πιθανό νά ἔχει ξανατοποθετηθεῖ σέ νέα θέση (εἰκ. 3). Διαστ. μῆκ. 1,64 μ.,

3. Μαρώνεια. Πλάκα Κυριακούλας Τζηρίνη - Παναγιώτου.

πλάτ. 0,76 μ.. Στό πάνω της μέρος ὑπάρχει ἀνάγλυφο στεφάνι μέ δυό κλαδίσκους ἐλιᾶς. Ἀκολουθοῦν μετά σέ 7 στίχους τά ὀνόματα τῆς νεκρῆς, τοῦ πατέρα της καί τοῦ συζύγου της, ἡ ἡλικία της, ἡ χρονολογία τοῦ θανάτου της καί τό γνωστό ρητό περί ματαιότητος τῶν πάντων. Ὕψ. γραμμ. 0,025-0,047 μ.. Πιό κάτω ὑπάρχει τό ἐπίγραμμα σέ 12 στίχους. Τό μέτρο εἶναι τροχαϊκός δεκαπεντασύλλαβος μέ ὁμοιοκαταληξία ζευγαρωτή. Μιλάει γενικά γιά τό θάνατο, γιά τήν πρόσκαιρη ζωή, γιά τή δευτέρα παρουσία, γιά τή ματαιότητα τοῦ πλούτου, τῆς δόξας καί τῆς τιμῆς καί προειδοποιεῖ τέλος γιά τό σπαθί τοῦ Χάρου πού θερίζει τά πάντα. Ὅλο τό κείμενο εἶναι γραμμένο μέ μικρά χαραγμένα γράμματα καί παρουσιάζει πολλά ὀρθογραφικά λάθη. Ἡ «ὀρθογραφία» του διατηρήθηκε στήν ἀντιγραφή. Σημεῖα στίξεως δέν μπορέσαμε νά διακρίνουμε λόγω τῆς φθορᾶς. Ὕψ. γραμμ. τοῦ ἐπιγράμματος 0,015-0,053 μ..

1. Ἐνθάδε κῆτε ἡ δούλυ τοῦ θεοῦ κυρειακούλα
θηγάτηρ τοῦ παναγηώτου β. τζηρήνη
γηνύ τοῦ κωστή παναγηῶτου ζήσαντα
πάντα ἔτη: 20: τελευτήσοις ἐν μαρῶνεια: τῆς 2

Ἰουνίου 1857: ἤλθον καί ἀπήλθον
Ματεώτης Ματαιοτήτον τά πάντα
ματαιότης
Ἄρχοντες καί μεγηστάνη καί λοιπεῖς πτοχολογηά
θάνατος μᾶς περυμένη νέας γέρους καί πεδηᾶ
βλέ[πετε] μήν πλανηθήται εἰς τήν πρόσκερον ζωήν
[στό κα]λώπισμα τοῦ κόσμου καί ματέος ἡδονῆν
— τά σώματά μας καί στήν γῆν θά νά φθαρθοῦν
[στήν] δευτέρα παρουσήα εἰς τόν θρόνον θά κρηθοῦν
[δέν θά] συνοδεύη τότες πλοῦτος δόξα καί τημή
ὅλλα δῶ τ' ἀφήνουμ' ὅλλα καί πηγένομεν γιμνοί
ληπηθήται τήν ζωήν σας πάντες Ἄρχοντες τῆς Γῆς
ἀπό τοῦ σπαθή τοῦ Χάρου δέν γλυτόνομαι κανής
ξέννος ἔρχεται τό θέρος καί θερήζη μηά ζωή
πού θερήζη ἕνα κάλος μήα δόξα καί τημή.

— Ὁ Παναγιώτης Τζηρίνης ἦταν σαράφης, χρηματιστής στήν Κωνσταντινούπολη. Ἡ κόρη του Κυριακούλα ἦταν γιαγιά τοῦ Γιαννάκου Ἀγγελαρίδη.

— Τό «ἤλθον καί ἀπῆλθον» καί τό «Ματαιότης ματαιοτήτων κλπ.» εἶναι γνωστά καί ἀπό ἄλλα νεοελληνικά ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα. (Κ. Μ. Ἀποστολίδου, Ἡ τῆς Φιλιππουπόλεως ἱστορία, Ἀθήνα 1959, κεφ. Οἱ τάφοι λαλοῦσιν).

— Στό στίχο 12 ἀπό τίς τρεῖς συλλαβές πού λείπουν στήν ἀρχή του, γιά νά συμπληρωθεῖ τό μέτρο, δέν διακρίνεται κανένα γράμμα. Μιά συμπλήρωση δική μας εἶναι «θά ταφοῦν» ἀλλά ὁ χῶρος γιά τόσα γράμματα φαίνεται μικρός.

5. Εἶναι τοποθετημένη κάθετα στήν προηγούμενη μέ προσανατολισμό Δ-Α, ἀλλά τό πάνω μέρος της μέ τό ἐπίγραμμα βρίσκεται ἀνατολικά (εἰκ. 4). Πρέπει κι αὐτή νά ἔχει ξανατοποθετηθεῖ. Διαστ. μῆκ. 1,55 μ., πλάτ. 0,77 μ.. Ἡ ἐπιφάνειά της πλαισιώνεται ἀπό δυό ἐγχάρακτες παράλληλες γραμμές πού σχηματίζουν στενή ταινία. Ἡ ταινία αὐτή πού διακοσμεῖται μέ ἁπλό γραμμικό σχέδιο, σχηματίζει στίς δυό πάνω γωνίες μικρά τόξα ἀκολουθώντας τό ἐξωτερικό περίγραμμα τῆς πλάκας σ' αὐτά τά σημεῖα. Τό ἐπίγραμμα εἶναι γραμμένο σέ 4 στίχους μέ χαραγμένα κεφαλαῖα γράμματα ὕψ. 0,025 μ. καί ἀναφέρει τό ὄνομα τοῦ νεκροῦ καί τή χρονολογία τοῦ θανάτου του.

ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΤΑΙ Ο ΕΝ ΜΑΚΑΡΙΑ
ΤΗ ΛΗΞΕΙ ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΤΖΕΡΙΝΗΣ ΤΕΛΕΥΤΗΣΑΣ ΤΗ 15
ΙΟΥΛΙΟΥ 1855

4. Μαρώνεια. Πλάκα Ἰωάννου Β. Τζερίνη.

— Το ΟΥ εἶναι γραμμένο μέ τό βραχυγραφικό τύπο, πού τόν συναντοῦμε σέ πολλές ἐπιτύμβιες ἐπιγραφές τῶν 17ου-19ου αἰ..

— Γιά τόν Ἰωάννη Βασ. Τζερίνη δέν ἔχουμε πολλές πληροφορίες. Ξέρουμε μονάχα ὅτι βρισκόταν μακρυά ἀπό τή Μαρώνεια, στό ἐξωτερικό, ἴσως στήν Κωνσταντινούπολη καί ἦταν ἔμπορος καί χρηματιστής. Πιθανόν νά εἶναι ἀδελφός τοῦ Παναγιώτη Τζηρίνη καί θεῖος τῆς Κυριακούλας πού εἴδαμε στό προηγούμενο ἐπίγραμμα.

6. Βρίσκεται πιό νότια καί δίπλα ἀκριβῶς στήν προηγούμενη πλάκα. Εἶναι σωστά τοποθετημένη μέ προσανατολισμό Δ-Α (εἰκ. 5). Διαστ. μῆκ. 1,56 μ., πλάτ. 0,80 μ.. Ἔχει στενό πλαίσιο μέ ἐγχάρακτο γραμμικό σχέδιο. Στό πάνω μέρος, μέσα σέ παραλληλόγραμμο, ὑπάρχει ἀνάγλυφη καί συμμετρική διακόσμηση μέ κληματίδες, φύλλα καί σταφύλια. Τίς γωνίες πιό κάτω γεμίζουν φυλλοειδή κοσμήματα, πού καμπυλώνονται πρός τά μέσα καί σχηματίζουν τόξο ἀκριβῶς πάνω ἀπό τό ἐπίγραμμα. Τό κείμενο εἶναι γραμμένο σέ δακτυλικό ἰαμβικό ἑξάμετρο. Ἔχει 6 στίχους δεκαεπτασύλλαβους. Ἡ τελευταία συλλαβή τοῦ ἕκτου στίχου λόγω στενότητος χώρου ἔχει γραφτεῖ ἀμέσως ἀπό κάτω μετά ἀπό ἀγκύλη. Πιό κάτω ἀκόμα σέ δυό

5. Μαρώνεια. Πλάκα Παναγιώτας Ζηρίνη.

ἄλλους στίχους ἀναφέρονται ἡ ἡμερομηνία θανάτου καί ὁ τόπος ταφῆς. Τά γράμματα χαραγμένα καί κεφαλαῖα ἔχουν ὕψ. 0,025 μ..

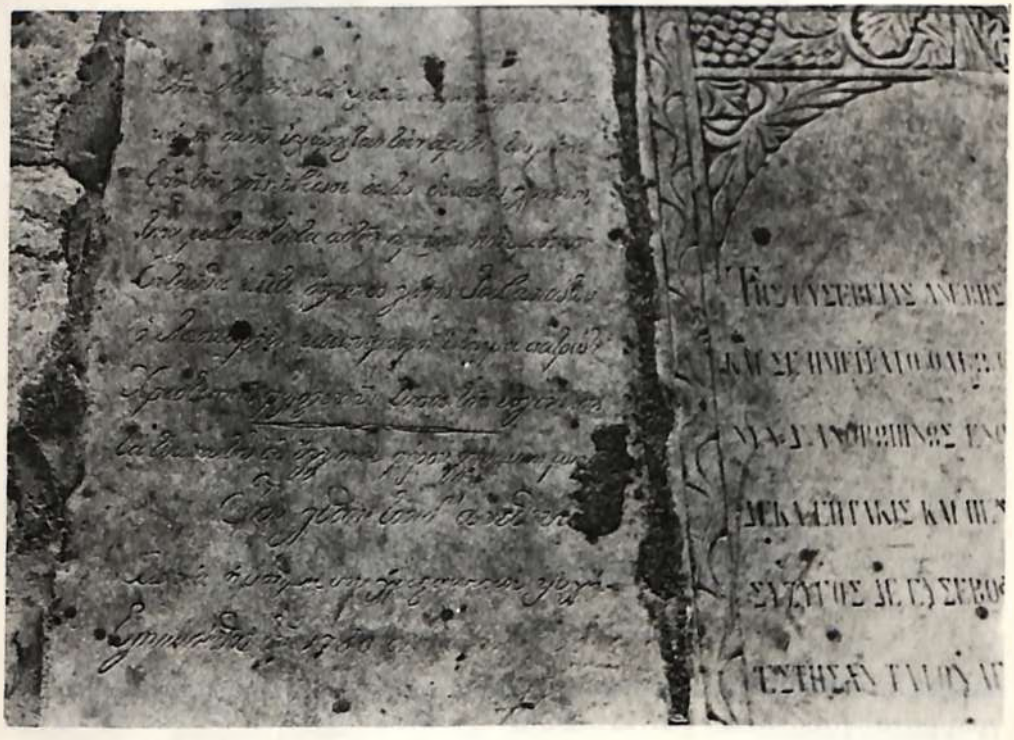
1. ΤΗΣ ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ ΑΝΕΒΗΣ ΤΑ ΥΨΗ ΕΝ ΑΡΕΤΗ [ΕΡΓΩΝ]
ΚΑΙ ΣΕ ΗΜΕΙΨΑΤΟ ΟΛΒΩ· ΘΕΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΖΗΡΙΝΗ
ΝΥΝ Δ' ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΣ ΕΝΘΑΔΕ ΟΛΙΓΗ ΙΔΟΥ ΚΕΙΣΑΙ ΚΟΝΙΣ
ΔΕΚΑΕΠΤΑΚΙΣ ΚΑΙ ΠΕΝΤΕ ΒΙΩΣΑΣ ΧΡΗΣΤΟΤΗΤΟΣ ΕΤΗ
5. ΣΥΖΥΓΟΣ ΔΕ ΕΥΣΕΒΟΦΡΩΝ ΚΑΙ ΤΕΚΝΑ ΦΙΛΟΣΤΟΡΓΑ ΤΡΙΑ
ΕΣΤΗΣΑΝ ΤΑΦΟΝ ΑΓΑΠΗΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΗΣ ΜΑΡΤΥΡΙΟΥ ΤΟΥ
[ΤΟΝ
ΑΝΕΠΑΥΘΗ ΤΗ· 5 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1867
ΕΝ ΜΑΡΩΝΕΙΑ·

— Ἡ τελευταία λέξη τοῦ πρώτου στίχου μέ πέντε γράμματα δέν διαβάζεται μέ σιγουριά. Συμπληρώσαμε μέ τή λέξη «ἔργων» σύμφωνα μέ τά ὑπάρχοντα ἴχνη τῶν γραμμάτων.

— Γιά τήν Παναγιώτα Ζηρίνη ξέρουμε μονάχα ὅτι ζοῦσε μακρυά ἀπό τό χωριό της. Περισσότερα στοιχεῖα δέν μπορέσαμε νά βροῦμε μέχρι τώρα. Λίγο πρίν τό θάνατό της πρέπει νά ἐγκαταστάθηκε στή Μαρώνεια, ἀφοῦ πέθανε στό χωριό.

— Στό στίχο 4 χρησιμοποιήθηκε ἡ μετοχή ἀρσενικοῦ γένους «βιώσας» ἀντί τοῦ θηλυκοῦ βιώσασα προφανῶς χάριν τοῦ μέτρου.

7. Ἀνήκει στό Λασκαρῆ Ταβανιώτη καί βρίσκεται δίπλα στήν προηγούμενη (εἰκ. 6). Ἔχει τόν ἴδιο σωστό προσανατολισμό Δ-Α. Διαστ. μῆκ.

6. Μαρώνεια. Πλάκα Λασκαρῆ Ταβανιώτου.

1,45 μ., πλάτ. 0,55 μ.. Στίς δυό στενές πλευρές της ὑπάρχει ἐγχάρακτο πλαίσιο. Τό ἐπίγραμμα χωρίζεται σέ δυό μέρη μέ ἕνα διαχωριστικό γραμμικό σχέδιο. Παρόμοιο σχέδιο ὑπάρχει καί στό τέλος τοῦ δεύτερου μέρους. Τό πρῶτο μέρος ἀποτελεῖται ἀπό 7 στίχους γραμμένους σέ ἰαμβικό δεκαπεντασύλλαβο μέτρο. Στό στίχο 5 λείπει μιά συλλαβή γιά νά συμπληρωθεῖ τό μέτρο. Πρέπει νά ἔχει ξεχαστεῖ τό ἄρθρο (ὁ) πρίν τή λέξη γόνος. Στούς στίχους 3-6 ὑπάρχει ὁμοιοκαταληξία ζευγαρωτή. Στό δεύτερο μέρος, ὁ πρῶτος στίχος εἶναι ἰαμβικός δεκαπεντασύλλαβος, ὁ δεύτερος ἰαμβικός ὀκτασύλλαβος, ὁ τρίτος ἰαμβικός δεκατετρασύλλαβος καί ὁ τελευταῖος ἐλεύθερος, ὅπου ἀναφέρονται τά ἔτη γεννήσεως καί θανάτου. Τά γράμματα εἶναι χαραγμένα μικρά καί καλλιγραφικά ὕψ. 0,013-0,05 μ..

1. Τῆς Μαρωνείας τῆς κλεινῆς ἀνδρός καλύπτω τάφον

καί ἐπ' ἐμοῦ ἐχάραξαν τήν ἀρετήν του μόνην.
Ἐπί τῆς γῆς ἐβίωσε ὀκτώ δεκάδας χρόνων
τήν ματαιότητα αὐτῆς ἀφήσας ἤδη μόνον.
Ἐνταῦθα κεῖτε ἄλυπος (ὁ) γόνος Ταβανιώτου
ὁ Λασκαρής καπνέμπορος ἴνδαλμα πατριώτου.
Χριστιανοῦ φιλογενοῦς τύπος τῆς εὐγενείας.

Τά τέκνα του οἱ ἔγγονοι φόρον γλυκείας μνήμης
Τόν λίθον τόνδ' ἀνέθηκαν.
Αἰωνία ἡ μνήμη σου χριστιανική ψυχή.
Ἐγεννήθη τῷ 1780 ἀπέθανεν τῷ 1860.

— Ὁ πρῶτος στίχος εἶναι χαραγμένος μέ μικρότερα γράμματα. Φαίνεται ὅτι ὁ χαράκτης εἶχε σκοπό νά γράψει περισσότερους στίχους. Τελικά γιά ἄγνωστο λόγο περιόρισε τό ἐπίγραμμα. Ἡ περικοπή γίνεται ἀντιληπτή καί ἀπό τό στίχο 7 πού σταματάει ἀπότομα καί μένει μόνος του, χωρίς ὁμοιοκαταληξία, ἐνῶ ἔπρεπε νά συμπληρώνεται καί νά ὁμοιοκαταληκτεῖ μέ τόν ἑπόμενο στίχο.

— Στοιχεῖα γιά τή ζωή τοῦ καπνέμπορου Λασκαρῆ Ταβανιώτου δέν μπορέσαμε νά βροῦμε στή Μαρώνεια. Ὑπάρχει πληροφορία ὅτι ζοῦσε στήν Ἀλεξανδρούπολη. Ἐκεῖ ἴσως νά ὑπάρχουν ἄτομα πού θά μποροῦσαν νά μᾶς πληροφορήσουν σχετικά.

8. Ἡ ἔκτη πλάκα δέν βρίσκεται σήμερα στή θέση της. Εἶναι τοποθετημένη στήν αὐλή τοῦ Ναοῦ, ἀμέσως μόλις μποῦμε ἀριστερά ἀπό τή σιδερένια πόρτα της (εἰκ. 7). Διαστ. μῆκ. 1,43 μ., πλάτ. 0,60 μ., πάχ. 0,175 μ.. Οἱ κρόταφοί της εἶναι λοξά κομμένοι, γιά νά σφηνωθεῖ κάποτε μέ ἀσφάλεια στόν τάφο. Σ' ὅλο τό μῆκος τῆς δεξιᾶς μακριᾶς πλευρᾶς της ἔχει κοπεῖ μεταγενέστερα μιά λεπτή λωρίδα, προφανῶς γιά νά ξανατοποθετηθεῖ σέ μέρος πού δέν χωροῦσε. Τό ἀποτέλεσμα εἶναι νά λείπουν οἱ τελευταῖες συλλαβές τῶν στίχων τοῦ ἐπιγράμματος. Στό πάνω μέρος τῆς πλάκας καί στό κέντρο ὑπάρχει σταυρός μέ βαθμιδωτή βάση καί ἀριστερά-δεξιά φυτικά διακοσμητικά σχέδια.

Τό ἐπίγραμμα ἀποτελεῖται ἀπό 20 στίχους γραμμένους σέ ἰαμβικό δεκαπεντασύλλαβο μέτρο καί μέ ὁμοιοκαταληξία ζευγαρωτή. Μόνο στό στίχο 18 ὑπάρχει μετρική ἀνωμαλία, γιατί λείπουν δυό συλλαβές γιά νά συμπληρωθεῖ τό μέτρο. Πρέπει κι ἐδῶ ὁ χαράκτης νά ἔχει ξεχάσει μιά δισύλλαβη λέξη.

Στό τέλος ὑπάρχει ἡ χρονολογία θανάτου. Τό ἔτος γράφεται μέ ἀραβικούς καί μέ ἑλληνικούς ἀριθμούς. Τά γράμματα εἶναι χαραγμένα μικρά ὕψ.

7. Μαρώνεια. Πλάκα Τριανταφυλλιᾶς Στ. Ἀγγελίδου.

0,02-0,05 μ.. Στούς στίχους 15,19 καί 20 λόγω στενότητος χώρου οἱ τελευταῖες δυό συλλαβές ἔχουν γραφτεῖ ἀμέσως κάτω ἀπό τό ἄκρο τοῦ στίχου, χωρίς ὅμως νά ἀλλοιωθεῖ ἡ ἀπόσταση μεταξύ τῶν στίχων. Οἱ συλλαβές πού λείπουν, ἔχουν συμπληρωθεῖ ἐδῶ καί ἔχουν τοποθετηθεῖ σέ ἀγκύλες.

1. Ἐνθάδε κεῖται σύζυγος Σταμάτη Ἀγγελίδου
ἣν θάνατος ἐκ ζωφεροῦ καί μέλανος Ἅϊδου
ἁφήρπασε σκληρότατα ἀφοῦ εἶχε γε[ννήσει]
καί μέ τ' ὀξύ του δρέπανον πικρῶς νά τήν θε[ρίση].
5. Τριανταφύλλου ὄνομα εἶχεν ἡ τενθηκυῖα
πατρίδα τήν Μαρώνειαν ἡ εὐσεβής κυ[ρία].
Ὡς τρία ἔτη ἔζησε μετά τοῦ Σταματί[ου]
εἶθ' ἐμαράνθη πάραυτα ὡς ρόδον τοῦ [Μαΐου].
Πόσον δέ τότ' ἐλύπησε τόν φίλον σύνευν[όν της]
10. μάρτυς τό δάκρυ τό θερμόν πάντων τῶν συγγε[νῶν της].
Ὦ θάνατε σκληρότατε αἴτιε τῆς πικ[ρίας]
πῶς δέν ἐφείσθης εὐειδές γύναιον Μαρ[ωνείας]

τί ἔσφαλλε κοράσιον μόλις ἐτῶν δεκά[ξη]
κ' ἠνάγκασας αὐτό σκληρῶς πάραυτα νά π[ετάξη]
ἐκ τῶν ἀγκάλων τῆς μητρός πάντων τῶν συ[γγε]
νῶν [της]
ἀφῆσαν δεκαήμερον τόν φίλτατον υἱόν [της].
Πῶς δέν ἐφείσθης εὐειδήν κόρην τρυφερ[οτάτην]
ἀλλ' ἔπληξας αὐτήν τόσον θανατοτάτην
πλήν τοῦτ' ἐστί τό τέλος μας πάντες νά νεκ[ρω]
θῶμε[ν]
καί τῶν γηΐνων ἀγαθῶν σκληρῶς νά στ[ερη]
θῶμεν.
1859
Τῇ ᾱ' Ἰουλίου τοῦ αωνθ

— Τό ἐπιτύμβιο αὐτό ποίημα, δημιούργημα ἑνός ἐξαίρετου ἐλεγειογράφου, διακρίνεται μεταξύ ὅλων τῶν ἄλλων γιά τήν ἐκφραστική του δύναμη καί τήν ἰδιαίτερη συγκίνηση πού προκαλεῖ στόν ἀναγνώστη. Τά στοιχεῖα αὐτά ὑπάρχουν ἔντονα μέσα του, γιατί γράφτηκε εἰδικά γιά τή νεκρή καί δέν εἶναι ἐπανάληψη παλιότερων στίχων, συμπληρωμένων ἤ προσαρμοσμένων στήν περίπτωση, ὅπως συμβαίνει μέ πολλά ἄλλα ἐπιγράμματα. Θά μποροῦσε μάλιστα κανείς νά προσθέσει ὅτι ἡ σύνθεσή του ὀφείλεται σέ κάποιο λόγιο συγγενή ἤ φίλο τῆς οἰκογενείας καί ὄχι σέ κάποιον κατά παραγγελία στιχουργό ἤ στόν ἐπαγγελματία χαράκτη.

— Στούς πρώτους δέκα στίχους δίνονται στόν ἐπισκέπτη τοῦ τάφου οἱ ἀπαραίτητες πληροφορίες γιά τή ζωή τῆς νεκρῆς. Ἀναφέρονται τό ὄνομά της, τό ὄνομα καί τό ἐπώνυμο τοῦ συζύγου της, ἡ πατρίδα της, ἡ διάρκεια τῆς ἔγγαμης ζωῆς της καί οἱ συνθῆκες τοῦ θανάτου της. Στούς ἑπόμενους ὀκτώ στίχους ὁ ποιητής ἀπευθύνεται ἔντονα πρός τό θάνατο καί μέ συνεχή ἐρωτήματα προσπαθεῖ νά μάθει, γιά ποιό λόγο δέν λυπήθηκε τή νεαρή μητέρα καί τήν ἀνάγκασε νά ἐγκαταλείψει σκληρά τή μάνα καί τούς συγγενεῖς της. Μαθαίνουμε ἐπίσης, ὅτι ἡ νεκρή ἦταν μόλις δεκάξη ἐτῶν καί πέθανε δέκα μέρες μετά τή γέννηση τοῦ γιοῦ της.

Ξαφνικά ὁ ποιητής συναισθάνεται ὅτι ὁ θάνατος δέν γνωρίζει τό διάλογο καί συγχρόνως συνειδητοποιεῖ τή μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλάζει τόν τόνο τῆς φωνῆς του καί διατυπώνει στούς δυό τελευταίους στίχους τόν ἀπαράβατο νόμο τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Τό τέλος ὅλων μας εἶναι ὁ θάνατος καί ἡ στέρηση τῶν γήϊνων ἀγαθῶν.

9. Στό νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ ὑπάρχει, ὅπως ἀναφέραμε πιό πάνω, μιά ἐπιτύμβια πλάκα στόν τάφο τοῦ Π. Προεστόπουλου. Ὁ τάφος εἶναι κιβωτιόσχημος, κατασκευασμένος ἀπό γκριζωπές μαρμαρόπλακες. Ἔχει

ὕψ. 0,75 μ.. Διαστ. τῆς πλάκας: μῆκ. 1,64 μ., πλάτ. 0,835 μ., πάχ. 0,04 μ.. Ἡ ἐπιφάνειά της περιβάλλεται ἀπό ἀνάγλυφο καί ἐγχάρακτο πλαίσιο. Στίς γωνίες ἐσωτερικά τοῦ πλαισίου ὑπάρχουν τέσσερα ἀνθέμια. Ἡ Δ. πλευρά τῆς πλάκας εἶναι σπασμένη, ἀκριβῶς στό σημεῖο πού βρίσκεται τό ὄνομα τοῦ νεκροῦ. Λείπουν μάλιστα τά τελευταῖα γράμματα τοῦ ἐπωνύμου του.

Τό ἐπίγραμμα ἀποτελεῖται ἀπό 12 στίχους γραμμένους σέ τροχαϊκό ὀκτασύλλαβο μέτρο. Διαφορά στόν ἀριθμό τῶν συλλαβῶν παρουσιάζουν οἱ στίχοι 5 καί 13 πού εἶναι ἑπτασύλλαβοι καί ὁ 11 πού εἶναι ἑντεκασύλλαβος. Ὁμοιοκαταληκτοῦν οἱ στίχοι 5 μέ 9 καί 11 μέ 13. Στό τέλος ἀναφέρονται οἱ χρονολογίες γεννήσεως καί θανάτου. Τά γράμματα εἶναι χαραγμένα κεφαλαῖα καί ἔχουν ὕψ. 0,02 μ..

ΕΙΣ Π. ΠΡΟΕΣΤΟ[ΠΟΥΛΟΝ]
ΤΑ ΟΣΤΑ ΤΟ ΜΝΗΜΑ ΤΟΥΤΟ
ΤΟΥ ΠΡΟΕΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΚΡΥΠΤΕΙ
ΤΩΝ ΕΜΠΟΡΩΝ ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ
ΑΓΛΑΪΣΜΑΤΟΣ ΚΑΛΟΥ
ΟΝ ΑΝΕΓΡΑΨΑΝ ΑΙ ΜΟΥΣΑΙ
ΥΠ' ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΘΕΙΣΑΙ
ΕΥΕΡΓΕΤΗΝ ΚΑΙ ΣΤΕΦΑΝΩ
ΣΤΕΦΑΝΟΥΣΙΝ ΕΚ ΘΑΛΑΟΥ
ΚΑΙ Η ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ ΔΕ ΧΩΡΑ
Τ' ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΑΙΩΝΙΩΣ ΕΥΛΟΓΕΙ
ΚΑΙ ΑΝΑΠΑΥΕΙ ΤΑ ΟΣΤΑ ΤΟΥ
ΕΝ ΤΗ ΠΑΤΡΙΚΗ ΤΟΥ ΓΗ.
ΕΓΕΝΝΗΘΗ ΕΝ ΕΤΕΙ 1828 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 5
ΕΤΕΛΕΥΤΗΣΕ ΤΩ 1895 ΜΑΡΤΙΟΥ 22

— Ὁ Π. Προεστόπουλος ἦταν ἔμπορος στήν Ὀδησσό τῆς Ρωσίας καί ἐμπορευόταν τό αὐγοτάραχο (χαβιάρι). Γνωρίζουμε ὅτι πολλοί ἄλλοι Μαρωνῖτες, τήν ἴδια ἐποχή, ζοῦσαν στό ἐξωτερικό σέ διάφορα μέρη καί εἶχαν προοδεύσει στό ἐμπόριο. Μᾶς τό ἐπιβεβαιώνει τώρα καί τό ἐπίγραμμα μέ τήν ἔκφραση «τῶν ἐμπόρων Μαρωνείας».

— Ὁ Προεστόπουλος ἀναφέρεται ἐπίσης ὡς προστάτης καί εὐεργέτης τῶν Μουσῶν. Θά πρέπει ἑπομένως νά διέθεσε χρήματα ἀπό τήν περιουσία του γιά πνευματικούς καί μορφωτικούς σκοπούς. Στούς στίχους τέλος «καί ἡ τῶν νεκρῶν δέ χώρα τ' ὄνομά του αἰωνίως εὐλογεῖ» γίνεται μνεία τῆς ἀνακαίνισης τοῦ νεκροταφείου τοῦ χωριοῦ τό 1891, πού τή σχετική δαπάνη, ὅπως εἴδαμε, εἶχε ἀνάλάβει ὁ Προεστόπουλος.

ΚΥΑΝΗ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ

Στό χωριό αὐτό ἐντοπίσαμε συνολικά 42 μικρές ἐπιτύμβιες στῆλες. Οἱ

6 βρίσκονται στήν αὐλή τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἐνῶ οἱ ἄλλες στό νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ πού χρησιμοποιεῖται μέχρι σήμερα. Ὁ Ναός τοῦ Ἁγίου Δημητρίου χτίστηκε τό 1868, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ἡ κτητορική ἐπιγραφή, χαραγμένη σέ πλάκα διαστ. 0,68 × 0,25 μ., πού βρίσκεται ἐντοιχισμένη στό νάρθηκα, πάνω ἀπό τήν εἴσοδο πρός τόν κυρίως Ναό.

ΤΟΥΤΟΣ Ω ΝΑΟΣ ΕΚΤΗΣΘΗ ΕΚ ΔΑ
ΠΑΝΗΣ ΤΑΥΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ. Η
ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΗΣ ΧΟ
ΡΙΟΝ ΤΣΙΑΟΥΣΛΗ. ΕΤΟΥΣ· 1868

Τό χωριό στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ὀνομαζόταν Τσιαουσλῆ. Τό ΤΣ ἀποδίδεται μέ τό γράμμα Ζ ὅπως καί σέ μερικές ἄλλες ἐπιτύμβιες ἐπιγραφές τῆς ἴδιας ἐποχῆς. Προσπαθήσαμε νά μάθουμε γιά τήν ἱστορία τοῦ Ναοῦ καί τοῦ χωριοῦ γενικώτερα, ἀλλά οἱ κάτοικοι πολύ λίγα πράγματα ἤξεραν νά μᾶς ποῦν. «Οἱ γέροι πού πέθαναν τά ἤξεραν καί τά ἔλεγαν, μά ἐμεῖς δέν δίναμε σημασία τότε γιά τέτοια πράγματα» μᾶς εἶπε κάποιος χαρακτηριστικά.

Γιά τήν προέλευση τοῦ παλιοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ μᾶς διηγήθηκαν δυό ἐκδοχές. Ἡ πρώτη ἀναφέρει ὅτι κάποιος τσαούς (= Λοχίας) εἶχε σκοτωθεῖ παλιά στήν περιοχή τοῦ χωριοῦ καί ἡ δεύτερη ὅτι τό χωριό εἶχε βγάλει πολλούς τσαούσηδες. Στήν περιοχή ζοῦσε τότε ἕνας τοῦρκος μπέης, πού εἶχε στήν κατοχή του ἕνα μεγάλο τσιφλίκι. Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τοῦ χωριοῦ δούλευαν στά κτήματά του. Ὅταν ἀποφάσισαν νά χτίσουν τήν ἐκκλησία, πῆγαν στόν μπέη καί τοῦ ζήτησαν τήν ἄδεια. Ὁ μπέης ὄχι μόνο τούς ἔδωσε τήν ἄδεια, ἀλλά καί τούς βοήθησε μέ κάθε τρόπο, γιατί ὅπως ἦταν φυσικό, τό συμφέρον του ἀπαιτοῦσε νά τά ἔχει καλά μέ τό ἐργατικό προσωπικό του.

Οἱ ἐπιτύμβιες στῆλες τῆς αὐλῆς τοῦ Ναοῦ εἶναι νεώτερες τοῦ 1868. Στό νεκροταφεῖο ὅμως ὑπάρχουν ἀρκετές παλιότερες, ἀπό τό 1823 καί μετά, πού φανερώνουν ὅτι τό χωριό ὑπῆρχε ἀπό τότε καί ἦταν ἑλληνικό. Ἴσως μάλιστα νά βρεθοῦν ἀκόμα παλιότερες, ἀφοῦ οἱ περισσότερες ἀπ' αὐτές πού ἐντοπίσαμε, ἦταν σχεδόν χωμένες στά χόρτα καί στά χώματα.

Στό Ναό τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ὑπάρχουν ἀρκετές εἰκόνες, κυρίως στό τέμπλο, μέ ἱστορική ἀξία, πού ἔχουν ἀφιερωθεῖ ἀπό συντεχνίες τῆς ἐποχῆς καί πιστούς. Οἱ περισσότερες, ὅπως δείχνει ἡ χρονολογία τους, ἔγιναν τήν ἴδια χρονιά πού χτίστηκε ὁ Ναός. Κρίνουμε σκόπιμο νά παραθέσουμε ἐδῶ τίς ἱστορικές ἐπιγραφές τους, ὅσες ἀντιγράψαμε.

1. Ἅγιος Μόδεστος: *Δέξαι, Ἅγιε τάς Ἱκεσίας τῶν δούλων σου τῶν συνδρομητῶν 1868 Χειρί Στεφάνου.*

2. Μιχαήλ Ἀρχιστράτηγος: † *Δέησις τῶν δούλων τοῦ θεοῦ Κωνσταντῆ*

9. *Κυανή. Στήλη Φώτη.*

Πιό κάτω ὑπάρχει ὄμορφη ἐγχάρακτη παράσταση, γνήσια ἔκφραση τῆς Θρακιώτικης λαϊκῆς τέχνης. Ἀριστερά εἰκονίζεται ὁ νεκρός γεωργός, ντυμένος μέ τή χαρακτηριστική γιά τήν περιοχή φορεσιά του, κρατώντας στό δεξί του χέρι τό ξυλίδι (= βουκέντρι) καί στό ἀριστερό του ἕνα μαστραπά (= κανάτι). Πιό πέρα τά δυό του βόδια πρός τά δεξιά, τό ἕνα πάνω, τό ἄλλο πιό κάτω ζευγμένα στό ζυγό σέρνουν τό ξύλινο ἀλέτρι ἀνάμεσά τους. Ἡ πιό καθημερινή, ἀλλά καί πιό ἀγαπημένη σκηνή ἀπό τή ζωή τοῦ νεκροῦ χαράκτηκε ἀπό τόν ἄγνωστο τεχνίτη στόν τάφο του, γιά νά τόν συνοδεύει στό ἀτέλειωτο ταξίδι του. Τό κάτω στενό μέρος τῆς στήλης εἶναι χοντροδουλεμένο, γιατί θά χωνόταν στό ἔδαφος.

4. Στό πάνω μέρος σταυρός μέ τριγωνικές κεραῖες. Διαστ. ὕψ. 0,62 μ., πλάτ. 0,17/0,29 μ., πάχ. 0,04 μ.. Ἐπιγραφή σέ 3 στίχους μέ γράμματα κεφαλαῖα χαραγμένα (εἰκ. 10).

ΚΡΟΥΣΤΑΛΕΝΙΑ
ΠΡΕΣΒΗΤΕΡΑ
1872

10. Κυανή. Στήλη Κρουσταλένιας.

5. Στό πάνω μέρος σταυρός, ὅμοιος μέ τόν προηγούμενο. Διαστ. ὕψ. 0,55 μ., πλάτ. 0,13/0,20 μ., πάχ. 0,04 μ.. Γράμματα κεφαλαῖα, χαραγμένα. Ἀναφέρεται μόνο τό ὄνομα καί τό ἔτος θανάτου.

ΤΣΙΑΝΚΟΥ
1870

6. Εἶναι σπασμένη στό πάνω μέρος καί γι' αὐτό φαίνεται μόνο ἡ κάτω κεραία τοῦ σταυροῦ. Διαστ. ὕψ. 0,56 μ., πλάτ. 0,16/0,25 μ., πάχ. 0,04 μ.. Γράμματα κεφαλαῖα χαραγμένα.

ΝΗΚΟΛΑΚΗ
1873

Οἱ στῆλες τοῦ νεκροταφείου ἔχουν ὅλες τό ἴδιο σχῆμα μέ τό σταυρό στό πάνω μέρος, τό ὄνομα τοῦ νεκροῦ καί τό ἔτος θανάτου. Σέ ὁρισμένες περιπτώσεις ἀναφέρεται καί ἡ ἡμερομηνία. Σέ τρεῖς στῆλες ὑπάρχει ἐγχάρακτη παράσταση.

Τά ὀνόματα πού καταγράψαμε, εἶναι κατά χρονολογική σειρά τά ἑξῆς:

1. ΜΑΤΕΝΟ 1823
2. ΚΟΣΤΑΝΤΗ 1824
3. ΓΗΜΙΤΣΟ 1826
4. ΒΟΥΛΚΟΥΣ 1830
5. ΓΗΟΡΓΗ 1830
6. ΛΗΜΟΝΑ 1835
7. ΚΟΣΤΑΤΙ 1837
8. ΤΗΜΗΤΡΟΥ 1839
9. ΑΚΡΙΒΟ 1842
10. ΓΗΟΡΓΗ 1848
11. ΘΑΝΑΣΗ 1849
14. ΘΑΝΑΣΟΥ
ΕΤΟΥΣ 1862
15. ΜΑΤΕΝΟΥ 1865
16. ΡΑΓΚΙΑ 1865
17. ΓΕΟΡΓΗ 1866
18. ΒΟΥΛΚΟΥ 1869
22. ΠΑΝΑΓΙΟΤΗ 1876
23. ΒΟΥΛΚΗ 1877
24. ΑΠΟΥΣΤΟΥΛΑΚΗ 1879
25. ΚΟΣΤΑΝΤΗ 1880
26. ΠΑΝΑΓΙΟΤΗ 1880
27. ΒΑΗΤΣΙ 1881
28. ΘΟΥΔΟΥΡΑΚΗ 1885
ΜΑΥΟΥ 25
29. ΑΝΘΟΥΛΙΑ 1886
30. ΧΡΙΣΤΟΥΦΟΡΙ 1888
31. ΘΑΝΑΣΗ 1891
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 8
32. ΔΗΜΗΤΡΗ 1893
ΥΟΥΝΑΡΙΟΥ 26
33. ΣΟΥΛΤΑΝΑ 1894
34. ΔΟΥΛΟΥΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ
ΑΝΚΗΛΙ 1894 (εἰκ. 11)

11. Κυανή. Στήλη 'Ανκήλης.

19. ΧΑΗΔΟΥ 1872
20. ΗΡΗΝΟΥ 1873
21. ΔΙΜΗΤΡΗ 1874
ΜΑΥΟΥ 15
35. ΛΑΜΠΙΡΝΙ 1896
36. ΜΙΤΑΞΟΥ 1903 (εἰκ. 12)

Γιά τίς στῆλες αὐτές τῆς Κυανῆς ἔχουμε νά σημειώσουμε τά ἑξῆς: Τά

12. Κυανή. Στήλη Μιτάξως.

ΟΥ καί ΣΤ στά ὀνόματα ἀποδίδονται μέ τούς γνωστούς βραχυγραφικούς τους τύπους. Τό ΤΣ γράφεται μέ τό γράμμα Ζ. Συμπλέγματα ἐμφανίζονται στά γράμματα ΓΗ, ΔΗ, ΜΗ, ΝΗ, ΤΗ, ΑΝ καί ΗΜΗ. Τό Σ στό τέλος τῶν λέξεων σέ μερικές περιπτώσεις γράφεται μέ S. Τό ἴδιο γράμμα ἐνδιάμεσα ἐμφανίζεται καί μέ τή μορφή C.

Στή στήλη 25 ὑπάρχει ἐγχάρακτη παράσταση ζυγοῦ μέ ἀλέτρι. Στή στήλη 34 ὑπάρχει ἀνάγλυφη παράσταση. Ἀριστερά ὁ νεκρός κρατάει μέ τό ἀριστερό του χέρι τό βουκέντρι καί μέ τό δεξί του τή λαβή τοῦ ἀρότρου. Δεξιά τά βόδια στό ζυγό σέρνουν τό ἄροτρο. Στή στήλη 36 εἰκονίζεται ἡ νεκρή μέ τή θρακιώτικη τοπική φορεσιά της. Στό κεφάλι ἔχει δεμένο τό μαντῆλι. Στό δεξί της χέρι κρατάει ἕνα κουτάλι καί στό ἀριστερό της κανάτι. Ἡ παράσταση εἶναι ἐγχάρακτη.

ΜΑΡΑΣΙΑ

Μιά σειρά μαρμαρίνων πλακῶν βρίσκεται στό παλιό νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ Μαράσια πού χρησιμοποιεῖται μέχρι σήμερα. Ὅπως πληροφορηθήκαμε, πρόκειται σύντομα νά ἐγκαταλειφθεῖ, γιατί εἶναι πολύ κοντά στά

σπίτια τοῦ χωριοῦ. Ἔχει ἤδη διαμορφωθεῖ ἀπό τήν Κοινότητα ἕνας ἄλλος χῶρος σέ γειτονική, ἀλλά πιό μακρινή περιοχή καί ἐκεῖ θά ἐνταφιάζονται πιά οἱ νεκροί τοῦ χωριοῦ. Ὁ συνολικός ἀριθμός τῶν πλακῶν εἶναι 13. Τήν πρώτη φορά πού ἐπισκεφτήκαμε τό νεκροταφεῖο ὑπῆρχαν 11. Ἀπ' αὐτές οἱ δυό ἦταν στή θέση τους, ἡ μιά εἶχε μετακινηθεῖ καί ἦταν τοποθετημένη κάθετα στό ἔδαφος ὡς στήλη καί οἱ ἄλλες πού εἶχαν μετακινηθεῖ ἐπίσης ἀπό νεώτερες ἐκσκαφές, εἶχαν τοποθετηθεῖ σέ μιά σειρά κοντά στήν περίφραξη τῆς Α. πλευρᾶς τοῦ νεκροταφείου. Στό ἴδιο μέρος, ὅταν ξαναπήγαμε τό καλοκαίρι τοῦ 1981, εἶχαν προστεθεῖ ἄλλες δυό. Ἡ μιά μάλιστα, ὅπως μᾶς εἶπαν, βρισκόταν ἐκτός νεκροταφείου, κοντά σέ γειτονική γέφυρα, ὅπου γιά ἄγνωστους λόγους εἶχε παλιότερα μεταφερθεῖ.

Οἱ πλάκες τῶν Μαρασίων σύμφωνα μέ τά ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά τους χωρίζονται χρονολογικά σέ δυό ὁμάδες. Ἡ πρώτη περιλαμβάνει αὐτές πού ἔγιναν μεταξύ 1700 καί 1800 καί ἡ δεύτερη αὐτές πού χρονολογοῦνται μετά τό 1800. Τά ἰδιαίτερα στοιχεῖα τῆς πρώτης ὁμάδας εἶναι: α) Τά ἀνάγλυφα κεφαλαῖα γράμματα στίς ἐπιγραφές πού ἀκολουθοῦν ὡς πρός τό σχῆμα καί τά συμπλέγματά τους τή βυζαντινή-ἐκκλησιαστική παράδοση, ὅπως π.χ. τά Ε, Α, Λ, ΟΥ, ΣΤ κλπ.. Τά γράμματά στήν πραγματικότητα δέν ἐξέχουν ἀπό τό ἐπίπεδο τῆς ἐπιφανείας τῆς πλάκας. Ἔχουν ὅμως σκαλιστεῖ βαθύτερα τά κενά μεταξύ τους καί μ' αὐτό τόν τρόπο ἀποκτοῦν τήν ἀνάγλυφη-ἐπιπεδόγλυφη μορφή τους. β) Τά πλούσια διακοσμητικά θέματα πού καλύπτουν τήν ἐπιφάνεια τῆς πλάκας κάτω ἀπό τήν ἐπιγραφή. Βασικά τό θέμα εἶναι κοινό γιά ὅλες τίς πλάκες, ἐμφανίζεται ὅμως, κάθε φορά, μέ διαφορές στήν ἀπόδοση τῶν λεπτομερειῶν. Τά σχέδια αὐτά σέ ἄλλα σημεῖα ἔχουν γίνει μέ λοξή ἐγχάραξη καί σέ ἄλλα εἶναι ἀνάγλυφα, γιατί χρησιμοποιήθηκε κι ἐδῶ ἡ τεχνική πού ἀναφέραμε στήν περιγραφή τῶν γραμμάτων.

Τά ἐπιμελημένα καλλιγραφικά γράμματα καί τά ὄμορφα σχέδια πού γεμίζουν συμμετρικά τήν ἐπιφάνεια τῶν πλακῶν φανερώνουν τήν προέλευσή τους ἀπό ἕνα ἀξιόλογο ἐργαστήριο τῆς ἐποχῆς μέ εἰδικευμένους στό εἶδος καί ἔμπειρους τεχνίτες. Τό ἐργαστήριο αὐτό βρισκόταν ἀσφαλῶς στή γειτονική καί πολύ κοντινή Ἀδριανούπολη, πού φαίνεται καθαρά στόν ὁρίζοντα. Ὅπως μᾶς εἶπαν οἱ χωρικοί, στά παλιά χρόνια οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ ξεκινοῦσαν τό πρωί μέ τά κάρρα, πήγαιναν στήν Ἀδριανούπολη, ἔκαναν τίς δουλειές καί τά ψώνια τους καί γυρνοῦσαν πίσω τό βράδυ. Ἦταν λοιπόν πολύ εὔκολο νά μεταφέρονται ἀπό ἐκεῖ οἱ πλάκες.

Στή δεύτερη ὁμάδα οἱ ἐπιγραφές καί οἱ παραστάσεις εἶναι πιό ἁπλά χαραγμένες. Τά γράμματα, πού εἶναι πάντα κεφαλαῖα, ἀκολουθοῦν κάπως μέχρι τό 1900 τή βυζαντινή-ἐκκλησιαστική παράδοση, ἀλλά ἔχουν ἀρκετά ἁπλοποιηθεῖ. Στίς τελευταῖες πλάκες, πού χρονολογοῦνται στίς ἀρχές τοῦ αἰώνα μας, ἔχουν ἀποκτήσει πιά τή σημερινή τους μορφή.

Ἕνα κοινό στοιχεῖο ὅλων τῶν πλακῶν μέχρι τό 1902 εἶναι οἱ δυό χαρακτηριστικές στρογγυλές κοιλότητες πού βρίσκονται πάνω ἀπό τήν ἐπιγραφή στίς δυό γωνίες τῆς πλάκας. Ἄλλοτε εἶναι ἁπλές, ἄλλοτε ὀφθαλμωτές καί ἄλλοτε ἔχουν σχῆμα ἄστρου. Σέ μιά περίπτωση ὑπάρχει ἐγχάρακτος κύκλος γύρω ἀπό τό χεῖλος τους, ἐνῶ σέ μιά ἄλλη ὑπάρχουν ὁμόκεντροι ἐγχάρακτοι κύκλοι στό ἐσωτερικό τους. Γιά τή σημασία τους δέν μποροῦμε νά ποῦμε τίποτε πρός τό παρόν.

Σέ μερικές πλάκες ὑπάρχουν περισσότερα τοῦ ἑνός ὀνόματα συγγενῶν νεκρῶν. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ κατασκευή τῶν πλακῶν καί ἡ τοποθέτησή τους στούς τάφους ἔγινε ἀρκετά χρόνια μετά τόν ἐνταφιασμό τοῦ πρώτου νεκροῦ καί μετά τό θάνατο τοῦ τελευταίου νεκροῦ.

1. Διαστ. μῆκ. 1,27 μ., πλάτ. 0,59 μ., πάχ. 0,17 μ.. Στίς γωνίες στό πάνω μέρος οἱ δυό κυκλικές κοιλότητες. Ἀνάμεσά τους σταυρός ἰσοσκελής μέσα σέ κυκλικό πλαίσιο. Ἡ ἐπιγραφή σέ 4 στίχους (εἰκ. 13):

† ΕΝΘΑΔΕ ΚΗΤΕ Ο ΔΟΥΛΟΣ
ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΤΑΚΕ
ΤΖΗΣ ΥΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ
ΕΤΟΣ 1738

13. Μαράσια. Πλάκα Ἀποστόλη Τακετζῆ.

Τά ΟΥ καί ΣΤ ἀποδίδονται βραχυγραφικά. Τό Σ στό τέλος τῶν λέξεων γράφεται μέ S καί εἶναι ἑνωμένο μέ τό προηγούμενο γράμμα.

Τά διακοσμητικά θέματα καλύπτουν ὅλη τήν ἄλλη ἐπιφάνεια τῆς πλάκας. Στό κάτω μέρος καί στό κέντρο βρίσκεται ἕνα ἀγγεῖο-ἀνθοδοχεῖο μέ κωνική βάση καί ἑλικόκορφες λαβές. Εἶναι γεμάτο μέ ἀγριολούλουδα πού θυμίζουν κάποιο εἶδος ἀγκαθιοῦ. Τά ἄνθη, τά φύλλα καί οἱ βλαστοί γέρνουν συμμετρικά ἀριστερά καί δεξιά ἀπό τόν κεντρικό κατακόρυφο βλαστό μέ τό μεγάλο ἄνθος στήν κορυφή του. Στά ἄκρα, ἀριστερά καί δεξιά τοῦ ἀνθοδοχείου, ὑψώνονται σάν λόγχες δυό σχηματοποιημένα δέντρα μέ τρίλοβες ρίζες πού πρέπει νά εἰκονίζουν κυπαρίσσια. Ἐκτός ἀπό τό περίγραμμά τους, δηλώνονται σχηματικά τά φύλλα τους. Οἱ αἰχμηρές κορυφές τους εἶναι λυγισμένες πρός τά μέσα καί πάνω τους κάθονται δυό ἀντιμέτωπα πουλιά. Ἀνάμεσά τους, κάτω ἀκριβῶς ἀπό τήν ἐπιγραφή, ἕνα μισανοιγμένο ψαλίδι, τοποθετημένο ὁριζόντια, κλείνει πρός τά πάνω τό διακοσμητικό σύνολο.

Ὅπως εἶναι γνωστό, τά λουλούδια, τά κυπαρίσσια, τά πουλιά ἔχουν στενή σχέση μέ τό θάνατο καί τούς νεκρούς. Τά συναντοῦμε συχνά στά μοιρολόγια τοῦ λαοῦ μας «τά θαυμαστά ἐλεγειογραφίας ἀριστουργήματα τῶν γυναικῶν μας» ὅπως γράφει ὁ Σπ. Ζαμπέλιος. Ἂς θυμηθοῦμε μερικούς στίχους ἀπό τή Συλλογή τοῦ Νικ. Πολίτη, Ἐκλογαί ἀπό τά τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Οἱ πρῶτοι στίχοι εἶναι ἀπό ἕνα μοιρολόϊ τῆς Λευκάδας:

Παιδί μου, δέν ἀπόμενες, δέν ἄφηνες ἀγάλια,
ὅσο ν' ἀνθίσουν τά βουνά, νά πρασινίσου οἱ κάμποι,
ν' ἀνοίξουν τά γαρούφαλα, νά γίνουν τά λουλούδια,
νά φορτωθῆς νά στολιστῆς νά πᾶς 'ς τόν Κάτου Κόσμο,
νά βάλου οἱ νιοί 'ς τά φέσια τους κι' οἱ νιαῖς 'ς τοῖς τραχηλιαῖς τους,
καί τά μικρά 'ς τά χέρια τους, νά λησμονοῦν τή μάννα.

Οἱ δεύτεροι στίχοι ἀνήκουν στήν τελευταία στροφή ἀπό τό γνωστό μοιρολόϊ τοῦ Κάτω Κόσμου καί τοῦ Χάρου μέ τίτλο «Τῆς Λυγερῆς καί τοῦ Χάρου».

Ἐκεῖ ποῦ θάψανε τό νιό φύτρωσε κυπαρίσσι,
κ' ἐκεῖ ποῦ θάψανε τή νιά ἐβῆκε καλαμιῶνα.
Λυγογυρίζει ἡ καλαμιά, σκύφτει τό κυπαρίσσι.
Κ' ἕνα πουλί κελάδαε, 'ς ἄλλο πουλί ξηγειῶνταν.
«Γιά δές τα τά κακόμοιρα, τά πολυαγαπημένα!
δέ φιληθῆκαν ζωντανά, φιλειοῦνται πεθαμένα».

Οἱ βλαστοί ἐπίσης καί τά φύλλα τοῦ ἀγκαθιοῦ συνδέονται ἄμεσα μέ τά ἐπιτύμβια μνημεῖα καί μάλιστα ἀπό πολύ παλιά. Τά συναντοῦμε πολύ νωρίς

στίς ἐπιστέψεις τῶν ἀρχαίων ἐπιτύμβιων στηλῶν, πού μαζί μέ τούς ἕλικες, τά ἀνθέμια καί τά ριπίδια σχηματίζουν ἐντυπωσιακά σύνολα. Σέ μιά τέτοια ἐπίστεψη τοῦ Μουσείου Κομοτηνῆς, πού προέρχεται ἀπό τή Μαρώνεια, ἀνάμεσα στούς βλαστούς εἰκονίζονται οἱ μυθικές Σειρῆνες μέ πόδια καί οὐρά πουλιῶν. (Χρονικά Ἀρχ. Δελτίου 28/1973, σ. 465).

Τό μισανοιγμένο ψαλίδι ἀνάμεσα στά πουλιά τῆς ἐπιτύμβιας πλάκας, εἶναι ἕνα θέμα πού ἔχει συμβολικό περιεχόμενο. Εἶναι τό ψαλίδι πού ἔκοψε τό νῆμα τῆς ζωῆς τοῦ νεκροῦ, πού ἔφερε τό θάνατο. Στήν Καταπολιανή τῆς Πάρου ὑπάρχει ἐντοιχισμένο ἕνα ἀνάγλυφο, ὅπου εἰκονίζεται μιά γυναικεία μορφή νά γνέθει μαλλί μέ τή ρόκα τους. Πάνω ἀπό τή ρόκα ἕνα μισανοιγμένο ψαλίδι εἶναι ἕτοιμο νά κόψει τό νῆμα. Οἱ νησιῶτες πιστεύουν ὅτι, ὅταν κλείσει τό ψαλίδι, θά κοπεῖ τό νῆμα τῆς ζωῆς καί θαρθεῖ τό τέλος, ἡ καταστροφή τοῦ κόσμου.

2. Παρόμοια ἐπιτύμβια πλάκα. Διαστ. μῆκ. 1,31 μ., πλάτ. 0,47/0,58 μ., πάχ. 0,13 μ.. Στίς γωνίες πάνω οἱ χαρακτηριστικές κοιλότητες. Ἡ ἐπιγραφή σέ 3 στίχους (εἰκ. 14):

14. Μαράσια. Πλάκα Ζημαραγίδας.

ΕΝΘΑΔΕ ΚΗΤΕ Υ ΔΟΥΛΗ
ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΖΗΜΑΡΑΓΙΔΑ ΕΤΟΣ
1739 ΕΝ ΜΗΝΗ ΦΕΥΡΟΥΑΡΗΟΥ 8

Τά ΟΥ καί Σ ὅπως στήν προηγούμενη ἐπιγραφή. Στίς λέξεις ΕΝ ΜΗΝΗ ἑνωμένα τά γράμματα ΝΜΗ καί τά ΝΗ, ἐνῶ στή λέξη ΦΕΥΡΟΥΑΡΗΟΥ τά ΑΡΗ. Μετά τήν ἐπιγραφή, μέσα σέ παραλληλόγραμμο πλαίσιο, εἰκονίζονται δυό ἀγριολούλουδα πού ξεφυτρώνουν ἀπό τίς κάτω γωνίες του, τρία κουβάρια νῆμα καί τό μισανοιγμένο ψαλίδι, τοποθετημένο ἐδῶ σχεδόν κάθετα. Μπορεῖ, χωρίς νά εἶναι σίγουρο, τά τρία κουβάρια νά ἔχουν σχέση μέ τήν ἡλικία τῆς νεκρῆς, π.χ. κάθε κουβάρι νά συμβολίζει μιά δεκαετία. Τό πλαίσιο μοιάζει μέ τίς παλιές κορνίζες τῶν φωτογραφιῶν, ὅπου στίς γωνίες ἐξέχουν τά ξύλα τῶν τεσσάρων πλευρῶν. Πιό κάτω τό γνωστό θέμα τῆς προηγούμενης πλάκας. Τό ἀνθοδοχεῖο μέ τά ἄνθη, τά δέντρα μέ τίς λυγισμένες κορυφές, πού εἰκονίζεται μόνο τό περίγραμμά τους, καί τά πουλιά.

3. Διαστ. μῆκ. 1,215 μ., πλάτ. 0,41/0,56 μ., πάχ. 0,20 μ.. Μετά τίς κοιλότητες τῶν γωνιῶν ἡ ἐπιγραφή σέ 3 στίχους:

ΕΝΘΑΔΕ ΚΗΤΕ Ο ΔΟΥΛΟΣ
ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΕΤΟΣ
1739 ΕΝ ΜΗΝΗ ΦΕΥΡΟΥΑΡΗΟΥ 28

Ἡ διάταξη τῆς ἐπιγραφῆς σέ τρεῖς στίχους, ἡ ἀπόδοση τῶν γραμμάτων, τά ἴδια συμπλέγματα γραμμάτων στόν τρίτο στίχο καί ἡ μικρή χρονική διαφορά τῶν εἴκοσι ἡμερῶν πού ἔχουν μεταξύ τους, φανερώνουν ὅτι αὐτή ἡ πλάκα καί ἡ προηγούμενη ἔγιναν ἀπό τόν ἴδιο τεχνίτη. Στήν παράσταση ἔχουμε ἐπίσης τό ἴδιο θέμα μέ ἐλάχιστες διαφορές στήν ἀπόδοση τῶν λεπτομερειῶν.

4. Διαστ. μῆκ. 1,18 μ., πλάτ. 0,55 μ., πάχ. 0,20 μ.. Οἱ κοιλότητες ἐδῶ τῶν γωνιῶν εἶναι ὀφθαλμωτές μέ ἐγχάρακτο κύκλο στό χεῖλος τους. Τό ἐπίγραμμα σέ 5 στίχους (εἰκ. 15):

ΕΝΘΑ ΚΗΤΕ Η ΔΟΥΛΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ
ΒΑΣΙΛΗΚΗ ΠΡΕΣΒΗΤΕΡΑ ΚΑΙ
Ο ΠΑΤΕΡΑΣ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΟΤΗΣ ΚΑΙ
Η ΜΗΤΗΡ ΑΥΤΗΣ ΤΟΠΡΟΥ ΓΗΝΗ ΤΟΥ ΠΑΠΑ
ΧΟΥΡΜΟΥΖΗ. ΕΤΟΣ 1765 ΜΑΡΤΙ 25

Τό ΟΥ παντοῦ στό γνωστό βραχυγραφικό του τύπο.

Στίχ. 1: Στή λέξη ΔΟΥΛΗ τά γράμματα ΛΗ σέ σύμπλεγμα. Τά γράμματα τοῦ ἄρθρου ΤΟΥ εἶναι γραμμένα στήν ἴδια θέση τό Τ πάνω καί τό ΟΥ κάτω.

15. Μαράσια. Πλάκα Βασιλικῆς πρεσβυτέρας.

Στίχ. 2: Τό Σ στό ὄνομα ΒΑΣΙΛΗΚΗ μέ C, ἐνῶ στή λέξη ΠΡΕΣΒΗΤΕΡΑ μέ S. Τό ΚΑΙ βραχυγραφικά μέ ἕνα γράμμα.

Στίχ. 3: Τό Σ στό τέλος μέ S. Σύμπλεγμα στά γράμματα ΑΓΙ. Τό ΚΑΙ ὅπως στόν προηγούμενο στίχο.

Στίχ. 4: Συμπλέγματα στά γράμματα ΜΗ, ΠΡ, ΓΗ, ΠΑΠΑ. Στή λέξη ΑΥΤΗΣ τά Τ καί Η στήν ἴδια θέση πάνω κάτω. Τό ἴδιο καί στό ἄρθρο ΤΟΥ.

Στίχ. 5: Στή λέξη ΕΤΟΣ τό Τ πάνω, τό ΟΣ κάτω σέ σύμπλεγμα. Σέ σύμπλεγμα ἐπίσης τά γράμματα ΑΡ.

Ἀκολουθεῖ τό διακοσμητικό θέμα πού εἰκονίζεται τώρα μέ μεγαλύτερη λιτότητα. Τό ἀνθοδοχεῖο βρίσκεται πιό ψηλά μέ λιγότερα ἀγριολούλουδα. Τά λογχοειδῆ κυπαρίσσια εἶναι μικρότερα καί στίς λυγισμένες κορυφές τους δέν ὑπάρχουν πιά πουλιά. Ἕνα καινούργιο στοιχεῖο πού ἐμφανίζεται εἶναι οἱ λοξές αὐλακώσεις στούς κροτάφους, πού δημιουργοῦν ἕνα σχοινοειδές λεπτό πλαίσιο γύρω ἀπό τήν ἐπιφάνεια τῆς πλάκας. Τό πλαίσιο αὐτό διατηρεῖται καί στίς δυό ἑπόμενες πλάκες.

Ὁ τάφος τῆς πρεσβυτέρας Βασιλικῆς εἶναι οἰκογενειακός. Στόν ἴδιο τάφο τοποθετήθηκαν, ὅταν ἔγινε ἡ πλάκα, τά ὀστᾶ τοῦ πατέρα καί τῆς μητέρας της πού εἶχαν πεθάνει πολύ παλιότερα.

5. Οἱ κάτω γωνίες τῆς πλάκας ἔχουν κοπεῖ συμμετρικά καί ἡ πλευρά αὐτή ἔχει ἀποκτήσει τρίπλευρο περίγραμμα. Τριγύρω ὑπάρχει τό σχοινοειδές πλαίσιο πού προαναφέραμε. Διαστ. μῆκ. 1,57 μ., πλάτ. 0,71 μ., πάχ. 0,08 μ.. Στό πάνω μέρος οἱ κοιλότητες τῶν γωνιῶν. Κάτω ἀπ' αὐτές ξεκινοῦν δυό λεπτές ἐγχάρακτες γραμμές πού διαγράφουν τόξα καί ἑνώνονται κατόπιν πρός τά πάνω, σχηματίζοντας ἀκριβῶς στό κέντρο τριφυλλόσχημο κόσμημα (εἰκ. 16):

16. Μαράσια. Πλάκα Ἀναστάση.

ΕΝΘΑΔΕ ΚΗΤΕ Ο ΔΟΥΛΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ
ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΕΤΟΣ 177

Τά ΟΥ, ΣΤ, Σ ὅπως στίς προηγούμενες. Στό ἔτος λείπει ὁ τελευταῖος ἀριθμός. Ἀσφαλῶς ἡ χρονολογία εἶναι 1770 καί δέν χαράκτηκε τό μηδέν. Πιό κάτω εἰκονίζεται σέ ὀριζόντια θέση ἕνα σφυρί. Θά πρόκειται γιά τό ἐργαλεῖο πού χρησιμοποιοῦσε συχνά ὁ νεκρός στήν καθημερινή του ζωή.

Ἀκολουθεῖ τό γνωστό θέμα, ἀλλά σέ νέα μορφή. Τά κυπαρίσσια στά ἄκρα ἔχουν κωνική «βάση» καί τό φύλλωμά τους δηλώνεται, ὅπως στήν πρώτη πλάκα, μέ παράλληλες ζικζακωτές γραμμές. Οἱ κορυφές τους πού

γέρνουν κι ἐδῶ πρός τά μέσα, σχηματίζονται μέ δέσμη λεπτῶν γραμμῶν. Ἀνάμεσά τους τοξωτό τετράπλευρο πλαίσιο, στενόμακρο πρός τά πάνω, μοιάζει μέ ξύλινο ἔπιπλο πού ἔχει βάση καί πόδια. Στό ἐσωτερικό του ὑπάρχει ἀνθοδοχεῖο μέ ἄνθη καί καρπούς.

6. Ἡ τελευταία πλάκα τῆς πρώτης ὁμάδας. Ἡ ἐπιφάνειά της πλαισιώνεται μέ τό σχοινοειδές κόσμημα. Διαστάσεις τοῦ τμήματος πού βρίσκεται ἔξω ἀπό τό ἔδαφος: Μῆκ. 1,04 μ., πλάτ. 0,60 μ., πάχ. 0,18 μ.. Στίς γωνίες πάνω ὀφθαλμωτές κοιλότητες. Ἀνάμεσά τους γραμμικό σχέδιο πού καταλήγει ψηλά σέ κάλυκα ἄνθους. Ἡ ἐπιγραφή σέ 3 στίχους (εἰκ. 17):

17. Μαράσια. Πλάκα Θανασάκη Τσολάκη.

ΕΝΘΑΔΕ ΚΗΤΕ Ο ΔΟΥΛΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ
ΘΑΝΑΣΑΚΗΣ ΥΗΟΣ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΗ
ΤΣΟΛΑΚΗ. ΕΤΟΣ 1771

Τά γράμματα, ὅπως καί τά προηγούμενα. Στό ΤΣ τό Σ εἶναι γραμμένο ἀντίστροφα. Στό πατρώνυμο τά ΛΗ σέ σύμπλεγμα. Ἀπό τή διακόσμηση φαίνεται μόνο τό πάνω μέρος τῶν δέντρων. Ἀνάμεσά τους δέν ὑπάρχει πιά τό γνωστό ἀνθοδοχεῖο.

7. Οί στενές πλευρές τῆς πλάκας ἔχουν περίγραμμα καμπυλωτό. Μιά λεπτή ταινία, λαξευμένη βαθύτερα, τονίζει τό περίγραμμα καί πλαισιώνει τήν ἐπιφάνεια. Διαστ. μῆκ. 1,07 μ., πλάτ. 0,57 μ., πάχ. 0,125 μ.. Στίς γωνίες οί δυό ὀφθαλμωτές κοιλότητες. Ἀνάμεσά τους ἐγχάρακτος σταυρός μέ τριγωνική βάση. Στά ἄκρα τῶν κεραιῶν του ἀπό τρεῖς στιγμές πού σχηματίζουν τρίγωνα (εἰκ. 18).

18. Μαράσια. Πλάκα Μηράντζας.

ΕΝΘΑΔΕ ΚΙΤΕ Η ΔΟΥΛΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ
ΜΗΡΑΝΤΖΑ 1862

Τό Ι εἶναι μικρότερο στό μέγεθος ἀπό τά ἄλλα γράμματα. Τά ΜΗ σέ σύμπλεγμα. Τό ΤΖ ἀποδίδεται μέ ἀντίστροφο Σ καί μέ ἀπόστροφο στή μέση του.

Τά δέντρα στά ἄκρα ἔχουν ἀλλάξει μορφή καί μοιάζουν μέ δυό μεγάλους βλαστούς. Πάνω τους ἐξέχουν μικρά φύλλα κατά διαστήματα. Οί κορυφές τους γέρνουν κι ἐδῶ πρός τά μέσα. Μεταξύ τους εἰκονίζεται ἕνα ἀντικείμενο πού δέν μπορέσαμε ἀκόμα νά τό ταυτίσουμε. Ἕνα κυλινδρικό κάθετο στέλεχος πού λεπταίνει πρός τά πάνω, πατάει ἤ ἔχει στήν ἄκρη του

ἕνα δίσκο. Στό πάνω μέρος του φαίνεται περασμένος κάποιος σφόνδυλος τυλιγμένος μέ ταινία. Ἡ λεπτή ἄκρη τοῦ στελέχους συνεχίζεται πάνω ἀπό τό σφόνδυλο. Στήν ταινία του εἶναι στερεωμένο κάτι πού μοιάζει μέ φύλλο. Οἱ σκέψεις γιά ἀδράχτι ἤ ρόκα δέν εἶναι ἱκανοποιητικές. Πρέπει πάντως νά ἔχει σχέση μέ τή ραπτική, ἀφοῦ ἀκριβῶς δίπλα εἰκονίζεται ἕνα κλειστό ψαλίδι. Πρόκειται ἀσφαλῶς γιά ἀντικείμενα πού χρησιμοποιοῦσε ἡ νεκρή στήν καθημερινή της ζωή. Πιστεύουμε ὅτι ἐδῶ δέν ἔχουν συμβολικό χαρακτήρα, ὅπως ἀντικείμενα σέ ἄλλες περιπτώσεις.

8. Ἔχει παρόμοιο σχῆμα μέ τήν προηγούμενη. Διαστ. μῆκ. 0,95 μ., πλάτ. 0,61 μ., πάχ. 0,18 μ.. Οἱ ὀφθαλμωτές κοιλότητες τῶν γωνιῶν ἔχουν στό ἐσωτερικό τους ὁμόκεντρους κύκλους. Ὁ σταυρός ἀνάμεσά τους ἴδιος μέ τόν προηγούμενο.

ΕΔΟ ΚΙΤΕ Η ΔΟΥΛΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ: ΝΕΤΙΟΥ
1869: ΝΑΣΤΑΣΗΓΙΑ: ΚΕ ΑΝΚΗΛΗ

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ τύποι τῶν ὀνομάτων τῶν νεκρῶν. Στά ἄκρα τῆς πλάκας ὑπάρχουν οἱ βλαστοί πού εἶναι ἴδιοι μέ τούς προηγούμενους. Οἱ κορυφές τους ὅμως ἐδῶ γέρνουν γιά πρώτη φορά πρός τά ἔξω.

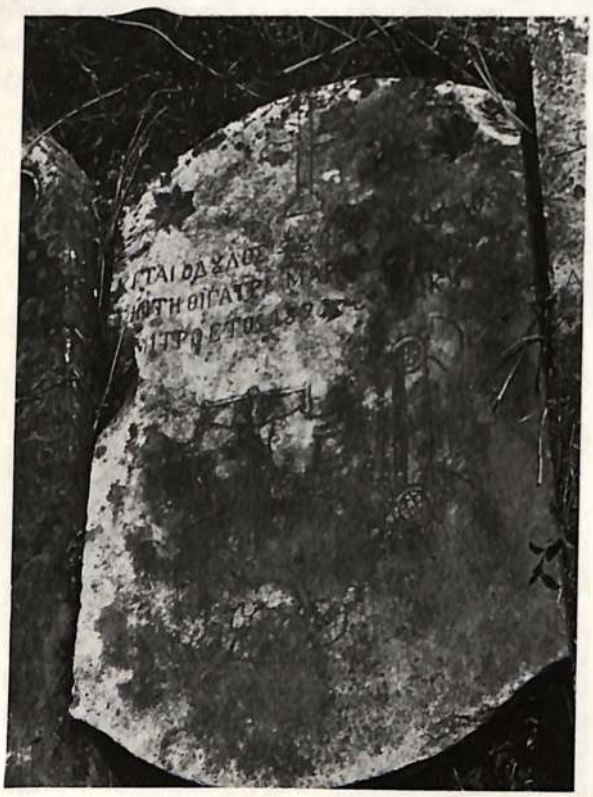

19. Μαράσια. Πλάκα Στιφάν.

9. Ἔχει καμπυλωτή μόνο τήν κάτω στενή πλευρά της. Διαστ. μῆκ. 0,93 μ., πλάτ. 0,57 μ., πάχ. 0,25 μ.. Μεταξύ τῶν κοιλοτήτων ὁ σταυρός εἶναι ἐγχάρακτος, ἀλλά μέ διπλή γραμμή καί βαθμιδωτή βάση. Οἱ κεραῖες του μέ ἀκρέμονες. Τά γράμματα παρόμοια μέ τά προηγούμενα (εἰκ. 19):

ΕΝΘΑΔΕ ΚΙΤΕ Ο ΔΟΥΛΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΣΤΙΦΑΝ
1885 ΜΑΓΙΟΥ 29 ΟΓΙΟΥ 1872

Ἀκολουθεῖ ἐγχάρακτη παράσταση ἀπό τή γεωργική ζωή τοῦ νεκροῦ. Εἰκονίζονται βόδια στό ζυγό νά σέρνουν τό ἀλέτρι. Ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο ἔχει ἀποδοθεῖ ἡ σύνθεση, εἶναι χαρακτηριστικός. Τό ἀλέτρι μέ τό ὑνί πρός τά δεξιά ἀκολουθοῦν τόν ἄξονα τῆς πλάκας. Ὁ ζυγός εἶναι ὁριζόντιος. Τά βόδια βρίσκονται ἀριστερά καί δεξιά ἀπό τόν κεντρικό ἄξονα μέ τά κεφάλια πρός τά πάνω, στό ζυγό καί τά πόδια τους πρός τά δεξιά. Στό δεξιό μέρος ὑπάρχει τό βουκέντρι, ἐνῶ ἀριστερά ἕνα ἄλλο γεωργικό ἐργαλεῖο τριγωνικό μέ στέλεχος, πιθανόν ἕνα δεύτερο μεγαλύτερο ὑνί.

20. Μαράσια. Πλάκα Νικολάου.

10. Οἱ στενές πλευρές τῆς πλάκας ἔχουν περίγραμμα καμπυλωτό. Διαστ. μῆκ. 0,915 μ., πλάτ. 0,55 μ., πάχ. 0,16 μ.. Οἱ κυκλικές κοιλότητες τῶν

γωνιῶν ἔχουν μεταβληθεῖ ἐδῶ σέ ἄστρα μέ ἕξη ἀκτῖνες. Ὁ σταυρός ἴδιος μέ τόν προηγούμενο (εἰκ. 20):

ΚΙΤΑΙ Ο ΔΟΥΛΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΣΙΝ ΤΗ ΘΙΓΑΤΡΙ ΜΑΡΓΟ ΕΤΟΣ 1896
[ΔΙ]ΜΙΤΡΟ ΕΤΟΣ 1896 ΕΛΕΝΚΟΥ

Τά δυό πρῶτα γράμματα τοῦ ὀνόματος ΔΙΜΙΤΡΟ λείπουν, γιατί στό σημεῖο αὐτό ἡ πλάκα εἶναι σπασμένη.

Ἡ ἐγχάρακτη παράσταση μέ τό ἴδιο θέμα ἀπό τή γεωργική ζωή, ἀλλά σέ ὁρισμένες διαφορές. Ὁ ζυγός μέ τό ἀλέτρι στήν ἴδια κατεύθυνση, ἀλλά τό ὑνί βρίσκεται πρός τ᾽ ἀριστερά. Τά βόδια ἐπίσης εἰκονίζονται σέ διαφορετική θέση. Ἔχουν πάλι στή μέση τόν ξύλινο ἄξονα, ἀλλά οἱ ράχες καί τῶν δυό εἶναι γυρισμένες πρός αὐτόν, ἐνῶ τά πόδια τους ἐκτείνονται ἀριστερά καί δεξιά. Ἡ παράσταση συμπληρώνεται μέ τή μορφή τοῦ νεκροῦ γεωργοῦ πού φοράει μιά ἐντυπωσιακή βράκα καί γιλέκο καί κρατάει τό ἀλέτρι. Στό δεξιό μέρος εἰκονίζεται ξύλινο κάρρο. Φαίνονται οἱ τροχοί τῆς μιᾶς πλευρᾶς νά πατοῦν σέ δυό γραμμές πού συμβολίζουν τό ἔδαφος. Πάνω ἀπό τούς τροχούς ὁ λαϊκός τεχνίτης ἔχει σχεδιάσει προοπτικά τά δυό ἡμικυκλικά παραπέτα τοῦ κάρρου, πού βρίσκονται μπροστά καί πίσω.

11. Ἡ κάτω στενή πλευρά τῆς πλάκας ἔχει περίγραμμα ἡμικυκλικό. Διαστ. μῆκ. 1,05 μ., πλάτ. 0,51 μ., πάχ. 0,20 μ.. Οἱ κοιλότητες τῶν γωνιῶν σέ σχῆμα ἄστρου. Ὁ σταυρός μέ διπλή γραμμή, ἀλλά χωρίς βάση. Ἡ ἐπιγραφή σέ 6 στίχους:

ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΤΑΙ
Ο ΔΟΥΛΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ
ΑΘΑΝΑΣΙΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
1902
ΣΥΖΙΓΟΣ ΤΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ
ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΚΝΟΝ ΧΡΙΣΟ

Τά γράμματα ἔχουν τή σημερινή τους μορφή. Μόνο τό Σ στό τέλος δυό λέξεων ἀποδίδεται μέ λοξή καμπύλη γραμμή πού πλησιάζει τό S. Σέ μιά τρίτη εἶναι κανονικό. Παράσταση δέν ὑπάρχει.

12. Καμπυλωτό περίγραμμα καί στίς δυό στενές πλευρές. Διαστ. μῆκ. 1,02 μ., πλάτ. 0,61 μ., πάχ. 0,16 μ.. Οἱ κοιλότητες τῶν γωνιῶν δέν ὑπάρχουν. Ὁ σταυρός μέ βαθμιδωτή βάση. Ἐπιγραφή σέ 5 στίχους:

ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΝΤΑΙ ΟΙ ΔΟΥΛΟΙ ΤΟΥ ΘΕΟΥ
ΛΟΖΟΓΛΟΥ ΓΙΑΝΚΟΥ
ΑΠΕΘΑΝΕ ΤΩ 1900
ΚΑΤΗΝ ΤΙΑΝΙΟΥ
ΑΠΕΘΑΝΕ ΤΩ 1905

Στήν ἐγχάρακτη παράσταση πού ἀκολουθεῖ, τά βόδια καί τό ἀλέτρι εἶναι τοποθετημένα, ὅπως στήν πλάκα 10. Διαφορά ὑπάρχει μονάχα στήν ἀπόδοση τοῦ ζυγοῦ, γιατί λείπει τό πάνω ὁριζόντιο ξύλο του.

13. Ἔχει σχῆμα ὅμοιο μέ τήν προηγούμενη. Διαστ. μῆκ. 1,175 μ., πλάτ. 0,57 μ., πάχ. ± 0,30 μ.(;). Σκεπάζει μέχρι σήμερα τόν οἰκογενειακό τάφο τοῦ νεκροῦ (εἰκ. 21). Στήν ἐπιφάνειά της εἶναι χαραγμένοι οἱ στίχοι

21. Μαράσια. Πλάκα Παναγιώτη Μπιουκιουτζῆ.

ἑνός ἐλεγειακοῦ ποιήματος, ἀφιερωμένου στή μνήμη τοῦ νεκροῦ ἀπ' τά παιδιά του. Τό ποίημα ἀποτελεῖται κανονικά ἀπό δέκα ἰαμβικούς δεκαπεντασύλλαβους στίχους μέ ζευγαρωτή ὁμοιοκαταληξία, ἄλλοῦ τέλεια κι ἀλλοῦ ἀτελή. Εἶναι χωρισμένοι ὅμως λόγω χώρου, στή μέση, μετά τόν τέταρτο πόδα, κι ἔτσι ἔχουμε γραμμένους εἴκοσι συνολικά στίχους. Ὁ τελευταῖος δέν ἔχει χωριστεῖ ὅπως οἱ ἄλλοι. Ὁ εἰκοστός στίχος δηλαδή περιλαμβάνει δεξιά μέρος μόνο τῆς μετοχῆς ΣΥΓΚΕΧΩΡΗΜΕΝΟΣ μετά τή συλλαβή ΧΩ, ἐνῶ ἀριστερά στόν ἴδιο στίχο ὑπάρχει ἡ χρονολογία γεννήσεως. Ἀμέσως μετά ἀναφέρεται ἡ ἡμερομηνία καί τό ἔτος θανάτου τοῦ νεκροῦ.

1. ΟΔΙΤΑ ΣΥ ΤΟ ΜΝΗΜΑ ΜΟΥ

ΤΟ ΒΛΕΠΕΙΣ Κ᾽ ΕΝΘΥΜΗΘΕΙΣ
ΤΟΝ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΝ ΜΠΙΟΥΚΙΟΥΤΖΗΝ
Κ᾽ ΑΜΕΣΩΣ ΕΛΥΠΗΘΕΙΣ.
ΚΑΙ ΤΩΡΑ ΕΚΟΙΜΗΘΗΚΕΣ
ΑΞΙΠΝΗΤΕ ΠΑΤΕΡΑ
ΔΥΟ ΒΡΥΣΕΙΣ ΕΓΕΝΝΗΚΑΝΕ
ΤΑ ΜΑΤΧΙΑ ΜΑΣ ΓΙΑ ΣΕΝΑ
ΤΑ ΤΕΚΝΑ ΣΟΥ ΔΕΝ ΧΑΡΙΚΕΣ
ΕΞΗΝΤΑ ΧΡΟΝΩΝ ΑΝΔΡΑΣ
Ο ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΕ ΗΡΠΑΣΕΝ
ΑΠΟ ΠΑΙΔΓΙΩΝ ΑΓΚΑΛΑΣ.
ΕΣΥ ΤΗΝ ΓΗΝ ΤΗΝ ΕΣΠΥΡΝΕΣ
ΣΙΤΑΡΙ ΝΑ ΒΛΑΣΤΗΣΗ
Κ᾽ ΑΥΤΗ ΠΑΛΙΝ ΣΟΥ ΕΣΤΕΙΛΕ
ΤΟΝ ΧΑΡΟΝ ΝΑ ΣΕ ΠΝΙΞΗ.
ΚΑΙ ΚΕΙΣΑΙ ΚΕΙΣΑΙ ΕΔΩ ΒΑΘΧΙΑ
ΣΤΟ ΜΝΗΜΑ ΞΑΠΛΩΜΕΝΟΣ
ΣΥΝΧΩΡΗΣΙΝ ΠΑΡΑΚΑΛΩΝ Ο ΣΥΓΚΕΧΩ-
ΓΕΝΝΗΘΕΙΣ ΤΩ 1845 ΡΗΜΕΝΟΣ
ΑΠΕΒΙΩΣΕ ΤΗ 7 ΖΑΝΟΥΑΡ. 1909

Ἡ ὁμηρική λέξη ΟΔΙΤΗΣ εἶναι γνωστή καί ἀπό παλιότερα ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα καί σημαίνει ὁδοιπόρος, διαβάτης. Τό ΚΑΙ μπροστά ἀπό φωνῆεν γράφεται μόνο Κ. Τό Ι στό ὄνομα τοῦ νεκροῦ εἶναι μικρότερο στό μέγεθος, ὅπως τό συναντήσαμε σέ ἄλλες πιό παλιές πλάκες. Στίς λέξεις ΜΑΤΙΑ, ΠΑΙΔΙΩΝ καί ΒΑΘΙΑ ἔχουν προστεθεῖ ἀντίστοιχα τά γράμματα Χ, Γ καί Χ πού ἀκούγονται στόν προφορικό λόγο. Τό ἴδιο καί στή λέξη ΣΥΓΧΩΡΗΣΙΝ ἀντί γιά Γ ἔχουμε Ν. Στή λέξη ΕΣΠΥΡΝΕΣ τό τελευταῖο Σ μέ S ὅπως παλιότερα.

Οἱ τέσσερις πρῶτοι στίχοι ἀπευθύνονται πρός τούς διαβάτες πού θά περάσουν ἀπό τόν τάφο. Οἱ ὑπόλοιποι ἀπευθύνονται πρός τό νεκρό. Ὁ θάνατος ἐμφανίζεται στό ποίημα μέ δυό διαφορετικές μορφές. Στήν πρώτη ὁ ἄγγελος ἁρπάζει τόν πατέρα ἀπό τίς ἀγκάλες τῶν παιδιῶν του. Στή δεύτερη ἡ γῆ στέλνει τό Χάρο νά τόν πνίξει. Ὁ ἄγνωστος λαϊκός ποιητής ἐκφράζει ἔτσι μ᾽ αὐτόν τόν τρόπο τίς δυό παραδόσεις γιά τό θάνατο, πού συνυπάρχουν στίς δοξασίες τοῦ λαοῦ μας. Ἀπό τή μιά μεριά τή θρησκευτική-ἐκκλησιαστική παράδοση κι ἀπό τήν ἄλλη τή λαϊκή παράδοση, αὐτή πού μιλάει γιά τό Χάροντα τό βασιλιά τοῦ Κάτω Κόσμου.

Κάτω ἀπό τή χρονολογία θανάτου ὑπάρχουν χαραγμένα μέ μικρά γράμματα τά ὀνόματα Δημητράκις, Ἀνίτσα. Κάτω ἐπίσης ἀπό τή γεωργική σκηνή, στό ἄκρο τῆς πλάκας, ὑπάρχουν ἄλλα δυό ὀνόματα πάλι μέ μικρά γράμματα Ἀντώνιος, Βαγγέλω. Τά ὀνόματα αὐτά φαίνεται ὅτι ἔχουν χαραχτεῖ μεταγενέστερα καί ἀνήκουν σέ συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ.

Ἡ γεωργική σκηνή εἰκονίζεται ἐδῶ μέ μεγαλύτερη ἐπιτυχία ἀπό πλευρᾶς προοπτικῆς. Τά ζευγμένα βόδια βαδίζουν πρός τά δεξιά καί σέρνουν

ένα μεταλλικό ἀλέτρι μέ δυό τροχούς, ὑνιά καί διπλή λαβή πίσω. Ἔχουν σχεδιαστεῖ, ὅπως θά τά ἔβλεπε κανείς ἀπό τά πλάγια καί λίγο ἀπό ψηλά. Ἔτσι φαίνεται πίσω ἀπό τό πρῶτο βόδι, τό πάνω μέρος τοῦ σώματος τοῦ ἄλλου, καθώς καί ὁ δεύτερος τροχός. Τό εἰκονιζόμενο ἀλέτρι ἀντικατέστησε σέ πολλά μέρη μετά τίς ἀρχές τοῦ αἰώνα μας τό ξύλινο τοῦ παλιοῦ παραδοσιακοῦ τύπου.

Στόν ἴδιο τάφο ὑπάρχει μαρμάρινος σταυρός πού τοποθετήθηκε μετά τό θάνατο τῆς γυναίκας τοῦ νεκροῦ. Ἡ ἐπιγραφή σέ 9 μικρούς στίχους λόγω τῆς περιορισμένης ἐπιφανείας τοῦ σταυροῦ:

ΕΝΘΑΔΕ ΚΙΤΕ
Η ΔΟΥΛΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ
ΖΟΙΤΣΑ
ΠΑΝΑ
ΓΙΟΤΟΥ
ΜΠΙΚΙΤΖΙΔΟΥ
ΓΕΝΗΘΙ ΤΩ 1852
ΚΑΙ ΑΠΟΒΙΟΣΑΣΑ
ΤΩ 1917

Τό καλοκαίρι τοῦ 1981 συναντήσαμε στά Μαράσια δυό ἐγγονούς τοῦ νεκροῦ, τό Στέφανο Παραπάνκο τοῦ Χαραλάμπους ἐτῶν 70 καί τόν Κωνσταντῖνο Βουλτσίδη τοῦ Ἀργυρίου ἐτῶν 68. Οἱ μητέρες τους, πού ἔχουν πεθάνει, Χρυσή καί Ἄννα ἀντίστοιχα, ἦταν κόρες τοῦ Παναγιώτη Μπιουκιουτζῆ. Οἱ ἴδιοι μᾶς εἶπαν ὅτι ζεῖ ἀκόμα στό χωριό μιά κόρη τοῦ νεκροῦ, ἡ Κυριακούλα σύζυγος Γρηγορίου Τσακίδου 95 περίπου ἐτῶν.

Οἱ ἐπιτύμβιες πλάκες τῶν δυό ὁμάδων ἔχουν ἀρκετές διαφορές μεταξύ τους ὡς πρός τά θέματα πού εἰκονίζουν καί ἰδιαίτερα ὡς πρός τόν τρόπο πού ἔχουν γίνει τά σχέδια καί ἡ χάραξή τους. Πιστεύουμε ὅτι οἱ πλάκες τῆς δεύτερης ὁμάδας δέν προέρχονται ἀπό τήν Ἀδριανούπολη. Πρέπει νά ἔχουν γίνει ἀπό τεχνίτες κάποιου γειτονικοῦ χωριοῦ τῆς περιοχῆς. Φημισμένο ἀπό παλιά χωριό γιά τούς τεχνίτες του πού δούλευαν τήν πέτρα, εἶναι οἱ Πετράδες τοῦ Διδυμοτείχου, ὅπως μαρτυρεῖ καί τό ὄνομά του. Ἀπό τεχνίτες λοιπόν τῶν Πετράδων πρέπει νά σκαλίστηκαν οἱ μετά τό 1862 ἐπιτύμβιες πλάκες τῶν Μαρασίων.

Τό νεκροταφεῖο τῶν Μαρασίων τό ἐπισκεφτήκαμε δυό φορές. Τήν πρώτη φωτογραφίσαμε βιαστικά τίς πλάκες, γιατί λόγοι ὑπηρεσιακοί δέν μᾶς ἄφησαν νά μείνουμε περισσότερο. Ὅταν ξαναπήγαμε τό περασμένο καλοκαίρι, μείναμε συνολικά πάνω ἀπό πέντε ὧρες, καταγράφοντας προσεκτικά καί σχεδιάζοντας τίς ἐπιτύμβιες πλάκες. Οἱ χωρικοί τῶν γειτονικῶν σπιτιῶν ἀποροῦσαν, τί κάνουμε τόσες ὧρες μέ τόν καυτό ἥλιο νά ζεματάει τά κεφάλια μας. Μερικοί μᾶς πλησίασαν γιά νά μάθουν. Τούς ἐξηγήσαμε τούς λόγους καί συμφώνησαν μαζί μας. Ὁρισμένοι μάλιστα μᾶς δήλωσαν

ὅτι θά προσέχουν νά μή καταστραφοῦν οἱ πλάκες, γιατί πραγματικά μιλοῦν γιά τήν παλιά ἱστορία τοῦ χωριοῦ τους πού ἔχει ξεχαστεῖ. Ἰδιαίτερα συγκινημένοι οἱ ἐγγονοί τοῦ Παν. Μπιουκιουτζῆ. Ὁ ἕνας μᾶς εἶπε χαρακτηριστικά ὅτι «σήμερα θά χαίρονται οἱ πεθαμένοι πού τούς κρατήσατε τόσες ὧρες συντροφιά. Κανένας ἀπό μᾶς δέν ἔχει μείνει τόσο πολύ στό νεκροταφεῖο». Καί πραγματικά εἴχαμε ξεχάσει γιά λίγο τή ζωή! Φεύγοντας ἀντικρύζαμε πιό πέρα τά μεγάλα ποτάμια τόν Ἄρδα καί τόν Ἔβρο μέ τίς καταπράσινες ὄχθες τους, πού ἑτοιμάζονταν νά σμίξουν τά νερά τους. Μᾶς ἦρθε νά καλοτυχήσουμε γύρω μας τή φύση, ὅπως στό τετράστιχο μιᾶς ἄγνωστης μοιρολογίστρας:

Καλότυχά εἶναι τά βουνά, καλότυχοι εἶν' οἱ κάμποι,
πού Χάρο δέν ἀκαρτεροῦν, φονιά δέν περιμένουν,
μόν' περιμένουν ἄνοιξη, τόμορφο καλοκαίρι,
νά πρασινίσουν τά βουνά, νά λουλουδοῦν οἱ κάμποι.

ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟ

1. Στό ἱστορικό μουσουλμανικό τέμενος (τζαμί) τοῦ Διδυμοτείχου, ὅπου στεγάζονται διάφορα ἀρχαιολογικά εὑρήματα τῆς περιοχῆς, ὑπάρχει μιά μικρή ἐπιτύμβια στήλη, πού μεταφέρθηκε πρίν λίγα χρόνια ἀπό τό παλιό νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ Μεταξᾶδες. Στό νεκροταφεῖο αὐτό, πού βρίσκεται γύρω ἀπό τό μεταβυζαντινό Ναό τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ὑπάρχουν ἀρκετές ἐπιτύμβιες στῆλες, πού χρονολογοῦνται ἀπό τό 17ο μέχρι τό 19ο αἰ.. Ἀρκετές ἀπ' αὐτές ἔχουν ἤδη καταγραφεῖ καί φωτογραφηθεῖ.

Ἡ στήλη πού βρίσκεται τώρα στό Διδυμότειχο, εἶναι ἀπό πωρόλιθο καί καταλήγει πάνω σέ ὀξυκόρυφο τόξο. Διαστ. ὕψ. 0,37 μ., πλάτ. 0,27/0,295 μ., πάχ. 0,04 μ.. Στήν κορυφή της ὑπάρχει ἐγχάρακτος σταυρός, ἐνῶ ἀριστερά καί δεξιά ρόδακες λουλουδιῶν (εἰκ. 22). Τό ἐπίγραμμα σέ 4 στίχους μέ ἀκανόνιστα κεφαλαῖα γράμματα:

ΕΚΥΜΗΘΙ
Υ ΔΟΥΛΙ ΤΟΥ ΘΕ
ΟΥ ΧΡΙΣΑΦΟ
ΕΤΟΣ 1721

Στό ὑπαίθριο τμῆμα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Συλλογῆς Διδυμοτείχου, πού βρίσκεται σέ μικρό περιφραγμένο χῶρο τῆς αὐλῆς τοῦ κτηριακοῦ συγκροτήματος τῶν Γυμνασίων καί Λυκείων, ὑπάρχουν μαζί μέ τά ἀρχαιολογικά εὑρήματα (ἐνεπίγραφα βάθρα, ἀρχιτεκτονικά μέλη κλπ.) τρεῖς μεγάλες ἐπιτύμβιες πλάκες τοῦ 19ου αἰ.. Γιά τήν προέλευσή τους δέν ὑπάρχουν ἀκριβή

22. Διδυμότειχο. Στήλη Χρυσάφως.

γραπτά στοιχεῖα. Πρέπει ὅμως νά μεταφέρθηκαν ἀπό τό μητροπολιτικό Ναό τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου στό Φρούριο Διδυμοτείχου, ὅπου ὑπάρχουν μερικές ἀκόμα πλάκες. Οἱ Ναοί τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καί τοῦ Χριστοῦ μέσα στό κάστρο χτίστηκαν τό 19 αἰ. σέ θέσεις παλιότερων Ναῶν. Οἱ τάφοι θά βρίσκονταν γύρω ἀπό τούς Ναούς, ὅπως συνηθιζόταν καί σέ ἄλλα μέρη τήν ἐποχή τῆς τουρκοκρατίας.

Τά γράμματα τοῦ ἐπιγράμματος τῆς μιᾶς πλάκας, πού βρίσκονται χαραγμένα μέσα σέ ὀμφάλιο, εἶναι ἀρκετά φθαρμένα καί δέν μπορέσαμε μέχρι τώρα νά ὁλοκληρώσουμε τήν ἀντιγραφή τους. Θά χρειαστεῖ νά μελετήσουμε ξανά ἐπί τόπου τό ἐπίγραμμα. Ἡ χρονολογία της, γραμμένη μέ ἑλληνικούς ἀριθμούς, εἶναι 1813. Τά ἐπιγράμματα τῶν δυό ἄλλων πλακῶν σώζονται σέ πολύ καλή κατάσταση καί διαβάστηκαν μέ εὐκολία.

2. Μαρμάρινη πλάκα μεγάλων διαστάσεων: Μῆκ. 1,92 μ., πλάτ. 0,74 μ., πάχ. 0,20 μ.. Στίς γωνίες τῆς πάνω πλευρᾶς ὑπάρχουν κι ἐδῶ κοιλότητες, ἀλλά ἔχουν τό σχῆμα ἀχιβάδας. Στό κέντρο ἀνάμεσά τους ἀνάγλυφος δικέφαλος ἀετός μέ στέμμα σέ κυκλικό πλαίσιο. Τό ἐπίγραμμα σέ 6 στίχους (εἰκ. 23):

23. Διδυμότειχο. Πλάκα τοῦ Ἀποστολάκη.

† ΕΝΘΑΔΕ Ο ΚΗΜΑΙΝΟΣ ΘΕΟΥ
Ο ΔΟΥΛΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΙΣ ΗΟΣ
ΘΕΟΔΩΣΙΟΥ ΠΡΟΣΚΙΝΗΤΟΥ
ΕΤΟΣ 1815 ΜΑΓΙΟΥ 9
ΔΗΜΗΤΡΑΚΗΣ ΑΡΓΗΡΗΤΖΑ ΚΑΤΕΡΗΝΑ
ΘΕΟΔΟΣΗ

Τά ΟΥ καί ΣΤ ἀποδίδονται μέ τούς γνωστούς βραχυγραφικούς τύπους. Τό Σ γράφεται μέ C, ἐκτός ἀπό τό τέλος τῶν λέξεων, ὅπου ἔχει τό σχῆμα καμπύλης, ἑνωμένης μέ τό τελευταῖο πρό αὐτῆς γράμμα. Στά ὀνόματα τοῦ ἕκτου στίχου τά γράμματα ΔΗ, ΜΗ, ΑΡ, ΓΗ, ΡΗ, ΡΗ εἶναι ἑνωμένα σέ σύμπλεγμα. Τό ΤΖ γράφεται μέ ·Ζ.

Ἡ ἐπιφάνεια τῆς πλάκας μετά τό ἐπίγραμμα χωρίζεται σέ τρία μέρη μέ τέσσερις ἀνάγλυφους κίονες, πού πατοῦν σέ ψηλές βάσεις καί στηρίζουν τόξα. Τό μεσαῖο τμῆμα ἔχει μεγαλύτερο πλάτος καί ὕψος ἀπό τά ἄλλα. Ἡ διαίρεση αὐτή μᾶς θυμίζει τά κλίτη ἑνός τρίκλιτου Ναοῦ. Στό κεντρικό «κλῖτος» ὑπάρχει πλούσια διακόσμηση. Στό κάτω μέρος, ἀνάμεσα στίς βάσεις τῶν κιόνων, μιά τετράπλευρη κατασκευή μέ τρία πόδια στή σειρά. Ἡ ὄψη πού φαίνεται, πλαισιώνεται μέ κυματιστή ταινία καί χωρίζεται σέ

δυό τμήματα. Τό κλειδί πού διακρίνεται κάτω δεξιά, ἀνάμεσα στά πόδια, φανερώνει ὅτι πρόκειται γιά κάποιο ξύλινο ἔπιπλο καί ὄχι γιά μιά ἀνοιχτή ξύλινη βάση. Τήν ἄποψη αὐτή ἐνισχύει καί ἡ διαφορά ἐπιπέδου λάξευσης τῶν κενῶν ἀνάμεσα στά πόδια. Τά κενά αὐτά ἔχουν σκαλιστεῖ βαθύτερα ἀπό τά ἀντίστοιχα κλειστά τμήματα τοῦ ἐπίπλου. Πάνω του πατάει μιά μεγάλη τριγωνική βάση, πού στηρίζει ἕνα κατακόρυφο λεπτό καί ψηλό στέλεχος. Στό κάτω μέρος του ὑπάρχει ἕνας δίσκος, ἐνῶ στήν πεπλατυσμένη κορυφή του εἶναι τοποθετημένο ἀγγεῖο μέ ψηλό στενό λαιμό, λαβή καί προχοή. Εἶναι γεμᾶτο ἄνθη πού ἁπλώνονται καί γεμίζουν τό κεντρικό μεγάλο τόξο τῆς παράστασης. Πιό κάτω καί στό ἴδιο ὕψος, ἀριστερά καί δεξιά, δυό ἀκόμα ἀγγεῖα μέ ἄνθη. Τό δεξιό ἔχει σχῆμα κανάτας μέ εὐρύ στόμιο καί δίχως προχοή. Χαμηλότερα ἀκόμα, στά κενά μεταξύ τοῦ δίσκου καί τῆς τριγωνικῆς βάσης, ἄλλα δυό ἀγγεῖα μέ προχοή, ἀλλά χωρίς ἄνθη. Στά στενά πλευρικά «κλίτη» ὑψώνονται μέχρι πάνω δυό σχηματοποιημένα λεπτόκορμα δέντρα μέ τριγωνικές βάσεις. Στίς κορυφές τέλος τῶν δυό πλαϊνῶν μικρῶν τόξων εἰκονίζονται μέ ἀνοιγμένα τά φτερά τους δυό μυθικά πουλιά.

24. Διδυμότειχο. Πλάκα τοῦ Δημητρίου Κωνσταντίνου.

3. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς δεύτερης πλάκας πλαισιώνεται στίς τρεῖς πλευρές μέ διπλή ταινία. Στήν ἐσωτερική ὑπάρχει συνεχές φυτικό κόσμημα. Διαστ. μῆκ. 1,70 μ., πλάτ. 0,66/0,69 μ., πάχ. 0,20 μ.. Στίς γωνίες πάνω ἀχιβάδες μέ νευρώσεις. Στό κέντρο δικέφαλος ἀετός μέ στέμμα σέ ἐλλειψοειδές πλαίσιο: Ἀριστερά καί δεξιά Χερουβείμ (ἄγγελοι) μέ κεφαλή παιδιοῦ καί τέσσερις πτέρυγες. Τά Χερουβείμ ἀνήκουν στό δεύτερο, μετά τά Σεραφείμ, χορό τῆς πρώτης ἱεραρχίας, σύμφωνα μέ τή διαίρεση τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων ἀπό τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.

Τό ἐπίγραμμα σέ 13 στίχους (εἰκ. 24):

1. † ΔΙΑΒΑΤΑ ΣΤΑΣΟΥ ΙΔΕ ΝΕΟΝ ΕΝΘΑΔΕ
ΚΙΤΕ ΤΕΚΝΟΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ο ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΚΑΛΗΤΕ ΕΝΩ ΗΥΞΑΝΕ ΚΑΙ ΗΝΘΗ ΚΑΚΟΣ
ΤΙΣ ΔΕΜΟΝ ΦΘΟΝΗΣΑΣ ΕΠΕΠΕΣΕ ΜΕ
5. ΤΑ ΞΙΦΟΥΣ ΓΟΝΕΥΣΙ ΛΥΠΑΣ ΑΦΗ
ΣΑΣ ΔΙΗΝΥΣΕ ΛΟΙΠΟΝ ΖΩΗΝ
ΕΙΚΟΣΑΕΤΗ ΠΛΗΝ ΤΟ ΠΤΟΜΑ ΤΟΥ
ΜΕΝ ΕΝΔΟΝ ΑΥΤΗΣ ΤΗΣ ΠΛΑ
ΚΟΣ ΕΤΑΦΘΗ Η ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΔΗ
10. ΜΗΤΡΙΟΥ ΙΣ ΑΒΡΑΑΜ ΤΟΥΣ ΚΟΛΠΟΥΣ
ΣΥΝΑΝΕΠΑΥΘΗ ΚΙΤΕ ΔΕ ΑΜΕΡΙΜΝΩ
Σ ΑΝ ΚΕ ΠΕΤΑΞΕΝ ΑΡΙΜΩΣ
ΕΤΟΣ 1851ι ΝΟΕΜΒΡΙΟΥι 8

Πολλά γράμματα εἶναι ἑνωμένα ἀνά δυό ἤ τρία σέ συμπλέγματα.

Ἡ ἔκφραση «εἰς Ἀβραάμ τούς κόλπους συνανεπαύθη» εἶναι γνωστή καί προέρχεται ἀπό τά ἐκκλησιαστικά κείμενα. Δέν γνωρίζουμε τήν προέλευση, τόν τύπο καί τή σημασία τοῦ ἐπιρρήματος «ἀρίμως». Ἀπό τό νόημα γίνεται φανερό ὅτι πρέπει νά σημαίνει πολύ νωρίς, ἀνώριμα, πρόωρα. Αὐτό ἐπιβεβαιώνει καί ἡ νεαρή ἡλικία τοῦ νεκροῦ. Πολύ πιθανό νά πρόκειται γιά τό ἐπίρρημα ἀνωρίμως, πού συντμήθηκε χάριν τοῦ μέτρου ἀπό τό χαράκτη. Τό μέτρο τοῦ ἐπιγράμματος εἶναι τροχαϊκό μέ ἀρκετές ὅμως μετρικές ἀνωμαλίες. Στούς στίχους «ἐνῶ ηὔξανε ... λύπας ἀφήσας» καί «πλήν τό πτῶμα του ... ἐτάφθη» διακρίνουμε καθαρά τό τροχαϊκό δεκαεξασύλλαβο μέτρο. Ὁμοιοκαταληξία ζευγαρωτή ὑπάρχει στίς λέξεις ΚΙΤΕ - ΚΑΛΗΤΕ, ΦΘΟΝΗΣΑΣ - ΑΦΗΣΑΣ, ΕΤΑΦΘΗ - ΣΥΝΑΝΕΠΑΥΘΗ, ΑΜΕΡΙΜΝΩΣ - ΑΡΙΜΩΣ.

Κάτω ἀπό τό ἐπίγραμμα μέσα σέ ὀρθογώνιο, στενόμακρο καί κατακόρυφο πλαίσιο εἰκονίζεται δέντρο μέ φύλλα, ἄνθη καί καρπούς. Ἀριστερά σέ ἰδιαίτερο μικρό τετράπλευρο πλαίσιο ἕνα ρολόϊ μέ ἀλυσίδες καί δεξιά ἕνα μελανοδοχεῖο τῆς ἐποχῆς. Στίς γωνίες τέλος τῆς κάτω πλευρᾶς ὑπάρχουν ἄλλα δυό Χερουβείμ.

Παρίσι 1981.

ΔΗΜ. Κ. ΙΩΑΝΝΟΥ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΠΩΝΥΜΑ ΑΠΟ ΤΗ ΘΡΑΚΗ (ΙΙ)[1]

ΚΙΟΡΟΓΛΟΥ

Α΄ Το ιστορικό της οικογένειας

* Η οικογένεια Κ ι ό ρ ο γ λ ο υ κατάγεται από τη Γέννα της Ανατολικής Θράκης· εγκαταστάθηκε στην Κομοτηνή μετά τη Μικρασιατική καταστροφή.

* Ξεχάστηκε το βαφτιστικό όνομα του γενάρχη· η οικογενειακή παράδοση αναφέρει ότι, κατά τη διάρκεια της ζωής-του, τυφλώθηκε, κι έτσι πήρε τ' όνομα κ ι ό ρ[*] — λ. τουρκ., που θα πει τ υ φ λ ό ς.

* Ξεχάστηκε επίσης το βαφτιστικό όνομα του γιού-του· ήταν γνωστός ως κ ι ό ρ ο γ λ ο υ — λ. τουρκ., που θα πει ο γ ι ό ς τ ο υ τ υ φ λ ο ύ. Το όνομα αυτό κράτησαν ως επώνυμο οι απόγονοί-του.

* Ο Θ ε ό δ ω ρ ο ς Κιόρογλου ήταν αυτός που ήρθε με την οικογένειά-του στην Ελλάδα, στην Κομοτηνή, μετά το Εικοσιδύο, με την ανταλλαγή των πληθυσμών. Ήταν χασάπης. Η σύζυγός-του Κ υ ρ α τ σ ώ, το γένος Γ ε ω ρ γ ι ά δ ο υ, ήταν επίσης από τη Γέννα της Ανατολικής Θράκης.

> Η Γ έ ν ν α (...) ήτο μία τῶν ἀκμαιοτέρων κωμοπόλεων τῆς Ἀν. Θράκης. Ἐπί τῆς ἑλληνικῆς κατοχῆς καί μέχρι τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν κατῳκεῖτο ὑπό 2.000 κατοίκων εὐδοκίμως ἀσχολουμένων εἰς τήν γεωργίαν καί κτηνοτροφίαν. Διετήρει δέ δύο ἐκκλησίας, ὧν ἡ μία τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, καί ἀκμάζοντα σχολεῖα ἀρρένων καί θηλέων. — (Εγκυκλοπ. Δρανδάκη).

* Ο Ἀ ν έ σ τ η ς (1904-1976), φοιτητής της Νομικής ως το Γ΄ έτος, έγινε δικαστικός υπάλληλος κι έφτασε μέχρι διευθυντής Β΄. Η σύζυγός-του Ἐ λ έ ν η, το γένος Π α ρ ί τ σ η, ήταν Σμυρνιά στην καταγωγή· ήταν κι αυτή δικαστική υπάλληλος.

---

1. Το πρώτο μέρος της εργασίας δημοσιεύθηκε στον πρώτο τόμο της «Θρακικής Επετηρίδας» (1980) 277-302.

-ό γ λ ο υ είναι κατάληξη πολλών νεοελληνικών επωνύμων, από τον καιρό της τουρκοκρατίας: επών. Κ α μ π ο ύ ρ-ο γ λ ο υ, Π ε σ μ α τ ζ-ό γ λ ο υ κ.ά. πολλά. Για τους Τούρκους το -oğlu είναι ό,τι στα νεοελληνικά επώνυμα οι καταλήξεις -ίδης, -(ό)πουλος κ.ά.: τουρκ. kamburoğlu (= ο γιός του καμπούρη) > ελλην. επών. Κ α μ π ο ύ ρ ο γ λ ο υ· και τα επώνυμα Κ α μ π ο υ ρ ί δ η ς καί Κ α μ π ο υ ρ ό π ο υ λ ο ς σημαίνουν το αυτό. Τουρκ. köroğlu > ελλην. επών. Κ ι ό ρ ο γ λ ο υ = Τ υ φ λ ό π ο υ λ ο ς = Τ υ φ λ ί δ η ς κ.τ.τ. — Του oğlu η ονομαστική πτώση είναι oğul (= ο γιός)· η τουρκική αυτή λέξη, σημασιολογικά και ακουστικά, συμπίπτει με τον υποκοριστικό τύπο της ελληνικής λ. γ ι ό ς: ο γ ι ο ύ λ η ς· — τύπος που υπάρχει σε παλιά ελληνικά δημοτικά τραγούδια, βλ. Λεξ. Δημητράκου, στο Μεσν. Λεξ. του Κριαρά κ.ά., λ. γ ι ο ύ λ η ς: στίχ. Μήν εἴδετε τό γιούλη μου, Τό μοναχό παιδί μου; — Τύπος του oğul - oğlu είναι και το oğlan > ελλην. ιδιωμ. ὀ γ λ ά ν η ς ἤ (τ ό) ὀ γ λ ά ν' = παιδί, νεανίας (συνήθως εἰρωνικῶς ἤ ὑβριστικῶς) κατά το Λεξιλόγ. Κουκκίδη· έτσι, ερμηνεύουμε και τα επών. Κ ι ο ρ ο γ λ α ν ί δ η ς (< kör + oğlan + ίδης) και Κ ι ο ρ γ λ α ν ί δ η ς (που υπέστη συγκοπή στη δεύτερη συλλαβή)· (για το oğlan περισσότερα βλ. στο επών. Κ ι ο υ τ σ ο ύ κ η ς).

Köroğlu ονομαζόταν κι ένας παλιός λαϊκός ήρωας των «συμμάχων» μας, των Τούρκων· γι αυτό και ο Μελιτόπουλος στο ΤΕ Λεξικό-του το ερμηνεύει με το Ἀ κ ρ ί τ α ς [Δ ι γ ε ν ή ς]. — Κ ι ό ρ ο γ λ ο υ, επίσης, στην Εγκυκλοπ. Δρανδάκη αναφέρεται ότι έτσι ονομαζόταν ένα χωριό του Πόντου, στην περιοχή Αμισού, με 250 κατοίκους γεωργούς, «μέχρι τοῦ 1923 ἑλληνικόν»· (— ἑλληνικόν μέχρι τοῦ 1923 ... — το χωριό είχε το όνομα (kör) κι άλλοι τότε τη χάρη ...).

Τέλος, ταυτόσημα νεοελληνικά επώνυμα είναι τα επώνυμα: Τ υ φ λ ί δ η ς, Τ υ φ λ ό π ο υ λ ο ς· Γ κ α β ό ς, Γ κ α β ο ύ δ η ς, Γ κ α β ό π ο υ λ ο ς, Γ κ α β ο κ ώ σ τ α ς κ.ά. (— γι' αυτά και το γ κ α β ό ς και γ κ α ϊ δ ό ς βλ. επών. Γ κ α β α λ έ κ α ς)· ακόμη τα επώνυμα με α' συνθετικό το σ τ ρ α β ό ς: Σ τ ρ α β ο κ ώ σ τ α ς, Σ τ ρ α β ο δ ῆ μ ο ς κ.ά. (— προσοχή όμως, γιατί το σ τ ρ α β ό ς έχει ως γνωστόν κι άλλες έννοιες· παραδείγματα, τα επών. Σ τ ρ α β ο μ ύ τ η ς, Σ τ ρ α β ο π ό δ η ς και Σ τ ρ α β α ρ ί δ η ς, Σ τ ρ α β ο κ έ φ α λ ο ς, Σ τ ρ α β ο ρ ά β δ η ς, Σ τ ρ α β ο σ κ ο ύ φ η ς και άλλα πολλά τέτοια· βλ. στο επών. Γ κ α β α λ έ κ α ς, όπου γίνεται και η διάκριση του σ τ ρ α β ό ς και του γ κ α β ό ς)· επίσης τα επώνυμα Β ε ρ β έ ρ η ς και Β ε ρ β ε ρ ά κ η ς, Β ε ρ β ε ρ ί δ η ς, Β ε ρ β ε ρ ό π ο υ λ ο ς κτλ. (< αρβαν. verbër-i = τυφλός, αόμματος· γι' αυτά θα γράψω ιδιαίτερο σημείωμα)· και το Τ σ έ κ ο ς το βορειοηπειρώτικο, βλ. Θρακ. Ἐπετηρίδα, τ. πρῶτος, 1980, σ. 286-287.

ΓΟΥΝΑΡΙΔΟΥ

Α΄ Το ιστορικό της οικογένειας

* Το παλιό επίθετο της οικογένειας ήταν Κιουρκτσόγλου· τόπος καταγωγής η Μικρά Ασία.

* Ο Συμεών Κιουρκτσόγλου, στο επάγγελμα κιουρκτσής, — λ. τουρκ., που θα πει γουναράς —, ήταν από την Κιουτάχεια [το βυζαντινό Κοτύαιον ή Κοτυάειον]. Η γυναίκα-του Δέσποινα ήξερε ελάχιστα ελληνικά.

Ο Συμεών Κ. είχε αδέρφια, δε γνωρίζουν όμως περισσότερα οι απόγονοι.

* Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, το 1922 τα παιδιά του Σ. Κιουρκτσόγλου εγκαταστάθηκαν στη Θεσσαλονίκη. Άλλαξαν το πατρικό επώνυμο μεταφράζοντάς-το σε Γουναρίδης.

* Ο Ηλίας (1882-1954), πριν έρθει στην Ελλάδα, είχε εγκατασταθεί στο Εσκί-Σεχήρ [το βυζαντινό Δορύλαιον]. Εκεί είχε παντρευτεί τη Δέσποινα Νικολ. Χατζηϊωάννου. Ασχολούνταν με το εμπόριο.

Ο Ματθαῖος και ο Χρίστος, μάλλον πριν από το 1920, φύγαν μετανάστες στην Αμερική· είχαν ελληνίδες γυναίκες κι έκαναν παιδιά· άγνωστο αν κράτησαν το πατρικό επώνυμο ή πήραν άλλο.

Ο Νίκος ήταν ράφτης· είχε μια κόρη που πέθανε μικρούλα.

* Από τα κορίτσια του Ηλία Γουναρίδη, η Στέλλα σπούδασε φυσιογνώστρια στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης. Παντρεύτηκε τον επιχειρηματία Κωνστ. Γλαρό († 1978) από την Ικαρία, στη Θεσσαλονίκη, κι έκαναν δυο παιδιά, τον Ηλία και το Γιώργο.

(Τα στοιχεία έδωσε η Στέλλα Γουναρίδου-Γλαρού, λυκειάρχης του Λυκείου Αρρένων Κομοτηνής το 1979).

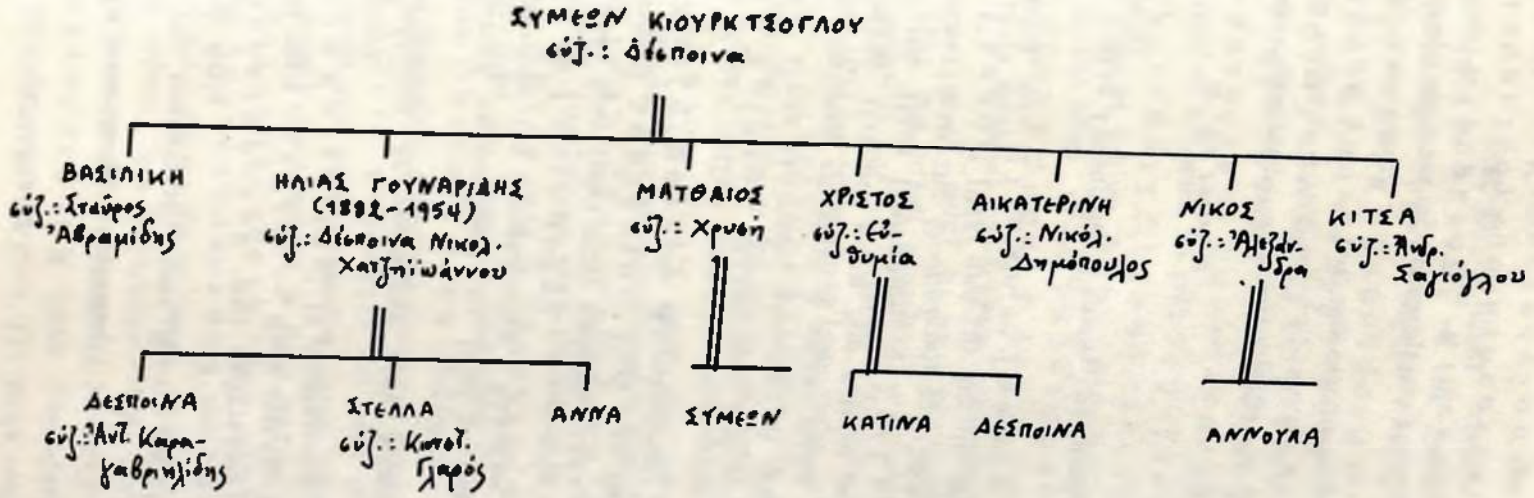
Β΄ Τα επώνυμα

I. Kürk στα τούρκικα σημαίνει γούνα και kürkçü = ο γουναράς· το επαγγελματικό kürkçü + oğlu (= ό γιός τοῦ ...) > ελλην. κιουρκτσόγλου σημαίνει ο γιός του γουναρά, και σωστά το μετέγραψαν σε Γουναρίδης οι της οικογενείας.

Το προσηγορικό kürkçü σώζεται ως νεοελληνικό επώνυμο, απλό ή με πατρωνυμικές καταλήξεις: Κιουρκτσής, Κιουρκτσίδης, Κιουρκτσόγλου, Κιουρκτζόγλου, Κιουρκτσιάν· και Κιουρτσής, Κιουρτσίδης, Κιουρτσόγλου (με αποσιώπηση

Το γενεαλογικό δέντρο της οικογένειας

ΓΟΥΝΑΡΙΔΟΥ

του (κ) στα ελληνικά για ευκολία στην προφορά· κ ι ο υ ρ τ σ ή ς αναφέρει και ο Κουκκίδης στο Λεξιλόγ. τη λέξη, μάλιστα και τον τύπο κ ι ο υ ρ η τ σ ή ς — όπου παρατηρείται ανάπτυξη του φθόγγου (ι) για λόγους καλύτερης προφοράς· πρβ. (φίλτρο-) φ ί λ ι τ ρ ο, τουρκ. dülger > ελλην. (ντουλγκέρης > δουλγέρης-) δ ο υ λ ι γ έ ρ η ς, κ.ά. — βλ. επών. Δ ο υ λ γ ε ρ ί δ η ς).

Το βαρβαρικό kürkçü φαίνεται ότι το άλλαξαν ή τό 'καναν ... παραλλαγή κι άλλες οικογένειες, αν κρίνω κι από μιαν άλλη περίπτωση που έχω υπόψη-μου: Σ ο φ ί α Τ ζ ω ρ τ ζ ῆ λεγόταν καθηγήτρια με την οποία συνυπηρετούσαμε σε Γυμνάσιο της Κομοτηνής το 1977-1978· το επώνυμο της οικογενείας-της, παλιά, ήταν Κ ι ο υ ρ κ τ σ ή ς, το άλλαξε όμως ο πατέρας-της, είπε, με το πιό εύηχο Τ ζ ω ρ τ ζ ή ς.

II. Και η λέξη γ ο ύ ν α δεν είναι ελληνική· πολιτογραφήθηκε στη γλώσσα-μας κατά τη Βυζαντινή περίοδο. Ετυμολογικώς, η λέξη ανάγεται στο σλαβ. guna ή στο λατιν. gunna, που έχουν κελτική προέλευση, (βλ. Ετυμολογ. Δαγκίτση, κ.ά.). Το επαγγελματικό αρχικά ήταν γ ο υ ν ά ρ ι ο ς· (η παραγωγική κατάληξη -ά ρ ι ο ς από τη λατινική -a r i u s· πρβ. λατιν. legio (γεν. legionis) > ελλην. λ ε γ ε ώ ν/legionarius (miles = στρατιώτης) > λ ε γ ε ω ν ά ρ ι ο ς· λατιν. saccellus (= σακούλα, βαλάντιο) κι απ' αυτό saccellarius (= ο θησαυροφύλακας) > ελλην. σ α κ ε λ λ ά ρ ι ο ς, (: το παλιό εκκλησιαστικό οφίκιο και σήμερα απλώς τιμητικό αξίωμα· — που σώζεται ως επώνυμο: Σ α κ ε λ λ ά ρ ι ο ς και Σ α κ ε λ λ ά ρ η ς, Σ α κ ε λ λ α ρ ί δ η ς, Σ α κ ε λ λ α ρ ό π ο υ λ ο ς κτ.) : τα εις -ά ρ ι ο ς σχηματίστηκαν αργότερα (σύμφωνα με τα πρωτόκλιτα σε -ης) σε -ά ρ η ς, πρβ. λατιν. caballarius > μεσν. κ α β α λ λ ά ρ ι ο ς, αργότερα και σήμερα κ α β α λ-(λ) ά ρ η ς· — με την κατάληξη -ά ρ ι ο ς ελάχιστα έχουμε στην ελληνική σήμερα, και όλα είναι λόγϊα κατάλοιπα: πρβ. α π ο θ η κ ά ρ ι ο ς, β ι β λ ι ο θ η κ ά ρ ι ο ς, α ρ χ ά ρ ι ο ς, π ε ζ ι κ ά ρ ι ο ς κ.ά., και τις νεώτερες λέξεις που πήραμε από τους Δυτικούς: κ α γ κ ε λ ά ρ ι ο ς, π ρ ο λ ε τ ά ρ ι ο ς κ.ά.).

Από το γ ο υ ν ά ρ ι ο ς έχουμε ύστερα το γ ο υ ν ά ρ η ς κι απ' αυτό το γ ο υ ν ά ρ η ς — με ανέβασμα του τόνου, (πρβ. λατιν. furnarius > ελλην. φ ο υ ρ ν ά ρ η ς και φ ο ύ ρ ν α ρ η ς)· κι ύστερα το γ ο υ ν α ρ ά ς, που σχηματίστηκε κατά τα επαγγελματικά σε -άς, (πρβ. ψ α ρ ά ς, μ α ρ μ α ρ ά ς κτόμ.)· πρβ. notarius (= γραφέας, σημειογράφος) > ελλην. μεσν. ν ο τ ά ρ ι ο ς > νεώτ. ν ο τ ά ρ η ς και έπειτα ν ο τ α ρ ά ς, που υπάρχει ως επώνυμο — και για το οποίο έγραψε δυο λόγια ο Δικ. Βαγιακάκος στο περιοδ. Ἱστορία, αρ. τεύχ. 106, Απρίλ. 1977, επών. Ν ο τ α ρ ά ς. (Και μια παρατήρηση για τα επαγγελματικά σε -α ρ ά ς, που σε μια-δυο περιπτώσεις έχουν συσχετισθεί με τα μεγεθυντικά σε -α ρ ά ς (— πρβ. ψ ε υ τ α ρ ά ς,

δουλευταράς κτλ.): Ιδιωματικά ο γελαδάρης και ο γουρνάρης λέγονται και γιλαδαράς και γουρναράς (στην Καρδίτσα)· ο γελαδάρης βέβαια σημαίνει αυτός που φυλάει τα γελάδια (στη βοσκή), γελαδαράς δε σημαίνει το ίδιο, αλλά λέγεται με υποτιμητική σημασία, και παραπέρα σημαίνει ο αστοιχείωτος άνθρωπος· και το γουρνάρης=α) αυτός που φυλάει γουρούνια και β) ο βρώμικος—γουρναράς=ο πολύ γουρνάρης).

Τέλος, έχουμε και τους νεώτερους τύπους των επαγγελματικών, γουνοποιός —που έπλασαν οι λόγιοι— και το γουνάς της δημοτικής που είναι νεώτερο, (πρβ. βαμβάκι και τα επαγγελματικά βαμβακάρης και βαμβακάς, που υπάρχουν και ως επώνυμα: Βαμβακάρης, Βαμβακάς κι απ' αυτό το Βαμβακίδης κ.ά.).

Σχετικά επώνυμα με το γούνα και γούναρης έχουμε τα: Γούναρης, Γουναράς, Γουναράκης, Γουναρέλης και Γουναρέλλης, Γουναρίδης και το Γουναρόπουλος· ακόμη και τα επών. Γουνας, Γουνάκης, Γουνόπουλος κ.ά. — Άφησα άτονο το Γουνας, γιατί ξέρω επώνυμο Γούνας (από την Εγκυκλοπ. Δρανδάκη, βλ. λ.), όχι όμως Γουνάς, που μπορεί να υπάρχει — αφού υπάρχει το αντίστοιχο νεώτερο επαγγελματικό. (Ως γνωστόν οι κατάλογοι του ΟΤΕ έχουν τα ονόματα των συνδρομητών με κεφαλαία γράμματα, πράγμα που δυσκολεύει μερικές φορές την κατάσταση ως προς το σωστό τονισμό των επιθέτων). Το επών. Γούνας λοιπόν μπορεί και να ήταν Γουνάς και να το παρατόνισαν επίτηδες ή να γράφτηκε μια φορά λάθος, κι έμεινε· το πιθανότερο όμως είναι ότι εκείνος που πρωτοονομάστηκε έτσι, φορούσε απλώς γούνα κι έκανε εντύπωση — γιατί ήταν καλή, γιατί τη φορούσε συχνά, ποιός ξέρει· πρβ. τα επών. Σεγκούνας, (κ.ά. βλ. στο επών. Κωζούχα) και το Κοντογουνάκης — που είναι όμως λίγο αμφίβολο, αν προέκυψε δηλ. από το κοντογούνι (: είδος παλιού επανωφοριού) ή από το κοντός + Γουν-άς > -άκης. — Σχετικό είναι και το επών. Γουνελ(λ)άς (για το οποίο έγραψε ο Βαγιακάκος, βλ. περιοδ. Ιστορία, αρ. τεύχ. 88, Οκτ. 1975) και προέρχεται από το ιταλ. gon(n)ella > ελλην. γουνέλ(λ)α (= είδος παλιού γυναικείου επανωφορίου) και το γουνελ(λ)άς που είναι επαγγελματικό παλιό.

Τέλος, στα τούρκικα η γούνα είναι και gön, — που σημαίνει όμως βύρσα, επεξεργασμένο δέρμα για την ακρίβεια· και μερικοί θεωρούν τη λέξη ως το β' συνθετικό στο εθνικό Καραγκούνης — κατά την ερμηνεία που δίνουν: αυτός που φοράει (τουρκ. kara =) μαύρη γούνα· — (και) γι' αυτό και άλλα πολλά βλ. επών. Καραγκούνης.

Αλλά παράλειψη θα ήταν αν δε γράφαμε και κάτι για τους γουναραίους ή γουνάριους και την προσφορά-τους τον καιρό της τουρκοκρατίας, και προπάντων τους γουναράδες της Πόλης, «τό ηὐλογημένον, φιλογενές καί φιλόχριστον ρουφέτιον [= σωματεῖο] τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει γουναράδων», όπως το χαρακτήρισε ο πατριάρχης Νεόφυτος, (βλ. Ελπιν. Σταμούλη - Σαράντη, Ἡ Σηλυβρία, στις πρώτες σελίδες). — Είναι γνωστό ότι το δέρμα των ζώων ήταν το πρώτο ένδυμα του ανθρώπου, κι ότι η γούνα φορέθηκε πάντοτε και φοριέται· από το Μεσαίωνα όμως κι ύστερα, εκτός από την προβατόγουνα των βοσκών, γούνα φορούσαν και φορούν οι πλούσιοι· πρβ. και το λόγο του Γέρου του Μοριά «ἐσυμπεθέριασε ἡ γούνα μέ τήν κάπα», όταν ο μικρότερος γιός-του επί (κ) Οθωνος νυμφεύθηκε την εγγονή του ηγεμόνα της Μολδοβλαχίας Καρατζά. Και οι γουναράδες είχαν χρήμα — πρβ. την ηπειρώτικη παροιμία: «γουναράδες βρωμεροί και στην τσέπη όλο φλουρί». — Λοιπόν, οι γουναράδες της Πόλης επί τουρκοκρατίας, γράφει η Εγκυκλοπ. Δρανδάκη:

> «Ἐτύγχανον μεγίστης ὑπολήψεως ἐκ μέρους τῶν σουλτάνων καί τῶν Τούρκων μεγιστάνων, ἀποκτήσαντες μάλιστα παρ᾽ αὐτοῖς σημαντικήν ἰσχύν. Οὕτως ἐπί Σελήμ τοῦ Β΄ καί Μουράτ τοῦ Γ΄ ἴσχυον τά μέγιστα ἐν Κων/πόλει διά τό μετά τῆς Ρωσίας ἐμπόριον τῶν γουναρικῶν οἱ ἀδελφοί Καντακουζηνοί Μιχαήλ καί Κωνσταντῖνος, ὅστις ἦτο «Μέγας πραγματευτής» ἤ «[ὁ] Ἐπί τοῦ Τελωνείου» (Μπαζιργκιάνμπασης). Ὁ Μιχαήλ Καντακουζηνός εἶχε φθάσει εἰς τοιοῦτον σημεῖον ὑπεροχῆς, ὥστε ἐξερχόμενος ἐπί ἡμιόνου, εἶχεν ἔξ προπορευομένους καί ἕνα θεράποντα ἀκολουθοῦντα αὐτῷ.
>
> »Μετά ἑκατόν ἔτη ἐμφανίζεται ἐπί τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πολιτικῆς σκηνῆς ἄλλος ἰσχυρός ἀρχιγούναρης, ὁ ἐκ Καστορίας Μανουήλ, τούτου δέ ἵδρυμα ὑπῆρξε καί ἡ ἐν Φαναρίῳ συσταθεῖσα πρώτη Ἑλληνική σχολή [του Γένους (;)].[...]
>
> »Ἡ ὑπεροχή αὕτη τῶν γουναραίων ἤσκει κατά τούς ζοφερούς ἐκείνους χρόνους ἐπωφελῆ ἐπίδρασιν ἐπί τά ἐθνικά ἡμῶν πράγματα, καθόσον οἱ ἀρχιγουναραῖοι ἤ ἀρχιγουνάριοι (κιουρτσῆ μπασῆ) εἶχον ἐν πᾶσι τά πρωτεῖα, εὐθύς μετά τούς ἐν Φαναρίῳ ἄρχοντας. Μετά τήν μεταβολήν ὅμως τῶν ἐν Τουρκίᾳ κρατούντων καί ἰδίᾳ μετά τήν ὑπό τῶν Τούρκων ριζικήν ἀλλαγήν τῆς ἐνδυμασίας, οἱ γουναραῖοι ἀπώλεσαν τήν προτίμησιν καί τήν σημασίαν ἐν γένει, ἥτις πρότερον τοῖς ἀπενέμετο».

Κι από τα «περασμένα μεγαλεῖα» των γουναράδων στην Πόλη, τώρα πιά δεν απόμειναν παρά μια πλάκα που λέει ότι έφκιασαν τη βρύση της

αυλής του Αη-Γιώργη του Πατριαρχείου και μια εικόνα αφιερωμένη στην εκκλησία με τον προστάτη-τους τον προφήτη Ηλία — να κάνει παρέα με τον κόρακα.

ΚΗΠΟΥΡΟΣ

Α΄ Το ιστορικό της οικογένειας

* Τόπος καταγωγής της οικογένειας είναι η Μικρά Ασία· μετανάστευσε όμως αργότερα στην Αδριανούπολη.

* Γενάρχης ο Γεώργιος· τη γυναίκα-του την έλεγαν Φωτεινή. — Ο γενάρχης είχε άλλους δύο αδελφούς.

* Οι αδελφοί Στέφανος, Παναγιώτης και Αλέξανδρος ασχολήθηκαν με την ανθοκομία, γιαυτό και είχαν το επίθετο Τσιτσικλής.

* Ο Δημήτριος, γιός του Παναγιώτη Τσιτσικλή, ήταν κι αυτός ανθοκαλλιεργητής. Στο Μικρασιατικό πόλεμο κατατάχτηκε στον Ελληνικό Στρατό, πολέμησε, αιχμαλωτίστηκε, κατάφερε όμως και τό 'σκασε, πήγε με χίλιες-δυο περιπέτειες στην Αδριανούπολη, πήρε τη γυναίκα-του καί πέρασαν στην Ελλάδα. — Οι Τούρκοι σκότωσαν τους συγγενείς-του Στέφανο με τη γυναίκα-του Μαρία και το γιό-τους Γιώργο, και τον Αλέξανδρο Τσιτσικλή.

Στην Ελλάδα ο Δημ. Π. Τσιτσικλής άλλαξε το τούρκικο επίθετό-του με το Κηπουρός, αφού άλλωστε αυτό ήταν το επάγγελμά-του.

Εγκαταστάθηκε στην Κομοτηνή.

* Τα παιδιά του Δημ. Κηπουρού: Ο Γεώργιος, σταθμάρχης, με την οικογένειά-του βρίσκεται στη Λαμία. Η Αικατερίνη παντρεμένη ζει στην Κομοτηνή. Ο Παναγιώτης, κηπουρός, ζει στην Κομοτηνή με την οικογένειά-του. Ο 'Αλέξανδρος, κηπουρός κι αυτός, με την οικογένειά-του ζει στην Κομοτηνή. Καί ο Στέφανος, πολιτικός μηχανικός, ζει με την οικογένειά-του στη Θεσσαλονίκη.

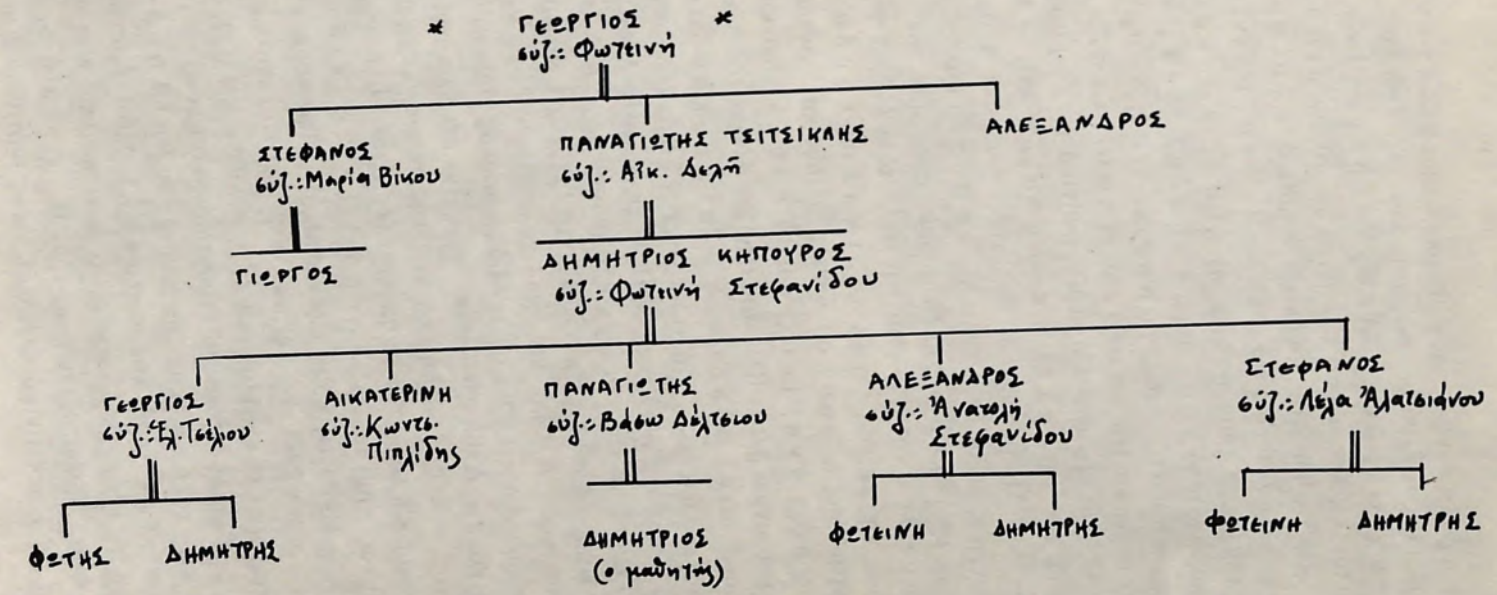
(Τα στοιχεία έδωσε ο Δημήτριος Παν. Κηπουρός, μαθητής της Α΄ τάξεως του Λυκείου Αρρένων Κομοτηνής, το 1979).

Β΄ Τα επώνυμα

Ι. Το παλιό επίθετο της οικογένειας Τσιτσικλής προέρχεται από το τουρκ. çiçekli-bahçe, που δεν αναφέρεται μεν στα τουρκικά Λεξικά, αλλά λέγεται, και που θα πει ανθόκηπος. — Το κηπουρός στα τούρκικα είναι bahçevan ή bahçivan > ελλην. μπαχτσεβάν-ης, -ος (= αυτός

Το γενεαλογικό δένδρο της οικογένειας

ΚΗΠΟΥΡΟΥ

που έχει μπαχτσέ < τουρκ. bahçe = (λαχανό)κηπος, περιβόλι), και το οποίο σώζεται και ως επώνυμο: Μπαχτσεβάνης, Μπαχτσεβάνος, Μπαχτσεβάνογλου, κ.ά.· το bahçevan αποδίδεται καλύτερα στα ελληνικά με το περιβολάρης.

Το çiçekli στα τούρκικα σημαίνει ανθισμένος, ανθόσπαρτος, λουλουδάτος, κεντημένος (— για ύφασμα)· είναι παράγωγο του çiçek, που θα πει: α) άνθος, λουλούδι· β) ευλογιά (η αρρώστεια)· γ) εξάνθημα της ευλογιάς, και δ) μεταφ. κακοήθης, πανούργος, ταραχοποιός, άνθρωπος ασταθής· — (απ' αυτό και το τσιτσέκ' ή τσ(ι)ουτσέκι στη λαϊκή ελληνική, που λέγεται υβριστικά ή περιφρονητικά για (τα) μικρά παιδιά, και έχει την έννοια του τσογλάν', κωλόπαιδο κτγ. — πρβ. και στα «Καλιαρντά» του Πετρόπουλου το τσουτσέκω κτόμ., όπου παρατηρείται συμφυρμός με τα τσούτσος, τσούτσικος κ.ά. της κοινής νεοελληνικής, που έχουν αρχή το τουρκ. cüce κ.ά., βλ. αναλυτικά στο επών. Κιουτσούκης)· — για την τελευταία έννοια της λέξεως πρβ. και τις έννοιες της λέξεως λουλούδι και λουλουδάκι στα ελληνικά (Λεξ. Δημητράκου, λ. λουλουδάκι: μεταφ. κατ' άντίφρασιν, ἐπί προσώπου, αἰσχρός. ἀνήθικος) και τα λουλούδα και νυχτολουλούδα, που αναφέρει ο Βλαστός στα Συνώνυμα του παλιογυναίκα, και το ιδιωμ. λουλούδου και χαζουλουλούδου (στην Καρδίτσα) για την παρδαλιά, τη σουρλουλού, (βλ. περισσότερα στο επών. Λουλουδόπουλος). — Η λ. çiçek αναφέρεται από το Μελιτόπουλο στο ΤΕ Λεξικό-του και ως κύριο όνομα· τότε, απ' αυτό και το βαφτιστικό στην Κύπρο Τσιτσεκού (βλ. και Ετυμολογ. Φλώρου) — ταυτόσημο του βαφτιστικού Ἀνθή και του παλιότερου Λουλούδα (— βλ. επών. Λουλουδόπουλος)· ο Μελιτόπουλος σημειώνει ως ταυτόσημο του Çiçek και το Ἀθηνᾶ — που θεωρείται ότι έχει σχέση με τη ρίζα της λ. ἄνθος. — Στη νεοελληνική από την τουρκ. λ. çiçek έχουμε τα επώνυμα Τσιτσεκάς (— που σχηματίστηκε κατά τα επαγγελματικά της ελληνικής σε -ας· πρβ. το λουλουδάς), Τσιτσεκίδης και Τσιτσεκόγλου. — Παράγωγο του çiçek στα τούρκικα είναι και το επαγγελματικό çiçekçi = ο ανθοκόμος· απ' αυτό και το επώνυμο Τσιτσεκτσής. — Τέλος, από το çiçekli-bahçe (= ο ανθόκηπος), κατά παράλειψιν του bahçe, οι Ρωμιοί έκαναν το επαγγελματικό çiçekli (αντί του çiçekçi — όπως και το τσιτσεκάς) με την έννοια του λουλουδάς, ανθοκόμος, ανθοπώλης· (πρβ. και το σακαλῆς (ὁ) = ὁ ἀστεῖος, ὁ χιουμορίστας < τουρκ. sakaci (= ὁ ἀστεῖος, ὁ φιλοσκώμων) που αναφέρει ο Μπόγκας, στα γλωσσ. Ἰδιώμ. Ἠπείρου, τόμ. Β', κεφ. Δ')· το τσιτσε/ικλής σώζεται ως νεοελληνικό επώνυμο, όπως μαρτυρούν οι τηλεφωνικοί κατά-

λογοι: Τσιτσεκλής και Τσιτσικλής (— το (e) της δεύτερης συλλαβής έγινε (ι) με αφομοίωση, ή γιατί έτσι γίνεται με τα άτονα (e) στα βόρεια ιδιώματα). — Και καλά, χρυσά και άγια έκανε ο πρόγονος της οικογένειας κι άλλαξε το βαρβαρικό τσιτσικλής, τσι-τσι-κλής, τσ-τσ, με το Κηπουρός της μητρικής-του γλώσσας· (— άμποτε να τον μιμηθούμε· δεν είμαστε πιά Ρωμιοί, Rum των Τούρκων).

ΙΙ. Το κηπουρός είναι επώνυμο κι άλλων οικογενειών. — Η λέξη είναι αρχαία ελληνική, και η πρώτη σημασία-της ήταν αυτός που φυλάει τον κήπο (κῆπος + οὖρος = φύλακας), κι έπειτα αυτός που καλλιεργεί ή περιποιείται τον κήπο. — Το επαγγελματικό γράφτηκε επίθετο, και απαντάται και με τους τύπους: Κηπάρης (— κατά το περιβολάρης ή από το κηπάρι < μεσν. κηπάρι-(ο)ν, υποκορ. του κῆπος), Κηπαράκης· Κηπουράς (< μεσν. κηπούριν, και κατά τα επαγγελματικά σε -ας), Κηπουρίδης· και Κηπουργός (— λόγϊο κατασκεύασμα, κατά το ἀμπελουργός· πρβ. και τα αρχ. ελλην. κηπουργῶ και κηπεργός < κῆπος + ἔργω (= εργάζομαι)).

ΚΕΛΕΣΗΣ

Α΄ Το ιστορικό της οικογένειας

* Το επίθετο Κελέσης της οικογένειας είναι παλιό, δεν ξέρουν σε ποιόν από τους προπάτορες πρωτοδόθηκε· είναι λέξη τουρκική και σημαίνει όμορφος, αυτός που αναδίδει ευωδία.

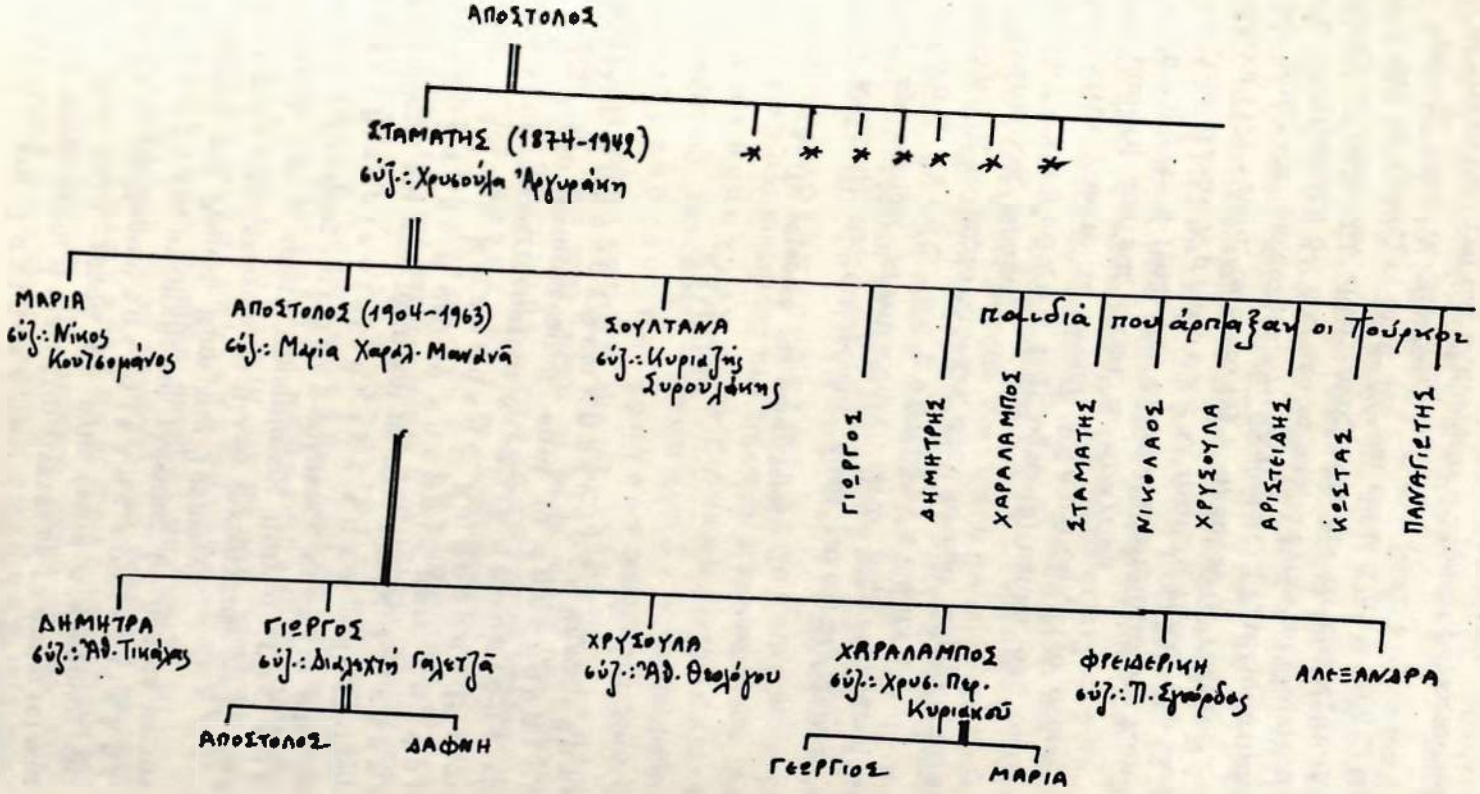
* Τόπος καταγωγής το χωριό Κιουπλί, στον ποταμό Έβρο κοντά, από τη μεριά της Ανατολικής Θράκης.

* Γενάρχης ο Απόστολος. Είχε οχτώ (8) παιδιά, από τα οποία του ενός μόνον είναι γνωστό το όνομα, Σταμάτης, (το όνομα του προπάππου του μαθητή που μας έδωσε τα στοιχεία).

* Ο Σταμάτης (1874-1942) είχε σησαμοελαιοτριβείο στο Κιουπλί. Τη γυναίκα-του την έλεγαν Χρυσούλα κι ήταν το γένος Αργυράκη. Είχαν δώδεκα (12) παιδιά· τα εννιά (9) τ' άρπαξαν οι Τούρκοι ... («Τί απέγιναν», ρώτησα, «δέ μαθεύτηκε;» — «Χάθηκαν ... Εξισλαμίστηκαν ... ποιός ξέρει»!).(— «Πρόσεξα ότι δύο από τα παιδιά έχουν το ίδιο όνομα με τους γονείς-τους» — «Ναί, δεν είναι λάθος· τότε δέν τα πρόσεχαν αυτά». Πράγματι, τότε δεν τα πρόσεχαν αυτά· βλ. και επών. Τρυπίδης, Θρακ. Έπετηρ., τ. πρῶτος, 1980, σ. 289-290).

Το 1922, με την ανταλλαγή των πληθυσμών ο Σταμάτης εγκαταστάθηκε στα Λαγυνά του Σουφλί με τα παιδιά που του απόμειναν.

Το γενεαλογικό δέντρο της οικογένειας ΚΕΛΕΣΗ

* Ο Απόστολος (1904-1963) είχε καφενείο. Διετέλεσε πρόεδρος της Κοινότητος. Σύζυγός-του η Μαρία, το γένος Χαραλ. Μανανᾶ. Έκαναν έξι (6) παιδιά: τη Δήμητρα, που παντρεύτηκε με τον Αθαν. Τικάλα. Το Γιώργο, που είναι δάσκαλος και ζει στην Αθήνα· η γυναίκα-του Διαλεχτή, το γένος Γαλετζά, είναι νηπιαγωγός. Τη Χρυσούλα, που παντρεύτηκε τον Αθαν. Θεολόγου. Το Χαράλαμπο, (υποκορ. Μπάμπης), που είναι δάσκαλος στην Κομοτηνή (και σκέφτεται την Αθήνα)· η γυναίκα-του Χρυσούλα είναι το γένος παπα-Περικλῆ Κυριακοῦ. Τη Φρειδερίκη, (που τη βάφτισαν με το όνομα της τότε βασίλισσας Φρειδερίκης), μαία, και σύζυγο του Παν. Σγούρδου. Και την Αλεξάνδρα, που είναι υπάλληλος.

(Τα στοιχεία έδωσε ο Γεώργιος Χαρ. Κελέσης, μαθητής της Α΄ Λυκείου το 1979 στο Αρρένων Κομοτηνής· - τώρα είναι φοιτητής της Ιατρικής).

Β΄ Το επώνυμο

Το επώνυμο Κελέσης προέρχεται από το τουρκ. επίθετο keleş, που θα πει: Ι) ωραίος, ευειδής, καλοντυμένος-ευπαρουσίαστος-κομψός (:güzel, yakişikli). ΙΙ) Η αυτή λέξις, προσθέτει το Türkçe Sözlük, χρησιμοποιείται λανθασμένως και με την έννοια του «kel», ήτοι του α) κασιδιάρης και β) φαλακρός. Το ίδιο γράφει και ο Θεοφυλακτίδης στο ΤΕ Λεξικό-του. Ο Μελιτόπουλος στο δικό-του ΤΕ Λεξικό, χωρίς κανένα σχόλιο, γράφει και τις δυο έννοιες της λέξεως, με πρώτη στη σειρά την έννοια του κασιδιάρης. Ο Δημητριάδης πάλι στο ΤΕ-ΕΤ Λεξικό-του δίνει μόνο την ερμηνεία: κυνόδης, κασιδιάρης, (— το κυνόδης διορθωτέον σε κνυώδης, — λ. παράγωγη από το κνύος = πάθηση της κεφαλής που προκαλεί την τριχόπτωση). Και ΙΙΙ) ρωμαλέος, ήρωας — ερμηνεία που έδωσε μόνον ο Χλωρός απ' όλους τους λεξικογράφους. — (Ο Özön στα Osmanlica δεν έχει τη λέξη).

Με έκπληξη τουρκόφωνοι Μωαμεθανοί στην Κομοτηνή και Τούρκοι στην Πόλη, και φιλόλογοι μάλιστα, άκουσαν ότι keleş σημαίνει (και) ωραίος κτλ., και δή και ήρωας! Στην Τουρκία σήμερα το keleş λέγεται μόνον ως βρισιά, και θεωρείται μάλλον λέξη της αργκό. Με την Ι και την ΙΙΙ σημασία, που αναγράφουν τα Λεξικά, η λέξη φαίνεται ότι είναι απαρχαιωμένη ή ιδιωματική. — Το φαινόμενο δεν είναι σπάνιο ούτε μοναδικό, μια λέξη στην ίδια γλώσσα να έχει δύο τελείως διαφορετικές έννοιες, ή μια λέξη με τον καιρό να παίρνει κακή σημασία και να εγκαταλείπεται η αρχική (όχι κακή) σημασία-της, ή και τ' αντίθετο. Πρβ.

Ὅμιλος Κυριῶν καί δεσποινίδων Σαπῶν μετά τοῦ τότε Δημάρχου εἰς ἔρανον ὑπέρ τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ 1959.

Πλήν τῶν τοιούτων ὡς ἀνωτέρω παρετηροῦντο καί συγκεντρώσεις, διασκεδάσεις διά διαφόρους κοινωνικούς λόγους, πού συμμετεῖχον παλαιόθεν πάρα πολλοί κάτοικοι τῶν Σαπῶν, γάμοι κλπ. ὡς δεικνύει ἡ κατωτέρω φωτογραφία παλαιά.

Γάμος ἐν Σάπαις.

Γενική συγκέντρωσις πρός καταδίωξιν τῶν λύκων.

Σημειώσεις ἀφορῶσαι τάς Σάπας

1) «Σάπαι, ἡ ὡραία Θρακική Κωμόπολις» τοῦ ἀνταποκριτοῦ τῆς Ἐφημερίδος «Φῶς» τῆς Θεσσαλονίκης 2/2/1936.
2) «Σάπαι, ἡ συμπαθής καί συγχρονισμένη Θρακική Κωμόπολις (παραγωγή - Κοινότης - Σωματεῖα)» τοῦ ἀνταποκριτοῦ τῆς Ἐφημερίδος «Φῶς» τῆς Θεσσαλονίκης τῆς 22/6/1938 Ἀραμπαζίδου.
3) «Θράκη» τοῦ Τάκη Ἀκρίτα· «Σάπαι» σελίς 114 τοῦ 1968.
4) «Σάπαι» τοῦ συνεργάτου τῆς ἐφημερίδος «Ἔθνος» Ἀθηνῶν Στάμ-Σταμ. τήν 5/6/1939

τοῦ Δημοτικοῦ Πάρκου μέχρι τοῦ πέρατος τῆς ἰδιοκτησίας τοῦ Λαζάρου Παπαθεοδοσίου μέ μεγάλα φωτιστικά σώματα ἐπί τσιμεντοϊστῶν, β) τήν πλακόστρωσιν τῶν πεζοδρομίων τοῦ Δημ. Πάρκου καί αὐλογύρου τοῦ Δημοτ. Καταστήματος, γ) τήν διαμόρφωσιν καί περιτοίχισιν τοῦ Δημ. Πάρκου, δ) τήν πλακόστρωσιν τῆς Πλατείας τοῦ Δ. Πάρκου καί τοῦ συνδέοντος ταύτην μέ τήν Πλατεῖαν τοῦ Δημαρχείου διαδρόμου, ε) τόν ὅμοιον φωτισμόν τοῦ Δημ. Πάρκου καί διαδρόμου καί τοποθέτησιν στερεῶν καθισμάτων περί τήν πλατεῖαν τοῦ πάρκου καί διάδρομον. Τοῦτο ἐξετελέσθη κατά τμήματα, ὡς πιστοποιοῦν αἱ κάτωθι φωτογραφίαι.

Δημοτικόν πάρκον-Τμῆμα Πλατείας Δημαρχείου περιτοιχισθέν μέ εἰδικά τοῦβλα. (καμπή Ἐθν. ὁδοῦ πρός Ἀλεξανδρούπολιν).

Πλακόστρωσις Πλατείας καί διαδρόμου τοῦ Δημ. Πάρκου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

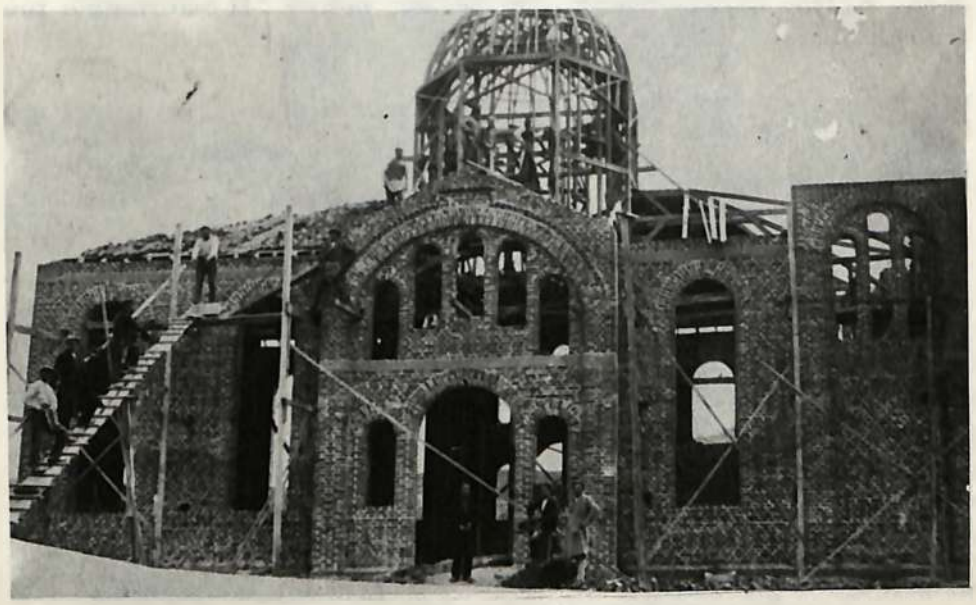
ΚΤΙΡΙΑ ΓΕΝΙΚΩΣ ΕΝ ΣΑΠΑΙΣ, ΠΑΡΚΑ κ.λ.π.

Τοιαῦτα ὑπῆρχον καί ὑπάρχουν.

Ι) Ἐκκλησιαστικά κτίρια

1) *Χριστιανικά*

α) Ἱερός Ναός Ἁγίου Κωνσταντίνου καί Ἑλένης. Ὁ ναός οὗτος ἦτο κτισμένος καί πρό τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Σαπῶν, ἀνεγερθείς ὑπό Βουλγάρων Χριστιανῶν, ἀλλ' ἦτο μικρότερος τοῦ σημερινοῦ. Ἔκειτο, ὡς καί ὁ σημερινός, εἰς τό ἄκρον τοῦ πρώτου (Ιου) τμήματος τοῦ κεντρικοῦ δρόμου (Παπαδήμου) καί ἔναντι ἀριστερά τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου. Τό 1931-32 ἡ τότε Κοινοτική Ἀρχή Σαπῶν ἀπεφάσισε τήν ἀνακατασκευήν τοῦ ναοῦ τούτου ἀλλά μεγαλυτέρου τοῦ παλαιοῦ, δι' ὅ ἀνέθεσε τήν ἐργασίαν εἰς τόν τότε ἐργολάβον Ἀλέκον Σταυρίδην· πράγματι οὗτος ἦρχισε τό κτίσιμον τό 1931 καί ἐτελείωσε τό 1932 καί οὕτω ὁ διατεθείς χῶρος διά τόν ναόν ἔγινε μεγαλύτερος διά τάς σχετικάς ἀνάγκας τῶν Χριστιανῶν, αὐξηθέντων ἐν τῷ μεταξύ.

Ἔναρξις ἀνεγέρσεως τοῦ Ναοῦ 1931.

τα παραδείγματα από την ελληνική: Κοπέλι στην Κρήτη σημαίνει το παιδί-το αγόρι χωρίς καμία απολύτως υποτιμητική σημασία — «ίντα κάνεις μωρέ κοπέλι;»· ενώ στην κεντρική και τη βόρεια Ελλάδα κοπέλ' σημαίνει μπάσταρδο(ς), παιδί νόθο, και με την έννοια αυτή λέγεται σε όλες τις βαλκανικές γλώσσες, και στα τούρκικα (: kopil — που υπάρχει στην ελληνική και ως επώνυμο: Κοπίλης, Κοπίλογλου κτλ.)· (μάλιστα kopil στην Γκιουμουλτζίνα τα Μεμέτια λένε υβριστικά το παιδί και τον έφηβο χριστιανό, το Ελληνόπουλο· — αυτά λέν με τα βαρβαρικά-τους οι κομμένοι). Με την έννοια όμως του μπάσταρδο(ς) η λ. κοπέλι άρχισε να ξεχνιέται, όπως ξεχάστηκε και με την έννοια του (παιδί-)βοηθός κτλ., (πρβ. την παροιμία «κατά το μαστρο-Γιάννη και τα κοπέλια-του»), που λεγόταν παλιότερα. Σε όλες τις περιπτώσεις η λ. κοπέλι προήλθε από το υποκοριστικό του κοπέλ(λ)α, κι αυτό από το ιταλ. copella με κακή σημασία αρχικά — πρβ. το κόπελλα=αἰδοῖα που αναφέρει ο Ἡσύχιος· (αναλυτικά για τη λέξη βλ. στο επών. Καραϊσκάκης). — Ἄλλα παραδείγματα: πανελληνίως το λέτσ(ι)ος, (από το ιταλ. lezzo που σημαίνει δυσωδία, κατά το Ετυμολ. Ανδριώτη), σημαίνει ως γνωστόν ο βρωμιάρης· συνέπεσε όμως ακουστικά με το ιδιωμ. Λέτσιους (που σώζεται ως επώνυμο, Λέτσιος) και είναι τύπος του βαφτιστικού Ἀλέκος — με αποβολή του αρχικού φθόγγου και με τσιτακισμό, (βλ. επών. Γκαβαλέκας)· (μπορεί βέβαια το επών. Λέτσιος να προέρχεται και από το λέτσ(ι)ος, αφού υπάρχουν αντίστοιχα επώνυμα στην ελληνική, πρβ. τουρκ. kirli (= ρυπαρός) > ΝΕ επών. Κιρλής ή Κυρλής, κ.ά.). — Επίσης πρβ. το μπόχα ή βόχα που σημαίνει ως γνωστόν αποφορά, δυσοσμία, δυσωδία· (παλιότερα έγραφαν τη λέξη με ω, από συμφυρμό με το βρώμα)· κατά το Ετυμολογ. Ανδριώτη η λέξη προέρχεται από το *απόχα, (ο αστερίσκος δηλώνει αμάρτυρο τύπο, που σχηματίζουμε βάσει γλωσσολογικών κανόνων), *ἀπόχα<ἀποχύνω (= ἀναδίνω), — όμως πρβ. και το τουρκ. bok (= σκατά). Αλλά στα Γιάνινα βώχα, γράφει ο Μπόγκας, σημαίνει (— ή σήμαινε; —) εὐοσμία, μοσκοβολιά· βλ. στα Ἰδιώμ. Ἠπείρ., τ. Α΄, λ. βώχα, όπου ο Μπόγκας μιλάει σύντομα για την αντιστροφή της εννοίας, και συσχετίζει τη λέξη και με το βουλγ. vohav ή vuhav (= εὐωδιάζει), — μάλλον θα πρέπει να συσχετισθεί και με το τουρκ. buhur (= λιβανωτός, θυμίαμα, ευοσμία). — Κι ένα τελευταίο παράδειγμα, κλασικό πλέον, γνωστό από τη «Βαβυλωνία» του Δ. Βυζάντιου, με το κουράδι: στην Κρήτη κουράδι λένε το ποίμνιο· ενώ σε όλη την υπόλοιπη Ελλάδα κουράδι λένε το περίττωμα. Έχουμε σύμπτωση ακουστική, διαφορετική όμως ετυμολογική προέλευση: το πρώτο παρήχθη από το (αρχ. κείρω>) κουρά,

που σχηματίστηκε κατά το κοπ-άδι, κι έγινε το κουράδι· ενώ το δεύτερο από το *σκωράδιον, υποκοριστικό του αρχ. σκώρ, (γεν. τοῦ σκατός, και από τον πληθ.: τα σκατά· — η ρίζα της ίδιας λέξεως υπάρχει και στη λ. σκόρδο(ν), με συγκοπή από το *σκόροδον < ρίζ. σκωρ+οδ- του ρήμ. όζω (= ζέχνω), που ονομάστηκε έτσι για την αποφορά-του). (— Ζητάω συγνώμην, βέβαια, για την κοπρολογία, αλλά δεν πιστεύω να ενοχλήθηκε ποτέ κανένας επειδή υπάρχουν επώνυμα σαν το Καρά(ν)τζας ή το Καρίδης (που είναι το αρβανίτικο kakërdhi, και θα πει (γιδο)καράντζα και ποντικοκούραδο, — αντιθέτως μάλιστα, το όνομα εμπνέει σεβασμό!) ή το Πορδαλάς και τόσα άλλα. Για τη γλωσσολογία οι λέξεις δε μυρίζουν, ούτε υπάρχουν καλές και κακές κτλ., και ο γράφων πρέπει να αναφέρει χτυπητά και πρωτότυπα παραδείγματα για το σκοπό-του).

Το λοιπόν, και η λέξη keleş με την έννοια του ωραίος (ή και του ρωμαλέος και ήρως, που αναφέρει — είπαμε — μόνον ο Χλωρός) είναι παλιά ή μόνο ιδιωματική· (— αυτό άλλωστε αφήνει να εννοήσουμε και η ένδειξη που υπάρχει στο Türkçe Sözluk για την προέλευσή-της)· τέλος πάντων, μόνον στα Λεξικά αναφέρονται αυτές οι έννοιες της λέξεως. Το keleş σήμερα στην Τουρκία λέγεται μόνον ως βρισιά, και θεωρείται ως λέξη της αργκό· έχει δε ένα αόριστο, έντονο όμως υβριστικό χρώμα, και δύσκολα μπορεί ν' αποδοθεί στα ελληνικά. — Για τους τουρκόφωνους Μωαμεθανούς της Κομοτηνής το keleş σημαίνει: κασιδιάρης, φαλακρός (που έχει μαλιά στο μισό κεφάλι και τ' άλλα τού 'πεσαν από τριχοφάγο, — όχι δηλαδή αυτός που έχει «φυσιολογική» φαλάκρα)· ο πεισματάρης (με την υποτιμητική σημασία, δηλαδή:) ο ξεροκέφαλος-το αγύριστο κεφάλι-που είναι όλο(ς)(γ)ινάτι· ο ανάποδος άνθρωπος, ο δύστροπος· (σπανίως) ο ιδιότροπος-πολύ εκλεκτικός. (Για την επέκταση της σημασίας της λέξεως και τις σημασιολογικές αποχρώσεις-της πρβ. το κασιδιάρης στην ελληνική: Λεξ. Δημητράκου, «ὁ πάσχων τριχόρροιαν, κα(σ)σίδαν, κα(σ)σίδης / (συνεκδ.) ὁ φαλακρός· 2) μεταφ. ὁ μωροκενόδοξος καί ἀκατάδεκτος, ψωροϋπερήφανος, [αλλά και] 3) σπανίως καί ἐν καλῇ σημασίᾳ: ἀξιοπρεπής, ὑπερήφανος»· πρβ. επίσης το ψωριάρης· την τουρκ. παροιμία «hem kel, hem fodul» (= εμ κασιδιάρης, εμ περήφανος)· και την ελλην. παροιμία «Τί σου λείπει κασιδιάρη - σκούφια με μαργαριτάρι»· κι από τα στιχάκια των ημερολογίων αυτό:

'Απ' ἀστραπή κι' ἀπό βροντή
κι' ἀπό νερό καί χιόνι

κι᾽ ἀπό κασίδη καί σπανό
ὁ Θεός νά σέ γλυτώνη.

Θα πρέπει ακόμα να θυμίσουμε τον κασιδιάρη των παραμυθιών, που μεταμορφώνεται τελικά σε αγγελόμορφο παλικάρι, και τα τελώνια τα κασιδιαράκια). — Η λ. keleş είναι γνωστή και στους ηλικιωμένους Θρακιώτες και στους παλιούς πρόσφυγες· ακούγεται έτσι: ο κελέ᾽ης ή κιλέ᾽ης, τον κελέσ᾽η ή κιλέσ᾽η και κατά κλητικήν κελέσ᾽η ή κιλέσ᾽η· σημαίνει ό,τι και για τους τουρκόφωνους Μωαμεθανούς που μένουν στη Θράκη. Επιπλέον, σχηματίστηκε το επίθετο κελέσ᾽κος ή κιλέσ᾽κους, (θηλ. -᾽κη ή -᾽κια και το ουδέτερο, που ακούγεται συχνότερα, -᾽κο ή -᾽κου). Κιλέσ᾽κου συνήθως λεν ένα μέρος γής άγονο ανάμεσα σε άλλα γόνιμα ή γενικώς ένα γυμνό (από βλάστηση) τόπο, (πρβ. «το φαλακρό (βουνό)» και το Κασιδιάρης — όνομα βουνών, που πήραν τ᾽ όνομα για τη γυμνότητά-τους)· επίσης κιλέσ᾽κου λένε το γελάδι που έχασε (από αρρώστεια) τα κέρατα-τ᾽ ή -που έμεινε μόνο μ᾽ ένα κέρατο. — Η λ. κελέσης, με την έννοια κασιδιάρης, λεγόταν παλιότερα και στην Ήπειρο, βλ. Μπόγκας, Ἰδιώμ. Ἠπείρ., τ. Α΄, λ. κασιδιάρ᾽ς.

Το πώς η λ. keleş από ωραίος — που λεν τα Λεξικά ότι σήμαινε — σημαίνει κασιδιάρης κτλ., το δηλώνει το Türkçe Sözlük σημειώνοντας ότι η λέξη «εσφαλμένως χρησιμοποιείται (και) με την έννοια του kel (= κασιδιάρης)»· το αποδίδει δηλαδή σε παρασυσχετισμό που έκανε ο λαός από την ακουστική συγγένεια παρασυρμένος των δύο λέξεων: kel—kel-eş.

Νεοελληνικά επώνυμα τώρα από τα kel και keleş έχουμε αρκετά· φαίνεται όμως ότι θα υπήρχαν περισσότεροι, άν κρίνω από μια περίπτωση που έχω ακουστά, από δω, την Κομοτηνή: υπήρχε κάποιος Κελέσογλου, που έκανε ύστερα το επίθετό-του Κελεσίδης και που ξανά μετά το άλλαξε και γράφεται Ὡραιόπουλος, — αυτή η ερμηνεία τον άρεσε του keleş; και καλά έκανε, παρά να γελάν πίσω-του τα «πατριωτάκια».

Επώνυμα από το kel (= κασιδιάρης, φαλακρός) έχουμε τα: Κέλης, Κέλλης (— το έγραψαν έτσι, ίσως, όπως έγραφαν παλιότερα τη λ. κελλί), Κέλας (— κατάληξη -ας ως μεγεθυντική· κέλα όμως λένε και τη γυναίκα τη φαλακρή, στην Κομοτηνή)· Κελίδης, Κελλίδης, Κέλογλου, Κελνικολής, Κελιγιάννης, Κελιακωβίδης, Κελπαναγιώτης κ.ά.

Νεοελληνικά επώνυμα από το keleş (είπαμε, με την έννοια του κασιδιάρης/χοντροκέφαλος-αγύριστο κεφάλι, ιδιότροπος, κακός και μωροπερήφανος, και όχι του ωραίος

όπως θέλουν οι επωνομαζόμενοι) έχουμε τα επώνυμα: Κελέσης, Κελλέσης, Κελές, Κελλές, Κελέσογλου, Κελεσίδης, Κελεσιάδης, Κελεσσιάδης, Κελεσάκος, Κελεσώφ, Κελεσκεχαγιάς κ.ά. — Αντίστοιχα νεοελληνικά επώνυμα είναι τα Κασιδιάρης, Κασίδας, Κασίδης, Κασιδόπουλος, τα Κάλβος, Καλβάκης, τα Κουρουπός, Κρούπας κ.ά., για τα οποία άλλη φορά.

ΤΑΞΙΛΔΑΡΗΣ

Α΄ Το ιστορικό της οικογένειας

* Η οικογένεια κατάγεται από την Μπίγα ή Βίγα της Μικράς Ασίας, που βρίσκεται ΝΑ των Δαρδανελίων, πάνω στην αριστερή όχθη του Γρανικού ποταμού — (κτισμένη στη θέση της αρχαίας ελληνικής πόλεως Πηγαί).

* Το γενάρχη τον έλεγαν Πέτρο Μπισκιτζή· — μπισκιτζής στα τούρκικα θα πει ξυλοκόπος.

* Ο γιός-του Νικόλαος έγινε ταξιλντάρης, δηλαδή φοροεισπράχτορας· συγχρόνως σαν δεύτερο επάγγελμα είχε και το κυνήγι. Κυνηγούσε αγριογούρουνα στα βουνά, — που ήταν πολύ επικίνδυνο τότε, γιατί τα βουνά ήταν γεμάτα ληστές, κι έδωσε μάχες πολλές φορές με τους ληστές· ήταν πολύ παλικάρι.

* Ο Νεράντζης είχε κεραμιδαριό και νερόμυλο· το καλοκαίρι δούλευε κεραμοποιός και το χειμώνα μυλωνάς. Ήρθε με τα κορίτσια-του στην Ελλάδα το 1922, στην Κομοτηνή, και εργάστηκε ως κεραμοποιός.

Τον αδερφό-του τον σκότωσαν οι Τούρκοι στην Μπίγα.

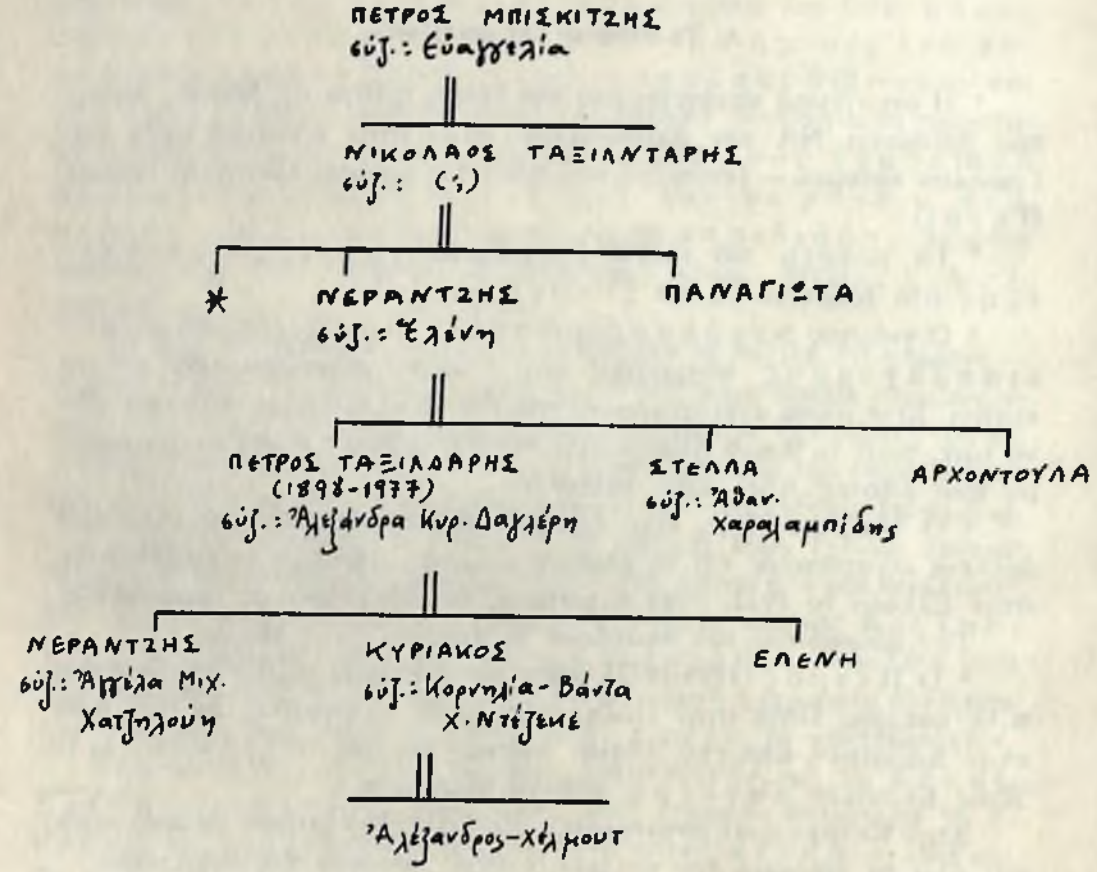
* Ο Πέτρος (1898-1977) έκανε ένα διάστημα ταξιλδάρης κι αυτός στην πατρίδα. Πήγε στην Πόλη, όπου έμαθε τη ραφτική. Το 1925 ήρθε στην Κομοτηνή από την Αθήνα· παντρεύτηκε την Αλεξάνδρα, το γένος Κυριάκου Δαγλέρη, από τη Μαρώνεια.

Στην Κατοχή ήταν οργανωμένος στο ΕΑΜ. Τον έπιασαν οι Βούλγαροι, και όλη τη διάρκεια του πολέμου άνοιγε χαντάκια στη Βουλγαρία.

* Ο Κούλης, (υποκοριστικό του βαφτιστικού-του Κυριάκος), είναι καθηγητής σωματικής αγωγής στο Α΄ Γυμνάσιο Αρρένων Κομοτηνής· παράλληλα διατηρεί κατάστημα ειδών σπορ. Όταν έκανε μετεκπαίδευση ως γυμναστής στή Γερμανία γνώρισε την Κορνηλία-Βάντα, το γένος Χέλμουτ Ντέζεκε, πτυχιούχο των Οικονομικών Επιστημών· παντρεύτηκαν κι έχουν ένα αγοράκι που το βάφτισαν Αλέξανδρο-Χέλμουτ.

Το γενεαλογικό δέντρο της οικογένειας

ΤΑΞΙΛΔΑΡΗ

Ο αδερφός-του Νεράντζης είναι καπετάνιος στα πλοία, και η αδερφή-τους Έλένη σπουδάζει αρχιτεκτονική στο Λονδίνο.

(Τα στοιχεία έδωσε ο γυμναστής Κ. Π. Ταξιλδάρης).

Β΄ Τα επώνυμα

I. Biçki στα τούρκικα σημαίνει το πριόνι (του υλοτόμου) και biçkici λέγεται ο εργάτης υλοτόμος, ο ξυλοκόπος. Το επαγγελματικό αυτό όνομα σώζεται ως νεοελληνικό επώνυμο γραμμένο έτσι: Μπισκιτζής, Μπισκιντζής, Μπισκετζής, Μπισκεντζής, Πισκιτζής, Πισκιντζής, και με την πατρωνυμική κατάληξη -όγλου, (βλ. επών. Κιόρογλου), Μπισκιτζόγλου. (Πιθανόν και το επών. Πεσκετζής).

Για την τροπή του φθόγγου (ç) σε (σ) πριν από το (κ) — Μπισκιτζής δηλαδή αντί Μπιτσκιτζής, όπως είναι στα τούρκικα, πρβ. τα επώνυμα Πλιάτσικας-Πλιάσκας, Τότσικας-Τόσκας κ.ά., βλ. επών. Καραϊσκάκης.

II. Το αραβοπερσικής προελεύσεως τουρκ. tahsildar (= ο δημόσιος φοροεισπράκτορας) το βρίσκει κανείς σε Λεξικά ελληνικών ιδιωμάτων· στου Κουκκίδη το Λεξιλόγ.: ταχσιλντάρης και ταξιλντάρης· στου Μπόγκα, Ἰδιώμ. Ἠπείρου, τ. Β΄, κεφ. Α΄ καί Δ΄: ταξιντάρης, κ.ά.. Η λέξη είναι γνωστή στους ηλικιωμένους Θρακιώτες και τους παλιούς πρόσφυγες από τη Μικρασία και τον Πόντο.

Το προσηγορικό tahsildar έμεινε ως νεοελληνικό επώνυμο, γραμμένο έτσι: Ταξιλδάρης, Ταξιλτάρης, Ταξηντάρης, Ταξιντάρης· και με πατρωνυμικές καταλήξεις: Ταξιλταρίδης, Ταξιντταρίδης, Ταξινταράκης, κ.ά..

Το tahsildar έχουν αρχή μάλλον και τα επώνυμα Ταξειδάρης και Ταξειδαράκης, τα οποία παρασυσχέτισαν με το ταξιδιάρης, και «εξελληνίζοντας» το (d) σε (δ). Η γνώμη-μου ενισχύεται ἀπό τό γεγονός ότι οι μαθηταί ξέρουν τό γυμναστή-τους ως Ταξιδάρη καί όχι Ταξιλδάρη, όπως γράφεται· η συσχέτιση είναι εύκολη και συγγνωστή. — Αλλά υπάρχουν και τα επώνυμα Ταξίδης και Ταξείδης· (— παλιότερα έγραφαν τη λέξη ταξίδι με ει, ταξείδι(ον)· η σωστή γραφή καθιερώθηκε πιά, αφού η λέξη είναι υποκοριστικό του τάξις· η σημασία-του η σημερινή διαμορφώθηκε στη μεσαιωνική στρατιωτική γλώσσα, και σήμαινε αρχικά το ταξίδι(ο)ν = εκστρατεία, κατά τον Αδ. Κοραή (Ἄτ. I, 228) και τον Β. Φάβη (Λεξ. Αρχ. 5,

181) γράφει στο Ετυμολ. Λεξικό-του ο Ανδριώτης). Όμως και για τα τελευταία επώνυμα έχω κάποιες επιφυλάξεις· ίσως οι επωνομαζόμενοι ξέρουν περισσότερα και θα μπορούσαν να μας βοηθήσουν.

ΔΟΥΛΓΕΡΙΔΗΣ

Α΄ Το ιστορικό της οικογένειας

* Ο προπάτορας της οικογένειας ήταν Ηπειρώτης, που εξορίστηκε από τον Αλή πασά. Το όνομά-του, μάλλον, ήταν Γεώργιος, κι ήταν δουλγέρης — λ. τουρκ., που θα πει μάστορας, κτίστης-μαραγκός. Εγκαταστάθηκε στο Τσιφλίκ-κιοϊ του Λουλέ-Μπουργκάζ της Ανατολικής Θράκης. Έκανε, μάλλον, ένα μόνο γιό, τον Κοσμά.

* Ο Κοσμάς λεγόταν στην αρχή Δουλγέρογλου, ύστερα γράφτηκε Δουλγερίδης. Ήταν καλός νοικοκύρης με 200 ντονούμια γης — [τουρκ. dönüm = στρέμμα]. Τον έλεγαν μουχτάρ-Κοσμά, [που σημαίνει ότι ήταν προύχοντας, — τουρκ. muhtar > ελλην. μουχτάρης και μικτάρης = διοικητικός ὑπάλληλος ἐν Τουρκίᾳ, οὗ ἡ δικαιοδοσία ἀντιστοιχεῖ πρός τήν τοῦ προέδρου τῆς κοινότητος. Λεξ. Δημητράκου]. Ο Κοσμάς είχε τέσσερα παιδιά, από τα οποία η Θογονιώ πέθανε νέα.

Το 1914 αρχίζουν τα βάσανα για την οικογένεια και το χωριό: Με καράβι έρχονται πρόσφυγες στην Ελλάδα. Τους έστειλαν στα χωριά της Πάτρας και δούλευαν στα χωράφια για ένα κομμάτι ψωμί.

Το 1916 στον Τύρναβο της Θεσσαλίας. Οι ντόπιοι κι εκεί δεν τους ήθελαν· (για να καταλάβει κανένας: μια φορά, τα Φώτα είχε γίνει ολόκληρος καβγάς, γιατί να βρει πρόσφυγας το Σταυρό στα νερά!...).

Όλον αυτό τον καιρό ο Κοσμάς συντήρησε την οικογένειά-του με 200 λίρες που είχε ράψει στο κεμέρι-του φεύγοντας, ειδάλλως θα πέθαιναν από την πείνα.

Εκεί, στον Τύρναβο, πέθανε ο Κοσμάς. Εκεί γεννήθηκε και το πρώτο παιδί του Γεωργίου, που πήρε το όνομα του Κοσμά.

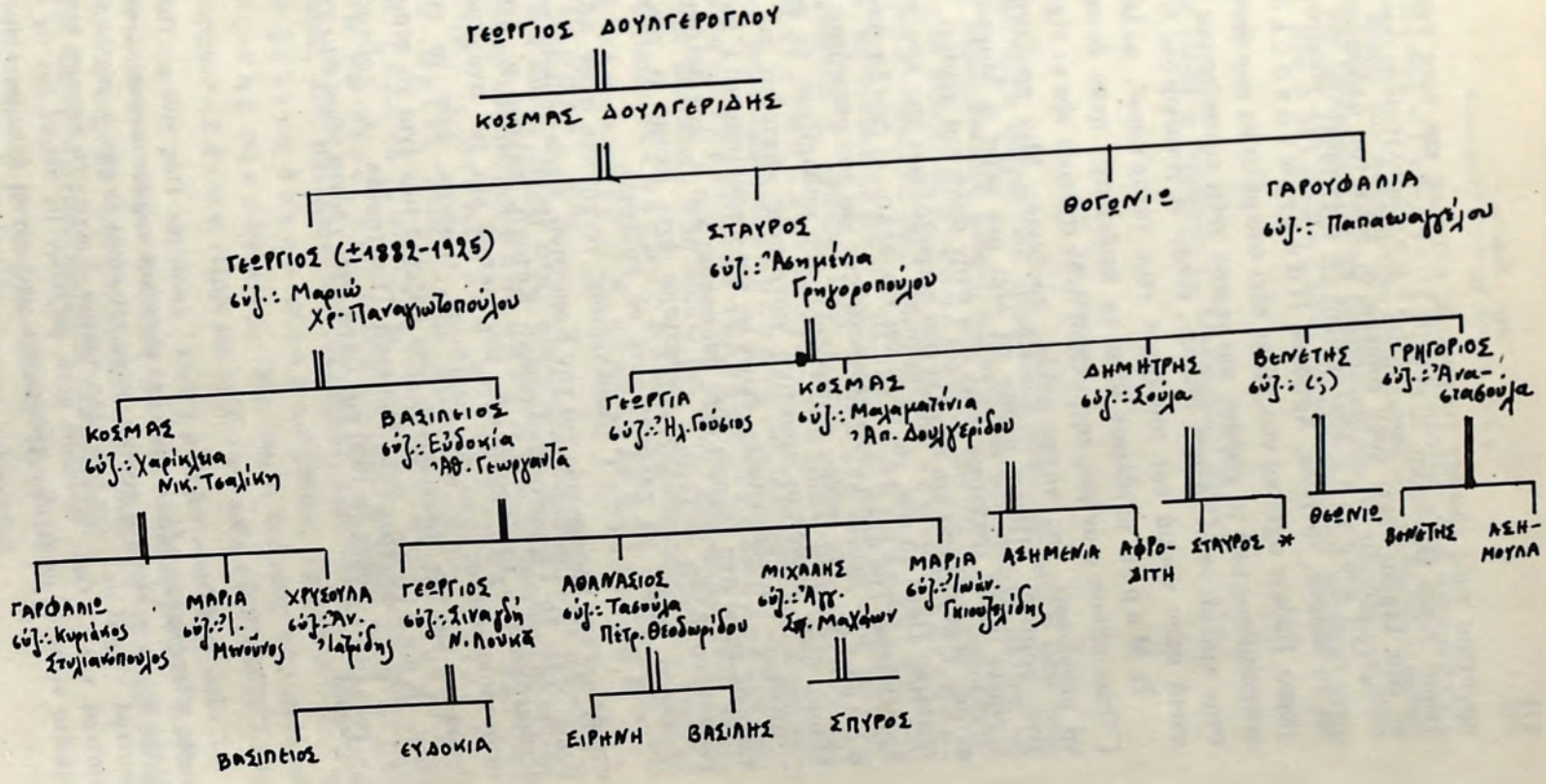
* Το 1920 οι πρόσφυγες γύρισαν στον τόπο-τους· βρήκαν το χωριό-τους κατεστραμμένο· κι ώσπου να συμμαζευτούν, αναγκάστηκαν, οριστικά πιά, να εκπατριστούν, το 1922.

> Το χωριό Τσιφλίκ-κιοϊ του Λουλέ-Μπουργκάζ (Αρκαδιουπόλεως) ἐπί τῆς ἑλληνικῆς κατοχῆς τῆς Ἀνατ. Θράκης εἶχε μετωνομασθεῖ Βερωνή, καί ἀριθμοῦσε περί τούς 1.000 κατοίκους πρό τῆς ἐκκενώσεως — κατά την Εγκυκλοπ. Δρανδάκη.

Τους πρόσφυγες τους σκόρπισαν στα τουρκοχώρια της Κομοτηνής·

Το γενεαλογικό δέντρο της οικογένειας

ΔΟΥΛΓΕΡΙΔΗ

αργότερα τους έδωσαν γεωργικούς κλήρους και τους εγκατέστησαν στο χωριό "Αγιοι Θεόδωροι. — Ο Σταῦρος Δουλγερίδης όμως εγκαταστάθηκε στα Σέρρας· εκεί ζουν σήμερα οι δικοί-του απόγονοι.

* Ο Γεώργιος Δουλγερίδης (± 1882-1925), γεωργός, είχε παντρευτεί τη Μαριώ, το γένος Χρήστου Παναγιωτοπούλου, από το ίδιο χωριό. Πέθανε σχετικά νέος: Είχε πάει στο μύλο να φορτώσει σακιά αλεύρι κουρασμένος από το χωράφι και γύρισε σπίτι κατακίτρινος και με σφάχτες στην κοιλιά: «τον πάτησε ίσκιος», είπαν· η γυναίκα-του τον έβαλε ζεστά πανιά στην κοιλιά και τον έκανε «του τατάρ'κου»[2], αλλά πέθανε.

Η Μαριώ μεγάλωσε άξια τα παιδιά-της· ήταν δυναμική γυναίκα. (Όταν πέθανε ο άντρας-της, επειδή ήταν σχετικά νέα κι είχε μικρά παιδιά να μεγαλώσει, της πήγαν πολλές προξενιές. Μιά προξενήτρα παραείχε γίνει φορτική. «Πέρνα μέσα» τη λέει μια μέρα η Μαριώ· «κάτσε, και περίμενε να σε τρατάρω»· πάει έξω στην αυλή και γεμίζει την ποδιά-της πέτρες· γυρίζει μέσα και αρχίζει στο πετροβόλημα την προξενήτρα: «να σε τρατάρω: Πάρε τη μία, νά, πάρε και την άλλη...»! Δεν ξαναπάτησε σπίτι η προξενήτρα. Την άλλη μέρα περιποιήθηκε και τον υποψήφιο γαμπρό με το φουρνέφτ', το μακρύ φτυαρόξυλο που καθαρίζουν το φούρνο!). — Η Μαριώ ήταν περίφημη πρακτική γιατρέσσα· «πατούσε τις αμυγδαλιές», «σταύρωνε» και «ξεμάτιαζε», έκανε ως και σφραγίσματα! (Έκαιγε ζάχαρη, πατούσε πάνω στη ζάχαρη λίγο βαμπακάκι και μ' ένα βελόνι σφράγιζε το χαλασμένο δόντι. — Τέτοιο σφράγισμα έχει ακόμα ο γιός-της χρόνια ολόκληρα, χωρίς να χαλάσει ούτε να πονέσει).

* Ο Βασίλειος Γ. Δουλγερίδης γεννήθηκε στην Αδριανούπολη, στο δρόμο της προσφυγιάς για την Κομοτηνή, πάνω σε βοϊδόκαρο. — Άλκιμος νέος, τη Γερμανο-Βουλγαρική Κατοχή, πάλεψε μ' ένα Βούλγαρο αξιωματικό που τον προκάλεσε, τον νίκησε και τον ανάγκασε να φύγει καταντροπιασμένος από το χωριό-του, τιμώντας έτσι τα νιάτα-του, τ' όνομά-του και την ταπεινωμένη τότε πατρίδα-του· (για το περιστατικό βλ. επών. Καπρίδης, στη Θρακική Επετηρίδα, τ. πρῶτος, 1980, σ. 300). — Έγινε ιερέας το 1950 και λειτουργεί χρόνια τώρα στο χωριό "Αγιοι Θεόδωροι.

---

2. «Του τατάρ'κου» γήτ' ή ξόρκ', εννοείται. Πώς γίνεται: Παίρνουν εφτά μικρές πέτρες και τις βάζουν πάνω στο κορμί του αρρώστου· ψιθυρίζοντας τα λόγια «ζερβά το ... » — λέει ένα πράγμα, αυτός που κάνει το γήτ' — ρίχνει τη μιά πέτρα αριστερά, «ζερβά το ... » — λέει άλλο πράγμα — ρίχνει τη δεύτερη πέτρα, πάντοτε αριστερά, κ.ο.κ.. Όταν τελειώσει αυτό, μαζεύουν τις πέτρες και τις δίνουν στον άρρωστο κι αυτός με τις δυο χούφτες-του μαζί ρίχνει όλες τις πέτρες πίσω-του.

Από τα παιδιά-του: ο Γεώργιος είναι κτηματίας. Ο Αθανάσιος ακολούθησε το δρόμο του πατέρα-του, είναι παπάς· εργάζεται συγχρόνως ως αγιογράφος και ζωγράφος· [με τη ζωγραφική-του θα τιμήσει μια μέρα την Κομοτηνή]. Και ο Μιχάλης είναι αρχαιολόγος και κατοικεί στην Αθήνα.

(Τα στοιχεία έδωσε ο Βασίλειος Γ. Δουλγερίδης, ιερεύς).

Β΄ Το επώνυμο

Η τουρκική λέξη dülger, και ιδιωματικά στην Κομοτηνή από τους τουρκόφωνους Μωαμεθανούς dülgâr, ερμηνεύεται στα Λεξικά άλλοτε ως ξυλουργός κι άλλοτε ως οικοδόμος. — Στο ΤΕ Λεξ. Θεοφυλακτίδου: ξυλουργός· στο ΤΕ Λεξ. Δημητριάδου: τέκτων, λεπτουργός (! — για το λεπτουργός βλ. επών. Δογραματζής, στη Θρακική Ἐπετηρίδα, τ. πρῶτος, 1980, σ. 280-281), επίσης στο ΤΕ Λεξ. Μελιτόπουλου: τέκτων, λεπτουργός· στα Συνών. Βλαστού: ντουλγκέρης, στα συνώνυμα του μαραγκός (σ. 322)· στο Λεξ. Δημητράκου, (στη λ. ντουλγέρικα): ντουλγέρης=ξυλουργός· ο Δικ. Βαγιακάκος στο περιοδικό «Ἱστορία», αρ. τεύχ. 104, Φεβρ. 1977, επών. ΔΟΥΛΓΕΡ, ερμηνεύει οικοδόμος· ο Κουκκίδης στο Λεξιλόγ.: ντουλγκέρης ἢ ντουλγκέρ᾽ς ἢ ντουλγέρης = κτίστης, τέκτων, ξυλουργός. κ.ά.

Dülger, και ιδιωμ. dülgâr στην Κομοτηνή, σημαίνει οικοδόμος, γενικά, και επί το λαϊκότερον μάστορας. Η πρώτη σημασία της λέξεως ήταν ξυλουργός οικοδομών· αυτός που έδενε και ζύ-(γ)ιαζε το σπίτι, όπως έλεγαν παλιότερα, δηλ. αυτός που έβαζε τα ξύλινα ζωνάρια στο (πλίθινο, συνήθως,) σπίτι, για να γίνει πιό στέρεο, (κάτι ανάλογο δηλαδή με τις τσιμεντοκολόνες του σκελετού των οικοδομών που κάνουν σήμερα) κι έβαζε τα ξύλινα δοκάρια της σκεπής, γενικά τις δοκαρωσιές της οικοδομής. Όθεν και η ταύτισις· κάτι ανάλογο δηλ. με το αρχαίο τέκτων. (Πρβ. καί τα δοκοτέκτων και το λατιν. tignarius).

Το επαγγελματικό dülger ή dülgâr > ελλην. ντουλγκέρ[η]ς, κ.τ.τ. είναι γνωστό ως σήμερα στους ηλικιωμένους Θρακιώτες. Η λ. βρίσκεται και σε παλιά λαϊκά στιχουργήματα ή τραγουδάκια:

Αν αγαπήσεις, μάτια-μου, αγάπα ντουλγιεράκι,
που ανεβαίνει στα ψηλά σαν το χελιδονάκι
(και τη Δευτέρα το πρωΐ δεν έχει παραδάκι).

Στο Λεξ. Δημητράκου υπάρχει και η λ. ντουλγέρικα, για τη συνθηματική γλώσσα των ντουλγέρηδων, ήτοι τῶν κτιστῶν καὶ τῶν τεκτόνων ἐν Θράκῃ, — παλιότερα, γιατί, όσο κι αν ρώτησα, δεν έμαθα τίποτε ως τώρα. (Τέτοιες συνθηματικές γλώσσες σιναφιών είναι γνωστό ότι υπάρχουν και σ' άλλα μέρη της Ελλάδας· λ.χ. τα κουδαρίτικα των κτιστών της Ηπείρου — κι αυτά παλιά ως φαίνεται —, κ.ά. Κι είναι γνωστό ότι απ' όλα τα σινάφια, (η λ. από το τουρκ. sinif, πληθ. esnaf = συντεχνία), απ' όλα τα σινάφια το πιό κλειστό και το πιό περίεργο, απ' αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον, είναι το σινάφι των τεκτόνων· σινάφι με όλη τη σημασία της λέξεως — η λέξη σήμερα, είναι γνωστό, έχει κακή σημασία. Τα μεσαιωνικά, και τα πιό πριν, σινάφια των τεκτόνων είναι και η προϊστορία του Τεκτονισμού.

Παρέκβαση — η πρώτη ιδέα για μια μελέτη:

Τα πρώτα αντικληρικά βιβλία στο Ελληνικό κράτος γράφτηκαν από το Ροΐδη και το Λασκαράτο, συγγραφείς που κατάγονταν, αντιστοίχως, από τις Κυκλάδες και τα Εφτάνησα· περιοχές που είχαν σχέσεις με τη Δύση, τον Καθολικισμό και τον Τεκτονισμό.

(Η συσχέτιση αυτή, που αναφέρεται εδώ πρώτη φορά, δίνει μια νέα διάσταση στο έργο των δύο προαναφερθέντων συγγραφέων).

Περίεργο, όντως, πολύ περίεργο το σινάφι των τεκτόνων (με τα παρακλάδια-του). — (Αλλά δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι και ο Χριστός ήταν υιός ταπεινού τέκτονος και ο ίδιος τέκτων).

Πολύ ενδιαφέροντα είναι Τὰ ἀρχεῖα τοῦ ἐσναφίου τῶν ντουλγέρηδων τῆς Φιλιππουπόλεως, που δημοσίευσε ο Μυρτίλος Ἀποστολίδης στο Αρχ. Θρακ. Λαογρ., τ. Α΄, σ. 102 κ.εξ.. Γράφει:

«Εἰκάζεται ὅτι συνεστήθη κατά τόν 18ον αἰῶνα, ὁπότε ἅπασαι αἱ ἐν τῇ τουρκικῇ αὐτοκρατορίᾳ συντεχνίαι ἤρξαντο διοργανούμεναι εἰς σωματεῖα (ρουφέτια), ὅπως τυγχάνωσι τῆς προστασίας τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν συμφώνως τῷ ὑπό τοῦ σουλτάνου Μουσταφᾶ ΙΙΙ ἐκδοθέντι τῷ 1773 φιρμανίῳ, ἐν ᾧ καθορίζονται αἵ τε ὑποχρεώσεις καί τά δικαιώματα τῶν μελῶν ἑκάστου ρουφετίου. Ἐν τῷ κώδικι τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως ἁπαντᾷ τό πρῶτον τῇ 1ῃ Ἀπριλίου τοῦ 1821, ὁπότε ὁ πρωτομαΐστωρ καί τρεῖς τῶν μαϊστόρων αὐτοῦ, ὡς ἐκπρόσωποι αὐτοῦ, ὑπέγραψαν ἀναφοράν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας πρός τόν τότε ἀοίδιμον οἰκουμενικόν πατριάρχην Γρηγόριον τόν Ε΄. Ἐν ταύτῃ ἐξεφράζετο ἡ ἀφοσίωσις καί ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν χριστιανῶν τῆς ἐπαρχίας

πρός τόν Σουλτᾶνον καί τήν Τουρκικήν κυβέρνησιν ἐπί τῇ καλῇ διοικήσει, πρός πρόληψιν ἐνδεχομένων σφαγῶν καί καταδιώξεων αὐτῶν ὑπό τῶν Τούρκων ἕνεκα τῆς ἐκρήξεως τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως».

Το εσνάφ' των ντουλγέρηδων είχε τον πρωτομαΐστορα, δηλ. τον πρωτομάστορα, που λεγόταν και ουστάμπασης (< τουρκ. ustabaşi < usta (= τεχνίτης) + baş (= κεφαλή, αρχή, αρχι-) — βλ. επών. Καραμπάσης) ή λεγόταν και κάλφας-μάστορης — τον αρχιτέκτονα θα λέγαμε σήμερα ή αρχιμάστορα, παλιότερα. Οι πρωτομάστοροι «δέν εἰργάζοντο, ἀλλ' ἐπέβλεπον ἐπί τῆς ἐργασίας πληρωνόμενοι ὑπό τοῦ ἐργοδότου, ἔφερον δέ ἀείποτε εἰς τάς χεῖρας τόν ξύλινον πῆχυν ὡς σύμβολον τῆς ἰδιότητός των, καί ἀπήλαυον μεγάλης τιμῆς καί σεβασμοῦ παρά τε τοῖς τεχνίταις, εἰς οὕς ἐξεύρισκον ἐργασίαν, καί παρά τῇ κοινωνίᾳ». Κατά την τάξη ακολουθούσαν οι μάστοροι (< μεσν. μαΐστωρ < λατιν. magister — βλ. επών. Μαστρογιάννης)· «Ὁ μαΐστωρ ὡς σύμβολον τῆς ἰδιότητός του ἔφερε τό σκέπαρνον ὄπισθεν ἐπί τῆς ζώνης του». Έπειτα ήταν οι καλφάδες (< τουρκ. kalfa), δηλ. οι βοηθοί, που θεωρούνταν όμως ακόμα ως μαθητευόμενοι. Και τα τσιράκια (< τουρκ. çirak), δηλ. οι αρχάριοι μαθητευόμενοι. Υπήρχαν δε κι άλλες ειδικότητες, αρκούν όμως αυτά. (Βλ. τη μελέτη του Μυρτ. Ἀποστολίδη, που αναφέραμε παραπάνω). — (Όλα αυτά τα επαγγελματικά ονόματα σώζονται σήμερα ως επώνυμα, απλά είτε σύνθετα: επών. Οὐστάμπασης, Οὐσταμπασίδης, Οὐσταπασίδης κ.τ.τ. — Μάστορας, Μάστορης, Μαστοράκης, Μαστορόπουλος, Μαστορούδης, Μαστρογιάννης, Μαστροβασίλης κ.τ.τ., βλ. επών. Μαστρογιάννης — Κάλφας, Καλφάκης, Καλφόπουλος, Καλφαγιάννης, κ.ά. (προσοχή όμως, γιατί το κάλφας έχει κι άλλες έννοιες κατά τόπους) — Τσιράκης, Τσουράκης κ.ά. — Θα γράψουμε γι' αυτά ξεχωριστά).

Από τα αρχεία του εσναφίου των ντουλγέρηδων της Φιλιππούπολης φαίνεται ότι πολλοί μάστοροι ήταν ξενομερίτες, συνήθως δε από τα πέριξ. Είναι γνωστό όμως ότι η οικοδομική είναι το πατροπαράδοτο επάγγελμα των Ηπειρωτών, κι ότι παλιότερα διέτρεχαν ολόκληρη τη Βαλκανική συντροφιές συντροφιές, δημιουργώντας τη θαυμάσια λαϊκή αρχιτεκτονική, που τα τελευταία χρόνια άρχισε να γίνεται αντικείμενο μελέτης από ειδικούς και μερακλήδες. — Και είναι πασίγνωστο το ανέκδοτο με το Ηπειρωτάκι και το δάσκαλο, όταν το ρώτησε στο σχολείο: «Ποῖος ἔκτισε παιδί μου, τόν κόσμον;» κι απάντησε «Ου πατέραζ^{ου} μ'»! — Η οικογένεια Δουλγερίδη διεφύλαξε την ανάμνηση της Ηπειρώτικης καταγωγής του γενάρχη-της και που εγκαταστάθηκε στη Θράκη την εποχή του Αλή

πασά· — αν υπολογίσουμε τις γενιές, αυτό πρέπει να έγινε εκεί γύρω στα 1815. — Προσέχουμε επίσης και το βαφτιστικό όνομα του γιού του γενάρχη, το Κοσμάς, που είναι το όνομα του λαοδάσκαλου Κοσμά του Αιτωλού, που λάτρεψαν ιδιαίτερα οι Ηπειρώτες.

Το προσηγορικό dülger ή ιδιωμ. dülgâr σώζεται ως νεοελληνικό επώνυμο, γραμμένο διαφοροτρόπως: Δουλγέρ σκέτο (— αυτός, που το έγραψε έτσι πρώτος, θα ήθελε να περνάει για ξένος, — Βαυαρός;!)· με την κατάληξη-ης: Δουλγέρης, Δουλγκέρης, Δουλκέρης, Ντουλγκέρης· με την κατάληξη -ας (κατά το μάστορας): Δόλγερας, Δόλγυρας, Δόλγκηρας, Ντόλγυρας· με πατρωνυμικές κ.ά. καταλήξεις: Δουλγεράκης, Δουλγερόπουλος, Δουλγερούδης, Δουλγερίδης, Δουλγκερίδης, Δουλκερίδης, Δουλκαρίδης, Τουλγαρίδης, Τουλγερίδης, Τουλκερίδης, Δουλγέρογλου, Δουλκέρογλου, Δουλγκέρογλου, Τουλκέρογλου, Δουλκιαρόγλου, και Δουλγέρωφ, (που φανερώνει ότι ο επωνομαζόμενος κατάγεται από την Ανατολική Ρωμυλία, που πάει, χάθηκε κι αυτή), και Δουλγεριάν (που φανερώνει Αρμένο στην καταγωγή)· ακόμα τα επών. Δουλιγέρης, Δουλιγέρης κ.ά. πολλά. — Βλέπουμε ότι το (d) έγινε συνήθως (δ), αλλά και (ντ) και (τ) — πρβ. Ντογραματζής, Δογραματζής, Τογραματζής, (βλ. επών.). — Ο φθόγγος (ü) έγινε (ου) στα ελληνικά, εκτός από όσα σχηματίστηκαν κατά το μάστορας και τονίστηκαν στην α΄ συλλαβή, οπότε έγινε (ό). — Ο φθόγγος (g) > ελλην. (γκ) ή (κ) ή (γ). — Ο φθόγγος (e) ή (â) > ελλην. (ε) ή (α)· το άτονο (ε) έγινε (ι), όπως γίνεται στα βόρεια ιδιώματα, και με παρασυσχετισμό γράφτηκε με υ κτλ. — το παρασυσχέτισαν με τα γύρος κτλ. — Στα τελευταία επώνυμα ανάμεσα στους φθόγγους (lg) αναπτύχθηκε ο φθόγγος (ι), (που γράφτηκε στη μια περίπτωση με ι και στην άλλη με το καλλιγραφικό η — ο λαός προτιμάει συνήθως για το φθόγγο (ι) το ζωγραφικό η)· για το φαινόμενο πρβ. φίλτρο-φίλ'τρο, Όλγα-Όλ^{ου}γα, καπνός-καπ'νός, μπλουγούρι-μπ^{ου}λουγούρι κ.ά. που ακούμε από αγράμματους.

Αλλά ντουλγκέρη λένε κι ένα ψάρι· βλ. Συνών. Βλαστού σ. 432. Το όνομα από τα τούρκικα: dülger baliği. Το ίδιο ψάρι στα ελληνικά λέγεται, όλο με παράξενα ονόματα, και χριστόψαρο, χρυσόψαρο, σαμπιέρος και ζεύς! — πιθανόν νά 'χει κι άλλα ονόματα!

Κατά τον Θέμο Ποταμιάνο, στο βιβλίο-του Ματιές στή θάλασσα, σ. 127:

> Παράξενο ἐπίσης ψάρι εἶναι καί τό χριστόψαρο, τό ψάρι πού φέρει ἀπό μιά βούλα σέ κάθε πλευρά, πού θεωρεῖται ἀποτύπωμα ἰε-

ρῶν δακτύλων, κατ᾽ ἄλλους τοῦ Χριστοῦ, κατ᾽ ἄλλους τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ὁ ὁποῖος ἔδωκεν ἐπίσης τό ὄνομά του σ᾽ αὐτό τό ψάρι, γιατί τό χριστόψαρο εἶναι γνωστό καί μέ τό ὄνομα σ α μ π ι έ ρ ο ς (Ἅγιος Πέτρος). Ἡ παραξενιά τοῦ σαμπιέρου δέν βρίσκεται στίς βοῦλες, ἀλλά στό σῶμα του καί τό κεφάλι του. Ἔχει σῶμα ἀδύνατο, λεπτό, καχεκτικό κι ἕνα κεφάλι ὅλο γωνίες καί κόκκαλα κι ἕνα μοῦτρο μέ ἔκφραση ἀγριωπή. Γενικά πρόκειται γιά ἕνα ἀσχημόψαρο πού δέν ἔχει ταίρι.

Χ ρ ι σ τ ό ψ α ρ ο ονομάστηκε για τις βούλες-του — το «ἀποτύπωμα ἱερῶν δακτύλων» ἤ γιατί ο Χριστός φέρει τον τύπο των ήλων. — Το χ ρ υ σ ό ψ α ρ ο είναι παραφθορά της λ. χ ρ ι σ τ ό ψ α ρ ο με παρασυσχετισμό βέβαια προς το χ ρ υ σ ό ψ α ρ ο, το γνωστό ψάρι· (πρβ. και το βαφτιστικό Χ ρ ι σ τ ί ν α που λέγεται και Χ ρ ύ σ α· γυναίκες δε με το βαφτιστικό Χ ρ υ σ ή ἤ Χ ρ υ σ ο ύ λ α ἤ Χ ρ υ σ ι ά ἤ Χ ρ υ σ α φ έ ν ι α γιορτάζουν τα Χριστούγεννα· βλ. επών. Κ α ρ α ϊ σ κ ά κ η ς). — Σ α μ π ι έ ρ ο ς ἤ σ ε μ π ι έ ρ ο ς από το saint Pierro. Γιατί, λέει, κάποτες ο Ἅγιος Πέτρος δεν είχε να πληρώσει φόρο, έσκυψε στη θάλασσα, έπιασε ένα ψάρι, τ᾽ ἄνοιξε το στόμα-τ᾽, και, ὡ του παραδόξου θαύματος, βρήκε ᾽να φλουρί, κ.τ.ρ.· από τότε το ψάρι πήρε το όνομά-του, βλ. Εγκυκλοπ. Λεξ. Ηλίου. Ο λαϊκός αυτός μύθος έχει αρχή την 17. 24-27 περικοπή του κατά Ματθαίον Ευαγγελίου. (Ασεβή κριτική της περικοπής αυτής έγραψε ο R. Ambelain στο βιβλίο-του Ἰ η σ ο ῦ ς, εκδ. Δίβρης, σ. 207 κ.εξ.).

Αλλά ζ ε ύ ς; Το Χ ρ ι σ τ ό -ψαρο ζ ε ύ ς;! — Δεν μπόρεσα να εξακριβώσω αν το επιστημονικό όνομα του ιχθύος, ζ ε ύ ς, είναι νέο ή αρχαίο· — όπως και νά ᾽ναι, φαίνεται ότι ο βδεύς για τους ψαρολόγους δεν πέθανε! (— Μένει τέλος και η απορία: Για τί να πουν το ψάρι αυτό οι «φίλοι»-μας οι Τούρκοι «dülger»).

ΚΑΡΑΜΠΑΣΗΣ

Α΄ Το ιστορικό της οικογένειας

«Ὁ παπούς τοῦ παποῦ τοῦ πατέρα μου ἦταν ἀπό τήν Ἤπειρο· ἐπειδή ὅμως τόν κυνηγοῦσαν οἱ Τοῦρκοι, ἐξαιτίας τῆς δράσης του ἐναντίον τους, ἐξ οὗ καί τό ὄνομά του Κ α ρ α μ π ά σ η ς (= μαυρισμένο κεφάλι ἀπό τό μπαρούτι, σκυλί στό πεῖσμα) ἦρθε στήν περιοχή τῆς Θράκης, ὅπου αὐτός καί ὁ μικρός γιός του ἔγιναν φουρνάρηδες (καί μπορεῖ ἀπ᾽ αὐτό νά τόν ἔβγαλαν Κ α ρ α μ π ά σ η)».

(Σημείωμα του Βασ. Καραμπάση, μαθητή της Α΄ τάξεως του Λυκείου Αρρένων Κομοτηνής, το 1979).

Β΄ Το επώνυμο

Το επώνυμο Καραμπάσης, όσο και τα επώνυμα Καραμπάς, Καραμπάσας, Καραμπασάκης και Καραμπασιάδης και Καραμπάσογλου προέρχονται από το τουρκ. karabaş.

Κατά το παλιό ΤΕ Λεξικό του Χλωρού karabaş σημαίνει: ιερεύς· στοιχάς, κοινῶς καραμπάσι (φυτ.), (και παραπέμπει και στη λ. karavaş (= δούλα, παλλακίς), που αναφέρει ως λέξη απαρχαιωμένη και ιδιωματική, και τη θεωρεί παραφθορά της λ. karabaş). Κατά το ΤΕ Λεξ. του Θεοφυλακτίδη karabaş σημαίνει: κληρικός, (μεταφ.) ἄγαμος (ανήρ), (βοτ.) λεβαντίς ή στοιχάς. Το Türkçe Sözlük δίνει την πιό συγκεκριμένη ερμηνεία: ο (χριστιανός) κληρικός που παραμένει ἐν ἀγαμίᾳ, ὁ μοναχός (:evlenmez papaz, rahip), (μεταφ.) ὁ ἄγαμος· ἡ λεβαντίς ἡ στοιχάς.

Ωστόσο, οι Τούρκοι και οι τουρκόφωνοι Μωαμεθανοί της Κομοτηνής ιδέα δεν έχουν ότι karabaş είναι ο παπάς ο χριστιανός ή ο καλόγερος· η λέξη, εξηγούν, θα πει μαυροκέφαλος — από το kara (= μαύρος, -η, -ο) + baş (= κεφάλι) — και είναι ένα πολύ συνηθισμένο όνομα για σκυλιά.

Το ότι σίγουρα έλεγαν karabaş τους (ρωμιο-)καλόγηρους και γενικά τους (ρωμιο-)παπάδες οι Τούρκοι αφέντες παλιά, έχουμε τη μαρτυρία από μια λαϊκή αφήγηση, που αναφέρουν οι συγγραφείς του βιβλίου «Η Θράκη καί ὁ Ἕβρος»[3]· αφήγηση για την ανεύρεση του σκηνώματος του πατριάρχη Κύριλλου, που είχαν απαγχονίσει οι Τούρκοι στην Αδριανούπολη κι ύστερα πέταξαν το πτώμα-του στον ποταμό Έβρο, το 1821 σε αντίποινα για την Επανάσταση:

> «Μεταξύ τῶν περισυλλεγέντων ἐκ τοῦ ποταμοῦ Ἕβρου πτωμάτων τῶν Ἐθνομαρτύρων, τά ὁποῖα καλύπτονται ὑπό ἀνωνυμίας ὡς πρός τε τά πρόσωπα τῶν Ἐθνομαρτύρων λόγῳ ἀδυναμίας προσδιορισμοῦ αὐτῶν ὡς ἐκ τῆς προηγηθείσης ἀλλοιώσεώς των ἀλλά καί ὡς πρός τά πρόσωπα τῶν περισυλλεξάντων αὐτά γενναίων καί ἀπτοήτων Ἑλλήνων λόγῳ τῆς ἐπί μακρόν τηρήσεως ἐχεμυθείας πρός ἀποφυγήν τῶν αὐστηροτάτων διά αὐτούς κυρώσεων, περιλαμβάνεται καί τό ἱερόν σκήνωμα τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου ΣΤ΄, τό ὁποῖον Θεία προνοία φερόμενον ὑπό τοῦ ρεύματος τοῦ ποταμοῦ

3. «Ἀφιέρωμα ἐπί τῇ ἐθνικῇ 150ετηρίδι: Η ΘΡΑΚΗ ΚΑΙ Ο ΕΒΡΟΣ, πρωτοπόροι εἰς τούς ἀγῶνας τῆς φυλῆς μας (1361-1920). Ἐπιμέλεια: Ἀπ. Εὐθυμιάδου, Δ. Παπαράλλη, Εὐαγγ. Καμαριανάκη, 2ª ἔκδ., Ἀλεξανδρούπολις 1971, — σ. 179 κ.εξ..

συνεκρατήθη ὑπό τινος δένδρου παρά τό χωρίον Πύθιον καί ἐγγύς ὑδρομύλου πλουσίου Τούρκου ἔχοντος ὡς ὑπηρέτην καί μυλωθρόν ὑπόδουλόν τινα Ἕλληνα ὀνομαζόμενον Χρῆστον Ἀργυρίου, ὁ ὁποῖος ἔζει μετά τῆς οἰκογενείας του εἰς παρακειμένην καλύβην. Ὁ Τοῦρκος ἰδιοκτήτης τοῦ ὑδρομύλου, ἐπί τῇ θέᾳ τοῦ εἰς τούς κλάδους τοῦ δένδρου ἐνσφηνωθέντος πτώματος τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου, ἐκάλεσεν τόν ὑπηρέτην του Χρῆστον καί εἰρωνευόμενος λέγει πρός αὐτόν: «Βλέπεις αὐτόν τόν καραμπάς; (μαυροκέφαλον) τί κακός ἄνθρωπος ἀραγε θά ἦτο ἀφοῦ καί τά ὄρνεα ἀκόμη δέν τόν πλησιάζουν». Ὁ Χρῆστος Ἀργυρίου, ὁ ὁποῖος μέ πόνον ψυχῆς ἀνεγνώρισεν τόν Πατριάρχην, προσεποιήθη τόν ἀδιάφορον καί μετά τό μεσονύκτιον, ὅταν εἶχε κοιμηθῆ ὁ Τοῦρκος ἀφέντης του ἀνέσυρεν τῇ βοηθείᾳ καί τῆς συζύγου ἐκ τοῦ ποταμοῦ τό ἱερόν σκήνωμα τοῦ σεπτοῦ Ἱεράρχου, τό ὁποῖον καί μετέφεραν κρυφίως ἐντός σάκκου οἱ δύο σύζυγοι μέ κίνδυνον τῆς ζωῆς των κατά τήν ζοφεράν ἐκείνην περίοδον τῆς φρικτῆς δουλείας καί τρομοκρατίας καί ἔθαψαν αὐτό εἰς τόν ἀνοιχθέντα πρός τοῦτο ἐντός τῆς καλύβης των τάφον, ἐπί τοῦ ὁποίου ἔκαιον ἔκτοτε νυχθημερόν κανδήλιον» κτλ.

Karabaş λοιπόν ο χριστιανός ιερωμένος επί τουρκοκρατίας. Το ότι τώρα το karabaş το έλεγαν περισσότερο για τους (ρωμιο-) καλόγερους, φαίνεται από τη μεταφορική έννοια της λέξεως που σημειώνουν τα Λεξικά: άγαμος (άντρας)· (πρβ. και στα ελληνικά το καλόγερος = (μεταφ.) ο άγαμος). Φαίνεται επίσης και από τα ονόματα του φυτού λεβαντίς ή στοιχάς, στα ελληνικά: (karabaş >) καραμπάς, καραμπάσι, κατά τόπους, και: καλογερό-χορτο και καλογερικό-χορτο, — βλ. στο Λεξ. Δημητράκου και στου Βλαστού τα Συνώνυμα στο Η΄ μέρος, σ. 461.

Σήμερα όμως, επαναλαμβάνω, οι Τούρκοι ιδέα δεν έχουν ότι karabaş λένε ή έλεγαν τους Rum < τους Ρωμιούς (= τους υπόδουλους Έλληνες Χριστιανούς) ιερωμένους, όπως γράφουν τα Λεξικά· επομένως, με την έννοια αυτή πρέπει να θεωρήσουμε τη λέξη ως πεπαλαιωμένη. (— Χάθηκαν άλλωστε από τη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη > την Τουρκία μετά το 1922 οι Rum οι «gâvur»-ηδες και οι papaz, οι παπάδες δηλαδή, και οι keşiş (=οι καλόγεροι)· και η Τουρκιά τους ξέχασε. Έμειναν βέβαια στην Πόλη, την Ίμβρο και την Τένεδο μερικές χιλιάδες Rum μετά το '22, αλλά οι παπάδες από τότε, την εποχή του Κεμάλ, είναι υποχρεωμένοι να κυκλοφορούν ως τούρκοι πολίτες, με τα πολιτικά· μόνον ο Πατριάρχης έχει το δικαίωμα αυτό, να κυκλοφορήσει στην Τουρκία ως papaz με τα ράσα και το καλυμμαύκι).

Γιατί όμως karabaş οι (ρωμιο-)καλόγεροι και εν γένει οι (ρωμιο-) παπάδες;

Karabaş στα τούρκικα κατά κυριολεξίαν σημαίνει — kara = μαύρο + baş = κεφάλι — μαυροκέφαλος, κι είναι όνομα που βάζουν (και) στα πρόβατα και τα σκυλιά, κι ας μην το γράφουν τα Λεξικά-τους: karabaş οι Τούρκοι τζομπάνηδες λένε ένα πρόβατο παρδαλό-ασπρόμαυρο στο κεφάλι, και karabaş ένα σκυλί με τα ίδια χαρακτηριστικά. (Πρβ. το τουρκ. yesilbaş = αγριόπαπια· κατά κυριολεξίαν — yesil (= πράσινο) + baş (= κεφαλή) — πρασινοκέφαλη, για το χρώμα της κεφαλής. — Πρβ. και τα ελληνικά κοκκινολαίμης, κοκκινόκωλος κ.ά. ονόματα πουλιών, ή και ζώων: λιαρουνούρ'κου μ^{ου}-σκάρ' = που έχει λιάρα (= παρδαλή) ν-ουρά, κ.ά.).

Με την έννοια του μαυροκέφαλο(ς) το karabaş πέρασε και στη λαϊκή ελληνική από τον καιρό της τουρκοκρατίας, και σώζεται σε μερικά ιδιώματα: καραμπάσα στην Καρδίτσα και καραμπάσια στη Θράκη οι χωρικοί (και οι παλιοί Σαρακατσαναίοι) λένε την προβατίνα που έχει μαύρα «μπαλώματα» στο κεφάλι· λένε και καραμπάσικου πρόβατο. Στην Καρδίτσα καραμπάσι λένε ένα είδος πεπονιού. Στα χωριά της Κομοτηνής οι δικοί-μας καραμπάσι και καραμπασάκι[4] λένε τη γόπα, το αποτσίγαρο (το πεταμένο και πατημένο). Επίσης, στην Κομοτηνή παλιότερα καραμπάση έλεγαν αυτόν που είχε μαυράδια στο πρόσωπο και τα χέρια· (τα μαυράδια αυτά, σαν σπιθουράκια, τα έλεγαν δρίμις ή δρίμνις ή ντρίμνις· βλ. στο Λεξ. Δημητράκου κ.ά. λ. δρίμες). Τέλος, χαρακτηριστικό είναι κι ένα από τα πολλά ονόματα του φυτού λεβαντίς ή στοιχάς που αναφέραμε και πριν, ότι ιδιωματικά λέγεται και καραμπάς, καραμπάσι και καλογερόχορτο, καλογερικόχορτο: το ίδιο φυτό σε άλλα ιδιώματα

---

4. Το καραμπασάκι μοιάζει με υποκοριστικό, αλλά είναι συμφυρμός του καραμπάσ' (< τουρκ. karabaş = μαυροκέφαλο) και του μπασάκ' (= το απομεινάρι. — Μπασάκια εδώ λένε τα στάχυα που μένουν σ' ένα χωράφι μετά το θέρο και τα κοπανάρια ή καμπανάρια τα σταφύλια που έμειναν στ' αμπέλι μετά τον τρύγο. Η λέξη από το τουρκ. başak = στάχυ, βλ. και στο Λεξιλόγ. Κουκκίδη). Ενώ τουρκ. karabaşak = η σίκαλη, — κι απ' αυτό και το καραbουτσάκ' (= είδος δημητριακοῦ πού χρησιμεύει σάν τροφή τῶν ζώων) που αναφέρει ο Παπαϊωάννου στο Γλωσσάριο τῶν Γρεβενῶν). — Επομένως και το επών. Καραμπασάκης είναι αμφίβολο αν είναι υποκοριστικό του Καραμπάσης· πρβ. και τα επών. Σίκαλης κ.τ.όμ., Βρίζας κ.τ.όμ., και Τσαβδαρίδης κ.τ.όμ. < τουρκ. çavdar = η βρίζα, η σίκαλη.

λέγεται και μαυροκέφαλο ή μαυροκέφαλος. (— Ἡ λεβαντίς ἡ στοιχάς ἤ λαβαντίς — lavantula stoechas –, γράφουν οι Εγκυκλοπαίδειες, είναι φρύγανον φαρμακευτικόν, κοσμητικόν καί ἀρωματικόν καί ἁπαντᾷ εἰς πλεῖστα μέρη παρ' ἡμῖν, γνωστόν ὑπό τά κοινά ὀνόματα λεβάντα, αγριολεβάντα, λιβανάκι, χαμολίβανο — προφανώς για το βαρύ άρωμά-του —, λαμπρή και μυροφόρα — γιατί ανθίζει τη Λαμπρή και των Μυροφόρων —, καραμπάς, καραμπάσι, μαυροκέφαλο, μαυροκέφαλος, καλογερόχορτο, καλογερικόχορτο κ.ά.). Μάλιστα, οι ονομασίες του φυτού αυτού στα ελληνικά: μαυροκέφαλο(ς) και καλογερ(ικ)όχορτο φαίνονται σαν νά 'ναι μετάφραση του καραμπάσ' < τουρκ. karabaş σύμφωνα με όσα είπαμε. (— Τώρα, δέν ξέρω τί ἄλλες σχέσεις μπορεί να υπάρχουν μεταξύ του φυτού και των καλογήρων).

Ὥστε, karabaş = 1. μαυροκέφαλο(ς) > 2. καλόγερος (αλλά και γενικότερα ο χριστιανός κληρικός, ο Ρωμιός) και > 3. (μεταφ.) άγαμος. — Γιατί όμως ο καλόγερος ταυτόσημο του μαυροκέφαλος; δεν είναι και τόσο σαφές. — Karabaş, μ' εξήγησε εδώ ένας τουρκόφωνος μωαμεθανός θεολόγος, — χωρίς ν' ἀναφέρει ότι έτσι λένε ή έλεγαν τους χριστιανούς ιερωμένους—, λένε εκείνον που φοράει μαύρο σκουφί συνέχεια στο κεφάλι· πρβ. και το τουρκ. kizilbaş (= ο κιζιλμπάσης, τουρκ(οφων)ος που ανήκε σε μια περίεργη θρησκευτική αίρεση, και που φορούσε κόκκινο (τουρκ. kizil) κάλυμμα στην κεφαλή, «όπως πιστεύεται» γράφουν οι τουρκικές Εγκυκλοπαίδειες). — Πράγματι, ο καλογερίστικος σκούφος είναι κάτι το χαρακτηριστικό για το χρώμα και το σχήμα-του· πρβ. και μερικές από τις σημασίες του καλόγερος στα ελληνικά: μπουρί / βραχάκι κ.ά. για τη μαυρίλα και το σχήμα-τους, βλ. στα Λεξικά· πρβ. επίσης το παπάς (= ο ψήστης, - του καφέ) από το σχήμα-του που μοιάζει με το καμπλιάφ' του παπά, επίσης το παπάς για ένα από τα μέρη της μηχανής του αυτοκινήτου, κ.ά.. — Πρβ. επίσης το τουρκοπούλι ή τουρκοπούλα ή τρουκουπούλα (— τρ-..., με μετάθεση του ρ) για την καρδερίνα: «τήν λένε ἔτσι» γράφει ο Φλῶρος στο Ετυμολογικό-του «γιατί τό κεφάλι της εἶναι τρίχρωμο: μαῦρο, ἄσπρο καί κόκκινο [, κόκκινο] σέ τέτοιο βαθμό, ὥστε νά νομίζει κανείς ὅτι φοράει φέσι», — το φέσι το χαρακτηριστικό των (παληο-) Τούρκων. — Εξάλλου, υπάρχουν ένα σωρό νεοελληνικά επώνυμα που έχουν αρχή το κάλυμμα της κεφαλής: Στραβοσκούφης, Τρυποσκούφης, Μαυροσκούφης, Καρασαρίκης < τουρκ. kara + sarik, Καρακιουλάχης < τουρκ. kara + külah = κιουλάχι, — ένα είδος καλύμματος της κεφαλής, κ.ά.· επώνυμα δηλαδή που έμειναν από παρατσούκλια για το κάλυμμά (-τους) που φορούσαν διάφοροι τύποι. —

Ὥστε, Karabas -ηδες είπαν ειρωνικά τους (ρωμιο-)καλόγερους γιά τό μαύρο σκουφί-τους (—ίσως κατ᾽ αναλογίαν και του Kizilbaş που αναφέραμε πρίν).

Οπωσδήποτε όμως, πιστεύω, στη διάδοση και την καθιέρωση του Karabaş για τους μοναχούς και τους κληρικούς των Rum, ἔπαιξαν ρόλο κι άλλοι υποσυνείδητοι συσχετισμοί που έκαναν οι αλλόπιστοι· με το k a r a = μ α ύ ρ ο ς, με όλες τις μεταφορικές-του έννοιες, που είναι οι ίδιες και στα τούρκικα και στα ελληνικά και σ᾽όλες τις γλώσσες, (γιατί ταυτίζεται με το σκοτάδι της νύχτας), δηλ. με τις έννοιες του κ α κ ό ς, α π α ί σ ι ο ς, μ ι σ η τ ό ς, του κ α θ᾽ ὑ π ε ρ β ο λ ή ν, του φ α ν α τ ι κ ό ς κ.τ.τ.. kara gâvur οι (ζ)Αγαρηνοί για μάς, κ α ρ α τ ο υ ρ κ ι ά κι εμείς γι᾽ αυτούς, κτλ. (— σκοπεύω να γράψω ιδιαίτερο σημείωμα για το τουρκ. kara- > ελλην. κ α ρ α -)· πρβ. και το κ α ρ α β α σ ι λ ι ά ς (= ο φανατικός φιλοβασιλικός, σπλήνα βασιλικός, μαύρος ως το κόκαλο), (ιδιωμ.). Κι είναι γνωστός ο κ α λ ο γ ε ρ ι κ ό ς φ α ν α τ ι σ μ ό ς, το κ α λ ο γ ε ρ ι κ ό μ ί σ ο ς, η κ α λ ο γ ε ρ ι κ ή μ ι σ α λ λ ο δ ο ξ ί α κτλ. (Ακόμα το φτύσιμο στον κόρφο ή μια χειρότερη χειρονομία που κάνουν οι αρσενικοί, άμα βλέπουν παπά ή καλόγερο στο δρόμο, και να τό ᾽χουν σα γρουσουζιά το συναπάντημα, ξεκινάει — λένε — από τους άπιστους). Πρβ. και τα επώνυμα Κ α ρ ά - π α π (π) α ς και Κ α ρ α π α π ά ζ ο γ λ ο υ < τουρκ. kara + papaz (< παπάς) + oğlu (= ο γιός του ...). — Οπωσδήποτε το kara έχει σχέση και με το μαύρο ρ ά σ ο που φορούσαν παλιότερα μόνον οι καλόγηροι· πρβ. και το τουρκ. aba > ελλην. α μ π ά ς (= το χοντρό μάλλινο ύφασμα που χρησιμοποιούσαν επί τουρκοκρατίας ως πανωφόρι. — Ο α μ π ά ς λεγόταν κατά τόπους και σ α γ ι ά κ ι, σ κ ο υ τ ί, σ α (γ) ι ά ς, σ α ϊ ά δ᾽ και ρ ά σ ο, — «ράσο» λέν ακόμα στην Καρδίτσα οι γρϊές Καραγκούνες το μαύρο μάλλινο σαϊά. — Πρβ. και το επαγγελματικό κ α ρ α μ π α τ ζ ή δ ε ς). Προπάντων πρβ. το a b a = dervişlik, şeyhlik (= το ντερβισλίκι, το καλογερλίκι) που δίνει ο Özön στα Osmanlica (= τα Οσμανλίδικα, τα παλιά τουρκικά).

Αλλά υπάρχει άλλη μιά λέξη, στα ελληνικά, που πρέπει να έχει σχέση με το karabaş: το τ α μ π λ α μ ά ς ή τ α β λ α μ π ά ς ή τ α υ ρ α μ π ά ς. Εδώ στη Θράκη, παλιότερα, έτσι έλεγαν τον κ α λ ο θ ρ ε μ μ έ ν ο ν, — δάσκαλο και κάθε δημόσιο υπάλληλο (παληολλαδίτη)· κατά το Λεξ. Δημητράκου: «τ α β λ α μ π ά ς = ἱερεύς ἤ μοναχός μεγαλόσωμος καί παχύσαρκος»· κατά το Λεξιλόγιο του Κουκκίδη: «τ α μ π λ α μ π ά ς = εὐτραφής, παχύσαρκος, (ἐπίθετον χρησιμοποιούμενον ἀπό τούς Ἕλληνας σκωπτικῶς διά τούς μητροπολίτας - συνοδικούς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, tavlibaş ἤ tavlubaş. Ὑπάρχει καί ρῆμα: tavlanmak = παχύνω». — Και υπάρχει πράγματι τέτοιο ρήμα στην τουρκική, αλλά δεν εξηγείται το β᾽ συνθετικό. — Η λέξη τ α μ π λ α μ π ά ς ετυμολογείται από το τ α ὐ λ α μ -

π ά ς < τ α υ ρ α μ π ά ς < τ α ύ ρ ο (ς) + ἀ μ π ά ς, και το α μ π ά ς είναι (ιδιωμ.) τύπος του α β β ά ς (= ο παπάς, ο μοναχός, ο ηγούμενος) — βλ. στο Ἱστορ. Λεξ. Ἀκαδημίας στη λ. ἀ β β ᾶ ς και στο Ἐτυμολογ. Ἀνδριώτη τη λ. τ α υ ρ α μ π ά ς, όπου για τη σύνθεση της λέξεως αναφέρει ο Ἀνδριώτης τα γνωστά τ α υ ρ ό π α π α ς και β ο υ β α λ ό π α π α ς. (Σχετικό πρέπει να είναι και το τ α μ π λ α μ π ά ς (= το τουμπανιασμένο ψοφίμι) που λεν οι Ἰμβριοι). — Ἀρα, μήπως το β΄ συνθετικό της λ. karabaş είναι το αμπάς < ο αββάς; και όχι το baş, παρά την πειστικότητα που παρουσιάζει η ετυμολογία της λέξεως από το kara + baş (= ο μαυροκέφαλος - για το σκουφί-του > καλόγερος); Πρβ. και το karavaş που αναφέρει ο Χλωρός ως ιδιωματικό και αρχαίο τύπο του karabaş.

Ενδιαφέρον όμως παρουσιάζει και το ότι το karabaş είναι ένα πολύ συνηθισμένο όνομα που δίνουν οι Τούρκοι στα σ κ υ λ ι ά. Ἔγραψα και παραπάνω· οι Τούρκοι σήμερα ιδέα δεν έχουν ότι έτσι λένε ή έλεγαν τους χριστιανούς καλόγερους, όπως γράφουν τα Λεξικά-τους, και οποιονδήποτε να ρωτήσετε θα σας δώσει την απάντηση: το k a r a b a ş ε ί ν α ι ό ν ο μ α π ο ὺ έ χ ο υ μ ε γ ι α τ α σ κ υ λ ι ά. — Το πόσο συνηθισμένο είναι, φαίνεται και από τις μεταφορικές έννοιες που έχει η λέξη στο ιδίωμα των εδώ τουρκόσπορων. karabaş (μεταφ. επί ανθρώπων) σημαίνει και α) α σ χ η μ ο μ ο ύ ρ η ς, σ κ υ λ ο μ ο ύ ρ η ς· β) κ α κ ό ς· γ) α λ η τ ό β ι ο ς· δ) ά γ ρ ι ο ς, π ε ι σ μ α τ ά ρ η ς, π ο υ δ ε ν κ ά ν ε ι π ί σ ω μ ε τ ί π ο τ α, κτλ.. Για τις μεταφορικές αυτές έννοιες της λέξεως από τ᾽ όνομα του σκύλου πρβ. το ελληνικό Μ ο ύ ρ γ ο ς, που συνηθιζόταν παλιότερα ως όνομα σκύλων· (μ ο ύ ρ γ ο ς ή μ ο ύ ρ γ α ς ή μ ο ύ ρ γ κ ο ς = μαύρο σκυλί || γενικώς, όνομα σκύλων || (μεταφ.) άνθρωπος άγριος, κακότροπος, άσκημος κ.τ.τ. — Απ᾽ αυτού και τα επών. Μ ο ῦ ρ γ κ ο ς, Μ ο ύ ρ γ ο γ λ ο υ κτόμ). — Ἔτσι, και η ερμηνεία «σ κ υ λ ί σ τ ό π ε ῖ σ μ α», που έδωσε ο Βασ. Καραμπάσης στο σημειωμά-του, είναι σωστή· ερμηνεία του παππού-του που ήξερε τα βαθιά βαρβαρικά των εδώ Μεμέτηδων.

Λοιπόν, το karabaş = σ κ υ λ ί ... έχει σχέση με το karabaş = κ α λ ό - γ ε ρ ο ς; Δηλαδή, το karabaş δόθηκε από τ᾽ όνομα των σκύλων στους μισητούς για την Τουρκιά (ρωμιο-)καλόγερους και (ρωμιο-)παπάδες ἤ τ᾽ αντίθετο, περιφρονητικά; — γιατί είναι ολοφάνερο ότι έχουν σχέση. Πρβ. και τις έννοιες του σ κ ύ λ ο ς, - α, - ί στα ελληνικά, και τα σ κ υ λ ό - τ ο υ ρ κ ο ς, α γ α ρ η ν ά σ κ υ λ ι ά, ζ α γ ά ρ ι α (= οι Τούρκοι), κ.ά..

Συνήθως βέβαια δανειζόμαστε το όνομα ενός ζώου ή πτηνού ή κ.ά. ζωντανών για να χαρακτηρίσουμε έναν άνθρωπο για κάποια ομοιότητα ή ιδιότητα που παρουσιάζει μ᾽ εκείνη των ζώων, πτηνών κ.ά. ζωντανών· πρβ. κ α π ρ ί, και για την ορμητικότητά-του προσωνύμι και > επών. Κ α π ρ ή ς, - ί δ η ς κ.τ.όμ.· τουρκ. b o ğ a (= ο ταύρος) — και για τη δύναμή-του κ.ά.

προσωνύμι και > επών. Β - ῆ Μ π ο (υ) γ ά ς κ.τ.όμ.· ξ ε φ τ έ ρ ι — και για τη γρηγοράδα και την εξυπνάδα-του προσωνύμι και > επών. Ξ ε φ τ έ ρ η ς κ.τ.όμ.· τουρκ. k a z (= χηνάρι) — και για τη βλακεία-του παρατσούκλι και > επώνυμο (στην Κομοτηνή) Κ ά ζ η ς κ.τ.όμ.. Και άλλα πολλά. — Συμβαίνει όμως και τ' αντίθετο, να «βαφτίζουμε» ένα ζώο με τ' όνομα ενός προσώπου γνωστότατου· πρβ. τα ονόματα των τζομπανόσκυλων Β ε λ ή ς και Γ κ έ κ α ς και Β ε λ η γ κ έ κ α ς από τ' όνομα του διαβόητου Αρβανίτη δερβέναγα του Αλήπασα που εξόντωσε ο Κατσαντώνης, γνωστού για την αγριάδα-του· (θυμηθείτε και τον Β ε λ η γ κ έ κ α του Καραγκιόζη)· ή από τ' όνομα του τρομερού Α λ ή π α σ α τα ονόματα των τζομπανόσκυλων Α λ ή ς και Κ α ρ α λ ή ς. Ἡ το όνομα κ α ρ α κ α χ π έ ς (< τουρκ. karakahpe = σκύλα, γυναίκα πρόστυχη) που αναφέρει ο Καρκαβίτσας σε ένα διήγημά-του στα Λόγια τῆς Πλώρης. Ἡ το κ υ ρ α - Μ ά ρ ω για την αλεπού — από τ' όνομα της Οσίας Μαρίας της Αιγυπτίας, το βίο και την πολιτεία-της. Ἡ το Α ν α γ ν ώ σ τ η ς για τα γαϊδούρια — επειδή ο ι α ν α γ ν ώ σ τ ε ς στην εκκλησία γκαρίζουν (= φωνάζουν δυνατά)· και άλλα πολλά.

Λοιπόν, οπωσδήποτε το karabaş = σ κ υ λ ί κτλ. και το karabaş = (ρ ω - μ ι ο -) κ α λ ό γ ε ρ ο ς και π α π ά ς είναι ταυτόσημα. Πρβ. και τη μαρτυρία του Καρκαβίτσα για τα ονόματα που έδιναν οι άπιστοι στα σκυλιά-τους· (αναφέρεται στο διήγημά-του «Ἡ Ἀσήμω» και κάνει λόγο για ένα άνθρωποκυνηγητό τον καιρό της Επανάστασης):

> Ὄχι καί πολύ μακράν ἠκούοντο αἱ φωναί τῶν Τούρκων, πού παρεκίνουν τά σκυλιά τους νά μπαίνουν εἰς τούς θάμνους. Σέ λιγάκι ἠκούοντο καί τά λόγια τους:
>
> — Μέσα, Παναγιά!...
>
> — Πάρ' το, Χριστέ!...
>
> — Ἀγιαντρέα, ἀπάνω τους!...
>
> Ἔτσι ἐσυνήθιζαν νά δίνουν στά λαγωνικά τους χριστιανικά ὀνόματα, γιά νά πεισμώνουν καί νά ἐξευτελίζουν τούς ραγιάδες καί τήν πίστιν τους.

ΜΑΝΟΛΗ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΔΗ

ΜΕΛΕΤΗ-ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΑΛΑΙΩΣΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΝΑΟΥ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ

Ἡ μέχρι σήμερα ἀναζήτηση ντοκουμέντων, μαρτυριῶν καί ἀναφορῶν γιά δόμηση τοῦ ναοῦ στήν πρώτη μορφή δέν ἔχει ἀκόμη δώσει ἱκανοποιητικά ἀποτελέσματα. Ἡ Μητρόπολη Μαρωνείας δέν ἔχει ἀρχεῖα ἀπαιτούμενης παλαιότητας καί τό ἀρχεῖο τοῦ Ναοῦ ξεπερνᾶ μόλις τήν 30ετία.

Ἄλλες πηγές πολύ λίγο φτάνουν τό τελευταῖο τέταρτο τοῦ περασμένου αἰώνα. Ἐνῶ λοιπόν ἡ ἔρευνα συνεχίζεται πρός ἄλλη κατεύθυνση μέ τήν ἐλπίδα τῆς ἐπιβεβαίωσης τῶν τωρινῶν μας ὑποθέσεων μένουμε ἀναγκαστικά σέ τρεῖς πηγές πληροφοριῶν, τήν ἀναφορά τῆς ἐκκλησίας στό ὁδοιπορικό τοῦ περιηγητῆ Belon τό 1582-84, τή μορφική συγγένεια τοῦ μνημείου πρός συνομήλικα μνημεῖα τῆς περιοχῆς καί τή διαγνωστική δουλειά πάνω στό ἴδιο τό μνημεῖο.

Ὁ Belon, λοιπόν, στίς Observations του σ. 137, πού ἐξέδωσε τό 1588 στό Παρίσι, λέει μεταξύ ἄλλων, ὅπως μᾶς μεταφράζει ὁ Στίλπων Κυριακίδης[1]: «Βρήκαμε μιά μικρή πόλη Commercine, πού εἶναι μισή μέρα δρόμο μακριά ἀπ' τήν Μπουροῦ (Bouron) (ἐννοεῖ τήν Ἀναστασιούπολη), ὅπου εἶχε ὅ,τι εἶδος κρέας θέλαμε νά ἀγοράσουμε. Ἔχει ἐρείπια ἑνός μικροῦ κάστρου καί μέσα εἶναι ἡ ἐκκλησία τῶν Ἑλλήνων Χριστιανῶν. Γιατί στό χωριό κατοικοῦν Ἕλληνες καί λίγοι Τοῦρκοι»[2].

---

1. Στίλπωνος Κυριακίδη: Ὁ Καπουκίνος Robert de Dreux στή Θράκη στά 1666, «Θρακικά», Τόμος Α', σελ. 114, ὑποσημείωση 1.

2. Ἀναφορά γιά τήν Κομοτηνή ἔχουμε κι' ἀπό δύο ἀκόμη περιηγητές, τόν Bertrundon de la Broquiere, Premier Ecuyer Tranchunt et Conseiller de Philipe le Bon, Duc de la Bourgogne, πού διέσχισε τή Θράκη τό 1433, στό χειρόγραφό του Voyage d'Oultremer, πού σώζεται στή βιβλιοθήκη τῶν δουκῶν Βουργουνδίας, καί στό ὁποῖο ἀναφέρει τήν Caumussin περιτριγυρισμένη ἀπό καλά τείχη, κοντά σ' ἕνα ποτάμι μέσα σέ μιά ὡραιότατη ἔκταση καλή καί ὁμαλή μέχρι τά πρός δυσμάς βουνά της.

Ἐπίσης ὁ Ἀββάς Robert de Dreux τό 1666 διέσχισε τή Θράκη σάν πνευματικός τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας στήν Κωνσταντινούπολη καί στό ὁδοιπορικό του Voyage en Turquie et en Grece du R. P. Robert de Dreux, Aumonier de l'Ambassadeur de France du 1665-1669 ἐκδομένο στό Παρίσι τό 1925 ἀπ' τόν H. Pernot, ἀναφέρει τήν «Kymargina μιά μικρή πόλη πολύ παλιά μέ ἐρείπια ἑνός μεγάλου κάστρου».

Στίς γραπτές πηγές πρέπει νά προσθέσουμε καί μιά κτητορική ἐπιγραφή ἐντοιχισμένη στήν ἐξωτερική πλευρά τοῦ ἀρχικοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ πού σήμερα βρίσκεται μέσα στό νάρθηκα, στήν ὁποία διαβάζουμε: (φωτ. III).

Ο ΝΑΟΣ ΟΥΤΟΣ ΑΝΗΓΕΡΘΗ ΕΚ
ΒΑΘΡΩΝ ΤΩ 1800ῳ[3] ΕΠΙΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ
ΧΑΤΖΗΖΑΧΟΥ ΚΑΙ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΚΥΡΙΑΚΟΥ
ΑΥΘΙΣ ΔΑΝΩΚΟΔΟΜΗΘΗ ΤΗ ΕΠΙΣΤΑ
ΣΙΑ ΓΑΛΙΠΗ ΙΩΑΝΟΥ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ
ΚΥΡΙΑΚΟΥ· ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΧΑΤΖΗΖΑΧΟΥ· ΚΑΙ
ΜΟΣΧΟΥ[4]· ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ· 1832 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 25

Ἔτσι λοιπόν ὁδηγούμαστε στό συμπέρασμα ὅτι ἡ τρίκλιτη ξυλόστεγη πού μελετοῦμε καί ἀναστηλώνουμε σήμερα ἀποπερατώθηκε τό 1800 στή θέση μιᾶς πολύ παλαιότερης καί ἴσως μικρότερης, πού πιθανότατα μέ τήν παραδοχή τῆς διατήρησης τῆς θέσης τῆς Ἁγιας Τράπεζας (ὡς συνήθως), τά θεμέλιά της πρέπει νά βρίσκονται ἀκόμη κάτω ἀπό τό μαρμαρόστρωτο σημερινό δάπεδο.

Λέμε πιό πάνω πώς «ἴσως» ἡ παλιότερη ἐκκλησία νά ἦταν μικρότερη, διότι σύμφωνα μέ τήν περιγραφή τοῦ Belon μιά ἀγορά πλούσια σέ ποικιλία σημαίνει οἰκονομική εὐμάρεια, ἡ ἀναφορά δέ ὅτι κατοικοῦσαν κυρίως Ἕλληνες καί λίγοι Τοῦρκοι, οἱ ὁποῖοι Ἕλληνες εἶχαν καί τήν ἐκκλησία τους μέσα στά τείχη, σημαίνει φυσικά τήν ἰσχυρή κοινωνικά καί οἰκονομικά θέση τῶν Ἑλλήνων, πού κατά συνέπεια μπορεῖ νά εἶχαν καί μεγάλη ἐκκλησία, τήν παλιά Βυζαντινή ἀκόμη. Ἕνα στοιχεῖο ἐπίσης εἶναι ἡ εἰκόνα τῆς Παναγίας, πού τό κύριο στρῶμα τῆς ἐπιζωγράφισής της μπορεῖ νά χρονολογηθεῖ μεταξύ 1475-1525, (γιατί ὑπάρχουν καί ἐπόμενες τμηματικές ἐπιζωγραφίσεις), ἐνῶ ἡ ἀρχική εἰκόνα πού ἀποκαλύπτεται κατά ἕνα τμῆμα της φτάνει ἀρκετά παλαιότερα (βλ. Φωτ. IV). Βέβαια τό στοιχεῖο τῆς εἰκόνας σέ σχέση μέ τήν ἡλικία τοῦ κτίσματος δέν εἶναι ἰσχυρό γενικά, γιατί συνηθέστατα εἰκόνες ἔχουν μεταφερθεῖ ἀπό ἀλλοῦ. Ὅμως αὐτό συναντᾶται περισσότερο τά νεώτερα χρόνια, ὁπότε φυγάδες ἀπό Κρήτη κι' ἀργότερα ἀπ' τή Ρωσία καί τή Μικρά Ἀσία καί τόν Πόντο ἐρχόμενοι ἔφεραν κειμήλια καί τά ἐναποθέτησαν σέ ἐκκλησίες τῶν περιοχῶν πού ἐγκαταστάθηκαν. Κάτι τέτοιο ὅμως δέ συμβαίνει στήν περίπτωσή μας, γιατί τό 1582 ὑπῆρχε ἐκκλησία, ἄρα καί εἰκόνα, πού ἀπό εὐλάβεια τουλάχιστον ἡ κυρίως λατρευόμενη εἰκόνα δέν ἐγκαταλείπεται οὔτε ἀντικαθίσταται, ἀλλά μόνον συντηρεῖται.

---

3. Τό ῳ σημαίνει τῷ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ σωτηρίῳ ἔτει.

4. Ἡ ἐνδιάμεση τελεία εἶναι μᾶλλον διακοσμητική ἐδῶ, πρόκειται γιά ἕνα πρόσωπο, τό Μόσχο Παρασκευά.

Ἀφήνοντας τήν ἀναζήτηση πηγῶν πληροφοριῶν σέ ἐξέλιξη καί ἔχοντας μορφώσει κάποια πρώτη ἄποψη προχωροῦμε σέ μορφικά συγγενή μνημεῖα τῆς εὐρύτερης περιοχῆς. Τά πλησιέστερα εἶναι ἡ Κοίμηση τῆς Θεοτόκου στή Μαρώνεια, (φωτ. V), τό ναΐδριο τοῦ Ἄη Χαραλάμπη στήν παραλία τῆς Μαρώνειας, (φωτ. VI καί VII), ὁ Ἄη Γιώργης στό χωριό Ἀσκητές, (φωτ. VIII, IX καί X) καί ἡ Ἁγία Ἀναστασία στή Μάκρη (βλ. φωτ. XI, XII, XIII).

Ὅλα τά συγγενή αὐτά κτίσματα ἐκτός ἀπό διαφορές στό μέγεθος ἤ σέ λεπτομέρειες κατασκευαστικῶν στοιχείων, γενικά ἔχουν κοινή τυπολογία τρίκλιτης ξυλόστεγης μέ ἐξωνάρθηκα ξυλεπίστεγο μονόρριχτο, περιμετρική πεζούλα ἐπενδυμένη μέ σανίδες καί τό «Θρονί» δίπλα στήν εἴσοδο ὅπου καθόταν ὁ παπάς μετά τήν ἀπόλυση καί οἱ πιστοί γύρω στίς πεζοῦλες καί συζητοῦσαν.

Αὐτό τό ἡμιυπαίθριο ὑπόστεγο ἔπιανε ὅλη τή δυτική πλευρά καί γυρνοῦσε συνήθως καί πρός τή νότια πλευρά σέ μικρότερο μῆκος, ἴσα-ἴσα νά καλύπτει καί τήν πλευρική νότια πόρτα τοῦ ναοῦ.

Αὐτή ἡ μορφή τῆς τρίκλιτης ξυλόστεγης μέ τόν ξυλεπίστεγο μονόρριχτο ἐξωνάρθηκα εἴτε μόνο δυτικά εἴτε γωνιακό καί πρός τό νότο εἶναι κοινό καί στίς περισσότερες μακεδονικές ἐκκλησιές (παλιά μητρόπολη στό Πράβι, Ἁγ. Βαρβάρα στή Βέροια κ.ἄ.) εἴτε ἦταν τό ὑπόστεγο ξυλοκατασκευασμένο ὁλόκληρο εἴτε πολυτελέστερο μέ πετρόχτιστους ἤ μαρμάρινους κίονες πού ἐξελίχτηκαν σέ τοξοστοιχία ἐπί κιονοστοιχίας καί εἶχαν ὀροφή διαμορφωμένη σέ σταυροθόλια (Εἰκοσιφοίνισσα).

Ἀπό τά παραπάνω συγγενή μνημεῖα τοῦ ἐγγύτερου χώρου ἡ Παναγία τῆς Μαρώνειας ἔχει ἔντονη ὁμοιότητα πρός τήν Παναγία τῆς Κομοτηνῆς μέχρις ἀντιγραφῆς (φωτ. XIV καί XV). Ἐδῶ τά στοιχεῖα τῶν προσθηκῶν καί τῆς ἀλλοίωσης τῆς ἀρχικῆς μορφῆς εἶναι ἐμφανέστατα καί ὁδηγοῦν μέ σαφήνεια στό χρονικό τῶν ἀλλοιώσεων καί τῆς δικῆς μας ἐκκλησιᾶς.

Πέρα ἀπ᾽ τίς δύο προηγούμενες πηγές πληροφόρησης ἡ σημαντικότερη καί πιό ἀλάνθαστη πηγή εἶναι τό ἴδιο τό κτίσμα. Τό ἴδιο τό μνημεῖο εἶναι τόσο εὔγλωττο πού οἱ προηγούμενες πηγές μας ἁπλά ἐπαλήθευσαν παρά ἀπόδειξαν.

Ἔτσι, ἀφοῦ πάνω ἀπό ἕνα χρόνο ξετυλίξαμε τό μίτο ἀπό τή σημερινή κατάσταση τοῦ μνημείου πρός τά πίσω καί φτάνοντας σέ κάποιο συμπέρασμα τό ἐπαληθεύσαμε μέ τίς συγκρίσεις πρός ἄλλα μνημεῖα, τώρα τόν ξετυλίγουμε ὑποθέτοντας τήν ἀρχική μορφή γιά νά καταλήξουμε στή σημερινή κατάσταση.

Δεχόμαστε, λοιπόν, πώς ἡ ἐκκλησιά χτίστηκε τό 1800 καί ἦταν τρίκλιτη ξυλόστεγη μέ ξυλεπίστεγο ἐξωνάρθηκα γωνιακό κατά ἕνα τμῆμα καί πρός τή νότια ὄψη.

Οἱ ἐξωτερικοί της τοῖχοι εἶχαν πάχος 0,80-1,00 μ. καί χτισμένοι μέ ντόπια πέτρα πιστεύουμε ὅτι ἦταν ἀρχικά ἀνεπίχριστοι ἁρμολογημένοι καί σοβατίστηκαν ἀργότερα, χωρίς βέβαια νά μποροῦμε νά τό ἀποδείξουμε παρά μόνο ἀναφορικά πρός τίς πιό πάνω συγγενεῖς ἐκκλησιές πού ἦσαν σίγουρα ἀνεπίχριστες.

Ὁ βόρειος τοῖχος εἶναι ἀνέπαφος στή θέση του καί ἡ μόνη ἐπέμβαση εἶναι ἡ πόρτα ἀπό τήν πρόθεση στή βορεινή αὐλή (βλέπε κάτοψη). Ὁ ἀνατολικός τοῖχος ἐπίσης εἶναι ἀπείραχτος μέ μόνες ἐπεμβάσεις ἕνα παράθυρο καί τίς ἐσωτερικές πρόσθετες κόγχες μέσα στό ἱερό.

Ὁ δυτικός τοῖχος στή θέση του κι' αὐτός ἔχει ὑποστεῖ περισσότερη ἀλλοίωση. Σήμερα εἶναι ἐσωτερικός, στή θέση τοῦ τριβήλου, μεταξύ νάρθηκα καί κυρίως ναοῦ. Ἔχει τρεῖς πόρτες ἐνῶ πιθανότατα εἶχε μόνο μία, τήν κεντρική.

Ὁ νότιος τοῖχος δέχτηκε τήν σοβαρότερη ἐπέμβαση. Ἔχει κατεδαφιστεῖ τελείως, σώζονται μόνο οἱ γενέσεις του στή νοτιοδυτική γωνία καί ἕνα τμῆμα του μέσα στό ἱερό, στή νοτιοανατολική γωνία διατρημένο καί ὑποστηριγμένο σάν προσπέλαση πρός τό σημερινό πρόσθετο διακονικό.

Ὅλος ὁ ναός εἶναι στρεβλός σέ σχῆμα πλάγιου παραλληλόγραμμου, πιθανόν γιατί οἱ μαστόροι τῆς ἐποχῆς, ἐνῶ εἶχαν ἄριστες ἱκανότητες στή λάξευση καί στή δόμηση, στά μπαγδατιά (τσατιά) καί τούς τσικμάδες καθώς καί στή μαραγκοδουλειά καί στίς στέγες δούλευαν μέ πρωτόγονες μετρήσεις ἤ μέ τό μάτι καί στεροῦνταν σχεδόν τελείως κάποιας ἐκπαίδευσης. Ἔτσι λοιπόν ἐξάρτησαν μᾶλλον τήν παραλληλία τῶν τοίχων ἀπό τίς παρακείμενες πλευρές τῆς νοτιοανατολικῆς γωνίας τοῦ φρουρίου, πού ὅμως δέν εἶναι ὀρθή ἀλλά ἀμβλεία κι' ἔτσι ἔγινε τό λάθος, πού μέ γυμνό μάτι πολύ δύσκολα γίνεται ἀντιληπτό, ἀλλά ἀποκαλύπτεται μέ τήν ἀποτύπωση.

Ἐσωτερικά οἱ τοῖχοι ἦσαν βέβαια ἐπιχρισμένοι, ἀλλά δέν μποροῦμε νά ὑποθέσουμε χωρίς κάποιες δοκιμαστικές τομές ἄν ἦταν ἤ ὄχι ἱστορημένος ὁ ναός καί σέ πόση ἔκταση. Ἐσωτερικά τό κυρίαρχο στοιχεῖο εἶναι οἱ κιονοστοιχίες ἀπό τό μέσο πρός τά πλευρικά κλίτη. 6 + 6 κίονες ἀπό ὁμετρους κορμούς ἀγριοδρῦ (μεσσέδες) διαμέτρου 0,35 μ.. Πιθανόν στήν πρώτη φάση αὐτοί οἱ 12 κίονες νά μή εἶχαν καμμιά ἐξωτερική ἐπίχριση, σ' αὐτή δέ τή σκέψη ὁδηγούμαστε ἀπό τήν ἔρευνα τῆς ἐπιφάνειάς τους, ὅταν καθαιρέθηκε τό ἐπίχρισμά τους γιά νά συντηρηθεῖ τό κατώτερο τμῆμα τους πού εἶχε σαπίσει ἀπ' τήν ὑγρασία.

Στήν ἐπιφάνειά τους βρέθηκαν πυκνά μισοκαρφωμένα χειροποίητα καρφιά γιά τήν καλύτερη πρόσφυση τοῦ ἐπιχρίσματος. Τά καρφιά φαίνονται νεώτερης καί βελτιωμένης τεχνικῆς ἀπό τό 1800. Ἐπίσης ἡ ἐπιφάνεια εἶναι «ἀγριεμένη» σέ φολιδωτή διάταξη μέ σκεπαρνιές γιά τόν ἴδιο λόγο τῆς πρόσφυσης τοῦ ἐπιχρίσματος. Τά ἐνδιάμεσα ὅμως ἀνέπαφα

τμήματα τοῦ ξύλου εἶναι λειασμένα μέ ἴχνη στιλβώσεως πού θά ἦταν περιττή ἄν ἐπρόκειτο ἐξ ἀρχῆς νά ἐπιχριστοῦν.

Οἱ κίονες φέρουν κιονόκρανα (φωτ. XVI) καί πάνω σ' αὐτά πατᾶ ἡ τοξοστοιχία τοῦ ἐπιστύλιου. Τά τόξα εἶναι ἀνατολίζοντα. Λίγο ψηλότερα ἀπό τήν κορυφή τῶν τόξων καί στά τρία κλίτη ἕνα περιμετρικό «κορδόνι», ἁρμοκάλυπτρο ἡμικυκλικῆς διατομῆς, ὁρίζει στήν ἀρχή τῆς κοίλης πρός τά ἄνω καί ἔξω μείωσης ἑνός γείσου σ' ἕνα συνολικό περιμετρικό σχηματισμό κατά κλίτος μιᾶς κόλουρης ὀρθογωνικῆς «ὀμπρέλας». Μέσα ἀπό τήν ὀροφή εἶναι ἐμφανής ὁ σκελετός αὐτῆς τῆς κατασκευῆς ἀπό λοξές μπαγδατόπηχτες ἐπιχρισμένος. Τό ὀρθογώνιο τῆς κάτω βάσης πατάει στά ἐπιστύλια καί τούς ἐξωτερικούς τοίχους, ἐνῶ ἡ βάση εἶναι ἀναρτημένη ἀπό τά καδρόνια τοῦ ἐγγεγραμμένου ταβανιοῦ. Τό τελευταῖο ταβάνι φτιαγμένο κατά πᾶσαν πιθανότητα κατά τήν ἐπισκευή τοῦ 1936 ἀπό φύλλα κοντραπλακέ, σαπισμένο καί ἕτοιμο νά πέσει πιά, (φωτ. XVII), ἀντικαταστάθηκε τό 1981 μέσα στήν ὅλη παρούσα προσπάθεια. Μετά ἀπό μελέτη τῶν θρακιώτικων ταβανιῶν τοῦ περασμένου αἰώνα καί τῶν ἀρχῶν τοῦ τωρινοῦ καταλήξαμε στό ταβάνωμα μέ ἐγκάρσια διαμήκεις ὀροφοσανίδες μέ περιμετρικά ἁρμοκάλυπτρα καί μέ διαγώνιους πηχίσκους διασταυρούμενους κάθετα σχηματίζοντας τετράγωνα σέ πλάγιο σχηματισμό (φωτ. XVIII καί XIX).

Ὁ ἁπλός αὐτός διάκοσμος τοῦ ταβανιοῦ ἦταν πολύ διαδομένος στό θρακικό χῶρο καί ἐπιλέχτηκε σάν ὁ πλησιέστερος πιθανός πρός τόν ἀρχικό.

Στό προαύλιο βρέθηκαν καί ἐναποτέθηκαν στό Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο ἀπό τό γυμνασιάρχη Ξηρέα ἀρκετά θραύσματα ἀπό ἐπιτύμβιες πλάκες καθώς καί ἄλλες ἀνεπίγραφες μέ ἡμερομηνίες καί ὀνόματα. Μιά ἀπ' αὐτές εἶναι σκαλισμένη σέ ἀπολέπισμα ἀράβδωτου κίονα, ἐνῶ ἕνας ἀράβδωτος μονόλιθος μαρμάρινος κίονας καί ἕνα τεκτονικό κιονόκρανο μέ ἴχνη λάξευσης σταυρῶν καί ἄλλου στοιχειώδους διάκοσμου, ἀπό τό προαύλιο τῆς ἐκκλησίας ἐπίσης, ὁδηγοῦν σέ σκέψεις γιά τή μορφή καί τήν πιθανόν περικαλλή κατασκευή τοῦ Βυζαντινοῦ ναοῦ πού ἀναφέρει ὁ Belon, στό προαύλιο τῆς ὁποίας ὑπῆρχε σαφέστατα κοιμητήριο.

Τό δάπεδο καί τοῦ κυρίως ναοῦ καί τοῦ νάρθηκα ἦταν μαρμαρόστρωτο ἀπό πλάκες λαξευμένες στό χέρι καί σέ καταπληκτική, ὅπως θυμοῦνται ὑπερήλικες, σύνθεση τοποθέτησης, πού θά δοῦμε πιό κάτω τί ἔπαθε.

Τό τέμπλο, ἐπαρχιακό ἀντίγραφο ἄλλων πλουσιώτερων σέ διάκοσμο τέμπλων, ἀκολουθεῖ τήν ἠπειρώτικη σχολή μέ περίτεχνο δαντελωτό διάκοσμο διά τρυπανίου. Κύρια ἡ ταινία τῆς ἀμπέλου στή βάση τῆς στέψης του. Ἔχει σαφεῖς ὁμοιότητες ὀργανώσεως καί κατάτμησης τῆς ἐπιφανείας του πρός τό ἀρκετά «βαρύτερο» τῆς Sveta Nedelia (Ἁγιας Κυριακῆς) στή

Φιλιππούπολη, ἔργο τοῦ Makriy Negrief τό 1832. Τό τέμπλο τῆς Παναγίας φαίνεται συνομήλικο ἤ νεώτερο κάπως, ὅμως τό ὑπολογίζουμε σάν στοιχεῖο τοῦ ἀρχικοῦ ναοῦ τοῦ 1800, διότι τό μῆκος του καλύπτει μόνον τά τρία ἀρχικά κλίτη, δηλ. πρίν τό 1832.

Ἐρχόμαστε τώρα στό 1832, πού ὅπως λέει ἡ κτητορική ἐπιγραφή «ΑΥΘΙΣ Δ' ΑΝΑΚΩΔΟΜΗΘΗ ... κ.λ.π.», καθώς καί τό χάραγμα στό ἄκρο τῆς ἐπέκτασης τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου (φωτ. XX).

Κάποια διατιθέμενα χρήματα, ἡ ἀνάγκη χώρου κι ὁ ζῆλος τῶν ἐπιτρόπων πού ἀναφέρονται στήν κτητορική ἐπιγραφή συνθέτουν ἴσως τήν ἐπιχείρηση τῆς ἐπέμβασης στό μνημεῖο! Οἱ βασικές ἐπεμβάσεις εἶναι:

1. Ἡ προσθήκη ἑνός τέταρτου νότιου κλίτους. Ὁ ἀρχικός νότιος τοῖχος καθαιρεῖται καί ἀντικαθίσταται ἀπό μιά πρόσθετη κιονοστοιχία ἀπό 6 κορμούς ἀγριοδρῦ τῆς ἴδιας διατομῆς (0,35 μ.) καί μέ ἴσα μετακιόνια πρός τίς δύο κύριες κιονοστοιχίες. Κατασκευάζεται νέος τοῖχος νότιος μέ τεχνική ντόπια. Μιά ξυλοκατασκευή μέ ὀρθοστάτες 0,25 × 0,25 δεμένους μέ ὁριζόντιους δοκούς καί διαγώνιες ἀντηρρίδες, ἀνάμεσα στίς ὁποῖες στερεώνονται τά τετράξυλα τῶν παραθύρων, εἶναι ὁ φέρων σκελετός ἐνῶ μέ χειροποίητα τοῦβλα συμπληρώνονται τά κενά καί ὅλο ἐπιχρίεται.

Ἐσωτερικά σέ ὕψος 2,5 μ. πατοῦν ἐγκάρσια ἀπό τά ὁριζόντια δοκάρια τῆς νέας κιονοστοιχίας μέχρι αὐτά τοῦ νέου νότιου τοίχου τά πάτερα πού σανιδοστρωμένα ἀπό πάνω καί ἐπενδυμένα μέ ὀροφοσανίδες ἀπό κάτω διαμορφώνουν τή νότια κεραία τοῦ γυναικωνίτη. Κάτω στό ἀνατολικό ἄκρο ἡ ἐπέκταση τοῦ τέμπλου ἀποτέμνει ἕνα τμῆμα σέ συνέχεια μέ τό παλιό διακονικό, ἀπό τό ὁποῖο καί ἡ ἐσωτερική προσπέλαση διά τοῦ ἀνοίγματος πού δημιουργήθηκε στό διασωθέν τμῆμα τοῦ παλιοῦ νότιου τοίχου.

Σήμερα ὁ χῶρος αὐτός εἶναι παρεκκλήσιο καί διακονικό συγχρόνως, στήν πύλη τοῦ ὁποίου γιά παραστάδες ἔχουν τοποθετηθεῖ οἱ 2 ἀπό τούς 4 ξυλόγλυπτους στυλίσκους τοῦ κιβωρίου (φωτ. XX). Στό δέ δυτικό ἄκρο ὑπῆρχε ἡ ἐσωτερική εὐθύγραμμη σκάλα πρός τό γυναικωνίτη, καταργημένη πιά σήμερα.

2. Ἡ δεύτερη ἐπέμβαση γίνεται στή δυτική πλευρά τοῦ ναοῦ. Ὁ ἐξωνάρθηκας μέ ἤ χωρίς ἀντικατάσταση τῶν τετραγωνικῶν ἐξωτερικῶν στύλων του κλείνεται δυτικά, βόρεια καί νότια, ὅπου ἀνοίγεται καί ἡ κύρια πόρτα εἰσόδου ἀπό τή δίοδο τοῦ κωδωνοστασίου. Μέ ἴδια ἀκριβῶς κατασκευή, ὅπως προηγουμένως στή νότια πλευρά, δημιουργεῖται ἡ δυτική κεραία τοῦ γυναικωνίτη, πού βλέπει πρός τόν κυρίως ναό ἀπό τό καθιερωμένο ἄνω τμῆμα τοῦ παλιοῦ δυτικοῦ τοίχου. Ἀνοίγονται παράθυρα πάνω καί κάτω, ὅπως στή νότια πλευρά, καί ξύλινο στηθαῖο φράζει τό ἄνοιγμα ἐσωτερικά καί στίς 2 κεραῖες.

3. Ἡ στέγη νότια μέν ἐπεκτείνεται ὡς εἶχε καί καλύπτει καί τή νότια

κεραία τοῦ γυναικωνίτη, δυτικά δέ δημιουργεῖται ψηλότερα ἀπό τήν παλιά στέγη τοῦ ἐξωνάρθηκα μιά νέα μονόρριχτη σάν κάθετο σκέλος πρός τό νότιο τμῆμα τῆς στέγης.

4. Δημιουργεῖται τότε πιθανόν καί ἡ ἄμεση ἔξοδος πρός τό νότιο περίβολο τοῦ γυναικωνίτη μέ τό κλιμακοστάσιο.

Αὐτή λέμε ἦταν ἡ μορφή τῆς ἐκκλησίας τό 1832 χωρίς νά μποροῦμε νά βεβαιώσουμε ἀπόλυτα ἄν ὁ νάρθηκας κλείστηκε ἀμέσως ἤ γιά κάποια περίοδο ἐξακολούθησε νά εἶναι ἡμιυπαίθριος στό ἰσόγειο καί κλειστός μόνο ἐπάνω στό γυναικωνίτη καί κλείστηκε σέ μιά ἐπόμενη φάση.

Ἀπό τό 1832 μέχρι τό 1936 δέν ἔχουμε ἀκόμη καμμιά σίγουρη διαπίστωση ἐπέμβασης παρόλο ὅτι ἴχνη ἀπό τήν ἡλικία τῶν ὑλικῶν καί ἡ ἁπλή λογική μᾶς ὁδηγοῦν στήν ἄποψη πώς ἔγιναν ἐπισκευές ἐνδιάμεσα μιά δυό φορές, σημεῖο στό ὁποῖο συνεχίζεται ἡ διερεύνηση καί ἀναζήτηση στοιχείων. Τό 1936 ἔγιναν κατά κύριο λόγο ἀλλαγές στή φθαρμένη ἐπίπλωση τοῦ ναοῦ καί γενικότερα σέ κινητά στοιχεῖα. Καταργήθηκαν τά στασίδια κατά μῆκος τῶν κεντρικῶν κιονοστοιχιῶν καί ἀνακατασκευάστηκε τό ταβάνι μέ κοντραπλακέ, ὅπως προηγούμενα ἀναφέραμε. Ἀπό τό '36 ἡ ἐπόμενη σοβαρή ἐπέμβαση καί ἀλλοίωση τῆς μορφῆς τοῦ μνημείου ἔγινε τό 1951. Τότε συμβαίνουν τά ἑξῆς συγχωρητέα καί ἀσυγχώρητα:

1. Ἐπεκτείνεται βόρεια ὁ νάρθηκας καί ἡ δυτική κεραία τοῦ γυναικωνίτη καί δημιουργοῦνται ἔτσι τό γραφεῖο στό ἰσόγειο καί μιά ἀποθήκη ἀπό πάνω μέ ἄμεση προσπέλαση ἀπό τή βορεινή αὐλή, αὐτά γιά λόγους ἐξυπηρέτησης τῆς λειτουργίας τοῦ ναοῦ.

2. Ἀλλάζει χωρίς λόγο ἡ δυτική ὄψη τοῦ ναοῦ καί κατά τό πλάτος τοῦ νάρθηκα βόρεια καί νότια. Καταργοῦνται τά παλιά παράθυρα πάνω καί κάτω καί δημιουργοῦνται συστοιχίες 5λοβων παραθύρων τοξοτῶν.

3. Ἀλλάζει ἡ κύρια εἴσοδος καί δημιουργεῖται πάνω ἀκριβῶς ἀπό τήν νέα εἴσοδο μιά τεταρτοσφαιρική κόγχη ἐνῶ ἡ πόρτα γίνεται μνημειώδης ψηλή καί τοξωτή καί περιβάλλεται μέ πυλώνα τοξωτό ἐπί κιόνων.

4. Περιμετρικά τοῦ νάρθηκα στό ἄνω μέρος τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου κρύβεται ἡ κεραμόσκεπη στέγη καί χτίζεται δυτικόμορφο ψευτονεοκλασσικίζον στηθαῖο μέ τριγωνικές (ἀετωματώδεις) ἀπολήξεις. Αὐτές οἱ ἐπεμβάσεις ἦταν ἀπό τίς ἀνεπιτυχέστερες καί πιό ἄσκοπες καί ἄστοχες στήν ἱστορία τοῦ μνημείου, γιατί ἐκτός τῆς προσθήκης τοῦ γραφείου, πού τήν ὑπαγόρευσαν κάποιοι λόγοι ἀνάγκης, οἱ ἄλλες εἶχαν διακοσμητικό χαρακτήρα κι' ἔγινε χωρίς καμμιά μελέτη καί σεβασμό στή μορφή τοῦ μνημείου.

Ἡ τελευταία βάρβαρη ἐπέμβαση στό μνημεῖο γίνεται τό 1961 ὁπότε ξηλώνονται οἱ μαρμαρόπλακες τοῦ δαπέδου τοῦ κυρίως ναοῦ καί τοῦ

νάρθηκα καί ξανατοποθετοῦνται.

Ἡ σημερινή μορφή τοποθέτησής τους, ὅμως, θυμίζει «ἰσόδομο ἀνισοϋψές». Τό ὑπόστρωμα ἀφοῦ ἐκβαθύνθηκε κατά 0,15 μ. ἐνισχύθηκε μέ ἄοπλο σκυρόδεμα, θάβοντας ἔτσι κάθε στοιχεῖο τῆς παλιᾶς ἐκκλησιᾶς καί πρακτικά ἀποκλείοντας μιά πιθανή ἔρευνα γιά διαπίστωση κάποιας ἐπαλληλίας φάσεων ἀπ' τούς Βυζαντινούς χρόνους ὡς σήμερα. Στό νάρθηκα τά πράγματα εἶναι χειρότερα, γιατί οἱ πλάκες του κάλυψαν τό πρόσθετο νότιο κλίτος, πού μέχρι τό '61 εἶχε ξυλοπάτωμα, κι' ἔτσι δέν ἔφτασαν οἱ πλάκες καί γιά τό νάρθηκα καί στρώθηκε ἀντ' αὐτοῦ μέ μωσαϊκό. Στό δάπεδο αὐτό παρεμβάλονταν πρός τό βόρειο ἄκρο τοῦ νάρθηκα, ὅπως καί στήν Παναγία τῆς Μαρώνειας, οἱ δύο ἀρχιερατικοί τάφοι ὁ ἕνας τοῦ Μητροπολίτη Χρύσανθου καί ὁ ἄλλος παλαιότερου Μητροπολίτη, στόν ὁποῖο ὅμως τάφο ἐναποτέθηκαν μέ ἀνακομιδή τά ὀστά τοῦ Μητροπολίτη Ἰωαννικίου, πού πέθανε καί ἐτάφη στό Δωρίσκο (τότε Ρουμτζιούκι) τῆς περιοχῆς Φερῶν[5]. Στόν τάφο τοῦ Χρύσανθου βρέθηκαν τά ὀστά ἄτακτα σκορπισμένα, ἴχνη ἀπό τά ἄμφιά του, ἴχνη ἀπό τόν ἀρχιερατικό του θρόνο, γιατί εἶχε ταφεῖ καθιστός, ὅπως ἐπιβάλλει ἡ παράδοση, καί ἡ μίτρα του ἀκέραιη, ἡ ὁποία σώζεται στή Συλλογή τῆς Μητρόπολης Μαρωνείας. Οἱ ἐπιτύμβιες αὐτές πλάκες σηκώθηκαν μέ γερανό καί μεταφέρθηκαν νά πεταχτοῦν καί νά ἐγκαταλειφθοῦν σέ ἄγνωστο μέρος, ἀφοῦ ὁ τεχνίτης πού κατασκεύασε τό μωσαϊκό καί μετέφερε τίς ἐπιτύμβιες δέ ζεῖ πιά, χωρίς νά ἀποκλείεται νά δόθηκαν σάν πρώτη ὕλη γιά ἀσβέστη σέ κάποια μάντρα τῆς ἐποχῆς.

Βρισκόμαστε λοιπόν ἀπέναντι στό μνημεῖο μέ τό πρόβλημα τοῦ τί θά καθαιρέσουμε, τί θ' ἀφήσουμε, τί θά συντηρήσουμε, τί θά προσθέσουμε. Μετά δύο χρόνων δουλειά καταλήξαμε σέ ὁρισμένες παραδοχές καί κάποιες ἀποφάσεις.

Ὅσοι χῶροι προστέθηκαν ἤ ἀλλοιώθηκαν μορφικά ἀπό λόγους ἐξυπηρέτησης τῆς λειτουργίας τοῦ ναοῦ καί ἀνάγκης διεύρυνσης τοῦ χώρου, μιά καί τό ἐκκλησιαζόμενο ποίμνιο αὐξήθηκε ἀπροσδόκητα πολύ, τά δεχόμαστε ἀναγκαστικά θεωρώντας τα «πολιτογραφημένα» πιά καί ἐνταγμένα στή λειτουργία τοῦ χώρου.

Καθαιροῦμε καί ἀπαλείφουμε τήν ἐπέμβαση τοῦ '51, ἐπιστρέφοντας ἔτσι στή μορφή τοῦ 1936. Πιστεύουμε πώς μέχρι τότε δέν εἶχε μπεῖ τό στοιχεῖο τῆς ἄλογης διακόσμησης στίς ἐπεμβάσεις τόσο πολύ ὅσο ἡ ἱκανοποίηση ἀναγκῶν.

---

5. Μ. Μελιρρύτου: Περιγραφή τῆς Θεοσώστου ἐπαρχίας Μαρωνείας, «Θρακική Ἐπετηρίδα», τόμος Ι, Κομοτηνή 1980, σ. 89.

Καί πάλι, ὅμως, ἔστω κι ἔτσι ἡ μορφή τοῦ μνημείου δέν εἶναι αὐτή πού ἦταν. Τό τόσο ὄμορφο στοιχεῖο τοῦ περιστυλίου τοῦ ἐξωνάρθηκα λείπει ἀκόμη. Ἀποφασίσαμε λοιπόν μέ παλιά ὑλικά καί τρόπους δόμησης νά τό προσθέσουμε χαρίζοντας ἀναμφισβήτητα στήν ὄψη τοῦ μνημείου τήν παλιά ἀρχική της μορφή καί γραφικότητα. Ξέρουμε σίγουρα πώς ἡ γραφικότητα δέν κατασκευάζεται. Πιστεύουμε ὅμως πώς ἡ προσθήκη αὐτή μέ σεβασμό καί σύνεση θά ἀποδώσει στήν προσπάθεια ἀνάδειξης τοῦ μνημείου μέσα στό χῶρο του καί θά βοηθήσει στή διασκέδαση τῆς ψυχρῆς ἐντύπωσης τοῦ μονοκόμματου κλειστοῦ ὄγκου πού ἔχει τώρα τό μνημεῖο τελείως λανθασμένα, ἐνῶ ἐσωτερικά συντηροῦμε τό χῶρο καί τά στοιχεῖα τοῦ μνημείου κάτω ἀπό αὐστηρά ἱστορικά δεδομένα.

Σ' αὐτές τίς ἀποφάσεις ὁδηγηθήκαμε μέσα ἀπό μιά μεγάλη σειρά πιθανῶν παραλλαγῶν καί μετά ἀπό ζύγισμα στό ἐπιτρεπτό σημεῖο τῆς συνεποῦς ἱστορικά συντήρησης καί ἀναπαλαίωσης μέ τή συνεργασία τῆς Ἐφορείας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καί Θράκης καί τῆς ἐπέμβασης - προσθήκης στοιχείων πού μελετημένα βοηθοῦν στό ἐπιδιωκόμενο ἀποτέλεσμα, χωρίς νά βλάπτουν καί ν' ἀλλοιώνουν τή μορφή τοῦ μνημείου καί τήν ἀνάδειξή του στό χῶρο καί τή σημασία του γιά τήν Κομοτηνή ἱστορικά καί πολιτιστικά.

Φωτ. Ι. Ἡ δυτική ὄψη ὅπως εἶναι σήμερα.

Φωτ. ΙΙ. Ἄποψη ἀπό ΝΔ. Φαίνεται ἡ νότια ὄψη, πού ἤδη ἄρχισε ἡ συντήρηση.

Φωτ. III. Ἡ κτητορική ἐπιγραφή.

Φωτ. IV. Ἡ εἰκόνα τῆς Παναγίας μετά τήν πρόσφατη συντήρησή της.

Φωτ. V. Ἡ Παναγία στή Μαρώνεια.

Φωτ. VI καί VII. Ὁ Ἅη-Χαραλάμπης στήν παραλία τῆς Μαρώνειας.

Φωτ. VIII, IX καί X. Ὁ Ἅη-Γιώργης στούς Ἀσκητές.

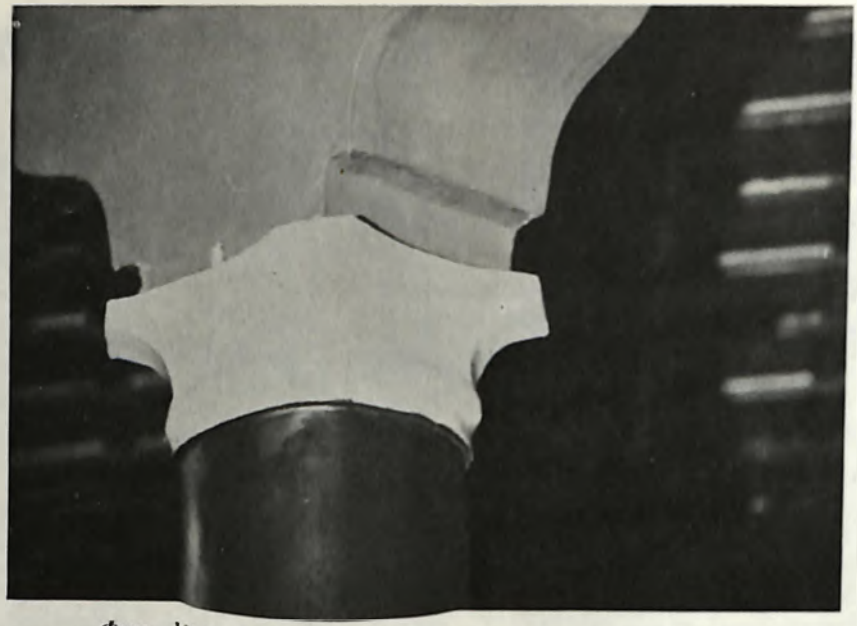
Φωτ. XI, XII καί XIII. Ἡ Ἁγία Ἀναστασία στή Μάκρη.

Φωτ. XIV. Τό ἐσωτερικό τῆς Παναγίας Μαρώνειας.

Φωτ. XV. Τό ἐσωτερικό τῆς Παναγίας Κομοτηνῆς.

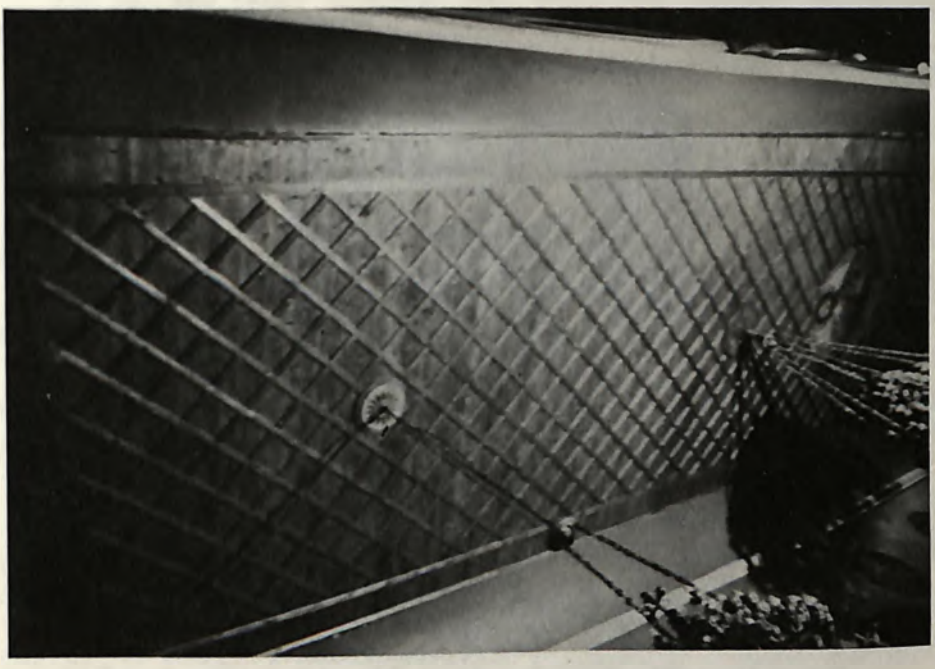

Φωτ. XVI. Κιονόκρανο τῶν κεντρικῶν κιονοστοιχιῶν.

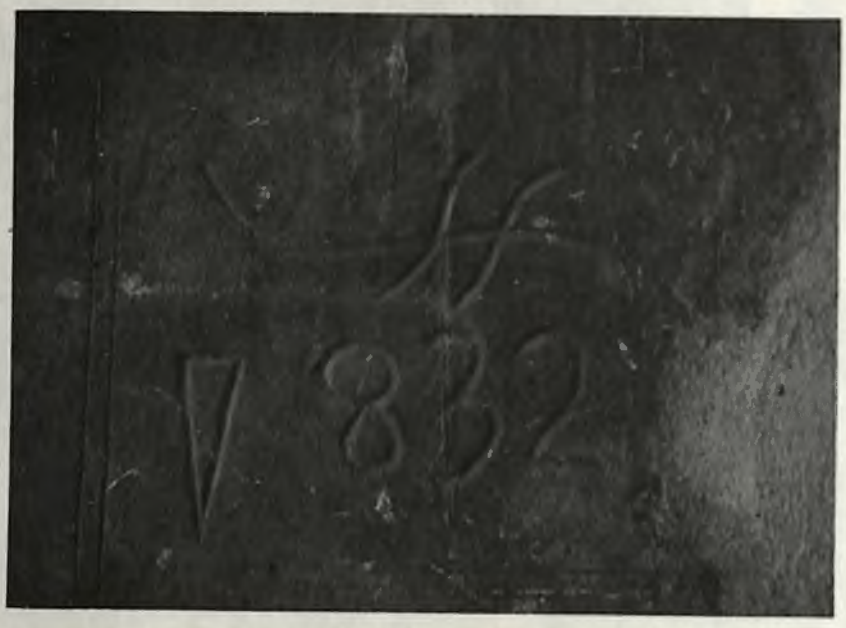

Φωτ. XVII. Τό παλιό ταβάνι τοῦ '36.

Φωτ. XVIII καί XIX. Τό νέο ταβάνι πού κατασκευάσθηκε τό 1981.

Φωτ. XX. Χάραγμα στό ἐπίχρισμα τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου.

Φωτ. XXI. Οἱ σωζόμενοι στυλίσκοι τοῦ κιβωρίου.

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΡΩΣΣΙΔΗ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ Ο ΕΘΝΕΓΕΡΤΗΣ ΤΗΣ ΡΟΔΟΠΗΣ

Ὁ ἱεράρχης πού εὐλογεῖ τή σημαία καί τούς ἀγωνιστές τῆς Ἑλληνικῆς Ἐλευθερίας πού γονατιστοί μπροστά του ὁρκίζονται ἤ ἐκδηλώνουν μέ ἄλλους τρόπους τήν ἀπόφασή τους νά ἐλευθερωθοῦν, ὑπῆρξε θέμα πολύ ἀγαπητό σέ ξένους καί δικούς μας ζωγράφους, γι' αὐτό καί ἡ σκηνή αὐτή ἔχει ἀπεικονιστεῖ σέ πολλούς ζωγραφικούς πίνακες καί χαλκογραφίες.

Τέτοιες τελετουργίες, πού εἴτε ἦταν αὐθόρμητες, εἴτε σκόπευαν νά θέσουν τόν ἀγώνα τῶν Ἑλλήνων ὑπό τή σκέπη τῆς θρησκείας ἔγιναν πολλές στίς ἀρχές τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.

Στό ναό τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, στό Ἰάσιο, ἀπό τό μητροπολίτη Μολδαυΐας Βενιαμίν.

Στό μοναστήρι τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ τῆς Φωκίδος ἀπό τόν ἐπίσκοπο Σαλώνων Ἡσαΐα.

Στό ὕπαιθρο, ἔξω ἀπό τήν Μονεμβασιά ἀπό τόν ἐπίσκοπο Ἕλους Ἄνθιμο.

Στό ναό τοῦ Ἁγίου Ζωσίμου τῆς Σωζοπόλεως ἀπό τό μητροπολίτη Σωζοαγαθουπόλεως Παΐσιο.

Στό μοναστήρι τῶν Καρυῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀπό τό μητροπολίτη Μαρωνείας Κωνστάντιο, καί ἄλλες, ἀλλοῦ.

Μέχρι πρίν λίγα χρόνια ὁμόθυμη καί σταθερή φαινόταν ἡ παράδοση πού τοποθετοῦσε τόν Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανό στό μοναστήρι τῆς Ἁγίας Λαύρας νά εὐλογεῖ τήν 25η Μαρτίου τοῦ 1821 τήν ἔναρξη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

Γι' αὐτό καί οἱ περισσότεροι ζωγραφικοί πίνακες πού παριστάνουν αὐτή τή σκηνή ἀποδόθηκαν στήν παραδοσιακή αὐτή ἰδέα παρά τό γεγονός ὅτι γρήγορα ἀποδείχθηκε ἀνιστόρητη.

Ὁ ἱστορικός Σπ. Τρικούπης τόνισε μέ ἔμφαση τήν ἱστορική αὐτή ἀναλήθεια καί ὁ ἴδιος ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός μέ τά ἀπομνημονεύματά του ἐπιβεβαίωσε τό ἀνυπόστατο τοῦ γεγονότος.

«...Ψευδής εἶναι ἡ ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατοῦσα ἰδέα ὅτι ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἁγίας Λαύρας ἀνυψώθη κατά πρῶτον ἡ σημαία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανα-

στάσεως ...», σημειώνει ὁ Σπ. Τρικούπης στό τέταρτο κεφάλαιο τοῦ Α΄ τόμου τῆς ἱστορίας του.

Καί ὁ Π. Πατρῶν Γερμανός στά ἀπομνημονεύματά του, ἱστορεῖ. «...οἱ δέ προύχοντες τῆς Ἀχαΐας συσκεφθέντες (τήν 10ην Μαρτίου) ἀπεφάσισαν νά μή δώσωσι αἰτίαν τινά, ἀλλά ὡς πεφοβισμένοι νά παραμερίσωσι εἰς ἀσφαλῆ μέρη ὅθεν μερισθέντες ἀνεχώρησαν ἐκ τῆς Λαύρας ὁ μέν Π.Πατρῶν Γερμανός, ὁ Κερκίνης καί ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης διά τά Νεζερά ... ἀπέστειλαν δέ εἰς Κων/πολιν ἄνθρωπον διά νά πληροφορήση τούς ἐκεῖ ἐφόρους περί τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων τῆς Πελοποννήσου καί νά τούς φέρει ἐκεῖθεν εἰδήσεις καί ὁδηγίας...».

Τό ἴδιο ἐπιβεβαιώνουν καί οἱ μυστικές ἐκθέσεις καί ἀναφορές τῶν ξένων προξενείων πού λειτουργοῦσαν τότε στήν Πάτρα καί πού σάν ἔγγραφα ὑπηρεσιακά ἐξεικονίζουν ἐπακριβῶς τήν πραγματική κατάσταση. Ὁ Π. Πατρῶν Γερμανός τήν 25η Μαρτίου βρισκόταν στήν Πάτρα (Κυριάκου Σιμοπούλου: Πῶς εἶδαν οἱ ξένοι τήν Ἑλλάδα τοῦ '21» τόμος Α΄ Ὁ Φιλότουρκος Ἄγγλος Πρόξενος τῆς Πάτρας).

Τό γιατί τώρα ἐξακολουθεῖ νά γιορτάζεται ἐπισήμως καί μέ ἐκπροσώπηση τῆς Πολιτείας ἡ ἐπέτειος τῆς ἀνυψώσεως τῆς σημαίας ἤ τοῦ λαβάρου τῆς Ἐλευθερίας στήν Ἅγια Λαύρα κάθε 25η Μαρτίου, εἶναι ἕνα ἀπό τά πολλά παράδοξα τῆς σύγχρονης Ἑλλάδας.

Ὁ σύγχρονος ἱστορικός Πολ. Ἐνεπεκίδης ἔχει διατυπώσει σχετικά τήν ἑξῆς γνώμη: «Φαίνεται ὅτι μερικές ἰδέες περί ἱστοριογραφίας οἱ ὁποῖες πέθαναν παντοῦ ἀλλοῦ πρό πολλοῦ, ἔχουν ἐν Ἑλλάδι μεγάλην μακροβιότητα. Δέν θέλουμε νά ἐννοήσουμε ἀκόμη ὅτι οἱ μῦθοι καί οἱ ρομαντισμοί ὄχι μόνον δέν ἔχουν θέσιν στήν ἱστορία ἀλλά εἶναι καί ἐπικίνδυνοι γιά τούς μεταγενέστερους».

Ὕστερα ἀπ' αὐτά κι' ἀφοῦ ἡ παραδοσιακή ἰδέα γιά τόν Π. Πατρῶν Γερμανό καί τήν Ἁγία Λαύρα ἔχει κλονισθεῖ, ἀφαιρέθηκε δέ καί τό σχετικό κεφάλαιο ἀπό τίς σχολικές ἱστορίες, οἱ μορφές τῶν ἱεραρχῶν πού ἀπεικονίζονται στούς πίνακες πού δέν μοιάζουν οὔτε μεταξύ τους οὔτε μέ τά γνωστά χαρακτηριστικά ὡρισμένων ἀπ' αὐτούς, παίρνουν χαρακτήρα συμβολικό καί μποροῦν νά ἀποδοθοῦν σ' ὅλους τούς ἱεράρχες πού ἱερούργησαν στίς ὅμοιες τελετές πού ἔγιναν στίς ἀρχές τοῦ ἀγώνα εἴτε μέσα σέ ναούς, εἴτε στό ὕπαιθρο.

Ὁ Μητροπολίτης Μαρωνείας Κωνστάντιος πού εἶναι ἕνας ἀπ' αὐτούς, ὑπῆρξε μιά ἐξαιρετική πνευματική καί ἡρωϊκή μορφή καί συγκαταλέγεται μεταξύ τῶν ἀρχιερέων ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἀφοῦ προπαρασκεύασαν τά πνεύματα στήν ἰδιαίτερη περιφέρειά τους πρωτοστάτησαν ἔπειτα γιά τήν ἔναρξη τῶν κατά τόπους ἐπαναστατικῶν ἐξεγέρσεων.

Κατά μία πληροφορία καταγόταν ἀπό τά Μαδεμοχώρια τῆς Χαλκιδι-

κῆς καί ἦταν ἀρχιμανδρίτης τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου ὅταν ἔγινε ἡ ἐκλογή του ὡς Μητροπολίτου Μαρωνείας, τό 1810.

Ἦλθε στήν Κομοτηνή, τήν ἕδρα τῆς Μητροπόλεως Μαρωνείας ὅπου μυήθηκε στή Φιλική Ἑταιρεία καί στίς παραμονές τῆς Ἐπαναστάσεως ἐπί κεφαλῆς σώματος πολεμιστῶν ἔφθασε ἐγκαίρως καί πιθανότατα μέσω τῆς Θάσου ἡ ὁποία ὑπαγόταν στή Μητρόπολή του, στό Ἅγιο Ὄρος, καί ἐκεῖ τήν 17η Μαΐου τοῦ 1821 στήν εἰδική ἐκκλησιαστική τελετή πού ἔγινε, καί ὅπου ἐχοροστάτησε, εὐλόγησε τά ὅπλα τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Μακεδονίας. Ἀμέσως κατόπιν, κατευθύνθηκε στήν ἱερά μονή τοῦ Ἐσφιγμένου ἀπ᾽ ὅπου μαζί μέ τόν Ἐμμανουήλ Παπᾶ, ἔδωσαν τό γενικό σύνθημα τῆς Ἐπαναστάσεως καί συνεξεστράτευσαν στή Χαλκιδική.

Προφορική παράδοση γιά τή δράση τοῦ Μητροπολίτη Κωνστάντιου δέν ὑπάρχει στήν Κομοτηνή γιά τούς ἴδιους λόγους πού δέν ὑπάρχει παράδοση καί γιά ἄλλα γεγονότα τῆς Ἐπαναστάσεως σέ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος πού δέν ἀπελευθερώθηκαν τότε ἀπό τήν Τουρκική τυραννία.

Οἱ διώξεις, ὁ φόβος, καί ἡ καταστροφή ἐμπόδισαν τή διατήρηση τῆς μνήμης τῶν συμβάντων. Μένουν ὅμως εὐτυχῶς τά λίγα γνωστά ἀλλά σημαντικά γραπτά κείμενα πού ἐπιτρέπουν νά συναχθοῦν κρίσεις καί συμπεράσματα γιά τήν προσωπικότητα καί τή φλογερή ἰδιοσυγκρασία τοῦ ἱεράρχη. Τά κείμενα εἶναι τά ἑξῆς:

«Μιμηταί τοῦ Ἐμμανουήλ (Παπᾶ) ἐγένοντο καί ὁ ἅγιος Μαρωνείας Κωνστάντιος, καί ὁ ἰατρός Εὐάγγελος, ἐξελθόντες μετά στρατιωτῶν». (Γερασίμου Σμυρνάκη «Τό Ἅγιον Ὄρος», Ἀθῆναι 1903 σελ. 172). «... καί ἦταν μέ τήν συνοδείαν αὐτοῦ (τοῦ Ἐμμανουήλ Παπᾶ) τότε ζηλωτής ὑπέρμαχος πρῶτος ἀπό τούς ἄλλους, ὁ ἅγιος Μαρωνείας Κωνστάντιος λεγόμενος. Εἶτα ὁ ἐξοχώτατος ἄρχων ἰατρός Εὐάγγελος μέ τούς στρατιώτας αὐτοῦ, καί μέ πατιέρας, ὡς ἔθος εἶναι εἰς στρατεύματα». (Ἰωάννου Μαμαλάκη «Διήγησις περί Ἁγίου Ὄρους ἐν καιρῷ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821» Ἐπιστημονική Ἐπετηρίς Φιλοσ. Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης, Τόμος Ζ΄ Θεσ/νίκη 1957, σελ. 230-238).

«Ἐκ τῶν Μητροπολιτῶν Μαρωνείας γινώσκομεν ... κάποιον Κωνστάντιον (ἀπό Μαδεμοχώρια τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου), ὅστις τό 1821 ἔφυγεν ἐκ τῆς ἐπαρχίας του εἰς τήν πατρίδα του καί ἀπέθανεν εἰς τό Ἅγιον Ὄρος, ὁ δέ Μπουλουμπούτ Πασᾶς ἐζήτησεν αὐτόν ἐπιμόνως καί ἀνοίξας τόν τάφον αὐτοῦ, ἐπίστευσεν ὅτι ἀπέθανεν ...» (Μ. Μελιρρύτου «Περιγραφή ἱστορική καί γεωγραφική... τῆς Θεοσώστου ἐπαρχίας Μαρωνείας». Κων/πολις 1871 σελ. 70-71)[1].

«Κωνστάντιος (1810-1821) Ἀρχιμανδρίτης τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου. Ἐξελέγη τόν Ὀκτώβριον τοῦ 1810 ἐγκαταλείψας τήν ἐπαρχίαν του ἐκ μέσου γενομένου καί τήν ἐπαρχίαν καταλιπόντος διά κακοβουλίαν αὐτοῦ»

(Μητροπολίτου Μαρωνείας Τιμοθέου, «Ἐπισκοπικός κατάλογος Μητροπόλεως Μαρωνείας», Ἐν Ἀθήναις 1963, σελ. 13).

«.. Οὕτω τελετῆς ἐκκλησιαστικῆς γενομένης, (ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῶν Καρυῶν, πρωτεύοντι ὅλων τῶν ἄλλων), καί τοῦ Μητροπολίτου Μαρωνείας Κωνστάντιου εὐλογήσαντος, ἐπανέστη ὁ Ἄθως ὑπό τοῦ Ἐμμ. Παπᾶ, ὑπερμεσοῦντος τοῦ Μαΐου...(Ἰω. Φιλήμονος, Δοκίμιον ἱστορικόν περί τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τομ. Γ', κεφ. Δ').

«...Συνῆλθον ὅλοι ὑπό τήν προεδρίαν τοῦ Παπᾶ εἰς τήν μονήν τῶν Καρυῶν, τήν πρωτεύουσαν τῶν ἄλλων ... Μετά τοῦτο ἔγινε ἐκκλησιαστική τελετή ἱερουργοῦντος τοῦ Μητροπολίτου Μαρωνείας Κωνστάντιου καί ἐκηρύχθη ἡ Ἐπανάστασις. Ὁ Ἐμμανουήλ Παπᾶς ἀνηγορεύθη ἀρχηγός καί προστάτης τῆς Μακεδονίας (Δ. Κοκκίνου, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, κεφάλαιον 25ον).

Ὁ Ἰωάννης Φιλήμων πού ὑπῆρξε μιά ἀπό τίς ὡραιότερες φυσιογνωμίες τῶν λογίων Πολεμιστῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, στό μνημειώδες ἔργο του «Δοκίμιο ἱστορικόν περί τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως» περιέσωσε καί μιά περικοπή ἀπό ἕνα ἄλλο ἔγγραφο ὑπογραφόμενο ἀπό δύο ἀρχιερεῖς ἀπό τούς τῆς Ἱερισσοῦ καί τῆς Μαρωνείας τό ὁποῖο γνωστό σήμερα στό σύνολό του[2] διαλαμβάνει ὑπό τήν ἡμερομηνία 1-6-1821 τά ἑξῆς:

Τῷ εὐγενεστάτῳ ἄρχοντι κυρίῳ Ἐμμανουήλ Παπᾶ τῷ εὐεργέτῃ ἡμῶν καί ὑπερασπιστῇ προσκυνητῶς. Εἰς τό Ἐσφιγμένου.

«Δηλοποιῶ διά τοῦ παρόντος μου ταπεινοῦ ὅτι [εὑρισκόμενοι εἰς τόν κίνδυνον, ὁποῦ οἱ Τοῦρκοι παίρνοντες τά ἅρματα εἶχον νά μᾶς κόψουν ὅλους καί νά μᾶς σκλαβώσουν καί ἐκ τούτου ἐφύγαμεν εἰς τά βουνά, οὕτω κινδυνεύοντες ἠλεήθημεν μετά Θεόν παρά τοῦ εὐγενεστάτου καί ὀρθοδοξοτάτου ἀρχιστρατήγου κυρίου Ἐμμανουήλ Παπᾶ προφθάσαντος μέ τά χριστιανικά στρατεύματά του]* ὅπου εὐθύς ἐκυρίευσε τόν τόπο μας, τήν ἐπαρχίαν μου Ἱερισσοῦ καί Ἁγίου Ὄρους καί ἠφάνισεν τούς Τούρκους καί μᾶς ἠλευθέρωσεν ὅλους ἀπό τό στόμα τῆς μαχαίρας, χωρίς νά βλαφθῇ κανένας μας, ὁ Θεός νά τόν στερεώνῃ νά τόν δυναμώνῃ νά πηγαίνῃ νικώντας τούς ἐχθρούς καθώς καί νικώντας πηγαίνῃ ἕως τῆς Θεσ/νίκης ὅλοι μας ὑπερευχαριστοῦμεν μικροί καί μεγάλοι ὅπου μετά Θεόν οἱ τρόποι του εἶναι μέ σύνεσιν, μέ χριστιανοσύνην, μέ γλυκύτητα καί μέ πόνον καί μέ ζῆλον θεῖον νά ἐλευθερωθῇ τό γένος, δέν ἠμπορῶ νά κάμω τούς πρέποντας ἐπαίνους μόνον μέ θάμβος παρακαλοῦμεν τόν Θεόν νά τόν δυναμώνῃ οὕτως εὔμορφα νά νικᾶ τούς ἐχθρούς μας καί ἄς μαρτυρεῖ ὡς ἀρχιερεύς καί ὁ Ἅγιος Μαρωνείας Κύριος Κωνστάντιος τούς πρέποντας ἐπαίνους τῆς εὐγενείας, ὅπου εὑρέθη μαζί, χωρίς βέβαια νά κρύπτεται τό ἀνδραγάθημα τοῦ εὐεργέτου μας μετά Θεόν Κυρίου Ἐμμανουήλ Παπᾶ τοῦ εὐλογημένου ἀρχιστρατήγου μας, ὅν ὁ Κύριος διαφυλάττει ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, θριαμ-

βεύοντα καί νικῶντα τούς ἐχθρούς, ἀμήν. ΑΩΚΑ Ἰουνίου Α΄. Ὁ Ἱερισσοῦ καί Ἁγίου Ὄρους Ἰγνάτιος ὑποβεβαιῶ. (Στό ἀριστερό περιθώριο κάθετα): Ὁ Μαρωνείας Κωνστάντιος συμμαρτυρῶ».

Τό ἔγγραφο αὐτό δηλωτικό τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ Ἱερισσοῦ καί Ἁγίου Ὄρους Ἰγνάτιου πρός τόν Ἐμμ. Παπᾶ εἶναι κατά τόν Ἰωάννη Φιλήμονα μιά ἀκόμη ἀπόδειξη τοῦ ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐξεβίασαν τήν Ἐπανάσταση στή Μακεδονία μέ τίς τρομερές καταπιέσεις πού ἄσκησε τό ἀποσταλέν ὑπό τοῦ Τούρκου Διοικητοῦ τῆς Θεσ/νίκης Γιουσούφ Μπέη στόν Ἰσθμό τῆς χερσονήσου τοῦ Ἁγίου Ὄρους στρατιωτικό σῶμα. Ἔρχεται ὅμως νά προστεθῆ στά ἤδη γνωστά γραπτά κείμενα καί νά ἐπιβεβαιώση τήν ἰδέαν ὅτι ὁ ἅγιος Μαρωνείας Κωνστάντιος, ὁ ὁποῖος προσυπέγραψε τό ἔγγραφο καί τή μαρτυρία τοῦ ὁποίου ἐπικαλεῖται ὁ Ἱερισσοῦ, ἦταν ὁ πρῶτος μετά τόν ἀρχηγό Ἐμ. Παπᾶ πού συνἀγωνιζόταν καί ἐμψύχωνε τό στράτευμα στή Χαλκιδική. Ἡ ἱστορική ἔρευνα θά φέρει ἀσφαλῶς στό φῶς καί ἄλλα στοιχεῖα γιά τή ζωή, τή δράση καί τό θάνατο τοῦ ἡρωϊκοῦ ἱεράρχη Κωνστάντιου.

Ἤδη στό νεοεκδοθέν βιβλίο τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀποστόλου Βακαλόπουλου (ἐκδ. ΙΜΧΑ Θεσ/νίκης 1981) μέ τίτλο «Ἐμμανουήλ Παπᾶς — ἀρχηγός καί ὑπερασπιστής τῆς Μακεδονίας — Ἡ ἱστορία καί τό ἀρχεῖο τῆς οἰκογενείας του» περιέχονται καί τρία ἀκόμη ἔγγραφα πού ἀναφέρονται στό μητροπολίτη Κωνστάντιο. Τό πρῶτο μέ ἡμερομηνία 15 Ἰουλίου 1821 πού εἶναι μιά αἴτηση τῆς μονῆς Κουτλουμουσίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους πρός τόν εὑρισκόμενο τότε στήν Κασσάνδρα Ἐμμ. Παπᾶ γιά ἀποστολή σταριοῦ στό ἀριστερό περιθώριό της ἔξω ἀπό τό κείμενο ἔχει γραμμένη κάθετα καί τή φράση «Τόν πανιερώτατον καί σεβασμιώτατον ἅγιον Μαρωνείας εὐλαβῶς προσκυνοῦμεν χειρασπαζόμενοι» πού δηλώνει ὅτι ὁ ἅγιος Μαρωνείας ἦταν πάντοτε κοντά στόν ἀρχηγό καί τοῦτο τό ἐγνώριζαν οἱ μοναχοί τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Τό δεύτερο μέ ἡμερομηνία 7 Σεπτεμβρίου 1821 εἶναι μιά γνωστοποίηση τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων πρός τόν Ἐμμ. Παπᾶ ὅτι στέλνει ἕναν ἀντιπρόσωπό της γιά τήν παραλαβή ὑλικοῦ (νίτρου καί θειαφιοῦ) ἀπό τό πλοῖο πού τό μετέφερε καί στή συνέχεια προστίθεται ὅτι ὁ ἅγιος Μαρωνείας στέλνει στόν ἀρχηγό ἕνα σάκκο (τρουβᾶ) μέ καπνό πού δείχνει ὅτι ὁ ἅγιος Μαρωνείας εἶχε ἐπιφορτισθῆ καί μέ ἄλλες φροντίδες.

Καί τό τρίτο μέ ἡμερομηνία 12 Ὀκτωβρίου 1821 εἶναι μιά ἀναφορά τοῦ ἰδίου Ἰβηρίτη μοναχοῦ πρός τόν ἀρχηγό Ἐμμ. Παπᾶ σχετική μέ διάφορες δοσοληψίες ὅπου ἐκτός ἄλλων ἀναφέρει καί ὅτι παρέλαβε ὅλα τά μέ διάφορους τρόπους ἀποσταλλέντα στή μονή Ἰβήρων ἐκτός ἀπό τά γράμματα τά ὁποῖα τοῦ ἔστειλε διά τοῦ ἁγίου Μαρωνείας, ὁ ὁποῖος μόλις τήν προηγούμενη ἡμέρα ἔφθασε στή μονή Ξηροποτάμου καί διανυκτέ-

ρευσε ἐκεῖ, πού σημαίνει ὅτι ὁ ἅγιος Μαρωνείας ἦταν πάντοτε στό ἐπίκεντρο τῶν γεγονότων καί βρισκόταν σέ διαρκή ἐπαφή μέ τόν Ἐμμ. Παπᾶ, πλέον δέ τούτων ὅτι τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1821 βρισκόταν ἀκόμη ἐν τῇ ζωῇ.

Ἡ Ροδόπη τιμῶσα τή μνήμη τοῦ ἐθνεγέρτη της κατά τόν ἱερό ἀγώνα τοῦ 1821 μέ πρωτοβουλία τῆς μητροπόλεως Μαρωνείας καί Κομοτηνῆς ἀνήγειρε χάλινο ἀνδριάντα τῆς ἡρωϊκῆς μορφῆς τοῦ ἱεράρχου στό προαύλιο τοῦ ναοῦ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου Κομοτηνῆς τά ἀποκαλυπτήρια τοῦ ὁποίου ἔγιναν τήν 29η Νοεμβρίου 1981.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Ν. ΖΗΣΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΤΗΣ ΕΞ ΕΠΙΒΑΤΩΝ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Πρό δύο ἐτῶν ἐδημοσιεύσαμεν εἰς τό περιοδικόν «Κληρονομία» τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Πατριαρχικοῦ Ἱδρύματος Πατερικῶν Μελετῶν μελέτην περί τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τῆς Ἐπιβατηνῆς[1]. Εἰς τήν μελέτην ἐκείνην ἀνεφέρθημεν εἰς τήν περιοδείαν τῶν λειψάνων τῆς ὁσίας μητρός ἀνά τάς χώρας τῆς Βαλκανικῆς. Λόγῳ τῆς μεγάλης φήμης τῆς θαυματουργοῦ ἁγίας βασιλεῖς καί ἡγεμόνες μετά τοῦ εὐσεβοῦς λαοῦ ἐθεώρουν ὡς μεγάλην εὐλογίαν τήν κατοχήν τῶν λειψάνων αὐτῆς, τά ὁποῖα διαδοχικῶς ἐτιμήθησαν ὑπό μέν τῶν Ἑλλήνων εἰς τήν γενέτειραν τῆς ἁγίας κώμην Ἐπιβάτας καί εἰς τήν πλησίον αὐτῆς κωμόπολιν Καλλικράτειαν, ἔνθα ἐκοιμήθη, ἐν συνεχείᾳ δέ ὑπό τῶν Βουλγάρων εἰς τό Τύρνοβον, ὑπό τῶν Σέρβων εἰς τό Βελιγράδιον, ἐν τέλει δέ καί ὑπό τῶν Ρουμάνων, οἱ ὁποῖοι ἀπό τοῦ 1642 μέχρι σήμερον κατέχουν ταῦτα, ἀποκείμενα εἰς τήν Ἱεράν Μονήν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν εἰς τό Ἰάσιον. Τήν περιοδείαν αὐτήν ἐχαρακτηρίσαμεν ὡς ἐνδεικτικήν τῆς ἑνότητος τῶν ὀρθοδόξων λαῶν, οἱ ὁποῖοι, καίτοι ἀνήκουν εἰς διαφορετικάς φυλάς καί ὁμιλοῦν διαφορετικάς γλώσσας, λατρεύουν τούς αὐτούς ἁγίους.

Εἰς τήν συνέχειαν διελάβομεν περί τῆς συγχύσεως μεταξύ τῶν Ἁγίων Παρασκευῶν, ἡ ὁποία παρατηρεῖται καί εἰς τό δυτικόν τμῆμα τῆς Χριστιανωσύνης. Ἐδείξαμεν ὅτι εἰς τόν χῶρον τῆς Ὀρθοδοξίας ἐκ τῶν πολλῶν Ἁγίων Παρασκευῶν ἰδιαιτέρας τιμῆς καί λατρείας ἀπολαύουν δύο, ἡ παλαιά ὁσιομάρτυς, ἡ Ρωμαία (26 Ἰουλίου) καί ἡ νέα ὁσία μήτηρ, ἡ Ἐπιβατηνή (14 Ὀκτωβρίου). Ἐπί τῇ βάσει δέ μελέτης τοῦ Stefan Kožucharov ἐδείξαμεν ὅτι δέν ὑπάρχει ἀνεξάρτητος τῆς ἑλληνικῆς παλαιοσλαβική γραμματεία περί τῆς ἁγίας, διότι τά σχετικά παλαιοσλαβικά ἁγιολογικά κείμενα προῆλθον διά μεταφράσεως ἐκ τῆς ἑλληνικῆς. Ἐπεκρίναμεν δέ ἐν ταυτῷ τήν προσπάθειαν τοῦ Βουλγάρου ἀκαδημαϊκοῦ Iv. Dujčev νά παρου-

1. Ἡ ἁγία Παρασκευή ἡ Ἐπιβατηνή καί ἄγνωστος κανών τοῦ Μελετίου Συρίγου εἰς αὐτήν «Κληρονομία» 11 (1979) 3-25.

σιάση τήν ἑλληνικῆς καταγωγῆς καί πανορθοδόξου τιμῆς ὁσίαν Παρασκευήν ὡς «ἐθνικήν» ἁγίαν τῶν Βουλγάρων, ὡς καί τήν Βουλγαρικήν Ἐκκλησίαν ἡ ὁποία εἰς πρόσφατον σχετικῶς τοιχογράφησιν τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς εἰς τήν Σόφιαν περιέλαβε τήν Ἁγίαν Παρασκευήν τήν «Τυρνοβιανήν» (ТЪRНОВСКА) μεταξύ τῶν «ἐθνικῶν» ἁγίων τῶν Βουλγάρων.

Εἰς τό τέλος ἐξεδώσαμεν τό κείμενον Παρακλητικοῦ κανόνος πρός τήν ἁγίαν ἐκ χειρογράφου τῆς Σκήτης τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βατοπεδίου. Τό χειρόγραφον, ἐπί τῇ βάσει δέ αὐτοῦ καί οἱ συντάξαντες τόν κατάλογον τῶν χειρογράφων τῆς σκήτης Ε. Lamberz - Ε. Λίτσας, ἀποδίδουν τόν κανόνα εἰς τόν γνωστόν μητροπολίτην Ἀθηνῶν Μελέτιον τόν Γεωγράφον. Δι' ὀρθῆς ἀναγνώσεως τῆς ἀκροστιχίδος τοῦ κανόνος ἀπεδώσαμεν τήν σύνταξιν αὐτοῦ εἰς τόν Μελέτιον Συρίγον, ὅστις ἐπί μακρόν ἔζησεν εἰς τό Ἰάσιον, συνέγραψε δέ καί ἄλλα κείμενα διά τήν Ἁγίαν Παρασκευήν τήν Νέαν, ἤτοι βίον καί πλήρη ἀκολουθίαν, ἐντός τῆς ὁποίας ἐπωνύμως δύο κανόνες ἀναφέρονται ὡς ποίημα Μελετίου τοῦ Συρίγου. Μή ἔχοντες τότε εἰς χεῖρας κείμενον τῆς ἀκολουθίας καί τῶν δύο αὐτῶν κανόνων, καί ἐπειδή ὁ Μελέτιος Συρίγος ἐφέρετο ὡς συγγραφεύς δύο κανόνων ἀφιερωμένων εἰς τήν ὁσίαν[2], ἐξεφράσαμεν τήν ὑπόνοιαν ὅτι ὁ παρακλητικός κανών ἴσως ἦτο εἷς ἐκ τῶν δύο. Ὑπεσχόμεθα δέ ὅτι συντόμως θά προεβαίνομεν εἰς ἀναζήτησιν τῶν κανόνων, ὥστε νά γίνῃ συσχετισμός των πρός τόν ἐκδιδόμενον παρακλητικόν κανόνα τῆς Βατοπεδινῆς Σκήτης τοῦ Ἁγίου Δημητρίου[3].

Εὕρομεν πράγματι πλήρη ἀκολουθίαν τῆς ὁσίας εἰς δύο διαφορετικάς νεωτέρας ἐκδόσεις. Ἡ πρώτη ἐγένετο τό 1971 ἐπιμελείᾳ καί δαπάναις τῆς Φανῆς Ν. Σκιπιτάρη, πτυχιούχου τῶν Ἀρχιγενείων ἐκπαιδευτηρίων Ἐπιβατῶν, διά νά ψάλλεται κατά τήν πανήγυριν τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ τῆς ὁσίας, τόν ὁποῖον ἀνήγειραν οἱ ἐκ τῶν Ἐπιβατῶν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης πρόσφυγες εἰς τήν νέαν ἑστίαν των, τούς Νέους Ἐπιβάτας Θεσσαλονίκης[4]. Ἡ ἄλλη ἔκδοσις ἐγένετο ὑπό τῆς «Φιλοπτώχου Ἀδελφότητος "Ἡ Ὁσία Παρασκευή' Νέας Καλλικρατείας» ἐπιμελείᾳ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Ἡσαΐου Μαραντίδου, ἐφημερεύοντος εἰσέτι εἰς τόν φερώνυμον ἱερόν ναόν τῆς ἁγίας ἐν Νέᾳ Καλλικρατείᾳ Χαλκιδικῆς ἔνθα κατέφυγαν οἱ ἐκ τῆς Καλλικρατείας

---

2. Βλ. Παναγιώτου Νικολοπούλου, Συρίγος Μελέτιος, ἐν «Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαιδεία» 11, 594.

3. Ἔνθ' ἀνωτ. 17.

4. Α) *Ὁ βίος τῆς ὁσίας μητρός ἡμῶν Παρασκευῆς τῆς Νέας, πολιούχου Ἐπιβατῶν.* Β) *Ἱερά ἀσματική ἀκολουθία τῆς ὁσίας μητρός ἡμῶν Παρασκευῆς τῆς Νέας.* Νέοι Ἐπιβάται Θεσσαλονίκης (Παρά τήν τουριστικήν ἀκτήν) 1971.

τῆς Θράκης πρόσφυγες[5]. Ἀμφότεραι αἱ ἐκδόσεις ἀποτελοῦν ἀνατύπωσιν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει γενομένης τό ἔτος 1921 ἐκδόσεως ὑπό τῆς «Φιλοπτώχου Ἀδελφότητος Κυρίων Ἐπιβατῶν Ἀνατολικῆς Θράκης "Ἡ Ὁσία Παρασκευή"», αὐτή δέ τῆς ἐν Ἰασίῳ τῆς Ρουμανίας ἐν ἔτει 1817 γενομένης ἐκδόσεως ὑπό τοῦ ἡγουμένου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν Σεραφείμ τοῦ Καρακαλληνοῦ[6]. Τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς φωτοαντίγραφον ἔχομεν εἰς χεῖρας μας ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξηροποτάμου τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Αἱ τρεῖς νεώτεραι ἐκδόσεις παραλείπουν τό ἐμπεριστατωμένον προοίμιον τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἰασίου, προσαρμόζουν δέ τάς ἰδικάς των εἰσαγωγάς περί τοῦ βίου καί τῶν θαυμάτων αὐτῆς εἰς τάς συνθήκας καί ἀπαιτήσεις τῶν εὐσεβῶν κατοίκων τῶν δύο τόπων τῶν Ἐπιβατῶν καί τῆς Καλλικρατείας, ἔνθα ἀντιστοίχως ἐγεννήθη καί ἐκοιμήθη ἡ ὁσία Παρασκευή. Παρόμοιαι μικροπροσαρμογαί ἐγένοντο καί εἰς τό κείμενον τῆς ἀκολουθίας, ἔνθα ἐπί παραδείγματι ἀντί «Μολδαβίας τό καύχημα» γράφεται «Ἐπιβατῶν» ἤ «Καλλικρατείας τό καύχημα». Ὁ βίος καί ἡ ἀκολουθία τῆς ὁσίας ἰδιαιτέρως τονίζουν τήν πρός τούς πτωχούς ἀγάπην τῆς ὁσίας, λόγῳ τῆς ὁποίας προσφυέστατα αἱ φιλόπτωχοι ἀδελφότητες τῶν Ἐπιβατῶν καί τῆς Νέας Καλλικρατείας ἔλαβον τό ὄνομα αὐτῆς. Δέν ἦτο διά τοῦτο ἀνάγκη εἰς τάς νεωτέρας ἐκδόσεις νά προστεθῇ ἡ μή μαρτυρουμένη καί ἀναχρονιστική εἴδησις, κατά τήν ὁποίαν ἐπιστρέψασα ἡ ὁσία εἰς τήν πατρίδα της, τούς Ἐπιβάτας, ἵδρυσε φιλόπτωχον ἀδελφότητα, εἰς τήν ὁποίαν ἐνετάγησαν πολλαί νεάνιδες καί κυρίαι.

Κατά τό προοίμιον τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἰασίου ἡ ἀκολουθία εἶναι ἔργον τοῦ Μελετίου Συρίγου. Τό ὄνομά του πάντως δέν ὑπάρχει εἰς τήν ἀρχήν τῆς ἀκολουθίας. Φέρεται ὅμως εἰς τήν ἐπιγραφήν τῶν δύο κανόνων τοῦ ὄρθρου, ἕκαστος τῶν ὁποίων φέρει ἰδιαιτέραν ἀκροστιχίδα. Ὁ πρῶτος ἐπιγράφεται «Ποίημα Μελετίου τοῦ Συρίγου φέρων ἀκροστιχίδα τήνδε· Π α ρ θ ε ν ί η ς β λ ά σ τ η μ α Π α ρ α σ κ ε υ ή ν ἀ ν α μ έ λ ψ ω». Ὁ δεύτερος· «Π α ρ α σ κ ε υ ή ν τ ό σ κ ε ῦ ο ς Χ ρ ι σ τ ο ῦ ὑ μ ν ή σ ω· ποίημα τοῦ αὐτοῦ». Οἱ δύο κανόνες ἐπομένως πρός τήν ὁσίαν, οἱ ἀναφερόμενοι ὡς ἔργον τοῦ Μελετίου Συρίγου, δέν εἶναι ἀνεξάρτητον ἔργον ἀλλά ἐντάσσονται ἐντός

---

5. *Ἡ ὁσία Παρασκευή, ἡ Ἐπιβατηνή. Ἀκολουθία - παρακλητικός κανών καί σύντομος βιογραφία*, ἔκδοσις Φιλοπτώχου Ἀδελφότητος «Ἡ Ὁσία Παρασκευή» Νέας Καλλικρατείας, ἄνευ χρονολογίας.

6. *Ἀκολουθία τῆς ὁσίας μητρός ἡμῶν Παρασκευῆς τῆς Ἐπιβατινῆς, νῦν ἐκ νέου ἐπιμελῶς διορθωθεῖσα καί προσθήκαις πλουτισθεῖσα, σπουδῇ καί δαπάνῃ τοῦ πανοσιωτάτου ἀρχιμανδρίτου καί καθηγουμένου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, κυρίου Σεραφείμ, τοῦ Καρακαληνοῦ καί τοῦ Α.Μ.Γ.*, ἐν Ἰασίῳ 1817, ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Τυπογραφείῳ.

τῆς ἀκολουθίας, τήν ὁποίαν ἐπίσης πρέπει νά συνέγραψεν ἐν συνόλῳ ὁ Μελέτιος Συρίγος. Ἡ παράλειψις τοῦ ὀνόματός του εἰς τήν ἀρχήν τῆς ἀκολουθίας δέν ἔχει ἀποφασιστικήν σημασίαν. Τό ὄνομά του ἄλλωστε ἀπουσιάζει καί ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ παρακλητικοῦ κανόνος πρός τήν ὁσίαν, ὁ ὁποῖος συνεκδίδεται εἰς τό τέλος τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἰασίου καί τῶν νεωτέρων ἀναρογράφου τῆς Βατοπεδινῆς Σκήτης τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἔνθα ἐφέρετο ὡς ἔργον «Μελετίου Ἀθηνῶν, τοῦ συγγραφέως τῆς Γεωγραφικῆς Βίβλου», διωρθώθη ὅμως τό λάθος αὐτό καί ἀπεδόθη ὑφ' ἡμῶν εἰς τόν Μελέτιον Συρίγον ἐπί τῇ βάσει τῆς ἀκροστιχίδος τοῦ κανόνος. Ἡ διαπίστωσις τῆς συνυπάρξεως τοῦ κανόνος ἐν τῇ πλήρει ἀκολουθίᾳ τῆς ὁσίας, τήν ὁποίαν συνέγραψεν ἐν συνόλῳ ὁ Μελέτιος Συρίγος, οὐδεμίαν πλέον καταλείπει ἀμφιβολίαν περί τοῦ ὅτι συνεγράφη ὑπ' αὐτοῦ. Ἐπί πλέον διαστέλλεται τῶν δύο ἄλλων κανόνων τοῦ ὄρθρου, ὥστε νά συνάγεται πλέον ὅτι ὁ Μελέτιος Συρίγος ἔγραψεν ὄχι δύο ἀλλά τρεῖς κανόνας εἰς τήν ὁσίαν Παρασκευήν, δύο διά τήν ἀκολουθίαν τοῦ ὄρθρου καί ἕνα παρακλητικόν. Ὁ τελευταῖος, μολονότι, ὡς ἐλέχθη, δέν φέρει ἐν ἀρχῇ ἐπιγραφήν μέ τό ὄνομα τοῦ συντάκτου, ἀποκαλύπτει ὅμως αὐτόν μέ τήν ἀκροστιχίδα· «Αἶνον δέχθητι ὦ μῆτερ Μελετίου Κρητός».

Τό χειρόγραφον πάντως τῆς Βατοπεδινῆς σκήτης, τοῦ ὁποίου ὁ γραφεύς ἀπέδωσεν ἐσφαλμένως τόν παρακλητικόν κανόνα εἰς τόν Μελέτιον Γεωγράφον διασώζει πληρέστερον καί καλύτερον κείμενον καί ἠμπορεῖ νά βοηθήσῃ σημαντικῶς εἰς τήν ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου τοῦ κανόνος, τό ὁποῖον εἰς τήν ἔκδοσιν τοῦ Ἰασίου καί εἰς τάς νεωτέρας ἀνατυπώσεις αὐτῆς εἶναι ἐλλιπές καί μετά πολλῶν λαθῶν.

Οὕτω εἰς τήν ε΄ ᾠδήν ἐκτός τοῦ ὅτι ἔχει ἀλλαγῆ ἡ σειρά μεταξύ τοῦ δευτέρου καί τοῦ τρίτου τροπαρίου, ἀντί τοῦ Θεοτοκίου «Τρέμω ἐννοῶν» ἔχει τεθῆ τό «Ἴασαι ἀγνή τῆς ψυχῆς μου τήν ἀσθένειαν». Μέ τάς μεταβολάς αὐτάς εἶναι ἀδύνατον νά οἰκοδομηθῇ ἡ μνημονευθεῖσα ἀκροστιχίς. Τήν οἰκοδόμησιν τῆς ἀκροστιχίδος δυσχεραίνουν ἐπίσης δύο λάθη, ἓν εἰς τό πρῶτον τροπάριον τῆς ε΄ ᾠδῆς, «ὄλισθον» ἀντί «ὤλισθον» καί ἓν εἰς τό τρίτον τροπάριον τῆς θ΄ ᾠδῆς «εἰς σέ, Τριάς Ἁγία, πίστει προσκυνοῦντες». Τό χειρόγραφον τῆς Βατοπεδινῆς σκήτης μετά τόν κανόνα μνημονεύει λιτάνευσιν τοῦ λειψάνου τῆς ἁγίας ἔξω τοῦ νάρθηκος, παραθέτει δέ κατόπιν τό κάθισμα «Δακρύων κρουνούς», τό ὁποῖον ἐλλείπει εἰς τήν ἔκδοσιν τοῦ Ἰασίου καί εἰς τάς ἀνατυπώσεις αὐτῆς. Ἀντί ἐπίσης τῶν τριῶν μεγαλυναρίων τοῦ χειρογράφου τῆς Βατοπεδινῆς σκήτης, ἡ τοῦ Ἰασίου καί αἱ ἄλλαι ἔχουν ἓν μόνον καί τοῦτο διάφορον. Ἡ ἔκδοσις τῆς Φιλοπτώχου Ἀδελφότητος Νέας Καλλικρατείας προσθέτει ἓν ἀκόμη μεγαλυνάριον νεωτάτης συνθέσεως.

Ἐν τῷ τέλει τῶν συμπληρώσεων αὐτῶν περί τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τῆς Νέας πρέπει νά μνημονεύσωμεν ὅτι ὑπό τοῦ γνωστοῦ ἐμπνευσμένου Ὑμνογράφου τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἁγιορείτου μοναχοῦ Γερασίμου Μικραγιαννανίτου, συνετάγη νέα ἀκολουθία τῆς ὁσίας Παρασκευῆς μετά παρακλητικοῦ κανόνος καί χαιρετισμῶν, τήν ὁποίαν χρησιμοποιοῦν κατά τήν πανήγυριν τῆς ὁσίας τήν 14ην Ὀκτωβρίου οἱ φερώνυμοι ἱεροί ναοί τῶν Νέων Ἐπιβατῶν καί τῆς Νέας Καλλικρατείας[7]. Ἐκτός τοῦ παλαιοῦ ἀπολυτικίου ὁ μοναχός Γεράσιμος μέ πολλήν δύναμιν, τέχνην καί ἔμπνευσιν ἔχει προσφέρει μίαν καθ' ὁλοκληρίαν νέαν ἀκολουθίαν ὑπερτέραν τῆς τοῦ Μελετίου Συρίγου. Ἐν αὐτῇ ἀποδίδονται τά θαυμαστά κατορθώματα τοῦ βίου τῆς ἁγίας καί ἡ πρός τά σεπτά της λείψανα τιμή. Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρομεν ἓν προσόμοιον ἐκ τῶν στιχηρῶν τοῦ Μεγάλου Ἑσπερινοῦ, εἰς τό ὁποῖον οἱ Ἐπιβάται, ἡ Καλλικράτεια καί ἡ Μολδαβία καυχῶνται διά τήν πρός τήν ἁγίαν καί τό λείψανον αὐτῆς σχέσιν. Ἐάν ἐμνημονεύετο εἰς τήν ἀκολουθίαν καί ἡ παραμονή τῶν λειψάνων εἰς τό Τύρνοβον καί εἰς τό Βελιγράδιον, οὐδέν ἕτερον θά ἔλιπεν ἐκ τῆς θαυμασίας αὐτῆς ἀκολουθίας.

Ἦχος δ΄. Ὡς γενναῖον ἐν μάρτυσιν.

Ὡς περίβλεπτον βλάστημα, Ἐπιβάται τιμῶσι σε· ἐξ αὐτῶν γάρ ἤνθησας παμμακάριστε, ἡ Καλλικράτεια πλέον δέ, ἐν σοί Μῆτερ γάνυται· τό γάρ λείψανον τό σόν ἐν χερσί πάλαι ἔφερεν, ὡς ἁγίασμα, ὅπερ νῦν Μολδαβία θησαυρίζει, καί τῇ τούτου χορηγίᾳ, Παρασκευή ἁγιάζεται.

---

7. Ἡ ἀκολουθία δέν ἔχει εἰσέτι ἐκδοθῆ τύποις. Πολυγραφημένον ἀντίτυπον αὐτῆς ἔδωσεν εἰς ἡμᾶς ὁ ἐφημέριος τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ τῆς Ὁσίας Παρασκευῆς Νέας Καλλικρατείας καί θεολόγος καθηγητής πατήρ Ἰωάννης Σκιαδαρέσης, τόν ὁποῖον καί εὐχαριστοῦμεν θερμῶς.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

ΜΙΛΤΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΗ

Η ΧΑΡΑ ΤΗΣ ΔΟΥΚΙΝΙΩΣ

(Θρακική ήθογραφία σέ 4 θεατρικές εἰκόνες)*

ΕΙΚΟΝΑ ΠΡΩΤΗ

(Ἡ σκηνή παρουσιάζει τήν εἴσοδο παραδοσιακοῦ σπιτιοῦ θρακιώτικου χωριοῦ τῶν ἀρχῶν τοῦ 20ου αἰώνα. Ὅταν ἀνοίξει ἡ αὐλαία ἀκούονται ἀπό τά ἀριστερά παρασκήνια ἤχοι λύρας, γκάϊντας καί φλογέρας, πού συνοδεύουν παλιά θρακικά τραγούδια παρέας πού διασκεδάζει. Δυό λεπτά μετά τό ἄνοιγμα τῆς αὐλαίας ἀνοίγει ἡ αὐλόπορτα καί βγαίνει ἡ Σαββούδα μέ φροκάλι στό χέρι. Ἀφοῦ προσέξει καλά γύρω της ἀρχίζει νά σκουπίζει μερικά σκουπίδια πού ὑπάρχουν στό δρόμο. Ἡ ἀποκριάτικη διασκέδαση στό γειτονικό σπίτι ἐξακολουθεῖ. Σέ λίγο ἀκούεται ἡ φωνή τῆς Δουκινιῶς, πού παρουσιάζεται στό πορτί).

Δουκινιώ: Μουρ' Σαββούδα, πάλ μί τού φουρκάλ στού χέρ; Τί σ' ἔπιασι μουρ κι σένα μί dη πάστρα; Δέ πῆρις χαμπάρ πούνι σήμιρα Σκουλκουδηυτέρα κι πού δέ πιάνουν σήμιρα δλειά;

Σαββούδα: Μή μ' τά λές αὐτά Δουκινιώ. Ἔπριπι νά τ'ς ἔπηρνα χαμπάρ τσοί μιθυστάδις, πού μ' λέρωσαν dή στράτα κί θά γλιπις ἰσύ τί θά τς ἔκανα ἰγώ. Κακιά νύχτα νά τσοί βρεῖ. Πουρδοκέλλα νά ρίξουν!

Δουκινιώ: Ἔλα δά μουρ' Σαββούδα. Ἄφσι τσοί κατάρις κατά μέρους. Πού δέν εἶσι δά σύ κακιά!

Σαββούδα: Ἰγώ ξέρου, πού ἡ μάνα σ', ἡ κυρά Βγινγκή, μ' ἔφιρι ἰδῶ ἀπ' τού χουργιό μ' γιά dή πάστρα τοῦ σπιτιοῦ.

---

* Ἡ θεατρική αὐτή ἠθογραφία, πού ἀναφέρεται στό γάμο (: «χαρά») μιᾶς νέας θρακιώτικου χωριοῦ τῶν προπολεμικῶν χρόνων, γράφτηκε τό 1940 ἀπό τό Μίλτη Παρασκευαΐδη καί ἀποδόθηκε στό παλαιότερο γλωσσικό τοπικό ἰδίωμα τῶν Κομοτηναίων μέ τή συνεργασία τοῦ πρώην δημάρχου Κομοτηνῆς Σοφοκλῆ Κομνηνοῦ καί τοῦ Κομοτηναίου ἐκπαιδευτικοῦ Κώστα Ἀγγελίδη πού ἦταν τότε γραμματέας τῆς κοινότητος Ἀγιάσματος. Τό χρονικό τῆς συγγραφῆς καί τῆς πρώτης παράστασης τῆς ἠθογραφίας αὐτῆς σέ εἰδικά κατασκευασμένη μεγάλη ἐξέδρα, μέσα στό γήπεδο τοῦ ὑπαίθριου Δημοτικοῦ Σταδίου τῆς Κομοτηνῆς, τή νύχτα τῆς Κυριακῆς 23 Ἰουνίου 1940, δημοσιεύεται στό τέλος τοῦ κειμένου της.

Δουκινιώ: Ἄφσ' τα αὐτά μουρή Σαββούδα. Σεῖς μπάς κι δέ τ' ὄχτι στού χουργιό σας; Δέ ξέρ'ς πού σήμιρα, δή Σκουλκουδηυτέρα, δέ κάν νά κάν'ς καμμιά δ'λειά γιατί θά σκληκιάσουν τά γειννήματά μας; Ἄντι ρίξτου γλήγουρα τού φουρκάλ στού κατώγ.

Σαββούδα: Μ' ποῦ νά τά ξέρου γώ αὐτά; Μεῖς στού χουργιό μας δή Σκουλκουδηυτέρα τή λέμι Σκυλουδηυτέρα, κι κνηγοῦν οἱ μασκαριμέν' τά σκλιά πί λυσσάζουν τού καλοκαίρ.

Δουκινιώ: Ἔλα τώρα Σαββούδα, σφάλσι γλήγουρα τή πόρτα, γιατί ἡ φιληνάδα μ' ἡ Θιουπλώ, μοί παρήγγειλι πού ἡ ἀξάδιρφός τς ἡ Σουτήρς θέλ νά μ' πεῖ κάτ' ἡ ἴδγιους. Μ' ἔστλι χαμπέρ πού θάνι κι κείνους μί τσοί μασκαράδις, πού θά πιράσουν σί λίγου κί πού θά κυττάξ νά βρεῖ εὐκιρία τν ὥρα π' θά πιρνᾶ νά μ' πεῖ τά νέα τ'.

Σαββούδα: Θαρρῶ, Δουκινιώ, πού θά μί βάλ'ς σί μπιλιᾶ μιγάλου. Νά τά μάθ' αὐτά ἡ μπαμπᾶς σ', ἡ κύρ 'Ανέστ'ς, θά μείν στούν τόπου, θά τούν χτυπήσ' νταμλᾶς στού κιφάλ κι θά μί βγάλ τά μαλλιά ἡ κυρά Βγινκή. Σίγουρα θά μί στείλουν ζδή μάνα μ'. Μί νοιάζ ἄμα μόνου γιά σένα. Τότις θά χτπῶ τού κιφάλι μ', πού δέ μπόρισα νά σί μbουδίσω.

Δουκινιώ: Μήμ φουβᾶσαι καθόλ μούρ Σαββούδα μ'. Οὐλα καλά θά πᾶν. 'Η πατέρας μί τή μητέρα μ' πιστεύου πού θά γυρίσουν πουλύ ἀργά ἀπ' τού γλέντ τοῦ κουμπάρου μας, τοῦ κυρ Σταμάτ. Ἄμα φύγουν οἱ μασκαράδις κι δέ ἔχουν γυρίσ ἡ μάνα μ ἰ τού πατέρα, θά σί πάρω μαζί μ' στού σπίτ τοῦ κουμπάρου μας. Κύτταξι νά συγυριστεῖς κουμμάτ. Ἄν τύχ ἀμά κι φανεῖ ἡ μπαμπᾶς πιό μπρουστά, τν ὥρα π' θά εἶνι ἀπ ἔξου ἡ Σουτήρ'ς, θά τού σκάσου ἀπ' τού πίσου πιριβόλ στού σπίτ τσῆ Θιουπλῶς.

Σαββούδα: Κι γώ τί θα κάνου τότις;

('Ακούονται φωνές).

Δουκινιώ: Ἔλα μπές γλήγουρα μέσα. 'Η παρέα μί τούν Σουτήρ κόντιψι.

('Η Δουκινιώ καί ἡ Σαββούδα μπαίνουν βιαστικά καί κλείνουν τό πορτί. Παρουσιάζεται τό καρναβάλι ἀπό τά δεξιά: Ἄνδρες μέ δερμάτινες μάσκες πού κρατοῦν ρόπαλα. Ἕνα παιδί βαστᾶ καλάθι γιά νά μαζεύει ἀπό τά σπίτια αὐγά. 'Ο ἀρχηγός τῆς παρέας φορεῖ στό κεφάλι γιά στέμμα ἕνα καλάθι τρυπημένο, ἀπ' τό ὁποῖο κρέμονται σκόρδα καί κρεμμύδια. Βαστᾶ ἕνα μεγάλο παλιό βιβλίο καί σκῆπτρο μὲ σφαίρα χρυσωμένη. Τά κορίτσια τῆς γειτονιᾶς περιτριγυρίζουν τό καρναβάλι. 'Ο ἀρχηγός ὅταν μπαίνει αὐτοσυστήνεται τραγουδώντας).

Καρνάβαλος:

Μέ καιρό πῆγα στή Σμύρνη
καί μέ πάντρεψαν οἱ φίλοι

καί μοί δῶκαν μιά γυναίκα
π' ἄξιζε γιά πέντε δέκα.
Ἕνα φοῦρνο παξιμάδι
ἔτρωγε πουρνό καί βράδυ,
ἔτρωγε καί δυό σαρδέλλες
ἄδειαζε καί τρεῖς βαρέλες.
Ἕνα χρόνο κι ἕνα μήνα
ἔκαμν ἐνάδράχτι νῆμα.

Ἕνα κορίτσι τῆς γειτονιᾶς: Μουρέ μασκαρᾶ, γράφ μήπους τίποτα ἡ φυλλάδα σ' κι γιά μένα;

Καρνάβαλος: Ἄμ πῶς δί γράφ.

(Γυρίζει μερικές σελίδες καί διαβάζει).

Ὅδας σ' ἐγέννˈ ἡ μάνα σου
γουρνέλια κελαϊδοῦσαν
κι οἱ γάτες ἀπ' τίς τρύπες τους
τούς ποντικούς τραβοῦσαν.

Ἕνας ἄνδρας τοῦ καρναβαλιοῦ: Γιά κείνιαν, κεῖ κάτου ἀποῦνι γράφ;

(Δείχνει ἀόριστα πρός τήν πλατεία τῶν θεατῶν).

Καρνάβαλος: Βέβια.

(Σκαλίζει νά τό βρεῖ. Διαβάζει:)

Ἡ μνιά ἡ πλάτη σ' πέταυρο
κι ἡ ἄλλη κεραμίδα,
τόνα του μάτι σ' σάν αὐγό
καί τ' ἄλλο σάν κρομμύδα.

Ἕνας ἄνδρας: Γιά κείνουν κεῖ κάτου γράφ τίποτα;

(Δείχνει ἀόριστα πρός τήν πλατεία).

Καρνάβαλος: Βέβια.

(Σκαλίζει στό βιβλίο. Διαβάζει:)

Παλληκάρι μου χρυσό, ὄμουρφο καμαρουτό
κόρδα ἔχς κι φούντα, μά τᾶσπρα ποῦντα;

Ἄνδρας: Γιά κείνιαν ἱκεῖ;

Καρνάβαλος: Βέεβια.
Εἶσ' ἄσπρη σάν τό φοῦρνο μας
καί σάν τό μαγειριό μας,
μελαχροινή καί νόστιμη

σάν καί τό γάϊδαρό μας.

Ἄνδρας: Γιά κείνιαν;

Καρνάβαλος: Γιά οὔλ γράφ ἰδῶ.
Εἶσ' ἀψηλή, εἶσαι λιγνή
σάν τή ξεραχνιστήρα,
τὄνα σ' τό μάτι σάν αὐγό
καί τ' ἄλλο σάν σταφίδα.

Ἄνδρας: Γιά κείνιαν τήν ξανθή γράφ τίποτι;

Καρνάβαλος:
Εἶσαι ξανθούλα καί goudή
κι ἔχεις κεφάλι σάν βουτσί.

Ἄνδρας: Γιά τούν κυρ Γιώργου;

Καρνάβαλος:
Γιώργου, Γιώργου, Γιωργατᾶ,
τά πουδάργια σου κουντά.
—«Μή τού λέτι βρί παιδγιά
νά σᾶς δώκου λεβλεβλιά».

Ἄνδρας: Γιά τήν παρέα τοῦ κύρ Ἀντών;

Καρνάβαλος:
Κόψι ξύλου, κάμ Ἀντών
κι ἀπού πλάτανου Μανώλ.
Ἄν πεῖς δέ καί γιά Γιάνν
ὅ,τι ξύλου εἶνι κάν.

Ἄνδρας: Γιά κείνουν ἰκεῖ πού τραγουδᾶ τίς νύχτις;

Καρνάβαλος:
Νά μή bερηφανεύεσαι
πού ξαίρς πουλά τραγούδια,
στό κασαbᾶ σέ κοίταζα
πού φύλαγες γαδούργια.

Ἄνδρας: Γιά κείνιαν ἰκεῖ τν ὄμορφ;

Καρνάβαλος:
Ὁ γήλιος βασιλεύει
στά παραθύρια σου
καί σύ διαβολοκόρη
βάφεις τά φρύδια σου.

Ἄνδρας: Γιά τίς χῆρις, τί γραφ ἡ φυλλάδα σ';

Καρνάβαλος:
Τῆς χήρας τό καλεμκερί
φωτιά νά πέσει νά καγεῖ.

Τῆς χήρας ὁ χρυσοτσεβρές
πλήγωσε δλες τίς καρδιές.

Τά κορίτσια τῆς γειτονιᾶς: Τού ξέρς πού ὥρα εἶνι νά σ' ποῦμι κι τού δικό σ' του τραγούδ;

Καρνάβαλος: Κι ποιά εἶν αὐτή πού θά τά βάλ μι μένα;

Ἕνα κορίτσι τῆς γειτονιᾶς: Ἐγώ. Ἄκουγε.

Μάζου τά τραγουδάκια σου
καί βάλτα στό μαντήλι
καί κρέμα τα ψηλά ψηλά
νά μή τά φᾶν οἱ ψύλλοι.

(Ὅλες προγκάρουν τόν Καρνάβαλο, πού ἀποχωρεῖ μέ τήν παρέα του ντροπιασμένος. Φωνές «Κι τ' χρόν»!. Ἡ σκηνή ἀδειάζει. Μένει μόνος του ὁ Σουτήρς, πού χτυπᾶ ἐλαφρά τήν πόρτα. Ἡ Δουκινιώ τήν μισανοίγει μέ προφύλαξη. Μιλᾶ μέσα ἀπό τήν αὐλή, ἐνῶ ὁ Σουτήρς μπροστά στήν πόρτα τῆς λέγει:)

Σουτήρς: Κόντιψι νά πιστέψου, πού εἶχις φυγ κι σύ μί τς γουνιεῖς σ'.

Δουκινιώ: Ἔλα Σουτήρ, λέγι γλήγουρα τί μ' ἤθιλις γιά νά μή μᾶς πάρ χαμπάρ ἡ γειτουνιά κι θά μί πάρς τότις στού λιμό σ'. Ἰδῶ κι οἱ τοῖχοι ἔχουν φτιά κι τά ντουβάρια μάτια.

Σουτήρς: Μή μ' τά λές τώρα αὐτά, Δουκινιώ μ'. Γύριψα νά σί διῶ, γιατί σί χάνου ἀπ' αὔριου πουρνό πουρνό. Οὐλ οἱ σπιτικοί μ' μ' ἔφαγαν τ' αὐτιά μ'. Λέν πού πρέπ' νά γίνου μιγάλους ράφτ'ς μεσ' στού χουριό μας κι θέλουν νά φύγου στν 'Αδριανοῦ*, νά κάτσου δυό χρόνια κουντά σ' ἕνα καλό μάστουρα, νά μάθου δή ντέχν κι νά ράβου ἐγώ ἄμα γυρίσου πίσου οὐλ τς καλοί καλοί τ' χουριοῦ μας.

Δουκινιώ: Τοὔξιρα, Σουτήρ, πού θιλις νά παίξ'ς μί μένα. Δ Δουκινιώ σ' δέ μποροῦσις νά δή στουχαστεῖς ἀν ὥρα ποὔλιγις τού «ναί» γιά τού ταξίδ τς 'Αδριανοῦς;

Σουτήρς: Νά μί κάψ ἡ φουτιά, Δουκινιώ μ' ἄμα δέν ἔκανα χίλια κουμμάτια δή καρδιά μ' ἴσα μέ ἀν ὥρα πού παν τά χείλια μ' τού «ναί».

Δουκινιώ: Κι γώ ἡ χαζή εἶχα πιστέψ οὐλα τά μηνύματα, πού μ' ἔστιλνες μί δή Θιούπλώ, δή ξαδέρφ σ'.

Σουτήρς: Ἡ Παναγιά κι ὁ Χριστός νά σί καλομοιρᾶν Δουκινιώ μ'. Ἄκσι κι μένα. Φτιά νά μί κάψ ἄμ δέ τόκανα γιά σένα. Σκέφκα πού ἡ κύρ 'Ανέστ'ς δέ θά μπόργιε πουτέ νά μή μι θιλήσ' γιά ἄδρα σ' ἄμα μέβλιπι νά γυρίζου κάλφας τρανός ἀπ' δήν 'Αδριανοῦ.

---

* στήν 'Αδριανούπολη.

Δουκινιώ: Λές δήν ἀλήθεια Σουτήρ; Οὐ Θιός μιγάλουν μπιλιᾶ νά σ'. δώσ' ἅμα σκεφτεῖς κακό γιά μένα.

Σουτήρς: Δουκινιώ μ' θά σ' ἀφήσσου γιά δυό χρόνια, μά ὕστιρα θάμι κουντά σ' γιά πάντα.

Δουκινιώ: (Βιαστικά κοιτάζοντας ἀνήσυχα πρός τά πλάγια). Σουτήρ, μί τού καλό νά πᾶς κι νάρτ'ς. Φύγι γλήγουρα γιατί χαθήκαμ. Νά κι ἡ μάνα μ' μί του πατέρα μ'. Ἔρχουντι. Ἄdι στού καλό κι ἡ Παναγιά μαζί σ'.

(Ἡ Δουκινιώ κλείνει τήν πόρτα. Ὁ Σωτήρς φεύγει μέ προφύλαξη τρέχοντας. Παρουσιάζονται ἐξοργισμένοι ὁ κύρ Ἀνέστ'ς καί ἡ κυρά Βγινγκή).

Κύρ Ἀνέστ'ς: Νά κί τά ριζίλια τοῦ σπιτιοῦ μας. Τά φαντάζουσαν αὐτά κυρά μ' Βγινγκή; Ἀκοῦς ἰκεῖ νά μοί λιρώσ' τού σπίτι μ' ἡ χαϊδεμέν σ' μί τά καμώματά τ'ς. Θά δή σφάξου τώρα στού κατώφλι μ.

Κυρά Βγινγκή: Τί ν' αὐτά, πού μοί λές, κύρ Ἀνέστ; Κακουλουγεῖς τού κουρίτσι μ' κί θέλς νά βγάλς τὄνουμά τς! Θιός νά σ' φλάξ. Ἰγώ λέγου πού θἀταν ἡ λιγάμενους τς Σαββούδας.

Κύρ Ἀνέστ'ς: Δέ μπουρῶ, κυρά μ νά κρύβουμ πίσου ἀπ' τού δάχτυλου μ. Γιά κουτό μί πέρασις κι θές νά μ' πεῖς, πού ἡ Σαββούδα θά εἶχι τού θάρρους νά φέρ παλκάρ' τ' χουργιοῦ μας κάτ' ἀπ' τού παραθύρ τ' ἀφεντικοῦ τς;

Κυρά Βγινγκή: Μή βιάζισι, κύρ Ἀνέστ κι θά διοῦμι. Ἀνοίξτι μουρ σεῖς, ἀνοίξτι γλήγουρα.

(Βγαίνει ἡ Σαββούδα. Τά ἔχει σάν χαμένα).

Κύρ Ἀνέστ'ς: Ποὖνι μουρή τού Δουκινιώ; Μίλα, μουρή, γλήγουρα.

Κυρά Βγινγκή: Μί ποιόν, μουρή, ἤσασταν;

Σαββούδα: (Σάν ζαβή). Δέ γύρσι, ἀφιντικά, ἀκόμα τού Δουκινιώ. Ἅμα φύγατι, πῆγε πίσου ἀπ' τού πριβόλ στήν αὐλή τσῆ κυρᾶς Φετεινῆς, γιά νά καθήσ' μί δή κόρη τς δή Θιουπλώ κι δί φάνκι ἀκόμα.

Κυρά Βγινγκή: Μμ τόλιγα γώ, πού μουνάχα ἰσύ ἡ στρίγλα μπουροῦσις νά λιρώσ'ς τού σπίτ' μας. Μί ποιόναν μουρή ἤσαν στού πουρτί;

Σαββούδα: Κανένας δέ πέρασι. Κανέναν δέν εἶδα γώ.

Κυρά Βγινγκή: Νά τα μας τώρα. Θά μᾶς πεῖς, πού ἤμασταν στραβοί, κι γώ κι τ' ἀφεντικό σ'; Μουρή στρίγλα, πού νά μή χες γέν! Γκριμνίσου μουρή, νά μή σί βλέπουν τά μάτια μ', πού μί μουτζουρώνς τού σπίτι μ.

Κύρ Ἀνέστ'ς: (Μπαίνοντας μέσα). Φτού, νά πάρ τού καλό! Χρόνια πού φτάσαμ!

(Γυρίζοντας πρός τή Βγινγκή).

Ἔλα κί σύ, μή μᾶς πάρ χαμπάρ οὔλ ἡ γειτουνιά. Μέσα τς κάνς τού ταλίμ τς ξετσίπωτης.

Κυρά Βγινγκή: Φύγι, μουρή σ' εἶπα, πού μπρουστά μ'. Σύρι γλήγουρα στού κατώγ, νά τοιμάσς τού μπουκτσᾶ σ' κι πουρνό πουρνό νά φύγ'ς ζδή μάνα σ'. Δέ μπουρῶ νἄχου γώ μουτζοῦρις μέσ στού σπίτι μ. Γκρημνίσου, μουρή, πού κεινά γλήγουρα.

(Μπαίνουν μέσα).

ΑΥΛΑΙΑ

***

ΕΙΚΟΝΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

Ἀπόγευμα Κυριακῆς. Τά ἴδια σκηνικά. Σύμφωνα μέ τά παλαιά ἔθιμα ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ συγκεντρώνονται γιά νά χορέψουν ὁμαδικούς χορούς τῆς Θράκης. Κατά τήν πρώτη παράσταση τῆς θρακικῆς αὐτῆς ἠθογραφίας, τήν Κυριακή 23 Ἰουνίου 1940, στό στάδιο τῆς Κομοτηνῆς παρουσιάσθηκε τό καθιερωμένο χορευτικό ἀπόγευμα τῶν θρακικῶν χωριῶν μέ ἐκτέλεση τῶν παλαιοτέρων θρακικῶν χορῶν ἀπό ὁμίλους νέων τῆς Γρατινῆς, τοῦ Ἰάσμου, τοῦ Κοσμίου, τοῦ προσφυγικοῦ συνοικισμοῦ Καβακλιωτῶν καί τῆς Κομοτηνῆς. Οἱ ἠθοποιοί καί ὅλα τά μέλη τῶν χορευτικῶν ὁμίλων φοροῦσαν προπολεμικές τοπικές στολές, ἐχόρευαν δέ καί ἐτραγουδοῦσαν μέ τούς ἤχους τριῶν λυρῶν, δύο ἀσκαύλων καί μιᾶς φιόρας. Στούς χορούς παίρνουν ἐπίσης μέρος ἡ Δουκινιώ καί ἡ Θιουπλώ.

Ἡ ΑΥΛΑΙΑ ὕστερα ἀπό προϋπολογισμένη διάρκεια τῶν χορῶν.

***

ΕΙΚΟΝΑ ΤΡΙΤΗ

Τά ἴδια σκηνικά. Μπροστά στήν αὐλόπορτα τοῦ θρακικοῦ σπιτιοῦ κάθονται ἡ κυρά Βγινγκή, ἡ κυρά Φετεινή, οἱ γειτόνισσες Ξαθώ, Παγώνα, Ἀλεσάβ, Ἀθανασούδα καί ἄλλες. Ἡ μιά τλυγαδιάζει, ἡ ἄλλη πλέκει καί κάθε μιά ἀπό τίς ἄλλες κάνει διασίδι, ἤ τυλίγει τσακρίκια, ἤ κόβει κουρέλια, ἤ κλώθει ἀδράχτι, καί οἱ ὑπόλοιπες ἔχουν κάποια ἀπασχόληση συνηθισμένη στή Θράκη. Ἡ Δουκινιώ μπουγαδιάζει στό πηγάδι μέ τή βοήθεια τῆς Θιουπλῶς.

Δουκινιώ: Ἔλα μουρ' Θιουπλώ. Ἔχς σκουπό νά μ' πεῖς τά νέα τοῦ ξάδελφού σ' τοῦ Σουτήρ; Τί νόμσες μουρή, πού σί φώναξα ζδή πλύσ'

γιατί είχα ἀληθνά ἀνάγκ' ἀπ' τήν βουήθεια σ';

Θιουπλώ: 'Απ' δούν ἴδγιου ἔχου νά σί πῶ μόνου τά χαιριτίζματά τ'. Μί ρώτ'σι ἀλήθεια στά κρυφά, ἄν δούν θμούσαν ὅλου δού γκιρό ποὖλειπε ζδήν 'Adριανοῦ, ἀλλά δέ μπορέσαμι νά τά ποῦμι καλά. Χτές τού βράδ πού πήγαμ μί τή μάνα μ' στού σπίτι τ νά δούν καλωσορίσουμι ἦταν ἰκεῖ μαζιμένου ὅλου τού συγγενολόγ μας κι δέ βρήκαμι κιρό νά τά κουβιντιάσουμι.

Δουκινιώ: Τότις αὐτά εἶνι οὐλα τά νέα τ' πού μ' ἔφιρις;

Θιουπλώ: "Οχ δά! Δέ σ' εἶπα τίπουτα ἀπ' τά πιό σπουδαῖα ἀκόμα. Μ' καλά ἰσού δέ μπόρισις ἀκόμα νά δούν διεῖς;

Δουκινιώ: Δούν εἶδα, μουρ Θιουπλώ, πού πιρνοῦσι κατά τού μισμέρ ἀb δού μαχαλᾶ μας μί δγιό φίλοι τ. Μί κύτταξι μιά στιγμή μέσ στά μάτια, ἀλλά φάνκι πού δέν εἶχι ἠμπιστοσύν ζδού γκόζμου πού ταν ζδού μαχαλᾶ κι γι' αὐτό ηὐχαρίστησι τσοί γειτόνισσές μας, πού δούν καλωσώριζαν χωρίς νά δείξ πού μί προυσέχ ξιχουριστά.

Θιουπλώ: Τί μπουροῦσι νά κάν κι αὐτός, ἀφοῦ δέν ἔχουν πολλή γνωριμιά οἱ φαμίλλιες σας;

Δουκινιώ: "Ας εἶν'. Δί μ' λές τώρα, ποιά εἶνι τ' ἄλλα πῶχς νά μ' πεῖς;

Θιουπλώ: "Ακσι μ' πού λές. Δν ὥρα πού γυρίζαμ στού σπίτ μας μί τά δῶρα τ' Σουτήρ, πού μᾶς ἤφιρι ἀπ' τ' Πόλ πού πέρασι, μακάριζε ἡ μάνα μ' ἐκείνιαν πού θἄχ τή δύχ νά γίν ταίρ τοῦ Σουτήρ, κι ὕστιρα μ' εἶπι πού τν εἶχι φουνάξ μνιά στιγμή στού χαγιάτ ἡ ἀνηψιός-ι-τς κι τς εἶπι πού τ' παρακαλεῖ νά τ' κάν γλήγουρα μνιά προυξενιά. Τ' gάλισι κι ὅλας κείν τν ὥρα νά πάει σήμιρα τού πρωῖ στού σπίτ νά τς τά μλήσ' καλλίτερα.

Δουκινιώ: Κι τί ἔκανι ἰκείν; πῆγι;

Θιουπλώ: Πουρνό πουρνό κί ὅλας. "Αμα γύρσι στού φαγί ἀπάν, εἶπι ζτού πατέρα μ, πού τν εἶπι ἡ Σουτήρ'ς κι ἡ φαμίλλια τ νά κάν προυξενιά ζδή κυρά Βγινγκή γιά σένα. Τ' βλέπ'ς τώρα πού κάτι στά ζιρβά τς μάνα σ'; 'Η νοῦς τς εἶνι μόνου ζτν ὥρα πού θά μπουρέσ' νά τς πεῖ τού μυστικό. 'Ιμένα μ' εἶπι νά μή βγεῖ μλιά ἀπ' δού στόμα μ'. "Ακσι δά. Φουβᾶτι μή δέ τά καταφέρ γιατί ξέρ' πού ἔχτι χτήματα κι παρᾶ μαζιμένου κι μπουρεῖτι νά πάρτι ὅποιουν θιλῆστι.

'Η γυναικοπαρέα πού εἶναι στό πορτί: Καλῶς τούν κύρ Μάρκου.

('Ο κύρ Μάρκους, τύπος ἀγρότη τῆς Θράκης, περνᾶ μέ μιά κατσίκα).

Μάρκους: Καλό νᾶχτι.

Ξαθώ: Μμ' πῶς ἀπού δῶ, τέτοια ὥρα, κύρ Μάρκου; Πῶς πᾶν οἱ δλειές στά χουράφια;

Μάρκους: Μμ' τί δλειές θέλτι νἄχν τά χουράφια, ἀφοῦ κουδεύ' νά τιλειώσ' ἡ Μάης κι δέ θέλ νά πέσ' μιά στάλα βρουχή νά ξιδιψάσ' κι ἡ γῆς;

Βγινγκή: Τί νά γίν κύρ Μάρκου. Οὔλ' δούν ἴδγιου καγιμό ἔχουμ μί τή βρουχή.

Ἀθανασούδα: Κι τού κακό εἶνι πού βρουχή δέ θἄχουμι ἀκόμα. Χτές βράδ ἄκσα τή κουκουμέου πού λαλοῦσι ἀνιβαζμέν ψηλά. Ἠ·ἔρμ δέ τὄχ σκουπό νά λαλήσ ἀπού χαμλά γιά νά πέσ λίγου νιρό.

Φετεινή: Ἰγώ πάλ ἄκσα πού για τν ἀναβρουχιά θά βγεῖ κατά δού σπερνό ἡ πρωτουκόρ τς Λιόπας νά κάν μπιρμπιρίτσα.

Μάρκους: Ἄς γίν κι αὐτό γιά νά σωθοῦμι. Ἄντι, καλό βράδ.

(Ὁ Μάρκους φεύγει).

Ὅλες: Ὥρα καλή κύρ Μάρκου.

Βγινγκή: Τί γίντι, μπρέ σεῖς, κι ἡ κόρ αὐτνοῦ τοῦ κύρ Μάρκου, τό Πηνιώ; Θά μείν κί αὐτό τού καγιμένου στού ράφ;

Ξαθώ: Ἀμ πγοιός γαβρός νά τού γυρέψ κι τού Πηνιώ, ἀφοῦ δέ ξέρ τού ζαβό νά κουνιέτι ὄμουρφα κι νά φαντάζ στού χουρό κάθε Κυργιακή;

Παγώνα: Ἰγώ λέγου, πού ἀφοῦ δέ τ' πιάνουν ἰδῶ πού οἱ γαβροί γυρεύουν τς νύφις, νά δή φουρτώσ' ἡ μπάρμπα Μάρκους σ' ἕνα ἀμάξ, νά κυττάξ νά τς βρεῖ προικιά κί νά τ' πάει κατά τς Σαραντακκλησές. Ξέρτι δά κι αὐτό τού παράξινου, πού τά κουρίτσια ἰκεῖ μποροῦν νά γυρέψουν τού γαβρό ἄμα τ' δώκουν γιά τράχωμα καμμιά πενηνταριά λίρις!

Ἀθανασούδα: Τί εἶν αὐτό μουροί σεῖς. Κάθι λουγιῶ παράξινου ἰδῶ ζd Θράκ γίντι;

Βγινγκή: Γιατί δά; Ξέρς πουλλά παράξινά μας σύ;

Ἀθανασούδα: Μμ ξέρου. Σάν τί παράξινα θές νά σ' πῶ;

Βγινγκή: Ὅ,τ' ξέρς. Ἰγώ λέγου πού ἔχουμ κι μεῖς παράξινα κι λουγιῶ λουγιῶ ζακόνια, μ' τέτοια ἔχ κάθι χώρα.

Παγώνα: Λέτι σεῖς! Ἰμένα νά ρουτᾶτι τί γειδαν τά μάτια μ' ἄμα πῆγα, μπρουστά ἀπ' δέκα χρόνια, στή γκμπάρα μ' πού εἶνι στού Κουστῆ.

Φετεινή: Ποῦ κουντά πέφτ τού Κουστῆ, κυρά Παγώνα;

Παγώνα: Δέ τού ξέρς; Στν Ἀγαθούπολ.

Βγινγκή: Κι τί εἶδις ἰκεῖ;

Παγώνα: Τ' Ἀνιστινάρια εἶδα.

(Στό μεταξύ ἡ Δουκινιώ καί ἡ Θιουπλώ εἶχαν μεταφέρει μέσα στό σπίτι, ἀπό τήν αὐλόπορτα, τή σκάφη καί τά πανέρια μέ τά ρουχικά πού ἔπλυναν. Ἡ Δουκινιώ ἐκάθησε στή γυναικοπαρέα ἀφοῦ ἔφερε τό κέντημά της, ἐνῶ ἡ Θιουπλώ ἐκάθησε νά βοηθήσει τή γυναίκα πού ἔκοβε κουρέλια).

Θιουπλώ: Δέ μᾶς τά λές κι μᾶς, κυρά Παγώνα, τί εἶν αὐτά τ' 'Ανιστινάρια;

Παγώνα: Τί εἶνι; Ἄdρις κι γυναῖκις, πού κρατοῦν τά κουνίζματα τ' ἅη Κουσταντίνου κι τς ἅγιας Λένης, κι τή βαραμονή τσῆ γιορτῆς τ' ἁγιοῦ, δού Μάη, πηγαίνουν σ' ἕνα μεγdάνι, ἀνάφτουν μιγάλις στιές κι χουρεύουν πάν στίς στιές κι ἀναστινάζουν χουρεύουντας χουρίς νά καίγουντι τά ποδάργια τ'ς.

Βγινγκή: 'Ιγώ εἶχ' ἀκούσ πού ἡ δεσπότ'ς θέλσι νά τά μπουδίσ τ' 'Ανιστινάρια.

Παγώνα: Κι γώ τἄκσα αὐτό. Ἔμαθα ἀμά, πού μιά φουρά πού πῆγι κι ἡ δισπότ'ς, πού τἄχε παγορεμένα τ' 'Ανιστινάρια, εἶδι τούς Νιστινάρηδες πού χορεύαν, κρυφά πού πάνου ἀπ' ἕνα σπίτ. Τού πουρνό τσοί μάλωσι, γιατί ἔκαναν τ' ἀdέτ πού εἶχι παγορεμένο. Κεῖνοι εἶπαν ὅτι δέν ἔκαναν τίποτις κι ἡ δεσπότ'ς τς εἶπι νά βγάλουν τά κουdούρια τους. Λόγιαξι κι εἶδι τά πουδάρια τς πού δέν ἦταν ψημένα ἀb dή φουτιά. Λέν πού ἀπό τότις ἄφησε τούς Νιστινάρηδες νά κάνουν τ' 'Ανιστινάρια ὅπως θέλουν.

Θιουπλώ: (Μέ κοροϊδευτικό χαμόγελο). Ἔ νά σᾶς πῶ τώρα κι ἐγώ ἕνα παράξινου πού ξέρου.

'Αθανασούδα: Ποιό εἶν αὐτό, πού σκέφκες νά μᾶς πεῖς;

Θιουπλώ: (κοροϊδευτικά). Ποιό εἶνι; 'Η Σαββατουχαλβᾶς, πού τούν γκριμνοῦν ἁψλά στήν δίπλα μ' ἕνα σπάγγου κι πουλιμοῦν νά dού δαγκάσουν σπρώχνουντας ἡ ἕνας τούν ἄλλουν κι μί τά χέργια μπλιγμένα ἀπού πίσου.

'Αθανασούδα: 'Η Θιουπλώ δέ θέλ' ἀκόμα νά ξιχάσ τά πιδιακίστκα τς.

Θιουπλώ: Ἔ ἀφοῦ δέ πέτυχα, νά σᾶς θυμίσου τά ριζικάργια νά μέ θαμάσιτι: «'Ανοίξατε τού κλείdουνα μ' τ' 'Αγιαννιοῦ τή χάρη - καί ποιός ἕν καλουρίζικους ἄς ἔρτει νά τή πάρει».

Ξαθώ: 'Ακοῦστι κι ἀπού μένα τί εἶδα ἕνα καλουκαίρ πού βρέθκα ζdή Γρατινή, πῶχ' τού καλέ*. Ἔπισι τότις σσάπ στά πράματα, κουdεύαν νά ψουφήσουν οὖλα τά χαϊβάνια τοῦ χωργιοῦ. Μιά παρέα πῆγι τότις σί μιά ρεματιά κι κεῖ μέ σχοινί πού τὄτριβαν σί ξύλα, ἄναψαν κινούργια φουτιά. Οὔλις τς ἄλλις φουτιές μέσα στού χουργιό τς ἔσβησαν τότις κι πῆραν ἀπ' dήν ἴσκα, πού ἀνάψαν φουτιά κινούργια παdοῦ. 'Απ' dη κινούργια φουτιά ἀνάψαν τότις στού κασαbαριό τοῦ χωργιοῦ δυό μιγάλις φουτιές μί σουρό ἀπού ξύλα κι ἀνάμισα ἀπ' αὐτές πέρασαν οὖλα τά χαϊβάνια τοῦ χωργιοῦ κι τἄκαιγαν τσιμά μ' ἀναμμένα δαυλιά dν ὥρα πού περνοῦσαν ἀνάμισα ἀπού τσί φλόγις.

Δουκινιώ: Κι τί ἔγνε μ' αὐτό κυρά Ξαθώ;

---

* φρούριο

Ξαθώ: Κι γώ ἀκόμα δέ μποροῦσα νά τού πστέψου. Ἀπό κείν dή μέρα οὔτε ἕνα χαϊβάν δέ ψόφσε πλιά.

Ἀθανασούδα: Ἔμ καλά. Δέ μ' λέτι σεῖς τού δικό μας, τού γυνικίσιου τού πηγνίδ, τσί ψῆφις, νουμίζτι πού τού ξέρουν παδοῦ;

Θιουπλώ: (κοροϊδευτικά). Βέβια. Σί ποιά ἄλλ' χώρα μπουροῦν νά βρίσκουν ψῆφις τς Ἁγιᾶς Σοφιᾶς τόσου εὔκολα;

Παγώνα: Ἔχου μιά ἰδέα. Ἰγώ λέγου ν' ἀφήσουμ τς δλειές μας λίγου κι νά μᾶς φέρ τού Δουκινιώ dή σκάφ νά παίξουμ. Γιά τού χειροβόλιαζμα ἔχουμ ἰδῶ μαστόρσσα dή κυρά Ἀλεσάβ.

Θιουπλώ: Ἄ καλά καλά. Θά τρέξου κι' ὅλας νά φέρου καί τς δικές μου ψῆφις πού μἴφιρι ψές ἀb dή Πόλ, πού πέρασι ἡ ξάδελφός μ ἡ Σουτήρ'ς. Κατάφιρι νά τς ρίξ ἀπ dού doίχου τς Ἁγιά Σοφιᾶς ρίχνουντας μέ δύναμ' ἕνα ἕνα ἀπάν στά ψηφιδουτά οὐχτώ μιτζίτια πού τά πῆρ ἡ φύλακας.

Ἀλεσάβ: Ἰλάτι δά πού θ' ἀφήσουμ dή δλειά μας. Πέρασ ἡ ὥρα κι στού ἀδράχτι μ μέ τσι μιλιές σας δέν ἔχου οὔτε τρεῖς ούργιές κλουστή. Ἄdι καθῆστι κεῖ πού καθοῦστι νά σᾶς πῶ κι γώ ἕνα παράξινου πού μοί τὄπε μιά μισαφίρσσα ἀπ' τού Σταχτουχώρ.

Ἀθανασούδα: Αὐτή πσοί λέγαμ νά τσῆ βάλς κρυφά ἀλάτ στά παπούτσα τς γιά νά μή dήν ἔχς πειά μσαφιριό;

Ἀλεσάβ: Αὐτή ναί. Μά δέν ἦταν καθόλ βαριτή μισαφίρσσα. Ἤξιρι δά νά κάν κι τόσου καλά dή διάστρα κι μι βουήθσι μί τά οὖλα τς κι στού τλυγάδιαζμα, κι στά τσικρίκια, κι στού διάσιμο, κι στού τύλιγμα τ' παvιοῦ κι δυό βδουμάδις ὁλόκληρις πάνου ζτούν ἀργαλειό μί τού ξυλόχτινου ζτού χέρ.

Δουκινιώ: Τότις ἔφυγι χουρίς νά τς βάλς, κυρά Ἀλεσάβ, ἀλάτ στά παπούτσα τς;

Ἀλεσάβ: Ἰγώ ξέρου πού ἀλάτ βάζουν μόνου κεῖνις οἱ νοικοκυρές πού δέν εἶν ἀπού σόϊ. Τί μᾶς ἔκανι ἡ γναῖκα;

Ξαθώ: Ἰγώ ἔχ ἀκούσ πού ζτή Γρατινή ὅταν θέλουν νά φύγ οὐ μισαφίρς παίρνουν dή νύχτα τά παποῦτσα τ', κι τά βάζουν νά βλέπουν οἱ μύτες κατά dή πόρτα.

Βγινγκή: Κι τί σ' εἶπ αὐτή γιά τού Σταχτουχώρ τς;

Ἀλεσάβ: Ἴλιγι, πού λέτι, πού ζdή γιουρτή τσῆ Ἁγιᾶς Δομνίκης, στίς οὐχτώ τοῦ Γενάρ, γιορτάζουν d μέρα τς Μπάμπως. Μαζεύουντι τότις οὖλις οἱ παdρεμένις ἐξόν ἀπό τσοί χῆρις κι τς στεῖρις κι πηγαίνουν στό σπίτι τσῆ μαμμῆς τοῦ χουργιοῦ μί τά φαγητά τους, μί μισή οὐκά ρακί κι δυό τρεῖς οὐκάδις κρασί. Ἄdρας κανείς δέν κάν νά βρίσκιτι κεῖ ἐξόν ἀπού ἕναν τσαλγκιτζῆ πού δίν ὅρκου πού δέ θά βγάλ μιλιά ἀb τού στό-

μα τ' γιά τά ὅσα θά διεῖ. Δυό τρεῖς ἀπ' τσί πιό γιρόντισσις μ' ἕνα πράσου ἔχουν ἑτοιμάσ ἐκεῖ....

(Ἀκούεται θόρυβος).

Ξαθώ: Νά κι ἡ Μπιρμπιρίτσα....

(Μπαίνει μιά νέα πού ἔχει τό σῶμα της τυλιγμένο σέ πρασινάδες, πού τῆς σκεπάζουν καί τό κεφάλι. Τήν ἀκολουθοῦν κορίτσια 14 χρονῶν πού τραγουδοῦν τό τραγούδι τῆς «μπιρμπιρίτσας» καί καταβρέχουν τίς γειτόνισσες, πού τρέχουν καί φέρνουν μπακίρια μέ νερό καί ραντίζουν τή Μπιρμπιρίτσα. Μιά μικρή βαστᾶ ἕνα καλάθι γιά νά μαζεύει τά δῶρα πού δίνουν οἱ γειτόνισσες).

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΜΠΙΡΜΠΙΡΙΤΣΑΣ

.....

(Φεύγει ἡ Μπιρμπιρίτσα μέ τήν παρέα της).

Φετεινή: Ἄς εἶνι. Ἄς κάν τού καλό κι ἡ χάρ τς Μπιρμπιρίτσας.

Ἀθανασούδα: Ἔ μπρέ κόρις μ', ὥρα πιά εἶνι νά τού δίνου γιά τού σπίτι μ. Σί καμμιά ὥρα θά μᾶς πάρ ἡ νύχτα κι τού βραδνό μ' τού φαγί δέ τού νοιάστκα ἀκόμα.

Παγώνα: Ὥρα εἶνι νά πάου νά ρίξου κί γώ λίγου νιρό ζτού τζέντζερα στά φασούλια μ' πού ἔβαλα νά βράσουν γιά τού βράδ.

(Φεύγουν οἱ περισσότερες. Μένουν ἡ Βγινγκή, ἡ Φετεινή, ἡ Δουκινιώ καί ἡ Θιουπλώ, πού εἶναι ὄρθιες καί ἕτοιμες νά φύγουν καί αὐτές).

Δουκινιώ: Ἔλα μουρ Θιουπλώ, νά κάτσουμι λίγου ἀπού μέσα κι φεύγεις ὕστιρα ἀπ' τού περιβολάκ μας.

Φετεινή: (Στήν Θιουπλώ). Ναί κόρη μ, μπές μέσα, κι γώ θά μείνου λίγου ἀκόμα συδρουφιά μι τ' κυρά Βγινγκή. Σί μσή ὥρα πηγαίνουμι κι τά τοιμάζουμ οὔλα.

(Φεύγουν ἀπό τό πορτί ἡ Δουκινιώ καί ἡ Θιουπλώ).

Ἄς τες αὐτές νά πηγαίνουν κυρά Βγινγκή. Θέλου νά σ' πῶ μιά κουβέντα.

(Κάθονται).

Δέ μ' λές σκέφκες τίποτας ἰσύ γιά δή δύχ τς Δουκινιῶς;

Βγινγκή: Γιατί, κυρά Φετεινή, αὐτό τού καλό ρώτημα;

Φετεινή: Τί νά σ' πῶ; Φιληνάδα τσῆ Θιουπλῶς εἶνι κι δή σκέβουμι κι' αὐτήν σά δικό μ' κουρίτς. Δή περνᾶ δά κι δυό χρόνια.

Βγινγκή: Τού ξέρου αὐτό, κυρά Φετεινή, κί σί φχαριστῶ, γιά δήν ἔννοια σ'. Μά τί νά γίν; Ἡ κύρ Ἀνέστ'ς πάντα μοί λέει, πού δέ πρέπ' νά τού παραρίξουμι τού Δουκινιώ μας. Ξέρς δά πού δέν ἔχουμι μεῖς ἀνάγκ ἀπού μπαμπᾶ-χακι. Δέ βρίσκουμ ἀκόμα κανέναν ὅπους dού θέλουμι. Ἡ κύρ Ἀνέστ'ς θέλ' νάν ἡ γαβρός τ', ἄνθρουπους τς δλειᾶς, ἄνθρουπους προυκουμμένους.

Φετεινή: Ἄκσι, κυρά Βγινγκή, τί ἔχου νά σ' πῶ. Ψές τού βράδ πῆγα νά καλουσουρίσου τούν ἀνιψιό μ dού Σουτήρ, πού γύρσι ἀπού τν Ἀdριανοῦ κάλφας σουστός μί τά οὖλα τ'. Θάμαξα τ' προυκοπή αὐτνοῦ τοῦ πιδιοῦ. Οὖλους ἡ κόζμους σσάστισε ἀπού τά μπαξίσσα π' κβάλσι σ' ὅλους τς συγγενεῖς ἀπέ δή Πόλ, πί πέρασι στούν ἐρχουμό τ'. Ἔλα μέσα σά θές νά διεῖς τί μας φόρτουσι ψές βράδ ἰμένα κι τς Θιουπλῶς.

Μή θαρρήσ'ς πού στά λέγου γιά νά τούν πηνέσου γιατί εἶνι ἀνιψιός μ'. Ξέρς πουλύ καλά πού πάντα παρά πάν ἀπ' τή συγγένεια πιάνου δή φιλία ἰγώ.

Βγινγκή: Μμ αὐτό δά μ' ἔλπι τώρα, νά νουμίσ'ς, πού δέ ξέρου νά νοιώθου ποιές εἶνι οἱ καλές οἱ φιληνάδις.

Φετεινή: Σ' ὁρκίζουμ' πού μόνου δή καλή τύχ τς Δουκινιῶς σκέφκα dν ὥρα πού εἶπα τού ναί γιά νά σί ρουτήσου ἄν βρίσκ'ς dού Σουτήρ ταίρ καλό γιά δή Δουκινιώ.

Βγινγκή: Νά σ' πῶ δήν ἀλήθεια ἡ ἰδέα αὐτή μ' ἀρέσσ πουλύ. Ἕνα τέτοιου πιδί θέλουμι μεῖς. Τού βράδ θά τά μλήσου μί τούν κύρ Ἀνέστ κι πιστεύου νά dού καταφέρου. Ψές μοῦλιγι γιά dούν ἐρχουμό τ'. Θάμαξι πού λιές μί dού τρόπου τ κι μί τά καλά λόγια πού βρῆκι νά πεῖ στς ἄλλ τς γέρ κι ζdούν ἴδγιουν dήν ὥρα πού τούν καλωσώριζαν.

Φετεινή: Σκιφθῆτι του σεῖς κι πέστι. Ἡ πατέρας τ' d' δίν ὅ,τ μπαμπᾶ-χακι θιλῆστι. Ὅποια πόρτα τοῦ χουργιοῦ μας νά χτυπήσ' πουθινά δέ θά τ' ποῦν ὄχ. Τού ξέρτι καλά αὐτό. Ἄσκημ δέ μ' λές εἶν ἡ ἰδέα μ' νά σbeθιργιάσουμι.

Βγινγκή: Μά σούπα για. Ἔχς δίκιου. Ἡ Σουτήρς εἶνι πιδί ἄξιου κι παράξιου γιά δήν Δουκινιώ μας. Μά μή ξιχνᾶς πού τού κουρτσούδι μ' ἔχ πουλύ μιγάλου μιρίδιου κι μποροῦμ νά τού ρουτήσουμ ἀπ' ἔξου - ἀπ' ἔξου, ἄν τς ἀρέσσ γιά γαβρός ἡ Σουτήρς.

Φετεινή: Κυρά Βγινγκή, νά μή σί νοιάζ dίπ γι' αὐτό. Τώρα π' θά δείξου κι αὐτνῆς τά μπαξίσια νά διεῖς πού θά μείν μ' ἀνοιχτό τού στόμα. Μμ ἄμα διεῖ πιά κί τού φακιόλ τού μιταξιτό, σ' ὁρκίζουμ πού θά πιστέψ τού Δουκινιώ, πού εἶνι ἡ Σουτήρ'ς τού βασιλόπιδο τ' παραμυθιοῦ. Ἔλα πᾶμι γλήγουρα νά τά διῆτι πρίν νυχτώσ.

Βγινγκή: Ἄdι πᾶμι. Ἄς φουνάξουμι τά κουρίτσα μας.

(Μπαίνουν καί φωνάζουν).

Φετεινή: Ἄdι (Δυνατά). Ποῦ εἶστι μουρ Θιουπλώ; Ἔεε Δουκινιώ....
Βγινγκή: Δουκινιώωωωω.

ΑΥΛΑΙΑ

***

ΕΙΚΟΝΑ ΤΕΤΑΡΤΗ

(Ἀρχίζει τό νυφοστόλι στό δωμάτιο τῆς Δουκινιῶς. Εἶναι μαζεμένες σ' αὐτό οἱ φίλες της πού «ἀσημώνουν» τήν κάλτσα της. Πάνω στο κεφάλι τῆς νύφης κόβεται κουλούρα. Ἀκολουθοῦν ἄλλα ἔθιμα τοῦ νυφοστολιοῦ).

Τά κορίτσια τοῦ Καβακλιοῦ: (τραγουδοῦν):
Τρέχουν οἱ βρύσις, τρέχουν τά νιαρά,
τρέχουν κι ἀρχόντγι νά ἰδοῦν τή νύφη
πῶς τήν στολίζουν καί τήν σκεπίζουν
κόκκινου ρούχου κι' ἄξιο τσιμπέρι.
Τά κορίτσια τοῦ Κοσμίου:
Ἔλα Χριστέ κι Παναγιά κι δώδεκ' Ἀποστόλοι
κι ἀνάψατι τρία κιργιά κι μαζηυθῆτι ὅλοι.
Βάν τή καρέκλα ἑκλικτή νά κάτσ' ἡ νυφοπούλα
βάλ τη κινᾶ στά χέργια της κι μόσχου στά μαλλιά της.
Ποῦνι νύφη μ' ἡ μάνα σου, ποῦνι κι ὁ μπαμπᾶς σου,
ποῦνι κι τ' ἀδερφάκια σου νά τριγυρνοῦν κοντά σου;
Τά κορίτσια τοῦ Καβακλιοῦ:
Μνιά πιριστιρούδα, μιά νύφη μας,
κάθιτι στούν μπόρο τς καί τραλουϊδᾶ,
κι οὔdι νουμφό φουβᾶτι, κιοῦdι δράκουν,
μόν τν ἀντραδέρφη τς τήν πιρουνιά,
ἀπού τή σήκουνιν πᾶσα ταχιά.
Τά κορίτσια τοῦ Κοσμίου:
Διώχνεις μι, μάνα μ', διώχνεις μι,
κι γώ θέλου νά πάου
νά κάνου χρόνια κι καιρό,
χρόνια κι πέντι μῆνις,
νά κάνου ξένις ἀδιρφές
κι ξένις παραμάνις,
ξένις νά πλύν'ν τά ροῦχα μου

ξένις κι τά λι(γ)νά μου.
Μιανή τά πλύν'ν, δυονή τά πλύν'ν,
στίς τρεῖς τά μουρμουρίζουν.

Θιουπλώ: Ἔλα Δουκινιώ. Δέ μπουρῶ νά καταλάβω γιατί σ' ἤρταν τώρα τόσα δάκρυα στά μάτια. Οὐλις οἱ νιές σί καλουτυχίζουν κί σύ μουνάχα δέ θέλ'ς νά καταλάβς dή καλή τύχη σ'.

Δουκινιώ: Ἄμα βριθεῖς κι σύ ζdή θέσι μ' θά μπουρέσ'ς νά νοιώσ'ς τί κακό εἶνι οὐ χουριζμός ἀπ' τσοί γουνιοί.

Θιουπλώ: Δέ ταιριάζ Δουκινιώ τώρα νά μλᾶς τέτοια πράματα dν ὥρα τς χαρᾶς σ'.

Δουκινιώ: Θιουπλώ, μιά χάρ σί παρακαλῶ νά μ' κάν'ς. Νά βρεῖς ἄμα θά τιλειώσ' ἡ χαρά μ' ἕναν ἄνθρουπου νά δώσ χαbέρ ζdή Σαββούδα, νἄρθ νά μί βρεῖ ζdού σπίτ τοῦ Σουτήρ π' θά μένου. Θά τ' κρατήσου ἰκεῖ κουντά μ' κι θά κυττάξου νά τς γιατρέψου τό κακό πού τς ἔκανα χουρίς νά θέλου κι τν ἀφῆκα κουντά ζdή μάνα τς, πού δέν ἔχ ψουμί νά φάει.

Θιουπλώ: Ἔννοια σ', Δουκινιώ. Μή σί νοιάζ γι' αὐτό. Θά κυττάξου νά ἔχς σί δγυό μέρις dή Σαββούδα ζdοῦ γαbροῦ τού σπίτ π' θά πᾶς.

Τά κορίτσια τοῦ Καβακλιοῦ:

Ἀφίνω γειά στή γειτουνιά,
χαρά στά παλληκάρια,
ἀφίνω καί στή μάνα μου
τρία γυαλιά φαρμάκι.
Τόνα νά πίνει τό πουρνό,
τἄλλο τό μεσημέρι,
τό τρίτο τό φαρμακιρό
τν ὥρα πού θά πλαγιάζει.

***

(Τά κορίτσια τοῦ Κοσμίου μέ τή σειρά ἕνα ἕνα χορεύουν τό χορό τῆς κνᾶς κρατῶντας ἕνα τάσι μέ κεριά ἀναμμένα).

***

('Ακούεται μουσική. Ἔρχεται ὁ γαμπρός. Τά κορίτσια κλείνουν τήν πόρτα. 'Ο γαμπρός ὑπόσχεται διασκέδαση. 'Ανοίγουν τήν πόρτα. 'Η νύφη φιλᾶ τά χέρια τῶν γονιῶν καί τῶν συγγενῶν της).

Τά κορίτσια τοῦ Κοσμίου:

Προσκύνα νύφ' στόν τόπο σου
κι βάλι τρεῖς μιτάνοιες,
βάλι μιτάνοια φίλησε
τῆς μάνας σου τό χέρι
κι ρίξι τού διξί σ' πουδάρ

νά πάει διξιά ἡ δουλειά σου.
Ἤρθι κιρός νά παντρευτεῖς
νά κάνεις ἄλλου ταίρι.

(Ἡ νύφη, ὁ γαμπρός καί ἡ συνοδεία τους παίρνουν θέση γιά νά ξεκινήσουν).

Τά κορίτσια τοῦ Καβακλιοῦ:

(Ἀρχίζουν τό χορό τῆς ἐξόδου, τό «συγκαθιάρικο», πού τόν χορεύουν δυό δυό ἀντικρυστά, καί κουνοῦν τά μαντήλια τους. Ὅσες δέ χορεύουν τραγουδοῦν χτυπώντας τίς παλάμες τους):

(Τή)μ πήραμι, (τή)μ πήραμι
τώρα ποῦ θά (τή)μ πᾶμι;
—Ζdοῦ γabροῦ, ζdοῦ γabροῦ τό σπίτι.

(Τό δωμάτιο ἀδειάζει σιγά σιγά. Τελευταῖες φεύγουν καί ἐκεῖνες πού ἐχόρευαν τό «συγκαθιάρικο»).

ΑΥΛΑΙΑ — ΤΕΛΟΣ

***

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ 1ης ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ «ΧΑΡΑΣ ΤΗΣ ΔΟΥΚΙΝΙΩΣ» ΤΟ 1940

Ἡ ἠθογραφία αὐτή τοῦ Μίλτη Παρασκευαΐδη γράφτηκε γιά νά παρασταθεῖ στό Δημοτικό Στάδιο τῆς Κομοτηνῆς τή νύχτα τῆς Κυριακῆς 23 Ἰουνίου 1940, ὑπό τήν αἰγίδα τῆς Γενικῆς Διοίκησης Θράκης, ὕστερα ἀπό μελέτη τῶν μέχρι τοῦ 1939 λαογραφικῶν κειμένων γιά τίς ἐκδηλώσεις τοῦ Θρακικοῦ πολιτισμοῦ, καί ἔπειτα ἀπό τοπική παρακολούθηση τῶν ἐθίμων καί τῶν παραδόσεων τοῦ νομοῦ Ροδόπης, ἰδιαίτερα τῶν χωριῶν του Γρατινῆς, Ἰάσμου καί Κοσμίου, στά ὁποῖα δέν εἶχαν γίνει ἐγκαταστάσεις προσφύγων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μετά τήν καταστροφή τοῦ 1922. Ἡ λαογραφική ἔρευνα τοῦ συγγραφέα τῆς «Χαρᾶς τῆς Δουκινιῶς» στράφηκε τότε καί στόν ἰδιαίτερο συνοικισμό τῶν Καβακλιώτικων, πού εἶχε ἱδρυθεῖ σέ παλαιότερη περίοδο διωγμῶν ἀπό τή βόρεια Θράκη, στήν ἄκρη τῆς παλιᾶς πόλης τῆς Κομοτηνῆς, ἀπό πρόσφυγες τοῦ Καβακλῆ, πού βρίσκεται στό ἴδιο βόρειο πλάτος μέ τήν Ἀγαθούπολη καί τή Φιλιππούπολη, δυτικά τοῦ παραπόταμου τοῦ Ἔβρου Τούντσα.

Ἐκτός ἀπό τόν πρώην δήμαρχο Κομοτηνῆς Σοφοκλῆ Κομνηνό καί τόν Κομοτηναῖο ἐκπαιδευτικό Κώστα Ἀγγελῆ, πού συνεργάσθηκαν στήν ἀπόδοση τοῦ κειμένου τῆς ἠθογραφίας στό γλωσσικό ἰδίωμα τῶν παλαιοτέρων Κομοτηναίων, ἐβοήθησαν τότε τό Μίλτη Παρασκευαΐδη γιά τή

θεατρική παράσταση τῆς 23ης Ἰουνίου 1940 καί πολλοί ἄλλοι, τά ὀνόματα τῶν ὁποίων ἀναφέρονται στά ἐπίκαιρα δημοσιεύματα γιά τή «Χαρά τῆς Δουκινιῶς» τῶν ἑβδομαδιαίων ἐφημερίδων τῆς Κομοτηνῆς «Πρόοδος» (28.6.1940) καί «Πρωΐα» (28.6.1940) καί τῶν καθημερινῶν ἐφημερίδων τῆς Καβάλας «Ταχυδρόμος» (26.6.1940), τῆς Θεσσαλονίκης «Μακεδονία» καί «Φῶς» (27.6.1940) καί τῶν Ἀθηνῶν «Ἐλεύθερον Βῆμα» (26.6.1940), «Πρωΐα» καί «Ἀκρόπολις» (28.6.1940) κ.ἄ.

Γιά τήν ἱστορία τῆς παράστασης τοῦ 1940 ἐπιβάλλεται νά ἀναφερθεῖ καί ἡ πολύτιμη συνεργασία τοῦ τότε διευθυντῆ τοῦ Ὠδείου Κομοτηνῆς Μακρῆ, πού εἶχε διακριθεῖ καί προηγουμένως σάν διευθυντής τοῦ Ὠδείου Κορίνθου καί σάν μουσουργός πρωτότυπων συνθέσεων. Μέ τήν καταγραφή τῆς μουσικῆς παλαιῶν θρακικῶν τραγουδιῶν σέ εὐρωπαϊκή παρασημαντική ἀπό τό στόμα τῶν πιό ἡλικιωμένων χωρικῶν ὁ τότε διευθυντής τοῦ Ὠδείου Κομοτηνῆς ἔκανε δυνατό νά συμπεριληφθοῦν στό θεατρικό αὐτό ἔργο ἀρκετά καί ἀπό τά ξεχασμένα τό 1940 τραγούδια τῆς Θράκης.

Γιά τήν παρουσίαση ἐπί σκηνῆς τῶν παλαιότερων θρακικῶν χορῶν σέ συνδυασμό μέ τήν ὑπόθεση τοῦ θεατρικοῦ του ἔργου, ὁ Μίλτης Παρασκευαΐδης μέ τή βοήθεια τῶν ἐντοπίων συγκρότησε χορευτικούς ὁμίλους νέων στά χωριά Γρατινή, Ἴασμος καί Κόσμιον, οἱ ὁποῖοι ἔμαθαν ἀπό τούς πιό ἡλικιωμένους συγχωριανούς τους τούς χαρακτηριστικότερους παλιούς χορούς τῆς Θράκης. Οἱ ὁμιλοι αὐτοί ἀνέλαβαν νά ἀσκηθοῦν στούς χορούς ὑπό τήν ἐπίβλεψη εἰδικοῦ, πού διέμενε στό χωριό τους, καί κατέβηκαν μέ λεωφορεῖα στήν Κομοτηνή μόνο γιά τήν τελική γενική πρόβα καί γιά τήν πανηγυρική παράσταση τῆς 23ης Ἰουνίου 1940.

Παράλληλα μέσα στήν Κομοτηνή εἶχε συγκροτηθεῖ χορευτικός ὅμιλος ἀπό οἰκογένειες προσφύγων τοῦ Καβακλῆ, καί ὁρισμένες νέες τῆς Κομοτηνῆς πού εἶχαν χρρευτική ἐπιδεξιότητα ἐπισκέφθηκαν τά χωριά τοῦ νομοῦ Ροδόπης πού διατηροῦσαν τίς παλαιότερες γνήσιες θρακικές παραδόσεις, ἐξέμαθαν ἀπό γέροντες μέ αὐτοψία τά βήματα τῶν παλαιοτέρων χορῶν, πού εἶχαν ξεχαστεῖ ἀπό τούς νεώτερους, (ἐνῶ ὁ διευθυντής τοῦ Ὠδείου Κομοτηνῆς Μακρῆς κατέγραφε μέ εὐρωπαϊκή παρασημαντική τή μουσική τῶν τραγουδιῶν τους), καί ἀνέλαβαν νά τά διδάξουν σέ συνομήλικές τους νέες τῆς Κομοτηνῆς πού δέν ἦταν τότε εὔκολο νά μετακινοῦνται σέ ἐπαρχιακά χωριά.

Τίς σκηνογραφίες τῆς παράστασης τῆς 23ης Ἰουνίου 1940 εἶχε φιλοτεχνήσει ὁ καλλιτέχνης τῆς Κομοτηνῆς Ὄθων Κακαρέλλης μέ μακέτες τοῦ Μίλτη Παρασκευαΐδη, πού ἦταν καί ὁ σκηνοθέτης τῆς παράστασης.

Τά κυριότερα πρόσωπα τῆς θεατρικῆς αὐτῆς ἠθογραφίας κατά τή σειρά τῆς ἐμφάνισής τους στή σκηνή, εἶναι τά ἀκόλουθα, πού ἀναφέρον-

ται παραθέτοντας σέ παρενθέσεις καί τά ὀνόματα τῶν ἐρασιτεχνῶν πού εἶχαν ἀναλάβει τούς ρόλους τους τόν Ἰούνιο τοῦ 1940: Σαββούδα (Πέρσα Βίβογλου), Δουκινιώ (Μαρούλα Γούναρη), ἀρχηγός Καρναβάλου (Πανταζίδης), Σουτήρς (Γ. Στεφανίδης), κύρ Ἀνέστ'ς (Τζήμητρας), κυρά Βγινγκή (Ματούλα Μαρίνη), Θιουπλώ (Ἀθηνᾶ Μιχιτσοπούλου), ἀγρότης Μάρκους (Γιάννης Σάκαρης), Ξαθώ (Δέσποινα Χαλβατζίδου), Ἀθανασούδα (Ἑλένη Ραΐση), Φετεινή (Κατίνα Τοσκοπούλου), Παγώνα (Κωνσταντία Δεληπέτρου), Ἀλεσάβ (Μ. Μπαμπούσκογλου), Μπιρμπιρίτσα (Δωροθέα Πιθάνη) κ.ἄ.

Τά χειρόγραφα τῆς «Χαρᾶς τῆς Δουκινιῶς» μέ τά τραγούδια καί μέ τίς σημειώσεις γιά τή μουσική τους καί γιά τούς χορούς τῆς παράστασης τοῦ Ἰουνίου 1940 χάθηκαν κατά τήν ἀναστάτωση πού προκάλεσε ἡ ἐπιστράτευση μέ τήν κήρυξη τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου στίς 28 Ὀκτωβρίου 1940, ἔγινε δέ δυνατόν νά διασωθεῖ τό κείμενο, πού δημοσιεύεται τώρα στή «Θρακική Ἐπετηρίδα», σέ ἀντίγραφό του, πού εἶχε ταχυδρομηθεῖ ἀπό τό Μίλτη Παρασκευαΐδη στό φίλο του Σταμ. Σταμ. (1881-1946) εὐθύς μετά τήν παράσταση τοῦ Σταδίου Κομοτηνῆς, καί ἀνακαλύφθηκε πρίν μερικά χρόνια μετά τό θάνατο τοῦ γνωστοῦ λογοτέχνη, γελοιογράφου, δημοσιογράφου καί νομάρχη στό ἀρχεῖο τῶν οἰκογενειακῶν καταλοίπων του ἀπό τόν ἐρευνητή καί κριτικό τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας Γ. Βαλέτα.

ΒΡΑΔΙ, ΣΤΗΝ ΑΚΤΗ

Στο χώρο των Αβδήρων,
με την ειδυλλιακή ακτή,
τώρα που η θαμένη πολιτεία
ελευθερώνει,
μεγεθύνει τους ήσκιους-της,
αναβιώνει,
τιμημένη παρουσία,

η μορφή του Γελασίνου.

Ανασταλτική,
δεητική στιγμή,
στο ειρηνοφόρο θάμβος,
κάτω από το αστρικό πλέγμα,
όπου προσαράζει,
καθώς σε τέναγος,
ή διασπάται,
εκμηδενίζεται,
καθώς σε ύφαλο,
η εμπειρία

παρωχημένων στιγμών.

***

Το σημείο, εδώ,
ωσάν από κέντρο του σύμπαντος,
εκτοξεύει,
διπλό, συμπυκνωμένο μήνυμα,
επιβαρυμένο,
μ' ερωτηματικά, δέος και ψόγους.
Ή, μετατρέπεται...,
σε ζωογόνο, φιλτραρισμένο αγέρι·
διατρέχει,
όλβια φρικίαση,

μεσημβρινούς και παράλληλους,

αλληλουχία και αποδέσμευση
των βλαστών,
στον αναγκαίο γεωτροπισμό-τους.

***

Διερεύνηση
στους εγκαταλειμένους χώρους,
όπου η α θ α μ β ί η,
επιταγή ζωής,
αναλύει,
εμπιστεύεται,
σε ν έ α φ τ ε ρ ά,

τα μυστικά-της.

Στη στίλβη των Αβδήρων,
κάτω από το αστρικό πλέγμα,

διείσδυση.

***

Ξάνθη, 1972.

ΚΑΤΙΝΑ ΒΕΪΚΟΥ - ΣΕΡΑΜΕΤΗ

Από τη συλλογή: «Η ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΑ ΤΩΝ ΦΘΟΓΓΩΝ».

ΤΟ ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΟΡΦΕΑ

Παλιό τό μήνυμα τοῦ 'Ορφέα
πού κίνησε ἀπ' τήν ἀρχαία χώρα
τή Θράκη
καί γιόμισε τό Πανελλήνιο.

Ξεπήδησε ἀπό κεῖ χουχλακιστή
ἡ ἰδέα τῆς ἀέναης ζωῆς
κι' ἔγιν' ἐλπιδοφόρα δάδα.
Κι' ἡ ἀγάπη, πού βρίσκει τή δύναμη
νά νικήσει τόν θάνατο,
ἔμεινε σύμβολο στούς αἰῶνες
νά φωτίζει τίς φοβισμένες καρδιές.

Τούτη τήν ἀγάπη, τήν πανανθρώπινη,
τούτη τήν κατανόηση ἀνάμεσά μας,
πού τόσο πάσχουμε νά βροῦμε,
ἄς μή ζητᾶμε ἀπ' ἄλλους νά μᾶς τή δώσουν.

Ἄς γίνει ὁ καθείς μας 'Ορφέας
— γητευτής πού γιατρεύει μέ φῶς —
κι' ἄς δώσει στόν διπλανό συνάνθρωπό του,
κρατώντας τή δάδα τοῦ μύστη,
ὅση,
ἔστω λίγη,
τοῦ περισσεύει ἀγάπη.

Τό χρέος πού βαραίνει ἀπάνω μας τρανό!...

Σημαδιακή ἡ κληρονομιά τοῦ 'Ορφέα
πού νίκησε τοῦ Ἄδη τά σκοτάδια
μέ τήν 'Αγάπη.
Πού ἔκανε τό τραγούδι
Θεϊκιά εὐπροσήγορη παρουσία.

Στά χνάρια ἀπ' τά πόδια του
ἄς ἁρμονίσουμε τά βήματά μας

κι᾽ ἂς ἀφήσουμε τίς καρδιές
νά μεθύσουν ἀπ᾽ τούς ἀπόηχους
τῆς θεϊκιᾶς μουσικῆς του.
Ἂς ἀφήσουμε τίς ψυχές λεύτερες
νά νοιώσουν τό εἰρηνικό κάλεσμα
πού ἔφερε τό μήνυμά του στούς ἀνθρώπους
καί πού τό νόημά του ἀναλλοίωτο
θά προσκαλεῖ πάντα τούς θνητούς
στόν κύκλο τῶν Ἀθανάτων.

ΣΟΦΙΑ ΚΛΗΜΗ-ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΣΤΗΝ ΒΙΖΥΗ

1. Ἀφοῦ δέν ἦταν τυχερό
νά εἴμαστε κοντά σου
ἄς ἔχουμε Βιζύη μου
τό ὄμορφ' ὄνομά σου

2. Δέν θέλω νἄρθω νά σέ βρῶ
Βιζύη σκλαβωμένη
ἀλλά σημαιοστόλιστη
λαμπρή κι' ἀναστημένη

3. Νά ἔμπω νά λειτουργηθῶ
στήν ἐκκλησιά σου πάλι
καί νά χαρῶ Βιζύη μου
τά δροσερά σου κάλλη.

4. Νά χτίσω τό σπιτάκι μου
πού τόχουν γκρεμισμένο
καί νά ταφῶ στό χῶμα σου
τό μοσχομυρωμένο.

Ἴασμος, 25-7-1981

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΕΤΡΙΔΗΣ
Βιζυώτης

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΠΙΦΩΝΗΣΗ

Ἔρχεσαι μυστικά μέ βήματα πού μοιάζουν μέ πουλιοῦ περπάτημα
ἀπρόοπτα σάν τῆς ἀκτῆς τό γλάρο πού τρέχει στό προϋπάντισμα
τοῦ μακρυνοῦ καραβιοῦ στά βάθη πέρα τῆς θάλασσας.
Βλέπεις μέ ἱλαρό μάτι
τή χαραυγή πού μοσκοβολάει βιολέττες
μέ χέρια κατάφορτα ἀπό ρόδα
σηκώνεις ἕνα καινούργιο σύννεφο ἀπό ἁρμονία
ἀδιάφορο δελφίνι κυριαρχεῖς στό σάλο τῶν ὑδάτων
πού διαρκῶς πληθαίνει τή φθαρτή ζωή σου.
Ὅμως
μακρυά ἀπ᾽ τό τόπο
πέρα ἀπ᾽ τό χρόνο
στήν ἄϋλη χώρα τῆς προσμονῆς
λαμποκοπάει τό πυροτέχνημα τοῦ θανάτου
καί σπέρνει
τήν ἐξαντλητική ἕνωση τῆς σάρκας
στό πανάρχαιο μυστήριο τῆς ἡδονῆς.
Ζοῦμε τή φαντασία τῆς γαλανῆς ἀνατολῆς.
Τί μπορεῖ νά δώσει ἡ ἀνατολή;
Λύτρωση;
Πόνο;
Ἤ τό μακάριο αἴσθημα τῆς ὑποταγῆς;

Ἡ νύχτα σκεπάζει τά πάντα
πού ἡ δροσιά ψαύει μέ ταργυρά φτερά της
τά νυχτωμένα φύλλα τῆς ἄνοιξης.
Παράξενη ἐπαφή.
Θέλω νά τραγουδήσω
νά χορέψω
νά πηδήσω στήν ἀγκαλιά τῆς νύχτας
νά ἐξιλεώσω τό σκοτάδι πού δέν ξημερώνει.
Ζητῶ τίς ἀνταύγειες τῆς χαρᾶς
τίς ἀλλαγές τῆς πικρίας μου.
Ζητῶ τόν κισσό τῆς ρόδινης φλόγας

πρίν ἔρθει ἡ ἀηδία.
Πέφτω στόν ὕπνο.
Στόν ὕπνο τό λυρικό τῶν Θεῶν
δίχως ὄνειρα
δίχως χίμαιρες
μέ μόνο ἀγάπη.

Ἀκούω τά βήματά σου στήν ἀγρύπνια τῆς χαρούμενης νύχτας.
Ξέρω τίς ὀμορφιές τοῦ ἀνοιξιάτικου ἄνεμου
πού φέρνει τή ριπή τῆς φωτιᾶς σου
κατάξανθο ὅραμα
πρελούδινη νύχτα χαρᾶς καί ὀργίων.
Θέλω ν' ἀγαπήσω.
Ν' ἀγαπήσω ἐμένα.
Ἐσένα.
Τούς ἄλλους ὅλους τό ἴδιο.
Καί σύ ἔρχεσαι.
Ἡ ταὐτόχρονη σιωπή τοῦ ὀνείρου εἶναι μαζύ σου
ἡ καταιγίδα τοῦ πόθου πλησιάζει
κι' ἐγώ θά φύγω.
Τό φάντασμα τῆς Σελήνης θωρεῖ τούς δυό μας θλιμμένους
ἡ χλωμή πυρκαγιά μᾶς τυλίγει
κι' ἡ ἀφή κινιέται μουδιασμένη.
Νά φύγω, νά φύγω
κι' ἄς ποῦν πώς ὕψωσα μόνος μου τή φυλακή μου.

ΦΙΛΗΣΑ ΤΑ ΧΕΡΙΑ ΜΟΥ

Φίλησα τά χέρια μου πού σέ καλοσώρισαν
ἔστρωσα χάδια πάνω στήν ἄμμο πού περπάτησες
κι' ἔπλεξα ἕνα ξανθό στεφάνι στάχυα στά μαλλιά σου
καί σέ τραγούδησα.
Γυμνός σάν ἕνα νιόκοπο ρόδο
σέρνοντας τό στερνό τιτύβισμα τῆς καρδιᾶς μου
βρέχοντας τά ὄνειρά μου μέ θάλασσα καί μέ δάκρυ
λικνίζοντας ὅ,τι ἀπό καιρό μοῦ φαίνεται ἀπηγορευμένο
ὅ,τι μοῦ παρουσιάζεται θαμβωτικό καί ἀπίστευτο
σάν μιά φωνούλα καθαροῦ πουλιοῦ
σάν ἕνα δάσος ἀπό φῶς ἀπέραντο

σάν μιά μικρή ἀκρούλα τοὐρανοῦ στό βάθος τῆς καρδιᾶς μου.
Τίς νύχτες ὁ περίπατος ἤτανε καλύτερος.
Ὅμως δέ μπόρεσες ποτέ σου νά πιστέψεις
αὐτή τήν τροχιά τῆς εὐφροσύνης
πού γεννήθηκε μέσα μου.
Πῆρες τά κουρασμένα μου ὄνειρα
ἐγκατέλειψες στό χυμό τοῦ φεγγαριοῦ τήν τελευταία ἀναλαμπή σου
καί δέ μ᾽ ἀπόμεινε ἄλλο ἀπ᾽ τό νά δεχτῶ νά σέ ξεχάσω
τόσο πού δέν μπόρεσε νἄρθει ποτέ
ἐκείνη ἡ θολή σταλίτσα τό κλάμα πάνω στό χέρι μου.
Μιά σκιά πού πέρασε μπρός ἀπ᾽ τά μάτια μου
μιά μικρή σκιά πρωϊνή.

Η ΒΡΟΧΗ ΠΛΗΓΩΣΕ ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΜΟΥ

Τίς ὧρες
πού ξεφεύγαμε τά βλέμματα
στούς δρόμους περιπολοῦσαν στρατιῶτες μέ
τά πολυβόλα.
Ἡ λεωφόρος κατά τόν σταθμό ἔμενε ἔρημη.
Ἀπό τήν συντροφιά μου
ζήτησα τόν ἀγέρα πού ἀνάδιναν τά μάτια σου.
Ἔκτοτες γείραμε στήν σιωπή.
Σταμάτησα ἀκόμα καί νά σκέφτομαι.
Δέν πρόφτασα νά δῶ
παρά ἕνα λευκό περιστέρι μές στήν νύχτα.
Ἡ βροχή πλήγωσε τά μάτια μου.
Κι ἔπειτα
Ἐκείνη ἡ λυκοπαγίδα τῆς ἀμφισβήτησης.
Ἕνας θεός ἔσβυσε ἐντός μου
Ἕνας πλούσιος θεός πού τόν πιστέψαμε
Καί πού μᾶς πρόδωσε.

ΧΑΡΗΣ 1944

Καί ξαφνικά ἀπ᾽ τήν Κασάνδρου κατέβηκε τό νέο.
Ἤτανε ὥρα πού τά ἀγριολούλουδα πολυχρωμοῦν

Ὥρα πού τό φεγγάρι γέρνει γιά νά φιλήσει τό κύμα
τοῦ πελάγου

Ἀπό βραδύς, φωνάζαμε συνθήματα τῆς Λευτεριᾶς
στήν κατασκότεινη συνοικία τοῦ Κάστρου.
Καί τήν αὐγή αἰφνίδια μᾶς πάγωσε τό νέο.
Σκοτώσανε τόν Χάρη, ἐκεῖ στῆς ἄνω πόλης
τό στενό.

Μέ μιά μικρή τρυπούλα στό μεσόφρυδο.
Καί οἱ ἄλλες δυό κατάστηθα πιό πάνω ἀπ᾽ τήν
καρδιά του.

Καί πῶς, ἀλήθεια, νά τό πῶ.
Ἔτσι τόν ἄφησε ἡ ζωή, τ᾽ ἀνάσκελα ριγμένο
στό πλακόστρωτο.
Τῆς συντροφιᾶς μας τό πρωτοπαλλήκαρο.
Καί τῆς γενιᾶς μας ὁ πιό ἀντρειωμένος.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΡΚΑΤΣΕΛΗΣ

«ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ — ΟΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ»

(Απόσπασμα ανέκδοτου δοκίμιου με τίτλο: « Αγωνία και πίστη στο σύγχρονο άνθρωπο»)

§ 1

Η σύγχρονη φιλοσοφική σκέψη, ο φιλοσοφικός στοχασμός, έχει μια πολλαπλή αποστολή και πιο ουσιαστική από πριν, πιο λειτουργική. Έχει υποστεί την επίδραση της κοινωνικής κατάστασης και ως προς τη μορφή και ως προς το περιεχόμενο. Βέβαια, με μια κλασικά Πλατωνική ή Αριστοτελική άποψη, ίσως μορφές της σύγχρονης φιλοσοφικής σκέψης να μη θεωρούνται «φιλοσοφία». Αυτό που είναι σίγουρο, είναι πως η σύγχρονη σκέψη λειτουργεί· αυτό σημαίνει πως δεν απευθύνεται στους βιβλιοφάγους ή τους ειδικούς, μα στους «ανθρώπους». Ο ζωντανός άνθρωπος από τη μεριά-του παίζει πιο συντελεστικά ρόλο στή διαμόρφωση της μορφής και του περιεχομένου της σκέψης.

Θα μπορούσαμε λοιπόν να υποστηρίξουμε ότι η σύγχρονη μορφή σκέψης σαν ανθρωπολογική μελέτη είναι φιλοσοφία. Οι αριστοτελικές απόψεις για τα «καθόλου» ταιριάζουν μάλλον στην κοσμολογία παρά στην ανθρωπολογία. Από παλιά διατυπώθηκαν «σκεπτικιστικές» απόψεις για τη δυνατότητα μελέτης του ανθρώπου. Στις μέρες-μας ακόμη, κατακερματίζεται ο άνθρωπος σε κύτταρα και μονάδες. Αλλά τούτο δε είναι πραγματικότητα, γιατί ο άνθρωπος θα ξεπερνά πάντοτε το σύνολο των «μερών» που τον αποτελούν.

§ 2

Και στην ψυχολογία τη δομική, και αλλού (επηρεασμένοι από τα Μαθηματικά), εισάγουν έναν πολύ οικονομικό τρόπο παράστασης του ανθρώπου: τις διαστάσεις. Ο Le Senne (1945), και αργότερα ο Eisenck, υποδεικνύει 3 διαστάσεις, παράμετρες ή συντελεστές, της ανθρώπινης συμπεριφοράς και προσπαθεί μια μια συνδυαστική να κατατάξει τους ανθρώπους στο «χώρο» και όχι «επίπεδα». Η τοποθέτηση σε διαστάσεις και όχι σε «συρτάρια» ή «ετικέτες» της ανθρώπινης συμπεριφοράς.

Ο Ηράκλειτος μιλά γιά χλωρές-υγρές ψυχές και ξηρές. Ο διαχωρισμός αυτός είναι παραστατικός, μα συγχρόνως ποιοτικός.

Ο Nietzsche μιλά για ελαφρό και βαρύ πνεύμα, καθώς και για τον Απόλλωνα και το Διόνυσο, με ποιητική βέβαια διάθεση.

Στα «De Profundis» ο Oscar Wilde χωρίζει τους ανθρώπους σε ρηχούς και βαθείς. Το βάθος — θετικό και αρνητικό — είναι μια διεύθυνση της ανθρώπινης συμφεριφοράς. Για να ακριβολογήσουμε, χρειάζεται να λάβουμε υπόψη-μας κάτι, που ξεκινά από τη σκέψη του J. P. Sartre: 'Οταν λέμε: ανθρώπινη συμπεριφορά, υπονοούμε τη σειρά πράξεων που συγχωνεύονται και δίνουν την ύπαρξη του ατομικού ανθρώπου.

Αυτό μας βοηθεί να φτάσουμε και σε ένα δεύτερο σημείο: τη συνάρτηση. Πράξεις που συγχωνεύονται και οδηγούν στην ανθρώπινη παρουσία, λέμε ότι έχουν συνάρτηση. Υπονοείται όχι αιτιώδης ή άλλη συνένωση. Τα αποτελέσματα αυτής της συνάρτησης είναι πάντα ουσιώδη και πολύπλοκα.

§ 3

Θα μπορούσαμε να σκηνοθετήσουμε μια πρωτοκοσμική ανθρώπινη κατάσταση. Η ζωή του ανθρώπου εκείνου θα καθοριζόταν απ' τον παράγοντα περιβάλλον κατά πολύ απλούστερο τρόπο απ' ό,τι σήμερα. Ζωή είναι, πάντοτε, ο διάλογος του ανθρώπου με το περιβάλλον. Αλλά έχουμε μιαν εξέλιξη του διαλόγου. 'Οσο πιο πολύπλοκο γίνεται το περιβάλλον, όσο περισσότερα πράγματα και λιγότερο οικεία ή συνηθισμένα («ομαλά») το αποτελούν, τόσο περισσότερο ο διάλογος ανθρώπου και περιβάλλοντος γίνεται πολυπλοκότερος και δύσκολος στη λειτουργία, και τυραννικός. Από την απλή λειτουργική δομή μιας κοινωνίας, όπου οι σχέσεις ανθρώπων αναμεταξύ-τους και με τα πράγματα είναι έμφυτες και κανονικές (= κανονισμένες), περνούμε στη λιγότερο απλή δομή, όπου ο άνθρωπος έχει ανάγκη όξυνσης των «οργάνων» που θα τον βοηθήσουν στο διάλογο: τα αισθητήρια και ολόκληρος ο άνθρωπος βιάζεται να υπακούσει στις ανάγκες που γεννά η τάση για σωστή ζωή και ασφάλεια. Παρουσιάζονται σιγά σιγά χιλιάδες, ίσως μικρά, προβλήματα, πού συνωθούνται και τροποποιούν και διαμορφώνουν μιαν άλλη ανθρώπινη δυνατότητα. Κι αυτή η ανθρώπινη δυνατότητα μεταδίδεται από γενιά σε γενιά, σαν κληρονομική καταβολή.

Το πέρασμα του χρόνου, των αιώνων, διαφοροποιεί ως προς τα βιώματα τον άνθρωπο. Η ανθρώπινη δυνατότητα είναι κάτι που προσδιορίζεται και περιορίζεται χρονικά και τοπικά. Το θέμα του προσδιορισμού και περιορισμού αυτού είναι ένα οξύ και ουσιαστικό ζήτημα. Η διαφοροποίηση έγκειται στο βάθος και στη συνάρτηση των βιωμάτων.

§ 4

Στην καθημερινή γλώσσα λέμε ότι ένας είναι «ρηχός άνθρωπος», όταν η συμπεριφορά-του έχει πολύ μικρή δύναμη ή βγαίνει από ανειλικρινή, όχι

ολόψυχη, επιφανειακή προσπάθεια. «Βαθύς» είναι αυτός που οι αντιδράσεις-του χαρακτηρίζονται από μια ουσιαστική ενατένιση της δεδομένης στιγμής, μέσα στο χώρο και το χρόνο όπου δρα. Το βάθος των βιωμάτων αναφέρεται στην αφετηρία και κατεύθυνση όποιας ανθρώπινης εκδήλωσης, συμπεριφοράς.

Απ᾽ τα Μαθηματικά δανεισμένη η έννοια της συνάρτησης, function, είναι πολύ χρήσιμη για τη σκέψη-μας. Το ότι κάνω την Α πράξη, δε θα πει τίποτε: υπάρχει μια αλληλουχία, ένα «φόντο παρόντος» που ολοκληρώνει την πράξη, που στα μάτια-μας ίσως θα φαινόταν ανεξάρτητη, αδέσμευτη ή ασυνάρτητη. Οι πράξεις του ανθρώπου της πρωτοκοσμικής εποχής φαίνεται να είχαν έναν πιο αποσπασματικό και βραχύπνοο χαρακτήρα-το «φόντο παρόντος» είχε άλλες χρονικές προεκτάσεις, άλλη χροιά.

§ 5

Ουσιαστικές μορφές βιωμάτων που κυριαρχούν στον άνθρωπο που δεν έχει αλλοτριωθεί, είναι η αγωνία και η πίστη. Τί νόημα έχει η αλλοτρίωση... Ίσως θα μπορούσαμε να την περιγράψουμε ως καταστρατήγηση ή χάλκευση της ανθρώπινης ουσίας, απ᾽ την ουσία που ένα δοσμένο κοινωνικό status την παραδέχεται απόλυτα ως μοναδική ή επιτρεπτή. Η ζωή είναι ο διάλογος ανθρώπου-περιβάλλοντος. Τα συναισθήματα που γεννά κάθε στιγμή δεν εξαρτώνται μόνο απ᾽ το διάλογο, αλλά παρεμβαίνουν και παράγοντες βάθος και συνάρτηση στη διαμόρφωση αυτού του συναισθήματος. Οι στιγμές που δεν περικλείνουν και κάποιο τέλος συγκεκριμένο και γνωστό μέσα-τους, οι ουσιαστικές στιγμές ζωής του ανθρώπου, γεννούν μέσα-του την αγωνία. Έτσι η αγωνία είναι ένα «υπερδιαλογικό συναίσθημα» του ανθρώπου που βιώνει μια στιγμή που δεν επιδεικνύει κάποιο συγκεκριμένο τέλος. Η στιγμή αυτή του μεταθέτει τον ορίζοντα της Ιθάκης· η στιγμή αυτή του ξανακυλά την πέτρα στα ριζά...

Έχουμε στην αγωνία μια σύγκλιση-σύνθεση. Προϋποτίθεται μια συνισταμένη συντελεστών που παρασέρνει τον άνθρωπο στην αγωνία, αυτό που τον κάνει να κυνηγά τη σκιά των ελπίδων-του. Υπάρχει μια προβληματική μορφή αγωνίας: η αγωνία μπροστά στο φάσμα του θανάτου. Εδώ δεν έχουμε μόνο κυνηγητό, αλλά και συναίσθηση ότι το Κυνηγητό αυτό έχει κάποιο τέλος ανεξάρτητο από μας. Η αγωνία, το άγχος για την καθημερινή ζωή φαίνεται ότι είναι μια μορφή αγωνίας άλλου επιπέδου, πιο πρωτοκοσμική και αισθητική, για καθαρά βιωτικά αντικείμενα.

Η αγωνία στον άνθρωπο δημιουργεί μιαν αντίδραση: την πίστη. Και πίστη δεν είναι μόνο το να πιστεύεις κάτι, αλλά και να μην πιστεύεις κάτι. Αν δεχτούμε πως δεν έχει πίστη ένας που πιστεύει με συναίσθηση και συνέπεια όλες τις αξίες ενός ηθικού συστήματος ή μιας θρησκείας

αντίθετης απ' τη δική-μας, τότε θα δεχόμαστε το απόλυτο και καθολικό μιας πίστης· τα βιώματα αγωνίας «βάζουν» τον άνθρωπο να «πιστεύει». Πρωταρχικό είναι το «πάνε-έλα μεταξύ» υποκειμένου πιστεύοντος και αντικειμένου πίστης, κι όχι το αντικείμενο πίστης· δηλ. αν γεννιέται στον άνθρωπο μια ανάγκη και γι' αυτό κινείται προς ένα αντικείμενο πίστης, αυτή η κίνηση έχει σημασία. Η πίστη γεννιέται στις μορφές αγωνίας και εξαρτάται το αντικείμενο της πίστης: (1) από τα υποκείμενα σε αγωνία άτομα και (2) από τα αντικείμενα αγωνίας.

Όσοι ασχολούνται με την κοινωνία και το σύμπαν μόνο ως αντικείμενο βιοτικού πορισμού, αυτοί βρίσκονται πέρα από κάθε αγωνία καί πίστη.

Όσοι ένιωσαν το διάλογο της ζωής στο πιο ουσιαστικό βάθος-του, αγωνίστηκαν και πίστεψαν...

Η σχέση αγωνίας και πίστης δεν είναι σχήμα για να δημιουργηθεί φιλοσοφική εντύπωση· τα βιώματα προσανατολίζουν τον άνθρωπο κάθε φορά σε μια δυναμική σχέση αγωνίας και πίστης.

Βέβαια, και κάποιος άλλος παράγοντας κρύβεται στον κάθε άνθρωπο για τη διαμόρφωση αυτής της σχέσης: η suigeneris δομή του ανθρώπου, σε συνάρτηση με τα λοιπά κοινωνικά, οικονομικά, ψυχολογικά, πολιτιστικά δοσμένα αυτού που ονομάσαμε «φόντο παρόντος».

Ξάνθη, Χειμώνας 1981

ΘΑΝΑΣΗΣ ΜΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

Β΄ καί Γ΄ Συμπόσια Λαογραφίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ Χώρου (Ἤπειρος - Μακεδονία - Θράκη).

Εἶναι πιά γεγονός ὅτι ἡ Λαογραφία κατόρθωσε νά βελτιώσει τή θέση της στήν ἱεραρχία τῶν ἐπιστημῶν καί νά θεμελιωθεῖ σάν ξεχωριστή ἐπιστήμη πού ἔχει σκοπό νά ἐρευνήσει τό ἄμεσο καί ἀπώτερο παρελθόν τοῦ λαοῦ σέ κάθε ἐκδήλωσή του, σέ κάθε δημιουργία, κατώτερη ἤ ἀνώτερη, ἀλλά καί τή σύγχρονη κατάστασή του, τό παρόν, γιά νά γνωρίσει ἔτσι γνήσια τή βαθύτερη λαϊκή ὑπόσταση μέ τά προτερήματα καί ἐλαττώματά της καί ν' ἀνακαλέσει στή ζωή, ὅσο εἶναι δυνατό, ὅ,τι καλό ἔχει παραμεριστεῖ καί κινδυνεύει νά χαθεῖ μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου.

Ὁ παραπάνω σκοπός τῆς Λαογραφίας ὑλοποιεῖται ἀπόλυτα μεταξύ ἄλλων καί μέ τά «Συμπόσια Λαογραφίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ Χώρου (Ἤπειρος - Μακεδονία - Θράκη) τῶν ὁποίων οἱ Ἀνακοινώσεις κυκλοφοροῦν σέ δύο τόμους μέ τούς πιό κάτω τίτλους:

Β΄ Συμπόσιο Λαογραφίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ Χώρου (Ἤπειρος - Μακεδονία - Θράκη), Κομοτηνή 19-22 Μαρτίου 1975. Πρακτικά (Ἵδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου 166,) Θεσσαλονίκη 1976, σσ. 527 + XXXVI + Συμπλήρωμα - Πίνακες.

Στόν τόμο αὐτό δημοσιεύονται μέ ἀλφαβητική σειρά τῶν εἰσηγητῶν οἱ πιό κάτω 31 ἀνακοινώσεις τοῦ Συμποσίου πού ἔγινε στή Κομοτηνή ἀπό 19-22 Μαρτίου 1975.

Γεωργίου Ν. Αἰκατερινίδου, Μεταμφιέσεις Δωδεκαημέρου εἰς τόν βορειοελλαδικόν χῶρον, σσ. 13-27, Νικολάου Βερνίκου, Περί Δρακόντων, σσ. 29-44, Γρηγορίου Γκιζέλη, Οἱ παραδόσεις ὡς πηγή ἐθνοϊστορίας τῶν Θρακῶν, σσ. 45-55, Ἀγγέλου Ν. Δευτεραίου, Λαϊκαί παραδόσεις περί Ὁσίου Νικάνορος ἐκ δυτικῆς Μακεδονίας, σσ. 57-73, Μελετίου Δ. Θεοφίλου, Οἱ περί Θεοῦ καί διαβόλου δοξασίες καί ἡ μεταθανάτια πίστη στήν Ἤπειρο, (ἀπό τή σκοπιά τῆς λειτουργικῆς θεωρίας τῆς Κοινωνικῆς Ἀνθρωπολογίας), σσ. 75-95, Παντελῆ Καβακόπουλου, Χοροί καί μελωδίες τῆς δυτικῆς Θράκης, σσ. 97-112, Δρ. Κατερίνας Ι. Κακούρη, Θρακικά δρώμενα στήν ὕστατη ὥρα, σσ. 113-126, Ἑλένης Καλογεροπούλου, Πουλιά καί δέντρα. Πορεία καί παράγοντες μετασχηματισμῶν σέ Θρακιώτικους τσεβρέδες, σσ. 127-166,

Κώστα Καραπατάκη, Τά Κλήδονα στήν περιοχή Γρεβενῶν, σσ. 167-186, Κώστα Καραπατάκη, Ὁ Γιαγιάννος στή Λίτσιτσα τοῦ Ὀρτάκιοϊ τῆς Ἀδριανούπολης, σσ. 187-195, Ἑλένης Ρωμαίου-Καραστα μάτη, Ἀμοιβαία ἐπίδραση θρακικῶν ἐθίμων καί θρακικῆς ἐνδυμασίας, σσ. 197-203, Κωνσταντίνου Κεφαλᾶ, Ρόκες καί σφοντύλλια στό βορειοελλαδικό χῶρο, 205-217, Δημητρίου Α. Κρεκούκια, Μαγικοί τρόποι θεραπείας ἀσθενειῶν στό λαό τῆς Θράκης, σσ. 219-227, Δημητρίου Σ. Λουκάτου, Ἡ θρακική λατρεία τῶν ἁγιασμάτων (Λαογραφικά καί ἐθνολογικά στοιχεῖα), σσ. 229-240, Δέσποινας Β. Μαζαράκη, Τό Καλάμι (Μιά πανελλήνια φλογέρα), σσ. 241-243, Γεωργίου Μαμέλη, Τό παιδί στή Θρακική Λαογραφία, σσ. 245-264, Νέλλης Μελίδου, Οἱ «Τσούκνες» τῶν Μαρήδων, σσ. 265-287, Ν. Κ. Μουτσοπούλου, Συμβολή στήν τυπολογία τῆς βορειοελλαδικῆς κατοικίας, σσ. 289-327, Μαριάνας Μυλωνογιάννη, Ὁ ἀγγειοπλάστης Μηνᾶς καί τά πουλιά του, σσ. 329-332, Νικολάου Ι. Ξηροτύρη, Ἀχριᾶνες καί Πομάκοι: Θράκες ἤ Σλάβοι; σσ. 333-358, Κ. Παπαθανάση-Μουσιοπούλου, Οἱ Καραμπατζῆδες φορεῖς τοῦ Διαφωτισμοῦ, σσ. 359-382, Ἀλεξάνδρας Παραφεντίδου, Οἱ «Ἀράπ'δις» τῆς Νικήσιανης στό πλαίσιο τῶν μεταμφιεσμένων τοῦ Δωδεκαημέρου, σσ. 383-392, Αἰκατερίνης Πολυμέρου, Ὁ Ἅγιος Χριστόφορος προστάτης ἀπό τό χαλάζι στό βορειοελλαδικό χῶρο, σσ. 393-399, Θεοχάρη Μ. Προβατάκη, Τό «Πεδουλοχάρτι». Ἕνα ἄγνωστο χειρόγραφο ἐξορκισμῶν ἀπό τόν βορειοελλαδικό χῶρο, σσ. 401-469, Κώστα Ρωμαίου, Οἱ τσεβρέδες τῆς Θράκης: Τό πρόβλημα τῆς καταγωγῆς, σσ. 471-479, Κώστα Ρωμαίου, Τό ἀρχαϊκώτερο στρῶμα τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῆς Θράκης, σσ. 481-496, Δόρας Στράτου, Χρονικό τοῦ συγκροτήματος λαϊκῶν χορῶν τῆς Δόρας Στράτου. (Συγκριτική μελέτη τῶν παραδοσιακῶν χορῶν μέ παραστάσεις ἀπό ἀρχαῖα ἀγγεῖα.), σσ. 497-500, Ἑλένης Φιλιππίδη, Ἀστικά καί χωριάτικα διακοσμητικά θέματα τῆς Θράκης, σσ. 501-504, Θανάση Φωτιάδη, Χαρτογράφηση «Διονυσιακῶν» ἐπιβιώσεων - ἐκδηλώσεων στό βορειοελλαδικό χῶρο, σσ. 505-510, Ἑρμηνείας Φωτιάδου, Συρρακιώτικος γάμος στά κεφαλοχώρια τῆς Ἠπείρου, σσ. 511-519, Ἐλευθερίου Ἀ Θ. Ψάλτη, Ὁ θρακιώτικος γάμος, σσ. 521-527.

Γ΄ Συμπόσιο Λαογραφίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ Χώρου (Ἤπειρος - Μακεδονία - Θράκη), Ἀλεξανδρούπολη 14-18 Ὀκτωβρίου 1976. Πρακτικά (Ἵδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου 186), Θεσσαλονίκη 1979, σσ. 691 + (1)΄+ Συμπλήρωμα σσ. 693-832 + (1).

Ἐδῶ δημοσιεύονται, πάλι μέ ἀλφαβητική σειρά τῶν εἰσηγητῶν, 34 ἀνακοινώσεις τοῦ Συμποσίου πού ἔγινε στήν Ἀλεξανδρούπολη ἀπό 14-18 Ὀκτωβρίου 1976.

Γεωργίου Ν. Αἰκατερινίδη, Τά Καρναβάλια τοῦ Σοχοῦ Θεσσαλονίκης, σσ. 13-23, Ἐλευθερίου Π. Ἀλεξάκη, Ἀλληλοεπιδράσεις στούς οἰκογενειακούς θεσμούς Ἑλλήνων καί Βουλγάρων στή Θράκη, σσ. 25-40, Νικολάου Βερνίκου, Τό κατάστιχο τῶν προικοσυμφώνων τῶν συνοικεσίων τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ στό Καλικόντασι τῆς Μουζακιᾶς (1819-1843) καί ἡ προγαμιαία δωρεά, σσ. 41-170, Γρηγόρη Γκιζέλη, Τ' Ἀναστενάρια καί τά ἑρμηνευτικά τους προβλήματα, σσ. 171-183, Ἄννας Γουήλ-Μπαδιεριτάκη, Ἔρευνα γύρω ἀπό τήν γυναικεία παραδοσιακή φορεσιά τῆς Σίλλης, σσ. 185-197, Γ. Δημητροκάλλη, Θρησκευολογικές καί Λαογραφικές παρατηρήσεις στήν πολεοδομική διάρθρωση Θρακικῶν οἰκισμῶν, σσ. 199-231, Λευτέρη Δραντάκη, Τό ἔθιμο τοῦ Καλόγερου στή Μελίτη τοῦ Νομοῦ Ἡμαθίας, σσ. 233-253, Μενελάου Σ. Ζώτου, Τό δημοτικό τραγούδι τῆς Βορείου Ἠπείρου, σσ. 255-271, Δημήτρη Γ. Θέμελη, Ἡ λύρα τῆς Θράκης, σσ. 273-282, Παντελῆ Καβακόπουλου, Ὁ Συρτός χορός. Ἔρευνα καί συμπεράσματα, σσ. 283-289, Δρ. Κατερίνας Ἰ. Κακούρη, Ἔθιμα ἀγροτικῆς Μαγείας σέ ἑλληνικά Θρακοχώρια (Ἱεροί Ἄροτοι), σσ. 291-299, Κώστα Καραπατάκη, Ραμπόζι, τσέτλες καί μαντάνια, σσ. 301-323, Κωνσταντίνου Κεφαλᾶ, Κασέλες, μπαοῦλα καί σεντούκια στό βορειοελλαδικό χῶρο, σσ. 325-333, Κατερίνας Γ. Κορρέ, Φύλακες δένδρων καί κιόνων, σσ. 335-347, Δημητρίου Α. Κρεκούκια, Ἐπιβίωση ἀρχαίων δοξασιῶν στό λαό τῆς Θράκης καί τῆς Μακεδονίας, σσ. 349-356, Βασ. Δ. Κυριαζοπούλου, Ὁ θαυμαστός κόσμος τοῦ λαϊκοῦ κεραμίστα Δημήτρη Μυγδαληνοῦ, σσ. 357-381, Ἀχ. Γ. Λαζάρου, Ὁ χορός τῶν Βλαχοφώνων, σσ. 383-395, Νίκου Χ. Λιάλια, Διάφορα γιατροσόφια ἀπό τήν Ἀρέθουσα Θεσσαλονίκης, σσ. 397-403, † Γεωργίου Α. Μαμέλη, Τοπωνύμια Δυτικῆς Θράκης, σσ. 405-424, † Κλεοπάτρας Γ. Μαμέλη, Τά χράμια τῆς Πιερίας, σσ. 425-429, Εὐδοκίας Μηλιατζίδου-Ἰωάννου, Χάλκινα σφυρήλατα σινιά καί ἡ διακόσμησή τους στό βορειοελλαδικό χῶρο, (Βλ. συμπλήρωμα) σσ. 693-832,Μαρίας Μηλίγκου-Μαρκαντώνη, Θρακικά χειρόγραφα τοῦ Σπουδαστηρίου Λαογραφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1965-1975), σσ. 431-460, Κ. Μητσάκη, Πομακικές διασκευές τοῦ τραγουδιοῦ γιά τό «Γεφύρι τῆς Ἄρτας», σσ. 461-492, Μαρίας Μιχαήλ-Δέδε, Οἱ διαστάσεις τῆς γυναικοκρατίας σέ μερικά ἔθιμα, σσ. 493-503, Α. Σ. Μπακαΐμη, Γαμήλια ἔθιμα τῆς Ἴμβρου, σσ. 505-529, Μαριάνας Μυ-

λωνογιάννη, Κεραμικά μέ θρησκευτικές παραστάσεις τοῦ Μηνᾶ Ἀβραμίδη, σσ. 531-536, Κ. Παπαθανάση-Μουσιοπούλου, Ἡ συντεχνία τῶν δουλγέρηδων. Φορέας παραδοσιακῆς τέχνης καί φυτώριο συνδικαλισμοῦ, σσ. 539-566, Ἰωάννας Παπαντωνίου, Τό βορειοελλαδικό πουκάμισο σέ σχέση μέ τά πουκάμισα τοῦ ὑπόλοιπου Ἑλληνικοῦ χώρου, σσ. 567-583, † Ἀλεξάνδρας Πραφεντίδου, Παλιό ἔθιμο τῆς Κορυφῆς Βοΐου στό ὁποῖο ἐπιβιώνουν ἀρχαιοελληνικές μυθολογικές παραδόσεις πού σχετίζονται καί μέ λαϊκές παραδόσεις γιά τίς Νεράϊδες, σσ. 585-592, Θεοδώρου Πετρίδη, Ὁ δίπατος χορός, σσ. 593-626, Θεοχάρη Προβατάκη, Βοῦλλες καί σφραγίδες φυσικῶν καί νομικῶν προσώπων Μακεδονίας - Θράκης στούς τρεῖς τελευταίους αἰῶνες, σσ. 627-655, Γεωργίας Ταρσούλη, Ἡ υἱοθεσία στή Θράκη καί ἡ περιγραφή της ἀπό τόν Γεώργιο Βιζυηνό, σσ. 657-665, Ἑλένης Φιλιππίδη, Τό μαντήλι στόν ἐθιμικό βίο τῆς Θράκης, σσ. 667-673, Παναγιώτη Φωτέα, Ἡ γυναικοκρατία στήν Ξυλαγανή Ροδόπης καί Νέα Κεσάνη Ξάνθης, σσ. 675-680, Θανάση Φωτιάδη, Ἕνας πολυσήμαντος θρακικός ἑορτασμός (τοῦ Ἁγιγιώργη, Ἄμφια Κομοτηνῆς), σσ. 681-691.

Ἄς εὐχηθοῦμε λοιπόν νά συνεχιστοῦν τά Συμπόσια αὐτά γιά νά ὠφεληθεῖ μαζί μέ τή Λαογραφία σάν ἐπιστήμη καί τό Ἔθνος μας, γιατί μόνο ὅταν μελετᾶμε τήν παράδοση τοῦ τόπου μας σέ κάθε ἐκδήλωση τῆς ζωῆς καί ἐρευνᾶμε τίς ρίζες μας, τότε ἀντικρύζουμε τήν ψυχική μας ὑπόσταση, βλέπουμε καθαρά ποιοί εἴμαστε, ἀπό ποῦ ἐρχόμαστε, ποιά πορεία μποροῦμε καί πρέπει νά πάρουμε, ποῦ μποροῦμε τελικά νά φτάσουμε.

ΑΝΤ. Χ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀθανασίου Γρ. Γερομιχαλοῦ, Ἰωακείμ Σγουρός. Μητροπολίτης Ξάνθης καί αἱ ἀποφάσεις τῆς Δημογεροντίας, Θεσ/νίκη 1968, σ. 121.

Εἶναι πάμπολλοι οἱ ἱεράρχες ἐκεῖνοι πού κατά τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας προσέφεραν τίς ὑπηρεσίες τους ὄχι μόνο στήν Ἐκκλησία ἀλλά καί στό ὑπόδουλο Γένος. Κι ἕνας τέτοιος ἱεράρχης ὑπῆρξε ὁ ἀπό Νικοπόλεως καί Πρεβέζης, Ξάνθης καί μετέπειτα Θεσσαλονίκης Ἰωακείμ Σγουρός, τόν ὁποῖο μᾶς παρουσιάζει ἡ μελέτη αὐτή τοῦ ὁμοτίμου ἤδη καθηγητῆ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Θεσ/νίκης Ἀθαν. Γερομιχαλοῦ.

Ὁ σ. ἀρχίζει τήν ἐργασία του μέ μιά ἀναδρομή στό παρελθόν τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῆς Ξάνθης καί συνεχίζει μέ μιά ἀνασκόπηση τῆς ἐκκλησιαστικῆς της ἱστορίας.

Στό πρῶτο μέρος ὁ σ. μᾶς δίδει τήν προσωπογραφία τοῦ Ἰωακείμ. Ἀνα-

φέρεται στήν καταγωγή καί τίς σπουδές του καί στήν ἐπιτυχημένη ἀρχιερατεία του στήν Πρέβεζα. Στή συνέχεια κάνει λόγο γιά τίς πολλαπλές του δραστηριότητες στήν Ξάνθη. Μέ ἄοκνες προσπάθειες κατορθώνει νά κτίσει Μητροπολιτικό Μέγαρο, σχολεῖα, μοναστήρια, ἐκκλησίες, διάφορα ἱδρύματα καί ἱδρύει ἑταιρεῖες καί ἀδελφότητες. Ἀγωνίζεται ἐνάντια στή βουλγαρική προπαγάνδα κάνοντας διάφορα διαβήματα τόσο πρός τίς Τουρκικές ἀρχές ὅσο καί στό Πατριαρχεῖο. Ἔχοντας κοντά του ἐκλεκτούς συνεργάτες συνεχίζει τόν ἀγώνα του καί ἀπολαμβάνει τῆς ἐκτιμήσεως τῶν Ἑλλήνων καί τῶν Τούρκων. Στό Πατριαρχεῖο, ὅπου τρεῖς φορές ἐκλήθη ὡς συνοδικός, γινόταν σεβαστή ἡ γνώμη του καί πολλές φορές ἐπεβάλλετο. Ἐξ αἰτίας ὅλων αὐτῶν τῶν προσόντων του μετατίθεται στή Θεσ/νίκη, ὅπου ἱδρύει Διδασκαλεῖο καί Παρθεναγωγεῖο. Ἀλλά μετά δύο χρόνια ἀρχιερατείας στή Θεσ/νίκη ἀποθνήσκει ἀφήνοντας μνήμη λαμπρῆ καί διαπρεπῆς ἱεράρχου· ἱεράρχου ὁ ὁποῖος ἤξερε νά ἐνθαρρύνει καί νά ἐμψυχώνει τούς ὑπόδουλους Ἕλληνες μά καί νά τούς καταπραΰνει, ὅταν χρειαζόταν. Κι ὅλη αὐτή ἡ ἄγνωστη σχεδόν μέχρι τώρα δραστηριότητά του γίνεται γνωστή μέσα ἀπό τά ἔγγραφα τά ὁποῖα δημοσιεύει ὁ σ. στό δεύτερο μέρος καί πού εἶναι πρακτικά τῆς Δημογεροντίας Ξάνθης. Μιά σειρά ἐγγράφων πού φανερώνουν σέ ὅλη τους τήν ἔκταση τούς ἀγῶνες καί τίς ἀγωνίες τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ξάνθης. Καί γι' αὐτό εἶναι ἀξιέπαινη ἡ προσπάθεια αὐτή τοῦ σ., ὁ ὁποῖος ἀφήνει τελικά μέσα ἀπό τή δραστηριότητα τῆς Δημογεροντίας τῆς Ξάνθης νά ἐννοήσουμε πώς κάπως ἔτσι γινόταν καί στήν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα· κάπως ἔτσι φτάσαμε στή Λευτεριά.

ΣΩΚΡ. Ν. ΚΑΠΛΑΝΕΡΗΣ

Ἀθαν. Α. Ἀγγελοπούλου, Ἡ Ἐκκλησιαστική Ἱστορία τῶν Νέων Χωρῶν (1912-1928) Θεσσαλονίκη, [Τυπογραφεῖα: Στ. καί Ἰω. Σφακιανάκη], 1981. Σελ. 196 + 1, εἰκόνες, χάρτες. (Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ἐπιστημονική Ἐπετηρίς Θεολογικῆς Σχολῆς. Τόμος 25, Παράρτημα 28).

Πρόκειται γιά ἕνα πόνημα τοῦ Ὑφηγητῆ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης κ. Ἀθανασίου Ἀγγελοπούλου. Γνωστός ὁ συγγραφεύς στούς πανεπιστημιακούς καί γενικώτερα τούς ἐπιστημονικούς κύκλους ὄχι μόνο τῆς Θεσσαλονίκης καί τῶν Ἀθηνῶν ἀλλά καί τοῦ ἐξωτερικοῦ, μέ μιά ἀξιόλογη μέχρι τώρα προσφορά στό χῶρο τῆς εἰδικότητάς του, τιμημένος ἀπό τήν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, συνεχίζει ἀδιάκοπα τό ἐπιστημονικό του ἔργο προσφέροντάς μας σέ ἕνα τόμο τόν καρπό τῶν τελευταίων ἐρευνῶν του. Πρόκειται γιά μιά ἔρευνα πού ἔκανε τά τελευταῖα τρία χρόνια μέσα στά πλαίσια τοῦ

ἐπιλεγομένου μαθήματός του στή Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης. Ἡ ἔρευνα αὐτή ρίχνει ἄπλετο φῶς σέ μιά σημαντική καί κρίσιμη καμπή τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τῶν Νέων Χωρῶν, ἰδιαίτερα μετά τήν ἀπελευθέρωση τῶν τελευταίων ἀπό τούς Τούρκους.

Ὁ σ. διαιρεῖ τήν ἐργασία του σέ τέσσερα μέρη ἐνῶ τό πέμπτο μέρος ἀποτελεῖ μᾶλλον παράρτημα τῆς ὅλης ἐργασίας. Στό πρῶτο μέρος μέ τίτλο «Τό ἐκκλησιαστικόν καθεστώς τῶν Νέων Χωρῶν», «παρακολουθεῖται ἐν πάσῃ δυνατῇ λεπτομερείᾳ τό πρόβλημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως τῶν Νέων Χωρῶν, ὅπως ἀναδιπλοῦται καί διαφωτίζεται τοῦτο μέσῳ τῶν εἰς διαφόρους φάσεις διαπραγματεύσεων, αἱ ὁποῖαι διεξήχθησαν μεταξύ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀφ' ἑνός καί Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος καί Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀφ' ἑτέρου ἀπό τοῦ 1913 μέχρι τοῦ 1928». Οἱ διαπραγματεύσεις αὐτές διεξάγονται σέ δύο φάσεις· κατά τήν πρώτη φάση, 1914-1915, σταματοῦν ἐξ αἰτίας τῆς ἀμφισβητήσεως ὡρισμένων ἐδαφῶν καί γενικώτερα λόγω τῶν νέων συνθηκῶν καί καταστάσεων πού διαμορφώθηκαν μετά τόν α' παγκόσμιο πόλεμο· κατά τή δεύτερη φάση, 1927-1928, λήγουν αἰσίως μέ τήν ἔκδοση τῆς Πράξεως τοῦ 1928, σύμφωνα μέ τήν ὁποία οἱ Νέες Χῶρες ἐκχωροῦνται ἐπιτροπικά στήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, πράγμα πού σημαίνει ὅτι τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο μπορεῖ σέ κάθε στιγμή νά ἄρει τήν ἐπιτροπεία αὐτή καί νά ἐπαναφέρει τίς Νέες Χῶρες στήν πλήρη δικαιοδοσία του — καί θά ἦταν πράγματι εὐχῆς ἔργο γιά νά ἀποκτήσουμε ὅσοι κατοικοῦμε στίς περιοχές αὐτές ἐκκλησιαστική συνείδηση Πατριαρχική κι ὄχι Ἑλλαδική.

Στό δεύτερο μέρος μέ τίτλο «Ἡ Συνέλευσις τῆς Ἱεραρχίας τῶν Νέων Χωρῶν τοῦ 1917», «περιγράφεται ἡ συλλογική δρᾶσις εἰς συγκεκριμένους τομεῖς τῆς Ἐκκλησίας τῶν Νέων Χωρῶν μέ ἐπίκεντρον τήν μητρόπολιν τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία, ὡς μεῖζον ἐκκλησιαστικόν κέντρον ἀνέκαθεν διεδραμάτισε ρόλον πρωτεύοντα ὡς πρός τόν συντονισμόν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς τῶν προσαρτηθεισῶν εἰς τήν ἑλληνικήν ἐπικράτειαν Νέων Χωρῶν ἐπί μίαν σχεδόν δεκαπενταετίαν (1913-1928)». Ὄργανα τῆς συλλογικῆς αὐτῆς δράσεως ἦσαν ἡ ἐπαρχιακή Σύνοδος Θεσσαλονίκης, ἡ Συνέλευσις τῆς Ἱεραρχίας τῶν Νέων Χωρῶν καί, τό καί σπουδαιότερο, τό Ἐκκλησιαστικό Ἀρχιερατικό Συμβούλιο. Μέσα ἀπό τίς γραμμές αὐτές φαίνεται ἡ συμπαράσταση τῆς ὑπό τόν Βενιζέλο Προσωρινῆς Κυβερνήσεως Θεσσαλονίκης καθώς καί ὅλο τό φάσμα τῶν ἐργασιῶν καί ἰδιαίτερα τῶν ποικίλλων καί μεγάλων προβλημάτων πού ἀντιμετώπισε ἡ Συνέλευση. Ὅλα ὅμως αὐτά ἀντιμετωπίσθηκαν μέ σύνεση καί φρόνηση, μέ ἀποτέλεσμα ὡρισμένες ἀπό τίς ἀποφάσεις αὐτές νά γίνουν νόμοι τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους.

Στό τρίτο μέρος μέ τίτλο «Τό Ἐκκλησιαστικόν Ἀρχιερατικόν Συμβούλιον», «ἀναλύεται τό ἔργον τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ἀρχιερατικοῦ Συμβουλίου εἰς ἐπί μέρους τομεῖς ἀπό τοῦ 1917 μέχρι τοῦ 1920». Καί τό ἔργο του εἶναι

σημαντικό καθόσον μάλιστα μεταξύ τῶν μελῶν του ὑπῆρχαν διαπρεπεῖς Ἱεράρχες, ὅπως ὁ Θεσσαλονίκης Γεννάδιος, ὁ Βερροίας Καλλίνικος Δελικάνης καί ὁ Κασσανδρείας Εἰρηναῖος. Ἡ μέριμνα τοῦ συμβουλίου γιά τά ἐθνικά θέματα, ἡ μέριμνα γιά τήν παιδεία στίς Νέες Χῶρες (ἵδρυση Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς Ἁγ. Ἀναστασίας καί Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Παν/μίου Θεσ/νίκης), ἡ ὀργάνωση τῶν μοναστηριῶν καί ἡ μέριμνα γιά τή μοναστηριακή περιουσία, τά εὐεργετικά μέτρα ὑπέρ τοῦ κλήρου καί ἡ ἀνόρθωση τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, ὅλα αὐτά μαρτυροῦν τή σπουδαιότητα τοῦ ἔργου τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ἀρχιερατικοῦ Συμβουλίου καί τό σημαντικό ρόλο πού διαδραμάτισε γι' ἄλλη μιά φορά ἡ Ἐκκλησία μέσα στήν ἱστορική πορεία τοῦ Ἔθνους.

Στό τέταρτο μέρος μέ τίτλο «Μητροπόλεις καί Ἐπισκοπαί τῶν Νέων Χωρῶν», «ἐκτίθενται αἱ πρωτοβουλίαι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου διαρρυθμίσεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χάρτου τῶν Νέων Χωρῶν, κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1924». Στό κεφάλαιο αὐτό ὁ σ. ἐκθέτει πρῶτα-πρῶτα τήν ἐκκλησιαστική γεωγραφία τῶν Νέων Χωρῶν,ὅπως διαμορφώθηκε ἀπό τό 1904/1905 ἕως τό 1924. Μετά τή μικρασιατική καταστροφή κύματα προσφύγων κατακλύζουν τήν Ἑλλάδα καί εἰδικώτερα τίς Νέες Χῶρες, σάν πλησιέστερες. Καί ἡ μετακίνηση αὐτή δέν ἄφησε ἀνεπηρέαστη τήν ἐκκλησιαστική κατάσταση. Ἔτσι προκύπτουν διάφορα προβλήματα γιά τήν καλύτερη ἀντιμετώπιση τῶν ὁποίων ἱδρύονται στίς Νέες Χῶρες 21 νέες μητροπόλεις, οἱ ὁποῖες εἶχαν «βραχύβιον καί περιπετειώδη ἱστορίαν». Τά σχετικά μέ κάθε μητρόπολη ἐκτίθενται στή συνέχεια τοῦ κεφαλαίου συνοπτικά «χωρίς βεβαίως νά ἐξαντλῆται ἡ ἔρευνα τοῦ κεφαλαίου τούτου» ὅπως τονίζει ὁ σ. «διότι ἀσφαλῶς δέν εἶναι δυνατόν νά εὑρεθοῦν καί νεώτερα στοιχεῖα περί αὐτῶν, τά ὁποῖα ἡμεῖς πρός τό παρόν ἀγνοοῦμεν, ἐνῶ βασίμως ὑποπτευόμεθα ὅτι πρέπει νά ὑπάρχουν».

Στό πέμπτο μέρος ὑπό τόν τίτλο «Πηγαί» παρατίθενται 23 ἀντιπροσωπευτικά κείμενα πού πλήν ἑνός ἦσαν ἄγνωστα μέχρι τώρα. Ἀπό τά κείμενα αὐτά ἄλλα ἔχουν ληφθεῖ ἀπό τό Ἀρχεῖο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί ἄλλα ἀπό τό Ἀρχεῖο τοῦ ΙΜΧΑ.

Στά Ἐπιλεγόμενα μέ πολλή συντομία γίνεται μιά ἀνασκόπηση καί ἐξάγονται ὡρισμένα χρήσιμα συμπεράσματα. Ἡ βιβλιογραφία, τό σχετικά συνοπτικό ἀλλά ἀρκετά ἱκανοποιητικό εὑρετήριο καί τό Summary, πού ἀκολουθοῦν, ὁλοκληρώνουν τήν εἰκόνα τῆς ἐργασίας αὐτῆς καί τήν καθιστοῦν ἀπαραίτητο βοήθημα στά χέρια τῶν ἱστορικῶν ἀλλά καί τῶν φιλομαθῶν γενικώτερα τοσοῦτο μάλιστα, καθ' ὅσον γιά πρώτη φορά ἐπιχειρεῖται «συνολική ἀνάλυσις καί ἔκθεσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως τῶν Νέων Χωρῶν ἀπό τῆς ἀπελευθερώσεώς των μέχρι σήμερον».

ΣΩΚΡ. Ν. ΚΑΠΛΑΝΕΡΗΣ

Π έ τ ρ ο υ Γ ε ω ρ γ α ν τ ζ ῆ, Ἡ Μητρόπολις Τραϊανουπόλεως καί αἱ ἐπισκοπαί αὐτῆς. Συμβολή εἰς τήν Ἐκκλησιαστικήν Ἱστορίαν τῆς Θράκης, Ξάνθη 1981, σελ. 189, χάρτες, πίνακες.

Ἡ ἱστορία εἶναι μιά ἐπιστήμη πού προσφέρει μεγάλο πεδίο δράσεως καί ἐρεύνης σ' ὅλους ἐκείνους πού θέλουν ν' ἀσχοληθοῦν μέ αὐτήν. Καί παρ' ὅλο ὅτι χιλιάδες ἱστορικοί μέχρι τώρα ἔχουν γράψει μελέτες, ἐν τούτοις ὑπάρχει ἀκόμη ἀνεκμετάλλευτο ὑλικό γιά τούς μεταγενεστέρους ἱστορικούς καί θά ἐξακολουθήσει νά ὑπάρχει ἐφ' ὅσον ὁ χρόνος κυλᾶ καί οἱ καταστάσεις καί τά πρόσωπα ἐναλάσσονται· κι ὅλα αὐτά πρέπει νά καταγράφονται, νά συγκρίνονται καί νά ἐκτιμοῦνται. Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά τήν Ἐκκλησιαστική Ἱστορία, σάν ἐπί μέρους κλάδο τῆς Ἱστορίας. Εἰδικώτερα ὅσον ἀφορᾶ τήν ἱστορία κάθε μιᾶς μητροπόλεως τόσο παλαιότερα ὅσο καί σήμερα ἔγιναν καί γίνονται προσπάθειες συλλογῆς τοῦ ἐγκατεσπαρμένου σέ διάφορα μέρη ὑλικοῦ καί τῆς δομήσεώς του σέ μιά ἐνιαία ἑνότητα, οὕτως ὥστε νά ρίπτεται φῶς στό παρελθόν τῶν διαφόρων μητροπόλεων ἄλλοτε γιά ἕνα συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο κι ἄλλοτε ἀπό τήν ἵδρυσή τους μέχρι σήμερα. Καί στή δεύτερη αὐτή περίπτωση ἀνήκει ἡ ἐργασία τοῦ κ. Πέτρου Γεωργαντζῆ μέ θέμα «Ἡ Μητρόπολις Τραϊανουπόλεως καί αἱ ἐπισκοπαί αὐτῆς». Πρόκειται γιά τό πιό ὁλοκληρωμένο καί τεκμηριωμένο ἔργο τοῦ σ., ἐφ' ὅσον ἄλλωστε τό ὑπέβαλε ὡς διδακτορική διατριβή στή Θεολογική Σχολή τῆς Θεσ/νίκης. Αὐτό, ὅμως, σέ καμμιά περίπτωση δέν σημαίνει ὅτι ὑποτιμοῦμε τό ὑπόλοιπο ἔργο τοῦ σ., ὁ ὁποῖος κινούμενος ἀπό ζῆλο γιά τήν ἰδιαιτέρα του πατρίδα καί γιά τό εὐρύτερο διαμέρισμα τῆς Θράκης ἐργάζεται ἀόκνως, ἀλλ' ὅτι ἰδιαίτερα ἐξαίρουμε τή σπουδαιότητα τοῦ ἔργου αὐτοῦ· καί εἶναι σπουδαῖο τόσο σάν θέμα ὅσο καί σάν τρόπος ἐπεξεργασίας καί τιθασεύσεως, θά ἔλεγα, τοῦ ὑπάρχοντος ὑλικοῦ.

Ἡ ἐργασία ἀρχίζει μέ πρόλογο, στόν ὁποῖο ὁ σ. ἀναφέρει τό ἱστορικό τῆς συντάξεώς της. Ἀκολουθοῦν ἡ Βιβλιογραφία, ξεχωριστά ἡ ἑλληνική ἀπό τήν ξένη, καί ἡ Εἰσαγωγή.

Στό πρῶτο κεφάλαιο ἐξετάζεται «Ἡ Ἱστορία τῆς Τραϊανουπόλεως καθόλου», γιατί δέν μποροῦμε νά ἀσχολούμαστε μέ τήν ἐκκλησιαστική ἱστορία ἑνός τόπου καί νά ἀγνοοῦμε τήν πολιτική κατάσταση τοῦ τόπου αὐτοῦ. Προσδιορίζεται δηλ. ἡ γεωγραφική της θέση καί στή συνέχεια ἐκτίθενται τά τῆς ἱδρύσεως τῆς πόλεως ἀπό τόν Τραϊανό καθώς καί ὅλη ἡ ἱστορική της ἐξέλιξη, ὅπως αὐτή διαγράφεται ἀπό τίς διάφορες μαρτυρίες, μέχρις ὅτου παρακμάζει καί ἐρημώνεται κατά τό ἔτος 1347.

Ἔχοντας, λοιπόν, ὑπ' ὄψιν τήν πολιτική κατάσταση τῆς πόλεως, στό δεύτερο κεφάλαιο γίνεται ἀναφορά στήν ἐκκλησιαστική ζωή τῆς πόλεως. Ὁ σ. ἀρχίζει μέ τή διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ στήν Τραϊανούπολη καί τήν ἵδρυση τῆς χριστιανικῆς κοινότητας καί στή συνέχεια παρακολουθεῖ τήν ἐξέλιξη καί τό ρόλο τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς στά συγκεκριμένα προβλήματα πού ἀπασχόλη-

σαν τούς πρώτους αἰῶνες τήν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καθώς καί μεταγενέστερα, γιά νά φθάσει στόν τελευταῖο μητροπολίτη Τραϊανουπόλεως Γερμανό, στή συμπαθέστατη μορφή τοῦ ὁποίου ἀφιερώνει εἰδική παράγραφο. Ἔκτοτε ἡ μητρόπολη Τραϊανουπόλεως ἑνώνεται μέ τήν Μαρωνείας, ὁπότε μετά τήν κατάργηση καί ἀνασύσταση τῆς τελευταίας, ἡ Τραϊανουπόλεως καθίσταται «ψιλώνυμος μητρόπολις». Στή συνέχεια ἀναβιώνει στόν τίτλο τοῦ Αἴνου καί κατόπιν τοῦ Ἀλεξανδρουπόλεως ἕως σήμερα.

«Ἡ Θέσις τῆς Τραϊανουπόλεως εἰς τήν πολιτικήν καί ἐκκλησιαστικήν τάξιν τοῦ Βυζαντίου καί μετά ταῦτα» εἶναι ὁ τίτλος τοῦ τρίτου κεφαλαίου. Ἐξετάζονται σ' αὐτό οἱ ἑκάστοτε ἐναλλαγές καί διαφοροποιήσεις τοῦ διοικητικοῦ συστήματος μέχρι τήν ὑποταγή τῆς πόλεως στούς Τούρκους καί στή συνέχεια ἡ θέση τῆς μητροπόλεως στόν ἐκκλησιαστικό χῶρο μέ βάση κυρίως τά «Τακτικά». Βέβαια κάθε φορά σημειώνονται οἱ μεταβολές στά ὅρια τῆς μητροπόλεως καί γίνεται ὁ ἐντοπισμός τῶν ὑπ' αὐτήν ἐπισκοπῶν.

Οἱ ἐπισκοπές, ὅμως, αὐτές ἐξετάζονται ἀναλυτικότερα στό τέταρτο κεφάλαιο, ὅπου ἀπασχολοῦν τό σ. σέ ξεχωριστή παράγραφο ἡ κάθε μιά. Βέβαια ἡ ἱστορική πορεία κάθε ἐπισκοπῆς, καί ἰδιαίτερα ὅσων προάχθηκαν σέ μητροπόλεις, θά μποροῦσε νά ἀπασχολήσει τούς ἱστορικούς σέ ξεχωριστές μελέτες. Εἶναι δηλ. μιά πρόκληση γιά τούς ἐρευνητές.

Στόν Ἐπίλογο γίνεται μιά ἀνασκόπηση τοῦ ὅλου θέματος καί ἀκολουθεῖ τό εὑρετήριο καί τό κάπως σύντομο Summary. Ἡ ὅλη ἐργασία διανθίζεται ἀπό χάρτες καί πίνακες μητροπολιτῶν, ἐπισκόπων καί ἐπισκοπῶν, οὕτως ὥστε νά ἔχει ὁ ἀναγνώστης μιά συνολική εἰκόνα τῶν ὅσων ἀναλυτικά ἐξετάζονται στά ἐπί μέρους κεφάλαια.

Ἡ πληρότητα τῆς ἐργασίας αὐτῆς ἀπό τή μιά καί ὁ ζῆλος τοῦ σ. ἀπό τήν ἄλλη μᾶς κάνουν νά ἐλπίζουμε ὅτι ὁ σ. θά ἐξακολουθήσει νά μᾶς δίδει καί ἄλλες ἐργασίες, ἀντάξιες αὐτῆς πού παρουσιάσαμε.

ΣΩΚΡ. Ν. ΚΑΠΑΑΝΕΡΗΣ

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

Δημητρίου Δημητριάδη, Διηγήματα καί Θεατρικά ἔργα, Ξάνθη, Αὔγουστος 1979, σσ. 128.

Βασιλείου Σταυρίδου, Βιβλιογραφία Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας (Εἰσαγωγή εἰς τήν Ἐκκλησιαστικήν Ἱστορίαν), Θεσσαλονίκη 1980 (ἀνάτυπο ἀπό τήν «Κληρονομία» 12 τεῦχος Α) σσ. 125-192.

Θανάση Παπαζώτου, Ἡ μονή τοῦ Σαραβάρη στό Ἅγιο Ὄρος, Ἱστορικές καί ἀρχαιολογικές μαρτυρίες, Θεσσαλονίκη 1980 (ἀνάτυπο ἀπό τήν «Κληρονομία» 12 τεῦχος Α) σσ. 85-94.

Γεωργίου Σγουρόγλου, Τό παθητικόν τῆς κληρονομίας εἰς τήν φορολογίαν κληρονομιῶν, Ἀλεξανδρούπολις 1980, σσ. 87.

David Alvarez, Bureaucracy and Cold War Diplomacy the United States and Turkey, 1943-1946, Thessaloniki 1980, σσ. 147, ἔκδ. ΙΜΧΑ.

Πέτρου Καλφέλη, Ἀναμνήσεις ἀπό τήν ἀξέχαστη Μικρά Ἀσία, Ἀθήνα 1980, σσ. 247.

Παραδοσιακά Μικρασιατικά καί Θρακικά Κεντήματα, σσ. 78, ἔκδ. ΕΟΜΜΕΧ.

Νεοκλασσικές Σιδεριές, σσ. 55, ἔκδ. ΕΟΜΜΕΧ.

Κατίνας Βέϊκου - Σεραμέτη, Ἐπιβάτες Ἀνατολικῆς Θράκης, Βιβλιογραφικά Στοιχεῖα (1829-1980) Ξάνθη (ἀνάτυπο ἀπό τά «Θρακικά Χρονικά» 36/1980-81) σσ. 90-94.

Βασιλείου Λαούρδα, Μακεδονικά Ἀνάλεκτα, Θεσσαλονίκη 1980, σσ. 118, ἔκδ. ΙΜΧΑ.

Δημήτρη Σταμέλου, Κατσαντώνης, Ἡ ἀποθέωση τῆς παλικαριᾶς, Ἀθήνα, σσ. 316, Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας».

Καλλιόπης Παπαθανάση - Μουσιοπούλου, Λαογραφικά Θράκης, τόμ. Β', Ἀθήνα 1980, σσ. 365.

Κατίνας Βέϊκου - Σεραμέτη, Διορθώσεις, Ξάνθη 1980, σσ. 37.

Πνευματικές καί Πολιτιστικές Σχέσεις Ἑλλήνων καί Βουλγάρων ἀπό τά μέσα τοῦ ΙΕ' ἕως τά μέσα τοῦ ΙΘ' αἰῶνα, Α' Ἑλληνοβουλγαρικό Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 1980, σσ. 316 + πίν. 29+2+6, ἔκδ. ΙΜΧΑ.

Νικολάου Κρουσουλούδη, Ὁ βίος καί τό ἔργον τοῦ ἐθνομάρτυρος Μητροπολίτου Χίου Πλάτωνος Φραγκιάδου (1776-1822), Θεσσαλονίκη 1981, σσ. 224 + πίν. ΙΙ, ἔκδ. Σχολικοῦ Ταμείου Δήμου Χίου.

Ἀριστείδη Κλήμη, Τί εἶναι καί τί δέν εἶναι ὁ συνεργατισμός - συνεταιρισμός, 1980, σσ. 174, ἔκδ. «Συνεργασία».

Κίτσου Μάκρη, Ἑλληνική Καλλιτεχνική παράδοση καί σύγχρονη Χειροτεχνία, Ἀθήνα 1981, σσ. 56, ἔκδ. ΕΟΜΜΕΧ.

Πέτρου Γεωργαντζῆ, Ἡ Μητρόπολις Τραϊανουπόλεως καί αἱ ἐπισκοπαί αὐτῆς, Συμβολή εἰς τήν ἐκκλησιαστικήν ἱστορίαν τῆς Θράκης, Ξάνθη 1981, σσ. 189.

Ἀποστόλου Βακαλοπούλου, Ἐμμανουήλ Παπᾶς, «Ἀρχηγός καί ὑπερασπιστής τῆς Μακεδονίας», Ἡ ἱστορία καί τό ἀρχεῖο τῆς οἰκογενείας του, Θεσσαλονίκη 1981, σσ. 268, ἔκδ. ΙΜΧΑ.

Ἡ Ὀρεστιάδα γιορτάζει τά 58 χρόνια τῆς δημιουργίας της, 4 Ἰουνίου 1923 - 4 Ἰουνίου 1981, σσ. 24, ἔκδ. Δήμου Ὀρεστιάδας.

Προκοπίου Τσιμάνη, Ἀπό ὑψηλή σκοπιά, Οἱ Πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως, Τόμος Β', Περίοδος 1775-1972, Ἀθῆναι 1981, σσ. 414.

Ἡ Καβάλα καί ἡ περιοχή της. Α' Τοπικό Συμπόσιο 18-20 Ἀπριλίου 1977. Πρακτικά. Συνεργασία τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Φιλίππων, Νεαπόλεως καί Θάσου καί τοῦ ΙΜΧΑ. Θεσ/νίκη, ΙΜΧΑ, 1980. Σελ. 529, εἰκ. καί πίν. τῶν 28 ἄρθρων, 25 × 18 ἐκ., (ΙΜΧΑ, Νο 189).

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

«Ἐνημέρωση», Περιοδική ἔκδοση τοῦ Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ., Φυλ. 3, Ὀκτώβριος 1980.

«Ἡμερολόγιο - Λεύκωμα», Τεῦχος πρῶτον, Θεσσαλονίκη 1981, ἔκδ. Θρακικῆς Ἑστίας Θεσσαλονίκης.

«Μακεδονικόν Ἡμερολόγιον», Ν. Σφενδόνη, 1981, Θεσσαλονίκη, σσ. 308.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ

Ἀναγνωστίδης Μανόλης. Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα τό 1941. Τελείωσε τό Πειραματικό Σχολεῖο Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Σπούδασε Ἀρχιτεκτονική στήν Πολυτεχνική Σχολή τοῦ Α.Π.Θ. καί συνέχισε τίς σπουδές του στήν Ἀρχαιολογία. Δούλεψε ἰδιαίτερα πάνω στή λαϊκή καί ἐκκλησιαστική ἀρχιτεκτονική, στήν Καστοριά, στή Βέροια, στά Ζαγόρια, στά Μετέωρα καθώς καί πάνω στά νεοκλασικά τῆς Ἀθήνας, τῆς Σύρου καί τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐγκατεστημένος μέχρι τό 1978 στή Θεσσαλονίκη σάν ἐπαγγελματίας συνέχισε τή θεωρητική του δουλειά γράφοντας καί ἐκπονώντας εἰδικές μελέτες. Ἀνῆκε στή συντακτική ἐπιτροπή λογοτεχνικῶν περιοδικῶν καλύπτοντας τούς τομεῖς τῆς αἰσθητικῆς, τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης καί ἀρχιτεκτονικῆς, κριτικῆς βιβλίου, κριτικῆς ποίησης καί μουσικῆς. Ἀσχολεῖται μέ τήν ζωγραφική καί τήν ποίηση. Ποιήματά του δημοσιεύτηκαν στήν Ἑλλάδα καί ὑπάρχουν μεταφρασμένα σέ γαλλικές καί ἀγγλικές ἀνθολογίες σύγχρονης ποίησης. Ἀπό τό 1978 ἐγκαταστάθηκε στήν Κομοτηνή ὅπου συνεχίζοντας τήν ἐπαγγελματική του δραστηριότητα ἀσχολεῖται συγχρόνως μέ τήν πολιτιστική ζωή τοῦ τόπου.

Βέϊκου - Σεραμέτη Κατίνα. Γεννήθηκε τό 1912, στήν παράλια κωμόπολη Ἐπιβάτες τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Τελείωσε τό Ἑξατάξιο Διδασκαλεῖο τῆς Θεσ/νίκης (1932) κι ἔτυχε στήν «Ἱερή τριετία» τοῦ πρωτοπόρου παιδαγωγοῦ Μίλτου Κουντουρᾶ. Ἐπίσης τελείωσε τό Ἰνστιτοῦτο «Γκαῖτε» (1970). Ἐπάγγελμα δέν ἄσκησε. Ἔγραφε ἀπό μαθήτρια (1929) καί δημοσίευε σέ παιδικά περιοδικά τῆς ἐποχῆς. Ἀσχολεῖται συνέχεια μέ τά Γράμματα, ἀπό τό 1948. Ἐμφανίστηκε ἀπό λογοτεχνικό περιοδικό στήν «Πνευματική Ζωή» τοῦ Μελῆ Νικολαΐδη καί στό τεῦχος του, τό ἀφιερωμένο στούς «Νέους» (1953). Ἔχει πάρει πρῶτο βραβεῖο στό ἔργο της: «Ἐπιβάτες. Εἰκόνες, πού δέ σβήνουν» (1952), ἱστοριολαογραφική μελέτη, ἀπό τή «Γλωσσική ἐν Ἀθήναις Ἑταιρεία» τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Στή συλλογή της «Ὁδοιπόροι», διηγήματα, πῆρε «εὔφημο μνεία» (1957) ἀπό τό Ὑπουργεῖο Προεδρίας Κυβερνήσεως. Καί στόν «Πανθρακικό Λογοτεχνικό Διαγωνισμό», πού προκηρύξανε τά συνεργαζόμενα σωματεῖα τῆς Θράκης, πῆρε γιά τή συλλογή της «Δεσμοί», ποιήματα, πρῶτο βραβεῖο (1963). Ἔχει κι ἄλλες διακρίσεις. Ἔχει ἐκδώσει ὡς τώρα δεκαεπτά ἔργα. Ἔχει πολλή καί διάφορη δημοσιευμένη ἐργασία σ' ἐφημερίδες, περιοδικά, ἀνθολογίες, λευκώματα, ἡμερολόγια, καθώς καί πολλή ἀνέκδοτη. Ἐργάστηκε σέ διάφορα σωματεῖα καί

όργανώσεις τῆς Ξάνθης, ὅπου μένει ἀπό τό 1934. Εἶναι ἱδρύτρια καί ἐπίτιμη πρόεδρος στό «Σοροπτιμιστικό Ὅμιλο Ξάνθης». Εἶναι μέλος στήν «Ἑταιρία Λογοτεχνῶν Θεσσαλονίκης» ἀπό τό 1967, ὅπου ἐκλέχτηκε «παμψηφεί». Ἐπίσης, μέλος στό «Σύλλογο Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν» Ἀθηνῶν. Ἂν σκύψουμε στό ἔργο της, γενικά, θά δοῦμε νοσταλγία γιά τή «Χαμένη Πατρίδα», ἑλληνολατρεία καί ἀνθρωπισμό.

Διαμαντῆς Γιάννης. Γεωλόγος, βοηθός ἕδρας Τεχνικῆς Γεωλογίας Πανεπιστημίου Θράκης. Πτυχιοῦχος Φυσιογνώστης Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1971). Ἀσχολεῖται μέ τήν ἔρευνα τῶν ὑπόγειων νερῶν τῆς εὐρύτερης περιοχῆς Ξάνθης.

Ζῆκος Νικόλαος (1951). Γεννήθηκε στό Ροδολῖβος Σερρῶν. Σπούδασε στή Φιλοσοφική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ἀπό τό 1976 μέχρι τό 1979 ἐπιστημονικός βοηθός στή 12η Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Καβάλας, ὅπου καί ὑπηρετεῖ σήμερα ὡς Ἐπιμελητής Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων.

Ζήσης Θεόδωρος. Γεννήθηκε στήν Παναγία Θάσου τό 1941 καί ἐμεγάλωσε στήν Κομοτηνή. Πτυχιοῦχος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1965), διδάκτωρ (1971) καί ὑφηγητής (1973) αὐτῆς. Ἐξελέγη τακτικός καθηγητής στήν ἕδρα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Γραμματολογίας (1980). Εἶναι ἔφορος τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἱδρύματος Πατερικῶν Μελετῶν.

Ἰωάννου Κ. Δημήτριος (ψευδών.). Γεννήθηκε στήν Ἀστρίτσα τῆς Καρδίτσας τό 1945. Μεγάλωσε στήν Καρδίτσα. Παρακολούθησε μαθήματα δημοσιογραφίας καί ἐργάσθηκε γιά ἕνα διάστημα ὡς δημοσιογράφος. Σπούδασε φιλολογία στό Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐργάζεται ὡς φιλόλογος στήν Κομοτηνή. Ἀσχολεῖται μέ τή νεοελληνική ἱστορία.

Καρκατσέλης Κωνσταντῖνος. Γεννήθηκε στήν Ξάνθη τό 1925. Ἀπό τό 1926 ἡ οἰκογένειά του ἔρχεται στήν Κομοτηνή. Ἐδῶ πέρασε ὅλα τά παιδικά καί τά ἐφηβικά του χρόνια. Τό 1941, ὅταν μπαίνουν οἱ Βούλγαροι στή Θράκη, ἀκολουθεῖ τήν οἰκογένειά του σέ ἀναγκαστική προσφυγιά στή Θεσσαλονίκη. Ἐκεῖ τελειώνει τό Γυμνάσιο καί μπαίνει γιά σπουδές στή Φιλοσοφική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ταυτόχρονα, παίρνει ἐνεργό μέρος στήν ἐθνική ἀντίσταση. Τά πρῶτα του ποιήματα δημοσιεύονται μέ τά ψευδώνυμα «Νῖκος Ἀποστολίδης» καί «Κώστας Γεωργιάδης» στό λογοτεχνικό περιοδικό «Ξεκίνημα» πού ἔβγαζε τότε ὁ Ἐκπολιτιστικός Ὅμι-

λος Παν/μίου Θεσσαλονίκης. Τό 1946 τυπώνει τό βιβλίο «Τελευταία Ἐπιφώνηση» μέ ποιήματα. Σήμερα ζεῖ στήν Κομοτηνή καί ἀσχολεῖται μέ τή δημοσιογραφία.

Κλήμη - Παναγιωτοπούλου Σοφία. Γεννήθηκε στήν Ἀλεξανδρούπολη ὅπου καί διέμενε μέχρι τό 1974. Τώρα μένει στήν Πάτρα. Ἡ πρώτη ἐπίσημη ἐμφάνιση στόν πνευματικό στίβο ἔγινε στά 1958 μέ τή βράβευσή της ἀπό τήν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν καί τήν Ἑταιρία Ἑλληνικῶν Σπουδῶν σέ Κρατικό λογοτεχνικό διαγωνισμό. Βιβλία της εἶναι «Τό χέρι τοῦ Θεοῦ» (μυθιστόρημα), «Φονιάδες» (διηγήματα), «Στό δέντρο τοῦ ἐρημίτη» (μυθιστόρημα). Τό ἔργο της βρῆκε ἰδιαίτερη ἀπήχηση στήν κριτική καί τό ἀναγνωστικό κοινό καί τῆς ἀναγνωρίσθηκε ἕνα πηγαῖο λογοτεχνικό ταλέντο μέ συγκλίνουσες τίς γνῶμες ὅλων τῶν κορυφαίων λογοτεχνῶν γιά τό «ρωμαλαῖο γράψιμο καί τή σθεναρή θεώρηση καυτῶν κοινωνικῶν θεμάτων». Ἐργασίες της — διηγήματα, ποιήματα, λαογραφικά καί κριτικά σημειώματα — δημοσιεύονται συχνά σέ ἐφημερίδες καί περιοδικά. Ἔχει πραγματοποιήσει μέ πολλή ἐπιτυχία ὁμιλίες στή Θεσσαλονίκη, ὅλες τίς πόλεις τῆς Βορ. Ἑλλάδος καθώς καί τήν Πάτρα. Ὁμιλίες της ἔχουν ἐπίσης μεταδοθεῖ ἀπό τούς Ραδιοσταθμούς Θράκης, Ἀθηνῶν καί Πατρῶν. Εἶναι μέλος τοῦ Συνδέσμου Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, τῆς Ἑταιρίας Θρακικῶν Μελετῶν καί τῆς Ἑταιρίας Λογοτεχνῶν Ν.Δ. Ἑλλάδος. Ἔλαβε μέρος σέ Πανελλήνια Λογοτεχνικά συνέδρια καί τοπικές πολιτιστικές ἐκδηλώσεις, καλεσμένη τιμητικά. Συνεργάτης τῆς 10τομης Ἐγκυκλ. Κοντέου.

Κολόζωφ-Μαρκίδου Μαρία. Γεννήθηκε τό 1916 στό Τσανάκαλέ (Δαρδανέλια) τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τό 1922 μέ τήν Μικρασιατική καταστροφή ἡ οἰκογένειά της ἦλθε στήν Ἴμβρο. Τό 1924 ἐγκαταστάθηκε μόνιμα στήν Καβάλα ὅπου φοίτησε στό Δημοτικό καί στό Γυμνάσιο. Σπούδασε στό Πανεπιστήμιο τῆς Θεσ/νίκης καί πῆρε τό 1940 τό πτυχίο τῆς Παιδαγωγικῆς καί Φιλοσοφίας μέ τόν βαθμό λίαν καλῶς 8. Ἔμεινε ἀδιόριστη ἐπί δώδεκα χρόνια ἐξ αἰτίας τῶν φρονημάτων της. Τό 1952 διορίσθηκε στό Γυμνάσιο Θηλέων Κομοτηνῆς, ὅπου ὑπηρέτησε μέχρι τό 1976. Τό 1966 πῆρε τό 3ο βαθμό (2ος βοηθός Γυμνασιάρχης). Μέ τήν Δικτατορία τέθηκε σέ ἐξάμηνη διαθεσιμότητα. Τόν Φεβρουάριο τοῦ 1976 προήχθη σέ Γενικό Ἐπιθεωρητή τῆς Μ.Ε. καί ὑπηρέτησε σάν Διοικητικός Ἐπιθεωρητής στόν Νομό Πέλλης, καί σάν Γ.Ε.Μ.Ε. εἰδικότητας φιλολόγων στήν ΙΔ΄ Ἐποπτεία Καβάλας. Τόν Δεκέμβριο τοῦ 1980 παραιτηθήκε γιά λόγους οἰκογενειακούς. Πέρα ἀπό τήν σημαντική προσφορά της στήν ἐκπαίδευση ἔχει νά παρουσιάσει σπουδαῖο ἔργο στόν πνευματικό καί τόν πολιτιστικό τομέα. Δημοσίευσε ἄρθρα, πραγματοποίησε διαλέξεις, ὀργάνωσε θεατρικές παραστάσεις. Διετέ-

λεσε μέλος τῆς διοικήσεως τοῦ Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Κομοτηνῆς καί ἄλλων πολιτιστικῶν σωματείων στά ὁποῖα προσφέρει πολύτιμες ὑπηρεσίες.

Κοῦκος Μόσχος. Ἐπιθεωρητής στή Δημοτική Ἐκπαίδευση. Γεννήθηκε στό Σουφλί τό 1930. Ἀποφοίτησε ἀπό τό Γυμνάσιο Σουφλίου καί τήν Παιδαγωγική Ἀκαδημία Ἀλεξ/πολης καί μετεκπαιδεύτηκε σέ θέματα Ἀγωγῆς στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Ὑπηρέτησε ὡς δάσκαλος σέ χωριά τῆς Ροδόπης καί σέ σχολεῖα τῆς Κομοτηνῆς. Ἐπιθεωρητής ἀπό τό 1971. Συνεργάστηκε μέ τό Ραδιοφωνικό Σταθμό Θράκης κάνοντας ὁμιλίες σχετικές μέ τήν ἱστορία καί λαογραφία τοῦ θρακικοῦ χώρου καί δημοσίευσε σχετικές ἐργασίες σέ ἐφημερίδες καί περιοδικά.

Κυριακίδης Στίλπων. Γεννήθηκε τό 1887 στήν Κομοτηνή ὅπου διδάχθηκε τά πρῶτα γράμματα. Φοίτησε στό Γυμνάσιο Σερρῶν καί μετά τήν ἀποφοίτησή του ὑπηρέτησε σάν διδάσκαλος. Σπούδασε φιλολογία στό Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν. Ὑπηρέτησε σάν καθηγητής τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς Ἰωαννίνων καί Γυμνασιάρχης τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου Λευκωσίας. Διετέλεσε συντάκτης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, ὀργανωτής καί διευθυντής τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, καθώς καί τοῦ Περιοδικοῦ «Λαογραφία». Τό 1926 ἐξελέγη τακτικός καθηγητής τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στό ὁποῖο ἐργάσθηκε μέχρι τό 1954. Διετέλεσε τρεῖς φορές κοσμήτορας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς καί δύο φορές πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου. Παράλληλα ὑπῆρξε ἀπό τήν ἵδρυση τῆς Ἑταιρίας Μακεδονικῶν Σπουδῶν (1940) μέχρι τό θάνατό του πρόεδρός της, ἐπόπτης τῶν ἐπιστημονικῶν ἐκδόσεων καί διευθυντής τῶν ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν της. Παρουσίασε κολοσιαῖο ἐπιστημονικό ἔργο πού ἐκτείνεται σέ εὐρύτατο ἐπιστημονικό τομέα καί τόν καθιέρωσε σάν διεθνοῦς κύρους ἐπιστήμονα. Τό σύνολο τῶν δημοσιευμάτων του στά ἑλληνικά, γερμανικά καί γαλλικά ἀνέρχεται σέ 750 περίπου. Μέ αὐτό καταξιώθηκε σάν θρησκειολόγος, ἐθνολόγος, λαογράφος, τοπωνυμιολόγος, φιλόλογος καί ἱστορικός. Σπουδαία ὑπῆρξε ἡ μέσω τῶν μελετῶν του ἐθνική προσφορά τοῦ ἀνδρός. Ἀπό τό 1947 ἐξελέγη ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ὑπῆρξε μέλος πολλῶν ἐπιστημονικῶν ἑταιριῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ. Τιμήθηκε μέ τόν Ταξιάρχη τοῦ Φοίνικος καί τό γαλλικό παράσημο τῆς Λεγεῶνος τῆς Τιμῆς. Ἀπεβίωσε τό 1964 στή Θεσσαλονίκη.

Μαρῖνος Παῦλος. Τακτικός Καθηγητής Τεχνικῆς Γεωλογίας Πολυτεχνικῆς Σχολῆς, Πανεπιστημίου Θράκης. Διπλωματοῦχος Μηχανικός Μεταλλείων Ε.Μ.Π. (1966). Μεταπτυχιακό δίπλωμα Ἐφαρμοσμένης Γεωλογίας Παν/μίου Grenoble (1967). Διδάκτωρ Μηχανικός (1969). Ἔχει δημο-

σιεύσει σ' ἔγκυρα περιοδικά καί ἀνακοινώσει σέ διεθνή συνέδρια ἐργασίες σχετικές μέ τή γεωλογία φραγμάτων, σηράγγων καί ἄλλων τεχνικῶν ἔργων ὅπως καί τά ὑπόγεια νερά. Ἔχει ἐπίσης διατελέσει ἐπιστημονικός σύμβουλος σέ μελέτες καί κατασκευές μεγάλων τεχνικῶν ἔργων στήν Ἑλλάδα καί τό ἐξωτερικό. Μέλος πολλῶν ἐπιστημονικῶν ἑταιριῶν Γεωλογίας κ.ἄ.

Μηναΐδης Μηνᾶς, τοῦ Ἀναστασίου. Γεννήθηκε τό 1897, στά Μάδαλα — Μάγδης — Μ. Ἀσίας καί ἀποφοίτησε ἀπό τή Μεγ. Γένους Σχολή τό 1917. Τό διδασκαλικό ἐπάγγελμα ἄσκησε στήν Τουρκία ἐπί 11 χρόνια, στά σχολεῖα Καλλικράτειας-Μετρῶν, Τσεγκέλκιοϊ-Χαλκιδόνος καί Πατριαρχ. Σχολή Μαρασλῆ-Κων/πόλεως μέχρι τό 1928 ὁπότε καί ἀπελάθηκε ἀπό τήν Τουρκία, σάν ἀνταλλάξιμος καί ἐγκαταστάθηκε στήν Ξάνθη. Σέ συνέχεια ἐργάσθηκε μιά διετία σάν Γραμματέας τῆς Ι. Μητροπόλεως Ξάνθης καί κατόπιν διωρίσθηκε δάσκαλος στό Γ' Δημοτ. Σχολεῖο Ξάνθης. Τό Σεπτέμβριο τοῦ 1938 διωρίσθηκε Ἐπιθεωρητής τῶν Μουσουλμανικῶν Σχολείων καί ἐργάσθηκε μέχρι τέλους τοῦ 1961, ὁπότε καί τερμάτισε τό δημοσιοϋπαλληλικό στάδιο, ἐπειδή εἶχε καταληφθεῖ ἀπό τό ὅριο ἡλικίας.

Μουσόπουλος Θανάσης. Γεννήθηκε (τό 1949) καί ζεῖ στήν Ξάνθη μόνιμα. Ἔχει πτυχίο τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης. Συνεργάτης καί φιλολογικός ἐπιμελητής τοῦ περιοδικοῦ «Θρακικά Χρονικά». Μέλος πολλῶν πολιτιστικῶν Σωματείων, ἔδωσε διαλέξεις σέ πολλές πόλεις τῆς Β. Ἑλλάδας. Συνεργάζεται μέ ἐφημερίδες καί περιοδικά, δημοσιεύοντας ποίηση, διηγήματα, μελέτες, ἐπιφυλλίδες. Ἔχει ἐκδώσει ἀξιόλογες μελέτες καί ποιητικές συλλογές.

Μπακιρτζῆς Χαράλαμπος (1943). Γεννήθηκε στή Θεσσαλονίκη. Ἐργάζεται ὡς ἀρχαιολόγος στήν Ἀρχαιολογική Ὑπηρεσία. Ἔχει σκάψει σέ πολλά μέρη τῆς Ἑλλάδας καί στήν Κύπρο. Πορίσματα τῶν ἐρευνῶν του ἔχουν δημοσιευθεῖ σέ ἑλληνικά καί ξένα περιοδικά καί ἔχουν ἀνακοινωθεῖ σέ τοπικά, πανελλήνια καί διεθνή συνέδρια.

Παπαθανάση - Μουσιοπούλου Καλλιόπη. Κατάγεται ἀπό τή Θράκη. Πτυχιοῦχος ΑΣΟΕΕ καί Ἀγγλικῆς Φιλολογίας. Μεταπτυχιακές σπουδές (ἐθνολογία-κοινωνιολογία-ἱστορία) στήν Ἀγγλία καί Γερμανία. Ἔχει συγγράψει οἰκονομικοκοινωνικές, ἱστορικές καί λαογραφικές μελέτες. Ἔργα της ἔτυχαν τιμητικῶν διακρίσεων. Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἐπαίνεσε τή μελέτη της «Οἰκονομική καί κοινωνική ζωή τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Θράκης κατά τήν Τουρκοκρατία» («Θρακικά»). Ἡ Ἑστία Ν. Σμύρνης βράβευσε τά

«Ἑλληνικά προξενεῖα στήν Θράκη Α΄» καί «Λαογραφικά Θράκης Α΄». Μετέχει σέ ἐπιστημονικά συνέδρια, συνεργάζεται μέ τή Χ.Α.Ν., περιοδικά καί ἐφημερίδες. Ὁ Δῆμος Ἀλεξανδρουπόλεως τῆς ἀπένειμε γιά τό συγγραφικό της ἔργο, ἀργυρό μετάλλιο τῆς πόλεως. Πρόσφατα κυκλοφόρησε τά «Λαογραφικά Θράκης Β΄».

Παπαζῶτος Θανάσης. Γεννήθηκε στή Δράμα τό 1951. Σπούδασε Ἀρχαιολογία στό Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ἔλαβε μέρος σέ ἀνασκαφές στούς Φιλίππους, τή Θεσσαλονίκη καί τό Ἅγιον Ὄρος. Ἐργάστηκε γιά τήν καταγραφή τῶν εἰκόνων τῶν μονῶν Χελανδαρίου, Κουτλουμουσίου καί ὅλων τῶν ναῶν τῆς Βέροιας. Τώρα ἐργάζεται ὡς ἐπιστημονικός συνεργάτης στήν Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης. Δημοσίευσε ἀξιόλογες ἐπιστημονικές ἐργασίες στά περιοδικά «Μακεδονικά» καί «Κληρονομία» τῆς Θεσσαλονίκης.

Παρασκευαΐδης Μίλτης. Γεννήθηκε τό 1911 στή Σμύρνη ἀπό Λέσβιους γονεῖς. Ἡ οἰκογένειά του ἀπό τό 1920 ξαναγύρισε ὁριστικά στή Σμύρνη. Σπούδασε στήν Φιλοσοφική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐργάσθηκε μέχρι τό 1973 σάν δημοσιογράφος. Ἀπό τά μαθητικά του χρόνια ἄρχισε νά δημοσιεύει σκίτσα καί γελοιογραφίες σέ ἐφημερίδες τῆς Μυτιλήνης καί κατόπιν στήν Ἀθήνα. Μετά τίς σπουδές του ἐπιδόθηκε στήν ἐλαιογραφία. Ἔργα του παρουσίασε σέ ἀτομικές καί ὁμαδικές ἐκθέσεις ζωγραφικῆς. Εἰκονογράφησε πλῆθος βιβλίων. Δημοσίευσε ἄρθρα καί μελέτες πάνω σέ ἀρχαιολογικά θέματα σέ ξένες ἐγκυκλοπαίδειες, σέ ἑλληνικές ἐφημερίδες καί ἑλληνικά καί ξένα περιοδικά. Τό 1966 ἡ Γερμανική Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν τοῦ Βερολίνου ἐξέδωσε τό γερμανόγλωσσο βιβλίο του «Ein wiederentdecter kun straud der antike? Piraus. Funde 1959». Ὑπῆρξε τακτικός συνεργάτης τῆς ἐφημερίδας «Καθημερινή» (1952-1967) καί τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ Ἀθηνῶν (1962-1964). Ἀπό τό 1971 συνεργάζεται μέ τό περιοδικό «Αἰολικά Γράμματα» τοῦ Γ. Βαλέτα.

Πετρίδης Δημήτριος. Γεννήθηκε στή Βιζύη τῆς Ἀνατ. Θράκης. Τό 1922 ἦλθε σάν πρόσφυγας καί ἐγκαταστάθηκε στόν Ἴασμο Ν. Ροδόπης, ὅπου διαμένει μέχρι σήμερα ἀσχολούμενος μέ γεωργικές ἐργασίες. Σέ ἡλικία πέντε μηνῶν ἔπαθε τύφλωση, γι' αὐτό δέν φοίτησε στό σχολεῖο. Ἰκανοποιώντας ἔμφυτη κλίση του συνθέτει ἀπό νεαρή ἡλικία ποιήματα, τά ὁποῖα δέν ἔχουν δημοσιευθεῖ μέχρι σήμερα.

Ρωσσίδης Ν. Ἀντώνιος. Γεννήθηκε τό 1920 στή Ραιδεστό τῆς Προποντίδας ἀπό γονεῖς Καλλιπολίτες ἐκτοπισμένους ἐκεῖ ἀπό τό 1915.

Μετά τή μικρασιατική καταστροφή ἡ οἰκογένειά του ἐγκαταστάθηκε στήν Κομοτηνή ὅπου ἔζησε τά παιδικά καί ἐφηβικά του χρόνια. Σπούδασε Νομικά στό Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης. Τό 1944 διορίσθηκε δικηγόρος στό Πρωτοδικεῖο Βεροίας ἀπ' ὅπου μετά τήν ἀπελευθέρωση μετατέθηκε στό Πρωτοδικεῖο Ροδόπης. Ἀπό τό 1952 ἀσκεῖ τά καθήκοντα τοῦ ἀμισθου Ὑποθηκοφύλακα Κομοτηνῆς. Ἀσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία πρίν καί κατά τή διάρκεια τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου καί ἀπό τό 1959 ἀφοσιώθηκε στή μορφωτική καί πολιτιστική ἐξύψωση τοῦ Νομοῦ Ροδόπης ὡς ἱδρυτικό μέλος καί πρόεδρος τοῦ «Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Κομοτηνῆς» μέ τόν ὁποῖον ταυτίσθηκε ἐπί πολλά χρόνια. Δημοσίευσε ἄρθρα καί πολλές ἱστορικές μελέτες σέ ἐφημερίδες καί περιοδικά.

Σταθάκης Δαμιανός. Γεννήθηκε τό 1950 στό Διδυμότειχο. Τέλειωσε τό Πρακτικό Γυμνάσιο καί στή συνέχεια πέτυχε στή Γεωπονική Σχολή Θεσ/νίκης ἀπ' ὅπου πῆρε τό δίπλωμα Γεωπόνου τό 1973. Τά ἔτη 1973-77 παρακολούθησε μαθηματικά, μέχρι τό τρίτο ἔτος, στή Φ.Μ.Σ. Θεσ/νίκης, ἐνῶ ἀπό τό 1978 εἶναι φοιτητής τῆς Α.Β. Σχολῆς. Τό ἔτος 1978 προσλήφθηκε ἀπό τό Ὑπουργεῖο Συντονισμοῦ γιά τίς ἀνάγκες τῆς Ὑπηρεσίας Περιφερειακῆς Ἀναπτύξεως Θράκης ὅπου καί ὑπηρετεῖ μέχρι σήμερα στό τμῆμα κινήτρων βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως καί ἀποκεντρώσεως. Ἀπό τή θέση αὐτή ἀσχολήθηκε μέ μελέτες περιφερειακῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως, τομεακές καί κλαδικές, εἴτε μόνος εἴτε μέ συναδέλφους συνεργάτες. Ἔχει παρακολουθήσει σεμινάρια γιά τή βιομηχανική ἀνάπτυξη καί ἀποκέντρωση, γιά θέματα μεταφορᾶς βιομηχανικῆς τεχνολογίας, βιομηχανικοῦ management κλπ. Εἶναι σύμβουλος τοῦ ΕΛΚΕΠΑ καί τῆς Ἑλληνικῆς Ἑταιρίας Διοικήσεως Ἐπιχειρήσεων (Ε.Ε.Δ.Ε.) γιά θέματα βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως καί ὀργανώσεως. Μιλάει ἀγγλικά.

Στουρνάρας Γιῶργος. Γεωλόγος, βοηθός ἕδρας Γεωλογίας Παλαιοντολογίας Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Πτυχιοῦχος Φυσιογνώστης Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1971). Ἔχει δημοσιεύσει σέ ἔγκυρα περιοδικά ἐργασίες σχετικές μέ τήν ἔρευνα τοῦ ὑπόγειου νεροῦ.

Τριανταφυλλος Διαμαντῆς. Γεννήθηκε τό 1942 στό χωριό Λεῦκες Πάρου. Τό 1965 πῆρε τό πτυχίο τοῦ Ἱστορικοῦ-Ἀρχαιολογικοῦ Τμήματος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Τό 1968 διορίστηκε καθηγητής Μέσης Ἐκπαίδευσης καί ὑπηρέτησε στό Μουσουλμανικό Γυμνάσιο Κομοτηνῆς. Ἀπό τό 1970 ὑπηρετεῖ συνεχῶς ὡς Ἐπιμελητής Ἀρχαιοτήτων στή ΙΘ' Ἐφορεία Προϊστορικῶν καί Κλασικῶν Ἀρχαιοτήτων Κομοτηνῆς. Ἔκανε ἀνασκαφές σέ πολλούς ἀρχαιολογικούς χώρους τῆς Θρά-

κης (Δίκαια, Ἄβδηρα, Καλύβα, Ἀρριανά, Ροῦσσα κ.ἄ.). Τά τελευταῖα χρόνια ἀσχολεῖται εἰδικότερα μέ τήν πρώιμη Ἐποχή τοῦ Σιδήρου στήν περιοχή τῆς Θράκης. Ἐπιστημονικές ἀνακοινώσεις του ἔχουν δημοσιευτεῖ σέ ἀρχαιολογικά περιοδικά. Πῆρε μέρος καί ἔκανε ἀνακοινώσεις σέ δυό διεθνή ἀρχαιολογικά Συνέδρια στήν Ἀθήνα (1979) καί στή Φιλιππούπολη (1980). Ἀπό τό φθινόπωρο τοῦ 1981 βρίσκεται στό Παρίσι γιά μεταπτυχιακές σπουδές.

Τσιτσώνης Χρῆστος. Γεννήθηκε τό 1898 στήν Κατούνα τῆς Ἀκαρνανίας. Γόνος παλαιᾶς καί γνωστῆς οἰκογενείας τῆς ὁποίας γενάρχης ἦταν ὁ Ἀναγνώστης Τζιτζώνης ἀγωνιστής τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Φοίτησε στό Δημοτικό Σχολεῖο καί τήν Ἑλληνική Σχολή Κατούνας. Ἐμαθήτευσε στά Γυμνάσια Λευκάδας καί Μεσολογγίου. Σπούδασε στήν Ἰατρική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τῆς ὁποίας ἔλαβε τό 1922 τό πτυχίο μέ ἄριστα. Ἀρχικά ἄσκησε τήν Ἰατρική στήν Ἀθήνα καί τήν γενέτειρά του. Τό 1924 ἐγκαταστάθηκε στίς Σάπες ὅπου ἐργάσθηκε ὡς ἐλεύθερος ἐπαγγελματίας (1925-27) καί στήν συνέχεια ὡς κοινοτικός ἰατρός Σαπῶν καί Ἀρριανῶν. Τά ἔτη 1937-38 φοίτησε στήν Ὑγειονομική Σχολή Ἀθηνῶν τῆς ὁποίας ἔλαβε τό δίπλωμα μέ ἄριστα. Τόν ἴδιο χρόνο προσελήφθη ὡς ἰατρός ΙΚΑ στήν Ἀθήνα καί ὑπηρέτησε ὡς ἐλεγκτής Α΄ τάξεως μέχρι τό 1954. Ἀπό τόν Αὔγουστο τοῦ 1954 ἐπανεγκαταστάθηκε στίς Σάπες ὡς ἐλεύθερος ἐπαγγελματίας καί ἐργάσθηκε μέχρι τόν Νοέμβριο τοῦ 1976 ὁπότε συνταξιοδοτήθηκε. Τόν Μάρτιο τοῦ 1959 ἐξελέγη Δήμαρχος Σαπῶν. Ἐπανεκλεγείς τό 1964 διετέλεσε Δήμαρχος μέχρι τό 1974. Μέχρι σήμερα εἶναι δημότης καί κάτοικος Σαπῶν. Τιμήθηκε μέ τό Χρυσό Σταυρό τοῦ Φοίνικος καί τό Χρυσό Ἀριστεῖο τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ.

Ὁ δεύτερος τόμος τῆς «Θρακικῆς Ἐπετηρίδας» τυπώθηκε σὲ 1000 ἀντίτυπα γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Κομοτηνῆς στὸ τυπογραφεῖο τοῦ *Ἀθαν. Ἀλτιντζῆ*, ὁδὸς Βασιλ. Σοφίας 38, τηλ. 221529, Θεσσαλονίκη. Τὸ ἐξώφυλλο φιλοτέχνησε ὁ *Μανόλης Ἀναγνωστίδης*, ἀρχιτέκτ. μηχανικός.

ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΤΙΤΥΠΟΥ

418